P. VIRGILII MARONIS
OPERA,

VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETUA ADNOTATIONE
ILLUSTRATA,

A

CHR. GOTTL. HEYNE,
GEORGIÆ AUGUSTÆ PROF. ET BIBLIOTHECARIO M. BRITANN.
REGIA CONSIL. AUL.

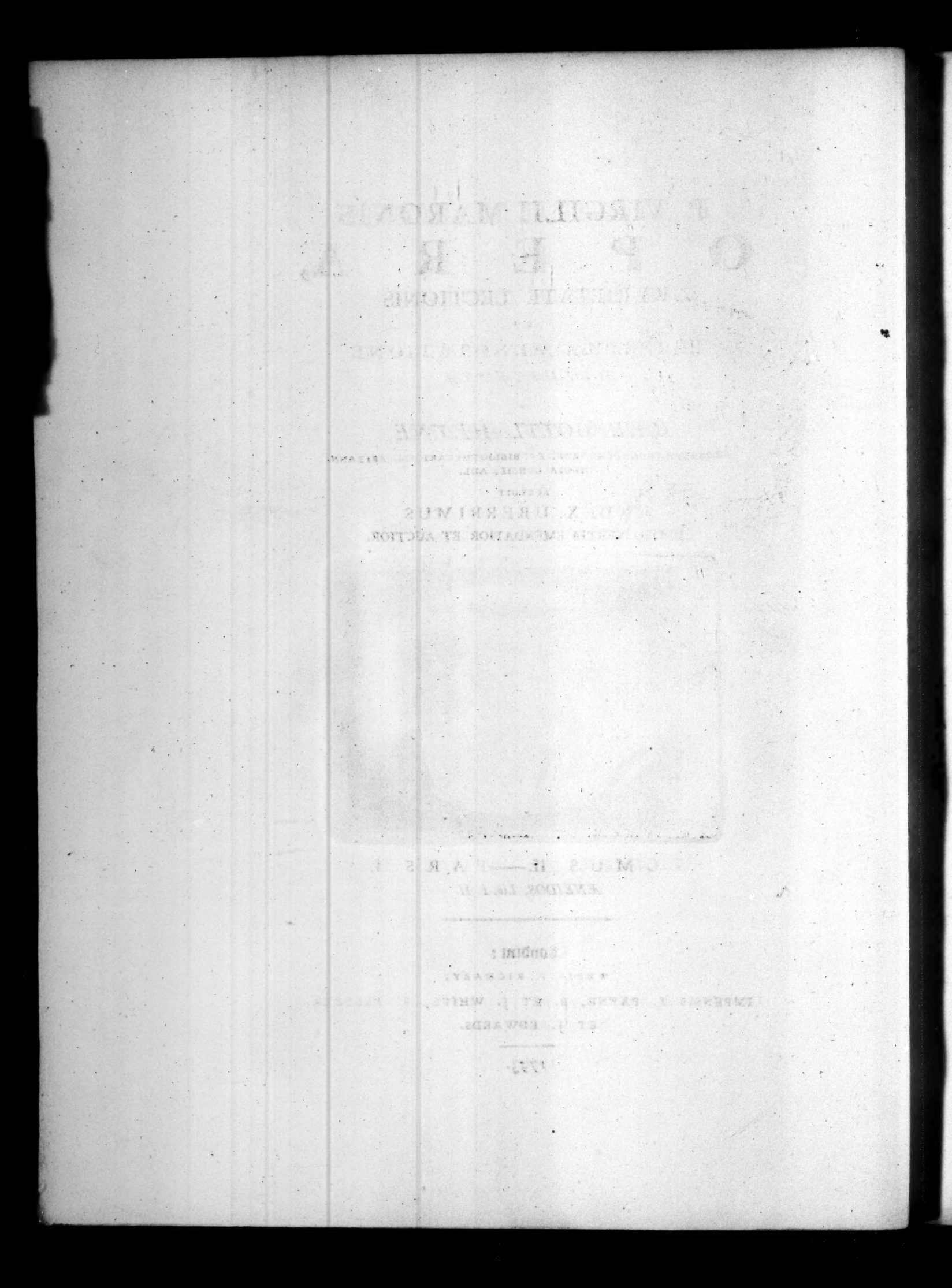
ACCEDIT
INDEX UBERRIMUS
EDITIO TERTIA EMENDATIOR ET AUCTIOR.

TOMUS II.——PARS I.
ÆNEIDOS, Lib. I. II.

Londini:
TYPIS T. RICKABY;
IMPENSIS T. PAYNE, B. ET J. WHITE, R. FAULDER,
ET J. EDWARDS.

1793.

PRÆFATIO.

NONDUM me pœnitet consilii, aut instituti et moris, quem in interpretando poëta ante hos XV annos sequutus sum: non quidem ut omnes aut multos poëtas simili commentario instructos esse velim; verum un *uno aliquo exemplo in poëtarum principe proposito accuratæ interpretationis notionem et rationem* assequi et imbibere possint ii, quibus institutio bona et docta non contigit; quam eandem illi etiam ad alios poëtas et scriptores, adhibito nonnullo judicii acumine, transferant. Æneidis autem laudibus cum toties aures perstrepere sentiant, nec tamen, quidnam illud sit, quod carminis hujus dignitatem et præstantiam constituat, diligenter satis expositum videant: eos habere volui diligentiorem præceptionem de ratione carminis, orationis poëticæ, cujus præcipuus auctor Virgilius est, natura, inprimisque de poëtæ doctrina, qua ille tantam sui admirationem inter populares obtinuit. Qua de re ex prioris edi-

tionis præfatione apponere juvat ea quæ ad rem facere videbuntur :

Inter Virgiliani carminis dotes præcipuas *doctrinam poëtæ* et *ſermonis poëtici præſtantiam* me habere, ex iis, quæ paſſim a me dicta ſunt, intelligitur. Ut eas paullo accuratius declararem, quandoquidem Virgilius is auctor eſt, in quo juvenilis ætas exquiſitioris doctrinæ initia imbibere ſolet, præter cætera boni interpretis officia, propoſitum mihi in Commentariis meis eſſe, jam in præfatione ad priorem Tomum profeſſus ſum. Quam operam iis maxime præſtare volui, qui non in eo acquieſcendum ſibi eſſe putant, ut univerſe ſibi dictum audiant, magnum ac doctum eſſe poëtam ; in quo tamen ingenii illa vis ac doctrinæ copia orationiſque pulchritudo poſita ſit, non aſſequantur. Accidit mihi ipſi ſæpius, quod et aliis evenire ſolet, ut hunc vel illum locum ſive audirem ſive ipſe bene ſentirem eſſe ſublimem, magnificum, divinum; dictionem præclaram, poëticam ; ut tamen nec intelligerem, nec, ſi intelligerem, declarare poſſem, *qua* tandem *in re* pulchritudo illa,

illa, dignitas, et majeſtas Virgiliani carminis ſpectanda eſſet. Habebam ſenſum aliquem præclaræ alicujus pulchritudinis, ſed obſcurum, judiciumque mentis confuſum et turbidum, quod nec mihi expedire poſſem, multo minus aliis, niſi ut exclamarem, pulchrum locum eſſe! Neque aliter rem ſe habere vidi in vernaculorum poëtarum lectione; intellexi enim difficile multis eſſe, diſerte ſatis exponere, quæ tandem in iis quæ pulchre et præclare conſcripta mirarentur, pulchritudinis cauſſæ eſſent; rerumne inventio, an tractatio, an enuntiatio, laudis ſummam contineret, et, quando oratio tam laudabilis eſſet, qua tandem re præclara illa orationis virtus ſpectanda vel declaranda videretur. Poteſt enim aliquis verborum ſenſus tenere perbene; poteſt poëtarum lectione eſſe tritiſſimus, in libris quoque, qui de ſenſu pulchritudinis agunt, noſtrates æſtheticos vocant, verſatiſſimus; fac critica quoque opera eſſe exercitatum; tamen is non parum forte hæreat, ſi ab eo poſtuletur, ut rerum a poëta expoſitarum claras notiones expoſitioniſque virtutes, tractationis artificium, orationis ornatum, aliis perſpicue et plane declaret. Hoc illud eſt, quod plerumque in ſummis criticis animadvertas, ut in detegendo

ulcere in verbis latente et in medela invenienda miram ſagacitatem adhibeant, argumenti tamen tractationem locorumque difficiliorum ſententias parum ipſi aſſequantur; quid? quod haud raro ne ſuarum quidem emendationum aut interpretationem commodam afferre aut rationem idoneam reddere poſſunt.

Difficultatem hanc ſenſi objectam maxime tum, cum *poëticam orationem ad ſolutam revocare* vellem. Mox tamen *in hoc ipſo rerum cardinem verſari* vidi, ſi quis poëtici ſermonis vim et naturam, copiam, ornatum, percipere velit, ut tum demum profeciſſe aliquid ad eam rem ſibi videri debeat, ubi eaſdem res ac ſententias communi ſermone exponere et poëtico habitu et ornatu nudatas animorum ſenſibus exhibere in promtu fuerit; ita enim in ſenſum oculoſque incurrere, qua doctrina, ingenio, orationis vi, a poëta eædem exornatæ et commendatæ ſint. Non niſi in præſtantioribus vel difficilioribus locis, nec ſemper nec ubique, hoc eſſe faciendum, per ſe intelligitur.

Ut itaque ornatiſſimam poëtæ orationem declararem et explicarem; id vero breviter facere, conſilium et ingenium meum ſuadebant; nulla mihi ratio viſa eſt commodior, quam ut, verſu indicato, *ſententiam ſoluta oratione*, ſed *verbis propriis* ſubjicerem, iiſque dilectu, poſitu, et junctura ita temperatis, ut poëtici ornatus ſemina et cauſſas continerent; unde adeo adoleſcens, ſemel monitus, comparatis poëtæ verbis, facile aſſequi poſſit, qualis poëtici phantaſmatis ratio et natura per ſe ſit, qualiſque amplificatio et exornatio poëtæ arte acceſſerit, unde color poëticus, ſententiæ dignitas vel ſublimitas, orationis dignitas et ornatus, petitus ſit; quid in ipſis verbis, verborum dilectu, ſtructura, collocatione, gravitate, pondere, ornatu, copia, exquiſitiore aliqua flexione, aut toto orationis habitu, cultu, elegantia et dignitate, immutato et inverſo vulgari ordine, poëtæ artem et judicium commendare debeat.

Pleraque *verbo* tantum monui; ſed ut verbum illud rei et conſilio meoque ſenſui ſatis conſentaneum reperirem et exputarem, etſi illud nunc, cum a me appoſitum eſt, ſatis obvium, et vulgare forte, videri poteſt, ſæpe tamen

tamen intentiore cogitatione et cura opus fuit, quam ad multas e copioſioribus notis conſcribendas. Alia mihi monenda fuere, cum interpretum aliquem et virum doctum in hoc vel illo loco et verbo hæſiſſe viderem: nam faciebat ea res probabile, fieri poſſe, ut etiam alius ad eundem ſcopulum offenderet, etſi meo ſenſu locus nihil difficultatis habere viſus erat; ſed monui verbo, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione ſubjecta; quæ ſi cui otioſa vel levis viſa fuerit, antequam de ejus inutilitate pronuntiet, alios velim interpretes et commentatores evolvendos ſibi eſſe putet.

Cæterum operæ meæ etſi tumultuariæ fero et, interjectis temporum et officiorum intervallis, deſultoriæ, cum poſt priorem Tomum vulgatum, per plures annos ſepoſitum poëtam moxque repetitum, per menſium ſæpe plurium decurſum, aliæ curæ manibus excuterent: ratio fere hæc fuit, ut *primum* particulam aliquam poëtæ ad meum ſenſum interpretarer, quæque monitu neceſſaria viderentur, adſcriberem, *tum* Interpretes conſulerem primum veteres tum recentiores. Quam vellem omnes, ſaltem plures, a me potuiſſe inſpici,

ſpici, aliorumque copiis meam penum locupletari! Non dubito, et ex vetere lectione etiam memoria teneo, in ſexcentis libris doctorum virorum Virgiliana loca illuſtrari vel obſcurari. Poterunt poſt me alii aliunde opes novas congerere, aut ex aliorum accuratiore doctrina operam meam emendare; etſi ſuper Virgilio multa dicere facile eſt, at, pauca recte dicere, ſatis difficile. Ego quidem cum non poſſem evolvere omnes, ſumſi in manus optimum, ſaltem doctiſſimum, Cerdam, cujus tamen copia et eruditio non raro plus moleſtiæ quam fructus boni habere ſolet, tum Germanum Valentem Guellium inſpexi, et e recentioribus Trappium et Wartonum, Pierii, Heinſii, et Burmanni copiæ ad lectionis varietatem et veritatem ſpectant; ad interpretationem parum inde profeceris. Servium accurate comparavi, tum Ruhnkenii, doctiſſimi et humaniſſimi viri, monitu excitatus Julium Pomponium Sabinum, qui veterum Grammaticorum fragmenta, e pleniore quoque Servio, nonnulla ſervavit. E Donati grammaticis et rhetoricis argutiis poteſt forte alius, qui otio abundat, pauca adhuc legere, quæ utilitatem habeant; etiam ex diligente comparatione Anthologiæ

thologiæ Latinæ. Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Auſoniique et Claudiani lectione recens ſtudium ſuum ad Virgilium convertat! non ut ille loca ſimilia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum Poëtæ illi, quos ad Virgilium ſe compoſuiſſe totos manifeſtum eſt, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipſa quoque elocutione, in ſingulis verſibus ac verbis, exprimere eum laborant, ſæpe interpretationem locorum Virgilianorum ſuppeditant. Mihi acquieſcendum fuit in iis, quæ ex priſtina lectione memoria retineret, aut quæ paſſim in excutiendis locis vel interpretibus occurrerent.

Ut tandem *poëtæ artem ac doctrinam* declararem, cum ingenii et judicii, quo ille celebratur, laus ea in re imprimis emineat; vanum enim eſt, quod multos judicare audias, poëtam omnia ingenio, nihil arti, debuiſſe; inveſtiganda eſſe putavi, quæ eſſent vel inventa a poëta vel aliunde, maxime e Græcis, tranſlata, cum in toto argumento et materia ſinguliſque ejus partibus, tum in rerum verborumque ornamentis. Quæ res cum non ſemper nota

nota aliqua commode comprehendi poſſet, ſed in diſputationem paullo longiorem excurreret, præſtare putavi, ut in *Excurſus poſt ſingulos libros inſertos* talia rejicerem.

Quæ mihi propoſita fuerint, ingenue expoſui. Nollem me tam longe abeſſe ab eo, quod ſequutus ſum. Sed mihi ſatis eſt, exemplum poëtici cultus ornatusque declarandi omninoque poëtæ interpretandi propoſuiſſe, quod nec minus ad poëtarum, etiam recentiorum, lectionem rite inſtituendam utilitatem habere poſſit. Scr. in alma Georgia Auguſta d. XXII Aprilis MDCCLXXI.

Quæ in nova hac editione acceſſerint, ambitioſo recenſu annumerare vel appendere nihil attinet. Sufficit pauca movere: Cum in priore editione verba recenſionis Burmannianæ exprimi curaſſem, in quibus etſi multa caſu ac ſocordia operarum mutata, nonulla etiam depravata, deprehendebam, tamen aliquid novare nolebam: nunc emendatiorem lectionem in multis locis exhibui; id quoque curavi, ut orthographia ſemel recepta ſibi conſtaret; quamquam ea in re ſummam ſubtili-

tatem ſequi nec volui nec potui: ſi enim ratio et analogia erat ſervanda, innumera fuerant mutanda; tum vero Romani in ſcribendi rationem conſtantem ac perpetuam non magis conſenſerunt quam noſtrates, aut ulla alia natio; nec minutiis his aut meum aut aliorum ingenium onerare volui, inprimis cum mihi longe alia eſſent in hac opera propoſita. Cæterum ex iis, quæ in poëtæ contextum recepi, pleraque jam erant acumine critico V. C. Brunckii probata in nova recenſione Virgilii ſuperiore anno edita; niſi quod mihi multo pauciora licere putavi. Ea igitur, quæ non ita ad liquidum perducta eſſe videbam, ut quovis pignore contendere poſſem, ita ſcripta fuiſſe a poëtæ, aut, ubi manifeſta quidem eſſet corruptela, emendandi tamen ratio haud una, intacta relinquere æquius eſſe cenſebam. Rejeci hæc in Variantem Lectionem, cui acceſſere cum alia, in praef. Vol. I. commemorata, tum editionum Aldinarum et Juntinæ utiliſſima comparatio, lectio cod. Erfurt. inprimiſque virorum doctorum animadverſiones et conjectationes, publice privatimque ad me miſſæ: ex hoc genere primo loco *Jo. Schraderi* ſchedæ mſſ. commemorandæ mihi ſunt, quæ cum V. C. *van Santen* officioſa cura ad

me

me perveniſſent, iis ita utendum eſſe judicavi, ut, quæ ſubtili viri doctiſſimi acumine haud indigna eſſent, a me apponerentur. Communicavit alia mecum *Jacobus Bryant*, Britannus eruditiſſimus. Nihil horum, quod quidem utilitatem aliquam ad poëtam habere viſum erat, interverſum a me aut diſſimulatum eſt. Cum autem omnis hæc opera in eorum gratiam ſuſcepta eſſet, qui exemplum aliquod ſeu criticæ rationis ſeu interpretationis diligentius factæ ante oculos poſitum habere cupiunt, interpoſui nunc ſæpius, quam antea factum erat, judicium meum, ſaltem verbo. Eodem conſilio innumeris locis non emendavi modo, verum auxi quoque et locupletavi interpretationem ſubjectam, non modo ut nihil eſſet quod obſcurum ac difficile videri poſſet iis, qui vulgari more verba poëtæ in tranſcurſu legunt, verum multo magis ut erigerem et aſſuefacerem animos acutiorum ad animadvertenda innumera, quæ modo in dictione modo in ſententiis et rerum expoſitione aut præclara ſunt, aut reprehenſionem admittunt. Volebam enim in hac omnis animorum intentionis remiſſione et hoc ſeverioris ſtudii bonarum literarum neglectu, quo verendum eſt ne intra haud multos annos obſoleſcant omnes hæ litterulæ Ro-

manæ ac Græcæ, extaret ſaltem exemplar aliquod, quo de meliore et fructuoſiore veteres poëtas legendi et interpretandi ratione conſtaret iis, quibus bona inſtitutio haud contigiſſet. Nec minus conſtanter inſtitutum meum retinui in poëtæ doctrina declaranda, quod illud cum voluptatis tum utilitatis fructum habere uſu expertus eram incredibilem: itaque Excurſus non modo veteres paſſim retractavi, verum novos quoque aliquot attexui: Quo quidem illud effectum putavi, ut hac poëtæ ſummi enarratione magna omnis melioris litteraturæ liberalioriſque inſtitutionis pars contineretur, vereque adeo dici poſſet, perlecto rite poëta principe ad omnem elegantiorem doctrinam aliquantum te profeciſſe. Scr. M. Julio MDCCLXXXVI.

DISQUISITIO I.

DE CARMINE EPICO VIRGILIANO.

De *carmine epico* univerſe multa diſputare, cum tot habeamus libros, in quibus copioſe et accurate de eo præceptum eſt, et cum pauci ſint, quibus expediat, ut in præceptis diu detineantur, inutile eſſe arbitror. Neque etiam talis diſputatio ullam ad adoleſcentum animos habere poteſt vim aut ullam afferre utilitatem, niſi uno jam vel altero carmine epico perlecto diligenter et docte enarrato; ne nunc illud moneam, præceptis iſtis et diſputationibus omnino plus promitti quam præſtari. Pleraque enim, quæ utilitatem aliaquam habent, talia ſunt, ut ab ingenio liberaliore, ubi unus vel alter poëta perlectus fuerit, vel, nemine monente, facile animadvertantur; vanis autem et inanibus ſubtilitatibus et argutiis ætas illa melius caret. Tum utilitas illa, quam præſtant, intra judicium de aliorum ingeniorum monumentis qualecunque ferendum ſubſiſtit; ut ii vero, qui ingenii ſui vires ipſi experturi ſunt, ex illis

præceptionibus

præceptionibus paullo plus quam ex uno vel altero bono exemplo proficiant, expectari non potest. Eos tamen, qui adolescentibus poëtas interpretantur, librorum illorum doctrina imbutos esse velim quam maxime; nam ita demum, ubi ipsi virorum doctorum disputationes accurate cognoverint et animo teneant, in promtu habebunt, in singulis rebus et causis monere commode et cum fructu enarrare ea, quæ adolescentum ingenia alere, judicia acuere, elegantiæ et virtutis sensum aut instillare aut excitare animis possint. Omnino enim præcipiendi hisce de rebus utiliter et cum fructu ad adolescentum animos genus est unum et fortasse solum, ut non universo de genere multa subtiliter disputentur, verum ut in ipsa interpretatione poëtæ in singulis locis, rebus, personis ac sententiis ea moneantur salubriter ac brevissimis, quæ ex re præsenti et oculis subjecta claritatem suam habent et veritatem. Adolescens quidem, qui tam beatus fuerit, ut Homerum et Virgilium interpretis alicujus opera in hunc, quem dixi, modum instituta enarratum audierit, disputationes illas *æstheticas* (quidni enim hoc nomine utamur, cum rei designandæ vocabulum aliud idoneum non suppetat?) forte non sine fructu aliquo

posthæc

posthæc cognoscet; sed initio a tali lectione facto si quis ad poëtas cognoscendos pergere voluerit, an is ex subtili illa disputatione ad intelligendos et judicandos poëtas multum profeciſse se intellecturus sit, admodum dubito, nec, cui illud contigiſſet, quemquam vidi. Sed ut perversis hominum nostrorum studiis occurratur, si modo occurri potest, satis hæc dicta esse arbitror.

I. Quæ hic a me exponenda sunt, pauca quidem et summatim, ad Virgilianum carmen sunt referenda. Ad hujus rationem intelligendam satis est tenere, *carmen epicum* universe nihil aliud esse, quam *narrationem omnibus numeris absolutam ac perfectam* seu *narrationis genus præstantissimum et iis virtutibus, quae huic generi inesse possunt, cumulatum; carminisque* adeo *epici naturam positam esse in rei gestæ magnæ et arduæ narratione ad admirationem efficiendam instituta.* Ejusmodi enim narratio præstantissima est ex toto hoc rerum genere. *Admiratione* animis injecta quæritur hic ea, quæ omni carmini proposita est, sed in alio genere ab aliis caussis proficiscitur, *delectatio*; quæ utique, si ingenuo et liberali animo digna esse debet, a rerum honestate et utilitate.

utilitate ſejuncta eſſe nequit, et tanto exquiſitior, generoſior, et plenior eſt, quo majora virtutis adhortamenta et incitamenta cum hac ipſa voluptate animis ſe inſinuant; ut adeo, ſi quis carmini epico magnum aliquod ac præclarum virtutis et vitæ, inprimis publicæ, præceptum ſubjectum eſſe debere dixerit, ad rerum utique veritatem dixiſſe ille videatur: ſed poëtæ epico talis utilitas ad philoſophicas rationes exacta non ita propoſita eſſe poteſt, ut poëticas rationes inde petat aut metiatur; *ut rerum narratarum admiratione animi afficiantur*, hoc ſummum eſt quod ille ſequitur*. Ipſa autem rerum animorumque noſtrorum natura ita fert, ut, quod a virtute et utilitate publica vacat, ad animos noſtros admiratione impellendos vim ſatis magnam habere nequeat. Non igitur ulla ratione evehire poteſt, ut bonum carmen epicum contineat nihil, quod ad publicam et civilem utilitatem valere poſſit. Contra vero magna et ardua conſilia,

* Hactenus bene veteres, etiam Grammatici. Auctor Vitæ Homeri (ſeu potius de virtutibus Homeri cum dictionis, tum ſententiarum ac rerum); καὶ τὸ μὲν ὅλον παρ' αὐτῷ διήγησις τῶν πραγμάτων παράδοξος καὶ μυθώδης κατεσκεύασται, ὑπὲρ τὸ πλεῖν ἀγωνίας καὶ θαύματος τὰς ἐντυγχάνοντας, καὶ ἐκπληκτικὴν τὴν ἀκρόασιν καθιστάναι. Gale Mythogr. p. 285, vel in Homer. Erneſt. p. 153.

excelſi,

excelſi, et magnifici animorum ſenſus, virtus ultra vulgarem mortalitatis modulum et morem animoſa et fortis, nullis adverſis caſibus et periculorum terroribus infracta mens, ſalus civium et imperii majeſtas vel parta vel ſervata ac defenſa, hæc eadem illa ſunt quibus maxime hominum animis admiratio injici poteſt, quæ adeo inprimis epico carmini idoneam materiam ſuppeditant. Conjuncta itaque cum eadem illa admiratione eſt utilitatis ratio, de qua non minus multa ſunt diſputata, quatenus poëtæ epico propoſita eſſe debeat. Narret ille magna, grandia, præclara; utilitas proficiſcitur ex hoc ipſo, quod magnos ſenſus et affectus, magnum animi robur, factis actiſque expreſſum videmus.

II. Admiratio itaque, neceſſe non eſt, ut a rerum et naturæ miraculis petatur; ſed, quod facile unuſquiſque intelligit, *admiratione* animos noſtros afficiunt omnino *res a magna animi virtute* profectæ; non quidem, qualem præcepta philoſophiæ informaverint; ſed vim dicimus animi inſignem in excogitandis conſiliis, vel in iis exſequendis prudentiam, conſtantiam, audaciam; etiamſi illa a gloriæ et

laudis ſtudio, aut ab ira, odio, vindictæ cupiditate profecta fuerit aut ad immania et ſæva facta eruperit*. Convenit itaque omnino, ut a magno viro, magna ingenii vi, magnis corporis viribus, magnis animi motibus et affectibus, inter magnas difficultates, caſus et pericula, magnis præſidiis et auxiliis, magnis de cauſſis ſuſceptæ et geſtæ res ſint; atqui eædem fere res etiam eventu claræ et inſignes magnique exempli eſſe ſolent, ut aut magni alicujus viri aut populi vel civitatis aut generis adeo humani fortunas in utramque partem contineant. Magnitudinis adeo vim, notionem ac ſenſum, tamquam animam, omnia permeare, animare et movere vides. Non difficilis eſt ad cognoſcendum in rhetoricis et poëticis locus de magnitudine; nec tamen omnis magnitudo epici carminis indoli eſt accommodata, ſed ea maxime, quæ a ſenſibus et a phantaſmatibus proficiſcitur, quippe quæ eadem ad animos movendos et admiratione imbuendos inprimis valet; ſed hæc quidem paſſim a viris doctis ſatis diſerte ſunt expoſita.

* Etiam pravos mores ferre carminis epici naturam, ab eodem vetere Grammatico, quem paullo ante excitavi, pronuntiatum, etſi alio forte ſenſu: poëtam neceſſe eſt (ſenſus requirit τοῦτον γὰρ δεῖ, nam παρόντα δὲ corruptum eſt) μιμεῖσθαι ὲ μόνον τὰ χρηστὰ ἤθη, ἀλλὰ κ᾽ τὰ φαῦλα· ἄνευ γὰρ τούτων παράδοξοι πράξεις ὲ συνίστανται.

III. Jam

III. Jam ipſa natura ita fert, ut, qui magnæ et mirandæ rei narrationem inſtituit, ejus magnitudine contactum et graviter affectum animum habeat, motuſque adeo animi ſui vultu, geſtu, inprimiſque ipſa oratione prodat; laborabit mens, rerum ſpecie percuſſa, ut, quæ ſentit, aliis impertiat, incidet in nova rerum phantaſmata, adhibebit troporum, figurarum, gravium aut ornatorum verborum tamquam machinas ad efficiendum quod vult. Altera ex parte non minus in aperto eſt, ut admiratione tanto magis teneatur audientis animus, non modo rem geſtam, quæ narratur, et actionem eo attemperatam eſſe debere, ut miratione faciat; verum etiam *narrationis genus et rationem* ad admirationem efficiendam vel tuendam idoneam requiri. Qua de re plura monere nihil attinet. Quis enim non videt, orationis genus eſſe debere nec humile nec molle, ſed forte, acre, magnificum, ornatum, etſi pro argumenti diverſa natura diverſe attemperatum, et quæ ſunt alia. Ab eadem hac cauſſa proficiſcitur illa neceſſitas, ut *carmine* inſtituenda ſit narratio; quandoquidem id genus orationis eſt præſtantiſſimum (*perfectum* noſtri homines, hoc eſt ſuis numeris abſolutum, dicunt), idemque

potentiſſimum ad tenendos et delectandos animos audientium, ad ſenſus magnos affectuſque movendos, rerumque mirabilium phantaſmata cum elicienda et conflanda tum exprimenda vivide et animanda.

IV. A binis hiſce tamquam principiis, ut et res narratæ admirationem faciant et ipſa narratio animum admirationis voluptate delinitum teneat, repetenda ſunt omnia, quibus carminis epici argumentum, perſonæ epicæ, facta, virtutes ac characteres, ſententiæ, oratio ac dictionis genus conſtituuntur; verbo *admiratione quæſita delectatio moderatur in hoc genere omnia.*

Poteſt autem accidere mentibus noſtris admiratio rerum vel hominum modo cum molliore modo cum graviore animorum impulſu; miramur enim alia attonitis ſimiles, alia terrore perculſi, alia cum ira, odio, alia miſeratione commoti; interdum magno cum animi æſtu miratio eſt conjuncta, interdum cum leniore ac remiſſiore impetu, et cum molliore et ſuaviore animi affectu. Quo ipſo ſequitur, ut magna in hoc genere eſſe poſſit varietas pro argumenti diverſa natura, utque inanis ſit virorum

rorum doctorum opera, qui Homeri ac Virgilii exemplis omnem carminis epici naturam circumſcribere voluerunt.

Eam admirationem rerum, quæ cum terrore aut cum miſeratione et graviore omnino animi affectu mentem impellit, imprimis ad tenendos animos valere, magnamque delectationem habere, quis non videat et naturæ humanæ eſſe conſentaneum intelligat? Res ex parte animadverſa in opinionem induxit Marmontelium*, ut intra tragicos affectus non minus epicum genus contineri, et idem argumentum in utrumque uſum accommodari poſſe exiſtimaret. Sed dramate latius patere carmen epicum, hoc eſt, narrationem per cauſſas et conſilia expoſitam; et magnos affectus non niſi unam eſſe ex pluribus admirationis movendæ cauſſis, ex ſuperioribus facile intelligitur. Ne illud moneam, epici carminis virtutes multas ex narrationis bonæ indole et natura eſſe petendas, ad quam utique cum cæteris et hoc ſpectat, ut tanto dulcior ſit omnis narratio, quanto magis illa animum terrore vel miſeratione exagitat; ut vero,

* *Poëtique Françoiſe*, T. II, p. 234 ſqq.

quod

quod vir elegantiſſimus arbitratur, ſutilis aliqua tragicarum actionum compages bonum epos efficiat, valde vereor. Alia res eſt, ſi quis profiteatur, ex epici carminis partibus bonas tragœdias fieri poſſe, de quo jam Ariſtoteles egit Poët. c. 23 et 26.

Illud interea negari nequit, cum id, quod admirationis majoris vim et cauſſam habet, ad animos noſtros movendos tanto ſit potentius, *heroica argumenta* genus epici carminis nobiliſſimum conſtituere; inprimis ſi *ex heroicis temporibus* petitum fuerit, quibus *deorum interventu* res aut geſtæ ſunt aut geri creditæ; etſi minus bene a Batteuſio et aliis tota epici carminis vis ab his deorum miniſteriis deduci cœpit. Nec quicquam infelicius cedere poteſt, quam ubi deorum aut geniorum opera uti voluere poëtæ iis in rebus exponendis, quas non niſi hominum conſilio et manu geſtas eſſe ſatis conſtabat.

V. Reliqua, quæ de carmine epico præcipi ſolent, partim *ex narrationis bonæ ratione ac præceptis*, partim *ex poëticæ orationis genio*, quatenus in utroque ſumma perfectaque ratio quæritur, repetita ſunt et facile repeti poſ-

ſunt;

ſunt; v. c. quæ de epiſodiis argute magis quam vere diſputantur; et quæ de unitatis lege præcipiuntur. Una debet eſſe actionis ſumma, ſi quidem ſummus in hoc admirationis injiciendæ genere effectus propoſitus eſt poëtæ; ne diſtrahatur audientis animus infringaturque adeo ſenſus affectuſque vis et intentio, ſi ad plura avocatur. Neque in his animos generoſiores diu detineri velim. Pleraque enim ſunt talia, ut, niſi quis tardiſſimi ſit ingenii, primo ſtatim rerum objectu ea percipiat. Quorſum enim operoſe multa conſcribere aut commemorare, ut factum, quod argumentum epicum contineat, doceas eſſe debere unum, et abſolutum, et intra juſtum temporis ſpatium comprehenſum? quorſum de nectendo et diſſolvendo nodo h. e. de difficultatibus aut motis, aut objectis? de epiſodiorum affinitate et nexu cum epica narratione? Hæc intelligere et aſſequi haud adeo difficile eſt* ; difficultates paullo majores tunc naſcuntur, ſi in rem præſentem deducendæ ſunt iſtæ diſputationes, ut appa-

* Expoſita ea ſunt a multis: præferam tamen dicta a Sulzero in *Allgemeiner Theorie der ſchönen Künſte* in voc. *Heldengedicht*; etſi nonnulla ſunt, in quorum cauſſis reddendis aliter ſentiam. Multo minus ei adſtipulabor in altero loco: *Æneis.*

reat,

reat, qua ratione et arte in magno factorum numero argumentum carminis ita digeri et adornari poſſit, ut ad unitatem deducatur res. Hoc ingenio poëtæ relinquitur; qui, ſi ad hoc ſatis ingenio valet, multo magis præceptorum iſtorum copioſa expoſitione carebit.

Ut vero admiratio rei magnæ animum tenere et delectatione perfundere poſſit, quis porro non videt, ea omnia a poëta curari et ſagaciter provideri debere, *quæ ad illud conſilium prodeſſe*, caveri debere ea, *quæ obeſſe poſſint?* adeoque ante omnia lectoris animum *argumenti notione aliqua* eſſe imbuendum, ut nec tamen exſatietur; *in mediam rem eſſe rapiendum*; cumque omnia ad ſenſus et phantaſmata in carmine redeant, *rerum objectarum præſtigiis ita deliniendum et fallendum, ut* jam in alia rerum natura et ordine, alia cogitandi, ſentiendi, et agendi via et ratione, aliis temporibus, inter alios homines, et extra ſe ſolitumque vitæ tenorem conſtitutus, *in nihil incidat, quo* expergefactus quaſi ex aureo ſomnio *ſibi luſum fieri animadvertat*; id quod ſine indignatione et pœnitentia aliqua ejus, qui ad ſe rediit, fieri non poteſt. Hinc a viris doctis multa diſputata ſunt *de probabilitate poëtica ac mythica et*

de

de verisimilitudine, quam poëta sectari debet, qui non ipse vult sua acta rescindere. Omnino ad hanc *illusionem*, quam recentiores commode vocant, pleraque, quæ de carmine epico cum utilitate aliqua præcipi possunt, revocare in promtu est; et ad hanc normam vel maxime revocare soleo ea, quæ de multis Virgilii locis a viris doctis disputata sunt.

VI. *Virgiliani* igitur *carminis*, nam ad hoc ea, quæ dicenda habeo, revocanda mihi sunt, dotes ut recte discernant ac perspiciant, ad id intendant animos adolescentes, auctor sum, *ut, quantum cum in toto argumento tum in singulis partibus insit ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas, considerent.* Exponitur a poëta *Æneæ ex Troja capta profugi, post longis errores, in Latium adventus a fatis monstratus, et condita ab eo in his locis Trojanorum colonia novaque parata sedes.* Quis autem non facile intelligat jam ab initio, rem esse magnam, arduam, et admirationis aliquantum habentem, quod profugus aliquis ex urbe incensa et exul fatis ducentibus in tam longinqua terra, in Latio, novas sedes ponit? Quis non in summis periculis ac discriminibus, in

navigatione et mox in Italia objectis, inque malis aut fortiter toleratis aut animoſe depulſis, novam admirationis efficiendæ videat eſſe materiam? nec minus in ſingulis carminis partibus, in motibus et affectibus animi, in moribus, ſententiis? et eidem conſilio accommodatum eſſe orationis genus et colorem et ornamenta? In his ac ſimilibus diſertus eſſe poteſt facile unuſquiſque carminis interpres.

VII. *Rerum* quidem *inveniendarum* laudem Virgilius habet admodum diverſam ab Homero, nec tamen nullam aut contemnendam. Alterum cum eo comparem, qui veræ hiſtoriæ exornationem ſuſcipit, alterum cum Mileſiæ narrationis auctore *. Scilicet Homerus id agebat, ut narrationem inſtitueret rei ex ſua

* Egregius eſt ad animi mei ſententiam declarandam locus Baconis de augm. Scientt. lib. II. c. 13, p. 80. Opp T. I. non reprehendendus ille, ſi ad epicam poëſin revocetur: "*Cum mundus ſenſibilis ſit anima rationali dignitate inferior, videtur poëſis hæc humanæ naturæ largiri, quæ hiſtoria denegat, atque animo umbris rerum utcunque ſatis facere, cum ſolida haberi non poſſint. Si quis enim rem acutius introſpiciat, firmum ex poëſi ſumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illuſtrem, ordinem magis perfectum, et varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quam in natura ipſa poſt lapſum reperire poſſit. Quapropter* &c." Dignus enim totus locus eſt qui perlegatur.

opinione

opinione ac perſuaſione vere ita geſtæ, cujus magnitudine contactam et inflammatam habebat mentem; propius attingebat tempora heroica, ipſam rerum famam ſequebatur, qualis ea in popularium ore ferebatur, cum ipſe temporum decurſus omnia in majus auxiſſet, et, ut in majorum factis et priſci ævi rebus fieri ſolet, humana facta ad divinam aliquam ſpeciem ac dignitatem evexiſſet; deorum itaque miniſteriis omnia exſequebatur, quoniam priſcis hominibus hoc erat perſuaſum, humanis rebus gerendis intereſſe deos præſentes multoque magis præſentes adfuiſſe rebus geſtis patrum ætate, injicere eos hominum animis bona vel prava conſilia, objicere pericula ac diſcrimina, iraſci, dolere, metuere, ſperare; verſabatur ſub eodem cœlo et adierat ea loca, in quibus res illæ, a fama tam magnifice ornatæ, fuerant geſtæ; utebatur ſermone, natura ſua poëtico, hoc eſt, per philoſophorum ſubtilitatem, et rhetorum ac grammaticorum argutias, nondum fracto et attenuato, ſed qui multum adhuc retinebat ex genio antiqui ſermonis. Eſt autem omnium rudium linguarum genius is, ut res ad ſenſum revocet, adeoque ſenſa animi et cogitata,

etiam phyſicas et ethicas ſententias, per rerum naturas, proprietates, vices, utilitates, propter ſimilitudinem aliquam tranſlatas vel adumbratas, declaret; quibus omnibus poëtica vis vel maxime ineſt. Hæc ſi ad ſermonem priſcum Græcorum transferimus, non mirabimur eveniſſe, ut philoſophorum quoque antiquiorum opiniones vel præceptiones, rudium ingeniorum impetu pronuntiatæ, ſpeciem narrationis factorum et eventorum induerent. Ortus v. c. mundi ex chao per pugnam elementorum in perſonas et deos commutatorum ab iis erat enarratus. Succeſſit ecce Homerus, qui ea maxime ingenii ſollertia eſt uſus, ut videret, narrationes has poëtarum ſuperiorum, quibus illi philoſophicas doctrinas interpretabantur, omnino narrationum poëticarum loco inſervire poſſe, ita ut, quæ a poëtis ante ſe ex priſci ſermonis genio expoſita eſſent ſymbolica rerum cogitatarum adumbratione, ea a ſe pro factis et fatis deorum narrarentur. Hac potiſſimum ratione doctrinam de diis poëticam et ſyſtema aliquod mythologicum condidit Homerus; cumque ad epicam et dramaticam rerum expoſitionem egregie eſſet accommodatum, in poëtarum inde patrimonium illud ceſſit.

ſit*. Ut rem abſolvam verbo, Homerico ingenio obſtetricabantur, et, ut ſine doctrina doctrinam, ſine arte artem habere videretur, efficiebant plurima, quæ, ſi ab iſto ævo diſceſſeris, omnibus poëtis deeſſe neceſſe eſt. Virgilius itaque a libero iſto ingenii et mentis impetu et præcipite motu intercluſus, et tot enthuſiaſmi fovendi, excitandi, et inflammandi adminiculis plane deſtitutus, priorum poëtarum exemplis tamquam cancellis circumſcriptus, ingenio frenis jam tum ab Ariſtotele aliiſque injectis, ab arte neceſſe habuit petere omnia. Alio ævo, ab heroica ætate nimis remoto, inter diverſiſſimas hominum, rerum, temporum, locorum ac cæli rationes, ſuum opus erat aggreſſus. Sine doctrinæ et multæ ac variæ lectionis copiis, nulla jam tum ingenii laus erat. Fracto in hunc modum mentis impetu, tamen vel ſic magnum ejus etiam in inveniendis rebus ingenium ex his agnoſcas: Primum vidit carmen epicum Homericum,

* Diligentius ab eo inde tempore de his, quæ ſummam veteris poëtices et mythices continent, a me actum eſt in Commentatione *de origine et cauſſis fabularum Homericarum* 1777 (in *Novis Commentariis Soc. Reg. Getting.* To. VIII.) Add. Proluſio de *cauſſis mythorum veterum phyſicis* 1764 (nunc recuſa in *Opuſcul.* To. I, p. 184) et de *Apollodoro et litt. myth.* Commentat. in *Not. ad Apolled.* To. III, p. 911 ſq.

hoc

hoc eſt, heroicum poſſe perfici et ornari; tum ejus vix eſſe poſſe argumentum idoneum, niſi ex ultima antiquitate et ætate heroum proprie ita dictorum petitum. Eſt enim a natura res ita comparata, ut priſcorum heroum ipſa nomina, res geſtæ et fata etiam per ſe non adeo memorabilia, animum humanum teneant et admiratione afficiant. Eſt porro illa ætate morum ac vitæ ſimplicitas ea, quæ poëticum ornatum ſublimeſque rerum formas et ſententiarum gravitatem multo magis ſuppeditet, quam vita hominum elegantior; quando etiam ipſa facta corporum magis viribus et animorum impetu ac virtute gerebantur, quam conſiliorum ſagacitate, et artis vel ingenii ſubtilitate. Tandem gerendis tum rebus ipſi dii interfuiſſe credebantur. Ita deorum miniſteriis res explicare et ex toto cyclo mythico, quæ vellet, depromere poterat. Italicis autem mythis novam et Græcis incognitam ſuavitatem adjecit *. Tum vero præclaro judicio argumentum ex vetere cyclo epico delegit, necdum tractatum a claro aliquo poëta, nec tamen plane intactum, et Homerico aliiſque carminibus quaſi contiguum ac finiti-

* De hoc vid. Excurſ. IV. V. VII. VIII ad lib. VII, tum plures alios ad libros ſeqq.

mum.

mum *. Ita enim conſequutus eſt hoc, ut materiam haberet copioſam, nec rudem, ſed poëtica tractatione ab aliis jam ſubactam et ad epicam dignitatem ac vim accommodatam. Perſonas et characteres, mores ac facta jam aliunde nota, commendata, conſtituta ac definita, optaverit ſibi poëta unuſquiſque †. Illud vero ad intelligendum proclive eſt, quam expedita ac facilis eſſe debeat copia ornamentorum et epiſodiorum in tali argumento tam late fuſo et patente; quod ipſum Homerus aut vidit aut ſenſit, cum ex toto belli Trojani decurſu unum heroëm, unum factum, ſelegit, adeoque infinitis aliis rebus ex iſtius belli hiſtoria ad exornandum et amplificandum argumentum recte uti potuit. Hoc uno ſuo judicio plurima præclara carminis ſui præſidia et uberrimos fructus tulit Maro. Non novus et ignotus eſt lectoribus rerum priſcarum notitia aliqua imbutis heros, cujus fata ille exponit, nec Trojanorum nomen ac fortuna tam obſcura, quin ab initio ſtatim miſeratione afficiamur et virtutis admiratione.

* Vid. mox Diſquiſ. II, et Excurſ. I ad lib. II, Excurſ. XVII ad e. l. et al. loc.

† Eo ſpectant verſus Horatiani in Ep. ad Piſon. 131. 131 ſqq. *Rectius Iliacum c.*

Deorum

Deorum autem interventus, Junonis et Veneris iræ et ſtudia, ac partes iis tribuendæ, egregie erant jam ab Homero definitæ. Quando itaque primo ſtatim Æneidis ingreſſu Junonis *memor ira, irarumque cauſſæ, ſæviquè dolores* memorantur, odia Junonia ex Homero ſtatim ſuccurrunt legenti et jam ab initio gravem de Æneæ fortuna ſollicitudinem injiciunt *.

VIII. Poëtæ ſollertiam et acumen etiam in hoc ſpectari volo, quod non modo ex nobiliſſima antiquitatis parte, qualis rerum Troïcarum eſt, verum etiam ex eo temporum articulo Æneidis argumentum duxit, qui intra paucorum annorum decurſum ingentem vim illuſtrium facinorum ac memorabilium caſuum converſioneſque rerum mirabiles cum Græciæ et Aſiæ tum Italiæ comprehendit. Nam exciſo Ilio dici vix poteſt, quantopere ubique turbatum ſit. Victi victoreſque ad novas ſedes quærendas per totum terrarum orbem diſperſi vagabantur †, et verſus occidentem maxime, qui tam parum adhuc Græ-

* Conf. Excurſ. I* ad lib. I.

† Egregius eſt eam in rem Strabonis locus lib. I, p. 48 B, et lib. III, p. 150 A.

cis

cis notus erat, ut Circes insulam (Circeios Latii) pro extremis occidentis finibus habere et ad hæc loca, tamquam incognita et rerum miraculis gignendis idonea, tot fabulose narrata referre posset Homerus. Primum tum a Græcis navigatio ultra Siciliam frequentari cœpit, cum ad illud tempus Phœnices illa maria tenerent, nisi quod e Creta aliisque forte insulis paucæ naves Siciliam adibant.

Errores isti *heroum ab Ilio redeuntium* variis Græcorum *carminibus epicis*, Νόστοι ea inscripta erant, materiam et argumentum præbuerant; quæ si ad tempora nostra pervenissent, plura forte vestigia in iis deprehenderemus, quibus Virgilius institerat; quandoquidem in simili argumento cum iis versabatur. Sed eædem historiæ seu fabulæ de Achivorum reditu magnæ *tragœdiarum Græcarum* parti materiam subjecerant, ut inprimis ex Euripide apparet, et multo magis ex tot deperditarum titulis intelligitur. Ex Græcorum autem tragœdiis, inprimis Euripidis, omnino poëtam plurimum profeciſſe ex iisque orationis suæ dignitatem passim et majestatem, sententiarum quoque acumen, granditatem, pon-

dus, interdum tragico propius *, affectuumque gravitatem tragicam, ut in Amata, in Didone, in Pallante, in Niſo et Euryalo, comparaſſe equidem ſuſpicor. Magna earum pars a ſuperioribus poëtis latine jam erat reddita†; quæ res poëtæ non parum adjumenti ad orationis cultum et copiam afferre debuit.

IX. Veniamus ad *dilectum in heroë*, quem ſibi ſumſit poëta, *factum*. Primum perſona ejus, genus, fortuna, nomen ac virtus, et olim unumquemque liberaliter inſtitutum, adeoque Homerica lectione imbutum, tenere debuit, et nunc tenet; qui caſus eum in Italiam adduxerit, diſcere avemus; Trojanorum autem e patria incenſa profugorum fata lubenter cognoſcimus. Longa navigatio per mare iſta ætate parum navibus frequentatum ad terras nondum humano cultu, quem aliquando accepturæ erant, celebratas quidni locum faciat plurimis periculis ac difficultatibus, quibus Æneæ virtus in admirationem ſui rapere

* Inprimis hoc in noviſſimis Æneidis libris animadvertere licet, maxime in orationibus, ut Junonis lib. VII, 292 ſq. Turni IX, 128 ſq. Veneris et Junonis X, 16 ſq. 62 ſq. Drancis et Turni XI, 336 ſq. 376 ſq. Junonis ad Juturnam XII, 139 ſq.

† Conf. ad lib. II. Excurſ. I, pag. 11 ſq.

poterat?

poterat? Infeſtæ deæ ira aſperrima et ex altera parte tot deorum monitus expectationem faciunt magnam *. Quæ omnia cum ad rerum magnitudinem, quæ animum admiratione detineat, valeant, ad narrationis probabilitatem egregie quoque ſunt comparata. Sed cum plura hujus generis narrari poſſint, et in Notis et Excurſibus paſſim notata ſint, in dilectu tamen Æneæ magni poëtæ ingenium ac judicium doctum et exquiſitum nihil magis arguit, quam quod eum potiſſimum Carminis ſui heroëm circumſpexit, qui in Italiam Trojanorum coloniam deduxerat, novum regnum in Latio conſtituerat, unde Albæ Longæ, adeoque etiam Romæ origines repetebantur, quique adeo, etſi nec nobis in-

* Singularis eſt *Marmontelii* cenſura in Virgilium (*Poëtique Franç.* T. II, p. 237), ſoli ſuperſtitioni ſuperſtructum eſſe Æneæ in Italiam adventum, adeoque niſi ad animos ſuperſtitione ſimili tactos vim nullam habere poſſe. Ut verbo rem abſolvam: Ponamus Æneam poſthabitis deorum monitis in alia terra conſediſſe, apud Didonem ſedem fixiſſe, quod vir acutiſſimus malebat; et cogitemus, quo animo illud laturi ſimus inter legendum vel audiendum. Aliud eſt *Batteuſii* acumen, qui narrationi de adventu Æneæ et Trojanorum in Italiam nihil ineſſe videt, quod humanitatis ſenſum attingat. Quid vero? alienum a te, ſi homo es, putabis, an magnus et virtute clarus vir ex incenſa patria profugus, e clade ſuorum ſuperſtes, poſt tot ærumnas, et caſus fortiter perlatos, tandem ad tutam ſedem delatus ſit?

gratum esse potest, tanti imperii primas origines cognoscere, tamen Romanis, antiquitatis suæ tantopere studiosis, unus omnium maxime acceptus et commendatus esse debuit. Argute itaque et ingeniose in primis statim versibus poëta audientibus pollicetur narrationem rerum, a quibus origo Romæ deducta esset: *genus unde Latinum Albanique patres atque altæ mœnia Romæ.* Quam magnifica hæc promissio in fronte novi operis et ad animos expectatione erigendos idonea! De Ænea ejusque erroribus ac fatis omnes veteres annales Romanorum loquebantur, quod ex fragmentis passim a Sext. Aurelio Victore servatis et ex Dionysio ac Festo satis colligi potest; attigerat quoque Trojanas res Ennius in Annalibus, ut colligo v. c. ex fragm. p. 6, eundemque Æneam in nonnullis, quæ interciderunt, Græcorum carminibus partes sustinuisse non obscuras, ex Lycophrone, qui antiquiora collegit, et ex imitatoribus seu exscriptoribus veterum intelligas, Quinto Calabro lib. XI. et ex Dictye. Cum autem omnino in Græcorum Romanorumque libris de Ænea tam multa narrata essent, paratas ornandi et amplificandi argumenti copias Maroni ad manum fuisse apparet. Quæ ejus felicitas

licitas cum vulgo parum nota et intellecta ſit, paullo accuratius mox ea de re *, variis etiam deinceps Excurſibus de ſingulis partibus †, agemus. Cum tandem poëta rerum ordine in Italiam deductus eſſet, nova rerum, hominum, et locorum genera ac nomina ſubnaſcebantur, contingebatque adeo, quod in votis ille habere debuit, ut præter ea, quæ a Græcis tractata ſatis erant, nova et intacta ipſe afferre poſſet ‡.

Judicium poëtæ in dilectu herois, quem ornaret, quam elegans et exquiſitum ſit, etiam ita judicari poſſe puto, ſi quis aliorum carminum epicorum argumenta comparet, ut Herculis vel Theſei facta, Argonautica, bellum Thebanum, Gigantum vel Titanum pugnam; quæ omnia etſi ſumma cum arte tractata et expolita, non tamen ad eum ſplendorem excoli potuiſſent, neque ſatis momenti ad ani-

* Diſquiſ. II.

† Excurſ. I ad lib. III. Excurſ. II et ſqq. Tum ad lib. V Excurſ. I. II. VI; add. Excurſ. IX et XVII ad lib. II et plures Excurſus ad lib. VII et ſqq.

‡ Vid. ad lib. VII Excurſ. II. IV. V. VII. VIII; ad lib. VIII Excurſ. I. II. III; ad X Excurſ. I; ad XI Excurſ. I; ad XII Excurſ. III.

mos

mos impellendos advertendoſque habuiſſent; cum contra ad popularium inprimis mentes tenendas Æneæ fata tantam vim habere deberent, quantam paullo ante diximus; accedente quoque Penatium et Veſtæ æternique ignis religione, in conſpectu poſita *; ut taceam ſacra antiquitus accepta, quæ a Trojanis tradita vulgo ferebantur. Adeo omnia ea, quæ Dionyſ. Halic. I, 49 ad adſtruendam Æneæ in Italiam adventus veritatem memorat, ſimul ad poëtæ ſapientiam declarandam valent: Τῆς δὲ ἐπὶ Ἰταλίαν Αἰνέου καὶ Τρώων ἀφίξεως Ῥωμαῖοί τε πάντες βεβαιωταὶ, καὶ τὰ δρώμενα ὑπ' αὐτῶν ἔν τε θυσίαις καὶ ἑορταῖς, μηνύματα, Σιβύλλης τε λόγια, καὶ χρησμοὶ Πυθικοὶ, καὶ ἄλλα πολλά· ὧν ὐκ ἄν τις, ὡς εὐπρεπείας ἕνεκα συγκειμένων ὑπερίδοι· πολλὰ δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι γνωρίσματα, Φανερὰ καὶ εἰς τόδε χρόνου λείπεται &c.

X. Neque vero huic argumenti felicitati et tantis materiæ copiis poëtæ ingenium defuit; immo vero ingenioſe inventis ille non minus ingenioſe uſus eſt, et in rebus tractandis, ornandis, et carmine perſequendis non minus felix fuit, quam in inveniendis et excogitandis. Vellem id uno in loco a me exponi poſſet! Sed factum hoc eſt in ſingulis carminis

* Vid. mox Diſquiſ. II et Exc. IX ad lib. II ac paſſim.

partibus

partibus ſinguliſque locis opportunius, et, ne hoc loco in immenſum rerum campum evagetur diſputatio, ratio nobis nonnullorum tantum habebitur, quæ quidem præcipua et graviſſima videbuntur. Spectant ea partim *ad Homericam imitationem* cum in deſcriptione carminis tum in ſingulis partibus ac locis; partim *ad elegantiorem phantaſmatum et narrationis omnino habitum*; partim denique *ad orationis dignitatem et ornatum*.

XI. Ipſam *Æneidis ideam, deſcriptionem*, et *diſpoſitionem partium ad Homericum* partim Odyſſeæ partim Iliadis *exemplum factam* eſſe negari nequit; pauca quoque carminis lumina locaque inſigniora, et rerum orationiſque ornamenta eſſe arbitror, quæ a Virgilio ſine exemplo inventa et tum primum ex ipſa rerum natura adumbrata et deſcripta eſſe affirmari poſſe putem. Certe pauciſſima ex iis occurrere memini, quorum non aut exempla aut ſemina aut materias modo rudes modo inchoatas ac præformatas ex Græco aliquo poëta excitare aliquis poſſit. Atqui ex Græcis poëtis tam pauci ad nos pervenerunt; quid ſi plures eſſent ſuperſtites, maxime Alexandrini? eos enim inprimis, quod ſuſpicor,

cor, Virgilius assidue tractavit et orationis colorem inde duxit. Neque dici potest, non studio, sed casu aut necessitate, Græcum et Romanum poëtam, dum eundem rerum et sententiarum orbem libero mentis meatu pervagantur, in idem phantasma aut sensum et dictum incidere potuisse ac debuisse. Factum hoc utique et sæpe. Nec alterum, quod forte moneas, negari potest, multa passim ab Ursino, Guellio, Cerda, Clarkio, forte et ab aliis pro imitatis et adumbratis afferri temere et sine judicii acumine, quæ partim similitudinem tantum, interdum et hanc satis obscuram, habeant, partim talia sint, ut sanus quisque et rerum intelligens homo, si easdem res exponat, iisdem modis ac verbis, iisdem sensibus ac sententiis usurus sit; cujusmodi multa a me omissa sunt, nonnulla eo consilio appositа, ut comparatione facta saltem delectent. Maroni tamen innumeris in locis Græca, Homeri inprimis, ante oculos fuisse, probant plura, et primum quidem totius carminis descriptio ab Homero petita, tot versus ad verbum latine conversi, tot loca, quæ exquisitiorem cultum et ornatum vel acumen vel doctrinam aut aliud quid reconditæ naturæ produnt, quæ ea simplicitate, ut reliqua, enuntiaturus erat,

erat, nisi fuisset, qui jam occupaverat; fieri enim solet, ut, si qua ab alio jam proprie dicta sunt, ne in eadem verba incidas, ornate ea et acute eloquaris; porro græca ratio flectendi verba vel orationem, quæ ad indolem poëticæ dictionis Virgilianæ et genium pertinet; tum poëtæ ipsius professio Ge. III, 10 *Primus ego in patriam mecum--Aonio rediens deducam vertice Musas;* tandem veterum auctoritas, ut Senecæ Suasor. III, qui Virgilium *non surripiendi caussa, sed palam imitandi, hoc animo, ut vellet agnosci*, in multis versibus alios expressisse affirmat. Manifesta hæc imitationis Homericæ vestigia in quam diversas partes laudis vel reprehensionis a viris doctis deflexa sint, longum est dicere*. Aliis nihil divinius fuit imitatore Virgilio, aliis nihil jejunius et sterilius. Equidem hoc in loco multa esse video, quæ nec laudi magnopere nec veniæ locum faciant, sed quæ rei naturæ et rationi ita sunt consen-

* Comparationes Virgilii et Homeri instituerunt multi inde a Macrobio Sat. V. Librum singularem concinnavit Fulv. Ursinus. Sed piget videre viros doctos plerumque accedere ad eam rem studio in alterutrum poëtam incensos, adeoque id agere, ut alterum deprimant, alterum immodicis laudibus extollant, facereque adeo eos utrumque sine subtili judicio. Hærent porro in verbis et versibus singulis, nec summam carminis et partium concentum respiciunt, adeoque animum ab eo avocant, quod in considerationem adduci debebat.

tanea, ut, quomodo aut quare aliter ſe habere debeant, cauſſa idonea non appareat. Cum ſemel ad Odyſſeæ et Iliadis tamquam magiſterium Æneidem compoſuiſſet poëta; quidni Homerum in partibus quoque aut ſingulis locis ſequendum putaret? et, cum omnino veſtigiis ejus inſiſteret, quandoquidem argumentum affine ac ſimile tractabat, difficile erat cavere, ne in eaſdem paſſim rerum ideas, eadem phantaſmata, eaſdem ſententias, eadem πάθη incurreret. Sunt autem multa, quæ uno tantum modo recte dici et efferri poſſunt; multa, quæ, ſi naturæ conſentanea eſſe debent, variare velle ineptum ſit. Præterea non facile aſſequare, quomodo poëta doctus et Græcorum poëtarum lectione ſubactum habens et ornatum ingenium, cum ſe ad opus ſuum converteret, ita omnia, quæ legerat, animo expellere et exturbare potuiſſet, ut nihil ex priſtina lectione obverſaretur animo: maxima autem eorum, quæ imitatione expreſſa dici poſſunt, pars ejuſmodi eſt, ut non tam data opera et ſtudio Homerica verba aut ſententias reddere voluiſſe videri poſſit, quam ut potius in ea incidiſſe videri debeat, ipſa re ea, quæ olim lecta et cognita in ſimili argumento memoria tenebat, iterum ad animum

animum revocante. Atqui hoc imitandi genus, tantum abeſt, ut reprehendi poſſit (etſi nonnulli id faciunt in noſtris quoque poëtis, etiam in ingenioſiſſimo, Wielando), ut poëtam doctum nihil magis arguat et deceat. Sed in Virgilio reprehendendo vel laudando id, quod primo loco reputandum erat, non meminerant viri docti, poëtam, etiamſi ingenium eum ad nova et intacta tuliſſet, hoc ſuæ ætati ſuiſque popularibus tribuere debuiſſe, aut ſaltem in opinione ejus temporis communi excuſationem habere, cum ad artem poëtæ et ad majorem carminis ſuavitatem pertinere crederetur, ſi multa ex Græcis eſſent expreſſa vel adumbrata.

XII. Hoc ætatis ſuæ judicio, a noſtro forte ſenſu prorſus alieno, continetur defenſio poëtæ, et cauſſa perorata eſt, ſi illud demonſtratum dedero. Romani litterarum lumen a Græcis acceperant; ſermonem ſuum ad Græca expolierant et locupletarant; ex Græcis primi poëtæ fabulas, mox et epica carmina, converterant*; ad Græca exempla

* Ita Cn. Matius Iliadem (unde fragm. apud Scalig. ad Varron. de LL. VI, pag. 149 Steph.) Varro Atacinus Argonautica.

ſe compoſuerant ii, qui primi elegantiæ et venuſtati orationis ſtuduerant *. Perluſtret mihi aliquis veterum poëtarum ante Virgilium fragmenta, inprimis Ennii, pleraque ex Græco aliquo poëta aut latine expreſſa aut imitatione adumbrata videbit. Etiam Plautus ac Terentius toti fere ex Græcis vel ad Græcos comparati et conſtituti ſunt. Ad Græca prorſus ingenia ſe compoſuere Romani; in Græcis pueritiam et adoleſcentiam conſumebant. Ex multis ſcriptorum, inprimis Ciceronis, locis notior res eſt, quam ut plura de ea monenda ſint. Itaque, etſi exculto jam fermone Romano, et pluribus Romanorum ingeniorum fœtibus in publicam lucem eductis, tamen ne ſub Auguſto quidem deſtiterunt ſummi viri Græca exprimere latine, cum Græcis ornatu certare, eorum inventa ſua facere, multo magis ſi novum carminis genus in Romanas litteras inferrent. Horatii quidem Carmina pleraque ex Græcis Lyricis adumbrata eſſe nullus dubito; quandoquidem inter tam pauca fragmenta ex iſtis lyricis ſer-

* Græca expreſſit in epicis Catullus. Hoc idem fecerat C. Helvius Cinna in Smyrna ſua, Auguſtei autem ævi memorantur multi, qui epe ex græcis fabulis compoſuerant. conf. Ovid. Epp. ex Ponto IV, 16.

vata

vata vix unum et alterum eſt, cujus non imitationem ab Horatio factam excitare poſſis; quid itaque futurum putabimus, ſi Lyricos Græcos integros cum Horatio comparare liceret! Neque aliter ſe rem cum Catullo, Ovidio, Propertio aliiſque habituram eſſe credere fas eſt, ſi Græci Elegorum ſcriptores, inprimis Alexandrini poëtæ, adhuc extarent. Quis itaque Virgilium reprehendat, quod populariorum ſuorum ſenſum, judicium ac morem, ſequutus totum ſe ad Græcos poëtas in ſuis carminibus exprimendos applicuit? Nova accedere videbatur voluptas, quæ delectationem in majus auctam afferret, ſi præclara et ſuavis ſententia ſimul græci loci recordationem faceret, unde eſſet expreſſa. In Æneide itaque pauci ſunt mores (ſeu characteres), vix ullum factum notabilius, vix locus aliquis præſtantior, in quo non poëtæ alicujus Græci, inprimis Homeri, veſtigia agnoſcas. Sed in eadem Æneide multo doctiorem et ingenioſiorem imitatorem agnoſcas facile, quam in Bucolicis, in quibus multa paſſim aliena a rerum veritate et ratione poſita notavimus, et alia facile notari poſſunt, in quæ poëta imitandi ſtudio parum ſubtili incidit, ut cum paſtor indoctus Ararim et Oaxem memorat,

aut

aut in illis : *nuper me in littore vidi*, aut : *novimus et qui te*, et id genus alia. Neque vero hæc Græcorum imitatio aut ingenio carere aut judicio putanda eſt ; eſt enim illa nequaquam ſervilis aut affectata, cujuſmodi ab ingenio exili et ignavo proficiſci ſolet, neque in alterius poëtæ verbis, modis, et figuris variandis turpiter ingenii vires attrivit poëta ; ſed, ubi occurrerat aliquid ab alio ingenioſe cogitatum vel inventum, illo tamquam phantaſmate tactus Maronis animus, vel, uti fieri ſolet, ſi ſcintilla idoneo fomite excepta eſt, flamma correptus incaluit, et magno incendio exarſit. Hinc novæ rerum formæ, nova genera, novæ interdum naturæ. Nemo facile, ſi ſingula recognoſcat et excutiat, non intelligit Virgilium, etiam ubi preſſe ſequitur, modo caſtigatiore, pulchriore, vel auguſtiore rei ſpecie, Latini ſermonis elegantia, aut novo rerum ornatu, modo deducta feliciter ac deflexa ad aliud rerum genus ſententia vel oratione, certaſſe cum Græco poëta. Inprimis autem ſe Romanis in Homeri imitatione magnopere probare debuit cultus Auguſtei ſæculi, quo ſimplicitas inculta, et horrida interdum Homeri vetuſtas, aut iners languor, modo ad honeſtiorem et mitiorem cultum a Marone, modo

modo ad elegantiorem ornatum aut ad incitatiorem vim temperata eſt. Hoc nomine ipſe Æneas quoque commendabilior videri potuit: omnibus ejus factis, moribus ac dictis major aliquis humanitatis cultus ineſt; apparatus rerum ſunt ornatiores; ornamenta dignitas, ſplendor et elegantia, μεγαλοπρέπεια, ſed heroum perſonis digna, illuſtrat. Quæ quidem res in longam diſputationem adduci poſſet, ſi animi magis lubitum quam ſcriptionis conſilium proſequi mallemus*; monemus ſaltem, unicuique Virgiliani carminis virtutes rite æſtimaturo alte hoc menti inſidere debere, ut reputet, qua ætate, quo in populo, qua in urbe, quos inter homines poëta vixerit, quem

* Scripta hæc erant, cum in manus ſumſimus *Hurdii*, elegantiſſimi Britanni (nunc Epiſcopi Worceſtrienſis graviſſimi), diſputationem de imitatione poëtica, qui præclare rem expedit, quatenus et rerum a poëtis tractandarum et ingeniorum tantam inter ſe eſſe affinitatem docet, ut plures eadem aut eodem modo eloqui neceſſe ſit; bene etiam notas veræ imitationis apponit. (Adjiciamus nunc illud, quod non minus in conſiderationem venit, carmen epicum jam antea ab Ennio tentatum fuiſſe Annalium libb. XL, quod ſane hiſtoricum potius fuit quam epicum, multis tamen luminibus et virtutibus probatum et laudatum; niſi quod ſermo horridus, ingenium nulla arte expolitum, et verſuum inertia venuſtioribus diſplicebat; Virgilio adeo allaborandum fuit, ut carmen ad majorem orationis cultum, quem ex ſæculi genio paratum habuit, eveheret, ſi exempla Græca exprimeret.)

inde colorem carmen ejus duxerit, ut, etsi salvo et integro heroicorum temporum more, purior tamen, mundior, et castigatior esset carminis habitus, affectus et πάθη alia mitiorem alia graviorem naturam omninoque cultioris ævi dignitatem haberent, heroumque mores, sententiæ ac dicta, etsi heroicæ ætati consentanea, spirarent tamen nescio quid ex elegantia sæculi, urbis et aulæ, in qua poëta vixit.

XIII. Ad cultum Virgiliani carminis gratum et amabilem non minus spectat *orationis indoles*, quippe quæ in simplicitate mirabili dignitatem servat et gravitatem. Ornatu enim vario et exquisito, et sermonis poëtici nitore, orationis dignitate et gravitate, sententiarum pondere, Homerum longissime antecellit, cujus laus hac in parte præcipua in proprietate et simplicitate posita est (nam sermonis Ionici epicæ narrationi tam præclare accommodati felicitatem ætati suæ debuit), etsi nec vis et robur nec pulchritudo et interdum nec ornatus ei desit. Sed nec Virgilius in ornatissima oratione simplicitatem et proprietatem deseruisse videri debet; etsi sequiores scriptores, nec modo poëtæ, multa orationis

tionis ſuæ pigmenta et lenocinia ex eo adoptarint; male in pedeſtrem illatis iis, quæ carmini erant propria. Certe poëtici ornatus elegantis nec affectati præſtantiſſimum et unicum exemplar eſſe arbitror carmen Virgilianum; in hoc ſermonis poëtici genium primo conſtitutum et ad certa rerum principia ac leges exactum deprehendere, et troporum ac figurarum naturas inverſionumque rationes deſcriptas, et, tamquam a magiſtro norma propoſita, conſtitutas diſcere licet*. Quæ ipſa res animadverſa me adduxit, ut in ſermone Virgilii poëtico enarrando et explicando operam collocarem accuratiorem, quam in ullo alio ſcriptore recte conſumi a me poſſe putem. Nolim enim, id quod ſæpe profeſſus ſum, aliis auctor eſſe, ut omnes poëtas eodem modo interpretatione perpetua operoſe nimis inſtruendos eſſe ſibi perſuadeant; etſi facile intelligo, iis, qui Statium aut Valerium Flaccum aut ſimiles cum fructu edituri ſunt,

* Diſcere adeo licebit et illud, in quo magnos poëtas falli videmus, non omnem orationem, omneſque formulas ac modos loquendi, per inverſiones eſſe mutandos et detorquendos; ne naturalis cultus omnis defluat, et ne ſuccedat oratio contorta, ſalebroſa, obſcura. Hic eſt ille ſcopulus, ad quem jam olim offenderunt Virgilii imitatores Statius, Valerius Flaccus, Claudianus; quos propter hoc ipſum inverſionum intempeſtivum ſtudium a paucis cum voluptate legi videmus.

ad orationem illuſtrandam non minus, quam ad lectionem conſtituendam, convertendum eſſe ſtudium; a me id ſaltem ſpectabatur, ut iis, qui bona inſtitutione egerent, exemplo aliquo propoſito, et quidem in poëtarum principe, de vera enarrandi ratione conſtaret, ad quam ſe, etiam nullo alio magiſtro adhibito, comparare poſſent. Attamen in hac ipſa poëtici ſermonis conſtitutione poëtæ laus et virtus non tam in inveniendo quam in invento aliorum cum ingenioſa ſagacitate in ſuos uſus transferendo cernitur. Alexandrinis enim poëtis, Callimacho, Apollonio, Nicandro, Arato, poëtici ſermonis exquiſitioris indoles et natura unice eſt accepta referenda; hoc eorum docent ſcripta, in ſumma ſimplicitate cultum, nitorem, et ornatum admirabilem, quem nulla alia ætas aſſequuta eſt, referentia. Videntur ſcilicet poëtæ doctiſſimi et Ptolemæorum contubernio expoliti animadvertiſſe, non infeliciter Tragicorum tumorem Homerica ſimplicitate temperari et natam inde orationis gravitatem ætatis ſuæ elegantia quodam modo imbui, adeoque dignitatem cum venuſtate conſociari poſſe. Hos Maro auctores habuit, cum tanto majore judicii laude, quod Ennius et cæteri, qui præceſſerant, de orationis

tionis elegantia et ornatu caſtigatiore parum laboraverant. Inter hæc prætereundum non eſt, non minus ex popularibus ſuis profeciſſe Virgilium haud parum. Quantum auri ex Ennio aliiſque legerit, ſtudioſe docuere Grammatici, in primiſque Macrobius in Saturn. Spectant pleraque ad verba ſignificantia, propria, antiqua, tum ad formas poëticas et phantaſmata. Interdum verſus integri et loci, paucis fere mutatis, fuere tranſlati. Quod vero multo magis memorabile eſt: non videtur dedignatus eſſe Virgilius mutuare rerum tractandarum modos, et epiſodia transferre ex antiquioribus. Unum eſt exemplum, quod laudabo, ex Macrob. VI, 2. extr. *In principio Æneidos tempeſtas deſcribitur, et Venus apud Jovem queritur de periculis filii, et Jupiter eam de futurorum proſperitate ſolatur:* hic locus totus ſumtus a Nævio eſt ex primo libro belli Punici. *Illic enim æque Venus Trojanis tempeſtate laborantibus cum Jove queritur; et ſequuntur verba Jovis filiam conſolantis ſpe futurorum. Item de Pandaro et Bitia aperientibus portas* (Æn. XI, 672 ſq.) *locus acceptus eſt ex lib. XV. Ennii, qui induxit Hiſtros duos in obſidione erupiſſe portam, et ſtragem de obſidente hoſte feciſſe.* Etiam epi-

ſodio de Didone Nævium in bello Punico locum dediſſe colligere licet e Servio ad IV, 9.

XIV. Placet nunc in fine ſubjicere nonnulla et per ſaturam monere, quibus virorum doctorum *opinionibus, quas totam carminis indolem vel characterem tollere videas*, tacite aut expreſſe a nobis occurratur; nam in contentionem cum quoquam deſcendere nec ingenii noſtri nec moris eſt.

XV. Primum *de conſilio*, quod poëta in Æneide conſcribenda ſequutus ſit, et *de fine*, quem propoſitum habuerit, multi varia comminiſcuntur. Nihil quidem magis alienum eſſe poteſt ab epico carmine quam *allegoria*; jugulat enim totam ejus vim, rerum et hominum dignitatem attenuat, gratum animi errorem excutit et æſtum inter legendum refrigerat, voluptatemque omnem intercipit. Certatim tamen viri docti argutiis ſuis Æneæ perſonam nobis eripere et Auguſtum ſubmittere allaborarunt. Etiam ex parata nova in Latio ſede miſeros Trojanos exturbarunt; adumbratum eſſe a poëta novum tum Romæ conſtitutum unius principatum. Simili acumine alii arcana, neſcio quæ, dominationis Auguſteæ conſilia,

conſilia, in Æneide condenda deprehendere ſibi viſi ſunt. Ita *Spencius*, elegantis ingenii vir*, πολιτικὸν epos eſſe Æneidem ſibi perſuaſum habebat, neque aliud quicquam poëtam ſpectaſſe, quam ut animis libertatis ereptæ deſiderio ægris fomenta admoveret, et novum principem approbaret. Nihil tamen Æneæ perſonam, fortunam, facta et fata habere videas, quod ei conſilio reſpondeat; nullus in Æneide populus eſt liber, qui dominum accipiat; nulla regni ſeu imperii, monarchiam vocamus, bona videas expoſita aut commendata; verbo nihil occurrit, quo libertatis amore contacti animi adduci aut allici poſſint, ut a bono principe malint tuto regnari quam cum libertatis vano nomine paucorum potentium dominatione vexari. In Juliæ gentis honorem, quæ ab Iulo Æneæ filio originem ducere videri volebat, nonnulla paſſim ſuaviter memorari, ad Auguſti laudes ingenioſe alia inſeri, ipſa carminis lectione manifeſtum fit, et a veteribus quoque Grammaticis jam monitum eſt locis pluribus; ſed, quantam vim ea res ad dominationem Auguſti commendandam habere potuerit, mihi non ſatis conſtare lu-

* Polymetis *Dialogue* III, p. 17 ſqq., quem paſſim ſequuntur *Warton*, *Holdſworth*, et alii.

benter

benter fateor. Neque, ſi nova Æneæ ſedes in Latio divinis humaniſque juribus vallata fuerit, quale inde propugnaculum novo Auguſti regno partum ſit, intelligo; ut adeo, ſi demonſtrari hoc poſſit, poëtæ conſilium illud in Æneide condenda propoſitum fuiſſe, parum feliciter eum in eo perficiendo et exſequendo verſatum videri dicerem.

In eandem tamen opinionem jam ante Spencium inciderat vir doctus inter Francogallos *, qui inprimis ſimilitudinem inter Æneæ et Auguſti perſonam et fortunam diſerte perſequitur. Ingenioſe eum ludere non neges; et convenit ei cum multis aliis doctis viris, qui opinantur, Auguſtum ſub Æneæ perſona eſſe adumbratum; eo ſpectare virtutes Æneæ a poëta tributas; eo referunt multa alia. Videas nonnullos tam egregie ſibi placere in hoc invento, ut undique conquirant et venentur ea, quæ ad Auguſtum accommodari poſſint. Sic oris dignitas (lib. I, 589 *Os humeroſque deo ſ.*) cum aſſentatione in Auguſtum memorata eſt †. Ignoſcenda hæc

* L'Abbé *Vatry. Diſcours ſur la Fable de l'Enéide Mem. de Litterat. Tom. XIX, p.* 345.

† Plura hujus generis v. c. apud *Jortinum*, elegantia haud minore quam doctrina imbutum virum, Diſſ. VI, pag. 248 et apud alios reperias.

putem

putem alicui ex media aſſentatorum turba, qui Æneide lecta unam vel alteram Æneæ laudem ad Auguſtum traheret, ut Principi palparet. Sed, ut Maro tam diſſimiles perſonas, fortunas, virtutes et facta et res geſtas inter ſe comparare voluerit, mihi quidem, ſi ejus judicium et elegantiam recte teneo, parum probabile videtur. Sapientior erat poëta et rei poëticæ intelligentior, quam ut talem cogitationem in animum admitteret. Nam, præterquam quod Æneæ characterem non invenit, ſed ab aliis jam traditum accepit, circumſpiciendæ erant a poëta virtutes Æneæ ejuſmodi, quæ in epico argumento vim et ſplendorem haberent, et factorum, quæ enarranda erant, cauſſas idoneas ſuppeditarent. Quod ſi ille ſtudium ſuum ponere voluiſſet maxime in hoc, ut Æneas Auguſto aſſimularetur, quam multa et quam parum conſentanea epicæ narrationi, argumento, operis characteri, temporum rationi, illaturus in carmen ſuum fuiſſet!

Eadem fere via carmen πολιτικὸν conditum a poëta viſum jam olim erat R. Patri *le Boſſu* *,

* *Tr. du poeme epique* Lib. I, cap. 11. Alio opinio fuit Warburtoni, Præſulis graviſſimi, voluiſſe poetam per Æneam adumbrare reip. condendæ et legum ferendarum auctorem: de qua cf. Excurſ. X ad lib. VI Æneid.

ut

ut Romanos partim ad amplectendum et probandum præsentem rerum statum adducere, partim Augustum ad moderationem ac clementiam adhortari et a dominationis libidine et impotentia revocare voluerit. Sed nec huic consilio ulla ex parte respondet Æneidis sive argumentum sive tractatio; profugus ex urbe incensa Æneas novam sedem quærit, armis vim illatam propulsat, et sic porro; quid tandem his inest, quod ad imperandi artes ac virtutes spectet? Fabulæ tamen Virgilianæ universe inesse et in singulis carminis partibus aut locis ac versibus occurrere talia, quæ principibus pro salubribus præceptis commendari possint, nemo neget; quin potius inter utilitates, quæ poëtarum carminibus debentur, præcipue hoc commemorandum est. Verum non propterea dici potest ac debet: in condendo carmine et in fabula deligenda et ordinanda tale præceptum propositum poëtæ fuisse, cujus explicandi caussa narrationem institueret. Narrare ille voluit ac debuit rem magnam et arduam et mirabilem. Quod narratio illa et delectatio, quæ inde accipitur, cum utilitate ad omnes hominum ordines, inprimisque ad principum animos conjuncta est, hoc epicæ narrationi per se consentaneum est;

ipsa

ipſa enim rei natura ita fert, ut magnorum virorum facta magna et præclara ſine ſummo ad hominum animos, mores ac virtutem, fructu exponi et narrari nequeant, multo magis ſi cum ſententiarum ſplendore et orationis ornatu inſtituta ſit narratio. Vana eſt hactenus et intra verborum ambages ac tricas vagans diſputatio, ſitne mera voluptas ac delectatio, an utilitas aliqua propoſita cum poëtis, tum aliis ingenioſarum artium auctoribus. Fieri ſcilicet nullo modo poteſt, quo minus voluptas per ingenii facultatem parata utilitatem ad aliorum ingenia habeat; enimvero voluptas ſatis magna (perfectam dicunt noſtri homines) eſſe non poteſt, niſi cum honeſti, pulchri, ac veri ſenſu illa conjuncta ſit. Delectandi quidem modi ac menſuræ ſunt infinitæ: delectationem ſummam nihil affert, niſi quod ſuis numeris abſolutum eſt. Decedit adeo voluptati ex Æneidis ſeu Iliadis lectione capiendæ omne id, quod in alterutra ſenſui, quem diximus, non ſatis facit. Contra ſigna Apollinis vel Veneris, quoniam illum ſenſum, etiam ſupra naturæ modulum, ea explent, voluptate ſumma afficiunt, quæ nec minus ad animi mores et affectus componendos vim habere debet. Adeo vera voluptas

cum vera utilitate conjuncta eſt; uti contra ſpecioſa aliqua præſtantia, aut in aliquo tantum genere conſtituta, vel in adjuncto aliquo incluſa, ſpecioſam tantum aut ex parte hauſtam voluptatem affert, adeoque etiam utilitatem iiſdem finibus circumſcriptam.

XVI. Diſſimilem tamen omnino Homericorum heroum aiunt eſſe Æneam; inferiorem Achille et Ulyſſe; *ſola pietate inſignem*. Quid igitur? ſi Æneas alter eſſet Achilles? alter Ulyſſes? annon exſcriptum potius et ſervili imitatione expreſſum eum dicturi ſint? Non ego is ſum, qui cæco aliquo poëtæ mei amore nihil ab eo peccatum eſſe contendere velim. Iliadis argumentum feliciorem materiam et epicæ gravitatis haud paullo plus habere ſi quis dixerit, me habet aſſentientem; et delector ipſe multo magis Homeri lectione quam Virgilii; regnat in Homericis heroibus naturalis affectus, animi impetus, injuriæ acceptæ ſenſus, qualem et ipſe habeo, deſiderium reditus ad Lares, quale ipſe ſentiam; in Æneide ſunt conſilia de novis ſedibus in terra ignota parandis; nihil quod magnopere animum impellat et percutiat. Enimvero non

omnia

omnia carmina epica ex uno et eodem genere procedere poſſunt; poſt Achillis autem iras et Ulyſſis in ſe ex caſibus et periculis objectis expediendo ſapientiam ſeu vafritiem, quæ et priſcæ ætati et epico carmini accommodatior erat, quam ſapientia, cum variandum et novandum eſſet aliquid poëtæ, quidni Æneæ virtutem, quam cum cæteris heroibus communem habet, fortitudine animi in perferendis calamitatibus et obſequio erga deos temperaret? Ad hoc eum ipſa rerum ac temporum mutata ratio ducebat, et ea, quæ de Æneæ erroribus et adventu in Latium tradita a ſuperioribus poëtis erant, revocabant. Monitis deorum et oraculis omnia ab Ænea ſuſcepta et confecta, Penates et ſacra patria ab eo in novas ſedes illata, narraverat antiquitas (v. Diſquiſ. II); quid itaque magis rei conſentaneum, quam ut heros inſignis pietate et religione exhiberetur? Neque vero non videre debuit tantus poëta, ad rerum magnitudinem et auguſtam aliquam dignitatem religioſas res, cauſſas et conſilia, eximiam vim habere. Itaque hoc quidem tamquam rerum cardine præclare eſt uſus, ut prædictionibus variis animos ſpe et expectatione teneret ſuſpenſos, religioſamque aliquam et auguſtam ſpeciem

rerum eventibus prætenderet *. Achilleum quidem robur et iracundia aliena erant a toto argumento; ſedata et placida et humanitatis ſenſu temperata eſt Æneæ virtus; et, licet concedendum ſit, epicam vim majorem Achilli ineſſe, non tamen omnes epicas perſonas Achillem referre poſſe manifeſtum eſt. Meras pugnas Homericis ſimiles et belluinam fortitudinem vix probaſſet Auguſtei ſæculi elegantius et mollius judicium. Cum itaque omnino Æneidis alius ac diverſus prorſus ſit character quam Iliadis, quis non videt importunum eſſe, in Æneide requirere ea, quæ Iliadi ſint propria; eaſdem animorum inflammationes, æſtus, tempeſtates? inſunt Æneidi alia, quæ probes; quidni in his acquieſcas? Sed infinitum eſſet omnia perſequi, quæ ab iis, qui ſubtiles poëtarum judices videri volunt, dum rerum argumenta, exempla, cauſſas et rationes miſcent, temere laudantur ac reprehenduntur, inprimis quoties Virgilium et Homerum inter ſe comparant. Sed nobis retundendus eſt omnis, quo abripi poſſemus, impetus. Itaque nec Warburtoni ſententiam

* Multus eſt Servius paſſim in hoc, ut Æneam ex Flaminis alicujus vel Pontificis perſona plurima egiſſe doceat v. c. IV, 29. pravo utique acumine, cujus tamen fundus aliquis eſſe debuit. cf. Macrob. III, 1 ſq.

attinge-

attingemus *, qui perfectum legum ferendarum auctoris exemplar in Ænea exhibitum esse a poëta voluit; imprimis cum alio loco (ad Lib. VI, Exc. X) eam opinionem attigerimus.

Æneidis argumentum in septimum annum produci, alii cum reprehensione monuere. Perperam utique. Æneæ errores septem annos explere verissimum est (v. Excurs. II. ad lib. III). Sed ipsa carminis narratio non nisi *cum septimi anni æstate exordium habet* (v. ibid. pag. 5. 6) *eodemque anno absolvitur*. Pari errore Odysseæ argumentum octo, novem vel decem, annis comprehendi creditum est, cum tamen illud intra triginta sex vel septem dies ad exitum perduci manifestum sit ei, qui animum adverterit.

XVII. Multo minorem esse *characterum*, hoc est, virorum factis ac virtutibus insignium, numerum ac varietatem in Æneide quam in Iliade conqueruntur passim multi; nec sine poëtæ reprehensione versus memorant ex Æn. I, 220 sqq. *fortemque Gyam fortemque Cloanthum;* inique admodum et ut sibi ipsi,

* *Divine Legation of Moses* T. I, B. II, Sect. IV.

quid

quid velint, parum conſtare videantur. Nam locus quidem laudatus nullos heroes recitat, quorum perſonæ vim aliquam habere debeant epicam; non magis quam *Aſius Imbraſides Hicetaoniuſque Thymætes Aſſaracique duo* etc. X, 123 et ſic alii; ſed veniunt illi viri in cenſum et turbam eorum, qui tantum nomine laudandi et epitheto ſuavitatis cauſſa ornandi ſunt: quales apud Homerum innumeri illi pugnantes vel cæſi ἐσθλοὶ, ἀμύμονες, κρατεροὶ, αἰχμηταὶ, et ſic porro. Excuſant Voltarius et Addiſonus poëtam, ſed tam argute, ut ſummorum virorum ſubtilitatem mireris: alter, cum Homerus, inquit, ceſſantem a pugna Achillem exhiberet, alios interea fortia facta edentes exhibere debuit, quod in Æneide ſecus ſit; alter ad Virgilii elegantiam hoc refert, quod, cum Auguſtum vellet adumbratum, neminem ei virtute parem adjunxerit. Enimvero cum argumenti indoles et natura totius tractationis menſura et regula ſit, plures utique factorum et rerum geſtarum ſocii et participes eſſe nequeunt, quam quos res ipſa poſtulat. Quod ſi adeo paucos alios, qui virtute emineant, in carmen ſuum induxit poëta, argumenti neceſſitati id condonemus, concedamuſque, hactenus Homericam copiam et varietatem

varietatem morumque diverſitatem plus delectationis afferre; at ſapientiam viri miremur ſaltem in hoc, quod tanto magis inter omnes unus Æneas inſignis virtute eminet, nec ejus ſplendori quiſquam alius, niſi Turnus forte, officit*. Quæ res tanto difficilior erat, cum is nec Achillea aliqua corporis animique virtute omnes mortales antecellat, nec, quorſum immanis efferati animi iracundia aut acceptus Patrocli funere dolor erupturus ſit, ſollicitos nos teneat.

XVIII. De verſu Virgilii epico ejuſque ad aurem ſuavitate ac gravitate nonnulla diſputare juvaret, niſi majorem ſubtilitatem ea res haberet, quam ut legentium animos et oculos tenere poſſit. Illud unum monebimus, in errorem inducere juvenilem animum videri eos, qui nimii in eo ſunt, ut ad rerum ſonos et naturas accommodatos et formatos velint eſſe verſus. Equidem non diffiteor ſenſum me animi refragantem habere, quotieſcunque perſuadere mihi volo, magnum aliquem poëtam æſtu tantarum rerum abreptum et magnorum phantaſmatum vi inflammatum in ſono curſus

* Vid. ad lib. VII procem.

equeſtris

equeſtris vel tubæ vel aliarum rerum reddendo laborare; Attenuat ea res et deprimit ingenium poëtæ et artis poëticæ dignitatem. Sunt tamen, ais, tales verſus in optimo quoque poëta. Recte; ſunt utique multi; etſi plures alios ad hoc luſus genus accommodare ſolet eorum ingenium, qui talibus rebus indulgent: Quis enim, niſi jam animum ad leves hos luſus deflexerit, ſtudium aliquod poëtæ agnoſcat in illis ac ſimilibus, cujuſmodi ſunt: *Patris* magni *parere parabat Imperio.* Aut: *Avia* tum reſonant *avibus* virgulta ſonoris. Mihi utique ad poëtices indolem propius eſſe videtur ſtatuere, ipſam orationis naturam ita eſſe comparatam, ut multarum rerum ſonos exprimat; inflammatum autem phantaſmatum ſpecie objecta animum, cum, rerum ſpecies ſibi obverſantes ut oratione vivide exprimat, laborat, neceſſario in iſta vocabula incidere, vel orationis proprietate ducente. Ita graves et celeres, lenes ac duros, ſonos vel non id agens et curans ad rerum naturam accommodabit et orator quiſque bonus et multo magis poëta. Aliud eſt, in quo viri docti argutantur, quod verſus imperfectos non ei cauſſæ, quam ipſi Maronis familiares prodiderant, quod opus ab eo non abſo-

abſolutum fuit, verum judicii alicujus ſubtilitati tribuere voluere. Caſu fieri poteſt, ut verſus imperfectus et abruptus in ſermone abrupto occurrat, adeoque laudem neſcio quam poëtæ facere poſſit, v. c. Æn. IV, 361 *Italiam non ſponte ſequor*, abrupto Æneæ ſermone; ubi Servius: "et oratorie ibi finivit, ubi vis argumenti conſiſtit." Atqui hoc acumen eſt declamatore dignum, non poëta; multo magis ab epica gravitate abhorret, nec poteſt placere in oratione metro illigata verſus metro imperfecto relictus, μέτρον ἄμετρον. Aliter res ſe habet in oratione pedeſtri, in qua propoſitionum ad aurium judicium menſura eſt liberior, quæ adeo variari poteſt. At in Æneide ubique manifeſtum fit ſtudium poëtæ properantis ad novam ſententiam et locum novum; cum ingenium conſumere nollet in explenda et expolienda ſententia antecedente, cujus ſumma capita appoſuerat. Sed nolo in his tædium facere; attigi quoque rem To. I ad Donati Vitam Virgilii § 59.

DISQUISITIO II.

DE RERUM IN ÆNEIDE TRACTATARUM INVENTIONE.

QUALE in inveniendis rebus omnino Virgilii ingenium fuerit, non tam fecundum illud in excogitandis novis rerum generibus, nec audax ad ſuſcipienda vel tentanda intentata ab aliis et intacta, aut ea, quorum ſucceſſus eſſet dubius et incertus; ſed, quæ nec minor laus eſt, natum et factum ad inventa priorum rudia et inchoata perficienda et polienda ornandaque; quam admirabilis porro ac felix fabulæ, quam ſibi carminis argumentum fecit, natura ſit et quantum in hoc dilectu judicium emineat: ſuperiore Diſquiſitione expoſitum eſt. Reſtat, quod illo loco polliciti ſumus, ut paucis declaremus, *unde poëta fabulam ſuam ejuſque tam copioſe inſtruendæ et ornandæ materiam acceperit*, ut inde clarius appareat, quæ et quanta inventi laus poëtæ ingenio ea in re debeatur, et quam limatum et ſubtile ejus fuerit

fuerit judicium in deligendo ſibi argumento ejuſmodi, quod ingentes rerum et ornamentorum haberet copias ab aliis jam paratas et ſubminiſtratas, ut doctrina tantum et judicii ſagacitate opus eſſet ad dilectum faciendum.

I. Solent fere Interpretes, quantum intelligo, quique alii hac de re agunt, ita ſtatuere, ut poëtam famam aliquam obſcuram de Æneæ in Italiam adventu ſequutum eſſe dicant. Enimvero ex iis, quæ a Dionyſio Halic. lib. I, 49 ſq. 53 ſq. 72*, a Strabone lib. XII, a Plutarcho in Romulo, a Feſto in *Roma*, Solino c. 1, Sext. Aurelio Victore de O. G. R. et a Servio paſſim ad Virgilium memorantur, omninoque ex accuratiore hiſtoriæ cognitione, manifeſtum fit, *fuiſſe hanc de Æneæ erroribus, deductaque Trojanorum in Latium colonia, narrationem inter illuſtriores et a multis Græcis*

* Omnino is ea, quæ de Æneæ in Italiam adventu narrata erant, ſtudioſe eſt perſequutus inde a c. 45; quod ipſe profitetur ab initio: βούλομαι δὲ καὶ περὶ τῆς Αἰνείου παρουσίας εἰς Ἰταλίαν —μὴ παρέργως διελθεῖν, τάς τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰς Ῥωμαίων τῶν μάλιστα πεπιστευμένων ἱστορίας παραβαλών. Ita legendum. Fatendum tamen, Dionyſium ſuo et aliorum Græcorum more veteres fabulas in hiſtorias accurate ad pragmatici ſcriptoris exemplum expoſitas mutaſſe c. 46, in quo tamen Hellanicus jam præiverat, ut c. 48 pr. ipſe declarare videtur.

Romaniſque ſcriptoribus poëtiſque expoſitas ornataſque hiſtorias. Poterant hoc docere ſaltem ea, quæ, etſi diverſo conſilio, congeſſit Ryckius in Diſſ. de primis Italiæ colonis et Æneæ adventu (ad calcem Holſtenii Notar. ad Stephan. Byzant.) Præterea, id quod primo loco erat commemorandum, communis ac tantum non publica illa erat Romanorum perſuaſio, quam religiones patriæ, Lavinii ad ſeriora uſque tempora celebrari ſolitæ, firmabant: v. Strab. V, pag. 355 A. erant ſacra Penatibus et Veſtæ a magiſtratibus Romanis facta: Macrob. Sat. III, 4. cf. Dionyſii locum ſup. Diſqu. I. ſ. IX. appoſitum et Strab. lib. V, pag. 355 A. Obverſabatur adeo Romanorum oculis auribuſque Æneæ Trojanorumque memoria; nec Maro adeo aliud argumentum clarius et illuſtrius excogitare potuit.

II. Omnino quidem *de Æneæ in Italiam adventu* fabulæ (ſi *fabulam* dicimus, non ficta ac commentitia res ponitur; ſed fabula, μῦθος, omnem veterem hiſtoriam et narrationem a majoribus acceptam deſignat, antequam litteris conſignari et ſermone pedeſtri exponi cœpiſſet*), hujus igitur fabulæ fundus

* [Vid. ad Apollodor. pag. 911.]

habetur

habetur Homeri ille locus notiſſimus Iliad. T, 307. 308 *, ubi Neptunus diis auctor eſt, ut Æneam cum Achille congreſſum imparem pugna educant, ne ejus morte Dardani poſteritas deficiat, quem tamen Jupiter præ cæteris liberis diligat omnibus; at Priamum cum progenie Jovi nunc eſſe inviſum; itaque Æneam ejuſque poſteros Trojanis eſſe imperaturos:

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρωέσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Regnum his verſibus Æneæ poſterorumque ejus declarari manifeſtum eſt; ſed quo in loco illud fuerit, parum certa apud veteres fama fuit; quandoquidem de Æneæ erroribus ac ſedibus tam diverſe traditum erat †, cum alii eum in Thraciæ littore, in Arcadia alii, alii in Sicilia, alii in Italia, quæ fama tandem præ cæteris credita ac celebrata eſt, conſediſſe et vitam finiiſſe narraſſent: fuerant quoque qui in ipſa Troade regnum illud conſti-

* Tranſlatus ille ac repetitus in H. in Vener. 197. 198, ut pro prædictione Veneris ad Anchiſen facta eſſet: copioſe ornatus a Quinto Smyrnæo XIII, 300 ſq. inpr. 336 ſq., et a Virgilio præclare in oraculum Delphis Æneæ datum converſus: *Antiquam exquirite matrem. Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris Et nati natorum et qui naſcentur ab illis* III, 96—98. Et hinc verſus illi pulcherrimi lib. IX, 446—449 expreſſi.

† Vid. ad Æn. III Excurſ. I.

tutum

tutum esse vellent. Non nobis jam id quæritur, quæ harum narrationum cæteris verisimilior sit; verum nostra eo spectat disputatio, ut ex hac ipsa narrationis varietate manifestum fiat id, quod volumus, non obscurum aliquem in vetere historia aut inter poëtas virum fuisse Æneam, nec ejus fata et res a Virgilio demum inventas esse et excogitatas. Illa enim ipsa narrationis diversitas arguit diversitatem auctorum, qui de Ænea tradiderant, et poëtarum qui idem argumentum tractaverant. Ut enim poëta quisque in materiam ab aliis ante se tractatam incidit, ita, ut suo consilio vel totam fabulam vel inde partem accommodet, refingere nonnulla et mutare, addere vel detrahere, solet. Diversis itaque modis eandem rem exponi necesse est. Historici autem Græci dum suæ civitatis seu populi origines repetebant, popularem famam sequebantur. Sollenne enim hoc Græciæ civitatibus, ut stirpis vel urbis conditorem aut haberent aut haberi vellent clarum aliquem ex ultima antiquitate heroëm. Ejusmodi famam popularem per multas ætates propagatam quis adeo constare sibi expectabit, ut nulla diversitas narrationis inter plures tribus aut civitates incidat? quemadmodum altera

ex

ex parte eandem veterem famam ad ſe revocant et ſibi vindicant plures ab communi ſtirpe profectæ familiæ? Eodem modo cum multæ paſſim per varia loca ſparſæ eſſent Trojanorum coloniæ, quid mirum, eas omnes originem ſuam ad Æneam referre maluiſſe? Unde diverſitas illa, partim conſenſio, famæ et narrationis neceſſario oriri debuit. Non itaque, ut hoc obiter moneamus, antiquis fabulis omnino fidem detrahit narrationis diverſitas; manet enim ſemper fundus aliquis non magis veritate ſua deſtitutus quam quæ ab auctoribus praviſſimis traduntur; et neſcio an ſint fabulæ veterum, quibus plus veræ rerum fidei inſit, quam multis hiſtoricorum fide copioſe, diſerte et ornate, expoſitis, ſive in antiqua ſive in recente hiſtoria; his enim fundus quidem aliquis, ut iiſdem priſcis mythis, ſubeſt, acceſſere tamen reliqua, quæ illi ſuperſtruuntur, ex ingenio vel audacia, interdum impudentia, narrantis. Si *fabulas* itaque *Trojanas* loquimur, narrationes majorum auctoritate acceptas et a poëtis ſcriptoribuſque ornatas intelligimus; et præclare hactenus Theſſalus Hippocratis f. in Πρεσβευτ. Οὐ μῦθος τὰ Τρωϊκὰ ἀλλ' ἔργα: adeoque vanam diſputationem inſtituiſſe videri poſſunt Cluverius et Bochartus, qui ex

iſta

iſta opinionum diverſitate probare voluerunt, Æneam nunquam ad Italiam acceſſiſſe. Acriter ſatis eorum impetum retudit Ryckius in diſſ. laudata, ſed argumentis promiſcue effuſis et judicio parum ſubtili. Nec enim aliter, quam ut eam famam certam ac conſtantem obtinuiſſe doceas, quæſtio illa de Italia ab Ænea adita expediri et firmari poteſt; eſt tamen talis fama in omni remotiore antiquitate uſque ad ea tempora, quibus res ſcripto conſignare cœptum eſt, pro fide ac probabili ratione, in qua acquieſcere et quam ſequi neceſſe eſt; nec fuit aut eſt antiquiorum temporum ulla alia hiſtoria, quam mythica, ſeu fama ac narratione majorum accepta, mox litteris conſignata, cujus adeo fidem ne is quidem, qui primus litteris mandavit, præſtare poteſt niſi hactenus, quod candide ac diligenter famam veterem expoſuit aut in diverſitate narrationis ſano cum judicio dilectum fecit.

Jam poëtæ ne iſta quidem rerum fides ac probabilitas nimis religioſe eſt ſectanda. Si tamen ille ſatis tenere animos vult, nec committere, ut paullo doctiores auditores commentorum licentia offendantur, ea narratio ipſi ſequenda eſt, quæ celebritate et claritate

ad

ad popularium animos maximam vim habere poteſt. Etſi itaque inter Græcos ſcriptores magnus erat ea de re diſſenſus, cum tamen Romani ſcriptores de Trojanorum in Italiam adventu Albæque Longæ originibus ab Ænea ejuſque progenie repetitis uno ore traderent *, jure ſuo Maro fabulam hanc inter Romanos celebratam præferre cæteris potuit ac debuit.

III. Antequam ad alia progrediamur, *de loco Homerico* ſupra memorato pauca adhuc monebimus. Produnt Homeri verba ſatis aperte regnum aliquod, quod Æneas ejuſque poſteri obtinuerant. Homerus itaque, qui propior ætate ad Trojana tempora vixit, famam, ut ſolet, aliquam illo tempore ſuperſtitem ea de re ſequutus eſt; niſi forte ipſe in itineribus ſuis in poſteros Æneæ incidit. Fuiſſe regnum illud in ea ipſa Troade, in qua Priamus regnaverat, ea eſt verborum ſententia, quæ legentibus locum prima occurrit; atque ita veteres locum ſunt interpretati (v. Strab. XIII, p. 608 C, 906 A, Almel.). Ornata etiam eſt narratio apud Schol. ad e. l. ex Acuſilao: ubi memoratur Venus propter hoc

* Ut p. LXX declaratum eſt; v. inpr. Sext. Aurel. Vict. de O. G. R.

ipſum cum Anchiſe eſſe congreſſa, quod audierat, fatale eſſe, ut, Priamidis exciſis, regnum Trojæ ad Anchiſæ ſtirpem aliquando rediret. Nato itaque Ænea, cum ei vellet regnum maturius parare, Paridi illa Helenæ amorem inſtillavit bellumque concitavit, ut Priami ſtirps tanto celerius excideretur. Fuerunt, qui, cum Æneam in aliis potius terris, quam in Ilii ſolo æquati ruinis, regnum condidiſſe mallent, interpolatione facta πάντεσσιν pro Τρώεσσιν, in duas partes poëtam traherent. Alii diverſum ab Anchiſæ Veneriſque filio Æneam fuiſſe ſtatuebant; erant quoque, qui de patre male memoratum dicerent, quod ad Aſcanium eſſet revocandum; alii denique Æneam rebus in Italia conſtitutis Trojam eſſe reverſum ex eodem illo loco ſibi perſuaſerant. v. Dionyſ. Halic. I, 53. Quam celebrata inter veteres et nobilis debuit eſſe narratio, quæ cum tanta opinionum varietate in diverſas partes tractaretur!

Strabo quidem vulgari narrationi de Æneæ erroribus et Italiæ aditu omnino repugnare locum Homericum exiſtimabat; in hoc enim innui, Æneam ad Trojam (ἐν τῇ Τροίᾳ) manſiſſe, in regnum ſucceſſiſſe idque poſteris ſuis reliquiſſe.

reliquiſſe. Potuit tamen Trojanis imperari ab Ænea etiam aliis in locis, etiam in Italia; et vel hoc poſito, ſententia ſua Homerico loco conſtat; quod jam Dionyſ. Halic., acutus ſcriptor, vidit, lib. I, cap. 53. Quod tam obſcure oraculum illud Neptuni extulit Homerus, ad naturam et morem vaticiniorum accommodate factum eſt. Ratio ejus rei reddi poteſt etiam hæc ipſa, quod in terris longinquis regnum illud Æneæ conſtitutum erat; unde non niſi obſcura et incerta fama inter Græcos de eo eſſe poterat. Quam parum enim frequentatum Græcis et notum mare Tyrrhenum et Adriaticum Homeri ætate fuerit, vel ex Odyſſeæ fabulis intelligas, quæ intra illa maria continentur, neque ſatis probabiliter a poëta narrari potuiſſent, niſi ejus popularibus parum adhuc nota adeoque fabulis idonea plaga illa fuiſſet.

IV. Ut tamen Troja everſa diſceſſuque Achivorum facto diſperſos fuga Trojanos iterum in ea loca conveniſſe et regni aliquam ſpeciem reſtituiſſe credamus, plura fidem faciunt, et eo plures poëtarum narrationes alludunt; illud tantum in incerto eſt, quo duce, auctore aut rege, exules convenerint.

Alii Antenorem, alii Hectoridas, alii Æneam, Aſcanium alii, res Trojanas reſtituiſſe narraverant (v. de his ad lib. II Exc. XVII, p. 2 ſqq.) Suſpicari licet in regno hoc ſeu condendo ſeu condito turbas factas inter viros principes ex regia ſtirpe oriundos, et hinc nova diſcidia, novos diſceſſus, et in alia loca profectiones et inde iterum reditus ſequutos, ut adeo diverſi reſtituti Ilii auctores prodi potuerint. Hoc quidem modo diverſiſſimæ iſtæ ſcriptorum rationes componi et conciliari inter ſe facile poſſunt.

V. Sed, ut diximus, nobis non tam id agendum eſt, ut diverſitatem narrationis in conſenſum redigamus, quam ut *copiam rerum narratarum*, quæ poëtæ *pro materia carminis* eſſet, *ex hac ipſa varietate* declaremus. Sunt autem multæ, quæ, etſi ab aliis alia ratione tradantur et ornentur, fundum tamen communem priſcæ alicujus et a majoribus acceptæ narrationis aperte prodant; ſunt alia, in quibus omnes fere conveniunt, uti Calliſtratus, Satyrus et Arctinus, hic quidem antiquiſſimus, in hoc, quod Æneas Penates cum Palladio abſtulerit (vide ib. c. 68. 69, adde Lycophr. 1261 ſqq. Xenoph. de Venat. non

longe

longe a pr.); quod patrem et filium ſecum duxerit (v. partim ibid. partim Auct. de Orig. G. Rom. 2. 9 et 11 et inprimis egregius ex Sophoclis Laocoonte locus ap. Dionyſ. I, 48 Νῦν δ' ἐν πύλαισιν Αἰνείας, ὁ τῆς θεοῦ, Πάρεσ', ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίᾳ Νώτῳ καταζάζοντα βύσσινον Φάρος. Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν παμπληθίαν, Συμπλάζεται δὲ πλῆθος, οὐχ ὅσον δοκεῖς, Οἳ τῆσδ' ἐρῶσι τῆς Φρυγῶν ἀποικίας; ita enim lego pro οὐχ ὅσον δοκεῖ Σοι, τοῖς δ' é. *confluit multitudo major, quam tu putas* (eorum), qui *huic Phrygum diſceſſui intereſſe cupiunt* *. conf. inf. Exc. XVII ad II, p. 4.) A Strabone XIII, p. 607 inter πολυθρύλητα memoratur et hoc, et alia, de quibus ſigillatim ſuis locis videbimus, inprimiſque quod in Latium diſceſſerit Æneas, et ſecundum oraculum eo loco conſederit, ubi menſam comederant. Vulgarem hanc inter Italos fuiſſe fabulam, ut et alteram illam de ſue gravida †, copioſe docet Dionyſ. Halic. I, 55. 56, Conon Narrat. 46 et ex Lutatio, Catone et Cæſare, Auctor de Orig. G. R. c. 11. 12; e quo omnino patet, ex ſcriptoribus Romanis antiquis non facile ullum fuiſſe, qui Æneæ fata et adventum in Italiam non expo-

* Et ſic nunc editum video e Tyrwhitti emendatione in nova edit. Sophocl.

† Vid. Excurſ. II ad lib. VII.

fuiſſet. Item Varro de RR. II, 4. Adde Lycophr. 1250 ſqq. (ubi male πύργες τριάκοντα jungunt, jam inde a Scholiaſte; ſed per πύργες exponi puta χώραν, et τριάκοντ' ἐξαριθμήσας γονὰς ad ſuem ſpectare). Inter cætera tamen omnium maxime notabile videtur illud, quod Græci ſcriptores dudum ante Auguſti tempora originem Romanorum a Trojanis Æneaque duxerunt, et imperium orbis terrarum ex Homericis de Ænea verſibus ad eos tranſtulerunt; v. Conon Narrat. 46 et inprimis Lycophron v. 1226 ſqq. Apponerem loca, niſi brevitati ſtuderem; erit etiam nonnulla ex his perſequendi commodior locus, quando de ſingulis agetur. Eſt enim nobis hoc inprimis propoſitum, ut veſtigia, etiam obſcura, veteris hiſtoriæ perſequamur, quibus inſtitiſſe ubique poëta videri poteſt. Nec enim ille facile ſine auctore loquitur. Simul adoleſcentes exemplum mature habere cupimus, nam præceptis hæc res non facile expediri poteſt, quo conſilio, qua ratione, ac quo ſtudio in narrationibus mythicis cognoſcendis verſandum ſit. Nihil enim aliud agere velle, quam cognoſcere ac quærere et in unum locum congerere, quid hic vel ille et ſexcenti alii eadem in re tradiderint, cenſuerint, ſomniaverint, hoc

hoc eſt, opera et otio abuti. Contra utilitatis illi ſtudio et honeſtatis ineſt plurimum, ſi modo veteres hiſtorias populorumque origines modo priſcorum hominum mores ac vitam vel ſermonem vel religiones, modo poëtarum inventa, notiones, ſententias, inde illuſtres, addiſcaſque quæ illi, quos nobis fortuna ſervavit, ex antiquioribus poëtis ante oculos habuerint, quomodo illa variaverint, ornaverint, quid in quaque re, in quoque conſilio, quod ſequerentur, ſpectaverint; utque ab ingenuis poëtarum fabulis inepta illa grammaticorum, monachorum et interpretum, commenta diligenter diſcernas. Simili ſtudio verſandum ſibi eſſe teneant adoleſcentes in oratione, ejuſque ſtructura, ſinguliſque loquendi formis obſervandis. Ut in aliis liberalibus ſtudiis, ſic in hoc antiquiorum litterarum, propoſita eſſe debet ſaltem utilitas aliqua, otio noſtro, hoc vitæ viriumque modulo digna, honeſta et liberalis. Nihil autem jejunius eſſe poteſt iſta doctrinæ oſtentatione, qua modi loquendi rariores ac difficiliores, exemplorum turba undique conquiſita et ad digitos diſpoſita, illuſtrantur: niſi ſimul aut ipſis locis lux aliqua inde affunditur, aut orationis proprietas, elegantia et ornatus, declaratur,

ratur, ita ut ad rei notionem ſeu ſpeciem menti inſidentem accedat inde aliquid, quo illa vividior, plenior, apertior, jucundior, fiat. Hoc ſaltem modo is, qui eos modos animo et memoria tenuerit, ubi lectione ad illa et ſimilia loca perrexerit, lucratus eſt ex illa doctrinæ copia hoc, quod ſenſum eorum, quæ legit, habet et veriorem et acriorem. At enim nihil aliud tenere quam formulas loquendi exquiſitas et raras, miſerum et inane ſtudium eſt, non minus, quam illud, ſi in auctoribus claſſicis legendis id unice agas, ut, emendandi et corrigendi, ſaltem conjectandi, ſagacitatem quo loco adhibere poſſis, circumſpicias, de ipſis autem rebus et ſententiis, propter quas de verbis laborandum erat, parum ſis ſollicitus. Sed nunc univerſe nonnulla, quæ ad fabulam Æneidis ſpectant, ſummatim exponere conſilium erat.

VI. Quod *per prædictionum ambages* totus Æneidis decurſus præcipitatur, inter ingenioſiſſimi poëtæ inventa a me numeratum eſt *. Miram enim ad hominum animos vim habent futurarum rerum denuntiationes, et ex iis

* Sup. Diſq. I ſ. IX. XVI.

eventus.

eventus. Quippe ea eſt generis humani tamquam infantia, ut majore miratione contacti ſimus omnes, ſi futura, etiam male gerenda, provideri, quam ſi præſentia bene conſtitui videamus. Eſt porro accommodatiſſima poëticæ arti et orationi illa expectatio, quam vaticinia faciunt, et poëtæ ſpiritum nihil majore cum vi impellit et inflammat, quam vatum furor, et oraculorum ambages. Tandem Virgilius ea ætate vivebat, qua totus terrarum orbis miro vaticiniorum et oraculorum amore inſaniebat: cf. Argum. Ecl. IV. ita ut iſta expediendæ narrationis epicæ ratio pro feliciſſimo invento vulgo haberi deberet. Eſt tamen etiam hoc commentum ita comparatum, ut rem non excogitaſſe ſed commode oblatam ſapienter in uſus ſuos convertiſſe dicendus ſit. Miro enim omnium ſcriptorum conſenſu tota de Ænea narratio per vaticinia, oracula, ſomnia, auguria et omina exigitur, ſive hoc poëtarum, a quibus ab initio ea fuit tractata, ſive antiquorum hominum, a quibus poſteri eam acceperunt, ingeniis tribuendum eſt. Trojani ſane e Phrygia, auguriorum omninoque vaticinandi ac divinandi artium quaſi matre ac ſede, digreſſi multas hujus ge-

neris fabulas in Græciam et Italiam apportare debuerunt. Fuiſſe adeo, qui diſciplinam auguralem e Phrygia in Italiam allatam traderent, e Servio ad lib. III, 359 diſcas; etſi Tyrrhenos jam antea communi barbarorum ſuperſtitione eas artes tenuiſſe credendum eſt. Omnino enim priſco tempore, antequam naturæ ſtudium ſubtilius et philoſophiæ acumen increbuit, gens fuit nulla, quæ non ſignificari futura, et a quibuſdam intelligi prædicique poſſe cenſeret (Cic. de Divin. I pr.) *. Inprimis vero in deducendis coloniis ſumma oraculorum vaticiniorumque auctoritas erat; quod ſatis vel ex uno Herodoto conſtat (cf. Cic. l. c. c. I f.) †. Ad ſedes itaque Trojanis in Italia conſtituendas oraculis et vaticiniis nihil videri debuit accommodatius. Poëta certe egregie hanc veterum ſuperſtitionem ſeu religionem eſt amplexus, majorumque fama et hiſtoriarum fide in Trojanis ſuis eo uſus eſt, ut per fatorum decreta ac deorum interventum omnia ab eo narrata procederent. Inde Æn. X, 33 *ſin tot reſponſa ſequuti Quæ*

* [Nunc de eo accuratius actum in Proluſ. I. II. *Hiſtoriæ naturalis fragmenta ex oſtentis, prodigiis et monſtris* 1784.]

† [Conf. Opuſc. T. I, p. 315. 316.]

ſuperi

ſuperi Maneſque dabant. Fuit in his idem illud de Anchiſæ ſtirpe, quod Venerem ſequutam eſſe ſup. ſ. IV ex Acuſilao vidimus traditum. Etiam Apollinis Grynei et Lycii ſortes, quibus Italiam quærere juſſus erat, memorat Ænæas apud Didonem lib. IV, 345. 346. add. IV, 59—61. (At quod in Cypriis ab Heleno in Paridis profectione editum vaticinium a Proclo memoratur, ad belli Trojani mala ſpectavit.) Callide autem ab obſcuris et incertis ad certiora magiſque definita progreſſus diſcendi cupiditatem ſubinde novis ſtimulis incendit. Etſi enim Caſſandra dudum *profectionem in Italiam* prædixerat; factum tamen erat obſcure (in *Heſperiam*, terram aliquam occidentem verſus ſitam) et ab ea vate, cui nemo fidem haberet: Æn. III, 183 ſqq. ubi Anchiſes: *Sola mihi talis caſus Caſſandra canebat: Nunc repeto, hæc generi portendere debita noſtro Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare. Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros Crederet, aut quem tum vates Caſſandra moveret?* et ignorabatur ſitus Italiæ: vid. Heleni verba III, 381 *Principio Italiam, quam tu jam rere*

propinquam, Vicinoſque, ignare, paras invadere portus, Longa procul longis via dividit invia terris. cf. 478. 479. Recte adeo Æneas dicere poterat lib. III, 7 ſe Troja profectos *Incertos, quo fata ferant, ubi ſiſtere detur.* cf. Excurſ. XV ad lib. II. Verum in ipſo rerum narratarum ordine apud poëtam primum lib II, 281 ſqq. Hectoris umbra Æneæ per ſomnum ſuadet fugam, *novamque in alia terra, ultra mare,* quod Troadem alluit, *coloniam* promittit. Mox auſpicium, primum flammæ in Iuli capite, II, 681, tum exorti ſubito meteori v. 692 receptum ad Idæ munita loca et *ſpem poſteritatis ex Iulo* oſtendunt; nec non Creuſa *Heſperiam* ſedem futuram interpretatur v. 781 ſqq. (ubi Excurſ. XV videndus). In Delo Phœbi oraculum alia de ea terra declarat, *quod inde Trojani originem ducant, et quod ibi magnum imperium conſtituturi ſint Æneæ poſteri* III, 94 ſqq. quæ, cum illi auctore Anchiſe, qui Teucrum e Creta oriundum meminerat, male de Creta acciperent, inque hac confidere vellent, Penates per ſomnum Æneæ oblati de Italia manifeſtius exponunt, v. 163 ſqq. Inprimis ingenioſum eſt, quod Trojanorum origines ex Italia repetuntur per Dardanum,

ib.

lib. III, 167 ſqq. VII, 203 ſqq., fabulis diverſi generis confuſis, ſed exemplo aliorum: v. Excurſ. VI ad lib. III. Quibus narratis ab Ænea Anchiſes vaticiniorum Caſſandræ de adeunda Heſperia et Italia reminiſcitur v. 183 ſqq. Poſt hæc recte jam illa ab Ænea dici potuerunt lib. I, 380 ſqq. *Italiam quæro patriam Matre dea monſtrante viam, data fata ſequutus.* Unum aliquid adjiciunt Harpyiæ de comeſis poſt epulas menſis, tamquam futuræ ſedis ac coloniæ ſigno, III, 254 ſqq. Tandem Helenus in Epiro omnes caſus errorumque ordinem manifeſte ac clare exponit III, 374 ſqq., etiam de ſue XXX porcellos enixa, et de menſis comeſis, alia a Sibylla expectanda eſſe monet v. 441 ſqq. Sæpe in ſomnis Anchiſes Æneam admonuerat: IV, 351 ſqq., eadem Anchiſæ anima in Sicilia per ſomnum deſcenſum ad inferos, V, 730 ſqq., apud Cumas autem Sibylla acceſſum ad Lavinium, bellum et Evandri ſocietatem, prædicit VI, 83 ſqq. Adde his poſteritatis recenſum apud inferos, et VI, 891. 892 *Exin* (Anchiſes) *bella viro memorat quæ deinde gerenda Laurentiſque docet populos urbemque Latini Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem*

laborem. Omnia hæc ſecundum aliquam auctoritatem apponi, partim in ſingulis locis videbimus, partim ex ſequentibus patebit. Nec minus apud Latinos prædictus erat Fauni oraculo, tum variis oſtentis monſtratus exterorum adventus et Laviniæ conjugium cum advena: v. lib. VII, 58. 64 ſq. 71 ſq. 96 ſq. 254 ſq. 267.

VII. Scilicet omnino jam a primis inde temporibus prædictionem aliquam jactatam fuiſſe, qua, everſo Ilio, Anchiſæ Æneæque major rerum ordo, majora fata promitterentur, ipſi Homerici verſus declarant ſupra (ſ. II.) memorati, ex Iliad. υ, 307. 308. Tum in Sophoclis Laocoonte Anchiſen, *mandatorum a Venere acceptorum memorem*, de fuga cogitare filiumque, ut in Idam ſe reciperet, hortari intelligas ex fragmento ap. Dionyſ. I, 48, quod forte noſter reſpexit, dum Venus Æneam hortatur lib. II, 619 *Heu fuge, nate dea* etc. Omnino Venerem Æneæ ſæpius obviam factam notavimus ad Æn. I, 407. Eadem viæ dux fuiſſe filio Troja excedenti narratur Æn. II, 382 et ap. Quint. Smyrn. XIII, 326, et ſtellam,

ſtellam, quæ profectionis augurium fuerat, Æn. II, 694 ſq., ei debitam fuiſſe probabile ſit: cum contra alii Mercurio aliquas ea in re partes tribuiſſe videantur, quantum ex Marcelli in Regillam Herodis uxorem carmine, a Salmaſio reſtituto, intelligitur: nam ibi lunula in Senatorum calceis inde repetitur, quod Luna lucente (v. II, 255. Exc. II ad lib. III pr.) Mercurius miſſus Æneam urbe capta eduxerat. Aliud Veneris monitum apud Cononem narratum fuerat; a Photio male excerptum habemus c. 46 Æneas Troja excedit, πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ᾤχετο κατὰ Ἀφροδίτης ἐπίσκηψιν; debuit utique *ad occidentem* ſolem pergere. Mox mugiente bove Idæa terrarum circa Ænum Macedoniæ imperium ſuſcipit; τοῦτο γὰρ Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε: cf. de hoc Cononis loco Exc. I. ad lib. III, p. 3. Etiam prædictionem illam, ſedis condendæ locum fatalem illum fore, ubi fame compulſi menſas comediſſent, jam pridem Anchiſæ a Venere factam, e Cæſare lib. I et Lutatio lib. II monet Victor O. G. R. 11 *Tum Anchiſa conjiciente, illam eſſe miſeriarum erroriſque finem, quippe meminerat, Venerem ſibi aliquando prædixiſſe* etc. et cap. 9 ex Alexandro Epheſio

lib.

lib. I de bello Marſico—*Idam petit, ibique navibus fabricatis—oraculi admonitu Italiam petit*; et Dionyſ. I, 55—ne in ulteriores Europæ partes claſſis Trojana navigaret, οἵ τε χρησμοὶ ἐγένοντο αἴτιοι, τέλος λαβόντες ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, καὶ τὸ δαιμόνιον πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἐνδεικνύμενον. Narrat inde portenta in appulſu ad Laurentum facta, latices fontis repente e terra proſilientes, menſas abſumtas, et vocem ex luco repente auditam. At Sibyllæ monitus, quos alii ibid. ap. Dionyſ. I, 55 Erythris acceptos narrarunt, quoſque Tibullus II, 5 novo exemplo, œſtro vaticinantis in elegiam illato, arripuit, præteriit Maro, cum Sibyllæ alius locus in carmine, aliæ partes eſſent, in lib. VI. Interea Apollini omnino honos ille manſit perpetuus, ut ad eum fatorum Æneæ et poſterorum, Italiæque ab iis occupatæ, fatalis ordo referretur. Nobile illud Horatii in Carmine ſæculari: *Condito mitis* et ſeqq. *Roma ſi veſtrum eſt opus, Iliæque Littus Etruſcum tenuere turmæ Juſſa* (oraculo) *pars mutare Lares* etc. add. C. IV, 6, 3. 21.

VIII. Fuiſſe

VIII. Fuiſſe etiam *ſomnium* aliquod Æneæ celebratum a multis, ex Cic. de Div. I, 21 apparet: *Sint hæc, ut dixi, ſomnia fabularum, hiſque adjungatur etiam* Æneæ ſomnium: *quod in Numerii Fabii Pictoris Græcis annalibus ejuſmodi eſt*, ut omnia, quæ ab Ænea geſta ſunt, quæque illi acciderunt, *ea fuerint, que ei ſecundum quietem viſa ſunt.* Narratum igitur erat apud Num. Fabium, qui, dum græce ſcripſit, Græcos auctores ſequi potuit, ſomnium, quo fata Æneæ exponerentur per quietem ex ordine, quæ deinde eventus comprobavit.

Etiam *Penatium monitus*, quos per ſomnum acceperat Æneas, paſſim fuiſſe memoratos, ex Servii loco diſcere licet ad III, 148 Penates—*quos quidam dicunt, ideo inductos a poëta monere per ſomnum: monitu nam eorum per quietem cum Latino fœdus feciſſe; eorum etiam monitu Latinum Æneæ ſe conjunxiſſe* (hæc eadem apud Dionyſ. I, 57 occurrunt); *eoſdem tradit* (Varro) *viſos aliquotiens in ſomnis, quid fieri vellent, imperaſſe, eaque noſtros publice curaſſe majores.* Etiam dubitationem poſt appulſum ad Laurentem agrum de loco novæ urbis capiendo ſecundum nonnullos oblati per

quietem Æneæ dii patrii diremerant ap. Dionyſ. I, 56. Deſcripta et hæc e Catone in origine gentis Romanæ, quem eo toto loco Dionyſius ſequitur; nam totidem verbis ex illo libro leguntur iſta ap. Auct. de O. G. R. c. 12 extr.

IX. Latinus Fauni oraculo monitus fuerat, ut generum ſibi ſumeret extraneum aliquem et cum eo regnum communicaret. Sic Virg. Æn. VII, 58 ſq. 81 ſq. 254 ſq. Paria ex Catone (non ex O. Lutatio) prodit Victor de O. G. R—*utpote qui* (Latinus) *in hoc conſilium auctoritate numinum cogebatur; namque extis ac ſomniis ſæpe admonitus erat tutiorem ſe adverſus hoſtes fore, ſi copias ſuas cum advenis conjunxiſſet.*

X. Similiter etiam in cæteris, quæ ab Æneæ in Italia geſta ſunt, poëtam id egiſſe, ut antiquas hiſtorias narrationeſque de oraculis et oſtentis ſuis conſiliis accommodaret, ex iiſdem auctoribus clarum eſt, et infra quoque ſuo loco ſigillatim monebitur. Quam auctoritatem in excidio Trojano ſequutus ſit, pluribus Excurſibus ad lib. II declarabitur.

XI. Ex

XI. Ex iis, quæ adhuc dicta ſunt, ſatis, puto, intelligitur, non male hoc a me pronuntiatum eſſe: materiam carminis poëtæ mira fortuna oblatam fuiſſe, non ab eo excogitatam et inventam; tractationem autem et ornationem etſi non magis poëta a ſe petiit, cum Homeri veſtigiis inſiſteret, ita tamen eum illa in re verſatum eſſe, ut elegantiore judicio, majore cultu et exquiſitiore ornatu, omnia perſequeretur.

Etiam hanc argumenti, quod poëta tractandum ſibi ſumſerat, felicitatem aliquam habendam eſſe ſupra (Diſqu. I. ſ. VIII) diximus, quod, cum *per deorum miniſteria* res eſſet exſequenda, offerrent ſe Junonis et Veneris numina, quæ poëtæ cauſſæ tam præclare ſerviunt, potentiſſima illa, et ipſa fabula jam dudum conſecrata; nam, quod inſigni Veneris cura habitus eſt Æneas, id ex Homero familiare ſibi habet lector, et Junonis odium in Trojanos non minus ex Homero notum eſt. Jam eximio aliquo fortunæ beneficio res ita ferebat, ut alterius deæ numen Carthaginienſibus et mox Turno accommodari poſſet, altera autem dea non modo tamquam Romano-

rum tutela conſtanti religione coleretur (conf. Lucret. I pr.), verum etiam Juliæ gentis prima ſtirps et origo haberetur. v. ad lib. I Excurſ. I*. In Junonis autem odio tractando et ad poëticam vim temperando poëtæ prodeſſe potuere etiam Ἡρακλεῖαι, carmina, quæ olim extabant de Hercule, quale v. c. Steſichori fuit. Junonis enim odiis plurima in his videntur fuiſſe expedita; qua in re jam tot in locis Homerus præiverat, v. c. Iliad. ε, 119. ξ, 256 ſqq. ο, 25 ſeqq.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

TROJA capta Æneas, Anchiſæ et Veneris filius, vir ſingulari pietate parique fortitudine præditus, cum erroris ſui anno ſeptimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam navigat, immiſſa ab Æolo rege ventorum, rogatu Junonis, graviſſima tempeſtate ad Libycum litus adpellitur 1—169: egreſſuſque in terram, ſeptem ingenti magnitudine cervos ſagittis proſternit, ſinguloſque in ſingulas naves (tot enim ex diſperſa claſſe collegerat) æqualiter diſtribuit: ſocioſque deinde, longis jam erroribus fatigatos, ſpe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris hortatur—222. Interea Venus Æneæ ſui Trojanorumque cauſſam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum cauſſam Junoni imputat. Jupiter contra, reſerata fatorum ſerie, ſpe felicis poſteritatis potentiæque Romanorum, filiæ dolorem conſolatur—304. Cujus oratione confirmata Venus, Æneæ ſuo, locorum ignaro et explorandæ regionis cauſſa huc illuc oberranti, ſeſe obviam præbet: naveſque diſperſas ſalvas eſſe nuntiat: oſtenditque non procul illinc abeſſe Carthaginem, quam

quam tunc in iis locis condebat Dido—409. Æneas itaque, matris beneficio cava nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi et ſocios ſalvos reperit, et a Didone benigne excipitur—656. Venus tamen, quod neque Junonio hoſpitio neque muliebri inconſtantiæ ſatis fideret, ſopito in Idaliæ lucis Aſcanio, pro eo Cupidinem ſubſtituit, qui inter amplexus et oſcula latenter reginæ amorem inſpirat Æneæ.

ILLE ego, qui quondam, gracili modulatus avena
Carmen, et, egreſſus ſilvis vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

Ille ego. Vulgaris ſententia eſt, quatuor hos verſus auctorem habuiſſe Virgilium, ſed a Vario eſſe ſublatos. Quod ſi ita res ſe habuit, acutior ſane Varius Virgilio fuit. Sed totum illud commentum Pſeudodonati fide nititur, v. T. I. Vita Virg. § 60, et nobis quidem veriſimilius eſt, a Grammatico aliquo verſus hos eſſe aſſutos; factum enim eſt hoc idem in aliis poëtis; etiam olim in Heſiodi opere ruſtico hoc ſibi permiſerunt Rhapſodi. Cæterum rejecti ii verſus ſunt doctiſſimorum virorum ſuffragiis,

A carmine bucolico et georgico ad heroicum ſe procedere ſignificat quiſquis hos verſus ſcripſit. Sententia integra: *Ille ego— nunc h. M. arma virumque cano.* Bene autem, tam longa oratione interjecta, poterat illud *at* in apodoſi præfigi, quod toties factum videmus; quod adeo reprehendi aut *at* in *et* mutari nolim. Reliqua ſic jungenda: qui, *modulatus—et egreſſus ſilvis,* (re pecuaria relicta, Ecl. IV, 3.) *quondam coëgi arva vicina, ut parerent colono quamvis avido,* ut, licet ille frugum terræ ſit avidiſſimus, tamen agri, proventus ubertate, cupiditati ejus ſatisfacerent. cf. Burm. *Parent arva et arva coguntur,* agricolæ ſtudio et opera, quæ declaratur a poëtis per *imperium, vim,* et ſimilia: dicuntur agri *domari, ſervire, parere.* At h. l. de poëta, ſuper re ruſtica præcepta dante, idem bene e poëtica ratione, qua ad præcipientem, tanquam auctorem, refertur id, quod facere præcipit, dicitur; at forte non niſi in pedeſtri oratione dictum eſt: *cogere arva, ut pareant.* Arva *vicina* poſſint non incommode dicta videri, iiſdem *ſilvis,* h. e. paſcuis, ſubjecta. *Arma horrentia* nolim accipere horribilia, niſi novatum hoc eſſe cenſeamus, nam exemplum hujus uſus adhuc deſidero, ſed ut *tela horrentia, haſtæ horrentes,* dum erectæ, protenſæ, ſtant: Nec aliter *horrens umbra* dicta inf. 165. 311. cf. ad lib. X, 237. Notio horroris ſane et ſic ineſt.

1—3. De

ARMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit

v. Burm. ad h. l. Burm. Sec. in Miſc. Obſſ. Vol. VI T. III p. 523 et in præf. Virgil. partim quod ab optimis codd. imprimis Medic. et, quantum æſtimare licet, a Romano abſunt (cf. Heinſ. it. Miſcell. Obſſ. Vol. VI. p. 523. e noſtris non habet Goth. tert.); partim quod ab Ovidio et aliis Æneis a verbis: *Arma virumque*, tanquam principio carminis deſignatur; quod tamen argumentum paullo levius eſt; poterant enim verba laudari, quæ commodiſſime in eam, quam volebant, ſententiam transferri poſſent, ut in illo: *Tranſtulit in Tyrios arma virumque torus*; cum *Ille ego* incommodum eſſet. Poterat etiam omiſſa præfatione ipſius tractationis initium laudari. Sunt, quibus verſus Virgilii ingenio indigni eſſe videntur. Omnibus tamen argumentis gravius eſt hoc, *quod rationi epici carminis adverſantur*, cujus majeſtas non modo, ſed et ingenii, quod poëta rerum narrandarum magnitudine occupatum, earumque mole laborans, habere debet, impetus, atque etiam lectoris ſtudium, avocato ad poëtæ luſus animo, infringitur: multo autem pejus id fieret in ipſo carminis exordio. Quod quidem tanto poëtæ obſervatum non fuiſſe, credere vix licet. Nam Orphicorum auctoritates ad carmen cultiſſimum nullam vim habere poſſunt; ſi forte in ejus exordio poëtam de ſe mentionem facere memineris idque exemplum ad Virgilium trahere volueris.

2 *Lavinia* Medic. a m. pr. aliique codd. ſed pauciores. Commendabat illud Heinſ. recepit Burm. Sic tamen jam editum ed. Junt. 1520 per Nic. Angelium, unde in alias edd. venit. aliæ retinuere *Lavinaque*. Eadem varietas apud Gell. X. 16, et al. Enimvero *Lavinia arva* inf. IV, 236, et ſic alii poëtæ. Etiam Græcis Λαυίνιον et Λαυινία. Nihil autem niſi forte Λαῦνα ap. Dionyſ. Halic. I, 59 (ubi tamen Vat. Λαυϊνία habet) occurrit, quod *Lavinum* ſcribatur. Apud Propert. II, 25, 64 igitur *Lavinis litoribus* erit pro *Laviniis*. Eſt tamen Juvenalis verſus Sat. XII, 71 *novercali ſedes prælata Lavino*: ubi nulla contractio locum habet: quod jam monui ad Tibull. Obſſ. II, 5, 49.

1—3. De Æneidis argumento hoc et poëtæ profeſſione monitum ac diſputatum eſt in præmiſſis Diſquiſ. I. II. *Arma*, h. e. bella (ſub Æneæ adventum in Italia orta), *virumque cano, qui venit*: hoc eſt, ut verbis vulgaribus diceres, et adventum viri a Troja profugi in Latio, eo quidem loco, quo Lavinium poſthæc ab Ænea fuit conditum. Eſt autem hæc Æneidis ſumma, quæ abſolvitur ſede in Italia accepta, Turni cæde et ex fœdere cum Latino: XII, 117 ſqq. *Arma virumque* melius ita nos et epici carminis dignitati convenienter

Litora; multum ille et terris jactatus et alto,

3 *et* ante *terris* abeſt in nonnullis ap. Burm. Cæterum non bene major interpunctio poni videtur ante *multum*, ut nova ſententia exſurgat. Sed jungendum: *virum, qui venit—Italiam, Lavinia litora: multum ille jactatus et t. et a.* Neque video, cur infra v. 6 ante *Genus* major ſit diſtinctio illata.

nienter interpretari putamus, quam pro *armato viro*, ut aliis locis recte dicitur, v. c. inf. XI, 747, aut, ut *vir* ad ſex priores, *arma* ad ſex poſteriores libros pertineat, aut cum Burmanno ita accipere, quemadmodum in ſolenni formula: *arma viroſque ad bella polliceri*, et in ſimilibus. Videtur enim hæc alia loquendi forma eaque aliena ab h. l. et gravitate epica haud ſatis digna eſſe; et exſiſteret ſenſus: apparatum bellicum canere incipio. *Fato* præclare ponitur, ut ad deorum interventum poëta viam muniat; *profugus venit:* ornate illud adjectum, et melius jungitur: *Trojæ ab oris profugus venit.—primus:* videri poteſt ſimpliciter dictum, reſpectu ſuæ ſtirpis ac gentis novæ in Italia, cujus ille fuit auctor ac princeps; primus hactenus fuit, qui veniret in hæc loca: *primus qui venit I.* Interpretes multa moliuntur in h. l. quoniam Antenor jam ante ad Italiam acceſſerat. Si tamen jungendum eſt *primus Trojæ ab oris*, quod verborum poſitus facere ſuadet, ita intelliges, ut primus e Trojanis *in has certe Italiæ partes ad Lavinium* (quod jam auctor libri de Orig. G. Rom. c. 1 monuit) pervenerit Æneas, nam Antenor ad Venetos in intimo ſinu Adriatico, adeoque in alia Italiæ parte, quæ Galliæ Ciſalpinæ erat, appulerat. cf. inf. 247. Quamquam et, *aliorum Italiæ proprie dictæ colonorum reſpectu*, primus Æneas, utique *e Trojanis*, Italiam adiit; nam qui ante eum Italiam frequentarant, Œnotrii, Evander et Hercules, ex Græcia advenerant. Sed, ut diximus, arguta hæc potius quam vera putamus; et poëtæ animo hoc unicum infidere debuit, quod ab antiquiſſima memoria repetita res eſt. *Primus, primo, interdum omnino veterem memoriam declarat.* A. VIII, 219. *Primus ab ætherio Saturnus venit Olympo. venit Italiam*, Homerica ratione; ἵκετ' πόλιν et innumera, omiſſo *in*. Omnino hoc infigendum animo, ut ſemel monitus ſis, poëtam Græco more præpoſita iſta, *in, per, ad*, negligere. *Italiam* et *Lavinia litora* declarative cumulata ſunt; *Lavinia* autem *litora*, in quibus aliquando urbs Lavinium erat condenda, ut ſolent poëtæ petere epitheta etiam a poſtmodo factis.

3. 4. *Venit jactatus et paſſus* interponitur ex more *ille*. poſtquam magnos labores maritimis erroribus, et tentata fruſtra variis in locis nova ſede, toleraverat. Πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν. Odyſſ. α, 4. *Vi ſuperum*, numine ac voluntate deorum: ἐκ θεοῦ. ἐκ θεῶν. *memorem J. obiram*, proprie *Junonis memoris*; cujus ira cum acceptæ injuriæ pertinaci memoria erat conjuncta, adeoque et ipſa ira *memor*.

Sic

Vi ſuperum, ſævæ memorem Junonis ob iram:
Multa quoque et bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio; genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa, mihi cauſſas memora, quo numine læſo,

4. *et* ante *ſævæ* auctoribus libris et edd. ant. abjecit Heinſ. poſt Pierium. ——6. *inde* Zulich. a m. pr.——8. *quo n. læſa* conj. Scioppii. ſed v. Heinſ.

Sic et Græci. Exempla cumulavit Guellius ad h. l. Sufficit unum, μυρίων μῆνις Æſchyl. Agam. 161. Ad rem cf. Æn. V, 781 ſqq. Revocatur autem hoc verſu rerum narratarum ordo ad interventum Junonis et cæterorum deorum: *de quorum miniſteriis*, quæ hic ſtatim ab initio pollicetur poëta, v. Excurſ. I* ad h. v.

5—7. *Multa* quoque *paſſus*, etiam *bello*. Quamquam *quoque et* pro ſimplici *quoque* etiam alibi occurrit. *dum conderet urbem*, donec Lavinium condidit ſedemque ibi imperii fixit; cujus rei ſignum certiſſimum, ſi patria religio inſtituta eſt, unde: *Inferretque deos Latio*. cf. XII, 194. quo etiam ſplendidior facta eſt oratio: quam ſi in Latio eum conſediſſe audias. Cæterum in hoc et ſeq. verſu poëta operis characterem ex fine propoſito ſatis declaravit: ſedem novam in Italia, poſt toleratos in erroribus et in ipſo acceſſu labores et diſcrimina. Importunum itaque eſt, Achillis irati vehementem affectum in Æneide deſiderare, quem poëta exhibere noluit nec debuit. At illud præclaro cum judicio in prima ſtatim fronte egit, quod rerum narrandarum ſummam ad Romanorum originem retraxit ac deduxit, adeoque popularium ſuorum ſtudium audiendi excitavit. cf. Diſquiſ. I, de Carm. epico ſ. IX. *Inferretque deos Latio*, inferret in Latium penates Troja advectos. A re, quæ religionem et venerationem habet, acceſſum Æneæ præclare deſignat. *Unde*, alii ad *Latium* et ad *urbem* retulere, alii ad *Æneam*, Melius: *qua ex re, quo factum eſt*, ut Aborigines cum Trojanis æquati communi Latinorum nomine ſint comprehenſi (cf. Æn. XII, 823 ſq.), ut ab Aſcanio Alba ſit condita, et ex ejus poſteris *urbis Romæ conditores* ortum habuerint. *Albam* autem bene ab *Albanis patribus* deſignat, h. e. ſenatu, tamquam a nobiliore populi parte. cf. IV, 682. VII, 727. *Romam* autem per *altæ mœnia Romæ*, pleniore ore.

8. *Muſa, mihi c. memora:* Nam quæ deorum interventu aut

Quidve dolens, regina deum tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Inpulerit: tantæne animis cœleſtibus iræ!

Heuman. conj. *quo nomine læſa.* ſed v. Burm. Niſi in fronte libri talis erroris ſuſpicio nimis temeraria videri poſſet, ex Lucani imitatione conjectet aliquis ſcriptum olim fuiſſe: *quo crimine læſa.* Nam ſic ille VII, 847 *Theſſalia infelix, quo tanto crimine, tellus, Læſiſti ſuperos, ut te tot mortibu unam, Tot ſcelerum fatis premerent?*——9. *Quidve Deum R. dolens.* Hamb. pr.——11. *Impulerat* Rom. cum aliis ap. Heinſ. ad v. 4.

aut conſiliis et machinationibus alicujus dei eventum ſuum habuerant, niſi a dea edoctus, poëta ſcire non poterat. Itaque ille munit viam ſibi, ut iis commode uti poſſit. *quo numine læſo.* Cum *numen* ſit voluntas, tum poteſtas ac majeſtas dei, (unde tandem pro ipſo deo ejuſve natura aut nomine ac titulo ponitur) potentiæ autem partes eſſe poſſint, ut in Junone divitiarum, regnorum, conjugiorum, partus, Burmannus poſt Catrœum (cur tamen hunc nomines, cum jam in Servio, Cerda, et aliis eadem explicatio occurrat?) ita accepit, ut eſſet, *qua parte potentiæ ejus læſa.* Enimvero ut uni deo *plura numina* ineſſe dicantur, nec uſu nec ratione mihi quidem liquere videtur. Si poëtæ de uno deo *numina* memorant, id fit poëtica ratione, ut pluralis pro ſingulari ponatur. Simpliciſſimum eſſet accipere: *quo deo læſo:* ſic I, 674 *ne quo ſe numine mutet*; poëta tamen ipſe ſtatim numen illud ſubjicit, Junonem; ex Muſa igitur illud quærere non poteſt; niſi eam alterius dei læſi cauſſam ſuſcepiſſe dixeris; quemadmodum Ajacem Oilei ultus eſt Jupiter in Palladis gratiam; unde modo ipſi modo Palladi naufragium Ajacis tribuitur, v. Odyſſ. γ, 130 ſqq. et inf. v. 43. Verum nec ſatis conſentaneum aut jucundum hoc in argumenti expoſitione eſſet, nec, quiſnam ille deus eſſe potuerit, cujus cauſſam Juno ſuſceperat, apparet: ſuas illa iras, ſua odia, exercuit. Poſſis et illam rationem experiri: *quo deo læſo, et, ſi Junonem illud numen fuiſſe ſatis conſtat, qua de cauſſa illa tantopere ad iram provocata, Æneas tot diſcrimina adierit.* ut adeo poëta ſtructura verborum deſerta ad aliam deflexerit. Quam durum tamen et hoc ſit, facile ſentias. Omnibus igitur tentatis et expenſis, (niſi conjecturam in V. L. propoſitam admiſeris) quamquam duriorem, præferas rationem jam a Servio propoſitam: *quo*, qua re, qua in cauſſa, *numine læſo*, majeſtate divina, h. e. ipſa Junone. Si poëta duriore hac ratione offenſus fuiſſet, facile *qua*, quatenus, qua in re, vel *qui*, quomodo, reſcribere potuiſſet. Subjicitur pro explicatione: *quidve dolens—impulerit* dea virum (exquiſite, h. e. coëgerit) *tot caſus volvere*, h. e. ut

Urbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam 15

12. Cur *Tyrii t. coloni* parentheſi includantur, non video. Eſt enim ea poëtica forma, ut abſoluta enuntiatione dicatur, quod in proſa eſſet, urb fuit, *quam T. c. tenuere*, habitarunt.——13. *Karthago* Medic. cum multis aliis: item Goth. ſec. Alii *Cartago*, ut et apud alios. *Tiberina* omnes h. l., cum alias tantopere varient libri in ſcriptura. *Hoſtia* Mediceus. it. Goth. pr. et tert. pro corrupta ſequiorum ſæculorum ſcriptura.——15. *Hanc* Bigot. *ſertur terram* Sprotianus pro var. lect. *una* Parrhaſ.

e. ut ſubiret, adiret. Quæ enim gravia, difficilia et moleſta ſunt, et quæ magna cum difficultate movemus, machinamur, molimur, perficimus, ea *volvi* poëtis dicuntur; nunc et ea, quæ tolerantur.

12. Cur a Carthagine initium narrandi faciat poëta, v. mox ad v. 94. Urbs *fuit*, quoniam illa tum erat everſa, a Tyriis condita et habitata. *antiqua*, non tam quoniam nova Carthago deducta nuper a Cæſare colonia erat, ut fere interpretes: ſed quoniam antiqua origo inprimis in urbium laude memoratur. inf. II, 363 de Troja: *Urbs antiqua ruit.* et de Italia: *Terra antiqua, potens.*

13. 14. *Longe*, procul ſita, magno interjecto maris intervallo, ex adverſo Italiæ et quidem Romæ, quam per *Tiberim* deſignari puto. *ſtudiiſque aſperrima belli*, graviter dictum pro: *dedita, vacans ſtudiis belli:* quod *aſperum* dici ſolet; tum poëtis ſtudium dicitur aſperum, tandemque *urbs aſpera ſtudiis belli*. Virtus bellica a poëtis per *iram* exprimitur ejuſque attributa. *Exaſperatur* autem is, qui offenditur et ad iram provocatur. Itaque *aſper*, τραχὺς, modo iratus, vehemens, ferus, ferox, ſævus, modo fortis, bellicoſus, modo acer, ardens, concitatus, flagrans, ut h. l. Similiter *acres* iracundi, calidi, δεινοὶς, mox ſtrenui, πραχτικοὶ, tum vehementes, δεινοὶ, et ſic fortes. Semel monuiſſe expedit ad poëticam orationem, quam inprimis perſpectam eſſe volumus, declarandam.

15. Quam Juno fertur unam omnium maxime amaſſe, etiam Samo prætuliſſe, in qua antiquiſſima et celeberrima Junonis religio erat. De templo Junonis Samiæ v. Herodot. III, 60. Carthagine ſub *Uraniæ* nomine h. e. ea appellatione, quæ græce ita reddi poſſet, Juno fuit culta, aut coli credita. Nam comparatio illa deorum apud exteras gentes coli ſolitorum parum docte a Græcis et Romanis facta eſt: ita ab aliis hæc ipſa Pœnorum dea cum Venere comparata eſt.

Posthabita coluisse Samo; hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.

16. Ad hiatum in hoc versu impugnandum neminem video quicquam attulisse, ut mirum sit, cur ad alios offenderint.——17. *regni* Goth. pr. ——18. *Sinunt* Medic. a m. pr. et pr. Moret. *sinent* editi quidam et Goth. tert. *si quæ* Zulich. *intendit* Puget. et Parrh. a pr. m. quæ varietas et alibi occurrit. cf. Burm. *fovetque* tres ap. Burm. *vovet* conj. Heumanni. v. Not.

vid. Selden. de Diis Syris Synt. II, c. 2.

16. *Hic illius arma, hic currus fuit*, ducta, puto, rei imago ab antiquis heroibus, qui curribus vecti ad pugnam egrediebantur, reduces autem eos in loco tecto collocabant ac reponebant. v. Il. ϑ, 441. ε, 194. traducta illa, ut alia, ad deos, quibus currus sui essent, qui in iis locis, quæ potissimum frequentarent dii et colerent, reponerentur. Pro talibus locis habentur poëtis eæ urbes eaque templa, quæ celebriore aliqua religione eminent. Egregius hanc in rem locus Il. ν, 21 sqq. de Ægis Neptuno sacris. Junonis autem currus e nobili Homeri loco Il. ε, 720 sqq. (adde Odyss. ε, 381) notus est. Burmannus laudat Val. Flacc. V, 184. Poëtica tamen potius quam vera descriptione uti videri debet poëta. Nam Carthaginienses non currui sed leoni insidentem expressisse memorantur cœlestem suam deam. cf. Apuleius Met. VI, 6. Porro *arma* Junoni tribuuntur, non, quatenus inter reliquos deos deasque armata præliis ante Trojam interfuit, ut Il. ν, 70 et Æn. II, 614 *Juno ferro accincta*. cf. Valer. Flacc. V, 288. 289. debent enim *arma* h. l. esse aliquod proprium ac perpetuum; ut adeo de *Junone armata* cogitandum sit, qualis Ἥρα ὁπλοσμία fuit Elide culta, Lycophr. Cass. 610. 858, et *armia* h. e. curru vecta Olympiæ ap. Pausan. V, 15 p. 414. Hasta tamen ei quodam modo propria fuit, etiam ex Latinorum religione. Nota Sabinorum *Juno Curitis*. cf. Cerda. Sed optime Servius: *Sic autem esse etiam in sacris Tiburtibus constat, ubi sic precantur: Juno curulis, tuo curru clipeoque tuere meos curiæ vernulas sane.* Locum nostri poëtæ expressit Ovidius Fast. VI, 45 *Pæniteat, quod non fovi Carthaginis arces, Cum mea sint illo currus et arma loco.*

17. 18. Carthagine, Romæ æmula, præclare utitur poëta h. l. ut ea urbs regnum gentium, caput imperii terrarum, sit, Juno *jam tum*, prisca illa Æneæ ætate, ante Romam conditam, *tendit*, contendit, allaborat, operam dat, *fovetque*, pro vulgari studet; *fovet* hoc, hanc rem, hoc consilium, animo et cogitatione. *Si qua* ratione.

19—22.

Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
Hinc populum, late regem, belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis:
Nec dum etiam cauſſæ irarum ſævique dolores

19. *Trojano ſanguine*, ſine *a* Moret. pr. et Leid. ſed v. Heinſ. Judicium de hoc verſu obſcurum Quinctiliani Inſt. IX, 3, 14. ubi v. Interpp. ——20. *quæ everteret* duo ap. Burm. alii ap. Pier. ut et alibi variatur. *averterat* tert. Rottend. *quum verteret* Puget.——21. *Hic* Schol. Cruqu. ad Horatium Epod. 5. *Si hunc populum* legere liceret, reprehenſioni inanis repetitionis nullus locus foret.——22. *Libyes* ed. Ven.——24. *Agris* Medic. *geſſerit* Moret. qu.——25. *necdum jam* fragm. Moret. *ſævique labores* Pierii Longob. cum aliquot aliis ex vulgari permutatione. ſed *dolores* proprie irarum inprimis muliebrium. cf. Burm.

19—22. Erimvero e Trojana ſtirpe ortum habituram eſſe acceperat gentem, quæ Carthaginem aliquando eſſet everſura. Populum enim ab ea gente eſſe oriturum, qui ad exſcindendam Carthaginem in Africam ſit copias ſuas trajecturus. Si ita expoſueris, poëtam forte aliqua ex parte a reprehenſione inanis tautologiæ liberes, nec Cerdæ (ad lib. X. 213. 214) nec P. Angelii Bargæi ſubtilitate indigeas, in Epp. Clar. Viror. lib. I. pag. 85 (Lugd. 1561), qui, ut ne eadem res bis dicta eſſet, explicabat: *venturum*, futurum et evaſurum late regem ab excidio Libyæ. Jam expende rationem poëticam. *Hinc*, ex hac progenie, poſteritate Trojanorum. *Populum late regem* pro late regnantem, v. Burm. ad Petron. c. 82 extr. Comparant τὸν νεγκεσίων Homericum et τὸν μεδέων. cf. inf. I, 235. *Hinc fore ductores*, &c. *bello ſuperbum*, exquiſitius quam potentem, ferocem, utpote victorem, κυδιόωντα, ſemel de hoc uſu vocis apud poëtas monemus. *Libya* nunc plenius pro Carthagine in ea Africæ parte ſita. *venturum excitio*, ad exitium, ut *auxilio*, *ſubſidio*. v. Burm. Audierat *Parcas ſic volvere* ſive fila ſua nere et cum iis fata, ἐπικλώσαι, ſive hæc *moliri*, *machinari*: hoc alterum verius.

23. 24. *Veteris belli*, paullo ante geſti, ut *vetus* et *antiquus* interdum. v. Burm. *prima*, primum, prius. *Argi* pro *Argivis*.

25—28. In parentheſi eſſe poſitos puta. *Id metuens et belli memor, quod geſſerat,— arcebat Troas.* Cum autem

Exciderant animo; manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, et rapti Ganymedis honores:
His adcenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,

26. *Excidérent* unus Leid. *in* inter *alta* et *mente* jam Pierius ſuſtulerat. ——28. *raptis* Rom.——30. *atque* aliquot in codd. abeſt. v. Pierium. *Achilli* Medic. aliique ap. Pier. et Heinſ., quem vide hic et ad 120 et ad Ecl. VIII, 70. ſive quod etiam *Achillus* olim fuit, ut *Patroclus* et *Patrocles*, ſive ex *Achilleus*, pro *Achillei*, quod veriſimilius; niſi ſic ſcribendum erat. Mox v. 41 *Oilei* in Med. eſt *Oili*. nam ab *Achilles* fruſtra ducere id Grammaticos puto. Vulgo h. l. *Achillis*.

alias cauſſas interpoſuiſſet, *iniquum Paridis judicium, quo Junonis forma inferior pronuntiata fuerat, et Ganymedis raptum*, addit v. 29 *His accenſa ſuper*, cum, ſuper cætera, inſuper, etiam his ſibi factis injuriis eſſet inflammata. Aliorum interpretum ratio, ut *id metuens* cum antec. *Audierat* jungas, orationem efficit elumbem et languidam. Anacoluthum agnoſcere ſatius eſſet, ſed neceſſe non eſt. *Manet repoſtum* pro vulgari, eſt repoſitum in animo *alte*, profunde. Comparanda autem cum his Homerica II. ω, 25—30. Formam adumbravit Statius Theb. I, 246, ubi Jupiter: *neque enim arcano de pectore fallax Tantalus et ſævæ periit injuria menſæ*. Hinc Ovid. Faſtor. VI, 43 *Cauſſa duplex iræ: rapto Ganymede dolebam: Forma quoque Idæo judice victa mea eſt*. Cæterum verſus eſt ex ornatiſſimis. *ſpretæ injuria formæ* adjectum ad declarandam judicii indolem. *ſpreta forma*, eſt Junonis pulchritudo pulchritudini Veneris poſthabita; et, quandoquidem id cum Junonis injuria factum, hoc plenius: *ſpretæ formæ injuria. Genus inviſum*, propter Dardanum, Jovis et Electræ, pellicis, filiæ Atlantis, filium, a quo Trojani ducunt originem. *Serv.* v. Exc. VI ad lib. III. Poteſt forte *genus inviſum* ad ſolam Priami progeniem revocari: quid tamen inde lucri poëtæ accedat, non video. Fuit inviſum Junoni omne nomen Trojanum omnino, atque adeo etiam Æneas cum comitibus; nec ſolum ii, qui a ſtirpe Priami erant oriundi. *rapti* (v. Æn. V, 255) *Ganymedis honores*, miniſterium poculorum, ad quod receptus eſt, remota Hebe. *Serv.*

29—33. *His accenſa ſuper*, inſuper. v. ad v. 25. *reliquias Danaum*, a Danais et ab Achille relictos Trojanos; qui Achivorum manus effugerant. Mox *multos* annos h. e. ſeptem. v. Exc. II ad lib. III. *acti fatis*. non tam, quoniam

Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant, læti et ſpumas ſalis ære ruebant; 35
Quum Juno, æternum ſervans ſub pectore volnus,

35. *ſalis* in Medic. ſupra adſcriptum, aberat, ut eſſet hiatus. Sed et X, 214 *campos ſalis ære ſecabant.*——36. *in pectore* Zulich. ex gloſſa. aut *in* ex alio ordine, qualis in Dorvill. *ſervans æternum.*

quoniam hoc Junonis odium fatale erat, ut Serv.: Sed potius, quoniam hi ipſi Trojanorum errores fatales erant. *molis*, molitionis, difficultatis. In proſa: *Tam difficile erat*, ut Trojani in Latium pervenirent, ibique ſtirpis, e qua Romani orituri eſſent, auctores fierent.

34. Hic, ut in Odyſſea, in medias res abripitur lector. Quomodo enim e Sicilia ſolverit Æneas, qui tum claſſe in Italiam tendebat, infra videbimus ſub finem libri III. Sed tempeſtate mox orta a curſu avertitur et ad litus Africæ, tantum non naufragio facto, ejicitur. Rerum autem ordinem ipſamque adeo dictionem ad Homeri exemplum inſtituit Odyſſ. ι, ubi Ulyſſes ex Calypſus inſula Ithacam petens, cum jam Phæaciam in conſpectu haberet, tempeſtate a Neptuno excitata naufragus enatat. Quod ibi Neptunus facit, tributum h. l. Æolo, quodque Leucothea, hic Neptuno. cf. Macrob. Sat. V, 2. In Homero tamen major rerum varietas narrationiſque ſuavitas. Ceterum in primo hoc libro multa ex Nævio adoptaverat Maro: Macrob. VI, 2 extr. p. 588 *In principio Æneidos tempeſtas deſcribitur, et Venus apud Jovem queritur de periculis filii, et Jupiter eam de futurorum proſperitate ſolatur; hic totus locus ſumptus a Nævio eſt ex primo libro belli Punici.*

35. *Vela dabant*, cum per epexegeſin hoc vellet explicare, ſaltem verbis erat ornandum, cum ſententia eadem maneret; itaque *ſpumas ſalis*, ἅλμης, maris; occurrit et alibi. *ære*, ærata navi, (nec modo *roſtra ærata* ſed et *puppes ærata et æreæ*, ut Æn. V, 198) *ruebant*, ſecabant, ut terra *ruitur* ſulco facto, eruitur. *læti*, alacres, Italiæ, laborum metæ, nunc tandem propiores, πρόθυμοι, cf. II, 394. 395. *Serv.* Habuit forte poeta ante oculos verſum 269 Odyſſ. ι, γηθόσυνος δ' ἔρεσσε πίτυς· ἰθεῖα δὲ οἱ γε θοὸν Ὀδυσσῆος.

36—38. *Æternum volnus*, qui v. 25 *ſævi dolores*. ita gr. ἕλκος. Adumbrata autem Junonis indignatio ex Odyſſ. ι, 281 ſqq.

Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,

38. *Nec poſſum* Rottend. ſec. *non poſſe* Puget. et ſic Donatus legit. *evertere* Goth. pr. *avertere gentem* tres ap. Burm. et Goth. tert. *claſſem* Zulich. pro var. lect. ex verſu ſeq.——40. *ipſo* Græv. male. *potuit atque ipſos* tert. Moret. *ſubvergere* unus Leid. ſed ſuperſcripto altero.

281 ſqq., ubi ſimilis oratio Neptuni. Hinc nullus fere eſt poëta, qui non eundem ad modum iram alicujus dei finxerit. Similem prorſus locum videbis inf. lib. VII, 286—320; quem comparaſſe non pœnitebit. Ex utroque Bacchi Jovi ſupplicis verba finxit Statius lib. VII Theb. 151 ſq. 182 ſeq. Cæterum legenda hæc ſunt oratione per iræ et indignationis impetum intercepta: ut ſolemus in magno animi motu eloqui. *victam* poëtica copia adjicitur. *Teucrorum regem*, ducem.

39 ſqq. Potuit tamen Pallas, vel contra fata (h. e. quamvis fauſtus reditus fato erat deſtinatus), Achivorum claſſem cœleſti igni comburere et fluctibus opprimere, unius Ajacis ulciſcendi cauſſa. Ab Euripide hæc ſumta eſſe, Macrob. V Sat. c. extr. monet. Male Urſinus ad *Ajacem Oileum* fabulam Euripideam provocat, quæ nulla fuit, ſed Οἰλεῦς credita fuit, quæ Συλεὺς legi debet, ut Heathius V. Cl. docuit. (Ex eo nunc fragmenta vid. ap. Valk. in Diatr. et ap. Muſgrav. De Syleo v. ad Apollod. p. 443) Sed Euripidis locus, quem Virgilius reſpicere debuit, eſt in Troad. v. 77—86. unde etiam verſus 23 ſqq. Virgilio ante oculos fuere. Fabulæ fundus eſt in Homero Odyſſ. γ, 135 ſq. et multo magis δ, 499 ſqq., ſed ibi Neptuno tribuitur, quod h. l. Minerva facit: *Illum exſpirantem — Turbine corripuit.* Homerum autem ſequuti poëtæ cyclici, varie et copioſe, inprimis in Νόστοις ſuis, tractaſſe videntur hanc narrationem, ut ex Quinto Cal. colligo, qui copioſe Ajacis fata exponit lib. XIV, 420 ſqq. Etiam Lycophron in Caſſandra v. 392. 3. cum vulgari narratione conſentit. Virgilianam tamen rationem, præter ſchol. ad Il. ν, 66 ex Callimacho, ἐν Αἰτίοις, Hyginus habet fab. CXVI. unde colligo, Tragicum aliquem Minervæ partes has olim dediſſe, quas Homerus Neptuno dederat; quamquam et hic ipſe huic variationi locum feciſſe videri poteſt, dum interdum totam reditus Achivorum calamitatem ad ſolam Minervam refert, ut Odyſſ. α, 326. 7. γ, 135. 145.

40. 41. *Ipſos* Argivos; niſi doctiorem rationem vis ſequi, ut

Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum, exſpirantem transfixo pectore flammas,
Turbine conripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ divom incedo regina, Joviſque
Et ſoror et conjunx, una cum gente tot annos

41. *furiis* Pierii obl. quod defendi poſſet. cf. Burman. *Oili* Medic. v. ad v. 30.——42. *e navibus* tert. Rottend. et Menag. a m. pr. *unum* pro *ignem* Goth. tert.——43. *Dejecitque* tres ap. Burm. quem vide. *everrit* Giphan. Ind. Lucr. et van Hoven Campenſ. Faſc. III, p. 232. *invertit* Hamb. ſec. ap. Cort.; ſed *evertere* pro *subvertere* efficax verbum.——44. *ſpirantem* Mentel. pr. *transfixo corpore* Sprot. et Menag. ſec. *tempore* Probus legit in Servianis, quæ vide.——45. *Inflixit* legerunt nonnulli ap. Pierium, et ſic Junt. et jam olim Cornutus ap. Serv. Sed *acuto* ſcopulo *infigi* melius.——46. *Divom* Burm. ex Gud.—47. *annis* Hamb. pr. et Zulich. perpetua variatione.

ut poſt claſſem *nautas* intelligas; uti nonnunquam fit. cf. Burm. ob *Ajacis Oilei* f. inſanam libidinem, ſtupro Caſſandræ illato in Minervæ templo, in conſpectu ipſius deæ. Caſſandram ab Ajace vi ab ara deæ abſtractam videre licet in gemmis anaglyphiſque nonnullis; in tabula Polygnoti apud Delphos eadem res expreſſa erat teſte Pauſ. X, 26. v. inf. ad II, 403. Etiam *Ajax fulmine incenſus* picturæ argumentum erat ab Apollodoro Athenienſi factæ; Plin. XXXV, 9, ſ. 36, 1. Facinus hoc honeſte, graviter tamen, declaratur per *noxam* et *per furias*.

42. En exemplum deæ fulmen moderantis. Sed talia jam vulgata ſunt poſt Cuper. Harpocr. p. 100. Burmann. Jov. Fulgur. c. 15 et Winkelm. *Monumenti antichi* T. II, cap. 2. Res etiam in gemmis obvia. Sed piget in his diſertum eſſe: ad poëtæ locum cf. Quintum Calab. XIV, 445 ſqq. 508. 532. et Serv. ad h. l.

42—45. Facta navium diſperſione ad Caphareum, Eubœæ (cf. inf. XI, 260) promontorium, Ajax Oilei f. ad Gyras petras, prope Myconum inſulam, actus naufragium fecit. Ipſum vero Pallas fulmine percuſſum procellæ vi ſcopulo etiam illiſit. Commentarii loco eſſe poteſt Senecæ imitatio in Agamemnone, quo loco Achivorum reditum narrat 528 ſqq. adde Quintum l. c. XIV, 547 ſqq. Philoſtr. Imagg. II, 13, cf. Lennep. ad Phalar. Epp. p. 50.

46. 47. Cf. Æn. VII, 304. 307—310. *incede*, h. e. quæ ſum;

Bella gero. Et quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris inponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Æolus antro

48. *aut quiſquam* Pierii Longob. cum aliquot aliis; item quinque ap. Heinſ. Voſſ. *haud qu.* ap. Pierium alii: *aut quis jam*, vel *ecquiſquam* Goth. ſec. *et quis jam* edit. Mediol. et Goth. pr. *en quiſquam.* Sed præſtat *et.* Porro *nomen* nonnulli, ut ſolent. *adorat et imponet* Rom. et alii ap. Heinſ. et Burm. it. Goth. tert. inter quos nonnulli *imponit.* Vulgatam defendit Burm. Heinſius vero alteram, et meo quidem judicio rectius. Major enim vis abſolutæ orationi ineſt. *impendit* Moret. ſec. *imponit odorem* Mentel. alt. a m. ſec. *honores* Goth. tert. Hamb. ſec. in Exc. Cort. ed. Ven. 1472.——51. *loca plena* Leid. unus ex interpr.

ſum; ſed illud majore cum dignitate. Inceſſus dearum, inprimis Junonis, gravitate ſua notus. Propert. II, 2, 6 *incedit vel Jove digna ſoror*, h. e. tamquam altera Juno. *Jovis ſoror et conjux* ex Homerico: καστιγνήτην ἀλοχόν τε Il. π, 432. cf. Cerda.

48. Præclare ad invidiam *bella gero*, pro, eam perdere cupio. *numen Junonis*, me, at quanto gravius! Adumbrata autem hæc ex Odyſſ. ν, 128 ſqq.

49. *Præterea*, poſt talia, in poſterum. eſt Homericum ἔπειτα. *honos*, ſolenne poëtarum de ſacrificiis, libationibus &c., quæ in deorum honorem fiunt, aliquantum ornatus habet. Expreſſit verſum Ovid. Am. III, 3, 33 *Et quiſquam pia thura focis imponere curet?* Jam vides *honorem* plus dignitatis epicæ habere. Majus etiam decus adjecto *ſupplex*, vocabulo religioſo, quod omnino, ut *ſupplicare*, ad cultum deorum refertur, ſacris vel precibus factis.

50. Nota narrandi artificium: non ante verbis conſilium Juno exponit, ſed ſtatim, quid ea peregerit, ſubjicitur. Habuit autem poëta ante oculos Il. ξ, 230 ſqq. ubi Juno Somnum adit.

51. 52. *Nimborum* h. l. ventorum, qui *perturbati aëris, repentinarumque ac precipitum pluviarum* cauſſæ ſunt. *feta* poëticum, ut *gravida*, plena *auſtris*, omnino ventis, ſed *auſtri* ſunt ſæviſſimi in mari Mediterraneo; igitur melius hoc genus ponitur. ad *inſulam Æoliam* venit, h. e. unam ex Æoliis ſeu Vulcaniis et Liparæis. Sed unam tantum norat Homerus Odyſſ. κ, 1 ſq. v. Excurſ. ad h. l.

52—56. Ornati verſus: Æolus incluſos tenet ventos. *vaſto antro*, naturale enim eſt, ut loca concava (ſubterranea) plena

Luctantis ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt: Celſa ſedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,

53. *luctatos* Gud.——54. *et v.* Nonius et duo Burm.——55. *vaſto cum m.* Oudart. et Leid. ſolenni varist.——56. *circum* Heinſ. ex ſcriptis omnibus. vulgo: *circa. circum caſtra* Hamb. ſec. *Ferunt* Menag. pr.——57. *tenet* Dorvill. *molliſque* unus Heinſ.——58. *Ni faciant* Priſcian. et Medic. Etiam Pomponius Sabinus.——59. *rabidi* Moret. ſec. *vertantque* Menag. pr. et ed. Ven. 1472. *verſantque* Vratiſl. *traherentque* Oudart. *traerentque* Leid. unus. *riverentque* Hugen. ſed *verrant* egregie pro diripiant, ſpargant; et eſt omnino voc. ventorum. *per auras* Junt. ed.——60. *addidit* tres Burm. inter quos Hamburg. pr. *addidit imis* pro var. lect.

plena ſint ventis. vid. Seneca Qu. nat. VI, 18.

54. *imperio premit*, gravius quam regit, et *frenat* plus quam tenet, cohibet. *vincula* per *carcerem* declarantur. non enim compedes eſſe poſſunt. Sunt igitur pro cuſtodia.

55. Optime junges: *fremunt cum murmure montis*. Certe *murmur montis* recte jungitur. nam quæ oculorum auriumve ſenſu accipiuntur aliquo in loco, ea ipſi loco tribuuntur. cf. inf. 124. Præivit autem noſtro Lucret. VI, 196 *Speluncas — venti cum, tempeſtate coorta, Implerunt, magno indignantur murmure clauſi*. Virgilius vero Statio Theb. I, 347 *Jam clauſtra rigentis Æoliæ percuſſa ſonant* &c. item Valerio Fl. I, 574 ſqq. inprimis 591 ſqq.

56. 57. *Celſa in arce*, extra antrum, alto in montis cacumine, tanquam in ſpecula, infra 140 *aula* dicta, ſ. regia. Sic apud Homerum Odyſſ. κ pr. habet regiam Æolus, ut et apud Quintum l. c. 475. *mollit animos*, mitigat, h. e. domat, δαμᾷ, reprimit ac coërcet eorum impetus.

58. *Ni faciat — quippe ferant* exquiſitius quam vulgare, *quod ni faciat Æolus, ferant utique. profundum cœlum*, altum, v. ad Georg. II, 288. Habuit poëta ante oculos, Lucret. I, 279. 280 *Venti — corpora cæca, Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cæli Verrunt ac ſubito vexantia turbine raptant*.

60—64. Primum ventos ſpeluncis incluſit, *inſuper*, præterea *molem et* (quæ *molis* eſt expli-

Hoc metuens : molemque et montis insuper altos
Inposuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est :
Æole, namque tibi divom pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans victosque Penates :
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes :

61. *Id metuens* tres ap. Burm. ex v. 23.——63. *lapsas* et *jussus dare scire* iidem.——66. *emulcere* Mead. *ventos* Donat. Acro et edd. nonnullæ ; etiam Hamburg. sec. male. cf. Burm.——68. *Ilion Italiam* sex ap. Burm. cum ed. Ven. 1472. *in* omittit etiam Goth. pr. *in Italia* Leid. at Ovid. Ep. VII, 51. *Ilion in Tyrios transfer felicius urbem.* cf. Burm.——69. *que* abest a Ven. *summersasque* Rom. et alii. *subversas* conj. nonnulli ap. Pierium, quia *obrui* prius quam *submergi* ; male in poëta.

catio) *montes altos* iis imposuit. *fœdere certo*, certa lege, ratione ; non temere et pro eorum impetu : *premere*, habenas inhibere, retrahere : opp. *laxas dare*, laxare. modo coërcere (v. 54 *frenare*) modo liberiorem impetum concedere, omninoque moderari. *jussus* a Jove. cf. 77.

65—69. *Æole, namque*— poëtica ratio, qua (Homeri exemplo γὰρ v.c. Iliad. ω, 334, ubi cf. Ern.) prosaicam formam relinquit et simul orationi vehementiam affectus conciliat : *Æole*, quandoquidem *tibi Jupiter*, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, *dedit hoc, ut possis tempestates excitare et sedare, Incute vim ventis—ponto, ut obruatur fluctibus classis mihi invisa. Mulcere fluctus*, reprimere, *et tollere* eos *vento*, h. e. concitare, ut alte insurgant. cf. Cerda et Burm. Sumtum ab Ennio Annal. XVII Auster et Aquilo *Endo mari magno fluctus extollere certant.* Odyss. κ, 21. 22 Κεῖνοι γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησι Κρονίων, Ἠ μὲν παυέμεναι, ἠδ' ὀρνύμεν', ὅν κ' ἐθέλῃσι. Illustrat et Dionysii Perieg. versus 464 Αἰόλιε, ὃς θνητὰ μετ' ἀνδράσιν ἅλλαβε δῶρα, Κοιρανίην ἀνέμων κλονεόντων θ' ἱσταμένων τε. *navigat* per *æquor*. 68. Pulcherrimus versus verborum dilectu ! ut in Italia novam sedem quærat. cf. VIII, 12. quo ipso Ilium restitutum videri poterat in Italia. Ovid. Fast.

Aut age diverſos; et disjice corpora ponto. 70
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio jungam ſtabili propriamque dicabo:
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem. 75
Æolus hæc contra: Tuus, o regina, quid optes

70. *diverſos* Heinſ. reſtituit e Codd. conſenſu etiam ap. Pierium. vulgo *diverſas*, quæ vulgaris ratio foret. Habent hoc pauci codd. (ut Goth. tert. a m. pr.) ſed legitur ap. Diomedem in arte Grammat. et Donatum in Andr. Terent. et Schol. Lucani IV, 457. *diſſice* ſcribunt fere poſt Medic. et Rom. libri; ſolent enim veteres et librarii et marmorarii e duabus literis *i* alteram tantum exhibere. v. Heinſ. *corpora diſſice* Oudart. *divide* Reg. pro gloſſa. *diſcute* alter Hamb. *vento* pro *ponto* Moret. pr. et Leid. a m. pr. eadem diverſitas VII Æn. 528, Lucan V, 570. Burm.——72. *Quæ formam pulcherrima* Medic. Heinſio notante, cui græca ratio impenſe placet; non tamen ita expreſſum a Fogginio, ſed *forma*. *quæ eſt forma* Hamburg. pr. *quæ forma eſt* Bigot. *Deiopea* non modo Medic. ſed et Rom. cum aliis Pierianis, Heinſianis tribus exceptis, Zulich. tres Goth. Librorum itaque auctoritate erat recipiendum, niſi lubrica in fine τῦ *m* ſedes eſſet. Porro alii *Diopea*, *Diopeam*. Gr. eſt Διώπεια et Διώπειαν. cf. ad Georg. IV, 343. ——73. In *connubio* noli cum Grammaticis putare mediam corripi, aut ſyſtole aliqua id fieri poſſe; ſed pronuntiandum *connubjo*, ut ſint tres ſyllabæ.——75. *faciat te prole beatum* Bigot.——76. *Æolus e contra* ſex ap. Burm. a librario barbaro, ut fere ſemper. *quod* nonnulli ex Heinſianis; item ex Pierianis. *quod optas* duo Hamb. et ed. Ven. 1472. ut et alibi.

Faſt. IV, 251 *Cum Trojam Æneas Italos portarat in agros.* 69. *Incute*, ut injicere, immittere, *vim*, impetum, iram, *ventis*, tertio caſu. Sic melius. Servius ex Ennio: *dictis Romanis incutit iram. ſubmerſas obrue* gravius quam, ſubmerge. *age diverſos*, diſſipa, diſperge per diverſa, ut Serv., et *diſjice corpora*, h. e. eos, ſed præclare, *corpora*, quippe naufragio facto mari merſos. Atque ſic factum vides inf. 118. 128. 129.

71. Locus expreſſus ex Iliad. ξ, 267 ſqq. Alias Junoni Charites vel Horæ adſunt; h. l. Nymphæ: quod obſervandum. Vid. Exc. II ad h. l.

73. Verba *ſtabili propriamque dicabo*, h. e. dabo ſimpliciter, ad ornatum et declarationem refer τῦν *connubio jungam*.

Explorare labor; mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias; tu das epulis adcumbere divom,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.

77. *labos* Zulich.——78. *quodcunque hic r.* Goth. pr.——79. *Concilia* Rom. ——80. *parentem* Hamb. ſec.——82. *at v.* tres Burm. non male.

æmulatus poëta eſt illud Δώσω ὀπυιέμεναι καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν.

77. *Explorare*, recte ſecuſne id fiat, quod velis fieri. h. e. Rectene hæc an ſecus a me poſtules, tu ipſa videris. Præmunit tranſitum ad Neptuni indignationem de Æoli audacia v. 130 ſqq. Simplicius Homerus Iliad. ξ, 195 Αὖδα, ὅ, τι φρονέεις, τελέσαι δέ μοι θυμὸς ἄνωγε, Venus ad Junonem; quem verſum et alibi repetit, ut Odyſſ. ε, 89.

78. Verba hanc ſententiam fundunt: tuis in me officiis debeo totum hoc ventorum regnum, quod mihi a Jove impetraſti, quin et ipſum inter deorum ordines locum; is enim deſignatur antiqua poëſi per iſtud: *epulis accumbere Divum.* ut de ſomno Homer. l. l. v. 241 παλαπινάζων. Obſcuriorem aliquam fabulam ſubeſſe neceſſe eſt; ſcilicet antiquiores poëtæ, qui aërem per Junonem declararunt, ejus beneficio Æolum deum factum narraſſe videntur; quandoquidem aër concitatus ventos creat. Certavit autem Maro cum Homero Iliad. ξ, 238, ubi Juno Somno θρόνον ab Vulcano affabre fabricandum promittit. Cerda ita illuſtrat, ut veteres dicat credidiſſe, in Junonis poteſtate regna et imperia eſſe; parum commode.

81—83. Hæc eadem ap. Quintum l. l. XIV, v. 479 ſqq. Æolus χερσὶν ὑπ' ἀχαμάτοισιν ὄρος μέγα τύψε τριαίνῃ—βίᾳ δ' ἐρρήξε κολώνην. (non male epitheton adjecit noſter *cavum* montem, propter antrum.) Egregie autem dei et potentia et impetuoſum obſequium declaratur, uno ſub ictu monte (non, ut olim accipiebam, in latus dimoto, verum) latere montis percuſſo haſta dei, perrupto et ſic patefacto. *In latus* eſt pro in latere, ut inf. v. 114 *Unam—in puppim ferit.* Alius poëta (quamquam et noſtrum idem facere volunt interpretes v. Burm.) repagula oſtiorum ſolvi juſſiſſet. Simplicior Homerus

Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt creberque procellis
Africus, et vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virum ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther:

84. *tortumque* legebat et hic Marklandus Epiſt. crit. p. 52. ubi illud *tortum* in plura poëtarum loca reducere allaborat.——85. *crebriſque* Mead. Goth. tert. a m. pr. Cæterum nullus habet: *Una Eurus Boreaſque ruunt*, vel *Una Euruſque Aquiloque r.* hunc tamen in hac tempeſtate inprimis expectes, qua ad Libyam deferatur claſſis.——86. *Africus* multi ſcribunt. *Affricos* Rottend. et Goth. pr. *ad ſidera* Bigot. et idem Goth. pr. *tollunt ad ſidera* Hugen. pro div. lect. ſcilicet ex v. 103.——87. *It cæto clamorque* v. ap. Priſcian. libro VII, ſed aliter ſcripti et Eutyches Grammaticus ap. *Heinſ.*——88. *Arripiunt* Hamb. pr. forſ. *Abripiunt* Burm. ——90. *et* abeſt a Sprot. Hamb. pr. et ed. Ven. et malim deeſſe; habet Schol. Horat. I od. 34 c. cætt. Sed infinita loca in poëta ſunt, ubi aurium judicium aut ſententiæ vis poſtulant, ut ejiciatur copula, quæ tamen tuta latet ſub codicum præſidio et tutela. Nihil adeo novare licet. *aër* MSS. Græv.

rus Od. ı, 291 ſq. nec tamen minus ſublimis. Statius Virgilii veſtigiis inſtitit; *dubiamque jugo fragor impulit Oeten Inlatus.* Theb. II, 119. *converſa cuſpide*, haſtæ; quam diis geſtare ſolenne eſt, hanc intorquet, immittit, ruptaque rupe viam ventis facit, qua erumpant.

84—86. *Incubuere*, incumbunt, ἐνίσσουι, ἐπιχέουι, ἐνίσχουσιν. *a ſedibus imis ruunt*, h. e. eruunt a fundo; inf. II, 419 *imo Nereus ciet æquora fundo.* Sequitur tempeſtatis deſcriptio omnium fere poſt Virgilium poëtarum imitatione nobilitata, in qua obſervandum, quomodo omnia ſint ad terrorem et admirationem narrata. Quod undique venti erumpere narrantur, non eo ſpectat, ut uno eodemque temporis momento omnes venti ſpirent: verum uti, quod natura tempeſtatis fert, crebræ aëris mutationes ab omnibus inde cœli plagis ſibi ſuccedant, cf. Exc. III ad h. v.

87. Laudat Servius ex Pacuvio in Teucro; *armamentum ſtridor et rudentum ſibilus*; funium nauticorum.

88. 89. Odyſſ. ı, 293 σὺν δὲ πρῆσσι κάλυψε Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ἐφώρμεε δ' ἀελλάων νέφ. cf. Odyſſ. ı, 66—69 et inf. III, 198, ubi *nimbi*, qui h. l. *nubes*. Mox *poli* pro cœlo ſimpl.

92. Na-

Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!
Quis ante ora patrum Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! o Danaum fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra!

91. *montem* Medic. a m. pr.——92. *Extimplo* ſcribitur in nonnullis.——93. *tendens geminas* Bigot.——95. *ora deum* pr. Hamb. Super *quis* Servius ita eſt intelligendus: Duplex fuit forma: *qui, quorum, quis.* (non autem *queis*) et *ques, quium, quibus*, ſive ab initio, *queis, queium, queibus.*——96. *o* deeſt ed. Ven. 1472.——*Tytide* multi male ſcribunt. Eſt Τυδείδης. mox: *decumbere flammis* Hamb. pr. ſed cum Diomede in campo ante Trojam congreſſus eſt. v. not ——98. *hanc animam* Parrh. *tua hanc animam* Bigot. *animamque tua hac* (ſaltem deb. *hanc*) Moret. pr.

92 Naturæ veritatem ſequutus poëta, exemplo Homeri Od. ι, unde locus expreſſus, v. 297 καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ, Æneam ſuum metu vacare non jubet. Aliud eſt Achillis exemplum, qui mortem a Xanthi eluvie inſtantem ſimiliter exhorreſcit Iliad. φ, 272. Antiquam ſepulturæ religionem huc advocare, qua, cum inhumati jacerent, qui mari abſorpti eſſent, tanto gravior naufragii horror eſſe debebat, nimis argutum arbitror, Priſcis heroibus et metuere et flere haud indecorum eſt.

93. Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν v. 298 Od. ι, et ſequitur ſimilis oratio Ulyſſis, ut hic Æneæ.

94—96. ibid. 306 Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ etc. Compara locum. conf. Iliad. φ, 279 ſqq. noſtrum imitatur Seneca Agam. 515 ſqq. *oppetere mortem*, vulgare; poëta abſolute poſuit: ut *obire mortem*, mox, *obire* ſimpliciter.

96—98. Diomedem, Tydei f., potiſſimum inter Achivos memorat, quoniam cum eo congreſſus Æneas a Venere morti ereptus fuerat. v. Iliad. ι, 239 ſqq. 311 ſqq. *Fortiſſimum* eum appellat ex Iliad. ζ, 98, ubi Helenus de eodem: Ὃν δὴ ἐγὼ κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. (Aliena affert Schottus II. Obſſ. 15.)

99. Odyſſ.

Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simois conrepta ſub undis
Scuta virum galeaſque et fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit,
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis

99. *et ingens* unus Pierii, unde Giſan. facit *ut*.——100. *Sarpedo* Medic. a pr. m. *ſub undas* alii ap. Serv. Verſum hunc repetit inf. VIII, 539.——101. *pectora* Oudart. Hamb. ſec. et Leid. nec non Goth. tert.——103. *averſa* una Juntina ed. *fluctumque* Medic. a m. pr. cum aliis. v. Burm. ——104. *proram avertit* (ſ. procella ſ. navis) Medic. et Gud. item Rom. cum nonnullis aliis. *proram vertit* Sprot. ſed cedit codd. auctoritas poëticæ rationi, qua *avertere*, pro ſe a., abſolute dici ſolet. cf. Heinſ. et Burm. *proram advertit* Leid. a m. pr.

99. Odyſſ. γ, 108 Neſtor facta Achivorum ante Trojam recenſens ἐνθάδ' ἔπειτα κατέκταθεν ὅσσοι ἄριστοι. Ἔνθαμὲν Αἴας κεῖται Ἀρηΐος, ἔνθα δ' Ἀχιλλεύς, ἔνθα δὲ Πάτροκλος—ἔνθα δ' ἐμὸς φίλος υἱός. ſuaviſſimus locus! *ſævus Hector* ſimpl. pro fortis, ut *acer, aſper*, v. 14. Scilicet, ut ſemel moneamus, cum *ſævus* proprie ad iram, furorem, ac vehementiam ſpectet, pro communi epitheto, ſæpe tantum in ornatum, adhibetur in omnibus rebus, quæ ad bella, pugnas, virtutem; ad imperia, regna, juſſa; ad mare, ventos, tempeſtates, pertinent. Quo fit, ut nonnunquam per *fortis, magnus, potens*, declarari poſſit, ut Homerica δῖος, αἶψα, ἀπτόρις. *telo*, haſta, v. Iliad. χ, 319. *jacet*, periit, κεῖται. quamquam et corpus Hectoris ſepulturam ſub mœnibus urbis habuit, v. Iliad. ω, 786; non vero Sarpedonis, qui in Lyciam fuit abductus. Sarpedon *ingens*, παλαίφατος.

100. 101. Contendit cum Homero Iliad, μ, 22 ſq. καὶ Σιμόεις ὅθι (in cujus litore) πολλὰ βοάγρια καὶ τρυφάλειαι Κάππεσον ἐν κονίῃσι, καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν. cf. inf. v. 119. Inf. XI, 257 *Quos Simois premat ille viros*. Prælia autem inter Simoëntem et Scamandrum facta. (cf. Comment. de acie Homerica p. 154. To. VI Comm. Soc. R. G.) Poteſt ſane oratio nimis ornata videri ex Æneæ perſona; ſed innumeris locis poëtæ cum epici tum tragici ac lyrici ſibi indulgent in ornatu, etiam ubi alios loquentes inducunt. Vide v. c. inf. Junonis verba 229 ſqq. et Jovis 257 ſqq. neque hoc, niſi in immodica pigmenta excurrat poëta, vitio dabis, ubi ſemel memineris, Jovem et Junonem non propriis, ſed poëtæ verbis uti.

102—105. *jactanti* ſimpl. dicenti. Homerus Od. ι, 313 Ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης Δινὴν ἐπισεύ-

Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit; furit æſtus arenis.
Tris Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras:

105. *proruptus* alter Hamb. cf. inf. 247.——108. *adreptas* ſex Burm. *arreptas* Goth. tert. *ad* ſ. Sprot. *ducit* Hamb. pr.——109. *mediiſque in fl.* Medic. et duo alii etiam pr. et ſec. Goth. et quinque Heinſ. *mediis quæ fluctibus*, quo ducit Mentel. tert. *mediiſque fl.* Hoc placet, et, niſi aliam normam ſemel præſcriptam ſequendam mihi eſſe putarem, cum Brunckio *mediis quæ fluctibus*, reponerem. Montalb. cum mſ. Helmſtad. *mediis in fl.* etiam hoc rotundius. Sed totum verſum ab impura Grammatici manu acceſſiſſe

μενον—μέσον δὲ οἱ ἴσον ἔαξε Δεινὴ μισγομένων ἀνέμων ἰλλᾶσα θύελλα· Locum Iliad. o, 624 ſqq. non bene comparant viri docti. *ſtridens aquilone procella*, h. e. ab aquilone incitata, immiſſa; plus autem eſt in *ſtridens*. Magna igitur vis a ſeptemtrione veniens *ferit velum* et lacerat, *adverſa*, a prora irruens, excitatque fluctum ingentem, quo utrinque citra navis latera ſe provolvente remi franguntur, ſeu, quod proprie dicitur, *detergentur*; Græcorum παρασύρειν τὰς ταρσὰς. cf. Diodor. XI, 18. unde ſequitur τὸ παραφέρεσθαι, φέρεσθαι πλαγίας τὰς ναῦς vel ἐπικαρσίας; deterſis ſc. remis jam obliquo curſu fertur navis, adeoque *prora avertit* ſe, incerta in hanc vel illam partem fertur, et navis *undis*, fluctibus, *dat latus:* quod nolim cum Cupero Obſſ. II, 2, a palæſtra arceſſere. Illuſtrantur hæc ex Valerii Fl. imitatione I, 618. 9. cf. Quint. Cal. XIV, 592. Fundus eſt in Odyſſ. ι, 70 ſqq. de Ulyſſe a Ciconibus progreſſo: ingraveſcit aquilo et naves αἱ μὲν ἔπειτ' ἐφέροντ' ἐπικάρσιαι, ἰσία δὲ σφιν Τειχδά τε καὶ τετρακχδὰ διέσχισεν ἰς ἀνέμοιο (*ſtridens a. p. velum adverſa ferit*). Locus eſt e præſtantiſſimis. *inſequitur mons aquæ præruptus cumulo*, h. e. præruptus, propter altitudinem cumulatæ aquæ. Intelligit autem *decumanum fluctum* (Græci τεικυμίαν dicunt, forte pro maris diverſa natura), ut jam Scaliger vidit, qui aliis minoribus ipſe major ſuccedit. Eo autem inſequente alterum navis latus, aut altera pars, alte deprimitur, altera exſtat. Itaque *Hi*, alii ex iis, qui in navi ſunt, v. c. in prora, aut in tranſtris dextris, *pendent ſ. in fl.*, alii, qui ſiniſtris, aut in puppi ſunt, merguntur mari. Niſi placet v. 106 ſejungere a ſuperioribus, et de aliis navibus accipere.

108—112. *Aras* proprie dictas

Dorſum inmane mari ſummo. Tris Eurus ab alto
In brevia et ſyrtis urguet, miſerabile viſu,
Inliditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Oronten,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronuſque magiſter

acceſſiſſe cenſeo. Saltem valde alienum eſt a poëtæ judicio in medio tempeſtatis æſtu interponere obſervationem grammaticam. Suppetit forte ratio aliqua, qua labes poëtæ, ſi non elui, at dilui ſaltem poteſt, ſi *Aras*, ut ſecimus, ſcribas, non *aras*: ita ut ſit certus in mari locus; tum ſi interpungas: *Tres Notus a. in ſaxa latentia torquet, Saxa*, (inquam) *vocant Itali mediis quæ fluctibus Aras, Dorſum immane m. ſ.* h. e. in ſcopulos Aras dictos. Jejuna tamen vel ſic exit oratio: delendus itaque indignus tanto poëta verſus: quod etiam Bryant V. C. ſtatuebat.——111. *Syrtis* v. Pier. *mirabile* ſex Burm.——112. *Impellitque* Hamb. *illuditque* Comm. Cruqu. ad Horat. I, Od. 3.——113. *ipſumque vehebat* Puget. v. Burm. *Oronten* ut *Ænean, Acbaten, Acoeten*, firmat Heinſ. alii *Orontem, Oruntem*.——114. *ingenti vertice* h. e. procella conj. Lennep. Animadv. ad Coluth. p. 97. ſed v. not.

tas ſeu *Ægimuri inſulas* deſignat, ex adverſo Carthaginis in mari ſitas, in noſtris quoque tabulis geographicis obvias. Vid. Excurſ. ad h. v. *ſaxa latentia*, ἕρματα ὕφαλα, ut ſæpe—*dorſum* alias *tænias* appellant. *mari ſummo*, ſub maris ſuperficie latentes ſcopuli, οἰόθι δ' ἅλμη Ἀπλόος εἰλεῖται γαίης ὑπὲρ ὄσσον ἴχνια Apollon. IV, 1270. 71. e quo loco, ubi in Syrtes inciderunt Argonautæ, plura tranſtulit Virgilius. 111. *Syrtes* interpretatur poëta per τὰ *brevia*, τὰ βραχέα, vadoſa loca, qualia alias littorum ſunt: opp. *profunda, alta* vel *aperta*. Inf. v. 221 de ſcopulis *brevia vada*; plerumque tamen arenoſa loca dicuntur *brevia*; eadem mox *vada*. Non autem de Syrtibus proprie ita dictis, majore ac minore, in Libyæ littore, cogitandum; nec Notus et *Eurus* proprie dicti ſunt. v. Exc. laud.

113—115. *Unam ingens pontus* (δεινῶς pro fluctus, quod imitatus Valer. Fl. IV, 666 *effluit imber ſpumeus et* magno puppim *procul* æquore *veſtit*) *ferit in puppim*, ictu in puppim delato, κατὰ πρύμναν, (non ἐπὶ πρύμναν, quæ diverſa plane res eſt, ἐπὶ πρύμναν ἐλαύνειν) *a vertice*. h. e. deſuper, v. ſup. ad Georg. II, 310, (non vero a prora) alte inſurgens fluctus deſuper in caput irruit. Odyſſ. ι, 313. ἔλασε μέγα κῦμα κατ' ἄκρης Δεινὸν ἐπισσείοντα. Puppi itaque depreſſa inclinatur gubernator et labante veſtigio prolabitur: quamquam et ipſe fluctus adjuvare ſatis caſum hominis potuit.

115—119. Vides Homerum

Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virum, tabulæque, et Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, et qua grandævus Aletes,
Vicit hiems: laxis laterum conpagibus omnes

116. *iſtam* Hugen.——117. *et* deeſt in binis. *Vertex* ſcribit Medic. ſemper. v. Heinſ. et Pier.——118. *gurgite ſummo* Hugen. pro var. lect. ——119. *Troica* alii. Sed græca ratio poëtis frequentata.——120. *Jam invalidam* Sprot. *navim* Moret. pr. et qu. v. Heinſ. *qua* f. Hamb. pr. et Sprot. *Acbati* agnoſcit Chariſ. Inſt. Grammatic. lib. 1 quod illuſtrat Heinſ. cf. ſup. ad v. 30.——121. *Aletes* cum melioribus Heinſ. ex Ἀλήτης, male vulgo *Alethes*, *Alætes*.——122. *Vincit* unus Heinſ. cum Cod. Argent. Bœcleri ap. Cuningham. *laterum laxis* Hamb. pr.

l. l. Od. ε, 314. περὶ δὲ σχεδίην ἐλέλιξεν. Τῆλε δ' ἀπὸ σχεδίης αὐτὸς (Ulyſſes) πίσυ· πηδάλιον δὲ ἑ 'Εκ χειρῶν προέηκε· μίσον δέ οἱ ἰσὸν ἔαξε Δεινὴ μισγομένων ἀνέμων ἐλθοῦσα θύελλα. Τηλε δὲ σπεῖρον καὶ ἐπίκριον (velum et antenna) ἔμπεσε πόντῳ. Τὸν δ' ἄρ' ὑπερβυχα δῆκε etc. Obſervanda autem in Virgilio variatio in diverſis navium caſibus. *Magiſtrum* nominat Æn. VI, 334 ſqq. *Leucaſpim et Lyciæ ductorem claſſis Orontem:* ubi in eundem Orontem in locis inferis incidit Æneas. et, quod *pronus volvitur in caput*, tranſlatum eſt ex verbis: ὁ δ' ἄρ' (κυβερνήτης) ἀρηρυτῆρι ἐοικὼς Κάππισ' ἀπ' ἰκριόφιν—Odyſſ. μ, 413. Mox *vorat* v. 117 eſt abſorbet, καταπίνει.

118. *rari* epith. ornans, ut et *vaſtum*, nihil amplius. *gurges*, μέγα λαῖτμα θαλάσσης. Conſpiciuntur paſſim nantes (cf. Odyſſ. μ, 417. 418) et *arma* h. e. clipei, quos, cratibus textos corio indutis, quis dubitet aqua ferri potuiſſe? Laudant Liv. I, 34 *multique mortales—in flumine ipſo periere, quorum fluitantia arma ad urbem cognita in Tiberi.* Adde Æn. VIII, 539 *quam multa ſub undas Scuta virum galeaſque et fortia corpora volvet, Tibri pater!* cf. Dorvill. ad Chariton. p. 627, qui et Manil. V, 51 laudat. Erant autem militum arma in puppibus religata. inf. v. 183, ubi Serv. X, 80. Navium tamen armamenta alii malunt intelligere. Sed *arma virum* dicit.

120. 121. Nomina ſunt ex Homero, non autem ipſi homines.

122. *Vicit hiems*, tempeſtas, χειμών, labefactavit, ſolvit navium

Adcipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hiemem ſenſit Neptunus, et imis
Stagna refuſa vadis, graviter commotus; et alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem:
Fluctibus oppreſſos Troas cœlique ruina.

123. *remis* Goth. tert.——124. Heinſ. malebat *pontus*. ut *miſceri* eſſet infinitivus hiſtoricus, quod ſane non inſuave eſſet.——125. *Immiſſamque* Bigot. et Reg. male. emiſſa erat ab Æolo. *Immenſamque* Zulich. et unus Leid. ſuperſcripto *i.* vulgari variatione. *ſentit* duo alii ap. Burm. *hiemem ut ſenſit* emendat Markland ad Stat. V, Silv. 2, 113. Sed et alterum poëtæ uſitatum eſt: quorſum igitur conjicimus alterum!——126. Interpungebatur vulgo: *Interea—ſenſit Neptunus, et imis Stagna refuſa vadis; graviter commotus, et alto Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.* Ita gravis et difficilis criſis exorta, quomodo idem Deus *graviter commotus*, iratus, *placidum* tamen *caput* extollere poſſit. Commenta virorum doctorum v. in Excurſu ad h. v. Diſpulſam nubeculam vides virgula ſublata et alio traducta. nunc pontum miſceri ſentit graviter commotus; et a. P. vide not. *ab alto* Leid.——128. *dejectam* Bigot. cf. v. 43. *diſectam* Græv. *ditjectamque* Leid. *toto Æneæ* Bigot. *vidit* Mentel. tert. *novem* Zulich. a m. pr.——129. *ruinam* Rom. et ed. Junt. nec male hoc: præſtat tamen alterum, quod propius ad conſilium poëtæ ſpectat.

vium latera, ut aqua ſubiret. *imbrem*, aquam maris poſt Ennium et Lucretium dixit; et poſt Virgilium ſæpe alii poëtæ, ut Stat. III Theb. 250. 251. *inimicum* gravius accipiendum pro *exitioſo*. Materiem ornatiſſimi loci habuit hæc verba: ἀπὸ τοίχους Αἶσαι κλόδων τρόπιος· τὴν δὲ ψιλὴν φέρει κῦμα.

124—126. Apud Homerum l. l. Od. ε, 334 Ulyſſem proſpicit Leucothea et offert ſuum κρήδεμνον, at ſervat eum Minerva v. 382 ſqq. nam a Neptuno tempeſtas fuerat immiſſa. *Senſit* Neptunus *pontum miſceri* magno cum murmure et *ſenſit hiemem* emiſſam,—*et ſtagna* refuſa. Duplex ſtructura, ut ſæpe. *ſtagna* pro mari, quod *refuſum*, erutum et exturbatum erat ex *imis vadis*, fundo; quod v. 84 *ex imis ſedibus*, βυσσόθεν, niſi cum Servio, quem Cerda ſequitur, per *ſtagna* profunda maris velis indicari. Sed *ſtagna* pro mari novaſſe videtur poëta ex λίμνη apud Homerum.

126—129. *Graviter commotus*. turbatus συγχυθεὶς rei novitate, ſenſit Neptunus tempeſtatem in mari commotam; tum ille e mari capite ſublato proſpicit.

Nec latuere doli fratrem Junonis et iræ.
Eurum ad ſe Zephyrumque vocat; dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cœlum terramque meo ſine numine, Venti,
Miſcere, et tantas audetis tollere moles? 134
Quos ego. Sed motos præſtat conponere fluctus.

132. *noſtri* Sprot. et Hamb. pro var. lect. et Lutat. ad Stat. II, Theb. 4.——133. *terram cælumque* Parrhaſ.——134. *audetis et tantas* Menag. pr. ——135. *Quis* Bigot. a m. pr. Vir doctus conj. *Vos ego*, quod vel in pedeſtri oratione deterius eſſet; ut præclare jam monuit elegantiſſ. Ruhnkenius in docto Comment. ad Aquil. Rom. p. 147. Scilicet intelligendum: (Vos—audetis,) *quos ego* ulciſcar graviſſime; quod exquiſitius eſt, quam

proſpicit. *placidum caput:* proprium hoc deo ac perpetuum habendum; etſi aliis in locis, alio reſpectu ad maris furores habito, eidem Neptuno truculentus vultus tribuitur. Difficultates ab aliis in h. v. motas v. Excurſu ad h. v. Expreſſit locum Silius VII, 254 ſqq. *Ut cum turbatis placidum caput extulit undis Neptunus, totumque videt totoque videtur Regnator ponto; ſævi fera murmura venti Dimittunt, nullaſque movent in frontibus alas: Tum ſenſim infuſa tranquilla per æquora pace Languentes tacito lucent in litore fluctus. alto proſpiciens* int. ex fundo maris, in quo regia dei eſt. *disjectam—oppreſſos.* v. ſup. v. 69. 70. *cæli ruinam* graviſſime dixit pro vento ac procella.

130. Statim Neptuno in animum veniebat, Junonis machinatione, ut exſatiaret odia ſua erga Teucros, hanc tempeſtatem eſſe conflatam. Ita *dolos* et *iras* accipe. Habuiſſe fertur poëta ante oculos Homer. Iliad. α, 536, 7. Sed verba ex Apollon. IV, 753 Οὐδ' ἄλοχον Κρονίδαο Διὸς λάθον. Simile argumentum vide tractatum ab Ovid. I Met. 601 ſqq.

131—135. Duo ventos pro toto ventorum agmine manifeſte ponit tanquam poëta; nam neutrius in hac tempeſtate partes debuere eſſe præcipuæ. *generis veſtri.* non tam originis, quam omnino gentis; tantumne vos confidentiæ in vobis, in veſtris viribus, habetis? Argutantur h. l. Interpp. poſt Nonium, cum videant in natalibus Ventorum, ap. Heſiod. Theogon. 378. 379, nihil eſſe reprehendendum. *meo ſine numine*, voluntate, juſſo. *tantas moles*, rerum perturbationes, tempeſtatem.—*Quos ego* graviſ-

ſime

Poſt mihi non ſimili pœna conmiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. Tenet ille inmania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, et clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat:
Conlectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.

quam *Vos ego*. Jo. Schraderus, qui iſtam emendationem propoſuerat in Obſſ. I, 5, eandem defendit in præf. Emendatt. p. LII. argumentum, quo emendationem firmabat vir poëtices callentiſſimus, petitum erat ex imitatione Statii IV, 514, ubi Tireſias evocatis Umbris venire ceſſantibus: Ne ſpernite ſenectam, inquit, nam graviora quoque carmina novi: *Jamque ego vos*. Quæ quam diverſa ſint, ex ordine hoc rerum manifeſtum fieri arbitror. Alia præterea adverſus Schraderum monet Ouwens V. C. in Noctib. Hagan. p. 613 ſqq.——138. *pelagi imperium* Parrhaſ. *magnumque tridentem* Leidenſ. pro var. lect. ex gloſſa.——140. *domus* Mentel. pr. Rottend. tert. et Goth. pr. *jactat* Hamb. alter. Oudart. Goth. tert. *regnat* alter Menag. et Hugen.——142. *citius dicto* Hamb. pr. *timida* alter Menag.

ſime ulciſcar, puniam; vel, punire poſſem, vel deberem. Notus locus.

136. *Non ſimili*, ſed graviore, *pœna*. Porro *poſt* et *commiſſa* ſenſu junge, ſi in poſterum tale quid auſi eritis, non impune feretis.

137. *Maturate fugam*, accelerate receptum in antra veſtra; *mature* h. e. ocyus diſcedite. Inepta eſt apud Servium Macrob. VI Sat. 8 et Gellium X, 11 in h. l. interpretando ſubtilitas.

138. *imperium—tridentem*. præclare, ut v. 78 quodcunque hoc *regni—ſceptra*. Et ſic ſæpe poëtæ. Hinc et *ſævus tridens*, quia poëtis *ſævum imperium*, v. ad v. 99.

139. *ſorte*, ſortitione inter fratres. cf. Iliad. ο, 187 ſqq. *immania ſaxa*, vaſtum antrum v. 52.

140. *Veſtras, Eure, domos*. Nota figura, adſcitis in regimen verbi ſociis Euri. Ita IX, 525. XI, 686, 7. Totus autem locus adumbratus ex Homer. Iliad. α, 179 Οἴκαδ' ἰὼν σὺν νηυσί τε σῇς καὶ σοῖς ἑτάροισι, Μυρμιδόνεσσιν ἄνασσε. At ornatius noſter extulit: *ſe jactet—aula*, regia. cf. ad 56.

142. Aliter ſimile argumentum tractatum vides ab Ovidio I Met. 330 ſqq. *dicta citius*,

Cymothoë, ſimul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt navis ſcopulo: Levat ipſe tridenti;
Et vaſtas aperit Syrtis, et temperat æquor; 146
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo quum ſæpe coorta eſt

144. *Cymothe, Cymothee, Cymothææ*; male ſcribitur; eſt Κυμοθόη.——145. *Detendunt* Goth pr. *levat atque* Hamb. pr. *ille* Dorvill. *tridentem* Goth. tert. non male: niſi alterum doctius eſſet.——146. *Et magnas* Græv. v. ad 55 et 138.——147. *pellabitur* al. v. Pierium.——148. *Et veluti* quatuor ap. Burm. *in magno populo. in populo magno. magno populo.* varietates v. ap. eumd. *magna* Moreti ſec. et Montalb. et ſic Ge. Fabricius legi viderat, ut eſſet, *magna ſeditio.* temere. cf. Burm. *cum forte* Hamb. pr. in excerpt. Cort. Interpretamentum hoc eſſe τοῦ *ſæpe*, atque hoc eo ſenſu

citius non, antequam diceret; aut, citius quam dici poteſt, ut Serv., ſed, antequam orationem finiiſſet. Nondum omnia erat eloquutus, cum jam mare eſſet placatum. Quale illud vulgatum: Dictum factum. ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον, et Iliad. τ, 242 Αὐτίκ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἔην, τετέλεσο δὲ ἔργον.

144. Splendidi hi quatuor verſus v. 144—147. quantarum ſcilicet rerum adumbratio! Habuit forte ante oculos Apollon. IV, 930 ſqq. ubi Thetis cum Nereidibus navem Argo inter erraticas rupes ſalvam deducit, et 1609 ſqq. *Cymothoë* una ex Nereidibus: Apollod. I, 2, 7. inter Oceani filias ap. Heſiod. Θ. 245. *Detrudunt naves ſcopulo* refer ad eas v. 108 quas *Notus in ſaxa latentia torquet.* Porro ipſe N. *levat* n. naves: itaque poſt *ſcopulo* nolim plene interpungi, ita ut N. *Syrtes levaſſe* dicatur: quod non bene fieret.

146. *Aperit ſyrtes*, via ex arenoſis vadis facta, ut naves expedire ſe poſſent: ut ſæpe poëtæ de aditu facto; ſic *mare aperitur.* refer autem ad tres naves v. 110. 111. et *temperat undas*, fluctus placat.

147. Talis Neptunus quadrigis vectus etiam in gemmis occurrit: *Mill.* I, 1. n. 121. *Dactyl. Lipp.* Alias laudatas v. a *Saxio* V. C. ad *Virgil. Juſtic.* T. V, p. 37. Eſt enim et ibi ſimilis gemma expreſſa. Conf. Æn. V, 817 ſqq. Pulcre autem ſingula celeritatem exprimunt, etiam τὸ *labi per undas.* VIII, 91 *Labitur uncta vadis abies.*

148—153. In proſa: *ut ſæpe in m. p. cum coorta eſt ſ.—ſilent.* Comparationis, quæ quidem quoad ſeditionem cum mari comparatam, ſatis frequens eſt et ab Homero Iliad. β, 144—146. ducta, novam ac præclare ornatam tractationem facile intelligis, inprimis in voc.

magno—

Seditio, ſævitque animis ignobile volgus;
Jamque faces et ſaxa volant; furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent; adrectiſque auribus adſtant;
Iſte regit dictis animos, et pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

ſenſu eſſe accipiendum, ut ſit *ἴσως, τάχα*, exiſtimabat Abreſch. Diluc. Thucyd. P. I, p. 174. Opinionis auctoritatem aliam deſidero; tum h. l. langueret oratio, ſequitur enim ſtatim 151 *ſi forte*. Enimvero poëtis *ſæpe* eſt in comparatione ſolenne; ut ſit idem, quod *interdum, nonnunquam*, ſine definita aliqua notione numeri: ut in Gr. *ἔστι πολλά*. Sic v. c. Æn. X, 723 *Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans* etc. V, 273 *Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens* etc. Retrahenda autem eſt dictio *ſæpe* ad majus membrum: *ac veluti ſæpe, cum coorta eſt* ſ. *coborta* ſcribunt tres Burm. Goth. tert. *coacta* Oudart.——149. *fervetque* Schol. Horatii Cruqu. lib. I. Od. 1.——150. *jam ſaxa* ed. Cuning. ex MS. Berſman. *volunt* jam Servii ætate legebatur, quem vide. *Jam faſces* Bigot. a m. pr. *et tecta* Hamb. ſec. *et tela* Zulich. a m. pr. *ſudes et ſaxa* Freinſhem. ad Flor. III, 21 emendarat; Heinſ., ut refellat, docet quidem, *faces* et *ſaxa* etiam alibi jungi: ſed de hoc nemo dubitet, docendum erat, unde in ſeditione, quæ interdiu fit, *faces* ad manum ſint. Scilicet cogitandum eſt de domo ejus, in quem populus exarſit, diruenda et incendenda.——151. *gravem populi* Hamb. alter.——152. *arreptiſque* quatuor Burm. *erectis* Zulich. et Leid. pro var. lect. *abſtant* Montalb. v. Heinſ. *aſtant* al.——153. *Ille* Erfurt. ——154. *Sic omnis* Moret ſec. *pelagi cunctus* Bigot. *cecidit pelagi* Erfurt. *cecidit furor* Puget. *æquore* conj. Heumannus. ſed v. Burm.——155. *Aſpiciens* Sprot. *que* abeſt a pr. Moret. Miror neminem maluiſſe: *pontoque invectus aperto*.——156. *flectat* Leid. a pr. m. *flexit* tert. Mentel. a m. ſec. *fluctuque volans* Romanus et alii aliquot ap. Pier. minus poëtice.

magno—coorta eſt ſævitque animis (ira) *ignobile vulgus* (ut vile, epith. ornans) ſeu, quæ nuda oratio eſſet: *ardet ira vulgus, furit.*

151. *Gravem*, venerabilem, *pietate ac meritis*, religione erga deos et ſanctitate, beneficiiſque in patriam ac cives collatis. Utrumque hominibus auctoritatem conciliat.

155. 156. *Cælo aperto*, ſereno, quod adhuc nubibus erat obductum, *invectus* per mare.

Defeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: Inſula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto 160

157. *Ænidæ* Leid. unus. *Æneidæ* Goth. alt. Αἰνειάδαι et Αἰνειάδαι pronuntiatum eſſe debuit: Sane in Orphic. Argonaut. I, 138 Βόστις Αἰνειάδης. Sed corruptum hoc. Vox ipſa Αἰνειάδαι occurrit apud Oppian. de Venat. pr. Vid. ad Ge. IV, 355. *quæ littora proxima* alter Hamburg.——160. *objectum* Menag. alter. *amnis* Hamb. pr. a m. ſec.

mare. *Equus* Neptuni v. Homer. Iliad. ν, 23. 24. Seriores poëtæ tribuunt Neptuno hippocampos. v. Stat. Theb. II, 45—47. cf. Georg. IV, 389. *curru ſecundo*, celeri; proprie curſus eſt ſecundus; ductum a navi, quæ ſecundo amne devehitur. Cæterum hunc locum ornatiſſimum ante oculos habuere Silius VII, 254—259 et Statius Theb. V, 704—709. *genitor*, pater: Sic proprie omnes ſeniores dii, mox et quicunque alii, ut Mars, Bacchus, Apollo, h. e. venerabiles, verendi, ſancti. At Burmannus vult *ita dici deos rerum, quibus præſunt*; in quo nihil paternæ notionis videas.

157. Nunc Trojani ad Libyæ littus, haud longe a Carthagine, deferuntur. *Defeſſi*, feſſi, jactati tempeſtate, ut ſæpe poëtæ.

159—169. De toto loco vide Excurſum. Primæ ejus lineæ petitæ ſunt partim ex Odyſſ. ι, 404 et 411 ſqq. ubi Ulyſſes enatat naufragio in Phæaciam, partim Odyſſ. ν, 95 ſqq. ubi in Ithacam eſcendit. *in ſeceſſu longo*. Sinum ſecretum interpretatur Servius. Saltem tractum littoris remotum et infrequentem deſignat poëta, cujus aditum et conſpectum intercipit navigantibus inſula ex adverſo objecta et continenti prætexta. Hæc *inſula* efficit *portum objectu laterum* ſuorum; tam late illa prætenditur; *portum* appellat tutam navium ſtationem, quoniam inſula objecta ventorum et fluctuum vim excipit: *lateribus* enim, ad inſulæ latera, *omnis unda*, fluctus, *ab alto frangitur*: hoc ornavit: *in ſinus ſcindit ſeſe u. r.* ſinuoſo flexu fluctus recedunt: cf. ad Ge. IV, 420. ſolent enim fluctus alliſi longo tractu retrorſum acti diſſolvi.

159. Inſula non eſt ap. Homer. in loco, quem hic expreſſit Odyſſ. ν, 97, ſed eſt alius locus, quem et hic ante oculos habuit, in deſcriptione terræ Cyclopum Odyſſ. ι, 116 Νῆσος ἔπειτα λάχεια παρὲξ λιμένος τετάνυται Γαίης Κυκλώπων, ἄτε σχεδὸν, οὐ τ' ἀποτηλοῦ, Τλήεσσ'. Ex eodem loco cervi inf. 184 poëtæ in in mentem venere.

160. 162. In portu Phorcynis

Frangitur inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur
In cœlum ſcopuli, quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent: tum ſilvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus inminet umbra:
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum;
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus: hic feſſas non vincula navis

161. *ſcinditur, inque ſ.* Hamb. ſec. *ſeſe ſcidit unda* Sprot. cf. Ge. IV, 420 ubi idem verſus.——162. *rupes vaſtæ* Puget. Male poſt *rupes* interpungebatur, ut ſuppleretur *ſunt*. Immo vero minantur rupes et ſcopuli. ——163. *lato* Rottend. alt.——164. *ſcæna* Medic. aliique præſtantiores. vel ſic tamen male. *ſtat ſilvis umbra c.* Hamb. pr. non male; niſi ſequeretur *umbra*.——165. *eminet* Puget. minus bene.——166. *Fronde* Græv. *averſa* Goth. pr. *pandentibus* Erfurt.——168. *Hinc* f. Menag. pr. *navis* Heinſ. e Priſciano et ſcriptis.

cynis l. l. Od. ν, 97 ſqq. Δὺο δὲ πρόβλητες ἐν αὐτῷ Ἀχταὶ ἀπορρῶγες, λιμένος ποτιπεπτυῖαι. (mutuo ad ſe vergendo, in cornua coëundo, προσπεπτανῖουσαι ἑαυτὰς κατὰ τοῦ λιμένος. ita nunc video interpretanda eſſe hæc) Αἵ τ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα Ἔκτοθεν (*ab alto*).

162. ſqq. Nunc ad interius littus, continentis nimirum, procedit. Eſt hoc rupibus conſitum, prominentibus ad dextram et ſiniſtram duobus ſcopulis; omnia ſilvis obſita. Ingreſſis receſſum hunc ex adverſo occurrit antrum ſubter littore ſcopuloſo.

164. Hanc *ſcenam*, h. e. proſpectum, *ſilvarum coruſcarum*, tremula inter intervalla luce micantium (cf. inf. XII, 701 ſ.), et hoc *nemus* Virgilius ex una olea ap. Homer. 102 propagavit, tamquam ex ſurculo. *horrenti umbra* cf. ſup. ad procem. 4.

166—168. Hoc antrum itidem ex Homero v. 103—112. Sed apud hunc tam auguſta loci facies, tam veneranda antiquitatis ſanctitas, ut Virgilius ab antro ornando plane abſtineret. Atqui et hoc judicium magni poëtæ eſt. *Fronte ſub adverſa*: de interiore continentis littore (non de inſula) hoc eſt accipiendum: quod eſt adverſum intrantibus ſinum. *Nympharum domus* etiam Od. μ, 318 de antro in inſula Solis: ἔνθα δ' ἔσαν Νυμφέων καλαὶ χορεοὶ ἠδὲ θόωκοι (h. *planities*, quam ad choreas aptam diceres, *et ſedilia*).

Ulla tenent; unco non adligat ancora morſu.
Huc ſeptem Æneas conlectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac, magno telluris amore
Egreſſi, optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum

169. *æquora* alter Rottend. *ullo non* emendabat Scaliger.——171. *ſubiit* Parrh. *et* m. *at* m. nonnulli.——172. *Troës potiuntur* tres ap. Burm. cum uno Goth. at tert. *ſpaciantur T.*——174. *At primum* aliquot Burm. et ed. Junt. *Hinc* unus Heinſ. *ſilici* præclare Heinſ. e melioribus libris et e Grammaticis. vulgares libri *ſilicis*. Etiam in codd. parte et ed. Ven. male *excuſſit*.——175. *ſuccepit* olim Servius in libris habebat, quem v. 144 et ſic alter Mentel. it. Goth. pr. et ed. Mediol. cf. Scalig. IV poët. 16.

168. 169. Ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι Νῆες ἐύσσελμοι, ὅταν ὅγμε μίτρον ἵκωνται. ibid. v. 100. 101. Vides ubique Virgilium, ſi ſententia certare non poterat, verborum ornatu cum Homero contendiſſe. At indicabimus et hujus ornatus lineas: Odyſſ. ι, 136 Ἐν δὲ λιμὴν εὐόρμος, ἵν' ὲ χρεὼ πείσματός ἐϛιν, ὅτ' εἰνὰς βαλέειν, ὅτι πευμνήσι' ἀνάψαι etc. vides *vincula et ancoram*, ſed ornate: *unco non alligat a. morſu*; tranſlato epitheto ancoræ ad *morſum*. Inf. XII, 274 *mordet fibula*. Simile Nymphæum ad Heracleæ Ponticæ agros tranſtulerant veteres poëtæ, quod repetiit ex iis Quintus Cal. VI, 470 ſqq. verſibus non malis. *Hic feſſas*. Jam hæc non de antro, ſed omnino de ſinu pone inſulam latente, eſt accipiendium.

170—173. *Septem navibus*, una, qua Æneas vehebatur, tres e ſcopulis a Tritone, treſque aliæ e ſyrtibus, ſeu vadis arenoſis, a Neptuno expeditæ. Cæteras præter unam ſervatas mox videbimus; fuit enim (vid. v. 381) tota claſſis XX navium. cf. Exc. I ad lib. III.

172. Præclarus verſus! Odyſſ. ι, 463 ὁ δ' ἐκ ποταμοῖο λιασθεὶς Σχοίνῳ ὑπεκλίνθη, κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν. *arena*, littus: et telluris *amor*, πόθος, deſiderium, ſoli attingendi cupiditas. *tabentes artus ſale*; unda marina reſperſos, madidos, ſimpliciter. Poëtæ enim *tabem* proprie de humore corrupto, mox de quocunque, inprimis ſordido. Θάλασσα δὲ κύκλῳ πολλὴ Ἂν ῥῶμα τε ῥινάς τε. Odyſſ. ι, 455.

174. Reprehendit hic et in ſqq. inprimis 210 ſqq. poëtam Homius (*Elements of Criticiſm*, T. III, p. 232. 229), quod eadem orationis gravitate res humiles

Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem conruptam undis Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, et omnem

176. *ex fomite* Oudart. Leid. et Hamb. pr. pro var. lect. nec hoc male; sed *in f.* doctius. *a fomite* pr. Moret. *flammas* aliquot Burm. et Goth. tert.——177. *correptam* Exc. Burm.——179. *Exturrere* Zulich. et Hamb. pr.

humiles narrat, qua grandes et sublimes. Voluit sane Virgilius hoc ipso verborum ornatu nobilitatem tenuibus rebus addere. Aliter Homerus, qui orationem rebus accommodat; et præceptum sane primum in tali re est, leves res leviter esse attingendas, ut obiter tantum lectoris animum præstringant. Sed habet poëta unusquisque sæculi sui Genium, cui in nonnullis est litandum; et verborum ornamenta alia splendoris et sublimitatis sunt, alia elegantiæ et suavitatis, quæ, ut in hoc et similibus locis factum, recte rebus etiam humilibus accommodari possunt.

176. *Rapuitque in fomite flammam*, raptim excepit lignis aridis pro fomite subjectis. alias *fomes rapit flammam*, quam raptim concipit. cf. Serv. Virgilium hic Theocr. Idyll. XXII, 33 et Hymn. in Merc. v. 110 imitatum esse, locis inspectis vix probabile habeas.

177—179. Hic vides priscorum hominum rationem et artem panis conficiendi, non ingratam illam et injucundam cognitu hominibus, qui, a quibus initiis vita humana ad hunc cultum progressa sit, quæri sciant a philosophis, qui humanæ vitæ annales aut condere aut cognoscere cupiunt. *fruges*, h. e. grana, *torrent*, ut exuant glumam et facilius comminui possint, tum *frangunt saxo*, ut multi populi etiamnum grana saxis contundunt. (cf. Goguet *Origine des Loix* etc. *P. I. Liv. II art.* 2 et supra Georg. I, 267). *Cerealia arma* puta esse hæc ipsa saxa, porro mactram, seu alveum, quo farina subigeretur. De fermento enim nondum cogitabant; sed farinam illam subactam, seu pultem, continuo in quadrarum forma sub cinere coquebant. Recte Servius honestatem sermonis hic commendat. Aliter ἔντεα δαιτὸς Odyss. ϰ, 232. *fessi rerum*, ex calamitatibus et casibus, quos subierant, (ita *res* poëtis) exhausti viribus, quæ propterea cibo erat reficiendæ.

180—184. *Omnem prospectum late petit pelago*, in prosa: prospectum capit, prospectat, quantum licet, per omne pelagus, cf. Od. ϰ, 146 sq. et 95 sq.

Proſpectum late pelago petit; Anthea ſi quem
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremis,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici.
Navem in conſpectu nullam: tris litore cervos
Proſpicit errantis: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, et longum per vallis paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu celeriſque ſagittas
Conripuit; fidus quæ tela gerebat Achates;

181. *pelago late* tres Burm. *Anthea* libri potiores ex ἄνθυ.· al. *Antea*. *ſi qua* a multis olim lectum fuit, quod et Cariſius teſtatur. cf. Pier. et Fabric. retinuit Cuning. in ſua edit. Sed voc. *aliquis* cum nomine proprio eleganter jungi ſatis docuere viri docti.——183. *Capin*, et *Capim* alii, ut Goth. *Caici*, a nomine fluvii Myſiæ. al. *Cayci*.——184. *Navim* aliquot ap. Heinſ. et Goth. ſec. cf. ad v. 120.——185. *Aſpicit* Puget. Hemiſtichium idem Æn, XII, 719. *quos tota* et *toi armenta* vett. nonnulli ap. Pierium.——186. *et* abeſt Bigot. *et vallis*, *per longum* Menag. pr.——188. *quæ et tela* Menag. pr.

95 ſq. *ſi videat*, pro: ut v., ſollenni more, Homeri exemplo: εἰ. ἐὰν. εἴπως. pro ἵνα, ὥστε. v. c. εἴποτ' ἄὐτῆς σχοίατο Iliad. β, 97. *In biremibus* non eſt hærendum. Poëta ſimpl. pro navibus poſuit. In v. 183 *aut Caicum*, debebat dicere vel Caici navem; nunc ponit *arma Caici in puppibus celſis*. *arma* in puppibus religata cum Servio intelligere vix poſſis, quippe haud facile e longinquo conſpicua; nec commodum exemplum ex Æn. X, 80. Inſignia navis h. e. paraſemum male interpretantur alii; erant ea in prora, non in puppi. Saltem aut de apluſtribus ſimpliciter aut de tutela navis erat accipiendum; illud quidem melius. Verum poëtico ornatu omnino dicta puto *arma in puppibus*, ſ. arma puppis ſ. navis Caici, ut arma navis, ſeu armamenta, dicta ſint pro ipſa navi, quam proſpicere volebat Æneas. illud verius.

184. *Cervos* ex Homeri capreis fecit, v. ſup. ad 159. Nullos tamen cervos in Africa inveniri Herodotus, Ariſtoteles, et Plinius poſt illos VIII, 33 ſ. 51 affirmaverunt. Firmat tamen ſe ipſum Virgilius Æn. IV, 154 et Lucan. IX, 921. Oppianum et Philoſtratum memorant præterea Cerda et alii. Forte eos cum adverſariis ita in gratiam revoces, ut aut cervos poſt Ariſtotelem in Africam illatos aut cervi nomen latius ab iis uſurpatum dicas. Sunt certe, quod hiſtoriæ naturalis auctores docent, varia cervorum et capreolorum genera

Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, ſternit; tum volgus; et omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, et ſocios partitur in omnis.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mærentia pectora mulcet:

193. *fundit* et *æquat* Hamb. pr. cum Goth. tert. quod tueri licet uſu poëtarum, ſubſtituendi modum indicativum, quoties vulgaris uſus ſubjunctivum amat. alii *fundit* et *æquet*, aut *fundat* et *æquat*. Hoc placet Burmanno. Sic jungenda *abſiſtit* et *æquat*. *Fundet* Goth. alt. *humo* Medic. cum aliis præſtantioribus it. Goth. tert. at Romanus *humi*. pro *numerum* Moret. pr. *meritum*.——195. *deinde bonus quæ vina* Hugen. et ſic jam codd. ap. Pierium.——196. *Tenario* Zulich. ſed *e* ſuperſcr. *abeuntibus illis*. Bigot. *abeuntibus hoſpes* Medic. Pierii. non malo lapſu.

nera per Africam ſparſa. Verum cervos etiam proprie dictos nunc per oras Africæ verſus ſeptentrionem ſitas errare, affirmat, ut *Leonem Africanum*, *de la Croix*, et alios taceam, *Shaw's Travels*, p. 243. cf. inf. ad V, 37.

189—193. *Cornibus arboreis*. Ecl. VII, 30 *ramoſa cornua*. *Capita alta cornibus*, vulgari ratione, *capita altis cornibus*, vel *alta c. habentia*. Etiam *ferentes* pro exili voce, *habentes*. *Miſcet agens turbam*, ornate, pro agit, agitat, perturbat, ut promiſcua fuga ſe ipſi invicem trudant, cum antea *longo agmine* incederent; *ſeptem ingentia corpora* grandius, quam *cervos*. *victor*, ornatus poëticus. Mox *portum* non proprie dixit, ſed pro ſtatione navium: v. ſup. ad 159.

195—197. *Deinde vina, quæ* etc. In Drepani portum, qui Siciliæ eſt, claſſis Trojana delata fuerat Æn. III, 707, non longe aberat *Ægeſta* vel *Segeſta*, quam Græci et *Egeſtam* ſcribunt, condita ab *Ægeſto* Troë, quem Virgilius *Aceſtam* appellat: cf. V, 31. 61 et Exc. I ad e. l. Benigne fuerant ab ipſo excepti, ut etiam inf. I, 558. 570. hinc *bonus*. Idem iterum hoſpitio Æneam excipit Æn. V, 36 ſqq. Quod vina commendat, ut Aceſtæ munus ξενικον, id ut poëta, et Homeri imitatione, facit: Odyſſ. ι, 197 ſqq. *Vina onerare cadis* quaſi

O ſocii, (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora; dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllæam rabiem penituſque ſonantis
Adceſtis ſcopulos: vos et Cyclopia ſaxa

198. *enim* abeſt a Moret. ſec. *ſumus ignari* Voſſ. *neque enim immemores ſumus* Medic. Pierii.——199. *Et paſſi* Rottend. pr.——200. *vos ad S.* Rottend. pr. *Scyllæus* recte: eſt Σκυλλαῖος. uti ap. Athenæum VII, p. 311 F. Σκυλλαῖος παροιμία.——201. *ſcopulis* Moret. pr. *adceſtis* Heinſ. puto reſcripſit, ut ſibi conſtaret. *acceſtis* Medic. et Rom. *Cyclopea* multi; ſed in hoc et ſimilibus penultimam produci docuit Heinſius. cf. inf. ad 665. nonnulli etiam *Cyclopeia* male.

quaſi pro onere inferre, infundere cadis, pro vulgari *cados o. vinis.*

198. 199. In proſa: O ſocii! ſatis meminiſtis, vos graviora his, quæ modo experti ſumus, paſſos eſſe: ſpem itaque retinete, habitura eſſe finem etiam hæc mala præteritis leviora. *ante mala*, τὰ πρὶν κακά. Horat. I Carm. 7, 30 *O fortes pejoraque paſſi Mecum ſæpe viri.* Locus autem expreſſus ex Odyſſ. μ, 208 Ὦ φίλοι, ὦ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμέν. Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ Εἶλεν ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῇφι βίῃφιν. Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ, βουλῇτε νόῳτε, Ἐκφύγομεν· καί πῃ τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω. Macrob. V Sat. 11 Maronem in his locupletiorem Homero exiſtimat. At inter Serviana legitur: *Totus hic locus de Nævio belli Punici lib. tranſlatus eſt.* Scilicet is ipſe Homerum latine loqui fecerat.

200. *Scyllæam rabiem*, ſeu quoniam Scylla canibus cincta, v. ſup. ad Ecl. VI, 75, quorum *rabies* proprie dicitur; ſeu ſimpliciter, quatenus furor, ſævitia, rabies, mari, tempeſtati, procellis, tribuitur. *ſonantes ſcopuli*, fluctibus alliſis, et quidem *penitus*, in interioribus adeo rupis receſſibus et antris, ſunt ii ipſi, quibus Scylla inſidebat. *Ter ſcopuli clamorem inter* cava ſaxa *dedere*, III, 566. *acceſſiſtis* ad eos, hactenus, quod jam fretum Siculum ingreſſi non longe ab iis aberant, cum dati ab Heleno oraculi memores ſtatim ad lævam convertunt curſum. v. inf. III, 555. 8. 566. 7. *Cyclopia ſaxa*, littus Cyclopum ſaxoſum in Sicilia, cujus illi rupes et antra incolebant in Ætnæ vicinia. v. inf. III, 569. 644. 675. Acceſſerant (doctius dixit, *experti* erant) ſcilicet et ad hoc littus et in portu eſcenderant, ſed ab Achæmenide moniti fugiunt. Eſt quidem in Servianis docta nota: *Quidam tamen hæc ſaxa inter Catanam et Tauromenium in modum metarum ſitu naturali dicunt eſſe, quæ Cyclopea appellantur, quorum medium et eminentiſſimum* Galate *dicitur.* Sed ſunt hæc a poëta aliena.

Experti. Revocate animos, mæſtumque timorem
Mittite. Forſan et hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt. Illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, et voſmet rebus ſervate ſecundis.

Talia voce refert: curiſque ingentibus æger
Spem voltu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ adcingunt dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant.

202. *animum* ſec. Moret.——205. *ſedes ibi* codd. ap. Pier. *quietis* ſc. nobis, vetus MS. ap. eundem.——207. *durare* et *ſervare* unus Heinſ.——209. *alto corde* Rottend. pr. alter Hamb. Puget. Leid. un. etiam aliquot codd. Pierii, nec hoc indocte.——210. *Illi* Goth. ſec. *Accingunt ſeſe prædæ* Puget. Diſtinctionem ita inſtitui vult Burmannus: *prædæ accingunt, dapibuſque futuris Tergora deripiunt c.*——211. *Deripiunt* Heinſ. ex ratione grammatica, quam tamen unus Rottend. tuetur. Sic jam emendarant Turnebus et Gifan. v. Cerd.

203—207. *Forſan et hæc o.* nobilem ſententiam illuſtrant Cerda at alii. Sed pertinet huc Euripideum, quod Macrob. VII Sat. 2 laudat, Ὡς ἡδύ τοι, σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων, latine converſum a Cic. de Fin. II, 32; et ante Euripidem Homeri locus Odyſſ. ο, 397—400. Ingenioſa imitatione hæc ſequutus eſt Statius I Theb. 472 *Forſan et has venturus amor præmiſerit iras, Ut meminiſſe juvet.* 204. Per hos ipſos caſus, per hæc *diſcrimina rerum:* pleonaſmus poëtis frequentatus. Poſſunt tamen *res* pro rebus adverſis, periculis, accipi, ut v. 178. *ſedes ubi fata q.* *Oſtendunt* h. e. oracula et auguria prædicunt, promittunt. *Oſtendere* egregie inprimis poëtæ, hac in re. Iidem *fas* eſſe dicunt ea, quæ fatis volentibus et oraculorum monitu fiunt. De ipſa re cf. ſup. Diſqu. II ſ. VI. et Excurſum XV ad lib. II. *Durare* pro durare ſe, animum ſuum, poëtæ primum, mox alii ſcriptores, ut Tacitus. Ταῦτα, φίλοι. Il. β, 299. cf. Cerda.

209. *Premit*, occultat, ut ſæpe. *altum* proprie, alto corde, h. e. intimo, ſed docte poëta epitheton transfert ad *dolorem*, qui eo ipſo fit intimus et altus dolor.

210—215. Sequentia cenſenda ſunt ex ornatu rerum exilium. cf. Iliad. α, 459 ſqq. ubi δαῖτες: hic ornatius: *Tergora*

Pars in fruſta ſecant, veribuſque trementia figunt:
Litore aëna locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam
Inplentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis, menſæque remotæ:
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii, ſeu vivere credant,

212. *verubus* al. v. Pier. et inf. ad V, 103.——213. *Littoreque aëna* Montalb. *flammiſque* Hugen. quod dictum eſſet, ut *velis miniſtrare* Æn. VI, 302 et alia. Burm.——214. *renovant* Voſſ. *r. animos* Sprot. ex 202 repetitum. *per herbas* unus Heinſ.——215. in ſec. Moret. *τῇ ferinæ* ſubjungitur *munere* cum gloſſa: *bemiſtichium*; ut ſit unus ex verſibus, quos imperfectos Maro reliquit. Sed amat caſus ſecundos Maro. Et laudatur hic ipſe verſus a Grammaticis eam in rem. v. Heinſ. *farinæ* Rottend. pr. et duo in Exc. Cort.——216. *excepta f.* Zulich. a m. pr. *exſtincta* Hamb. pr. *epulis exemta f.* Oudarti.——218. *Credunt* Mentel. Poſt *inter* diſtinguunt nonnulli Codd. et edd. ut ſit: *dubii ſeu v. credant.* Burm.

gora alii deripiunt coſtis et viſcera nudant. Recte Serv. *viſcera*, quicquid ſub corio eſt, h. e. carnes. 212. Totus ex: Μίσυλλόν τ' ἄορά τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν ibid. 465. *trementia*, adhuc palpitantia, ut et Serv. Non equidem ſuavem in hoc epitheto imaginem ſenſui objici dixerim. *Aëna locant*, quorſum? certe non ad elixandas carnes, quibus heroica tempora plane non utebantur, ut notum eſt. Et, ne ab illo more receſſiſſe putes poëtam, laudato forte Valerio Fl. VIII, 254 aut Ovidio Met. I, 228., torreri carnes in antec. verſu ſignificatur. Igitur his ahenis aquam caleſaciunt, cf. Æn. VI, 218. 219, ut ſe lavent ante epulas, ex more. cf. Cerda. Serv. Quærere velle, unde tot lebetes habuerint Trojani naufragi, putidum eſſet. *Flammas miniſtrant*, ornate, ut omnia in h. l., pro, *ſubjiciunt aëneis ignem.* 215. Satiant ſe et carne ferina et vino. Jam excute ornamenta verborum.

216. Hoc eſt Homericum: Αὐτὰρ, ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἵντο. cf. inf. VIII, 184. *menſæ remotæ* noto vetere more, quo menſa cum epulis convivæ apponebatur et auferebatur. At h. l. fuſi per herbam epulantur? Itaque vel improprie dictum, vel *menſæ* pro ipſis cibis.

217. *Longo ſermone*, non tam qualis poſt cœnam eſſe ſolet, quam potius multis cum querelis. *Amiſſa ſociorum parte dolentes Multaque conqueſti*, Ovid. Met. XIV, 242. *requirunt ſocios*, declarat voc. *requirere* deſiderium

Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: quum Juppiter æthere ſummo

219. *ſeu extrema* duo ap. Burm. *ſeu jam e.* Puget.——220. *Oronies* plures Codd. et edd. etiam ap. Pier. Scilicet eſt Orontes, Ὀρόντης, Oronteus, Orontei et Oronti. v. ſup. ad v. 30. *Oronti* etiam fragm. Vatic.——221. *Amici* alii. *Tunc Anthei* Hamb. pr. *caſus* Leid. et Sprot. Illud *ſecum* non debet offendere. nam *gemit ſecum* A. c. *Lycus*. idem memoratur lib. IX, 556.——222. *Gian* multi, etiam noſtri, vel *Gias*. *Cloantum* caſtigatiores, notante Heinſio, ut Goth. pr. *Cloantum* Leid. Nomina promiſcue poſuit, ut poëta. Amycus, Ἄμυκος, ad exemplum regis Bebrycum, de quo Apollon. II pr. et inf. V, 373. diverſus eſt ab illis qui inf. X, 704. IX, 772. XII, 509. eodem nomine occurrunt. *Lycus* inter Trojanos iterum IX, 545 ſ. *Gyas* et *Cloanthus* in ludis in Sicilia editis lib. V, 118 ſqq. Diverſi ſunt Gyas inter Etruſcos X, 318. et forte alius XII, 460.——223. Noli in vulgarius incidere, ut emendes: *Et jam finierat. Juppiter*: in his ac ſimilibus novare aliquid nolui. Si mei arbitrii res eſſet, ſcriberem *Jupiter*, ex antiquiore ac veriore ratione, quam in Virgilio redhibitam eſſe volumus: ut ſtatim *litora*. Scilicet antiqui litteras in his geminabant pronuntiatione, non ſcriptura; recentiores etiam ſcriptura: recte et hoc: ſed tum tenendum eſt alterutrum conſtanter et in omnibus, quibus eadem ratio ſubeſt.

deſiderium amiſſorum ſociorum. v. Burm. ad h. l. conqueruntur, lamentantur, eos ſibi ereptos, Μνησάμενοι δὴ ἔπειτα φίλους ὀλέσαιεν ἑταίρους, Odyſſ. μ, 309. Vulgari oratione dicere: multa de ſociis amiſſis inter ſe conqueruntur.

219. H. e. ſive jam eſſe mortuos. *Extrema pati* proprie dicuntur, qui crudeli ſupplicio affecti animam efflant, h. l. ſimpliciter, qui moriuntur morte violenta, fluctibus ſubmerſi, *nec jam exaudire vocatos*, h. e. eſſe mortuos, quos invocari ab amicis et conclamari notus mos erat, inf. III, 67: VI, 505. cf. Odyſſ. ι, 65. Ad profaicam ſane ſubtilitatem debuiſſet antecedere: num extrema eos *paſſos eſſe* credant, et jam conclamatos? Sed in poëta illa non requiritur.

223. *Et jam finis erat* ſc. longi ſermonis, h. e. querelarum, aut omnino cœnæ factæ. Pompon. Sabinus *finem dixi* interpretatur. nam mox dormitum concedunt, v. inf. 305. Ergo omnino ſic accipe: Poſtquam hæc finita erant, ſ. his factis, Jupiter proſpexit etc. Qui ſequitur locus, e præſtantioribus eſt habendus, cum poëta hoc ipſo et miraculum addat hoſpitio Æneæ apud Didonem, et, quod multo

Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentis,
Litoraque, et latos populos, ſic vertice cœli
Conſtitit, et Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum talis jactantem pectore curas
Triſtior, et lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,

224. *Reſpiciens* Bigot. *diſpicions* duo, et *proſpiciens* duo alii ap. Burm. ſed *deſpicions* etiam Macrob. VI Sat. 4. *terraſque latentes* Hamb.——226. *terris* Puget.——227. Miror neminem in *tales* hæſiſſe, et *tacitas curas* conjectaſſe. Sed cf. not.——228. *atque oculos lacrymis ſ.* Priſcianus et Alcuinus ap. Heinſ. *effuſa* Servius citat inf. ad 482.

majus, Romanorum animos in carminis ſtatim aditu in Æneam et totam adeo carminis fabulam advertat. Lineas primas hujus artificii videas in Odyſſ. α, 5 ſqq., ubi Minerva apud Jovem (ut jam Odyſſ. α pr. fecerat) de intercepto Ulyſſis reditu conqueritur, mittitur etiam tum Mercurius. Venerem Jovi ſupplicem nota gemma, ſed a recentiore, ſuſpicor, manu, expreſſam ad Virgilii plane dictum videre licet (cum alibi tum in *Suite des Pierres gravées par Mme le Hay n. XV.*)

In verſſ. 223—227 plura Homeri loca ante oculos habuit: inprimis Iliad. ν, pr. et 5, 51. 52. *mare velivolum* exquiſite, in quo vela volant, cum proprie naves ſint *velivolæ*. *terras jacentes* præclare, reſpectu quidem Jovis ex alto proſpicientis, porrectæ ſub ipſo et late patentes; quamquam *terræ jacentes*, *gentes jacentes*, et alibi ap. poëtas occurrunt ſimpliciter *poſitæ*: ſimiliter *lati populi* ſunt dicti. *ſic*, αὕτως, non ſemper eſt temere vel fruſtra, ſed, ſic, uti res ſe habet, quo ſtatu illa eſt: *ſicut erat*, Romanorum poëtarum, cf. Iliad. ι, 255; et habet fere μιμητικὸν aliquid, ut Iliad. γ, 220 φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἴμμεναι ἄφρονά θ' αὕτως. cf. Iliad. ζ, 400. ν, 100. κ, 50. λ, 388. et al. Non temere Jovem oculos in Africæ littora et Æneæ naufragium intentos habuiſſe, arguunt illa: *defixit lumina—tales jactantem pectore curas*. Igitur accipiendum: *ſic*, ut erat, *deſpiciens conſtitit*, pro ſimplici, proſpexit terras. Ornate, *conſtitit*, quod homines facere ſolent, qui oculos animumque in aliquam rem intendunt, (ſtantem autem contra morem, non ſedentem Jovem hic cogitare neceſſe eſt) et *defixit oculos regnis Libyæ*, in littore Africæ, ad quod Æneas naves ſubduxerat. Notabili autem orationis brevitate Jovem cogitabundum ſtetiſſe declarat poëta, et *curas*, cogitationes et conſilia, de Trojanorum calamitate agitaſſe. Itaque reſpectu τῦ *ſic* ſubjicit, *tales*

curas

Adloquitur Venus: O qui res hominumque deumque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Æneas in te conmittere tantum,
Quid Troës potuere? quibus, tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,

229. *Adloquitur* ſcripſit Heinſ. cum Medic. aliis et numiſmatis antiquis, in quibus *Adlocutio*. *deorumque* malint Heinſ. et Bentl. ad Horat. I Od. 12, 14.——231. *Quod* Diomedes.——233. *Clauditur* poſt alios Gudianus.——234. *hinc* abeſt a ſec. Moret. *Certe hic* Ven. *Certe in Romanis* Zulichem. a m. pr.

curas jactantem, h. e. cum hunc in modum oculis animoque in Æneæ fatis eſſet defixus. 228. Obſerva artem poëtæ. Ut miſerationem faciat Venus, *triſtis*, *flens* et *pulchra* inducitur.

229. Macrob. VI Sat. 2 *In principio Æneidos tempeſtas deſcribitur, et Venus apud Jovem queritur de periculi ſui, et Jupiter eam de futurorum proſperitate ſolatur. Hic locus totus a Nævio ſumtus eſt ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Trojanis tempeſtate laborantibus cum Jove queritur: et ſequuntur verba Jovis filiam conſolantis ſpe futurorum.* Comparari poteſt etiam Minervæ et Jovis ſuper Ulyſſe altercatio Od. α, 44 ſqq. et multo magis Thetidis alloquium Jovis Iliad. α, 497 ſqq.

230. *Et fulmine terres*, poſſit otioſum videri poſt illa: *qui res—imperiis*; ſed *fulmen* inſigne ſummi imperii; gravius autem *fulmine terres*, quam, *fulmen geris. jacis.*

231. Manifeſta adumbratio verſuum ex Iliad. δ, 31 Δαιμονίη, Jupiter ait ad Junonem, τί νύ σε Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες Τόσσα κακὰ βέζουσι, ὅτ' ἀσπερχὲς μενεαίνεις etc. ipſa autem orationis forma ex Odyſſ. α, 44 ſqq. expreſſa, ubi Minerva apud Jovem de Ulyſſis ærumnis conqueritur, et ubi ν, 62 τί νύ οἱ τόσον ἀδύσω, Ζεῦ. tum Jupiter ſimili modo atque hic reſpondet.

232. *Quibus tot f.* agnoſce poëticam orationem, pro, quid potuere committere, ut iis—claudereturꝰ *tot funera* h. e. tot clades et calamitates. *ob Italiam*, propter Italiæ aditum, ne ad Italiam accedant, in toto t. orbe nullus confidendi locus iis relinquitur. nam ſeptem annos omnibus terris et maribus erraverant, ut Æn. I, extr.

234—236. *Hinc*, ab his Trojanis, *hinc, a ſanguine Teucri revocato*, a ſtirpe T. inſtaurata per novam progeniem, (cf. ſup.

Hinc fore ductores, revocato a ſanguine Teucri,235
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quæ te, Genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojæ triſtiſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos 240

235. *a* omiſſum in Gud. Moret. pr. et multis aliis, etiam ap. Pierium; et in fragm. Vatic. a pr. m. ut fere et alibi cf. Burm. Equidem abeſſe malim.——236. *dicione* omnes vetuſtiores Heinſ. *terras omnis* fragm. Vatic. a Campiglia expreſſum, cujus lectionis etiam Servius meminit. Nec diffiteor hanc lectionem multo magis epicæ dignitati convenire videri, quam ſubtilem omnium generum poteſtatis comprehenſionem.——237. vide an lenior fluat oratio, ſi diſtinxeris: *Certe hinc—pollicitus, quæ te, genitor, ſententia vertit?* h. cum ſis pollicitus. Durum enim illud *pollicitus* ſine *es* in fine ſententiæ abſolutæ.——238. *caſum* quatuor Burmanni. *caſus* Bigot.

ſup. I, 19 ſqq.) *fore*, orituros eſſe, *Romanos—ductores*, populum regnatorem, *qui m. qui t. —tenerent*. Si quidem ſup. v. 21 *populum late regem* ſimili modo dixit. Alioqui *ductores Romanos* intelligeres Cæſarem et Octavianum. *Volventibus annis* ſc. ſe, nota poëtica ratio, quoniam annus in orbem redit περιτελομένων ἐνιαυτῶν. *omni ditione*, Serv. omni poteſtate, pace, legibus, bello. Præſtat dicere: *omni*, hoc eſt ſumma poteſtate. Eſt enim poëtis ſollennis ille uſus; interdum et aliis ſcriptoribus: *omni ope annixus*, ſumma. Æn. X, 53 *magna ditione—Carthago premat Auſoniam*. Sed v. Var. Lect.

237. *Quæ te ſententia vertit* exquiſite, quod novum conſilium vertit te, mutavit animum tuum? Vulgari ratione *vertitur* ſententia, animus, conſilium. mox *occaſum Trojæ ſolabar* etiam exquiſite, ut fere ſemper poëtæ. Ut ſemel dicam: proprie *ſolamur animum*, ſolamur nos, h. e. fractos nos erigimus, recreamus: tum ſolamur dolorem, curam, luctum; ſic *cantu longum ſolata laborem* Ge. I, 293; tandem earum rerum cauſſas, mala et caſus *ſolari* dicimur, h. e. ſolando aut tollimus aut minuimus ſeu mala, ſeu ſenſum malorum. Sic h. l. *excidium Trojæ* ſolatur Venus, dolorem inde animo conceptum levat.

239. *Fatis contraria fata rependens*. etiam hoc docte; *rependens*: compenſans, *fata contraria*, Trojanorum calamitates, *fatis* ſc. melioribus, novo Italiæ regno, h. e. ſperans, fortunam Trojanorum futuram eſſe tanto lætiorem. Plane aliter

Inſequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timavi:

241. *rex ſumme* Hamb. ſec. in Exc. Cortii.——242. *delapſus* alter Hamb. et Franc.——245. *magno* Parrhaſ. ex v. 55. *cum voſto* alter Hamb.

aliter *contraria fata* dicuntur Æn. IX, 136. Quem *das* finem, pro, facis, conſtituis? Poëticæ orationi et hoc propius: δοῦναι, dare, pro facere.

242—249. v. Excurſ. ad h. l. ubi de toto loco judicium fertur. Livius I, 1—*caſibus deinde variis Antenora—veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum*; hic ſinus poëtæ doctius *Illyrici ſinus*, namque Illyricum majori Adriatici ſinus parti prætenditur; idem *intima regna Liburnorum*, nam verſus interiores receſſus Liburni, Illyrici populus, tum Iſtri, hinc Veneti et Euganei, in quorum ſedes Veneti ſucceſſerant. Spectat autem ad dignitatem orationis poëticæ, ut declarentur regiones non vulgari, ſed exquiſitiore nomine, v. c. a finibus ac finitimis populis petito: quod ſi teneas, poëtam male a Servio accuſatum dices, quod Antenorem Illyricum et Liburniam tenuiſſe ille dixerit, nec minus male poſt Corradum a Burmanno defenſum ex uſu voc. *penetraſſe*, quod h. l. ſit, tranſiiſſe. Immo vero a poëta finibus latius conſtitutis Venetorum ora his ipſis vſſ. 243. 4 doctius declaratur, quam nudo nomine geographico. Quod vero *tutus*, ſeu incolumis, ad Venetos pervenit, hoc ſimpliciter ad errorum diſcrimina referam. Potuere tamen et alia eſſe Antenoris fata, quæ nunc ignorantur. Ita colligo ex Sex. Aurel. Victor. de orig. G. Rom. c. 1. *Quare autem addiderit* tutus, *ſuo loco planiſſime annotavimus in commentatione, quam conſcribere cœpimus, recognitam ex eo libro, qui inſcriptus eſt de Origine Patavina.* (Sic enim locum illum forte conſtituas). Tandem etiam, modo dicto poëtarum more, qui a finitimis locis multa deſignant, (ſcilicet ut ornatum inde et novarum rerum notionibus ſuavitatem verſibus ſuis quærant,) *Timavum*, quamquam paullo remotiorem fluvium, ſed notiorem et veterum forte poëtarum uſu frequentatum, ad ſitum eundem declarandum commemorat. *Fontem Timavi ſuperavit* Antenor, quatenus claſſe littora legens (neque enim aliter, niſi curſu propius ad Illyricum littus ſervato, mare Adriaticum tuto navigari poteſt: cf. Liv. X, 2) prætervectus erat ſinum Tergeſtinum, in quem Timavus immittitur. Non autem longe a mari in Carnorum finibus ille inter rupium cavernas

compluribus

Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa; nunc placida conpoſtus pace quieſcit. 249

246. *proruptum* defendit Heinſius hic et alibi. cf. inprimis ad Silium III, 51. Eſt ſane exquiſita vox hoc ſenſu, pro *prorumpens*. multi *præruptum*, cf. Cerda. etiam Fragm. Vatic. a pr. m. et ap. Senec. Qu. nat. III, c. 1. quod ſane defendi poſſet. cf. ſup. 105. *præruptum* Ed. Ven. *in mare proruptum* Moret. pr. et Franc.——247. *urbes* Zulich. *ſedemque* Exc. Burm. ——249. *Troica* tres ap. Burm. *cum placida c. p. quievit* Menag. alter.

compluribus ingentibuſque aquarum fontibus erumpit, qui paullo poſt in unum alveum delati flumen faciunt, quod, ubi vix M. paſſus emenſum eſt, lato oſtio in mare exit. Fontes olim habiti ſunt *novem*; ex iis prorumpit aqua magno cum fragore: *vaſto cum murmure montis*; ſtatimque in unum flumen collecta maris ſpeciem refert late agros inundantis: *It mare proruptum et pelago premit arva ſonanti*. Latius hæc illuſtrata v. in Excurſu ad h. v. *Hic tamen*, noli hærere ad fontem Timavi; ſed latius, in oris his littoris Adriatici, et quidem, cum ad intimos ſinus receſſus penetraſſet, inter Euganeos, qui tum hæc loca tenebant, Patavium ille condidit, et *genti nomen dedit*; at quale? dicunt *Antenoridarum*: apud poëtas utique; non vero vulgare nomen. ſed *Venetorum* nomen, quod vulgo veteres ab *Henetis* Paphlagoniæ, quos Antenori viæ ſocios fuiſſe aiebant, ductum eſſe volunt. *armaque fixit Troïa*, pace ſc. et tranquillo otio parto; quod ſuavi rerum imagine reddidit, petita illa ab iis, qui militia miſſi arma ſuſpenderent et figerent. cf. Pompon. Sab. ad h. l. *Nunc placida compoſtus pace quieſcit*: quo ſenſu hæc dicta ſint, dubitare licet; aut enim de morte aut de otio et tranquillitate, qua Antenor reliquam vitam exegit, accipi poteſt; in utroque tamen duri aliquid ineſt. Sane *componi* abſolute mortui dicuntur, et iidem *quieſcere*. inf. IX, 445 *placidaque ibi demum morte quievit*. VI, 321 *Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam*. Veneris tamen conſilio, dum Æneæ calamitatibus Antenoris fortunam ſecundam comparare vult, parum conveniret, Antenoris *mortem placidam* laudare. At ſi de quietis ſedibus, rebus placatis, vita tranquilla agitur, tum fere *res compoſitæ* memorantur, non *ipſi homines*; aut ſi hoc fit, tum adjectum aliquid videas: *ad pacem, ad modeſtiam* etc. Atque ita etiam in iis ipſis locis fit, quæ h. l. a Burmanno laudantur. Dicendum

Nos, tua progenies, cœli quibus adnuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob oram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum
Voltu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ; dehinc talia fatur:

251. *Infande* duo Burm. (et ſic apud Servium legendum: *infandum* pro *infande* poſuit.) *amiſſis infandum* Borvill.——252. Dubitat Burmannus, an *atque* ſit ſcribendum. Verum etſi non ſcribitur, ſubintelligendum tamen: *atque* ab *Italis oris disjungimur*, interjacente mari et aliis terris. *arvis* Leid. unus et Hamb. ſec. et Oudart.——255. *tempeſtatumque* Bigot.——256. *dein* tert. Goth.

dum itaque, aut poëtam h. l. *compoſitum* novo exemplo ſibi habuiſſe, ut et voc. *quieſcere*, pro, vitam quietæ exigere; quieſcit *rebus compoſitis*, adeoque et ipſe *compoſitus*; aut manendum, quod equidem et ipſe malim, in priore ſignificatu: ut a Venere interpoſitum hoc ſit, tranquillitatem Antenori ad extremam uſque vitam contigiſſe. Ita *pace* pro morte.

250. Magno cum artificio ſe ipſam facit unam ex Trojanis, qui injuriam tulerint: *Nos, tua p.. quibus annuis arcem cœli*, h. e. cœlum, promittis Æneam poſt mortem inter Deos iri relatum. cf. mox v. 259. Callide et invidioſe etiam illa: *unius* ob iram ſc.. Junonis, et *navibus a.* pro navium parte et *prodimur*, per fraudes perdimur, per inſidias Junonis calamitatibus vexamur.

253. *Pietatis*, qua Æneas inſignis. At ipſa ſuam pauſam interponens: hæc pietatis et amoris erga te præmia? *in ſceptra*, in promiſſam Italiæ regnum, cum Trojano exciderat, *reponis*, pro vulgari, reſtituis.

254—296. Sequitur nobiliſſimus locus, in quo ſub vaticinii ſpecie, arte non improbabili, explicantur Romæ origines, incrementa ſplendorque imperii Auguſti.

254—256. Aliter hæc Virgilius adſtruxit, quam Homerus ſuus, cum Thetidi annueret Jupiter Iliad. α, 517 ſqq. in quibus Jovis majeſtas auguſtior. At hic placidi, *μειλιχίου*, Jovis ſuavis imago. Oſculum Veneris ori impreſſum ex Iliad. ε, 372 poëtæ in mentem venuiſſe videtur, ubi Dione mater Venerem amplexitur. In ſingulis tamen obſervæ decorum. Vſ. 254 ſecundum Ennium: *Olli reſpondet rex Albani longi* et alia.. *ſubridens*, *μειδήσας*. In v. 255 Ennium ante oculos fuiſſe notat Servius: *Jupiter hic riſit; tempeſtateſque ſerenæ Riſerunt omnes riſu Jovis omnipotentis.*

Parce metu, Cytherea; manent inmota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.
Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet,

257. *Cytherea.* Mirum ex τὰ Κύθηρα, Κυθήρεια, factum eſſe Κυθήρεια, etiam Κυθερήϊα.——258. *et* in al. deeſt, monente G. Fabricio, conterraneo noſtro, quem ſequutus eſt Cuningamus.——260. *vertet* Rottend. ſec. Moret. ſec.——261. Antiquæ edd. jungunt fere: *Hic tibi.* Ex Græv. notat Burm. *Hinc (Tibi f. enim) q.* Duo *binc. quando te hæc* Menag. alt.

omnipotentis. Sed Ennius, utut oratio horrida ſit, multo vividius rem expreſſit: *Ridet Jupiter; et tempeſtates arridentur.* Apud Gudium Inſcr. p. V, n. 3 *Jovi Opt. Max. Serenatori* legitur. *Oſcula libare* poteſt ſane cum Salmaſio poſt Servium accipi, os alterius leviter labiis ſuis perſtringere; ſed ſi *libare*, delibare, ſummo ore carpere, pro *dare oſculum* accipias, poëticæ dictionis genio et carminis dignitati conſules. *libare*, (ut XII, 434 *Summa per galeam delibans oſcula*) *oſcula* libando, leviter attingendo ſumere; ut in illis, *amnem, fluvium, libare, Natæ* cum energia adjectum, licet jam *olli* anteceſſiſſet; ut revocaretur in animum perſona ejus, de quo agitur. Ita ſemper fere Homerus: τῷ δ'—Ἕκτορι et al. Non videbat hoc Servius. *Parce metui*, parce metuere, noli—φείδεο τῦ δύσθαι. *Cernes urbem*; ſentis quam ἐναργῶς ſit expreſſum. Mox *manent* pro exili *ſunt.*

259. Propter v. 250 *cæli quibus annuis arcem.* Bene addidit *feres*, ut gratius eſſet, quod per ipſam fieret, pulchre monente Servio. Recipietur utique olim Æneas inter deos Æn. XII, 794 *Indigetem Æneam ſcis ipſa, et ſcire fateris, Deberi cælo fatiſque ad ſidera tolli.* Utrumque ex Ennio I Annal. *Unus erit, quem tu tolles ad cærula cæli Templa*; qui verſus non ex Veneris, ut Columna putat ad e. l. p. 34, ſed ex Martis oratione ſervatus eſt. Docent hoc ſequiorum poëtarum loca, qui Ennium ante oculos habuerunt, inprimis Ovidii Faſt. II, 487, ubi Mars ad Jovem: *Redde patri natum* (Romulum)—*Unus erit, quem tu tolles in cærula cæli*, (quæ ipſa lectio ex Ennio tuenda) *Tu mihi dixiſti. Sint rata dicta Jovis.* Adde Met. XIV, 813 ſqq.

260. *Neque me ſententia vertit.* ad v. 237 *quæ te g. ſententia vertit?* Cæterum *magnanimus*, ut ſemel moneamus, male de generoſa animi indole accipiunt; eſt *fortis, animoſus*, ex μεγάθυμος,

Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque ferocis
Contundet; moreſque viris et mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas, 265
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
* Additur, (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno) *

262. *evolvens* Hamb. pr. Pariſ. a pr. m. Dorvill. Ed. Ven. uti Waddel. Animadv. Crit. p. 10. emendarat; et ſane de temporum hiſtoriis commode *τὸ evolvi*. Sed non bene copula deſideretur; et epicæ orationi accommodatiſſimum: *movebo volvens longius*, pro petam, repetam. Hoc fere Ge. II, 295 Æſculus—*immota manet multoſque nepotes, Multa virum* volvens *durando ſæcula* vincit, et ſic alibi *volvens* ſimili ſenſu: *Tum genitor veterum* volvens *monumenta virorum*—*ait* Æn. IV, 102. *ac volvens* Parrh. Sed *et* v. etiam fragm. Vatic. *monebo* ed. Dan. et quæ eam ſequuntur. *docebo* Puget. et un. Guelf. in Exc. Cort.——264. *morteſque* Zulich. *mœnia condet* Oudart. et Hamb. pr. pro var. lect. a gloſſatoris manu.——266. *tranſierant* qu. Moret. *cum* alter Hamb.——267. *Iulus* Exc. Burm. ſed *Iulo* defendit etiam Rufin. de Schem. Lex. p. 33. ap. Burm. *qui* fragm. Vatic.——268. Verſus ſuſpectus. aut totus inſertus, aut ſuppletus poſt *additur*. v. Excurſ. VIII, ad h. v.

μεγάθυμος, μεγαλήτωρ, μέγα φρονέων, quæ omnia ad bellicam virtutem referenda.

262—266. Quandoquidem hæc cura te mordet, cruciat, rem tibi exponam et *longius volvens fatorum arcana movebo*, h. e. fata altius repetam. Uſum τὸ *movere* exemplis bene declaravit Bentlei. ad Horat. III, Carm. 7, 20. Ratio in eo ineſt, quod quæ ἐκφέρομεν, proferimus, promimus, manifeſta facimus, declaramus, proprie *movere* dici poſſumus. *longius volvens*, evolvens, repetens. Præclare autem poëta *e Jovis perſona* fata Æneæ et poſterorum potiora recenſet. ad totum locum cf. Exc. III ad lib. XII, 189. *Italia*, in Italia, more Græcorum adoptato a Virgilio et hinc ab aliis. *pop. feroces contundet*. vides prælia cum Rutulis et Etruſcis per victoriam declarari. *Moreſque viris et mœnia ponet*, urbem condet Lavinium et novum imperium fundabit legibus, (leges ponet, νομοθετήσει,) per illud triennium, quo regnum tenebit. Hæc ornat: *Tertia dum* h. e. *donec. terna hiberna*, pro hibernorum temporibus h. e. per tres hiemes, tres annos. *Rutulis ſubactis*, Turno victo ac cæſo.

267. Inter Trojanos, dum Trojanum regnum fuit incolume, Ilus dicebatur. *regno*,

Triginta magnos volvendis menſibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos

269. *annos* Longob. Pierii, ſollenni lapſu.——270. *ab ſ.* Heinſ. e Medic. et al. adde Rom. antea: *a ſ.* Sprot. et Parrhaſ. *a ſede Latini.* Cæterum ſi *Lavinium* unice verum eſt, cf. ſup. ad v. 2, ſcribendum hic et v. 258 *Lavini.*——271. *magna vi* Zulich. ut et alibi. v. Burm. *vi multa* Oudart. et ſic alii ap. Pier. *muniet urbem* ſec. Hamb.——272. *tercentos* Montalb. et Ven. *treſcentum* fragm. Moret. *Hinc* Serv. et MS. Berſmanni, quos ſequitur Cuningamus; et ſic aliquot Heinſiani; *hoc* duo. Cum *regnabitur* abſolute dictum ſit, tum autem ex more dicendum eſſet, *genti Hectoreæ* h. e. ab *g. H.* Burmannus, Vir latiniſſime doctus, emendat: *Hæc* ſc. Alba regnabitur. Neſcio tamen, annon vulgata ad eundem loquendi modum accedat: *regnatur* eſt regnum tenetur, habetur, *ſub gente H.* ut Homeri ὑπὸ, cum notatione obſequii aut imperii, quod patitur quis. *Hæc* tamen expeditior eſt lectio.

ſub regibus. Sed v. Excurſ. ad h. v.

269—271. Trigeſimo regni anno Aſcanius Albam Longam condidiſſe, ſedemque regni a Lavinio in novam urbem tranſtuliſſe traditur. Quod ſi is verborum ſenſus eſſe debet, antique locutus eſt poëta pro: Aſcanius XXX annos imperio explebit, *cum* regnum transferet. Si tamen ad communem rationem grammaticam verba accipias, nihil definit poëta, ſed Aſcanium XXX annos eſſe regnaturum, et in hoc regni tempore urbem novam conditurum ait. Prius tamen illud cum poëtæ rationibus convenit: cf. inf. VIII, 42, 47, 48. *orbes*, annos, *magnos*, longos, ut alibi, epitheto ex natura anni depromto, quatenus plurium menſium ſpatia in ſe comprehendit. Argutatur Macrob. in Somn. Scip. II, 11 et Serv. cum aliis interpretibus in h. v. In Ecl. IV, 12 *magni menſes* vim habere poſſunt ex reliqua oratione. *volvendis menſibus*, qui volvuntur volvunt ſe. *muniet* exquiſitius quam *exſtruet*. *multa vi*, magnis opibus, magno hominum rerumque apparatu; at Burm. contendit eſſe, magno impetu, animi ardore, ſtudio.

272. Per CCC annos reges e Trojana ſtirpe Albæ Longæ eſſe regnaturos ait ad Romulum uſque. De rationibus hiſtoricis olim in Excurſu III ad lib. XII, 189 diſputabitur. *Gens Hectorea* eſt Trojana ſimpl. ut V, 190 *Hectorei ſocii*. ſic et alii: v. Burm. Ex Trojana faltem ſtirpe, ſi forte non omnes ex Æneæ proſapia, oriundi fuerunt reges, qui Albæ Longæ imperarunt, quamvis illa non modo Trojanos ſed etiam Latinos Aborigines

Gente ſub Hectorea; donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. Quin aſpera Juno,
Quæ mare nunc terraſque metu cœlumque fatigat,

274. *Partu geminam* ſec. Hamb.——275. *tectus* Vratiſl.——276. *accipiet* Hamb. pr. cum uno Guelpherb. in Exc. Cort. nec hoc male.——277. *ducit* alter Hamb.——278. *metam* Bigot. minus poëtice.——280. *quæ terraſque* quidam codd. ap. Burm. et Pier. ſed ſic melius *que* abeſſet.

gines haberet incolas. *regnabitur ſub g.*, regnum durabit ſub Trojanæ ſtirpis regibus. cf. Var. Lect. Æn. XII, 826 *Sit Latium*; *ſint Albani per ſæcula reges* etc.

274. *Ilia*, tamquam Trojana ſtirpe oriunda, poëtis dicta, ab Ilio Trojæ, Rhea Sylvia, *ſacerdos*, Virgo Veſtalis, *regina*, h. e. regio ſanguine orta, ut *βασίλεια*, *Marte gravis*, e Marte gravida, gemellos uno partu edet.

275—277. Romulus Romam condet. Quam ornate et ſplendide hoc poëtæ extulit! ut *lupam nutricem* attingeret, Romulum, antiquorum heroum more, pro caſſide lupæ exuvias, ſeu lupinam pellem, geſſiſſe narrat. *Et galea hirſuta comta lupina coma*, etiam Propert. IV, 10, 20 de Romulo. Hoc igitur habitu occurrere debuere vetera Romuli ſigna. *lætus tegmine*, pro ornatus, aut, qui habet. *tegmen lupæ* pro exuviis lupæ. v. Burm. Nec vero accipiendium, quaſi lupæ ipſius, a qua nutritus fuerat, pellem detractam ſibi impoſuerit; ſed ornat epitheton *nutricis lupæ*: quia ex eo genere fuit illa, a qua ipſe nutritus eſſet; ut bene obſervat Mejerotto V. C. *R. excipiet gentem* imperium gentis Hectoreæ, ſ. Trojanæ; ſuccedet in regno Albano Romulus. De voc. *excipere* v. ad Ge. IV, 207. Sunt hæc omnia, vaticiniorum et oraculorum more, per ambages ac pleniore ore expoſita, quam in oratione Jovis ad filiam exſpectari poterat. *Mœnia Mavortia*, Roma a Martis filio condita; ut ſæpe al.

278. 279. *Rerum metas*, h. e. limites *imperii*. *ſine fine*, æterna urbe, ut in numis et monumentis. A poëtis hæc innumeris in locis ornata et variata.

280. *Quæ m.—metu c. fatigat*, ſi *metu*, h. e. præ metu,

Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
Quum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis. 285

281. *mecumque juvabit* ſec. Moret. ſollennis varietas. cf. Burm.——282. *Progeniem rerum dominos* Bigot. Sed *Romanos* firmat Sueton. Aug. 40 et, qui et ipſe verſum repetit et ad Domitiani laudes transfert, lib. XIV, 124, Martialis.——283. *placitum eſt* Leidenſ. male cum aliis ap. Pier. v. Burm. ad Lucan. II, 5, et. inf. ad Æn. II, 428.——284. *Pythiam, Phythiam* male ſcribitur.——285. *Imperio* Parrhaſ. ex interpretatione. *et v.* duo. *cunctis* Hamb. pr. cum nonnullis Pierianis.

Juno fatigat omnia ſc. precibus, hortatu, minis; habes auctoritatem v. 23 *Id metuens veteriſque memor Saturnia belli* etc. Sic tamen tenue neſcio quid infertur orationi. Sin *Juno fatigat metu* h. e. terroribus, *mare, terras, cœlum*, verearis forte, ne turgere videatur oratio. Sed ſubeſt ſententia: Junonem omnia nunc miſcere, ut Trojanos perdat. Inf. XI, 400 *Proinde omnia magno Ne ceſſa turbare metu.* et VII, 301 *Abſumtæ in Teucros vires cœlique mariſque.* *Fatigare* ut exercere, præclare hoc ſenſu, de rebus, quibus vel abutaris vel frequenter, multum, nimium utaris; unde turbare, affligere, vexare. cf. ad VIII, 93.

281. Junonem animo mutato in meliorem partem, εἰς τὸ βέλτιον, jam conſulentem (ſic XI, 426 *Multa dies—Rettulit in melius*, tulit, mutavit) Romaniſque placatam ex Horatio reminiſceris Carm. III, 3 *Gratum elocuta conſiliantibus Junone divis* etc.

282. Auguſto frequentatum hunc verſum, ex Sueton. Octav. 40 notum. Verſus dignitatem in prima parte facile percipias. at poſt *Romanos rerum dominos*, annon languet *gentemque togatam*, h. e. a veſtimenti genere deſignatam? Quis enim nunc ſimile quid ferret in Gallis, Anglis, deſignandis? Scilicet Romanos *belli paciſque artibus claros* memorat poëta: *Romanos, rerum dominos*, h. e. orbis terrarum regnatores, an hoc ſine armis? ſine bellica virtute? Jam *gentemque togatam* intelligas ſpectare ad togæ, h. e. pacis, artes ac virtutes. Et cogitandum, majorem dignitatem in toga olim fuiſſe quam nunc in ullo veſtimenti genere. *The enrob'd people* diceret non minus graviter Britannus aliquis; ut belle monebat me Brandeſ. V. C. *Sic placitum*, ita ego conſtitui, decrevi. De formula agit Burm. ad Æn. II, 428.

283—285. Splendide Romanorum

Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris;
Julius, a magno demiſſum nomen Iulo:
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis orientis onuſtum,
Adcipies ſecura: vocabitur hic quoque votis. 290

287. *Et famam* ſec. Hamb. *fama* deleta lit. *m* Regius. *terminat* Oudart. et duo Leid. a m. pr.——288. *dimiſſum* plerique vitioſe.——289. alii olim *boneſtum*, ſec. Serv. natum ſcilicet ex *bonuſtum*, ut ſcribebatur.——290. *Adſpicies* Fabricii MS. cum Goth. tert. et quatuor ap. Burm. qui *accipies*

manorum bella cum Græcis, et Achaiam in provinciam pop. Rom. redactam, deſignat. In ſimili acumine verſatur Epigramma Adriani Imp. ſeu verius Germanici, in Ilium novum Anthol. Gr. lib. I, p. 98 Steph. et latine, ſed minus venuſte, Anthol. Lat. lib. I, ep. 103. *luſtris*, doctius quam, annis. *domus Aſſaraci*, Romani a Trojanis oriundi, inter quos Aſſaracus, Trois filius, ex Æneæ fuit majoribus. v. Apollod. III, 12, 2 et Not. Conon. c. 12. Græcia præclare per *Phthiam*, utpote Achillis patriam, et *Mycenas*, Agamemonis regiam, declarata; nec non per *Argos*, quos tum Diomedes tenebat; (Iliad. β, 559 ſq.) erant tamen illi tantæ tum dignitatis, ut apud Homerum tota Græcia per *Argos*, et totus exercitus *Argivorum* nomine inſigniretur. inf. VI, 839 *Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas.* Graviſſima vocabula et iſta: *Servitio premet—dominabitur.*

286 ſeqq. Ad Auguſtum referas haud dubie verius quam ad Julium Cæſarem cum Servio, Cerda et aliis ap. Burm. Nam nec terrarum imperium v. 287 facile Cæſari tribuitur, neque *is ſpoliis Orientis onuſtus*, neque ab eo pax reſtituta v. 290. Contra de Auguſto illa ubique obvia. v. inpr. Æn. VI, 793 ſq. Et *is Cæſar, Julius* adoptionis jure, hinc *Trojanus*, ab Aſcanio Trojano genus ducens; itaque *Julius, nomen demiſſum a m. I.*, h. e. naſcetur Cæſar, Julius nomine, quod nomen ab Iulo in eum venit. *pulchra origine* ſimpl. clara. Non ad Venerem reſpici poſſe puto, per ſermonis uſum. 289. *Hunc tu o.* hæc illa perpetua poëtarum inprimiſque Virgilii de Auguſti in Parthos expeditione vaticinatio. v. Vit. Virg. ad ann. 724. 725. 734. et ad Georg. II, 170. neque in unum certum annum ea cogere neceſſe eſt; quin, adeo ante ſigna a Parthis reddita, poëticus ingenii fervor hæc ita recte efferre potuit. 290. *ſecura*, nemine intercedente, Junone placata. *vocabitur h. q. votis*, præclare honorea

Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus,
Jura dabunt: diræ ferro et compagibus artis
Claudentur Belli portæ: Furor impius intus,
Sæva ſedens ſuper arma, et centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

accipiet Schol. Cruqu. Horat. auctoritate et Ge. I, 28. *et ta maximus orbis— Accipiat.* Sed eſt omnino gravius, et habet plus integritatis reſpectu Veneris. Sic v. 259 *ſublimemque feres.*——291. *miteſcunt* Hamb. alt. Cæterum Burm. conj. *Aſpera quum p.—Cana Fidès—jura dabunt.* Sed hoc eſt, vaticinationi impetum et vim inſtingere. Sunt ſcilicet talia abruptis ſententiis efferenda.——293. *Et* deeſt Bigot. *arctis* al. ut male ſcribi ſolet.——295. *Sæva* Franc. et Parrh.——297. *Maiæ* ſec. Moret. et ſic Rom. a m. pr. *demittit* ex melioribus repoſuit Heinſ. Vulgo *dimittit. dimiſit* Aldi et Junt. *dimiſit* pr. Goth. *demittit Olympo* Goth. ſec.——298. *atque* al. et ſic vulgo ante Heinſ.

honores divinos habendos Auguſto oſtendit, ut Georg. I, 42.

291. Ad Janum clauſum U. C. 725 et pacem per terrarum orbem reſtitutam recte refertur. cf. Virg. Vit. ad h. a. Nec tamen hinc probare aliquis ſuſcipiat, hoc ipſo anno primum Æneidos librum eſſe ſcriptum. *ſæcula aſpera miteſcent*, tempus illud erit pacatum, finitis bellis. Quæ ſequuntur, v. 292—296 magnifice expreſſa ſunt: v. Excurſ. ad h. v. ait fidem, religiones patrias, et civium concordiam, exſtinctis bellis et diſcordiis, rempublicam eſſe temperaturas. *Fides cana*, priſca, antiqua, qualis majorum fuit. *Veſta*, patria eaque antiquiſſima religione Romanis culta. Cum his *Romulus* et *Remus jura dabunt*, imperio Romano præerunt, ita ut ad priſtinam illam temporum ſanctitatem et integritatem, quæ ante parricidium Remi a Romulo commiſſum fuit, rediiſſe res videri debeat. *Bellum*, ὁ Πόλεμος, h. l. dei perſonam ſuſtinet; idem mox *Furor*. *Belli portæ* reſpiciunt Jani templum (cf. Æn. VII, 607), quod pace reſtituta clauſum quaſi pro carcere et cuſtodia belli haberi poteſt. Reliqua vſſ. 294. 5. 6 ad terrorem animorum compoſita ſunt.

297. Obſerva, quam ſuccincta in ſeqq. narratio ſit. Bene autem in hoſpitio Teucris parando miniſterium deorum interponitur, ne res miraculo

Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyæ citus adſtitit oris.
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo. In primis regina quietum
Adcipit in Teucros animum mentemque benignam.
At pius Æneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos; quas vento adceſſerit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.

300. *æthera* Leid. et al. *aëra multum* ed. Ven.——301. *ac* deeſt pr. Moret.——302. *Omnia juſſa* Oudart. *At jam j. gerit* Hamb. pr.——306. *alta* ſec. Moret. *locoſque Quærere conſtituit, quos vento a.—Explorare* Menag. pr. Ex quibus illa poſſis tenere: *locoſque explorare novos, quos vento acceſſerit; oras Qui teneant,—hominesne feræne.* Apud Rufin. de Schem. Lex. p. 253 corrupte; *Expl. locos, q.*——307. *acceſſerat* Leid.——308. *vident* Medic. a m. pr. *videns* Erfurt. *feræve* male multi.——309. abeſt *que* a Longob. et al. Pierio non probante.

culo careat. 299. *Fati*, ſeu quo Trojanis Italia erat petenda; ſeu omnino numinis voluntate ac juſſu, adeoque fato Trojanos ad Libyæ littus eſſe delatos; quod ignorans Dido, ne advenæ in his littoribus ſedem figere vellent, vereri, eoſque ab eſcenſu in terram prohibere poterat; cf. 527 ſqq. Mox *remigio alarum* ornate. Alæ avium cum navium remis comparari ſolent.

302. Ponunt feroces animos; mites et placidos animos accipiunt, ne advenarum conſpectu exterriti armis eos propulſent. *quietum animum*, ἴκτλον, ſ. ὑκτλον, pro placidum, propitium, ἡμενῆ.

305—308. Paratur nunc acceſſus Æneæ ad Carthaginem; cui et ipſi mater Æneæ intervenit. *Per noctem plurima volvens.* ὃν Ἀτρεΐδην—Ὕπνος ἔχε γλυκερὸς, πολλὰ φρεσὶν ὁρμαίνοντα Iliad. κ, 4. *lux alma*, grata, jucunda. Ut ſemel moneamus, *almus* convenit fere cum noſtro wohlthätig, quo poëtæ utuntur. 307. Explorat loca nova, et explorat, ad quas oras acceſſerit, venti vi, ſeu tempeſtate, appulſus—*exacta*, quæ exploraſſet, comperiſſet, *referre*. 308. Color ductus ex

Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris
Occulit: Ipſe uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſilva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat

310. *convexu* Zulich. Oudart. Leid. a m. ſec. et Exc. Burm.——311. iidem fere verſus inf. III, 229, 230.——312. *Achatæ* Medic. ſed *Achatæ* firmat Heinſ. Priſciani auctoritate. *atque uno* Hamb. pr. et Puget.——313. *lati ferri* Hamb. pr. pro var. lect. quod ex Servio eſſe derivatum Burm. vidit. cf. IV, 131.——314. *ſeſe obtulit* novem ap. Burm. quod recte rejicit. Sed ratio eſt, quod *ſeſe tulit* exquiſitius eſt; ut et illud: *obvia ſe tulit*, quam *tulit ſe obviam*.——315. *ferens* Sprot. et Hamb. pr. *Virginis—et virginis Spartanæ* miror nemini diſplicuiſſe ſic juncta, quippe parum ſuaviter. Aſſimulaverat ſe facie ac veſtitu *puellæ*, et erat armata *puellæ Spartanæ* more. Nec importunitatem mutata interpunctione ſuſtuleris. Exſpectabas Nympham vel Dianam: *Naidos os habitumque gerens*, aut ſimile quid; ut Ovid. Met, I, 691. *5 Naias una fuit—ritu quoque cincta Dianæ Falleret, et credi poſſet Latonia*.——316. *Virginis arma Sarranæ* h. e. Tyriæ (cf. Georg.

Odyſſ. ζ, 119 ſqq., ubi Ulyſſes in Phæacum inſula expergiſcitur; et multo magis ex Odyſſ. κ, 144 ſqq., ubi Ulyſſes ad Ææam inſulam appellit.

310. Claſſem occultat ſub convexa rupe nemoribus conſita 162—165. *horrentibus* umbris; arboribus. v. ad X, 237 et ſup. procem. 4. I, 165.

312. 313. *Criſpans*, exquiſitius quam vibrans, habens. Binas haſtas gerere, mos fere heroum cum apud poëtas, cf. XII, 165, tum apud artifices. Res vana eſſet exempla congerere. *Achates* Æneæ comes datus, ut ap. Homer. διάπορος heroum et ἑταῖροι: Idomeneï Meriones, Diomedis Sthenelus.

314. Antequam ſilvam littoris eſſet egreſſus. *ſeſe tulit*, ſe egit, inceſſit, facta *obvia* (cf. inf. 503) ei Venus, puellæ venatricis vultu et amictu. Habuit, quem imitaretur, Homerum Odyſſ. ν, 19 ſqq.: ν, 221 ſqq., ubi Minerva altero loco puellæ, aqualem geſtanti, in altero paſtori aſſimulata Ulyſſi obvia et viæ dux fit. Sed non infeliciter rem variavit Virgilius.

316. Arcum cum ſagitta habebat, et veſte ſuccincta erat, puellæ Spartanæ vel Threſſæ more.

Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Eurum.

Georg. II, 506) ingenioſa eſt emendatio Marklandi ad Statii Silv. V, 2, 118. Burmannus eam h. l. exagitat, quod de Tyriis colonis Æneas nondum aliquid cogitare poterat; Spartanæ autem vel Threiſſæ virginis ſpecies occurrere jam ante Æneæ debuerat. De Spartana tamen non minus dubitare licet, an uſpiam Æneæ viſa fuerit. Enimvero pœta non declarat, qualem ſibi Æneas deæ ſpeciem animo nunc finxerit; ſed lectori delineat formam et habitum Veneris, qualem lector ſuo animo eam repræſentare ſibi debeat. Marklandi autem emendatio locum habet nullum propterea, quod ipſam comparationem jugulat. *Spartanarum* virginum vel Thracicarum formæ habituſque notiſſimi ſunt; his igitur uti debuit poëta ad declarandum id, quod per ſe ſenſibus legentis ſubjici ſatis clare non poterat. Infra autem Venus, ne dea crederetur, recte ſe Tyriam aliquam puellam ſimulare poterat, cum jam expoſitura eſſet, qui eſſent, qui hæc loca incolerent. *Threiſſa*, Θρῄσσα, Θρῇσσα, Θρᾷσσα, ut Θρᾷξ, Θρῇξ—— 317. al. *Arpalyce*. *Harpalice*. Sed eſt Ἁρπαλύκη. Mox vulgo legebatur *Hebrum*;

more. Hoc ſtructuræ forma variavit. De Spartanarum puellarum exercitatione, quam huc vocant interpretes, palæſtrica nota res. Enimvero tum *nudæ* erant, ut tot loca docere poſſunt; vel Plutarchi ille claſſicus in Lycurgo p. 47 F. et— *More tuæ gentis nitida dum* nuda *palæſtra Ludis*, Paris ad Helenam apud Ovid. Epiſt. XVI, 149. cf. Propert. III, 14, 1, ubi v. Intpp. et Crag. de rep. Laced. lib. III. t. 9. inſt. 4. In noſtro autem poëta veſtitæ illæ ſunt et arcu pharetraque inſtructæ. Itaque ad communem potius puellarum Lacænarum habitum erit referendum, cum militaria opera tractarent, atque ideo brevibus tunicis, iiſque ad femur uſque diſſutis, uterentur, ut nudum femur in inceſſu appareret (unde φαινομηρίδες Spartanæ puellæ; qua de re loc. claſſ. Plutarch. in Lycurgo p. 76. F. Eurip. Andromache 596 ſqq., ubi v. Barneſ. et hic Cerdam. Pollux VII, 55. adde Clem. Alex. II, Pædag. 10). Hic tamen, idque obſervatione dignum, ab eo, potiſſimum Spartana virgo deſignatur, quod arcum cum ſagittis gerit; et probabile fit, puellas Spartanas venationibus quoque operam dediſſe. Nam coma ſoluta ad eas non ſpectat; ſi vel Horatium memineris: *in comtum Lacænæ more comam religata nodum* II, Carm. 12, 23 (quem locum intactum eſſe relinquendum putamus). *Threiſſa Harpalyce*. Si omnino puella Threſſa memoraretur, de Amazone hæc acciperem: cf. inf. ad lib. XI, 659. Idem ſequerer, ſi de Harpalyce Amazone mihi conſtaret. Cæteroqui *Harpalyces* in vetuſtis fabulis notum nomen. Alia eſt ab Iphiclo ſpreta, a qua cantilena *Harpalyce* dicta. Ex Ariſtoxeni ὑπομνήμασι narrat Athenæus XIV, 3 p. 619. F. Alia Clymeni filia, de qua ex Euphorione Parthenius Erotic. c. 13 narrat. Hic tertia, paullo notior

Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentis. 320

Hebrum: at *Eurum* Rutgerſii, Huetii aliorumque (v. Cuningam. ad h. l.) emendatio eſt, obvia ſane et in quam quilibet facile incidat. Docte de ea egit Burm. ad h. l. cf. Bentl. ad Horat. I Carm. 25, 20, ubi recte Euro Hebrus ceſſit; etiam nuper in Epit. Iliad. 737 ap. Wernſdorf. V. C. In noſtro loco *Hebrus* defendi poteſt uſu poëtarum comparandi motus curſuſque celeritatem cum fluviorum impetu. Neque obſtat, quod Hebrum nonnulli leni et placido flumine procedere tradunt; poëtarum enim non ſemper eſt in his ſumma ſubtilitas. v. Burm. ad Valer. Fl. V, 180. *Eurum* tamen toti comparationis conſilio accommodatiorem h. l. eſſe, negari nequit; nec ſatis in fluvium, etiam rapidiſſimum, cadit *fuga*, *volucer*, *præverti*; ac de ventis hæc verba ſunt ſollennia. Itaque, Brunckii quoque V. C. exemplo, *Eurum* reduxi. Inf. VIII, 223 *fugit ilicet ocyor Euro*.——319. *comam* Heinſ. ex ſcriptis, ut magis poëticum; et ſic omnes meliores, etiam Pieriani. Al. *comas*. *defundere* Sprot. et Rottend. pr. *diſpergere* Leid. un. ex gloſſ.

tior illa cæteris, Harpalyci, Amymnæorum (ita legendum, ſic Amymnos Epiri memorat Steph. Byz.) Thraciæ regis filia, quæ in ſilvis educta venatibus et curſibus ſeſe duraverat. De ea v. h. l. Serv. et Hygin. f. 193. Ea nunc v. 317 ventos curſus velocitate ſuperat. *fuga*, φυγὴ, *fugere*, φυγεῖν, ſollennia poëtis de curſu celeri.

318. *De more*, qui venantum mos eſſe ſolet. Vulgaris fuiſſet oratio: *more venatricis*. *habilem arcum*, qui facile haberi, tractari, poteſt; εὔ ἀρμόττα, cf. inf. ad IX, 365. h. l. levis, ut Valer. Fl. III, 523 *levis omnibus arcus*: I, 109 *Tela puer* facilesque *humeris gaudentibus arcus Geſtat Hylas*. Sane alias *habile telum* poteſt et de magno gravique dici, ſi ſcilicet is, qui gerit, ſit robuſtior, v. c. de Æneæ clipeo Æn. XII, 432. cf. ad Tibull. I, 9, 7 et Burm. ad Ovid. II Met. 531. *dederat ventis comam diffundere*, δῶκεν ἀνέμοις φέρεσθαι, h. e. ὥστε, diffundendam; ſcilicet comam ſolutam habebat. Amplificavit hæc, ut ſolet, Claudianus de R. P. II, 33 ſqq.

320. *Nuda genu*, adeoque ſuccincta, ut venatrix; v. ad Callim. in Dian. v. 11, ubi v. Spanhem., et ad Oppian. I Cyneg. 97, cothurno tamen ſuras revincta, ut v. 337 iubetur. *Sinum collegerat nodo*; poſſis intelligere fibulam, ut inf. IV, 139 *aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem*, ubi cf. not., et de Charonte VI, 301 *Sordidus ex humeris nodo dependet amictus*; et Claudian. de R. P. II, 40 *Collectæ teneri nodantur jaſpide veſtes*. Sed, ea *ſinum* non colligit, nec in tunica, (nam, ſi bene meminimus, fibulæ in humeris,

Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Subcinctam pharetra et maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra ſic filius orſus: 325
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi voltus

321. *Et prior. At prior. Ac prius* in al. *inquit, nobis m.* Goth. ſec.——322. *Si quam hortantem* Zulich.——323. *pharetram* habebant codd. Priſciani tempore et ſic Hamb. ſec. et aliquot Pieriani. Ita ſcribendum etiam eſſet *tegmina*, ut Gudian. a m. pr. *maculoſo* Mentel. pr. *aut m.* Menag. pr.——325. *at* Serv. et edd. Ald. Junt. Scilicet erat ea vulgaris lectio, quam Pierius e codd. conſenſu emendavit. *ſic f. inquit* ſec. Hamb. quod melioremſonum facit, addit Burm. niſi forte *inſit* præſtat.——326. *mihi eſt* Franc. *nec* Goth. pr.——327. *O quid te* ed. Ven. *voltus* e Gudiano. *cultus* Hamb. ſec. Interpunctionem horum verſuum mutavi.

meris, non in pectore, uſus in tunica eſt) nec in chlamyde et aliis veſtibus tunicis ſuperinjectis. Igitur melius de cingulo accipiemus; Cerda Livii Andronici notos verſus apud Terentian. Maur. p. 2426 Gramm. Putſch. poëtæ ante oculos fuiſſe ſuſpicabatur; *Et jam purpureo ſuras include cothurno, Balteus et revocet volucres in pectore ſinus.* Scilicet *Nodus* omnino pro quovis vinculo.

321. Quo ſermone ac lingua hic in Africæ oris, Venus et mox Dido, et ſic alii in Sicilia et Italia, cum Ænea uti potuerint, ut, quæ dicerent, ab hoc intelligi poſſent, aliena a poëſi epica eſt quæſtio, ne dicam inepta. Omnem enim ejus vim, illecebras et gratam fraudem interciperet talis ſubtilitas. Conventum eſt inter poëtam et lectorem tacite in hoc, ut communi ſermone inter ſe uti putentur Trojani et Achivi et ſic porro. Semel monuiſſe ſatis eſt.

323. *Succinctam pharetra*, ut gladio, ferro, ſuccinctum dicimus: ſcilicet *ſuccingere* eſt interdum inſtruere ita, ut cinctus ope adjungamus rem. Pharetra autem humeris pendet cingulo vincta. Apud Homerum eſt ἀμφὶ vel περὶ——βέβλητο ἰῷ ſimili more. *tegmen lyncis* vid. ad v. 275.

324. Georg. III, 413 montiſque per altos *Ingentem clamore premes ad retia cervum.* Hic etiam doctius pro *apro, curſum apri premere*, inſequi.

327 ſqq. Lineas horum verſuum videas in Odyſſ. ζ, 141 ſqq.

Mortalis, nec vox hominem ſonat; o, Dea certe;
An Phœbi ſoror? an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves, quæcumque, laborem:
Et, quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,

328. *vox hominum* Gud. a m. pr. cum al. *neque vox* un. Moret.——329. *Aut-aut* vet. exempla ap. Pier. it. Oudart. et Bigot. præſtat *an-an.* Sed, ſi accuratius interpungas: *An P. ſoror? an N. ſ. una?* non vero: *an P. ſoror, an.* Non enim eſt pro *utrum an*; ſed ſunt duæ diverſæ interrogationes.——330. *quemcunque* Hamb. ſec. et Parrhaſ.——331. *et quo ſub tandem cælo* Parrhaſ.——332. *jactamur*, Leid. *locorum* et *locumque* nonnulli.——333. *et vaſtis* Heinſ. e libris, ſuadente jam Pierio. antea *vaſtis et*, ut multi boni codd. cum Romano, quos v. ap. Cuningam. item, omnes Gothani.——335. *tum* Heinſ. e ſcriptis v. *tunc*.——336. *pharetras* Bigot. et Exc. Burm.

ſqq. 149 ſqq., ubi Ulyſſes in ignota terra Nauſicaam ſimili modo alloquitur; et Nauſicaa reſpondet fere v. 192 ſqq. ut Venus v. 338. Adde Odyſſ. δ, 376 ſq., ubi Menelaus cum Idothea ſermonem habet. cf. Hymn. in Vener. 92 ſqq. 107 ſqq. at proxime videntur Maroni ante oculos fuiſſe verſus Apollonii IV, 1411 ſqq. Imitatus eſt uſque ad faſtidium copioſus Statius IV, 746 ſqq. cf. mox ad 334.

328. Nec tibi vox humana eſt. *homo* pro abſtracto: humanum quid. 329. *ſanguinis*, e genere Nympharum una. 330. *Sis felix*, χαῖρε θεὰ, ἴλνθι, ſis propitia. cf. Ecl. V, 65. *quæcunque*, qualiſcunque dea es, noſtris malis ſuccurre, docendo, ſub qua parte cœli etc. 332. *jactemur*, verſemur; nam et hoc exilius erat: et mox *erramus* pro ſumus. Hæc et ſimilia niſi obſervaveris, poëtici ſermonis vim et indolem non aſſequeris. Cæterum Odyſſ. ν, 183 ſqq. Telemachus Ulyſſem a Mercurio anguſtiore forma ac corporis ſpecie ornatum, tamquam deum aliquem, alloquitur ſimili fere oratione. Neque diſſimile Alcinoi dictum Ulyſſiſque reſponſio Od. ν, 199 ſqq. 208 ſqq.

335. *Tali honore*, ex v. antec. int. hoſtia, ſacrificio. Vult enim mortalis virgo videri, non dea.

Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa eſt injuria, longæ
Ambages: Sed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjunx Sychæus erat, ditiſſimus agri

——337. *que* abeſt a Reg. *alte* Gudian. *optare* Servius citat ad Ecl. VII, 32.——338. *urbes* Medic. a m. pr.——339. *ſunt fines L.* Bigot. *Libyci fines* Dorvill. *fines Libyæ* Goth. tert. et Guelpherb. unus a Cortio collatus. *genus inſuperabile* Pieriani aliquot, Moret. quart. et Goth. ſec. Leid. et Reg. pro gloſſ. forte ex IV, 40. *intractabile ferro* Oudart.——342. *Veſtigia* Parrhaſ. Menag. pr. Hamb. pr. et Rottend. pro var. lect. Nec hoc male. ſed *faſtigia* ſunt capita narrationis.——343. Mirum, in *Sychæus* priorem ſyllabam produci, mox autem v. 348 poſt tam paucos verſus corripi; ut ſemper aliis in locis corripitur. *Sychæus* ad ſcripturam Medicei Cod. aliorumque vetuſtiorum ſcripſit Heinſius; cum antea eſſet *Sichæus*: quam ſcripturam retinuerat lib.

337. Venantum habitus, cothurnus. Res nota, ne a ſentibus et filicibus læderentur crura. Verſus ex Livio Andronico adumbratus. *Sed jam purpureo ſuras include cothurno.* cf. ſup. Ecl. VII, 32.

338. *Agenoris urbem;* a progenie Agenoris conditam, quem Græcorum mythi (vid. Apollod. II, 1, 4. III, 1, 1) Phœnicum conditorem, ex Ægypto oriundum, et ejus poſteros Sidonis reges faciunt, non Tyri, quæ multo ſerius et floruit et Græcis innotuit. Sidonii—*Tyron urbem ante annum Trojanæ cladis condiderunt*, Juſtin. XVIII, 3. Noli itaque mirari, Sidonem, non Tyrum, Homero memorari.

339. *Sed fines Libyci* ſunt, h. e. ſolum eſt Libyæ pars; (fines ſæpe pro ipſa regione, vide vel Burm.) ſimulque *fines* pro incolis, Libybus, dixit, qui erant populus indomitus, aſper et ferox. Nam ad Libyes, non ad Phœnices, hoc ſpectat: *genus intractabile bello*, indomitum, ἀμαιμάκετον, ἄαπτον. Mox *imperium regit* exquiſitius quam tenet, habet.

341. 342. In proſa eſſet: longa eſſet narratio; ſed rem ſummatim exponam. Etiam in talibus poëticam vim agnoſce. *faſtigia* ſunt rerum capita, κορυφαὶ λόγων. Pind. O. 7, 125.

343. Sichæus ditiſſimus inter Phœnices agris ſ. agrorum poſſeſſione. vid. Burm. *miſeræ dilectus*, τῇ σχετλίῃ; pro-

Phœnicum, et magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychæum

lib. IV, 502, 552. In Pier. nonnullis *Suchæus* erat. Heinſius tamen *Synchæum* a poëta exaratum fuiſſe autumabat. nam ſic ſcribi ap. Græcos (apud Euſtath. tantum, ſi recte memini, ad Perieget. v. 196). Brunckius V. C. *Sycchæus* edidit, Συχχαῖος, præclare. Verum ſic alia, eaque multo magis ingrata, varietas ejuſdem vocis intra decem verſus diverſimode ſcriptæ infertur. Alioqui ſimile exemplum variatæ pronuntiationis eſt in *Sicania*, I, 557, et *Sicani* V, 293, et al. Collegit plura Drakenb. ad Silium IV, 778. Ex *Sicharba* nomen *Sichæi* feciſſe poëtam Servius ait. *Acervas* aut forte verius *Adherbas* Juſtino dictus. *Huic Sichæus erat conjux* Goth. tert. *ditiſſimus auri* jam Huetiana emendatione tritum eſt. Me non tam v. 349, 358. 9 et 363 moveret, quam hoc, quod in tali gente, qualis Phœnicum, mercatu et navigatione inclita, ex *auri* potius copia quam ex latifundiis declarari debuiſſe videntur divitiæ. Et Juſtinus XVIII, 4, 6 *Huic* (Eliſſæ marito) *magnæ ſed diſſimulatæ opes erant*, aurumque *metu regis non tectis ſed terræ crediderat*. Enimvero potuit et inter illos eſſe, qui multas terras in ditione haberet adeoque ſervorum et clientum opibus valeret; et habuit forte poëta hiſtoricos, quos ſequeretur, ut ex ſcriptoribus apparet, ſequioribus quidem, ſed qui vetuſtiores exſcripſere, ut Jo. Malala p. 206 ed. Oxon., qui Servium compilavit, ſed alium, quam qualem nunc habemus, et Cedren. Hiſt. Comp. p. 140 B. διαφθονούμενος αὐτῷ ὡς πολιτικώτερον καὶ δυνάστῃ. Verbo: ſpecioſa eſt emendatio *auri*, quam et ipſe amplectar; nec tamen talis, ut alteri renuenti hoc idem perſuadere poſſim, aut ut altera lectio pro inepta et abſurda haberi queat. Etiam inf. X, 563 *ditiſſimus* agri *Qui fuit Auſonidum et tacitis* regnavit *Amyclis*, et Silius V, 260—266.——344. *miſere* Zulich. ſed hoc jam in *magno amore* latet.——345. *jugavit* Menag. pr.——346. Pro *Ominibus*, *Connubiis* Hamb. alter, Menag. ſec. *annis* Bigot. utrumque ex interpretatione. ——348. *quos inter medios* Medic. et Moret. pr. Leid. unus a m. pr. etiam nonnulli

pro *a miſera*, græce; et hoc pro, *ab ea*, ornate. *Miſera* autem amore; uti aliqua *miſere* amare dicitur pro, valde amare.

345. *Intactam*, Homericum κεδίην ἄλοχον pulchre expreſſum, *primiſque jugarat Ominibus*, h. e. nuptiis, pro quibus auſpicia nuptialia dici ſolent; unde traxit *omina*. Guellius laudat e Propertio (III, 19, 14): *Contineant nobis omina prima fidem* pro amore. *Pater* autem Belus, ex poëtæ narratione v. 621.

346. *Germanus* int. Didonis. Rem

Inpius ante aras, atqui auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celavit, et ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis; ora modis adtollens pallida miris,
Crudelis aras trajectaque pectora ferro
Nudavit; cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet,

nonnulli in Servianis, duoque Gothani. Utrumque dicitur; ſed *medius*, puto, exquiſitius.——349. *aram* ſec. Moret. *incautum ante aras—Clam ferro immitis ſuperat* Bigot.——350. *amorem* Medic. *amore* videtur Rufinianus legiſſe, ut Rottend. ſec. habet.——352. *una ſpe* Pierius ex uno ant. et ſic Goth. pr. *ſpe vana* Bigot. *eluſit* Zulich. *Multa malus, ſimulans*, male in Burm. edit. interpungitur.——353. *in ſomnos* Voſſ. ſec.——354. *tollens pallentia* ed. Ven. Diſtinctio poſt *conjugis* eſt a Burmanno; antea non niſi poſt *miris*.——355. *Tranjecta* Menag. alt. Goth. pr.——356. *domus et ſcelus* Medic. *cæcumque dolis* Dorvill. non male. *ſcelus eſſe* un. Heinſ. *ſcelus ore retexit* Goth. pr.——357. *patriæque* Medic. quod illuſtrat. Heinſ. *patriamque* antiquiſſima aliquot exemplaria Pierii, alter Hamb. Franc. et Witt. quod haud dubie doctius. Sed *fugam* præceſſerat; unde errori

Rem etiam Juſtinus expoſuit, etſi paullo aliter lib. XVIII, 4 ſq. *Quos inter*, int. Sichæum et Pygmalionem. *Furor* quanto potentius quam inimicitia!

350. *Securus amorum g.* nil curans; ne ea quidem cogitatione a ſcelere revocatus, quod ſorori, quæ miſere conjugem amabat, ſummos luctus crearet. VII, 303 *optato conduntur Tibridis alveo Securi pelagi atque mei.* Mox *malus* ad fraudem ac dolum ſpectat.

353—356. *Inhumati c.* auget rei atrocitatem et ſomnii narrati probabilitatem epitheton hoc, ſi memineris, inſepultos, niſi humentur, quieti reddi non poſſe. In verbis ante oculos habuit notum Lucretianum: *ſimulacra modis pallentia miris*, h. e. miro modo pallida. *Crudeles aras*, h. e. ſcelus ad aras in ſe commiſſum, *trajectaque pectora ferro*, h. e. cædem ſuam. *Nudavit*, cum clam facta eſſet manifeſtam fecit; nam *nudare*, exquiſite pro retegere, recludere, monſtrare. hinc *cæcum ſcelus*, occultum, *domus*, a fratre in ſororis marito commiſſum. cf. Ovid. Ep. VII, 113. De reliquis v. Excurſ. ad h. l.

Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus et auri.
His conmota fugam Dido ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quæ forte paratæ,
Conripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago: Dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.

errori illud deberi poteſt; tum minus ingratum eſt auribus *patria*, quod præfert poſt Henr. Steph. Burmannus.——358. *auxilioque viæ* Mediceus Pierii. *veteris* nonnulli, ſed ambigua fieret oratio. Burm.——359. *thenſauros* veteres ſcribunt. v. Pier. ad h. l. *ingens* Zulich. ſed altera lectione ſuperſcripta.——362. *metus æger* Goth. ſec. non male, ſed *acer* fortius ſpirat. *naves ſunt forte p.* Zulich. an: *naves tunc f. paratæ Corripiunt.* Burm.——363. *arripiunt* Græv. *ornarunt auro* qu. Moret. idem *portentur*.——364. *facta eſt* Puget. *facta* Goth. tert.——365. *cernes* recte defendit Burm. ſuperato demum colle inf. 419. Mediceus tamen cum multis *cernis*.——366. *ſurgenteſque arces* Oudart.——367. *Burſam* Zulich. Leid. Goth. ſec. *mercatique* ſc. ſunt *ſolum*, etſi durius, maluit poëta, quam *mercatumque ſolum*, emtione paratum, ſc. cernes, ut orationem variaret nova junctura.——368. *Taurinum* Goth. pr. *quantum taurino* Sprot. *poſſint* Medic. *poſſunt* pr. Voſſ.

361. *Odium crudele*, μῖσος ἀπηνὲς: proprie quale eſt immanis animi. Sic *ſævus, crudelis, atrox*, et ſimilia, poëtis pro, magnus, ingens. *metus* autem *acer*, δεινὸς, vehemens, proprie de animo exaſperato. 364. In *Pygmalionis opes* vis et acumen ineſt; ſcilicet quas ille animo et ſpe jam præceperat.

366. Sane Didonem arx Byrſa tamquam propriam conditricem habuit; urbem enim jam illa adventante ſtetiſſe probabile ſit. At hic nolim ita argutari. *Arx Carthaginis* eſt Carthago. Ἰλιὰς ἄκρα. 367. Devenere—et mercati ſunt ſolum, Byrſam h. e. locum, in quo Byrſam arcem condiderunt, ſeu *Byſram* verius; ut poſt Scaligerum ad Euſeb. Chron. multi, quos enumerare ambitioſum foret, docuerunt. Sed recte βύρσαν βύρσαν, fabulam a Græcis haud dubie ortam, poëta ſequitur.

Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo conponet veſper Olympo.

369. *quibus aut veniſtis* Heinſ. e Medic. aliiſque revocavit; et confirmant id Nonius Marcellus et Priſcianus. Romanus tamen cum Oblongo et Mediceo Pierii aliam codicum ſectam facit, *quibus adveniſtis*; hanc ſequitur Cuning. ſcriptura per *t* cauſſam varietati dedit.——370. *quæve* Mentel. pr. *quodve* Menag. pr. *quoque* Hamb. pr.—371. *ab p.* fragm. Moret. *de p.* Franc. Menag. pr. et Erfurt.——372. *primum* Hamburg. alt.——373. *et placet* Franc. a m. pr. *tantorum a. l.* Macrob. III Sat. 2, ſed alio loco vulgata exhibetur. *noſtrorum a. parentum* vetus codex Pierii, quod fruſtra ille firmat.—374. *veſper componet* Hamb. pr. *componat* Corradus ait alios legere. v. Burm. Sunt ſcil. codd. ap. Pierium.

tur. In *taurinum tergum*, provide vulgare *corium* evitat. 369. *Qui tandem* operoſe eliquat Burm. Præſtat ſimpliciter dicere, interrogationis vim augeri particula, (τί ποτε. τίπτε ap. Homer.) et deſiderium ſciſcitantis intentius inde eluceſcere. 371. Βαθυχάλκου Homer., ut Iliad. ά, 364 et ſæpe alibi. ἐξ ὑπάτοιο στηθέος ἀμπνύσας Apollon. II, 207.

372—374. Si ego fata noſtra ordine exponere, et tu ea audire velles, dies nos deficeret. Quam ornate fingula! Homerus minus ſobrie Od. γ, 113 ſqq. et ξ, 196 annos pro die ponit. *repetens pergam*, pro, ſi repetam. In *annalium* nomine argutatur Macrob. III, Sat. 2 et poſt eum alii. Gravius eſt vocabulum quam narratio, hiſtoria, adeoque magis epicum. *Cælum clauditur* modo nubibus obductis, modo tenebris noctis prætentis, ut h. l. Nec huc trahenda *porta cæli* Georg. III, 261. *Veſper componet diem* quaſi mortuum et ſepultum; inquit Cerda poſt Scaligerum et Turnebum; qua imagine poëtæ noctem repræſentare non refugiunt. v. Cerdam et quos laudat. Vellem idoneis exemplis hoc firmaſſent viri docti. Dies *obire* et *occidere* alio modo dicitur. Recte Burmannus monuit, *componere* ſimpl. eſſe *finire*. Sic et Serv. ad XII, 109; ſed quæritur de cauſſa vocis. Ducta ſcil. notio a cogitatione Solis ſ. Diei quieti ſe reddentis et componentis ſe ad ſomnum, dum occidit. Neque ſimile eſt illud; *condere diem*, ut Ecl. 9, 52 *condere ſoles*, et illud Horatii: *Condit quiſque diem collibus in ſuis*, IV, 5, 29. Nam

Nos Troja antiqua, ſi veſtras forte per auris
Trojæ nomen iit, diverſa per æquora veſtros
Forte ſua Libycis tempeſtas adpulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, genus ab Jove ſummo.

Pierium. Poſt v. 374 in Græv. cod. ſpurius verſus ſubjectus erat: *Quam tibi noſtrorum ſtatuatur ſumma laborum.*——375. *Veſtras ſi forte* Heinſ. unus. ——376. *init* Zulich. *jactos* unus ap. Pierium.——377. *forte* Bigot. a m. pr. et al. *forte mala* Zulich. pro var. lect. *applicat* Sprot. quod Burm. præferre malit. Equidem vim ac virtutem lectionis non capio.——378. *qui* non agnoſcit Moret. pr. et ſane concinnius ſubintelligitur. v. Heinſ. ——379. *æquora* Menag. pr. et ſec. Rottend.——380. et ante *genus* ſuſtulit

in his occultare, tegere, eſt, adeoque exigere diem, donec ſol occiderit.

375—377. *Troja antiqua*, epitheton cum dilectu poſitum; tanto clarior urbis fama eſſe debet, quo antiquior illa eſt. *ſi per auras iit*, variavit vulgare: ſi pervenit ad aures veſtras. *diverſa æquora*, ſimpl. alia via quam qua iter parabamus; ex illis: Οἴκαδε ἱέμενοι, ἄλλην ὁδὸν, ἄλλα κέλευθα Ἥλθομεν. *tempeſtas appulit*, διΐξε πίλασε κῦμα, *forte ſua*, caſu, qualem tempeſtas afferre ſolet. Habuit in his, quam ſequeretur, poëta orationem Ulyſſis ad Polyphemum Od. ι, 259 ſqq.

378. *Sum pius Æneas.* v. Exc. ad h. v. *pius* eſt religioſus, quoniam omnia ad deorum oracula exſequutus eſt. Itaque *caſtum* dixit Horat. C. S. 42. *Penates.* v. lib. II, 293 et ad e. l. Exc.

380. Fabulam poëta ſequitur, qua Dardanus a Corytho Tyrrheno genus ducere ferebatur, cum Corythus Samothracicus in eum eſſet tranſlatus ſimilitudine nominis. v. Æn. VII, 205 ſqq. 240 ſq. VIII, 134 ſq. adde III, 167, 8, ubi v. Excurſ. III. Hinc lib. VII, 122: *Hic domus, hæc patria eſt.* II, 620 *tutum patrio te limine ſiſtam.* Hactenus Italia eſt Æneæ patria; et hactenus *genus, a Jove* ductum, *petit*, h. e. ſtirpem et originem generis a Jove ducti, quatenus Dardanus, Jovis filius ex Electra, et generis auctor, ex Italia oriundus eſt. cf. III, 94 ſqq. At Burmannus eam rationem ſequitur, ut *genus* nominandi caſu poſitum accipiat: *ego Æneas, genus a Jove*, h. e. Jovis, ut V, 45, quæro patriam. Quæ ratio per ſe eſt bona, ſed dura eſt oratio, et hæc ſtirpis memoratio paullo ſerius, quam reliqua oratio fert, ſubjici videtur,

381.

Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre Dea monſtrante viam, data fata ſecutus;
Vix ſeptem convolſæ undis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud, credo, inviſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.

tulit Burm. auctoribus libris Montalb. Hamb. alt. Bigot. cf. not. *ad* γ. *magno* Romanus.——381. Inepte Grammatici ſuper *Bis denis* commentantur: *vigiti* fuiſſet pedeſtris orationis forma.——382. *ata fata* Græv. eraſa prima littera, quaſi voluerit *rata*. Sed vulgatam firmat Burm. *data f. ſequuntur* Goth. pr.——383. *convolſæ* Romani et Medic. adeoque optimorum ſcriptura.——384. *perero* Hamb. pr. eadem diverſitas IV, 72. Burm.——386. *dolori eſt* Erfurt. *eſt* abeſt a nonnullis. v. Burm.——388. *carpis vitalis* Montalb.

381. *Phrygium æquor*, littori Troadis ſeu Phrygiæ minoris prætentum. *conſcendi æquor navibus* doctius dictum, pro vulgari, *conſcendere naves*. Qui enim *in altum* evehitur, is et *æquor conſcendere* dici poteſt. 382. *Matre dea m. v.* ex Æn. II, 589 ſqq. eſt dilucidandum. Sane ibi nihil de via a Venere monſtrata monetur ſed tantum de fuga v. 619, 620. Verum fuere aliæ in eam rem fabulæ: v. ſup. Diſquiſ. II, ſ. VII. Quæ Servius et Pomponius ex Varrone de Veneris ſtella hic incommode ſatis memorant, potuere infidere poëtæ animo in libro II, 693 *de cælo lapſa* etc. *data fata*, monſtrata cum per auſpicia tum per oracula III, 95 ſq. 163 ſq. 375 ſq.

In 383—385. obſerva magnificam dictionem ex verborum delectu. *ignotus* Serv. exponit *quaſi* propter v. 379 *fama ſ. a. notus*. Enimvero eſt in terra ignota, inter homines, quibus ipſe ignotus eſt. Sic *ſolus* aliquis errare dicitur in ſolitudine. 385. Eum interpellavit, ſ. non *paſſa querentem*, pro, *non paſſa eum queri plura*, græca ratione; ſ. *interfata querentem*. *non paſſa* ſc. queri *plura*: οὐδ' ἔτι κλαίειν Iliad. ν, 427. Semper autem apud Homer. ἔᾳ cum infinitivo; non cum participio.

387. 388. Ornate. O carum te ſuperis, cum Carthaginem delatus ſis! Expreſſit autem illud, quod aliquoties apud Homerum: ὃ γὰρ δὴ Οὔ σε θεῶν ἀέκοντι γενέσθαι τε τεραφίμην τε, ut Od. γ, 27. *vitales auras* ex antiquo ſermone habet,

v. c.

Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, et in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Adſpice bis ſenos lætantis agmine cycnos,
Ætheria quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum

389. *ad r. l.* Exc. Burm. *ad* omittit Rottend. ſec. quod forte doctius. *teque hinc r.* Parrhaſ. et. Venet. *ad lumina* fragm. Moret. et edit. Genev. *profer* Leid. ſed v. Burm.——390. *ſocios reduces* Dorvill. *claſſemque receptam* Sprot. Hamburg. pr. Leid. un. et Zulich. ſed *relatam* recte defendit Burm. Ego addam: hoc exquiſitius eſſe altero; et, ut *ferri in portum* proprium in re nautica eſt, ſic poëtica oratione *referri* ex alto vel tempeſtate jactatum in portum bene dictum. *relictam* Goth. tert.—393. Heinſius varie tentat, ægre ſcilicet ferens procedentes eodem tenore caſus *bis ſenos lætantes*. Malit *lætanti bis ſenos*, vel *bis ſeno lætantis a.* vel *bis ſenos lætanti examine*. Sed vulgatam et codd. et Priſcianus defendunt; unus Sprot. pro var. lect. *luctantes*. Tu vitio ſic occurre, ut accuratius interpungas et legendo moram facias: *Adſpice bis ſenos, lætantes agmine, cygnos.*——394. *Ætheria quos forte plaga J. ales ab alto* un. Heinſ. et Parrhaſ.——395. *turbavit* Dorvill. *turbarat* ed. Ven. cum aliquot codd. Pierianis. *turbabit* Romanus.——396. *captis* Mentel, tert. pro var. lect. Reg. a m. pr. ſed adverſatur ſententiæ. *reſpectare* Gudian. a m. pr. *jam nunc ſpectare* Dorvill. *jam* abeſt Franc. *deſperare* eſt vitium operarum edit. Heinſ.——398. *ut cætu* Moret. pr. a m. pr. v. inf. 486. *cætum* Medic. ſed *m* notatum. *cinxere ſolum* conj. Burman. ſed v. not.——399. *pubeſque tuæ puppeſque* Bigot. v. Burm.

v. c. ap. Lucret. III, 406 et al.

390. *Claſſem relatam*, reductam, reducem. *verſis aquilonibus*, h. e. ventis ſimpliciter. Mox *vani* ad ornatum egregie. *Vanus*, non modo qui pollicetur, quæ præſtare nequit, ſed et qui profitetur vel falſam vel inanem doctrinam. cf. Serv.

393—400. Duodecim naves cum Antheo, Sergeſto, Cloanthoque

Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo. 400

400. *portus* Hamb. pr.

thoque ſervatas mox videbimus. Has totidem olores innuunt, quos, ab aquila modo agitatos et diſperſos, hoſte abacto ludibundos plaudenteſque terram advolare oſtendit Venus. *turbabat* eleganter pro agitabat, inſequebatur. *aperto cælo* alii ſereno, ut ſup. v. 155, ego malim pro libero, pervio volantibus. Quæ ſequuntur, varie accipiuntur et accipi poſſunt. Difficultas eſt in voce *capere* et *captas*, cujus notio exquirenda eſt, quæ cum voc. *deſpectare* conveniat: ſiquidem terra *jam capta*, occupata, *deſpectandi* locus eſſe non videtur. *Capere* autem eſt aut occupare, aut oculis deſignare, eligere, petere. Plerique Intpp. *terras aut capere* h. e. tenere, inſidere, aut *captas jam deſpectare*, h. e. deſpicere in terram jamjam *capiendam*, cui jam adpropinquant volatu, ut capiant, occupent; qui quidem modus loquendi, etſi durus, non infrequens eſt, ut in illo: εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστι. Od. 1, 93. Burmannus *captas* intelligit a prioribus, qui in terram jam deſcenderant, captas. Quod jejunum eſſet. At Serv. *capere*, eligere. In Georg. II, 230, quem laudat, eſt *capere oculis*. Jam ſi *deſpectari* aliquid dicitur, quod jam *captum* eſt, debuit utique τὸ *capere* antecedere; præferendumque adeo hoc, ut ſit: cygnos terram aut petere, volatu ex alto deorſum facto, aut ad eam, petitam et oculis volatuque deſignatam, jam propius ferri, ideoque eam deſpectare: et nunc ludere in orbem facto volatu, donec humi conſidant aut amne mergantur. Scilicet cogitandum eſt, cygnos adhuc recto volatu per aërem fugiſſe, nunc deorſum ferri verſus terram, littus puta maris vel fluminis, quod antea inſederant: (nam 397 *ut reducet illi*). Igitur hæc ratio per ſe optima eſſet, niſi id, ad quod mox comparatio transfertur, alio duceret: nam v. 400 claſſis *aut portum tenet* (atqui hoc erat *terras capere*) *aut pleno ſubit oſtia velo* (hoc *deſpectare*). Hæc igitur ſatis declarant poëtam aliter hæc non accepiſſe quam, cygnos aut *capere*, occupare, tenere, terram, aut eam *deſpectare*, volatu deorſum facto: adjecit ornatus poëtici cauſſa *captam*. pro deſpectare *et capere*; ita ut in eo eſſent ut jam caperent, et, tantum non captam, terram proſpicerent. Conveniunt hæc cum participiorum uſu apud poëtas. Jam et ii, qui devolabant, et ii, qui conſederant, ex terra evolando per aërem ludunt: quippe metu depulſo. *ſtridentibus alis* exquiſitius quam clangentibus. *cœtu cinxere polum*, agmine facto *cingunt* (ad oculorum ſenſum; ut alias cœlum ſubducunt oculis in aëre viſa) *polum*, cœlum, aërem; in hunc alis ſublati ludunt volando in orbem, ut ſolent, vel gyrum. Ita puto omnia ſatis expedita, in quibus et Burm. hærebat. Cur autem augurio e cygnis utatur poëta, ſubtiles

rationes

Perge modo, et, qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, et avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere; pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. Ille, ubi matrem
Adgnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:

401. *quo te* Pierii Longob. et multi ap. Burm. quod equidem dicerem vulgarius eſſe. *ducet* ed. Ven. *duxit* Zulich. *via ducit* Bigot. *dirige* Gud. et Rom.——402. *advertens* Hamb. ſec. male.——403. *A vertice* octo ap. Burm. quod probat vir doctiſſimus propter *τὸ avertens*. Sed ſemper lubricum in talibus judicium; poëtica enim eaque exquiſitior ratio præpoſitionem reſpuit; et tamen plurimis locis poëtæ vulgari ratione utuntur; ut, ubi ea librario potius quam a poëta profecta ſit, dictu ſit difficile.——406. *eſt* abeſt Mepag. pr. et Hamb. ſec. male. *fugientem tali eſt v. ſ.* Longob. Pierii.

rationes afferunt interpretes. v. Serv. et Cerda. Præſtat hoc unum monere, quod *Cygnus in auguriis nautis gratiſſimus ales: Hunc optant ſemper, quia nunquam mergitur undis;* laudat verſus Servius ex Ὀρνιθογονίᾳ, Macri ſcilicet Æmilii. (v. Brouckh. ad Tibull. p. 275, ex Iſidoro XII, 7.) Nec prorſus alienus a Venere ales eſt cygnus; nam et curru cygnis juncto fertur Venus; ut alias columbis aut paſſeribus. *Diſſident autem olores et aquilæ* auctore Plinio X, 74 ſ. 95. cf. Cerda. Athen. IX, p. 393 D μάχεται δὲ (ὁ κύκνος) καὶ τῷ ἀετῷ, αὐτὸς μάχης μὴ προαρξάμενος. Et hinc ap. Homerum in cygnorum anſerumve gentem irruens aquila inducitur, egregio v. c. loco Iliad. ο, 690 ſqq. 399. *Pubes tuorum* dictum puto ut *turba tuorum*. *Oſtia* docte h. l. ut V, 281 aditus portus.

402. Numen ſuum Venus ſub diſceſſum prodit, more deorum, qui ſpeciem humanam mentit mortalem aliquem convenerunt. Declaratur autem divina Veneris forma per ſummam pulchritudinem, h. l. cervicis, comas ambroſia delibutas et odorem late ſpargentes, tum per pallam et per inceſſum. Vid. Excurſ. ad h. v. Si in *roſea cervice* non tam Horatii I Carm. 13, 1 auctoritatem, quam rationem deſideras, aut puta *roſeum* eſſe omnino ſuave vel pulchrum, aut colorem floridum exprimi in tenera cute etiam candidiſſima pellucentem. *Ambroſiæ comæ*, ambroſia, deorum hoc unguentum eſt, delibutas, ab Homero habet, Iliad. α, 528. *palla* Veneris vel ex illo nota, quod legitur Iliad. ι, 315 πέπλοιο φαεινῆ πτύγμα et 338 Ἀμβροσίῃ διὰ πέπλῳ, ὅν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί. habitum itaque deæ declarat; *inceſſum* autem cogita levem illum et

volatui

Quid natum toties, crudelis tu quoque, falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aëre ſæpſit;
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſſas.

408. *dextras* Rottend. pr. *dextram j. dextræ* Hamb. pr.——409. *aut veras* alter Rottend. *et v.* tert. Goth. *ac reddere* ſec. Hamb. *et notas audire ac r.* Parrhaſ. ex VI, 689.——410. *ſortit* Bigot. *ducit* Puget.——411. *gradientem* Hamb. ſec. *ſæpſit* ſcriptura eſt Medicei et Romani.—— 412. *fundit* Bigot. *fulſit* Wallian.——413. aberrant codd. in *ne quis* et *neu quis* v. Burm. *poſſit* plurimi, male. *neu qui cognoſcere piſſint* Voſſ. unus.——414. *Molirive viam* Hamb. pr. *que* Bigot. *moram veniendi ac p.* ed. Ven. *diſcere cauſſas* poſt Longobard. et alios, Pierio inſpectos, Rottend. uterque et Hamb. un. pr. var. lect. forte ex Æn. VI, 488. in edd. nonnullis eſſe videtur *expoſcere*. aliquot codd. ap. Pier. *exquirere*.

volatui ſimilem, columbarum inſtar κατὰ ῥύμην τινὰ ἀέριον καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον, ſec. Euſtath.

407. *toties*. Sæpius igitur Venus jam ante nato viſa fuerat. Sic Æn. II, 589 *Quum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit Alma parens* etc.

408. 409. Cf. verba Ulyſſis ad matrem inter umbras. Od. λ, 209 ſqq.

412. Denſa nube circumfudit eos. Ab Homero eum hoc traxiſſe notum eſt, apud quem ſæpe hoc occurrit; inprimis compara Odyſſ. ν, 14. 39–43, quem locum jam monſtravit Macrob. V, 4, de Ulyſſe, quando Alcinoi regiam intrat; ad cujus exemplum totus Æneæ ad Carthaginem et Didonem aditus eſt expreſſus. adde Apollon. III, 210—214, et alios. cf. h. l. Cerda. Totum locum expreſſit Valer. Fl. V, 400 ſqq. Facile vero principes hujus phantaſmatis auctores ipſe oculorum ſenſus, nebulis ac nubibus vicina loca obducentibus, illud docere debuit; multo magis cum deos quoque nube amictos et oculis ſubductos vulgo narrarent.

413. 414. *Contingere*, malum inferre. *moliri moram* ponderoſius quam facere, excitare. Eſt enim ſtruere vel movere poëtis *moliri*.

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque revisit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Conripuere viam interea, qua ſemita monſtrat;
Jamque adſcendebant collem, qui plurimus urbi
Inminet, adverſaſque adſpectat deſuper arces.

415. *Paphon* Hamb. pr. cum al. ant. *adit* aliquot ap. Burm. et Pier.—420. *adſpectant*, ut ad Æneam cum comite referatur, Gudianus a m. ſec. cum Rottend. pr. et aliis ap. Burm. quem vide; item fragm. Vatic. Bottar. p. 170. Sed collis *adſpectat* haud dubie melius; nec temporum conſequentia aliter permittit. *exſpectant* Leid. un. *exſpectat* Puget.

415. Cf. ad v. 16. Verſus ex Homero ſed ornatius expreſſi Odyſſ. ϑ, 362 ſq. Compara Hymn. in Vener. 58. 59 ſqq. et Odyſſ. ν, 80. 81 ſqq. de Minerva. At ex Virgilio Statius V Theb. 61 *Illa Paphon veterem centumque altaria linguens.* Quod autem turis et ſertorum odores exhalantium tantum ſit mentio, non victimarum cæſarum, ſatis docte interpretes referunt ad morem ſacrorum Veneris, quod aræ nullus ſanguis offundebatur, maxime Paphiæ Veneri. v. Tacit. Hiſt. II, 3. cf. h. l. Cerda. Alius cum elegantiæ ſenſu ad id, quod deam deliciarum et voluptatis arbitram decere poſſit, referat: quomodo enim, inquit, aut victimarum nidore illa delectari, aut inter odores turis et florum iſtum nidorem deſiderare poteſt? Comparat locum Callimachi de Apollinis Carnei ara H. in Apoll. 80 ſqq. Guellius. *læta* v. 416 accipe, quoniam gaudet Papho. *Sabæo* v. Georg. II, 117.

418. *Corripere viam*, doctius quam, *iter*, h. e. celeriter, raptim, facere, exigere; ſic *corripere greſſum*; doctius etiam V, 144 *corripuere campum currus*. Similiter *rapere* dictum occurrit. v. ad Valer. Fl. I, 4.

419. *Qui plurimus urbi inminet* ad magnitudinem refero montis ſub ipſis urbis mœnibus accubantis; Servius *longum*, Cerda *altum* exponunt. Simpliciter in vulgari oratione dixiſſes: *Imminet urbi collis aliquantum editus, et Byrſam deſpicit. Hunc jam adſcenderant.* Pro *magno monte* poëta diceret *multum montem*, ut Georg. III, 52 *plurima cervix*, longa et craſſa. Minus commode diceres dictum pro *collis plurimum imminet*. Cæterum poëta hoc ſumſit ex topographia Carthaginis. Tales enim colles aſperos et difficiles in ipſo aditu Iſthmi, in quo Carthago ſita erat, deſcribit Polyb. lib. I, c. 46 τῶν γηλόφων τῶν ἐπιζευγνύντων τὸν αὐχένα τὸν συνάπτοντα τὴν K. etc.

421.

Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, et ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, et concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.

421. Unus Leid. aberrat in *mapalia*. Hæc ſup. Georg. III, 340 vidimus eſſe *ædificia calamis cannisque plexa*, (v. Silius XVII, 89. 90) *oblongè, incurvis lateribus tecta, quaſi navium carinæ ſunt* ex Salluſt. Jug. 21, qualia adhuc ſunt tuguria in conum exeuntia plurimorum populorum, et ea quidem *plauſtris vecta*, adeoque *mobilia*. At *magalia*, priore etiam ſyllaba producta, ſunt agreſtia ædificia *ſtativa*, eoque nomine inprimis veniebant ſuburbia Carthaginis. v. Bochart. Chan. I, 24 et II, 9: Waſſe ad Salluſt. l. l. et Geſner. in Theſ. h. v. Omnium fundus Servius ad h. l.——422. *aſtra* v. fragm. Vatic. ſed *ſtrata* in marg. *virorum* Hugen.——423. *ardentes inſtant* Moret. ſec.——424. *molirive* a. *ac* m. Parrhaſ. *ſubducere* Rottend. alter. Vulgata eſt ap. Schol. Cruqu. Horat. III Carm. 1.——425. *optare* plurimi Heinſio et Burm. inſpecti. etiam Rom. a pr. m. perpetua varietate. cf. inf. 552. *conducere* tert. Moret. cum gloſſa, id eſt, *deducere*. perperam. *tecta et c. ſ.* tert. Goth. a m. pr. *tecto* ſingulari numero magis poëticum h. l.——426. Verſus a loco alienus: de quo ſo, cundis curis ſtatuendum fuiſſet a Marone. v. not. cf. ad lib. V, 758. not.

421. Sic Ulyſſes Phæacum urbem: Θαύμαζεν δ' Ὀδυσεὺς λιμένας καὶ νῆας ἰούσας etc. Od. η, 43 ſeqq. quem totum locum poëta ante oculos habuit. Magnum ædificii opus bene cum caſis et tuguriis componitur: ea ſunt *magalia*, de quibus v. var. lect. Dixeritne autem poëta hoc, *magalia quondam*, ex Æneæ perſona, an ex ſua, dubitare poſſis cum viro docto (*Mejerotto* in *Dubiis* p. 34), et ſi illud, an recte dictum ſit. Poterat tamen etiam Æneas auditu hæc accepiſſe; nec neceſſe poëtæ ut hoc moneret. *ſtrata viarum* doctius quam viæ ſtratæ. Exempla ſimilia collegit Cerda. Viarum autem cura in novâ colonia ſatis eſt memorabilis; occurrit ea quoque in Cyrene recens condita apud Pindar. P. 5, 117—124.

423—425. *Inſtant* operi Tyrii; ut plene extulit Silius II, 407 ſqq. in loco hinc expreſſo. *ſubvolvere* bene, ut declaret, in altum educi arcem. *optare*, ut III, 109, eſt eligere h. l. v. Cerdam et al. *concludere ſulco*, foſſam ducere, definire ædium ſitum ac locum foſſa facta, in quem fundamentum immittatur ſeu crepido. Male de aratro cogitant.

426. *Jura* ſunt judicia, uſu ſollenni, adeoque h. l. ipſi

Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii, inmaniſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub ſole labor; quum gentis adultos
Educunt fetus, aut quum liquentia mella

427. *Hinc* ſec. Hamb. *portas* Montalb. et Leid. cum al. etiam ap. Pier. Sed de his jam v. 422. *fodiunt* qu. Moret. *lata* fragm. Vatic. Deſidero utique aliud epitheton pro *alta*, quod tertio verſu iterum legitur: in quo offendebatur quoque b. Schraderus. *theatris* lectio eſt fragmenti Vaticani; porro codicis Romani cum tota familia, quæ eum ſequitur; et hoc Heinſ. prætulit. Alteram ducit Mediceus, *theatri*, quod Burm. revocavit, quia non veriſimile ſit, ut in nova urbe theatra exſiſtant. Si tamen ad hanc ſubtilitatem deſcendere velimus, theatri mentio hic omnino nulla fieri debebat. v. not. Sed alterum eſt magis epicum.——428. *Fundamenta petunt* alii ap. Pier. etiam fragm. Vatic., quæ alterum in marg. habet.——429. *exſcindunt* Zulich.——430. *florida* pr. Moret.——431. *gentis adultæ* Hamb. ſec. Traducta nonnulla e Ge. IV, 163 ſqq.——432. *excidunt* Græv. a m. pr. *perducunt* Oudart. an *produxunt?* addit Burmannus. Sed *educunt* ex alveariis; et Macrob. V Sat. 2 defendit. *et conliquentia* Goth. tert. *ſtillantia mella* Hamb. pr. cf. Ge. IV, 164.

judices. Habentur igitur *comitia creandis judicibus, magiſtratibus et ſenatoribus*. ita equidem interpretor. Nam ſi *jura* loca ſint, ubi jus dicitur, durum ſic, *legere jura*; et quid tum, *legere magiſtratus? ſenatum?* Debebunt ſcilicet et hi pro *curiis* poſiti intelligi, h. e. pro locis, ubi illi conveniant. Burmannus *jura magiſtratuſque* magiſtratus juridicos, qui jus dicant, explicat. Sed cogitandum erat, Æneam de monte proſpicientem ea omnia, quæ hic ponuntur, oculis ſuis cognoſcere. Unde igitur intelligere e longinquo poterat, magiſtratus juridicos nunc legi. Si mecum omnino ad *comitia*, quæ habentur, referas, tolerabilis ſaltem eſt ratio. Sed vel ſic hic verſus inter reliquos quaſi alienigena aliquis habitat; quandoquidem neque grammatico aliquo vinculo cæteris adnectitur, nec ſententia ipſa colligatur; nam reliqua omnia ad ædificia nova, quæ excitantur, ſpectant.

427—429. An theatri ſtructuram Phœnicibus recte, atque adeo in ipſo rerum initio, dederit, viderit poëta; Græcarum fane civitatum coloniis hoc accommodatius. Sed res præclare ob oculos poſita. Portus *cothon* dictus proprio nomine ap. Liv. et al. v. Bochart Chan. I, 24.

430—436. Expreſſa ex Georg. IV, 163—169, ubi

v. quæ

Stipant, et dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera adcipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent:
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt!
Æneas ait, et faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſæptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbræ,

433. *diſtentent* malit Cuning. ſed v. ad Ecl. IX, 31. adde Ge. IV, 164. *aut d.* Zulich.——434. *excipiunt* Bigot.——436. *Fragrantia tecta* malit vir doctus in Obſſ. miſc. crit. T. II, p. 29, quia *mella* jam v. 432: ratione parum idonea. cf. Burm. *flagrantia* etiam hic codd. ut alibi; ſic Goth. tert.——438. *ſuſcipit* tres ap. Burm. c. Goth. pr. *conſpicit* Hamb. pr. *proſpicit* Vratiſl. meræ utique aberrationes. Ædificia alta et excelſa *ſuſpicimus* proprie. Commode itaque poëta hac voce uſus eſt, ut altitudinem ædificiorum eo ipſo ſubjiceret animis. Hinc etiam *faſtigia urbis* dixit pro tectis.——439. *ſe ſæptum* alter Menag. et Erfurt.——440. *virûm* Bigot. et unus Heinſ. Et ſic jam Pierius fuiſſe memorat, qui legerent: *Per medios miſcetque virûm* ſc. ſe.——441. *umbra* tanquam exquiſitius recepit et docte illuſtravit Heinſ. Adde Markland. Ep. crit. p. 121. Vel Probi auctoritas

v. quæ ad interpretationem faciunt, inprimis de mellificio. cf. Æn. VI, 707. 8. 9. Comparationem, quam mireris cuipiam diſplicere potuiſſe, adverſus H. Stephanum diſſ. de Criticis p. 111 defendit Burm. Præiverat Homerus Iliad. β, 87—90. *ſub ſole* Burm. vult eſſe, ſole oriente, ſummo mane. Georg. IV, 185 *mane ruunt portis*. Sane ita res fert. Verum *ſub ſole* per ſe eſt, ſimpl. interdiu, per diem. Ita nec *ſub die*, *ſub nocte*, tam anguſte accipitur a poëtis. Supra quoque Ecl. II, 13 *ſole ſub ardenti* aliter dictum non eſt.

437. Egregie ad affectum hæc exclamatio! quid enim his rebus conſpectis Æneæ per maria et terras erranti, ut novam ſedem quæreret, nova urbe condita optabilius videri debuit!

439. 440. Obſerva, quomodo in ſingulis proſaicam formam evitaverit; etiam ipſo græciſmo: μίσγεται ἀνδράσιν, immiſcet ſe turbæ, nec cernitur ab ullo, ὧδε δ' ἀρᾶται. Confer tamen Homerica Od. ν, 37—42.

441. Templum in luco conditum, ex vetere more; et

Quo primum, jactati undis et turbine, Pœni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem. 445
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divæ:

auctoritas in Servianis, et latius in Pomponio Sabino, satis erat gravis; accedebat Codex Montalb. et inter Burman. codd. Bigot. et tert. Mentel. a m. sec. Vulgo *umbra*.——443. *effudere* vitiose Exc. Burm. *locum signo* ed. Ven. ap. Maittair. *quo r J.* Leid. et Voss.——444. *Monstrabat* Gud. Zulich. Græv. *monstravit* Montalb. et Hamb. alter. *monstraret* fragm. Moret. *signam* (ex *sic nam*) et ab alt. manu *signum* Gudian. *signum* trea âl. ap. Burm. et jam ap. Pierium.——445. *facilem victus* conj. olim Burm. ad Val. Fl. VI, 323, sed *victu* eodem sensu accipi posse ad h. l. fatetur. Esset tamen alterum elegantius. Turbas, de quibus in Exc. ad h. v. egi, fecit in hac forma, quod permutata fuit cum altera illa, quasi *facilis victu* esset dictum ac *facilis visu, auditu, cognitu*. ductum quoque illud modo a *vivere*, modo a *vincere*: unde fuit vir doctus, qui *haud facilem victu* corrigeret. Sed *victu facilis* ducendum erat ex *victus facilis*. Qui victum habet facilem, is *victu facili esse*, et exquisitius *facilis victu* vel *victus* dicitur. Gens *victui facilis* iterum diversum quid designaret, ut vel exemplo intelligas: *ager pecori facilis*, qui præclaris suis pascuis pecus facile alit.

et quidem *eo in loco, quo* portentum se obtulerat terram fodientibus, caput equinum, pro omine acceptum.

443. *Signum*, omen intelligam. *Ostentant caput effossa tellure repertum Bellatoris equi, atque* omen *clamore salutant*, Silius II, 411. servatum inde in numis Carthaginiensium *equi caput*. v. c. Raschii Lexic. numismat. voc. *Carthago*. Poëtam agnosce in hoc, quod non simpliciter inventum, sed *a Junone monstratum*, objectum fodientibus, narrat. *Sic nam* (ex voc. *signum*) portendebatur, fore Pœnos gentem bellicosam (cf. inf. III, 539 sq.) et *facilem victu*, hoc est, quæ habitura esset victum facilem et expeditum, annonam affluentem ex agrorum ubertate et cultu. De hoc v. Excurs. XIV ad h. v.

446. *Templum donis opulentum et numine divæ*. *dona* de vasis, utensilibus totoque apparatu sacro intelligo: *numen* cum Servio accipio de simulacro deæ ex auro aliave pretiosa materia facto, quod τὸ *opulentum* postulare videtur; (nec tamen sic *numen* est simulacrum, sed *numen divæ* pro *diva*, et hæc ad simulacrum refertur.) Alii *numen* eo referunt, ut numinis præsentia horrorem intrantibus incutiat, quod Burmannus malit. Ita vero

Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes: foribus cardo ſtridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
Leniit; hic primum Æneas ſperare ſalutem

448. *nixæ* multos legere jam Servius notavit. Eandem lectionem codices a Burmanno enumerati habere videntur, non, *nexæ*. *Trabes ære nixæ* Catrœo arriſerunt, ut ſint columnæ æneæ epiſtylio ſubjectæ, quod adeo columnæ ex ære innititur: res ipſa vera eſt, *capitulis æreis columnas* uſitatas aliquando fuiſſe. cf. Plin. XXXIV, 7. Enimvero de portarum poſtibus agi ea, quæ utrinque adjunguntur: *ſurgebant limina—foribus cardo ſt. a.* ſatis declarant. Poſſent et ipſi poſtes æneis baſibus innixi dici: verum ſic de limine bis poëta memoraret.——449. *cardo ſtr. aheneus* vir doctus legit Miſcell. Obſſ. Voll. II T. I p. 85, inutili plane emendatione. ——450. *Hic* tres ap. Burm. *in templo* Puget. *res ablata* Hamb. pr.——451. *Hoc* primum (ſc. in luco) Longob. Pierii. *ſpectare* Zulich. Goth. tert.

vero *opulentum* paullo durius pro *inſtructum* accipiendum; et ad magnificentiam templi, in quo condendo occupati erant Pœni, declarandam magis idonea eſſe videtur prior interpretatio; neque omnino in templo exſtruendo numinis præſentia operis faciendi pars eſt.

448. 449. Ad heroicorum temporum magnificentiam pertinet, quod omnia ex ære fecit. Unam laudabo Alcinoi regiam Odyſſ. η, 86 ſqq. Homerus eandem elegantiam ad deorum ſedem, Olympum, tranſtulit. Quid? quod Romæ talis magnificentia erat frequens, cujus adhuc in Pantheo veſtigia deprehenduntur, ut Spencius bene monuit. Ornatiſſime autem ſingula extulit. *Ærea gradibus ſurgebant limina*, h. e. limen erat ex ære: ſeu ut *limen* pro foribus dictum accipias, ſeu ut *proprie* dictum ſit, id quod malo; quia fores mox memorantur. *Surgere* non modo ædificium, ſed et ſingulæ partes dicuntur, quæ in eo ſunt, inprimis editæ et altæ: ſurgunt itaque limina gradibus, per gradus, ſiunt ſubjectis gradibus per quos ad ea adſcenditur. Sed quid eſt alterum: *nexæ ære trabes ſurgebant? trabes* haud dubie ſunt poſtes; *ære nexæ* vulgo ſic accipi videas, ut *poſtium*, h. e. trabium ex ligno, v. c. abiegnarum, vincula et clavi ſeu unci ſint ex ære. At hoc pro reliqua templi magnificentia quam eſſet jejunum: quod recte ſenſit Catrœus. Alii indutos poſtes æreis laminis intelligunt; at nec hoc ſive ſenſui ſive judicio noſtro ſatisfacit. *Nexas ære trabes* putabam olim dictos poſtes æneis cardinibus junctos; idque patere vel ex Claudiani imitatione XXXIII, 237 *ferrati poſtes; immenſaque nectit claustra*

Auſus, et adflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens, dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque laborem,
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et ſævum ambobus Achillem.

455. *labores*, quod in vulgaribus nonnullis edd. viſitur, duo Goth. Menag. pr. et ſic alibi variatur. v. Burm. Vide porro annon accuratius diſtinguatur: *dum, quæ f. ſit urbi, artificumque manus inter* ſe, (ſc. quæ ſint) *et* (dum) *o. l. miratur.* Sed *miratur manus inter ſe* eſt exquiſite, ſc. dum *inter ſe comparat.*——457. *Volgante* Sprot.——458. *Atridem* Seneca Ep. CIV, ſorte ille cauſſæ, inquis, quam ubi agit, ſerviens. *Atridam* Bigot. et *Atriden* ex Seneca Cerda recepit. *Atriden* etiam Cuningham. Jam ſi rationes criticas audias, levior iſta eſt auctoritas, quam ut ei aliquid tribui

clauſtra chalybs, h. e. ex chalybe erant cardines immenſarum valvarum. Non videram verborum ordinem eſſe hunc: *nexæque* liminibus, adjunctæ et impoſitæ limini *trabes*, poſtes, *ſurgebant*, erant ex, *ære*. Tandem *foribus cardo ſtridebat aënis*, h. fores erant aënæ. Quod autem toties materiam repetit, facit Homeri exemplo. cf. Burm. ad Ovid. II Met. 107.

452. *Afflictis melius confidere rebus.* de *rebus affl.* explet Serv. et cæteri. Sed et abſolute ſic ponitur etiam apud Ciceronem; nunc *magis* fiduciam habere fortunæ ſuæ cœpit, bene de ea ſperare.

455. *Artificum manus* h. e. opera, et *operum labores*, opera affabre elaborata. *inter ſe*, dum varii generis et artificii opera comparat. Picta autem in pariete fuiſſe ea putanda ſunt, quorum argumentum mox exponitur, area diſpertita in plures areolas, quæ ſingulæ ſingula argumenta capiebant. Commemorantur ex iis *ſeptem*, obſervatu etiam pictorum ingeniis digna: 1) pugna Trojanorum et Achivorum, fortuna varia; 2) Rheſi noctu oppreſſi cædes. 3) Troilus fugiens. 4) matronarum Trojanarum pompa peplum in Palladis templum deportantium. 5) corporis Hectorei redemtio. 6) pugna Memnonis. 7) pugna Amazonum ad Trojam. Occurrere autem in pluribus tabulis Achillis perſona debuit, modo cum Agamemnone litigans, modo Troilum cædens, modo Memnonem, modo Penthefileam. De cæteris v. Excurſ. ad h. v.

458. *Sævum ambobus Achillem.*

Conſtitit; et lacrimans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris? 460
En Priamus. Sunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrimæ rerum: et mentem mortalia tangunt.

tribui poſſit. Poſſunt tamen altera ex parte librarii videri repoſuiſſe pluralem *Atridas* tamquam ſibi notiorem; cum non viderent, durum eſſe et inſolens, ut *ambobus* ad tria capita referatur; tum uni tantum Atridæ, Agamemnoni, ſævum fuiſſe Achillem, non utrique. Studioſe tamen poëta *ambobus* poſuiſſe videtur, cum *ſævum cuſpide Achillem*, vel alio modo dicere potuiſſet (locum Homer. Odyſſ. ϑ, 335—339, poſſit aliquis pro exemplo laudare, nam et ibi νῆες cum matre cerva in ἀμφοτέρους ſpectati videri poſſunt; ſed hinnulos ibi poëta binos a matre relictos ponit). *ſævum* Moret. qu. *Priamum ſævumque* Voſſ. *ferumque* Goth. alt. *Achillem* Probus et Cledonius Grammaticus, ut Dorvill. et al.——459. *Quis non* Bigot. *quis nam* Leid. unus. *qui* Cuning. edidit e cod. Mark.——460. *in* omittunt tert. Mentel. et Regius, hic cum gloſſa: *ſcilicet in. noſtris* ed. Junt.—*in noſtris terris* alter Menag.——461. *ſunt hic et* Franc. *hæc* Parrhaſ. ——462. *En lacrimæ* Parrhaſ. Heinſ. in ora cod. ſui mutaverat diſtinctionem: *ſunt lacrimæ: rerum et m. m. t.* Arridebat hoc Burmanno, ut *mortalia rerum* ſint, res mortales; quod illuſtrat. Et hoc quidem ita dici poſſe, nemo dubitet. Sed primum illud durum, quod interſertum ita datur:

lem; *ſævus* fuit in Priamum, Hectore cæſo; in Agamemnonem ſæviit ira et pervicaci odio propter ereptam Briſeidem: itaque ſævum omnino accipiam, exquiſite pro infeſtum, iratum. (nam *ſævus* poëtis de iracundo). Si *Atridas* recte legitur (v. V. L.), *ambobus* notabili novitate poſitum eſt, ut *et illos et hunc* deſignet; etſi non ſine exemplo, niſi memoria fallit. Si tamen alteri ex Atridis infenſus fuit, quidni et fratrem odio habitum dicat poëta? Ut *ambobus* de utroque exercitu accipiam, nihil præceſſit, quod, ut faciam, inducat me.

460. *Noſtri laboris* pro, laborum, πόνων. h. e. famæ de noſtris calamitatibus. Eſt autem hoc rhetoricum. Ap. Severum in Ethopœia III in Gale Rhet. ſelect. p. 222 Hercules: τόνος ὀδὶς τῶν ἐμῶν ἀμάρτυρος πόνων καθίστησι. 461. *Laudi* pro virtute, et rebus geſtis, quæ laudem merentur, ut ſæpe. v. Cerd. et Burm. ſcil. ex Homerico κλέος. ut contra ἄεθλα pro laude ſæpe apud Pindarum. Virtuti etiam hic honos ſuus habetur.

462. *Sunt* etiam hic *lacrimæ*, h. e. miſeratio, *rerum*; deflentur res h. e. caſus humani; ſunt hic pectora, quæ lacrimas impertiant caſibus et calamita-

Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.

datur: *rerum et mentem mortalia.* Senſiſſe hoc videtur ipſe Burmannus itaque apponit alterum: *ſunt lacrimæ, et rerum m. m. t.* Tamen vel ſic manet alterum, quod monere volebamus, ut illud nude poſitum: *Sunt lacrimæ*, ſibi quid velit, non videas. Tentabat idem vir ſagaciſſimus: *et gentem mortalia tangunt*; ita vero poëtica vis plane jugulatur. Scilicet accidere hoc noſtrum cuique ſolet, ut ſemel offuſa menti nube in ſudum emergere nequeamus. Burmanno ſenſu carere videbatur illud: *lacrimæ rerum.* Sed *res* ſimpliciter pro rebus humanis, caſibus mortalium, atque etiam de rebus adverſis paſſim dici, virum doctiſſimum non latebat; ut in illo *quantum ſpes ultima rerum libertatis habes?* Lucan. VIII, 454. *tanta homines rerum inconſtantia verſat* Ovid. Met. XIII, 646. Rebus humanis ſi illacrimamur, ferunt illæ et accipiunt lacrimas, quæ ipſis debentur; ſunt *illis* lacrimæ; et doctius: *ſunt lacrimæ rerum.*——463. *metum* multi ſcripti et editi. ſcilicet hoc vulgare et pedeſtri orationi magis conſentaneum. Ita etiam doctius dixit: *ſolvere metum* quam *ſolvere metu* ſc. animum. *fert hæc* Franc. v. Burm.— 464. *Hic ait* Franc.

tibus aliorum. *et mentem mortalia tangunt*, et res humanæ caſuſque, quibus jactari ſolent mortales, afficiunt hominum, qui has terras inhabitant, animos miſeratione. Tali interpretatione ſatis lucis affuſum verſibus videtur; niſi fallimur. Illud vero præclarum, quod humanitatis cultum ex conſpectis artis operibus, ex eorumque argumentis, colligit; paullo aliter, quam Ariſtippus, qui, naufragio ad Rhodum cum enataſſet, conſpectis in littore figuris geometricis, bono animo eſſe juſſit comites, hominum enim ſe veſtigia videre: Vitruv. VI, præf. Imitationem loci habes in Val. Flacco lib. I, 723. 724.

463—465. *Hæc fama* quod Trojanorum calamitates in his ipſis terris innotuerunt, hoc nobis horum hominum animos reddet propitios. Sed, cum majore benevolentiæ ſignificatione, ad Achatem amicum retulit: *tibi.* Mox de *pictura* v. Excurſ. ad 455. *paſcit*, βιβρώσκει. *inanem* appellat epitheto ornans a natura artis, non ipſas res, ſed rerum imagines quocunque modo repræſentantis, petito. Cæterum in ſeqq. obſerva artificium poëtæ in deſcriptione rerum et h. l. quidem tabularum, quando v. 474 tempeſtive tranſit ad eam orationis formam, qua res quaſi ante oculos geri videntur, non pictæ adſpici. Mox *largoque humectat flumine vultum* ad noſtri ſermonis morem non eſt exigendum: non magis, quam Homericum, δακρυχέων ὥς τε κρήνη μελάνυδρος; et *humectat* eſt exquiſite pro irrigat; neque adeo *humectat* jejunum putandum poſt, *largo flumine.* Tum *multa gemens*, πολλὰ

Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus
Hac Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Adgnoſcit lacrimans; primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus;

467. *Grai* Mentel.——468. *Ac* nonnulli ap. Burm.——469. *haud* vel *non p.* Gud. *haud* etiam Montalb. et tert. Rottend. pro *niveis* Græv. *juvenis*; librarii errore.——470. *adgnoſcit* ſcriptum cum Medic. et Gud. hic et al. ut inf. 438, conſentiente adeo Vaticano fragm. *agnovit* Zulich. *delita ſomno* Zulich. fruſtra. nam proprie poëtis: *prodi ſomno*, et cf. Heinſ. ——471. *Vaſtavit* alter Hamb. *cruentis* alter Gud.

πολλὰ στενάζων. Habuiſſe autem inter Græcos videtur poëta, quos in hoc loco ſequeretur. Apud Ariſtot. enim Poët. c. 13, al. 16, l. 15, 3, inter agnitionum genera in tragœdia etiam eſt ex Dicæogenis Tragici Κυπρίοις (fabula erat οἱ Κύπριοι, a choro inſcripta) aliquis, qui ἰδὼν τὴν γραφὴν ἐκλαυσεν——ὅθεν ἀνεγνωρίσθη.

466—468. Reſpicit potiſſimum pugnam Patroclo occiſo factam, cum verſus caſtra fugerent Achivi inſequentibus Trojanis et inſtante Hectore, Iliad. ρ, quo facto die ſequenti Achilles novis a Thetide acceptis armis prodit et Trojanos fugat, Hectorem occidit Iliad. τ. Cum adeo Rheſus mox ſequatur, noluiſſe poëta temporum ordinem ſervare dicendus eſt. Cum v. 467 bene comparant Iliad. ξ, 14 Τὸς μὲν ὀρινομένους, τὸς δὲ κλονέοντας ὄπισθεν et Iliad. ο, 7. In *criſtatus* v. 468 Servius vim quærit; nam ſecundum Homerum in Achillis criſtis terribile quiddam; fuiſſe Iliad. τ, 380. Verum id quidem; ſed, ut ab cæteris armis, ita a galea et criſta ſæpe petunt epitheta poëtæ. Sic κορυθαίολος Ἕκτωρ.

469—473. De Rheſo Iliad. κ, 433 ſqq. 470 ſqq. *tentoria primo ſomno prodita*, h. e. Thraces in tentoriis cubantes. Pulchre autem ſomno tributum τὸ *prodere*, quod per ſomnum factum. *Diomedem* ſine Ulyſſe nominare, liberum erat poëtæ. *niveis tentoria velis*. De his vid. Excurſ. ad h. l. Dixit ea poëta deſerto priſcæ ætatis more: erant enim Achivorum et Trojanorum κλισίαι potius tuguria, ſtipitibus viminibuſque intertextis, et terræ aggere munita. *ardentes equos* acres dixit; ſi loquendi uſum audias. Si de colore accipias, quod durum eſſe puto; non *candentes* cum Servio, ſed *fulvi* αἴθωνες eſſent *ardentes*. at hoc repugnat Homero et Euripidi.

Ardentiſque avertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Trojæ Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque inpar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, et verſa pulvis inſcribitur haſta.

472. *albentes—equos* ſec. Moret. habet; quem ſane colorem conſtanter Rheſi equis tribuunt Homer. l. l. 437 τῷ δὲ παλλίστω ἵππω ἦεν, ὃς μεγίστῳ· Λευκότερος χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖος. Et ſic Rheſi drama v. 304 Πώλων—χιόνος ἐξανυτηρίων. cf. 616—619. Sed ſic *candentes* equi erant dicendi ut XII, 84. Homericum tranſtulit, *qui candore nives anteirent, cursibus auras*. et Epit. Iliad. 735 de Rheſi equis: *multo candore nitentes*. Nam *albus* color minus gratus Georg. III, 82 *color deterrimus albis*. An poëta evitare voluit concurſum τῶν: *niveis velis et candentes equos?* Itaque *ardentes* dixit, forte illa Homeri ſectatus v. 547. ubi hi Αἰνῶς ἀνυτήσαντα λευκότητι ἠελίοιο? Quamquam et hoc ipſum *candore* potius fuiſſet exprimendum. Aut itaque manendum eſt in hoc, ut *ardentes*, acres, alacres, impetuoſos accipiamus; ut *calentes*, *igneos*; aut, quod mihi plus quam probabile videtur, ſcribendum *candentis*: priore littera extrita reſtabat *andentes*, unde factum *ardentes*. Porro *arbentes* a m. ſec. Hamb. prior habere dicitur. Videtur et is *albentes* a prima manu agnoviſſe. Idem *evertit* habet, et alii ap. Burm. *advertit*. male. *Avertere* de præda abigenda ſatis frequens, ut h. l. Burm. Drakenb. ad Sil. III, 311, et al. v. inf. X, 48.——475. poteſt per parentheſin interpoſitus accipi.——477. *tenens tantum* Montalb. Quintilianum VII, 9, 7 mireris dubium facere, ſitne *tamen* ad *tenens* an ad ſeqq. trahendum. *tenet* aliquot ap. Pier. male. *Hinc* duo Burm.——478. *verſa* eſt πεπλιμένον δίφῳ; a *verrendo* duci nequit. Sic enim *pulvis* verritur, non *haſta*.

v. var. Lect. *avertit* eſt abigit exquiſite; non, intercipit.

472. 473. Fatale hoc fuiſſe ſive Rheſo ſive Trojanis, ſi equi guſtaſſent herbam et aquam Scamandri, Homerus non habet; ut ex poëtæ lectione promtum cuique eſſe poteſt; neque is, quem Euripidem non eſſe nuper poſt alios evicit Valkenarius, auctor Rheſi. Nam v. 600—604 vix eo referre poſſis. At memorat eam rem, tamquam oraculo proditam, Euſtath. et Schol. ad κ, 435, nec non Serv.

474—478. De *Troilo* v. Excurſ. ad h. v. Congreſſus hic Priami filius cum Achille, ante

Iliadis

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, et tunſæ pectora palmis:
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo:
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermis.

480. *Sparſis* multi a Pierio et ab Heinſ. inſpecti, et ed. Ven. Sed, *ſparſos* crines furentibus, ſupplicibus *paſſis* convenire arbitratur Burm.——481. neſcio an melius *ſuppliciter ferebant* jungas. *tonſa* al. *tonſis* Parrhaſ.——482. *adverſa* multi.——483. *tractaverat* alii ap. Corrad.——486. *Currum* fragm. Moret. et Hamburg. pr. ſed magis poëticum: *currus*, ut ap. Homer. ἅρματα. *curſus* Hamb. alter. *atque* alii. male.——487. *conſpicit* Voſſ. Non bene cum Burmanno tollas diſtinctionem poſt *inermis*, ut continues proſaica aliqua forma: *ut conſpexit* et *ſe quoque agnovit*. Porro *inermem* Goth. alter.

Iliadis tempora vulnere accepto exciderat curru, pedibus inter lora impeditis, ita ut ſupina cervice traheretur, *armis amiſſis*, clipeo ex manu dimiſſo; nam haſtem tenebat, ſed inverſam, ut adeo per terram tracta illa ſulcos faceret.

479—482. Ex Iliad. ζ, 269—312, ubi Heleno monente Hector ad urbem regreſſus Hecubam ad Minervæ templum in acropoli Trojanarum matronarum *(Iliadum)* pompam ducere, donariique loco deæ peplum egregie elaboratum conſecrare jubet, ut Diomedis impetum illa reprimeret. *Interea* non ad tempus poſſe referri videtur; ſed inter cætera tabularum argumenta, ecce, occurrit hoc, quod—*non æqua*, iniqua, Trojanis infenſa, irata Pallas. *Diva ſolo f. o. a. tenebat.* Hom. l. c. v. 311 Ὣς ἔφατ' εὐχομένη, ἀνένευε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη. ſed in Virgilio ſuavior rei imago eſſe videtur, *averſa* illa facie, *oculis in terram fixis*, quam in Homero *renuens caput*. Peplum autem illud interdum deæ ſigno injiciebatur pro amictu, interdum tantum ad genua apponebatur; ut apud Homerum l. c. ſic Athenis in Panathenæis Minervæ; cf. inf. ad Cirin. v. 21 ſeq. Junoni Olympiæ et ſic porro. cf. Excurſ. de Palladio inf. ad II, 293.

483—487. Novum argumentum

Se quoque principibus permixtum adgnovit Achivis,
Eoaſque acies, et nigri Memnonis arma.

488. *agnoſcit* præſens tempus picturæ convenientius arbitrabatur Ge. Fabric. idque jam v. 470 vidimus. Et hoc habet Romanus, cum fragm. Vatic. teſte Bottario p. 170, ut adeo, ſi auctoritatem ſequaris, quod etiam Cuning. feciſſe videmus, recipiendum ſit, cum totus orationis tenor id flagitet. Nec minus tamen ferri quoque poteſt alterum, *adgnovit*, et variaſſe videri poteſt poëta. Sic et cenſebat Brunck.

mentum in pariete expreſſum: *redditio corporis Hectorei*, ex Iliad. ω. Bene vel ad artis rationem: *raptaverat*; nam hoc anteceſſerat, et corpus lacerum et fœdatum immanem eam contumeliam vel in tali opere arguere poterat. Expreſſum autem putetur Achillis tentorium, ipſe Achilles ſedens, *ſupplex ei factus Priamus* (vide Iliad. ω, 478 ſqq.) et divinum illud: Μνῆσαι πατρὸς σεῖο—jamjam fari incipiens; in conſpectu, adducta a Priamo redimendi corporis pretia; ἀπερείσι' ἄποινα (—χρυσοῦ δὲ γήσας ἕφερε δῖκα πάντα τάλαντα. unde v. 484 *auro corpus v. A.*) adſtant ex alia parte *ſpolia*, h. e. arma quibus cæſum Hectorem ſpoliaverat victor, *currus*, cui illigatum eum raptaverat, et *ipſum corpus amici*, ſc. Hectoris, ex curru ſupinum pulveri incumbens, quod die quoque orto ter circa Patrocli tumulum ductare ſolebat Achilles. v. Iliad. ω, 14 ſqq. Si ita repræſentata ſingula fingas, nihil jam eſt, quod cum Conrado, Burmanno aliiſque vel deſideres vel hæreas. Poſſis et illa 485—487, diverſum aliquod opus facere, *raptationem cæſi Hectoris*, non illam circa muros factam, ſed hanc, qua ad naves oneratum ſpoliis et cadavere alligato currum agitaret victor; ex Iliad. χ, 395 ſqq. (cf. Dictys III, 15, 16) non tamen, ut arbitror, ſatis commode. De v. 483 vide Excurſum. 487. *Manus inermes* noli inertem putare ornatum. Nam eo ſpectat, quod intraverat hoſtilia caſtra ſupplex ad genua Hectoris procubiturus. Totus hic locus eſt ex feliciſſimis.

488. Cum Achivis *permiſtum* prælio, προμάχοις μιχθέντα, ſeu pugnantem, Æneam ſæpe ap. Homer. invenias, inprimis Iliad. ε et υ.

489. Agnovit Memnonem pugnantem, quod autem *nigrum* appellat et *Eoas acies* memorat, id eo pertinet, quod, quandoquidem auxilia ex terris ab oriente ſitis, quæ tum ſub Aſſyriorum ditione fuiſſe videntur, Auroræ ille filius adduxit, re in majus aucta, Indos et Æthiopes adduxiſſe fabuloſe dicitur. Vide Excurſ. ad h. l.

490

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,

490. *duxit* Menag. pr. et Zulich. *ducit* etiam Schol. Stat. et Nonius habet. v. Burm. In v. 491, 492 distinctionem in fine versuum sustuli. ——492. *Exsectæ* codd. ap. Pier. male. cf. Æn. XI, 649 et 803.——494. *Hæc cum* Dorvill. et ita Rufin. ap. Burm. Idem *Æneæ* pro *ab Æneæ* positum esse contendit. Recte, si quid video. Nam, si exponas: *ei videntur esse mirandæ*, pedestrem habeas orationem, non poëticam.

490—493. De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus v. Quintum Smyrn. libro I. Argumentum hoc expressum videbis in *Monum. inedit.* Winkelmanni n. CXXXVII, ut ipsam Penthesileam sæpe in gemmis, et in lorica, humili pariete, ante signum Jovis Olympii ducto, a Panæno pictam legimus, ap. Pausan. V, 11, p. 402, et fuere jam olim certamina artificum in Amazonibus: cf. Plin. XXXIV, 19. pr. supersunt quoque signa ejus generis haud ignobilia, inprimis in Museo Capitol. III, 46, et in Vaticano Museo, ex Mathæorum villa translatum (*Raccolta* t. 109.) *peltæ lunatæ* proprie Amazonum fuere. *subnectens cingula mammæ*, s. mammis, exquisitius quam *subnectens mammam cingulo*. Læva scilicet papilla erat nudata. Nota omnia. vid. Cerd. et al. ut Petitum omnino de Amazonibus. cf. inf. ad XI, 649. Induxerunt autem Amazonas in belli Trojani historiam poëtæ, qui post Homerum scripsere, et in his præcipue Arctinus in Æthiopide, quia celeberrimæ erant in antiqua historia Amazonum impressiones in Asiam minorem factæ, inprimis in Phrygiam et Lydiam; quarum una in Priami tempora incidit. v. Iliad. γ, 189. De reliquis loca classica apud Strabonem sunt. *ardet*, furit. fortiter pugnat, *mediis in millibus*, doctius quam in turba vel acie. *audetque viris c. virgo* ex Homerico—Ἀμαζόνας ἀντιανείρας Iliad. ζ, 186, γ, 189, natum videri, notarunt jam alii. Totus hic de Amazonibus locus est pulcherrimus.

494 sqq. Cum hac œconomia rerum cf. laudatum locum Odyss. ν, 133 sqq. et de v. 498—503. v. Exc. ad h. v. Comparatio est splendida Didonis cum Diana, quam tractavit poëta post Homerum Od. ζ, 101 sq. et Apollon. Rh. III, 875 sqq. *qualis*, pro qualiter, quo habitu; pro qualis est, cum *exercet choros*, ducit, instituit. Frequentantur autem

Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi,
Exercet Diana choros; quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; ille pharetram
Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnis;
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus divæ, media teſtudine templi,

495. *obtutuque* duo. *diffixus* pr. Rottend. *in imo* duo Goth. frequente lapſu.——497. *juvenum magna* Sprot. *comitante* poſt Romanum Menag. pr. Hamburg. pr. *Juvenes* Tyrios principes eſſe, nil dubites cum Burmanno.——499. *ſecuntur* Parrhaſ.——501. *ingredienſque* ap. Macrob. ſcripta nonnulla; ſed v. Heinſ. *gradienſque dea* ex ſcriptis Giphan. Ind. Lucret. et Rom. cum al. ap. Pierium, it. Goth. alt. Sed major vis in *deas*, et abſorptus ſibilus ſequente littera.——502. *Latonæ et* un. Heinſ. et Parrhaſ. male. *prætentant* pr. Hamb. *pertentat* duo Heinſ.——504. *opere* Rom. a pr. m.——505. male jungunt alii poſt Servium: *inſtans o. r. futuris, Tum foribus Divæ. in foribus* Nonius in *teſtudinĕ. in media* Parrhaſ. *media in t.* Goth. ſec. Offendebat aures b. Schraderi, *medios* et *media* in binis verſibus. Medelam tamen nullam video.

autem a poëtis lubenter Nympharum chori, ducente eos Diana. Colebatur illa præcipuo cultu Lacedæmone et in Delo inſula. *Illa pharetram fert humero:* debebat junctum eſſe; *ferens gradienſque*; adjecta autem hæc ſapienter, obverſatur quippe oculis noſtris extans inter cæteras dea humeris tenus. Decus autem ejus potenter declaravit poëta per tacitam lætitiam matris Latonæ; *tacitum pertentant gaudia pectus*, h. e. gaudia tacita. Sic IV, 364 *totumque pererrat luminibus tacitis.* Etiam *pertentant* feliciter pro, ſubeunt; cf. lib. V, 828. Ge. III, 250.

504. Urbem condendam præclare *opus regnumque futurum* appellat. 505. 506. *Media teſtudine templi*, h. e. medio templo, latino uſu, quatenus

Sæpta armis, ſolioque alta ſubnixa, reſedit.
Jura dabat legeſque viris: operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Quum ſubito Æneas concurſu adcedere magno
Anthea Sergeſtumque videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias avexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul percuſſus Achates
Lætitiaque metuque; avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.

506. *Sæptum* fragm. Vatic. *alto* Mentel. pr. et Moret. ſec. cum Erfurt. ut veteres nonnulli ap. Pierium. Sed *alte ſubnixa* exquiſitius, ad ornandum *reſedit*. Cogita ſedes dearum et heroinarum. Sic Helena Odyſſ. δ, 136 ἷζεν δ' ἐν κλισμῷ, ὑπὸ δὲ θρόνος ἄντυξ ἦεν. *reſidit* al. male.——508. *ac ſ.* Hamb. alter. *haut ſ.* fragm. Vatic. *ſorte ferebat* Goth. tert.——509. *tum ſ.* Leid. *jam curſu* alter Moret. *cum curſu* Zulich. Voſſ. *aſcendere* Victorin. ap. Heinſ.——510. *Sereſtum* Montalb. vitioſe.——512. *avexerat*, non, *advexerat*, meliores ap. Pier. et Heinſ. cum binis Goth. In Medic. *d* appictum ab alia manu. *averterat* Gud. et duo Rottend. cum fragm. Vatic. *adverterat* Sprot. et Montalb. *aduxerat* Dorvill. *adduxerat* unus Pier. *altas* alter Goth.—513. *Obſtipuit* veterrimos ad unum omnes hic ut et in aliis poëtarum exemplaribus (et inf. 613) ſcribere, monet Heinſ. cf. Pier. Etiam ita Romanus; et *obſticuit* vetuſtiſſ. fragment. Vatican. a Bottario editum; idem cum Romano aliiſque Pierianis (item binis Goth.) *percuſſus* habet, cum in Mediceo aliiſque optimis Heinſianis miro conſenſu legatur *perculſus*, quod bene rejectum ab Heinſio, cum, *percuſſus lætitiaque metuque*, conjungendum ſit. Malim adeo majorem diſtinctionem poſt *metuque* ponere.——514. *Lætitiamque metumque* alter Hamb. *lætitiaque avidique metu* Montalb. *contingere* alter Hamb. et Zulich. ac Gud. a m. pr.——515. *animos ſed res* quartus Moret.

nus intra fores conſederat; cum omnia dicantur *media*, quæ ſunt poſt principia, adeoque non ſibi repugnant: *in foribus et in media t. templi. Septa armis*, armatis, ſatellitibus; quod vulgare eſt monitu; ut et hoc, *jura legeſque dare* nihil eſſe aliud quam *jus dicere*. In templis ſenatum cogi, ad fores tribunalia poni, notus Romanorum mos, ad quem poëta hoc reſinxit. *ſolio alte ſubnixa reſedit* ornate. Erant autem throni excelſi, ideoque pedibus ſubjecta ſcabella.

507. 508. Opus ædificationis *partiebatur* inter cives ſuos

Diſſimulant; et nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris; claſſem quo litore linquant;
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi;
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O Regina, novam cui condere Juppiter urbem,

516. *quia nube* Menag. ſec.——517. *claſſes* Hamb. pr. *claſſim* Sprot. *quo in litore* unus Heinſ. *linquent* alter Goth. In *linquant* ſentis continuatam actionem, adeoque pro, *liquerint*, poni potuit. Sic v. 546, 547 *quid* eſt ex *viderit* pro διὰ τί.——518. *cunctis*, quod mireris, lectio antiquiſſimorum fere et optimorum eſt codd. interque eos Romani, Vatic. fragm. a m. pr. Medicei, qui alias non facile in dubia lectione in idem conſentiunt, nec non Servii et Donati. *cunctis*, quod haud dubie verius, in pauciſſimis occurrere videtur; ut in duobus Heinſ. et binis Gothanis; fuit tamen lectio vulgata jam ante Pierium. *cunctis nam lectis* Gud. a m. pr. *lectis* et *læti* aberratur etiam in aliis. *leti* in Rom. a m. pr.——519. *et* ab Hamb. pr. abeſt.——521. *placito* duo. *nunc* pro *ſic* Hamb. pr.

vel de ſententia vel ſorte. *ſorte trahebat opus* doctius, quam trahere ſortem, ducere, ad aſſignandum opus; ſorte ducta opus aſſignare. Mox *concurſus* aut cum plurium concurſatione, aut ſimpl. curſus, accurſus. 510. Cf. ſup. 220 ſq.

516. *Diſſimulant*, pro vulgari, reprimunt ſe, quo minus prorumpant: quia rerum eventus et præſentem ſtatum non ſatis perſpectum habebant.

519. *Orantes veniam* ſimpl. propitiam et benevolam voluntatem, ut ne eſcendere ac littus tenere prohiberentur. Scilicet, ut ſequens oratio v. 525 ſqq. ad intelligendum expedita ſit, cogitandum, naves illas in littus, quod raro adiri ſolebat, rejectas pro prædatoriis, λῃστρικαῖς, fuiſſe habitas. Accurrunt itaque Pœni, prohibent Trojanos eſcendere, ſin faciant, igni naves comburere velle minantur.

521. *Maximus I.* ſc. natu; ut 654 *natarum maxima* abſolute, niſi univerſe eſt princeps inter ipſos, et auctoritate eminens. Ita ſimpliciter alibi Æn. III, 107 *Maximus unde pater—Teucrus. placido pectore*, h. e. nil turbatus, nullo rerum metu impeditus ac perculſus; nihil aliud. *Ilioneus* autem male h. l. a Pomponio et aliis ad eum refertur, qui Iliad. ξ, 489 ſqq. occiditur, Phorbantis f. Alium in Trojæ everſione ab Diomede cæſum, δημογέροντα, videbis apud Quint. Cal. XIII, 181 ſqq.

522 ſqq. Oratio egregie ad

Jústitiaque dedit gentis frenare ſuperbas,
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
Parce pio generi, et propius res adſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,

523. *Servare* alter Hamb.——524. *circum m.* Hamb. pr. ex v. 32, et Cuningham. conjiciebat: *circum* vel *huc per*, ad ductum Æn. VII, 228, fruſtra. Nam præpoſitiva docte a poëta ad Græcorum ductum omittitur. ——525. *infandis* Zulich. a m. pr.——526. *parce, precor* alter Hamb. *et* deeſt Montalb. *res accipe* pr. Hamburg. ſed vid. not.——527. *Tyrios* Bigot. *Iliacos* Sprotianus; neutrum male: ſed in *Libycos* conſentiunt libri.——528. *advertere litora prædas* Venetus Heinſii. *ad litora tollere* Sprot. *a litore vertere* Leid. cum aliquot codd. Pierii.——529. *animo eſt* Sprot. *animis non tanta* ed. Venet.——530—533. repetuntur III, 163 ſqq.

ad conſilium et ad affectum dicentis audientiſque comparata; cum qua non ſine fructu compares alteram ad Latinum R. habitam Æn. VII, 213 ſqq. Præclarum hoc: *novam cui condere J. urbem.* hæc enim ex Trojanorum ſenſu votorum ſumma; et grave ex altera parte ad humanitatis officia argumentum apud Didonem. Similiter expende reliqua. 523. *gentes ſuperbas*, int. Afros, non Pœnos. *juſtitiam* ad totum mitiorem vitæ cultum *legeſque ac jura data* refer, quibus feritatem eorum mitigavit.

525. 526. *Infandos ignes*, qui adverſus fas juſque gentium inferuntur. *pium genus* Trojani h. l., qui nullam injuriam, nullum nefas, commiſerant, prædas agendo. *propius adſpice res noſtras*, accuratius inſpice: ſc. deprecatur judicium de ſe ex primo rerum adſpectu fortunæque ſpecie, poſtulatque a regina, ut accuratius ſibi, qui ſit, exponi patiatur.

527. Non ſe ad deprædandos incolarum terras ac ſedes veniſſe ait. Comparat Cerda Orphica Argonaut. 827 ſqq. ſententia ſaltem non adeo diſpar eſt. Add. Apollon. III, 386 ſqq. 528. *Vertere prædas* exquiſite pro avertere, abigere: ut eſt lib. VIII, 208. X, 78. 529. *Ea vis*, audacia, ut alias. eadem mox *ſuperbia*, inſolentia.

530. Ex Enniano: *Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant*, expreſſum eſſe, jam

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Œnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit:
Quum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſque procacibus auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.

531. *Patens* Goth. pr. *arvis atque v. g.* mera aberratio.——532. male al. *Oenotrii*. Græcum eſt Οἰνωτροί. cf. l. l. a Burm.——534. Medic. cum multis bonis: *Hic curſus fuit*; quod accipiendum eſt: is fuit c.—*huc euntibus* (fuit) *ire voluntas*, expletur verſus in Dorvill. inepte.——538. *Perpulit* Dorvill. a pr. m. *voſtris* Aruſian. Meſſ. laudat. *advenimus* aliquot ap. Pier. ex interpretatione.

Servio notatum et Macrobio VI, 1, elegantiore utique oratione. Cæterum ad hos vſſ. 530—533. cf. Excurſ. *Eſt locus* h. l. pro regione. Non hic locum habet grammatica ſubtilitas. Quod autem *Heſperiam* pro Italia dicit, majorem habet antiquitatis auctoritatem. Quod Græcum nomen inter Tyrios memoret, ſuper hoc argutari in poëta epico nefas. cf. ſup. ad v. 321. 531. Nobiliſſimus inter veteres verſus. *Terra antiqua*, a prima inde hominum memoria habitata, adeoque non ignobilis et obſcura; *potens armis atque ubere glebæ*, incolarum fortitudine et ſoli ubertate excellens, *uber glebæ* ductum videri poteſt ex Homerico οὖδας ἀρούρης, vix tamen priſco illo ſignificatu, quo uber ſeu mamma ac lac ſoli de fertilitate uſurpari ſolebat; ſed *uber* pro ubertate dictum Grammatici docent. Poëtæ tamen veterem loquendi morem non ignorarunt. Callimach. in Del. 48. νήσοιο μαστὸν dixit. *Œnotri* Pelaſgi, qui principio agrum in interiore littore inferioris Italiæ occupaverant; unde Œnotria dicta primum ager, tum tota regio. *minores*, proprie *natu*, Virgilius ad poſteros vel ſeriores transferre ſolet, ut v. 733 et al. *gentem* autem doctius poſuit pro *terra* Homerico more; δῆμος Φαιήκων pro inſula.

535—538. *Subito fluctu*, repentina tempeſtate, commota, *aſſurgens*, ut *mare aſſurgit fluctibus*, cum proprie *fluctus aſſurgant in mari*. *Orion* dictus omnino pro tempeſtatibus ac procellis, quales fere ejus ortu vel occaſu exoriri ſolent. alioqui Orion etiam cum judicio a poëta poſitus eſſe videri poteſt. Incidit enim ejus ortus, etiam in his Africæ plagis, in menſem Junium. Æſtas autem

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma:
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter,

539. *Nam* g. Goth. ſec. *Quæ genus hæc h.* fragm. Moret. *Quod g. eſt h.* Menag. pr. *quæ hunc* tres ap. Heinſ. *quæve tam* Leid. Poteſt interpungi: *Quod genus hoc hominum?* ſc. eſt. Sed non hoc quæri poterat; verum: qui homines, *quæ patria*, quæ tam barbara, eſt *hæc terra veſtra*, ut permittat hunc morem?——540. *patrium* pr. Moret. a m. ſec. *hoc ſpatio* Menag. pr. miro caſu.——541. *conſidere* Oudart. ſollenni varietate.——542. *et* deeſt in nonnullis, etiam Pierianis.——543. *deos* Voſſ. *fandique nefandi* quinque ap. Heinſ.

autem agebatur tum. v. inf. v. ult. *in vada cæca* vid. v. 110. *procacibus Auſtris*, ornate; ventorum procelloſorum vi, a tempeſtate victos, partim per altum, partim inter ſcopulos penitus nos disjecit. *procaces auſtri*, venti vehementes: Horatio *protervi*, Gr. ἀσελγεῖς. vid. Cerda. *ſuperante ſalo*, victa a maris ac procellarum vi navigantium arte et labore. Ita ſup. *vicit hiems*, et inf. II, 311 *Vulcano ſuperante. adnavimus*, appulimus, ut poëtæ ſolent.

539. Furium, ſive is M. Furius Antias ſeu Bibaculus fuit, VI. Annal. præiviſſe poëtæ Macrob. VI, 1, exiſtimat: *Quod genus hoc hominum? Saturno, ſancte, create.* Sed ex his et ſimilibus poëta vix multum proficere potuit: nec nos ex talium comparatione. Antiquitati tamen debetur hoc, ne ejus auctoritatem in his negligamus.

540. *Hoſpitio p. arenæ*, ornate, pro, a littore p., ab eſcenſu in littus; mox *primam terram* dixit.

542. Agnoſce poëtici ſermonis indolem; pro abſtracto: ſi *humanitatem*, humanitatis jura et officia, et vindictam injuriæ, quam humana ira exigere a vobis poteſt, (hæc enim ſunt *mortalia arma*) pro nihilo ducitis: ſaltem illud reputate, deos eſſe juſti injuſtique inſpectores injuriæque adeo ultores Διὸν δ' ὑποδδείσαντε μύνιν Odyſſ. β, 66. In *ſperate* ineſt notio τοῦ *metuere*, quod frequens eſt Græcis Latiniſque poëtis.

544. *Juſtior pietate*, ut vulgo jungi video, mihi quidem duriſſimum videtur. Præſtat interpungere: Quo *juſtior alter, Nec p.* h. e. Quo nec alter juſtior,

Nec pietate fuit, nec bello major et armis.
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio ne te certaſſe priorem
Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
Arvaque, Trojanoque a ſanguine clarus Aceſtes.

545. *Non pietate* Dorvill. *bello nec* ſec. Moret. Argutatur h. l. Burm. qui cum Servio diſcrimen facit inter *bellum* et *arma*; ſane eandem rem declarant ſed tropis diverſis.——546. *et veſcitur* pr. Hamb.——547. *neque adhuc* conſtanter codd. Hcinſ. et multi Pier. alii *nec*. *occupat* tres Burm. ——548. Vulgata erat lectio: *officio nec te*: in quam mirum eſt optimum quemque codicem, atque etiam Grammaticos, (v. Heinſ.) conſpirare; eſt enim manifeſto falſa: *nec te c.* vel *neque te*. Senſus quidem qualiſcunque extorqueri inde poteſt; ſed occurrit unicuique in oculos, legendum eſſe: *Non metus, officio ne te c. p. P. ὐ φόβος, μή*. Non metuendum eſt, ne te pœniteat aliquando beneficiis nos priorem demeruiſſe. Et exſtat hæc lectio in Hamb. a m. ſec. Habent edd. ut, Cerdæ. Cuningh. In fragm. Vatic. totus locus deſideratur. *Nec metus* Medic. Pierii cum aliquot aliis.——550. *Arvaque*. Vulgo legebatur *Armaque*. Etiam hanc lectionem pravam eſſe arbitrati mutavimus, etſi a Servio, Cod. Romano aliiſque præſtantioribus libris agnoſcatur. *Arma* quidem aiunt memorari ad timorem Pœnis incutiendum. At alienum hoc a toto orationis conſilio rerumque facie, potiuſque ad animos exaſperandos idoneum. Medic. cum Colot. Urſini legit *arva*; et hoc verum. Nam eo ſpectat oratio, ut metum intercipiat, ne in his terris conſidere velle videantur. Sunt in

juſtior, nec major fuit pietate, bello et armis. Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητὴς, de Agamemnone Iliad. γ, 179.

546. 547. *Veſci aura* antiquum eſt, et ex Lucretio notum, pro *frui*. *occubat umbris*, exquiſite ſecundum illam formam, *occumbere morti* lib. II, 62. A tautologia hos duos verſus liberatum it Cerda. Sed ratio in hoc quærenda, quod ea maxime notio dilucidius exponitur, quæ rei ſummam continet, et cui adeo animus maxime immoratur ſeu deliberatione, ſeu animi affectu. cf. v. 555 et 556. Ante oculos habuit poëta illa: Εἶπω ἔτι ζώει, καὶ ὁρᾷ φάος ἠελίοιο. εἰ δ' ἤδη τέθνηκε, καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισιν etc. Od. υ, 207. ξ, 44 et al.

548. *Non metus, ne*: non metuendum eſt, ne te pœniteat aliquando beneficiis nos provocaſſe.

550.

Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſilvis aptare trabes, et ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
Sin abſumta ſalus, et te, pater optume Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli:
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, voltum demiſſa, profatur:

in Sicilia urbes, et agri, et popularis noſter Aceſtes. Et explicatur hoc idem v. 557 *At freta Sicaniæ ſaltem* ſedeſque paratas—*regemque petamus Aceſten.* adde reſponſionem Didus v. 572 et inf. IV, 311. Porro *Trojano a. ſ.* Moret. qu.——551. *vento* Hamb. pr.——552. *optare* Montalb. quod ornat Heinſ. *tangere* Hamb. ſec.——553. *Auſoniam* ſec. Moret.——554. *at I.* Heinſ. conj. at ſequitur hoc v. 557 et vide not.——555. *abrupta* ſolus Hugen. *nec jam ſpes* tres Burm.——556. *Libyes* Oudart.——557. *Ad* quatuor ap. Burm.——558. *hunc* Rom. *petemus* ſec. Hamb. *Aceſtem* multi.——559. *cunctis* Medic. a pr. m. e ſequente littera.——561. *vultu* alter Mentel. *dimiſſa* tres Burm.

550. De *Aceſta* cf. ſup. ad 195. Ejuſdem urbs *Ægeſta* intelligenda.

551. *Subducere claſſem*: λεύειν ὑπειρόνδε Homero. vulgo καθέλκειν. καταγειν. 552. In ſilvis trabes aptare navibus, et *ſtringere* ferro, amputare, dolare, adeoque, id quod antecedit, omnino incidere arbores, quæ pro remis ſint, h. e. naves reficere. Mox *rex* pro duce, ut ſæpe.

554. *Ut I. petamus:* docte omiſſo, ex Græcorum more, verbo, a quo *ut* cum ſubjunctivo pendeat. Nam ſi continuare: *aptare t. et ſtringere remos, eo conſilio, ut I. p.*, proſaicum id foret: ſimiliter v. 557. 558.

555. 556. *Sin abſumta ſalus*, ſin periimus, ſiquidem is periit, in quo res noſtræ poſitæ ſunt, una cum Iulo; *ſpes Iuli* bene pro Iulo. 557. Siciliam iterum petere liceat.

559. *Fremitus* h. l. ac murmur adſenſum commotis hominum animis indicat. Simplicius Homericum: Ὣς ἔφαθ' ἅλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοί.

561. *Vultu demiſſo* et *breviter* fatur Dido. Adde hæc

Solvite corde metum, Teucri: ſecludite curas.
Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late finis cuſtode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem,
Virtuteſque viroſque, aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni;
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.

562. *Solvite corda metu* Parrhaſ. forte cum aliis. v. Burm. Sic ſaltem Erfurt. quod vulgarius eſſet. *corde metu* un. Moret. *pellite corde metum* Bigot. Sed *ſolvere metum* exquiſite; ut ſup. 463 *ſ. c. metus* plurali numero, antiqui pleriqui codd. teſte Pierio; et hoc doctius. *ſeducite curas* Bigot.——563. Malit Burmannus cum edd. quibuſdam antiquis diſtinguere et legere; *Res dura: at regni*, h. e. durum quidem eſt, fateor; ſed—Enimvero, ferri quidem poteſt, fateor; ſed doctior eſt vulgata lectio. v. not. *res dira* Goth. ſec.——564. *finis* ex Medic. *lato* ed. Ven. *forti c.* Bigot. *teneri* ſec. Hamb. et a pr. m. alter Rottend.——565. *Trojam* Græv. *neſcit et urbem* ed. Venet.——566. *tanta* in vulgg. edd. ante Heinſ. *ac tanti* duo Burm. *et t.* ed. Dan. et aliæ jam ante Pierium.——567. *obtunſa* ſcribit Rom. Medic. cum aliis Heinſ. *obſcura* Zulich.——568. *adverſus* multi, ut ſemper. Bene Burm. Gronov. laudat ad Senecæ Medeam 10. *ſubjungit ab u.* ſec. Hamburg. *ſol mergit* Menag. pr. *vergit* Ven. Heinſii. ſed v. Burm.

ad 496 ſqq. et obſerva, qua arte poëta deſcriptionem faciat; et vide quid adhuc deſit, ut Didonem unice ſtudio tuo dignam habeas. Jam in ipſa oratione pudor cum dignitate, prudentia cum ſumma humanitate maxime eluceſcunt.

562. 563. *Secludite curas*: exquiſitius quam excludere, ejicere, deponere, ſollicitudinem ac metum. cf. Serv. *Res dura*, quod vulgo: res duræ, dura rerum conditio, quæ cogit aliquid vel invitos facere (*moliri*). Mox *cuſtos* pro viris in cuſtodia finium et præſidio locatis.

566. Poſſis ſane per *virtutes virorum* exponere. Sed proprie tamen utrumque vim habet ſuam; nec amplectar facile jejunam figuram hendiadyein. *virtutes*, res præclaræ, fortiter geſtæ, ut ἀρεταὶ v. c. apud Pindar.

567. 568. Non adeo *obtuſa pectora*, h. e. ſtupida ingenia, habemus, non tam barbari ſumus, ut Trojanorum res præclare geſtas et fata ignoremus. *Nec tam averſus equos Tyria ſol jungit ab urbe*, h. e. nec tam remotas a ſole terras incolimus. Id quod tandem ad eandem ſententiam redit, quatenus *frigus* ad animi ſtuporem adeoque ad feritatem et immanitatem

Seu vos Heſperiam magnam Saturniaque arva,
Sive Erycis finis regemque optatis Aceſten:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis et his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt. Subducite naves.
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.

570. *Finem* ed. Ven. *regnumque petatis* Menag. et Hamb. pr. et quart. Moret. Porro v. 571 et 573 a Goth. tert. aberant.——572. *et hic* Sprot. et Bigot. *pariter mecum* Ven. *fin vultis mecum* Wall. quod profaico eſſet propius. *conſiſtere* aliquot Pierii et Burmanni tres cum Parrhaſ. cf. inf. 629. Burmannus conj. *conſidere*, parum feliciter, et quid tum *pariter mecum? c. terris* Romanus; quod poëticam dignitatem minus ſpirat.——573. Piget ineptiarum ſuper hoc verſu. *Quam urbem ſtatuo, ea veſtra eſt:* Græcorum loquendi more. *ſubd. remos* Pugct.—574. *Tyrioſque* Medic. a m. pr. *agentur* Sprot. *habetur* apud Nonium Marcellum

immanitatem transfertur, et remotiores a ſolis orbita terræ pati id creduntur. Alienum plane eſt, quod Servius et Pomponius Atrei et Thyeſtæ fabulam huc advocant. Aliter hic *ſol averſus* ob horrorem et averſationem ſceleris; ut et alii poëtæ de nefando facinore. Sic cæſis maritis Lemniis Stat. V, 297 *Averſum Lemno jubar et declinia Titan Oppoſita juga nube refert.* Sapientius hoc, quam in alio verſu, ubi Virgilianum locum imitatus eſt Theb. I, 683 ſq. *Scimus, ait, nec ſic averſum fama Mycenis Volvit iter. Regnum et furias oculoſque pudentes* (pudore eruptos) *Novit.* Extremæ terræ partes ita omnino deſignantur, ut *extra ſolis vias* eſſe dicantur, quatenus vel intra duo Tropicos vel intra temperatiores zonas non comprehenduntur. Quo igitur magis terræ verſus ſeptentrionem vel verſus auſtrum recedunt, eo magis *averſus* h. e. ſimpliciter remotus (nam argutantur in hac voce) ab iis *Sol jungit equos* h. e. oritur iterque ſuum diurnum conficit. adeoque pro, non tam *averſus eſt.* (Male Cerda aliter.) Jam in Virgilio hæc non eſſe ſubtiliter exigenda apparet, ſi Africæ clima cogites; ſed hoc unum tenendum, Pœnos non eſſe barbaros, non adeo eſſe remotos a clementiore cœli terræque plaga, reſpectu Trojanorum.

569. *Heſperiam magnam* ſimpl. potentem. Aliter *Græcia magna* dicitur. *Eryx.* vid. V, 759.

571. *Auxilio tutos*, quod in proſa: rebus neceſſariis inſtructos, munitos. Pedeſtris eſſet oratio, ſi acciperes: *dimittam tutos* cum *auxilio.* Mox *ſtatuo* exquiſite pro condo: ut ἱδρύω.

575. *Compulſus*, non, coactus; hoc tenue eſſet; ſed, huc depulſus,

Atque utinam rex ipſe, Noto compulſus eodem,
Adforet Æneas! equidem per litora certos
Dimittam, et Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſilvis aut urbibus errat.
His animum adrecti dictis, et fortis Achates
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides: claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi

Marcellum, ex interpretatione. Guyetus legebat: *habetor*. Sed *agetur* eſt eruditius; in pedeſtri oratione: *nullo d. habebitur*, vel *nullum eorum diſcrimen habebitur*.——575. *c. ibidem* Puget.——577. *Emittam* Sprot. *videbo* Ven.——578. *aut montibus* Montalb., qu. Moret. et Zulich. et probat Burmannus: *quum raræ admodum in Africa eſſent urbes, certe ſub ditione Didonis hoc tempore, neque proprie in illis* errare *dici quis poſſet, ſed* per urbes oberrare; *in montibus vero paſſim* greges errare *etiam dicantur, ego* montibus *præferrem*. Enimvero nec de Didonis ditione hic agitur; nec urbes magnas civitates neceſſario deſignant; et *urbibus errare* docte dictum, pro, per urbes; et ſi greges errant in montibus, an et propterea naufragi? Immo vero *montibus* damnandum propter hoc ipſum, quod *ſilvæ* et *montes* fere jungi ſolent adeoque librarii lapſum facile produnt. Heinſ. conj. *rupibus*; littorum ſcil. reſpectu. Sed quidni tempeſtatibus in ignotas terras delati vicinos vicos petant? et *Gætulæ urbes* IV, 40. *erret* Exc. Burm.——579. *animi* Parrhaſ. Ven. a m. pr. minus docte. *animum erecti* Zulich. et ed. Ven., quæ eſt interpretatio exquiſitioris voc. *arrecti*. *dictis arrecti* qu. Moret. *animum* pro *animos* dixit. v. Burm.——580. *erumpere nube* pr. Moret. et duo Rottend. a m. ſec., quod ſcilicet vulgare eſt. *nubem* doctius. cf. Burm. *abrumpere* codd. Pieriani aliquot, Rom. a m. ſec. Montalb. et al. inſcite.——582. *animum ſ. vertit* Bigot. *animos ſ. vertit* ed. Ven. ——583. *reductos* Menag. pr. Ven. et Parrhaſ. cf. v. 390.——584. *medio fluctu* Puget. *medio quem fluctu* Montalb. ſine *in*, ut toties alibi.

depulſus, delatus. Mox *certos* exquiſite, quibus fides haberi poſſit, non reſpectu perfidiæ Pœnis exprobrari ſolitæ; ſed *certi* dicti pro iis, qui certa nuntient; ſimiliter aliquis *fidos* aſſumſiſſe dicitur. *Dimittam*, in diverſas partes mittam.

582. *Animo ſententia ſurgit*, ad eam formam, qua *ſtare*, *ſedere*, *inſidere* dicitur.

584. *Unus*, Orontes. v. 113 ſqq.

585. Sup. 390 ſqq.

586.

Submerſum: dictis reſpondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, quum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, et in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
Os humeroſque deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genetrix, lumenque juventæ

586. *ita f.* alter Rottend. *circum cum fuſa* emendabat Cuning. *quæ circumfuſa*; *r.* notabilis lectio fragm. Vatic. a Bottario editi.——587. *in aëra* Montalb. et Dorvill. ſed pro vulgata Nonius Marcellus.——588. *adflitit* Vratiſl. *conflitit* Parrhaſ. utrumque vulgare, etſi eodem ſenſu.——589. *ſimiles* Sprot. *os humeros ſimiliſque deo* Franc.——590. *genetrix nato* pr. Rottend.

586. Οὕπω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτε. Odyſſ. π, 11.

587. *Purgat* ſe ſolvitur, extenuatur nebula: καὶ τότε δὴ ῥ' αὐτοῖο πάλιν χύτο (ιον λύτο: nam πάλιν Homero eſt pro ἀνὰ, refundi, reſolvi) θέσφατος ἀὴρ. Odyſſ. ν, 143. *ætherem apertum*, ut aër purus redderetur, et *clara lux*, remota nebula, et *refulſit* pro vulgari: apparuit, nihil amplius.

589. *Humeros* int. latos ac toroſos, herois vel dei, v. c. Mercurii vel Martis, qui corporis robur viriumque efficaciam declarant; quod apparet in ſtatuis veterum, et obſervatum eſt poſt Junium a Winkelmanno, idemque tradunt ipſi picturæ linearis magiſtri. Locus inſignis eſt Valerii Fl. II, 491, ubi Heſione Herculi: me eripe—*namque potes. neque enim tam lata videbam Pectora, Neptunus muros cum jungeret aſtris*; *nec tales humeros pharetramque gerebat Apollo.* Cæterum notatum jam aliis, locum effictum ad Homericam formam Odyſſ. ζ, 229—235, et (niſi huc iidem tralati) ψ, 156—162, ubi Ulyſſi Minerva ſimile decus divinum impertit. Conferenda ſunt a ſtudioſo talium rerum ſingula; ſed nec Scaliger, neque alii temere audiendi, qui de hoc vel illo præferendo pronuntiant. Ita *os humeroſque deo ſimilis* tantum ornatius exprimunt formam auguſtam et divinam, quam Homerus ſimplicius: θῆκε—Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα. cf. Odyſſ. τ, 174 ſq.

590. *Ipſa decoram cæſariem nato genetrix — adflarat*, non quaſi comas ejus breviores res in promiſſiores mutarit; ſed comæ ejus adflavit, divinitus affudit, decus, effecit, ut ſimilis eſſet comæ promiſſæ Apollinis vel Bacchi, qui in vulgus notabiles cæſarie ſua. At Homerus Ulyſſi a Pallade *criſpos crines* affingi facit? καδδὲ κάρητος Οὖλας ἧκε κόμας, ὑάκινθίνῳ

Purpureum, et lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.

591. *lætoſque* Montalb. *latos* duo Burm. *lætis* Goth. tert. Sed tuentur vulgatam grammatici. v. Burm.——593. *Argento* pr. Moret. *Pariuſque* Wall. *circumdatus* codd. ap. Servium ad Æn. III, 126.

ἄνδει ὁμοίας. ſcilicet Mercurio eum aſſimulare volebat; uti et aliis in locis corpus athleticum Ulyſſi tribuit. *lumen juventæ purpureum* ornate pro *juventa* eximia et pulchra. *lumen* eſt nitor; nitor autem juventæ proprie tribuitur. *purpureus* pro pulcher, notum, v. ad Horat. IV Carm. I, 10, qui idem III, 3, 11. 12 ad divinam formam retulit, *quos inter Auguſtus recumbens* purpureo *bibit* ore *nectar*. Juventam autem cum cæſarie junxit Tibull. I, 4, 37 *Solis æterna eſt Phœbo Bacchoque juventas, Nam* (f. Ac) *decet intonſus crinis utrumque deum.*

591. *Lætos oculis afflarat honores:* inerat oculis deſiderabilis aliqua venuſtas, gratia, χάϱις καὶ ἵμεϱος. Primum *lætos honores* dixit pro honore; *honos* autem pro pulchritudine; res nota. *lætos* non tam ad hilaritatem, quæ adſperſa fere eſt oculis nitidis et pulchris (ὄμματα φαιδϱά), quam potius ad oculorem fulgorem, qualis in lucido juventæ et pulchritudinis flore eſſe ſolet, referes; nam *læta* poëtis proprie lux, nitor. Sic *tempora læta*, fulgida, lib. VIII, 681. *afflarat*, quod Homerus dixit, affuderat, κατέχευε χάϱιν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις. et — κακκεφαλῆς χεύεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη. *afflare*, ab initio proprie dictum videtur de oris anhelitu, quo quis aut crederetur, aut, tamquam ſymbolico actu, videretur inſpirare alteri vim aliquam aut ſuam aut præternaturalem. Ita Apollo afflaſſe narratur ore nonnullos, quibus divinandi vim impertiret. De nutrice vel matre nutricium halitu ſuo fovente dictum eſt in Hymno in Cer. 238 et in locis ibi laudatis. Inde omnino *afflare* contingere eſt, proprie quidem leviter, quia contactus hoc genus eſt, parum ſub ſenſum cadens; itaque et vates et poëta *afflari* dicuntur, quippe *contacti, percuſſi.* Ita et *fulmen afflare* dicitur, ut lib. II, 649. Alio ſenſu *afflare* et *adſpirare* a navigatione et vento ſecundo ductum eſt. Etiam aliud eſt, ſi de exhalationibus corporis, ambroſiæ, *ſpirare* et *afflare* dictum occurrit.

592. 593. Verſus olim ſic accipiebam, ut *decus*, h. e. pulchritudo, juvenilis nitor et oculorum inſolitus ſplendor, Æneæ eſſet affuſus, quale decus (pulchritudo) illud eſt, quod manus (artifex) addunt ebori vel argento vel marmori Pario, quando auro circumdatur, includitur

Tum ſic reginam adloquitur, cunctiſque repente
Inproviſus ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo, ſocias, grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid

594. *Tunc* Goth. pr. cum aliis.——595. *I. adeſt* pr. Hamb.——596. *abreptus* ſec. Hamb.——598. Idem fere verſus ſup. 30.——599. *exactos* Zulich. a m. pr. *jam copiis omniumque* Parrhaſ. ſed in marg. *exhauſtis jam caſibus*; quod deterius foret.——601. *Nil opis* Zulich. *noſtri* Menag. pr. *eſt* omittunt tres Heinſ. *o Dido* Goth. ſec.——602. *Dardanidæ* tres ap. Burm. *quæ magnum* pr. Moret. et Bigot. *aſperſa* ſec. Rottend. Sed hemiſtichium hoc abeſſe ſorte malis? Auget tamen ſententiæ vim. Conſederant autem Trojani exſules partim in vicinis Troadis oris, partim in Thracia, Creta, Epiro, Sicilia, Venetorum oris.——603. *reſpectent* ed. Junt.——

cluditur. Ita cum Jenſio de ſtilo Homer. p. 296 poëtæ judicium deſiderabam. *Juventæ lumen purpureum* et *læti honores* multo plus ſplendoris habere videbantur, quam ea, quibuſcum comparantur v. 592. 593. Enimvero vidi poſthæc comparationem ita male vulgo inſtitui: eſſe potius eam retrahendam ad Æneam *nube circumfuſum*, quod *clara in luce refulſit*, ut opus vel ornamentum eburneum, argenteum vel marmoreum auro incluſum, aurea ora ambiente, qua ex auri ſplendore ipſum opus, quod incluſum eſt, auctum nitorem mutuatur. cf. Æn. X, 135 ſqq. et adi Excurſ. ad h. v., qui eſt XXII. Verba autem ſic interpretanda: *quale manus* (artificis) *addunt ebori decus*, h. e. quale eſt decus operis eburni aut argenti marmoriſve candidi auro circumdati.

595 ſq. Præclara et affectus plena oratio. *reliquias Danaum*, a Danais relictos; paſſive, ut aiunt; ſtragi Trojanorum cædique ab Achivis perpetratæ ſuperſtites. *exhauſtos*, attritos, conſumtos, vexatos, cf. Burm. *ſocias*, de conatu, recipere vis.

603. *Si quid uſquam juſtitia eſt*: ſi non inane nomen eſt: cf. V. L. Ante oculos fuit

Uſquam juſtitia eſt et mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;

604. *ſi quid Uſquam juſtitia eſt.* Ita reſcripſi, etiam Brunckio V. C. adſtipulante. Ut vulgo legitur, etiam in fragm. Vatic., *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt*, impedita ſit ratio ejus, quod ſequitur: *et mens ſibi conſcia recti*; quod adeo jungendum cum ſup. *Dii et mens ſ. e. r. Præmia digna ferant.* Et hactenus ſecundum Stoicos poëtam locutum dicere potuit Servius. Legenti tamen facile cuique occurrere poteſt: *ſi quid uſquam* Juſtitia eſt *et mens ſibi conſcia recti*, h. e. in ullo pretio eſt. Quo altera interpretatio Serviana ſpectat: *ſi valet apud homines juſtitia.* Et lectionem hanc præferunt Gudianus, qui inter præſtantiſſimos eſt, cum ed. Dan. Heinſ.; ſicque conj. H. Stephanus, qui tamen rationem emendationis non perſpexit. Habet ſcilicet majorem διάνοιαν oratio, ſi ſic procedat: ſi pietatis, h. e. recti juſtique ex metu deorum, reſpectus eſt apud deos; ſi juſtitia rectique conſcientia non inane nomen ſunt habendæ; dii tuam humanitatem remunerabuntur. *recti eſt* Puget.——605. *ferent* vir doctus in Obſſ. Miſc. I, p. 7, ut IX, 254 *dii moreſque dabunt veſtri.* Sed nec *ferant* damnandum, quod omnes libri habent, etiam Vatic. fragm. *quæ te jam* Goth. pr. *tulere* duo Burm. ut emendabat Cuninghamus.——606. *talem tanti* Parrhaſ.——608. *Convexa* veteres librarii (præter fragm. Vatic. Pieriique oblongum, in quibus recte poſt *convexa* interpunctio poſita) et ſcholiaſtæ fere cum *ſidera* conjungunt; male utique. nam cœlum eſt convexum

fuit Ulyſſis ad Nauſicaam oratio pulchrarum ſententiarum plena, ubi Odyſſ. ζ, 180 Σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς etc.

605. Felix hominum ætas, in qua te tam generoſam feminam naſci contigit! *læta* ſunt fauſta, felicia ſ. Compara l. c. Od. ζ, 154—157. De forma laudandi hac v. Ovid. IV Met. 322 ſq. et ibi Burm.

607—610. Quod Tibullus I, 4, 65 nude: *dum robora tellus—vehet*, hoc ornatius extulit Virgilius: donec in montibus umbræ ſilvarum *convexa* montium, h. e. latera et ambitus, obſcurabunt, et ornatius, *luſtrabunt*, umbra pro flexu ſolis procedente et circumagente ſe. *polus paſcere ſidera* dici poteſt, pro ſidera paſci in polo, quatenus ſtellæ errare et vagari per cœlum videntur. Et Callimachum expreſſum eſſe a noſtro, jam ab Anna Fabri aliiſque et ante omnes a Germano Valente ad h. l. eſt notatum, in Del. 176—Τίρεσιν, ἡνίκα πλεῖστα κατ' ὄμπνια βοσκολέονται. Cum tamen Lucretianum I, 232

Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum,
Obſtupuit primo adſpectu Sidonia Dido;
Caſu deinde viri tanto. Et ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis inmanibus adplicat oris?

vexum, non aſtra. Hoc tamen poſito Heinſ. conjiciebat: *dum montibus umbræ Luſtra dabunt.* ingenioſe; niſi *convexa* obeſſet, et *Luſtrabunt* multo etiam magis eſſet ingenioſum. Pro *luſtrabunt, inſtabunt* Bigot. et pr. Hamburg. pro var. lect.: unde Burm. conj. *conſtabunt*, parum feliciter. Etiam Marklando ad Stat. Silv. p. 102 locus viſus eſt corruptus; nam interpungebat et ipſe poſt *luſtrabunt*. at v. infra notam. *polis dum ſ.* nonnullæ edd., male. *polum dum ſ. paſcent* Hamb. alter. *palus* miſere emend. Brodæus II Miſc. 17. *paſcit* Medic. c. al. ap. Heinſ. quod mireris. *poſcet* fragm. Vatic.——610. *quo* ſec. Hamburg. et Parrhaſ. *vocent* alter Rottend. a m. ſec. et Goth. ſec.——611. *Sergeſtum, Sereſtrum, Segeſtum* al. hic et alibi. v. Burm. et Pier. *Sergeſtum* et *Sereſtum* unum eundemque eſſe, ſtatuere video V. C. Brunck. I, 343, quod vix feram ne in malo quidem poëta; et quid faciemus verſui XII, 561 *Muneſthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum?* Etiam mox *Gigam, Giam.*——613. *primum* malebat Heinſ., ſed *primo* eodem ſenſu capi par eſt.——614. *Caſum deinde viro* Hamb. ſec.——616. *quæ vis immanibus applicat auſu* emendat Marklandus ad

I, 232 *unde æther ſidera paſcit?* et alia loca, inprimis V, 384 ſqq., multo magis videri poſſint poëtæ animo inſediſſe: Servianam interpretationem non plane ſpernas, ut ad philoſophorum opinionem referas, qua aſtra marinis terreniſque humoribus attenuatis (ἀναθυμιάσεις) ali putabantur, vid. Cerda et l. l. ab Burm., quemadmodum iris imbibere imbres. v. ad Tibull. I, 4, 44.

609. 610. Quocunque abiero, beneficii accepti memor ero.

610—613. Lætus et gratus benevolentiæ et amicitiæ affectus in his verſibus obſ.

613. Reſpexit h. l. Silius II, 412 ſqq. *caſus* eſt fortuna, ut ſtatim v. 615.

616. *Immanibus oris* Libyæ, cujus immanes et feri incolæ, ſive etiam horridæ et aſperæ incultæque terræ. Pompon.

Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab ſtirpe volebat.

ad Stat. Silv. III, 3, 17, hoc ſenſu: *quæ vis major admovet te tam immanibus auſis, tam ingentibus cœptis?* ingenioſe quidem Markl. ut ſemper. Enimvero quod ad littus Libycum tempeſtate erat delatus, caſui debebatur; nihil magni conatus et auſi in hoc. Frigide et contra decorum Didonem ſua regna *immanes oras* vocare ait. At Libyæ vicinas gentes intelligit. cf. 339. IV, 40 ſq., ut bene Burm. ad h. l. monuit. *implicat* Bigot.——617. *An tu ille* Ven. *Anchiſe* nonnullos legere Pierius monet.——618. *genuit Phrygii* Ven. *Simountis* Leid. un. *in unda* Menag. pr. *ad undas* Schol. Statii, duo Heinſ., ſed recentes, cum Dorvill. tuentur vulgatam Donat. et Priſcian.——619. *memini Teucrum* tres ap. Burm. et ſic Rom.——621. *eum B.* Menag. pr. et Leid.——622. *ditione premebat* Menag. pr. male, inquit Burm.: an quia hoc de aſpero tantum imperio putabat dici? Sane *ditione tenere* et alibi, ſup. 236, VII, 737 variatur, at X, 53 *premere* conſtanter; exquiſitius ſcil. quam *tenere*.——626. *ab* Heinſ. e Medic. et aliis. Olim *a*. cf. ad Georg. I, 171. Æn. VIII, 130. *ab* vel *a* deeſt plane in fragm. Moret. et Sprot. *a ſtirpe videbat* ſec. Moret.

Sab. de intempeſtuoſis littoribus accipit. *applicat*, ita fert, ut navem applicueris; ut v. 377 *appulit*.

617. 618. Secundum verſus Iliad. β, 820. 821. Sic Nympharum partus ad fluminum ripas collocant plerumque poëtæ. v. Germanus.

619—626. Vide Excurſ. XXII. ad h. v. Teucer, a Troja redux, a patre Telamone non admiſſus (cf. Horat. I, 7, 21), cum Cyprum petiiſſet, acceſſiſſe ad Belum, Sidonis ac Tyri regem, putandus eſt, ut, cum ab eo copiæ in Cypro haberentur, earum auxilio adverſus incolas inſulæ ipſe uteretur, quos in nova ſibi ſede, Salamine, paranda alienos et infeſtos experiebatur. *Opimam* C. dixit, quam in proſa, *opulentam*, et *laude ferebat* pro efferre laudibus. *reges Pelaſgi*, pro Achivorum ducibus etiam

hoc

Quare agite, o tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat: ſimul Æneam in regia ducit
Tecta; ſimul divom templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pinguis centum cum matribus agnos,

627. *o juvenes, noſtris ſ. tectis* Zulich. *o juvenes, tectis* quatuor alii: *o noſtris, j. ſ. t.* Parrhaſ.——628. *poſt multos* Dorvill. ed. Junt. ——629. *hac* deeſt Medic. *conſidere* Gud. tertius Moret. pro div. lect. Hamburg. pr. et Bigot. cf. v. 571. Sed poſt *jactatam* melius *conſiſtere*.——631. *ſub regia* quart. Moret.——632. *divom* Heinſ. ſecundum Gudianum. *divis* Sprot. *honores* Montalb. et pr. Hamb.——634. *Triginta* alter Hamburg. in Sax. Exc.——635. *centum pingues* Montalb. *cum m. hados* Menag. ex Ecl. I, 23.

hoc licentius et ſeriorum poëtarum græcorum exemplo; nam Homero Pelaſgi diverſus ab Achivis ſunt populus. *Teucros*, Trojanos; ab antiquiore illo Teucro, a quo Dardanus fuit exceptus, cum in terram Trojanam e Samothrace trajeciſſet. v. Apollod. III, 12, 1, et notæ p. 738. 739. Ab his originem ducere videri volebat Teucer Telamonius, propter maternum genus, ut recte Serv. Erat enim ex Heſione Laomedontis filia natus, quam Telamon a ſodali Hercule muneris loco acceperat. vid. Sophocl. Aj. 1319 ſqq.

630. Nobiliſſimus verſus; graviſſima ſententia; cujus, cum v. 628. 629, vi percepta, ſi adoleſcentem non voluptate geſtire videas, næ illum a poëtæ lectione ſtatim abigas, ſuadeo. Turbas Burm. poſt Servium facit. Senſus: ipſa ἐκ ἀπειρόκακος, ipſa tot adverſa experta, animum habeo pronum ad ſuccurrendum aliis, qui et ipſi fortuna adverſa jactantur. *diſco*, teneo, novi.

632. *Simul divum templis indicit honorem.* Si de ſupplicatione diis propter felicem Æneæ hoſpitis adventum decreta cum Serv. Donato et Pomponio intelligimus, amore antiqui ſæculi recedere dicendus eſt poëta et deflectere ad ſuæ ætatis vitam. Nam ut ex toto Homero ſatis conſtat, heroicis temporibus hoſpitis adventu in domo ſtatim ſacrum fit, cæditur victima et ex ea epulo ſacro hoſpes excipitur. Veterem illum heroum morem plane deſeruit Valer. Fl. II, 650. 651.

634. *Horrentia* ſetis ſeu pilis,

Munera lætitiamque dii.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro

636. Gell. IX, 14 *in illo verſu nihil dubium eſt, quin* dii *ſcripſerit pro* diei: Munera lætitiamque dii. *Quod imperitiores*, dei, *legunt ab inſolentia ſcilicet vocis iſtius abhorrentes. Sic autem* dies dii *a veteribus declinatum eſt*, ut fames fami (igitur veteres *fames, famei?*), pernicies pernicii, progenies, progenii, luxuries luxurii. Ita et legebat, monente Heinſio, Julius Romanus in libello de Analogia, teſte Soſipatro. Occurrit eadem lectio in Servianis ſimul cum altera, *die*, id eſt, diei. Commemorat etiam Pompon. Sab. cum Gelliano loco (qui conferendus cum editis; habet v. c. *extra dabantur*, ubi nunc *extrudebantur*), N. Heinſ., ut hanc lectionem probaret, a ſe impetrare non poterat. Mihi tamen unice vera videtur; primum quidem, quod exquiſitior illa lectio et eadem antiquiſſimæ auctoritatis, tum autem, quod lenius decurrit: *mittit tauros, ſues, pecudes, munera lætitiamque dei:* quibus diem tam ſauſtum ac feſtum exhilararent, ut hoſpitalibus donis fieri mos erat, quam altera: *munera lætitiamque dei*; quocunque tandem modo illam exponas. *Munera lætitiamque dei* alii jungunt, ut vinum munus et γάνος Διωνύσου, χάρμα Βάκχου dictum ſit; atque hoc puto leniorem orationem efficere. At alii cum Heinſio *munera* cum ſuperioribus jungunt: *mittit—munera*, ſimul cum his, *lætitiam dei*, h. e. vinum lætificum. Nolim quidem ſenſu abundare; dure tamen et lyrica potius audacia mihi ita dictum videtur *lætitia dei*; ferrem *lætitiam Bacchi*. Aliter quoque γάνος βοτρύων, ἀμπέλου. Aliter etiam infra: *Adſit lætitiæ Bacchus dator*, v. 734. Ex quo Silius *Bacchi dona* duxiſſe videtur. Sane in codd. fere *dei*; ſic ipſe Romanus; occurrit et in Servianis, et in Donati interpretatione. Et ſic jam Rufius Apronianus, monente Pomponio Sabino (male in ed. Lucii *die* excuſum eſt) legerat; quod ſine dubio ad eam recenſionem pertinet, e qua Mediceus codex prodiit: nam, cum in eo ab initio *de* eſſet, *i* rubro adſcriptum eſt, ut *dei* ſit. Sunt tamen et codd., in quibus alterum occurrit; nam Pierius tres illas lectiones ſigillatim e codd. laudat; et, *die* Dorv. *Diæ* Parrhaſ. recepit quoque *dii* Brunck. V. C.——639. *ſuperbæ* Hugen. a m. ſec.

pilis, et *terga ſuum* pro ſuibus. In toto loco ante oculos poëta habuit Od. 9, 59 ſqq.

637. Jam Catullus dixerat LXI, 46 *quocunque opulenta receſſit Regia—Tota domus gaudet regali ſplendida gaza.* cf. reliqua. *luxu* præclare pro apparatu regali.

639. Brevitatis, utpote in narratione, et poëticæ elegantiæ ſtudium omiſſionem verbi peperit: *ſunt*, vel *inſtruuntur*. int. autem veſtes ſtragulas purpureas magna cum arte textas. *Oſtrum ſuperbum*, ſplendidum; inf. 697 et 700 *aulæa ſuperba* et *oſtrum ſtratum*.

640. Vaſa magna argentea et aurea, eaque cælata e more veterum

Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad navis præmittit Achaten,
Aſcanio ferat hæc; ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam ſignis auroque rigentem,

642. Vulgatum ante erat *antiquæ ab origine gentis*. At, quod nunc cum Brunckio V. C. dedi, *antiqua ab origine gentis*, obtulerant Gudianus, duo vetuſtiores Rottend., tres alii c. fragm. Moret. et quatuor Burman. cum Goth. pr. Et ſic Medic. Pierii et Longob. cum aliis aliquot ap. eum. quod equidem præfero tamquam doctius et melius; et ſic jam editi nonnulli habere videntur. *primâque ab o.* pro diverſa ſcriptura in alt. Hamb. *ducta ſuæ antiqua* ed. Ven.——643. *mente* apud Germanum fuere, qui legerent. male. *mentem* omnes libri tuentur. Mens *non conſiſtere*, ſed fluctuare, dicitur, quando curis et ſollicitudinibus agitatur; uti et animus vel mens quaſſa, concuſſa, conquaſſata.——644. *ad navem* Oudart. *tranſmittit* Menag. pr. *permittit* Moret. ſec. et Græv. Burmannus conj. *remittit*; quod tamen metrum ferre negabat Schrader. Emendatt. præf. p. XLIII. IV. At tenendum, *præmittere* poëtis dici ut προεκπέμπειν. προϊέναι. pro ſimpl. πέμπειν. *Achaten* e Grammaticis firmavit Heinſ. vulgo *Achatem*.——645. *Aſcanio ut ferat* Venet. *ipſaque* pr. Moret. a m. pr. *ſecumque ad m. d.* Parrhaſ. *ad limina* Menag. pr.——646. *ſtat cari* Montalb.

veterum admodum frequentato, et h. l. quidem factis majorum Didonis anaglypho opere, ſeu extantibus figuris, expreſſis; de quo quidem conſtanter *cælare* et *cælatura* dici obſervavi. (cf. *Antiquar. Abhandl.* P. II p. 135.)

645. *Ferat*, nuntiet omnia hæc, quæ accidiſſent, ut bene jam Donat. et Servius, qui idem bene illuſtrat. In v. ſequ. τὸ *ſtat* pro *eſt*, v ulgari verbo. *cari patris* φίλου πατρὸς, h. l. pro amantis.

647—656. Apud Homerum munera fere ξεινήια hoſpitibus advenis dantur ab iis, qui excipiunt. Hoc loco jubet Æneas apportare e navibus, quæ Didoni donet. *palla ſignis auroque rigens*, intextis rerum vel hominum formis ex auro. Laudant Pindari Iſthm. VI, 58. 59 Οἰνοδόκου φιάλαν χρυσᾷ πεφρικυῖαν. Sed hoc illuſtraret *pateram aureis ſignis horrentem*, h. e. aſperam ſignis extantibus. Sed *rigent veſtes* plenæ ac denſæ auro. v. Burm.

Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxuma natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.

649. *circumtexto* sec. Moret. *achanto* scribunt nonnulli hic ut alibi. ——650. *Ornata* Leid. f. ex *ornamenta*.——651. *Dum p.* Menag. pr. *peteres* Fabric. laudat.——652. *Abstulerat* alii, male. Commode laudat Burm. ad Sueton. Neron. 49, ubi adde not. Ernesti et Oudendorp. Sic Gr. ἐκφέρειν. ἐξαίρειν. Odyss. ν, 137 πάλλ' ὅσ' ἂν ὀθνείοιο τρόπις ἐξήρατ' Ὀδυσῆος etc. cf. Guell.——653. *Ilionæ*, ut sic *sceptrum Ilionæ*, habent Mentel. pr. duo Rottend. et Leid., nec ab eo refugit Heins. Enimvero nimis nude ponerentur tum illa: *quod gesserat olim*.

Æn. XI, 72 *Tunc geminas vestes auroque ostroque rigentes Extulit Æneas:* quas Dido— *tenui telas discreverat auro, rigentes togas* ex nostro duxit Claudian. I, 205. *Et c. c. velamen acantho*, prætextum acanthi foliis, vestis oram ambientibus. De *acantho, branca ursina*, vel capitulorum in columnis ornatu nobili herba, v. ad Ecl. III, 45, ubi in poculis ansæ acantho circumlitæ, ut apud Ovid. Met. XIII, 701 crateris os. *croceum* quidem ejus genus est; nam vulgare est flore albo. saltem a femine luteo vix appellari eum *croceum* puto; quamquam hoc vestes tingi olim potuere, quod e Schol. MSt. N. Heins. ad Claudian. p. 180 b notavit. Calpurnius Ecl. IV, 68 *rutilum* dixit, ubi Tityrum *cantantem rutilo spargebat acantho Nais*. et similiter, puro, *Sidonium* Statius in loco ex nostro expresso III Silv. I, 37, 38 *Hic tibi* (Hercules) *Sidonio celsum pulvinar acantho* (h. e. cui intextus sit ex purpura acanthus) *Texitur, et signis crescit torus asper eburnis*. Vestes apud Servium ex acantha vel acanthio, spinæ genere, factæ, bombycinis similes (v. Plin. XXIV, 66), alienæ sunt ab h. l. Homerico vero more v. 650—652 commendatur *velamen* illud, h. e. peplum; Servius *cycladem* memorat, forte, quod hoc inter feminea vestimenta inprimis lautum. Abstulerat autem cum Helena (Ἀργείην Ἑλένην latiore sensu, etsi Spartanam jam Homerus appellaverat. cf. Germanus) Paris multas vestes et ornamenta, κειμήλια, quæ ipsa cum Helena repetebant Achivi. v. Iliad. γ, 70 et al.

653. Habes sceptrum h. e. hastam vel scipionem, insigne

Hæc celerans, iter ad navis tendebat Achates.
At Cytherea novas artis, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus inplicet ignem. 660

656. *Nec c.* Goth. pr. *Hac celerans* alter Mentel. a m. ſec.: unde *Accelerans* pr. Rottend. Montalb. Vratiſl. *Has celerans* Oudart. *Aſcelerans* tert. Moret. Vides quam parum talibus variationibus ſit tribuendum. *præmittit Achaten* Erfurt. a pr. m.——658. *mutatuſque* Franc. ——660. *atque* tenuit Heinſ. propter conſenſum librorum edd. que vett. *ac* pr. Moret. *utque* nonnullæ edd. vide ad v. 298 et 486.

ne puellæ regiæ, ut omnino hominum genere vel honore inſignium. v. Stat. Theb. VI, 81. Sic. ap. Eurip. Troad. 150 Hecuba Σκήπτρῳ Πριάμου διαπρεπομένα choros ſe celebraſſe dicit. *Ilione* e Priami filiabus fuit: v. Excurſ. ad h. v.

655. Coronam intelligo duplici materia, h. e. diadema, nam de eo agitur, aureum, gemmis diſtinctum, quo in monumentis, inprimis Etruſcorum, ſæpe deas ornatas videas. Ovid. Met. XIII, 704 *Dant pateram, claramque auro gemmiſque coronam.* neque aliter dictum, quam ad Virgilii imitationem (ſententia tamen ex Homero expreſſa Iliad. Χ, 470. 1 Κρηθείδην δ', ὅ ῥα etc.) apud Valer. Fl. VIII, 235, ubi Venus Medeam ornat: *ipſa ſuam duplicem Cytherea coronam Donat*; nam ipſe Flaccus ſeſe interpretans ſubjicit: *et arſuras alia cum virgine gemmas*; et paullo anteceſſerat ſimilis forma: *ipſa ſuas illi c. ſ. veſtes I.* Vix accedam, ſi, ut interdum ſolet, *duplicem* ſimpliciter pro magna, præclara, accipias poſitam. Diverſo ſenſu *geminas coronas* Claudian. X, 203 ſimpl. pro binis; etſi Geſn. ibi aliter.

657 ſqq. Scilicet Venus, filio ſuo Æneæ timens, Didonem amore ejus inflammat; eodem metu impulſa in nuptias conſentit inf. IV, 107 ſqq. Viderunt jam Germanus et Urſinus, in toto Veneris artificio et machinatione Virgilium ante oculos habuiſſe Apollonium, quem cf. lib. III, 7 ſqq: inpr. 25 ſq. 112 ſqq.

659. 660. *Doniſ furentem* vix niſi dure admodum dicas; quamvis v. 713 *Expleri mentem nequit ardeſcitque tuendo.* Melius ut *doniſ incendat reginam furentem*, amore inter hæc ipſa actam; quo Serviana interpretatio ſpectat, *oſſibus implicet ignem*, exquiſitiore forma, quam *oſſa implicet igni*, h. e. ipſis oſſibus ac medullis (ut de amore loqui mos eſt, v. Cerda et al.) flammas inſerere, immittere, inſinuare: dictum, ut *involvere omnia flammis, incendio*;

Quippe domum timet ambiguam Tyrioſque bilinguis ;
Urit atrox Juno, et ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem :
Nate, meæ vires, mea magna potentia, ſolus,
Nate, patris ſummi qui tela Typhoïa temnis ; 665
Ad te confugio, et ſupplex tua numina poſco.

662. *reverſat* Franc. v. IV, 3.——663. *Ergo quis* Goth. pr. *dictis compellat* un. Guelpherb. in Sax. coll.——664. *mea regna* ſec. Rottend.——665. *Typhoëa* omnes, ipſe Medic. c. fragm. Vatic. Τυφωὶς, Τυφώιος, ut Ἀχιλλεύς, Ἀχίλλειος, Ὀρφεύς, Ὄρφειος. Dubito equidem, an hoc e ex *ei* natum a poëta corripiatur. cf. ſup. ad v. 201. Apud Serv. multi, *Typhoia*; hoc itaque eſſet verius: ut ductum ſit a *Typhos*, itaque cum Brunckio recepi. In Franciano erat *Typhea* et ſuperſcr. *on*, *Typhonea*; debebat ſaltem *Typhonia*, ut eſt in Goth. ſec. Apud Claudian. de R. Proſ. III, 183 *Typhoia* recte expreſſum in Heinſ., male *Typhoëia* in aliis, adverſus metrum: Τυφωῆος.

cendio; quoniam etiam in vulgari oratione *flamma involvit domum*. Quod autem donis mox afferendis tantopere confidit Venus, quodque Dido regina, quæ cum theſauris effoſſis Tyro fugerat (v. 358. 363), donis illis tantopere movetur (709 ſqq.), offendebat Schraderum, acutum poëtarum judicem. Scilicet artem et auctorem in illis inprimis probari putabimus.

661. 662. *Domum ambiguam* Serv. incertam, in qua habitat mutabilis femina; dure, meo quidem ſenſu. Malim *domum* pro ſtirpe, gente, dictam et ad fraudulentum Pygmalionis ingenium reſpici. Locus Æn. IV, 96, 97 aliter ſe habet. Recte itaque jungitur ipſius adeo populi ingenium, *Tyrioſque bilingues* eodem ſenſu, h. e. fallaces. *Urit Juno*, cogitatio de Junonis in Æneam odiis et conſiliis eam cruciat. *ſub noctem*: narratum de dea ſecundum humanum morem, quo nocte ingruente curæ recrudeſcunt. Veſperi hæc geruntur. v. inf. 726.

664—666. *Meæ vires, mea m. potentia*, ſplendide pro, per quem ego valeo et potens ſum. Petiere hinc alii, ut Statius I Silv. II, 137 *tu, mea ſumma poteſtas*; adde Ovid. V Met. 365, quod a poëta forte græco Virgilius ſumſerat. Paullo aliter filii patrum σθένος, robur, dicuntur; unde et Tragici: v. c. Eurip. Troad. 570 Aſtyanax Ἕκτορος ἰσχύς. Contemtus, quo Amor Jovis fulmina habet, elegans poëtarum et artificium veterum luſus, ſuavi cum varietate expreſſus paſſim

Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: et noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: et vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet:

666. *et* deeſt in binis. *tua munera* duo alii ap. Burm. *lumina* Goth. tert. omnia ſolito errore.——668. *jactaturque*, maxima codd. pars apud Pierium, Heinſ. et Burm., atque adeo ipſi Medic. Rom. et fragm. Vatic., in quo tamen forte a m. ſec. Etiam ſic Servii Codices exhibebant. *jactaturque dolis* Voſſ. pr. *jactatuſque* Goth. ſec. omnia a prava manu, quæ cavendum eſſe putabat, ne ultima in *tactetur* laboraret. *Junonis acerba* Longob. Pierii et fragm. Vatic. a m. pr. Similis commutatio a Burm. notata lib. XI, 587.——670. *Nunc* alii ſcripti et editi apud Pier. Heinſ. et Burm. et ſic fragm. Vatic. a m. pr. et habet, quo placeat.——671. Heinſ. conj. *ut vereor*. Heumannus olim: *At v.*——673. *quocirca* Bigot. *arte* Oudart. et Leid. un. *flammis* ſec. Moret.

paſſim occurrit, etiam in gemmis, v. c. Muſ. Flor. T. II t. 16, 1. *tela Typhoia*, quibus Jupiter uſus eſt in Typhœum, *τὰ Τυφωϊκὰ*. Pomponius Sabinus *Ætnæa* reddit, quatenus Ætna, Cyclopum, qui fulmina fabricantur, officina, Typhoëi pectori impoſita eſſe a nonnullis dicta. *Typhois Ætna* Ovid. Ep. XV, 11. *tua numina poſco*, tuam opem et auxilium, quod per *potentiam* et *numen* declarat.

667—672. *Nota tibi* ſunt (ut Græci pro, notum tibi eſt), quemadmodum Æneas fr. Magna autem cum arte et cum dilectu ſingula orationis membra ſunt efficta; ut illud: *frater tuus*.

670. Adumbratum putant ex notis verſſ. Odyſſ. *α*, 55—58, ubi Ulyſſes ſimiliter a Calypſo retinetur.

671. 672. Sollicita eſt Venus et metuit, ne hoſpitium hoc Æneæ in Junonia urbe ad ejus exitium vertat (cf. IV, 96 etc.), Junonis in Æneam odiis. *tanto cardine rerum*, in articulo, *ἀκμῇ*, in tanto rerum momento, dum res ſumma agitur, an Trojani ab Italia fatalique regno averti poſſint, illa ſc. Juno *non ceſſabit*, ſed novas adverſus Æneam machinas parabit, quo eum perdat.

673. *Cingere flamma*; ut X, 119 *mœnia cingere flammis*. Sic *flamma involvere*, *circumdare*

Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc adcipe mentem:
Regius adcitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis reſtantia Trojæ:
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium, ſacrata ſede recondam:

675. *Æneam* Medic. a m. pr. *mecum Æneæ* Sprot. *mecum magno Æneæ* Moret. ſec.——676. *Quo* aliquot ap. Pierium et Heinſ, qui conj. *qui*. *Quo facile* Zulich. a m. pr. *quam* Gudian. a m. ſec. addita intp. *prout* vel quomodo. v. Georg. III, 309. *quid* Leid.; ſed recte *qua*, qua via et ratione, tuentur Heinſ. et Burm. *poſſes* Romanus.——677. *accitus* fragm. Vatic.——678. *puer ille* pr. Hamburg.——679. *et* abeſt a Dorvill.——680. *Nunc ego* fragm. Moret. ut ſup. 670. *Citheron* Parrhaſ. ——681. *Idaliam* Bigot. ſec. et Rottend. tert., ſcilicet ut conveniret cum v. 693 *Idaliæ lucos*; ſed v. not. *Idalia* Goth. alter. *ſecreta* Leid. et pr. Hamburg. *reponam* Sprot. a m. pr.

dare. h. l. amore, ut *amore irretiti, illaqueati*, tenentur. *ne quo ſe numine mutet*: ne Junonis machinatione aliqua animus ejus mutetur. 675. *Sed magno Æneæ mecum teneatur amore*. Sane, ſi jungas *magno mecum*, qui primo occurrit ſenſus, eſt: amet A. tanto amore, quanto ego eum amo. Sed, cum hoc abſurdum ſit, potius junctis his; *teneatur mecum*, ut *magno* pro epitheto ornante ſit, ſenſus eſto: amet Æneam, quem ego amo, tueor, tamquam mater. In Servianis altera occurrit interpretatio: *mecum, per meos amores, me adnitente* (h. e. per me), quam et Cerda amplexus eſt. Laudatur IV Æn. 115 *Mecum erit iſte labor*, h. e. apud me, fiet per me, meus erit. Silius VIII, 330 *mecum erit hæc prorſus pietas*, h. e. aderit, inerit mihi. Lenior ratio non ſuccurrit. Verſum tamen habent omnes.

677. *Aſcanius* deſignatur per *regium puerum*, quatenus *Rex Æneas* ſæpe dictus. *maxima cura*, h. e. amor, carus Veneri. 676. Cf. 647.

680—688. *Eſt Paphus, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera* inf. lib. X, 86. Cythera, τὰ Κύθηρα, inſula ipſa, Laconicæ objecta, h. l. *alta*, quatenus montoſa eſt, hinc etiam *ſuper*; niſi forte aliquis montes in ea deſignari malit, ut et Idalium τὸ Ἰδάλιον ὄρος in Cypro; et ſequuntur utique v. 692 *alti Idaliæ luci*; etſi et ipſa urbs *Idalium*; τὸ Ἰδάλιον. v. Stephan. h. v., quæ paullo poſt 693 *Idalia*, Ἰδαλία χώρα, ut *Venus Idalia*, dicta. Urbem ſaltem altero loco intelligas X, 86,

Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus:
Ut, quum te gremio adcipiet lætiſſima Dido,
Regalis inter menſas laticemque Lyæum,
Quum dabit amplexus atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis caræ genetricis, et alas
Exuit, et greſſu gaudens incedit Iuli.

682. *ne quis* multi ap. Burm. *mediuſque* Hamb. alter.——683. *ipſius* pr. Moret.——685. *Et* Goth. tert. *ut te cum* unus Guelpherb. in Sax. collect. *accipiat* ſec. Moret. male.——686. *Regales epulas inter* Montalb. ——688. *obſcurum* alter Hamburg. *fallaxque venenum* ed. Venet., non infelici errore.——690. *et vultu* Schol. Stat. II Theb. 96. *greſſu gradiens* Sprot. a m. pr. *inceſſit* Dorvill.

X, 86, quia cum Papho Idalium memoratur; et ante v. 51 erat: *Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos atque Cythera, Idaliæque domus.* Sic Γόλγοι καὶ Ἰδάλιον ap. Theocr. XV, 101. Erat autem templum in monte poſitum cf. Strab. XIV, p. 1001 c. cum nota Caſ. (urbem et montem intellige ap. Bion. Idyll. 1, 36. 37, ut expedias interpretes), Sed *ſuper alta Cythera*, pro, ſuper Cytheris (ut I, 295 *ſedens ſuper arma*), eſt pro *in:* ut ὑπὲρ ſimili modo dictum occurrit. Niſi malis ad motum referre, ut lateat notio τῆ *abductum* ſuper Cythera et Idalium. *ſacrata ſede*, ἐν τεμένει. *ne qua*, ratione ac via, *ſcire* pro reſcire dictum. *medius occurrere*, in medio negotio, ſup. 348 *Quos inter medius venit furor.* h. l. de eo, qui impedimentum affert. *faciem falle*, mentire, ſimula, falſam exhibe. cf. German. *facies* pro toto corpore et habitu. v. h. l. Burm. cf. v. 658. *notos vultus*, ex more poëtarum, pro vultu ſuo proprio. *laticem Lyæum* pro vulgari: latex Lyæi. Sed poëtarum more pro derivato adjectivo, *latex Lyæius*, quod ipſum vix uſus ferret, ponitur. *inſpires ignem*, nonne paullo durius hoc? et jungitur etiam nova rei imago: *fallaſque veneno*, h. e. per fraudem venenum ei inſtilles. Quod autem hoc ita adſtruit poëta, ut Didonem inter convivii hilaritatem, quæ animum relaxat, amore inflammet, naturæ humanæ convenienter comminiſcitur.

690—694. *Gaudens* ſuaviter

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adſpirans conplectitur umbra.
Jamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Quum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea conpoſuit ſponda mediamque locavit.
Jam pater Æneas, et jam Trojana juventus

691. *placitam* ſollenni vitio aliquot ap. Pier.——694. *floridus* et *amplectitur* Zulich. cum Parrhaſ.——697. *convenit* Goth. tert., ſed in eo fere ſemper *con* pro *cum*.——699. Malim cum ſuperioribus jungere: *Cum venit, a. jam ſe regina ſ. compoſuit—Jam pater A. convenium*, h. e. jam etiam p.

ter adjectum ut alias, *lætus paret*, h. e. lubens, et mox 696 *duce lætus Achate,—quietem irrigat*, ut *ſomnum infundere*, et, vulgatiore ratione, *perfundere ſomno, irrigare membra quiete*, habet ab antiquioribus poëtis, Lucretio et Furio Antiate, apud Macrob. VI, 1. Et hi duxere ex Homerico ἐπὶ γλυκὺν ὕπνον ἔχευεν. περὶ δ' ἀμβρόσιος κέχυθ' ὕπνος. Nata autem loquendi forma ex notione humoris primum *nocti*, tum *ſomno* adjuncta; unde ὑγρὸς ὕπνος. Ex eo ipſo artificum ratio ducta, quod Somnus cornu defundit quietem vel ſomnia; non inverſe, ut vulgo creditur. *fotum gremio*, ornatius quam, *poſitum*. hærent interpretes. cf. 718 *interdum gremio fovet*. *amaracus*, ſampſuchum vel *majorana*, quæ inter coronarias eſt. v. Plin. XXI, 11 ſ. 35. 39 *in Cypro laudatiſſimum et odoratiſſimum*, ibid. c. 22. ſ. 93, et, ut *umbram* h. l. efficiat, luxuriantius ibi naſci debet. Suaviter autem ſingula in v. 693. 694. *complectitur adſpirans*, adhalando odores, εὐόπνους. 695. 696. *Duce lætus A.* ornate pro habens ducem. cf. 690.

697. 698. *Aulæa* ſunt veſtes ſtragulæ: v. 639, et ſubjicitur *ſponda*. Aliter res ſe habet Georg. III, 25. Cerda cum aliis de velis appenſis, quæ proprie *aulæa*; ut Horat. II Sat. 8, 54. *ſe compoſuit*, pulchre pro conſedit. *ſponda aurea* jungendum, ne *ſponda* nude ſit poſita. Dicta autem *ſponda* exquiſitius quam lectus. *mediamque locavit*, inter Æneam et falſum Iulum, in triclinio. Copioſe explanat Cerda. Verba tamen tantum hoc ſuppeditant: eam conſediſſe in lecto;

et

Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, et flammis adolere Penates.

700. *convenient* Rom. a m. pr. *decumbitur* Commelin. *ſtructoque* ed. pr. Burmanni. adde Pierium, unde male adſcriptum Pomponio in edit. Baſil. Lucii. *diſc. auro* Erfurt.——701. *Dant manibus famuli* Medic. (hic utique: *Dant m. famulæ*) Gudianus cum al. optimis; item Romanus, Longob. aliique Pieriani; adde quos Cuningamus laudat. Vulgatum ordinem retinuiſſe Heinſ. videtur Priſciani auctoritate motus. *Dant f. lymphas manibus* Hamburg. pr. *lympham* Hamburg. ſec.——702. *tunſis* Medic. *mantelia* Heinſ. poſt Pierium cum vetuſtiſſ. Rom. Medic. aliiſque. Vulgo *mantilia*. v. Georg. IV, 377——703. *longam penum* a Virgilio dictam, Cariſius lib. I. inſtit. auctor eſt. Duplex ſcriptura jam Gellii ætate circumlata eſt. v. IV N. A. c. 1. *longam penum* expreſſit etiam Auſonius. Donatum et Servium fruſtra laudat Ge. Fabric. Retinuit tamen Heinſ. *ordine longo* præclare, propter codd. conſenſum, et Nonii Marcelli Eugraphiique auctoritatem. Adde etiam poeticam rationem, quod *ordine longo* gravius ac dignius dictum. *inſtruere* porro legitur ap. Gell. l. c.

et *mediam* ſe *locavit* ad poëticum ſermonem referendum. 700. *Strato oſtro*, ſuper toro purpurea veſte, ſtragula, ſtrato. cf. 639.

701. 702. *Poſt diſcubitum* hoc loco (etſi non ſemper, quod Intpp. volunt, ita veterum mos ferebat. v. Od. ϑ, 52 ſq. ν, 172) aqua affertur ad manus lavandas; afferuntur ad eas tergendas (non ad menſas integendas, ut quidam commentantur; hoc enim ut nc opus eſſet, menſas cum ipſis ferculis tolli mos erat) χιρόμακτρα lævia ac mollia (v. ad Georg. IV, 377) ſimulque inſtruitur menſa pane e caniſtris depromto et appoſito. Apud Homerum panis (quippe cruſtæ vel placentæ noſtræ ſimilior) in caniſtris apponitur, ut Odyſſ. α, 147 et al., quod preſſius ſequitur noſter Æn. VIII, 180, 181.

703. 704. In interiore ædium parte erant feminæ, quæ *obſonia pararent* et *carnes coquerent*. Nam hoc eſt, iis curam fuiſſe, *ſtruere penum* (cf. Gell. IV, 1), inſtruere et adornare edulia ac cibos. *longo ordine*. quoniam L. numero, (reſpexiſſe putatur Odyſſ. ν, 103 ſq. de Alcinoi regia, cujus convivium expreſſit in ſqq. ex Odyſſ. ϑ, 57 ſq.) *et flammis adolere Penates*. Penates aut pro aris ac focis, aut pro ipſo penetrali, omninoque pro domo accipi poſſunt. Jam *eos adolere flammis* dixit Virgilius poëtico ora-

Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri, 705
Qui dapibus menſas onerant, et pocula ponunt.

706. Antea *onerent, ponant.* Sed *onerant. ponunt.* Rom. cum pleriſque aliis pervetuſtis Pierii, quod recte illi probatur, tamquam quod neſcio quid picturatius habeat, quum res ipſa ita geri videatur. Scilicet omnino hoc in Marone obſervare licet (vide v. c. IV, 27); recedit ille ab hac conſequentia temporum, cui tantopere ſtudebat Cicero, et ex qua dicendum eſſet, quod antea hic editum erat: *Centum miniſtri* ſunt, *qui—onerent et ponant. dapibus onerant* iidem; et Giphan. Indic. Lucret. p. 462 e ſcriptis vindicat. *onerant et ponunt* etiam Ald. pr. Parr. c. Goth. pr. et tertio, *onerant et ponant* ed. Ven. Junt. Aldd.

tionis more, pro, flammas adolere in Penatibus. h. e. in aris ad P. ut VII, 71 *caſtis adolet dum altaria tædis* pro tædas in altari, exquiſitiore ratione, ut paſſim alibi, *adolere focos* et alia. Eodem modo Ge. IV, 378. 379 *Panchæis adoleſcunt ignibus aræ:* h. e. tura in aris adoleſcunt vel ardent. Nec ſatis ſcio annon ita acceperit Statius, qui totum h. l. expreſſit, ſed, ut ſolet, ad faſtidium uſque productis ſingulis rerum momentis I Theb. 512 ſqq., ubi *adolere focos, epulaſque recentes inſtaurare jubet. Adolere focos*, etiam Silius dixit XI, 278 in loco, qui et ipſe ex noſtro eſt adumbratus; quod jam ante Cerdam vidit Pomponius. Jam autem quæras, quorſum, in vita utique heroica, inter epulas in foco ignis incendi ſolitus ſit? Non ſane frigoris depellendi cauſſa; nec ad carnes coquendas: Verum perpetuus ille, etiam per ſequiora tempora, religioſus mos fuit, ut in feſtis ſaltem epulis focus igni luceret, in deorum utique honorem, Penatium maxime vel Genii vel Laris; facta quoque in focum libatione vini, ſeu ture cremato; heroica vita etiam carnis proſectis in ignem injectis. De ture teſtatur locus e Ge. IV, 378. 379 excitatus. In explicando voc. *adolere* nugantur Grammatici. Videtur *olere* ab initio omnino notionem augendi habuiſſe, ſed ſubſtitiſſe tandem in uno rerum genere, quod incrementum habet continuum, ſeu quod continuatur, ſcilicet primum flammæ in fomite nutritæ; unde *adolere* eſt cremare; tum fumi et odoris ex cremata victimæ carne vel ture; unde *olere* eſt odorem emittere. Nonnulla de his jam in Perizon. ad Sanct. p. 757 occurrere video.

705. 706. Ducentis aliis miniſterium dapum et vini apponendi mandatum. *pares ætate*, int. pueros, ex more. Valer. Fl. II, 653, loco hinc expreſſo: *centumque pares* primæva *miniſtri Corpora.* Quæ de poculis in ſecunda demum menſa adhibitis memorat Burmannus h. l. et ad v. 737, ad heroica tempora referenda non erant. Cibus et potus ap. Homer. ſtatim ab initio apponuntur; majores calices ad libationem faciendam ad finem cœnæ; ut et hic inf, 723.

707

Nec non et Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum,
Flagrantesque dei voltus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, pesti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, et pariter puero donisque movetur.
Ille, ubi conplexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falsi inplevit genitoris amorem;

707. *limina nota* Dorvill.——708. *visi d.* Menag. pr. ut sæpe. *discrimine,* Goth. pr.——710. *flagrantis* Medic. c. Mentel. pr. Parrhas. et al. Etiam sic Rom. qui alias quartos casus per *es* effert. sed *flagrantem deum* vix feras; et epitheton h. l. requiritur in *vultu*. *flagrantis* multi alii. *fulgentisque* Sprot. e glossa, quæ in Leid. un. *vultum* Menag. pr.——711. *Pallamque*—Versum hunc post superiorem abesse æquo animo ferrem.——713. *videndo* Hamb. pr. ex interpr.——714. Vulgata erat: *puero pariter donisque. pariter puero* omnium librorum Pierii, Heins. et Burm. lectio est, quam etiam Carisius agnoscit, ut mireris eam non esse receptam: id quod cum Brunckio V. C. nunc fecimus: inprimis cum observatum nobis sit, illam inter duas voces copulatas aut inter nomen et epitheton interponendæ vocis rationem esse exquisitioris utique elegantiæ, naturalem autem hunc positum priscæ simplicitatis et majestatis. Vulgatam Hamb. pr. et Goth. pr. tuentur, et Ven. cum pr. Moret. *pariter donis puerque.*——716. *Huc oculis* Goth. tert. *et pectore* pr. Hamb. et Junt.

707. 708. *Per limina læta*, simpl. in domo. Mox *tori picti* iterum sunt vestes stragulæ.

710. *Flagrantes dei voltus.* Servius: *ardentes divinitate;* sed hoc parum clare. Nec clarius Donatus. Ut de roseo genarum color. cum Cerda accipias, vix loquendi ratio fert. Arbitror *oculos fulgentes* indicari, utpote Amoris: sæpe ap. Ovidium *igne, ignis fulgore micantes,* item *flagrantes oculi, flagrantia lumina amantum.* Mox *pictum* int. h. l. *circumtextum,* ex 649.

712—714. *Pesti devota futuræ* δαιμόνι, pro amori exitiabili destinata, eo amore jam contacta. Vis poëtica mox in eo, quod *mentem* addit, et quod *ardescit* et quod *tuendo* pro intuendo. Mox *movetur* cum dilectu plus quam, *delectatur, tenetur.*

716. Desiderium ex absentia, quo pater tenebatur, dixit *amorem magnum,* quem puer nunc

Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: et interdum gremio fovet, inſcia Dido,
Inſidat quantus miſeræ deus. At memor ille
Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sychæum
Incipit, et vivo tentat prævertere amore
Jam pridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant.

719. *inſidat* Medicei et optimorum codd. ap. Heinſ. eſt lectio, quam et Serv. ac Donatus agnoſcunt, cum Nonio, tamquam archaiſmum, adeoque doctiorem. Vulgo *inſideat:* quam codd. et edd. familiam ducit, ut alias, Romanus. De voc. vi v. German. Val. *quantum m. d. ac memor* Franc.——720. *abolere* alter Menag.——721. *pervertere* Montalb. Leid. *pervertere amorem* ed. Ven. et ſic Romanus antiquiſſ. *pervertere tentat amore* Puget. *vino t. p. amorem* Goth. tert.——722. *diſſueta* qu. Moret. et Wall. ——723. Idem fere verſus ſup. 216.——724. *crateres* aliquot ap. Burm. *magnas* tert. Rottend. et Leid. quaſi a *cratera* ductum ſit. *Crateras læti ſ.* Nonius et *Crateras longe ſt.* Lutatius, ap. Burm., forte ex Æn. VII, 147.

nunc explevit, ſatiavit, amplexu. Cf. Exc. ad h. v.

717 ſq. *Hæret* in puero—*gremio fovet*, noli ex noſtro ſedendi more æſtimare (quod etiam Valeſium fefellit in Valeſianis p. 63); nam Iulus jam tum pubeſcere debuit, ſi quidem ante ſeptem annos patris ductu e Troja egreſſus eſt. Sed accumbentium ſitus animo repræſentandus eſt. *miſeræ* pro *ſibi*, quanta cum vi! et tota poëtæ cogitatio egregie eſt inſerta: *inſcia D.—deus. Acidalia* Venus ab Acidalio fonte, qui eſt in Orchomeno Bœotiæ civitate, in quo ſe gratiæ lavant, quas Veneri conſtat eſſe ſacratas. *Serv. abolere Sichæum*, h. e. Sichæi memoriam, deſiderium, amorem. *prævertere* exquiſite pro ſimplici, occupare amore. Nam, quod occupamus, in eo ſimul prævertimus alios, ne occupent. *amore vivo*, ut *flamma viva;* opp. *reſides animi*, animus ad amandum, ut bene Servius, iners et qui deſuevit amare. *Amor* autem *puber* h. l., ut in vet. ſignis ap. Winckelm. *G. d. K.* p. 233.

723. *Poſtquam prima quies e.*, h. e. cumprimum epulandi finis eſſet factus. Nam *libatio* ad finem cœnæ facta, v. ad v. 705. VIII, 184 et 273, 279, 280. De ſpatio inter primam et ſecundam menſam fruſtra Cerda multa. *menſæ remotæ.* cf. ad v. 216.

724. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔον ἔντο, Κῆρυκι μὲν κρητῆρας

Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis 726

725. *It ſtrepitus tectis* Gud. a m. pr. pr. Menag. Rottend. tert. Leid. a m. ſec., quod et in Servii codice fuit, nec Burmanno diſplicet. Mihi quidem nimis in majus rem ferre videtur, cum de ſtrepitu, ſermonibus et clamoribus inter vina agatur. Scythicum foret, ſi *ſtrepitus ad tecta it*, ut *clamor cælo it*. Aliter infra IV, 666. Didonis morte cognita: *It clamor ad alta Atria. vocesque* Bigot. alter Rottend. cum Schol. Cruqu. ad Horat. III, od. 19. *perampla* una voce nonnulli Pieriani cum pr. Moret. *per alta* Longob. cum aliis Pierianis, item Zulich. ex lib. IV, 665, obſervante Burmanno.——726. *lychni, lichini*, aberrationes ap. Burm. Præclare Serviana: Græco ſermone uſus eſt, ne vile aliquid introferret; nam offendiſſet *lucerna*, *lacunaribus* ab aliis ſcriptum fuiſſe, ibidem monitum videas. *laquearibus aliis* unus Guelpherb. in Collat. Cort.

κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο, Νώμησαν δ' ἄρα πᾶσι (quod quidem hic aliter v. 729) Iliad. α, 470, 471. Alter verſus etiam alibi repetitur ut Odyſſ. α. 149. δ, 339. Meminiſſe autem neceſſe eſt ex Homero, ſtatui ad cœnam majora vaſa, crateras, et minoribus poculis ex iis hauſta vina diſtribui inter ſingulos convivas, apud Homerum quidem per præconem ad ſingulos convivas accedentem, v.c. Odyſſ. θ, in Alcinoi convivio, quod Virgilius reſpexit. Sedebant enim convivæ in ſoliis parietem ambientibus, et unicuique apponebatur menſa cum cibo. Jam *vina coronant:* quo ſenſu dictum a poëta ſit, vix ſatis definiri poteſt. Si ad Homeri locum, unde reliqua adumbrata ſunt, reſpiciendum eſt, et, ſi κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο expreſſum eſt: aliter quam de impletis uſque ad ora poculis intelligi nequit. (et ſic Pomponius et Servius, qui tamen et alteram interpretationem habet). Sic et Iliad. θ, 232, ubi de copia cibi potuſque: πίνον-τες κρητῆρας ἐπεστεφέας οἴνοιο. Alia brevitatis ſtudio omittimus. *Vina* tum dicta ſunt pro *poculis*, quorum oram ambit, coronat, στέφει, vinum infuſum. Altera interpretatio eſt minus recondita, ut coronata ſint pocula, ſertis impoſitis. De corollis his cogitare heroici temporis mos ſane non patitur, cf. Athen. I, 15. De ſequiore vero ævo non dubitatur, ut Georg. II, 528 *ſocii cratera coronant*. Hoc ſi tenemus, dicendum, poëtam maluiſſe ſui temporis morem inferre, quam antiquum retinere; quod idem commiſit inf. lib. III, 525 *Tum pater Anchiſes magnum cratera corona Induit implevitque mero*. cf. Hotting. V. C. Muſ. Turic. T. I.

725. Comparant illud: Μνηστῆρες δ' ὁμάδησαν ἀνὰ μέγαρα σκιόεντα, Odyſſ. α, 365 et alibi repetitum. Lectiſſimis verbis uſus et noſter, inprimis in *volutant*.

726 ſq. Continuatum in multam noctem cœnam iudicare vult poëta. Verbis ſimilibus utitur Statius I Theb. 520. 521 et

Incenſi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Inplevitque mero pateram: quam Belus, et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis.
Juppiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,
Hunc lætum Tyriisque diem Trojaque profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno.
Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrate faventes.

729. *qua* magna pars codd. ap. Heinſ. item ed. Ven. et pr. Goth. ſed recte rejectum; eſt enim minus doctum. *a bello* Zulichem. addita gloſſa: feſtivis diebus.——730. *dum f.* Longob.——733. *que* abeſt Menag. alteri.——734. Ante Pierium vulgo lectum, *adſis*. Sed omnes ejus libri habebant *adſit* vel *aſſit*; neque aliter Heinſiani cum Macrob. III Sat. 4. Comment. Cruqu. ad Horat. I od. 18; utramque lectionem agnoſcit Servius. *At ſit* Medic.——735. *O Tyrii cœtum* quatuor ap. Burm.

521 et Silius XI, 281. 282, jam ſupra laudati. cf. Cerda. Obſerva et hic v. 726. 727 ſummum ornatum verborumque dignitatem in re tenui. Non lucernas vel candelabra poſuit, ſed *lychnos*, *funalia*, h. e. funiculos cera illitos; h. e. faces. cf. Odyſſ. ν, de regia Alcinoi, 100 ſqq.

728—730. Etiam hinc ſua duxit Statius l. c. 539 ſqq. *ſoliti*, ſc. implere, h. e. qua uſi fuerant. A Belo autem Tyriorum regum ſtirpem ducebant Græci. v. Serv. ſup. ad 642. Apollodor. II, 1. conf. Salmaſ. Exerc. Plin. p. 402. Ex noſtro idem Silius I, 87 ſq.

731—735. Præces inter libandum ad Jovem ξένιον, hoſpitalem, factæ. *hoſpitibus te dare jura*, præeſſe, ſub tutela eos habere; (non aliter uſus loquendi fert, quatenus *dare jura* ſimpliciter interdum eſt, imperare. Dicerem eſſe, *qui hoſpitibus illatas injurias ulciſceris*; ſed, an *dare jura* pro ulciſci dicatur, dubito). Expreſſa autem illa Homerica Odyſſ. ν, 179 ſqq. Adde Odyſſ. ν, 50 et plur. al. loca. Illud *nam* cauſſam interponens Homericum eſſe ſatis conſtat. conf. Erneſt. V. V. ad Odyſſ. μ, 320. *minores*, nepotes, ſup. 532. *Bacchus lætitiæ dator*; Germanus laudat Δῶρα Διωνύσου πολυγηθέος ap. Heſiod. Op. et D. 614. *bona Juno*, propitia, χρηστὴ, ἀγαθή. Invocatur ante hic, ut patrium Tyriorum numen. cf. ſup. v. 15. *cœtum celebrate*, bene Serv. convivium; *faventes* interſitis huic convivio.

Dixit, et in menſam laticum libavit honorem,
Primaque, libato, ſummo tenus adtigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans. Ille inpiger hauſit
Spumantem pateram, et pleno ſe proluit auro.
Poſt alii proceres. Cithara crinitus Iopas

736. *in menſa* vulgg. ſed *in menſam* Macrobii, optimorumque librorum et exemplorum copia firmavit poſt Pierium Heinſ. Redit res eo, quod doctius dicitur hoc, quam illud. nonnulli etiam apud Pierium, et noſtri tres Gothani, cum Erfurt. *immenſum*, quod eodem alludit. adde lib. VIII, 279.——737. *libatos* n. latices conj. Heinſ. et alii viri docti. Nec infitiandum, verſum ornatiorem et ſuaviorem inde exire. *libatos latices attigit* h. e. poculum, unde pars vini in menſam jam erat effuſa. *libatum* alter cod. Hamburg. videlicet honorem. *ſacro tenus* Sprot. *cum Bithiæ* Hamb. pr. *Biciæ*, *Byciæ* al.——739. *ſummo ſ. p.* Menag. pr. *proſluit* Oudart. *ſ. p. ore* nonnullos libros legere Pierius docet.

736—740. *Laticum*, laticis, *honorem*, h. e. vinum in deorum honorem ac cultum libatione effuſum. *libato*, h. e. poſtquam libatum erat, vel libato laticum honore, alteri tradit poculum, unde primo loco guſtaverat regina, ut et ille libatione facta biberet; quod et is lætus lubenſque facit. προπίνειν illa et *dedit*, propinavit, *increpitans*, ſimpl. adhortans, invitans, ut et ipſe biberet; nil amplius. Sic et aliis in locis exponi poteſt. Objurgandi hic nec locus, nec dignus vel reginæ vel epici poëtæ perſona talis farcaſmus: ut nec illud ex poëtæ mente fit, quod Didonis verecundiam in bibendo, Bitiæ aviditatem, prædicant. Aliena hæc a loco et conſilio poëtæ omnia. Sed dicendum: quod poëtæ memorandum erat, eum cum decoro extuliſſe, inprimis antiquorum temporum more, cum matresfamilias vino non uterentur. *Bitiæ* Punicum nomen, quod et alibi occurrit. *pleno auro ſe proluit*, poculum vini plenum epotavit, quod tantum labris attigerat Dido; dictum puta, ut *vino perfundi*, *madere*, *tingui*, de ebriis; quæ omnia notiora ſunt. Burmannus docte, non eleganter, hæc illuſtrat. *Multa prolutus vappa* etiam Horat. I Serm. 5, 16.

740. Ad Homeri imitationem, inprimis Odyſſ. 9, 62 ſq. Heroicis temporibus ſemper ἀοιδὸς conviviis, quæ fere cum re divina erant conjuncta, aderat. cf. Quintil. I, 10, 10, quem locum ſine auctore affert Pomponius. *crinitus*: proprius is citharœdorum habitus, comam alere; forte Apollinis exemplo. Traduxiſſe tamen ex ſuis temporibus ad vetera videtur Virgilius. *perſonat*, canit cithara ea, *quæ docuit*, cecinit prior, *Atlas*. Sic

Perſonat aurata, docuit quæ maxumus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones;
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles

741. *docuit quem* Medic. cum parte codd. Heinſ. nec non Romanus cum aliis Pierianis. Etiam Servius: *quæ* legendum, non *quem*. *docuit quam* Græv. *Atlans* Romanus, et ſic Mentel.——742. ſcripſiſſe nonnullos *is*, Pierius monet. Scilicet *hic* ejus loco poſitum. Atque is quidem (Iopas) canit etc.——743. *unde genus hominum et pecudum*—Hamb. pr. *pecudes, aqua imber et i.* ed. Ven. ſcil. *aqua* ex gloſſa. *et ignis* Sprot. et Rottend. tert. *et pecudes, genus unde ferarum* Medic. Pierii.——744. *Pliadaſque Hyades* plures ap. Heinſ., et duo Goth. *Plyadaſque hyades* ed. Ven. *Pleiadaſque* Parrhaſ., ſcilicet quoniam alias *Pleiadeſque Hyadeſque* jungi norant (ſup. Georg. I, 138. Iliad. σ, 486. Ovid. Met XIII, 293): invito metro, plane at Æn. III, 516, ubi idem verſus recurrit, factum videmus; v. Heinſ. ad e. l. *ſeptemque triones* Hamb. alter.——745. *Qui* Goth. ſec. *properant* tres Burmanni. *ſe intingere* pr. Moret., qui et mox, *obſtat*.

poëtis *ſonare* et *docere*, διδάσκειν. Præclare et hoc ad illorum temporum, quibus omnis philoſophia naturæ qualicunque contemplatione continebatur, rationes, quod carminis argumentum ex coſmogonia et ex phyſicis petitum eſt. Quod autem Atlantem cantus magiſtrum facit, fabulam alicujus poëtæ Græci exquiſitiorem redolet, veluti quod Ecl. VI Silenus phyſica docebat. Atlanti vulgo tributa ſiderum notitia ac ſphæræ inventum. cf. Intpp. Ovid IV Met. 631 etc.: ad Apollod. Not. p. 681 ſq. Idem inter primos philoſophos recenſetur a Diogene Laert. in procem. Quamquam hæc omnia ad ſolum aſtronomiæ ſtudium referri poſſunt. Cum Iopas Tyrius, nunc Pœnus, citharœdus inducendus eſſet a poëta, acute Atlantem, e vicinis Mauretaniæ montibus auctorem carminum, quæ caneret, ei arceſſivit. *maximus Atlas*. Æn. VIII, 136 *maximus Atlas—ætherios humero qui ſuſtinet axes*. Eſt autem ſimpliciter dictum pro magnus. Sic *maxima Juno*, et alia,

742—746. *Errantem lunam*, pro *lunæ errores* ſeu curſus. *ſolis labores*, defectus, eorumque cauſſas. cf. Georg. II, 478. *imber et ignes*, h. e. fulgura, ex nubium afflictu. *Arcturus* ſtella pone caudam

Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſu Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Nec non et vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.

746. *tum quæ* Goth. ſec. non male. Iidem hi duo verſus 745. 6 ſupra Georg. II, 481. 2 occurrebant.——747. *plauſum* vulgares libri habent. Sic etiam in Servianis. Sed *plauſu* Romanus c. aliis vetuſtiſſ. Pierii, item Medic. cum cæteris Heinſ. præter Sprot. et Ven. adde Waſſ. ad Salluſt. b. J. 5. *plauſu* etiam duo ex Goth. In tert. Moret. *plauſus*. Sed præclare *plauſu* revocat Heinſius, qui et exemplis illuſtrat promiſcue poſitis, quibus tamen apparet tantum hoc *ingeminare* abſolute dici: *ingeminat clamor, ingeminat plauſus* (ſc. ſe) et ſic alia. Scilicet dicendum: *plauſu ingeminare* eſſe doctius et exquiſitius dictum, quam *plauſum*, uti multa alia ſimiliter immutari ſolent, ut poëtica dictio a vulgari recedat. cf. Heinſ. ad Æn. II, 207. Sic illud Ovid. Faſt. VI, v. extr. *increpuitque lyra* pro, *i, lyram* apud Horatium.——748. *trahebant* ed. Ven.,——750. *ſuper Hectora* Gudianus.——751. miror neminem conjeciſſe: *quibus A. veniſſet filius oris*.

caudam majoris Urſæ, poſita in ſigno Boötæ, et *Hyades* ſtellæ in fronte Tauri. cf. Serv. ad h. l. *geminique Triones*: ſunt Helice et Cynoſura, Urſa major et minor, *teriones*, h. e. boves, dictæ (v. ad Georg. III, 381), quia ab antiquis hominibus ſub boum, jugo junctorum, forma ſidera hæc comprehenſa fuiſſe videntur; hinc iiſdem, et interdum majori Urſæ ſoli (ut Odyſſ. ε, 273), tributum momen ἅμαξα, *plauſtrum*; et hinc *Boötes*, qui deinde, Urſarum formis et nominibus ſubjectis, *Arctophylax* dici cœpit. Uſus etiam tulit hoc, ut ſeptem in altero horum *terionum*, Urſa majore, ſtellæ clariſſimæ (cf. Cic. N. D. II, 41) *ſeptentriones* appellarentur.

747. 748. *Ingeminant plauſu*, exquiſitius dictum, quam *ingeminant plauſum*. cf. V. L. ductum ex eo, quod *ingeminare* abſolute quoque dicitur. *Noctem ſermone trahebat* doctius quam alterum, *ſermonem trahere in noctem. longum bibebat amorem*, imbibebat, quaſi longo hauſtu. Metaphora per ſe frequens.

751. 752. Ornate pro: ſuper Hectore, Memnone, Diomede

Immo age, et a prima, dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos. Nam te jam ſeptima portat 755
Omnibus errantem terris et fluctibus æſtas.

753. *Nunc age* Hugen.——756. *Fluctibus—omnibus æſtas* alii. *ac fluctibus* Menag. *et terris et fluctibus* aliquot libri ap. Pierium, quod, inquit, ſententiam reddit uberiorem. Et ſic quoque MS. Berſman. et ed. Cuning. In Goth. pr. ſubjicitur: *Funera Dardaniæ narrat fletuſque ſecundo.*

mede et Achille. Debuit autem in armis Memnonis aliquid memorabile eſſe, quemadmodum in cæteris quoque. Vid. Excurſ. ad h. v.

753. *A prima o.* excidium Trojæ a ſimulato inde Achivorum reditu equoque fabricato. Male alii poſt Servium: a raptu inde Helenæ.

755. Annorum numerum vel ex ipſo Ænea vel ex Teucro ſcire potuit. cf. 619 q. De ipſo annorum computo v. Excurſ. ad lib. III. pr. Cæterum Homius c. XXII Elem. crit. reprehendit libri clauſulam, cum ipſa πραγματεία nullum hic, ad quod illa incidi potuerit, momentum ſuppeditet. Monitum hoc, ut plura a ſummo viro, ſubtilius quam verius. Cum Æneæ narratione novus plane rerum ordo exſurgit, adeoque memorabilem interquieſcendi locum ſubjicit. De clauſulis et exordiis librorum Æneidis non male diſputantem video Joſ. Trappium ad h. l.

Ipsa Paphum ſublimis abit. Aen. I. 418.

EXCURSUS I*.

De miniſterio deorum, inprimis Junonis, in Æneide.

I, 4. *VI ſuperum, ſævæ memorem Junonis ob iram.* Cum omnino exordium hoc multo cum judicio et verbis ſignificantibus elaboratum ſit: quippe quod omnia, quæ in actione hac epica potiora ſunt, complectatur; quo ipſo Virgilius Homeri ſimplicitatem arte ſuperavit, qui hoc unum narrare ſe velle profitetur, quomodo ob ſimultatem, quæ inter Achillem et Agamemnonem interceſſerat, magna Achivorum ſtrages facta ſit; tum hic verſus ſtatim ab initio expectationem facit miniſterii deorum, inprimiſque pericula et labores ex odiis Junonis minatur; diſcrimina enim, quæ quis a diis objecta adit, tanto graviora eſſe probabile fit, facitque adeo ea res ad notionem magnitudinis. Cum de re ipſa alio jam loco actum ſit univerſe (Diſquiſ. I, de Carm. epico ſ. VII. ſ. IX), agedum exponamus uno loco, quomodo Virgilius in toto carminis ſui tenore invento hoc uſus ſit. Intelligimus ſcilicet, verum eſſe quod illo loco dictum eſt, valde diverſam illam rationem eſſe ab ea, quam Homerus ſequutus eſt; hic enim afflatu divino abreptus omnia cum fide narrat, tamquam quæ ſibi perſuaſit ita geſta eſſe; in Marone vero ſtudium fingendi ea, quæ aliis perſuadere cupit, ſubtile acumen, et mira ſagacitas in rebus Romanis cum Trojanis conſociandis eminet.

Primo quidem Juno, cum jam alias ſatis graves irarum in Trojanos cauſſa haberet (lib. I, 23—28), nunc multo majore eos odio perſequitur, quod Carthagini ſuæ metuit; quandoquidem reſciverat ex Trojanis populum exoriturum eſſe, a quo aliquando Carthago delenda eſſet (I, 12—23). Illa igitur, ut ab Italia, deſtinata Æneæ a fatis ſede, Trojanos arceret, nihil intentatum relinquit. Etiam tum, cum a Sicilia ſolverant, tempeſtate Æoli ope mota eos a curſu in Italiam dejicit; ita Carthaginienſium littori admotæ, tempeſtate a Neptuno ſedata, ad littus illud, una amiſſa, naves Trojanæ appellunt I, 158 ſq.; Neptuni autem opera ad Æolum coërcendum ſatis erat accommodata.

Parandum

Parandum nunc erat inter barbaros tutum Trojanis hoſpitium (I, 223), nec minus Junonis Pœnis ſtudentis conſilia metuebat Venus (IV, 96. 97): Exoratus a Venere Jupiter mittit Mercurium: is Didonem propitiam in advenas reddit Pœnoſque placat (297—304). In ſermonibus inter Jovem et Venerem habitis (v. 229 ſq.) multa præclare exponuntur, quæ Romanos ad carmen legendum advertere poſſent: A Trojanis orituros eſſe Romanos terrarum dominos (234—237); fata Æneæ in Italia; Aſcanii regnum; Alba condita; Romæ origines; Junonis odia olim placanda; Græcia a Romanis ſubacta; Julius Cæſar diis adſcribendus; Pax terrarum orbi reddita ab Auguſto (258—296).

Interea Æneam novas terras explorantem mater Nymphæ ſpeciem mentita occurrens edocet, in quæ loca venerit, ejus animum firmat (305—417), et nube ſeptum tuto in mediam urbem deducit. Eadem, ut Didonem penitus devinceret Æneæ, amore eam incendit (657—722). Juno cum ſua conſilia ad perdendos Trojanos eluſa videt, id ſaltem machinatur, ut Æneas cum Didone conjugio junctus Carthagine ſedem figat; ita enim fore, ut fatis ei deſtinatum imperium in Africam transferatur (IV, 102—106). Venus fraudem ſubodorata ſaltem conjugium paciſcitur 127—129); ita enim Æneam tanto tutiorem ab inſidiis fore videt. At Jupiter, quem Iarbæ Mauri, qui Didonem procatus erat, precibus motum poëta narrat (196—218), mandatis Mercurio datis Æneæ denuntiat, ut Carthagine decedat (v. 220 ſqq.) Etiam in his Jovis mandatis iterum memorantur fatis datæ Æneæ in Italia ſedes, poſteris ejus terrarum imperium et primo loco Aſcanii regnum (229—236).

Poſtquam Æneas Africa relicta iterum Siciliam appulerat, ut diſceſſu ex inſula et aditu Italiæ eum intercluderet, novam fraudem molitur Juno; Iride miſſa et in anum Beroën mutata mulieres Trojanas hortatur, ut claſſem incendant (V, 608 ſqq.). Parte tamen Trojanorum Segeſtæ relicta, naves, quæ ſupererant, conſcendit Æneas et curſum in Italiam abſolvit: ut tuta eſſet navigatio, Venus Neptunum exorat (779—824).

Eſcenſu in lævum Tiberis littus facto et animis portento menſarum comeſarum firmatis caſtra ponunt, et ad Latinum regem legatos mittunt VII, 1 ſqq. Qui et ipſe, multis portentis et vaticiniis jam ante de exterorum adventu edoctos, non modo hoſpitium et ſocietatem regni, verum et conjugium filiæ Laviniæ pollicetur (VII, 1—285). Tum Juno (VII, 286 ſqq.), cum

fata

fata ſe retexere poſſe deſperat, id ſaltem meditatur, ut rerum eventus differat: idque bello adverſus Trojanos moto (313—322). Belli hujus ſemina hunc in modum a Junone jacta, ut Alecto, Furiarum una, miſſa, Amatam, Laviniæ matrem, quæ filiæ matrimonium Turno pacta erat (341—403), tum Turnum ipſum, ira et furore inflammaret (408—457), Latinos quoque in Trojanos exaſperaret, Aſcanio venanti objecta cerva ſacra, quam ille vulnerat (475—502), tum Tyrrhei filio in tumultu agreſtium cæſo (531—539). Ita bellum conflatur. Jani portas ipſa Juno reſerat (620—623).

Æneam de novis rerum caſibus ſollicitum Tiberis deus confirmat per ſomnum, portentumque ſuis cum XXX porcellis paullo poſt occurſurum edocet, utque, Pallanteum profectus, Evandrum cum Arcadibus in ſocietatem belli adſciſcat, hortatur (VIII, 1—80): Objicitur portentum ſuis, quam Æneas Junoni maſtat, ejuſque iras deprecatur (81—89. 59—61). Tum Venus arma ipſi a Vulcano fabricanda petit (VIII, 370—453), mox demiſſa illa cœlo (523—540. 608—ad f.).

Interea dum Æneas apud Evandrum et Etruſcos auxilia conquirit, Turnus caſtra Trojanorum oppugnat. Facit illud Junonis monitu, miſſa ad eum Iride (IX pr.) In hac caſtrorum oppugnatione, ut Aſcanius e pugnæ diſcrimine ſubduceretur, Apollo in Butæ ſpeciem mutatus a pugnando eum abſterret (638—663). Turnus, poſtquum per portam patentem in caſtra irruperat, Trojanos perterritos fugat, Junone ipſi favente; donec Jovis juſſu ab Iride avocatur (802 ſqq.) Omitto Cybeles interventum in claſſe Æneæ ſervanda, navibus in Nymphas mutatis (IX, 69—122, X, 219—250).

Conſilio deorum facto, Jupiter diſſidia moventes objurgat: differre ſaltem odia in illud tempus jubet, quo Carthago et Roma concurſuræ ſunt (X, pr.). Venus de injuriis et periculis Æneæ creatis conqueſta, ut ſaltem Aſcanius incolumis diſcedat precatur; ſatius alioqui fuiſſe, ut Trojæ fatum commune experti eſſent pater et filius (X, 18—62). Juno refellit Venerem et Turnum defendit (62—99). Tandem Jupiter neutri parti ſe ſtudere, ſed fatis totam rem committere velle ſignificat (100—115). Interſperſa ſunt alia nonnulla: Lauſum et Pallantem congredi vetat Jupiter (X, 436), Mezentium ad pugnam inſtigat (X, 689), inde Tarchonem (XI, 725). Venus monſtrat herbam, qua Æneæ vulnus ſanatur (XII, 111). Graviora ſunt, quod Turno adeſt Juturna nympha ſoror (X, 439. XII, 139). Æneæ adventu

ventu Trojani tandem caſtris erumpunt, et copias utrinque jungunt; belli itaque tota mole in Turnum converſa, Juno a Jove precibus conſequitur, ut eum pugna ſubducere liceat (X, 606—688).

Tandem, rerum ſumma ad pugnam inter Turnum et Æneam deducta, Juno, ne ipſa nec pactioni nec pugnæ interſit, diſcedit, Juturnam hortatur, ut fratri, quacunque poſſit ratione, ſuccurrat (XII, 134—160) *, quod illa variis modis fruſtra facere tentat (468 ſqq. 623 ſq. 784 ſq.). Noviſſimo enim certamine congrediuntur Turnus et Æneas. Nunc Jupiter, ut illam placaret, accurate cum ea agit, ejuſque precibus hoc tribuit, ut, Trojanorum nomine abolito, Latinorum nomen obtineat, ſermone quoque Latino ſervato, Trojano extincto; oriundos ex mixta hac gente Romanos pietate in ipſam Junonem inſignes fore (791—841). Inde Jupiter omen inſtantis Turno mortis mittit bubonem: quo viſo Juturna, deſperata fratris ſalute, diſcedit (843—886). Si hoc modo rerum momenta ponderantur: deorum interventum haud dubie magnam vim et utilitatem ad res epica cum gravitate expediendas habere apparet.

EXCURSUS I.

De inſula Æolia.

I, 51. 52. *Ventorum in patriam, loca fœta furentibus auſtris, Æoliam.* in inſulam Æoliam, *venit* Æneas, h. e. unam ex Æoliis, quas et Vulcanias et Liparæas appellant. Unam *Æoliam* memorat Virgilius Homeri exemplo Odyſſ. κ, 1. Cum plures et nunc ſint et olim fuerint: ſeptem veteres nominant: quænam ex iis Æoli ſedes ac regia fuerit, nec Homerus declaravit, nec Virgilius. In *Strongylen* tamen (nuuc *Stromboli)* conſenſiſſe videtur antiquitas: Strab. VI, p. 424 B. Στρογγύλη—ἐνταῦθα δὲ τὸν Αἴολον οἰκῆσαι φασίν. add. Plin. III, 9 ſ. 14. *Hieram* autem *(Volcano* nunc dictam) Vulcano plerique aſſignant; alii Liparam: v. ad Æn. VIII, 416. Variaſſe in his veteres mirum non eſt, cum ipſa illa natura, a qua ductæ fabulæ ſunt, pluribus inſulis communis ſit, ſive flammarum erumpentium, ſive ventorum ſubterraneorum fremitum cogites: uti præter Strabonem, principem auctorem de his inſulis VI p. 422 ſq. alioſque veteres a Cerda ad h. l. Apollonii Schol. IV, 761. III, 41. Spanh. ad Callim. in Dian. 47. Cluver. in Sicilia lib. II, c. 14 laudatos, e recentioribus

* Ad noviſſima hæc cf. Exc. II ad Lib. XII.

tioribus inprimis Hovel (*Voyage pittoreſque de Sicile, de Malte et de Lipari*, To. I, C. XI), Strongyles proſpectum ediderat Illuſtr. Hamiltonus in *Campis Phlegræis* (*To.* II, *pl.* 37). Videndus de hac inſula quoque Ætna v. 431 ſqq. Ut autem veteres ventorum et Æoli, qui eos regeret, ſedem has inſulas, ſeu unam ex illis, facerent, naturalis haud dubie eos adduxit habitus; ſive antra, quæ ex antiquioribus ignibus ſupererant, ventis ſubterraneis pervia, ſeu quod obſervatum erat, ex fremitus diverſa ratione, flammæque, fuliginis et efflationis, prænoſci poſſe ventos ſurgentes; etiam, quis tertio poſt die ſpiraturus ſit ventus: vid. Strabon. VI, p. 423 C. ſq. (276). Plinius l. c. Strongyle *in qua regnavit Æolus*; *quæ a Lipara liquidiore flamma tantum differt*; *e cujus fumo, quinam flaturi ſint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur*; *unde ventos Æolo paruiſſe exiſtimatum*. Æoli autem mythum alio modo ornavit Homerus, cum Anni vertentis ſymbola in eum tranſtulit Odyſſ. κ, 1, quo toto loco comparato intelliges, Æolum Virgilii plus dignitatis habere, etiam in hoc, quod *utres*, quibus venti includuntur, abſunt; qui ſane in Homericis fabulis locum ſuum tuentur, in Virgilio autem abſurde poſiti fuiſſent. Comparato tamen Quint. Cal. loco XIV, 474 ſqq, intelligere mihi videor, præiviſſe Virgilio ex cyclicis poëtis aliquem, qui tempeſtatem in Græcorum claſſem, Ajacis Oilei f. ulciſcendi cauſſa, excitatam ſimili modo deſcripſerat. Nam Quintus, qui illum ſine dubio expreſſit, loco Virgiliano multa habet conſentanea. Virgilium in hac fabula expreſſit Valer. Fl. I, 576 ſqq. ſic ut facile imitatorem intelligas; brevius narrationem exſequitur Silius IX, 491 ſqq. Apollonii exemplo IV, 777.

EXCURSUS II.

Nymphæ Junonis comites.

I, 71. *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.* Habet igitur etiam Juno ſuas Nymphas, non modo Diana. Memorantur earum nomina ap. Pompon. Sab. ad h. l. Sed ne fallare, exſcripta ea eſſe teneas ex Georg. IV, 336 ſqq., ubi Nereides Clymenes comites enumerantur. Locus autem Virgilii expreſſus ex Iliad. Ξ, 267 ſqq., ubi tamen Juno Somno promittit Χαρίτων μίαν ὑποκουρίδιον. Charites enim Junoni adſunt antiqua religione. Ita ap. Pauſan. II, 17. Sed fingunt poëtæ nonnullæ præter religiones. Sic Statius Palladi non minus quam Dianæ comites dat Theb. II, 239. Alioqui Horæ Junoni adſunt, quas ad qua-

tuor anni tempora revocat Quintus Cal. X, 336 ſqq. In Homero multa ſunt, quæ minus diſplicent. *Somno* conjugem promitti, magis eſt conſentaneum, quam Æolo, XII jam ex uxore filios habenti v. Odyſſ. κ, pr., cui ideo nec v. 74 aliquid præclari admodum promittitur, pulchra eum prole parentem futurum. Dicendum tamen, Virgilium hac in parte fabulæ ab Homero receſſiſſe, Æolumque nondum uxori junctum poſuiſſe. In 74. 75 voluit poëta Homericis verbis ex l. l. Iliad. ξ uti; ibi v. 269 Somno promittitur Paſithea ἧς αἰὲν ἰείλδεαι ἤματα πάντα, *cujus amore tu flagras ab omni inde tempore*, cujus amore jam dudum teneris (vide 276, cf. Odyſſ. ι, 210, 219): quæ multo melior eſt muneris commendatio. Sed Virgilius, niſi in diverſam ſententiam verſus Homericos deflexit, ita accepiſſe videtur, *quam tu ſemper amabis*, ἰείλδεαι pro futuro tempore; quod et ipſum accommodatum eſt priſco uſui loquendi. Vide v. c. Hymn. in Venerem v. 149, et Odſſ. ζ, 281 ἴξει δέ μιν ἤματα πάντα. Unde apparet, vetere ævo omnino hanc fuiſſe formulam deſignandi conjugii.

EXCURSUS III.

I, 85. *Una Euruſque Notuſque ruunt creberque procellis Africus.* Aquilonem cum his non memorari miror equidem. Nam, quod Seneca Nat. Qu. V, 16, ubi h. l. excitat, *Una*, inquit, *Euruſque Notuſque—Africus, et*, qui locum in illa rixa non habuit, *Aquilo*, verum non eſt; niſi tantum hoc dicere voluit, omiſſum eſſe Aquilonem a poëta. Nam ad claſſem Æneæ, quæ a Siciliæ littore occidentali evecta curſum ad Italiam tenebat, verſus Africæ littora rejiciendam, Aquilonis ſane, aut alterius venti ex vicino cardine, partes eſſe debuere præcipuæ. Sed eum omiſſum tanto magis mireris, quandoquidem in loco Homeri, quem verbis expreſſit, Odyſſ. ι, 295, ubi Ulyſſes ex Calypſus inſula redux gravi tempeſtate opprimitur, cum cæteris ventis Βορέης αἰθριγενέτης memoratus ſit. Et in altero loco Odyſſ. ι, 80. 81, ubi Ulyſſes, qui ultra Maleas provehi non poterat, verſus Libyæ littus, ad Lotophagorum inſulam, Meningem eſſe putant, rejicitur, Borea vento, et quo alio vento fieri id potuiſſet? id factum memoratur. Similiter de Argonautis apud Apollonium IV, 1231, quos ex Ionio mari in ſyrtes tempeſtas impingit, καὶ τότ' ἀναξ-πάγδην ὀλοὴ βορέαο θύελλα Μεσσηγὺς πέλαγός τε Λιβυστικὸν—φίε'. Habuit autem et hunc ipſum locum ante oculos Virgilius, ut e pluribus veſtigiis intelligas. Dicendum itaque, poëtam ventos promiſcue h. l. poſuiſſe, nec ad ſubtiliorem aliquam rationem;

in

in una ſaltem procella ipſum Aquilonem nominat inf. v. 102. Porro aliam difficultatem in h. l. movere videri poteſt Seneca l. l., ubi, recitatis his verſibus, *in unam tempeſtatem omnes ventos congregari poſſe negat:* res ſcilicet ita ad libramentum rediret, et Aquilonem reprimeret Auſter, et ſic porro. Poëtarum uſu defendit noſtrum poëtam Cerda cf. inf. II, 417, et alterius Senecæ imitationem Agamemn. 473—476 habes. Enimvero cogitandum eſt de ſubitis ventorum converſionibus, ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium ſe viciſſitudine. Naturam rei clare expreſſit Hom. Od. ε, 331. 332: Navem ἀμπίλαγος ἄνεμοι φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα, Ἄλλοτε μὲν τε Νότος Βορέῃ περιβάλλεσκε φέρεσθαι· Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρῳ ἴθυσκε διώκειν. Cæterum in Senecæ N. Q. loc. laud. vereor ne verba: *quod fieri nullo modo poteſt*, ab alio aſſuta ſint.

EXCURSUS IV.

Aræ in mari ex adverſo Carthaginis.

I, 108–112. *Tris Notus abreptas in ſaxa latentia torquet: Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras. Dorſum immane mari ſummo. Tris Eurus ab alto In brevia et ſyrtis urguet, miſerabile viſu.* Aut *Itali*, Romani, omnino quæcunque ſaxa, omnes ſcopulos, medio in mari *aras* vocant, quemadmodum *ara* omnem crepidinem et eminentiam veteri ſermone deſignabat. Notus locus Scalig. Auſon. Lect. II, 22. At ſic frigidiſſima eſſet oratio. Aut de certo aliquo loco agitur. Erant autem ex adverſo Carthaginis, CCXXX ab urbe ſtadiis, inter Apollinis et Mercurii promontoria (cf. inf. Exc. VI ad v. 159) duæ inſulæ ſeu verius ſcopuli, ſæpius pro una inſula habiti, nunc Afris *Zowa-moore*, in geographicis tabulis *Zimbra*, vitioſe in Gallicis libris, *les Iſles des Imbes* dicta, (de qua v. *Shaw Travels* p. 146) olim *Ægimorus* vel *Ægimurus* inſula. Plin. V. 7 *Contra Carthaginis ſinum duæ Ægimori Aræ, ſcopuli verius quam inſulæ, inter Siciliam maxime et Sardiniam* (Compara Liv. XXX, 24). *Auctores ſunt, et has quondam habitatas ſubſediſſe*; ut adeo ſub mari laterent *(ſaxa malignis ſubmerſa vadis* Statius diceret I Theb. 373). Varro ap. Serv. ad h. l. *verentur in pelago latentem inſulam, quem locum vocant Aras.* Eas *Neptunias* fuiſſe vocatas idem Servius e Claudio Quadrigario docet, at Siſenna *propitias* appellaverat. Jam *Aræ* poſſunt dictæ videri, quia ſcopuli ſunt ſuper aquam eminentes. At Servius: *quod ibi Afri et Romani fœdus inierunt et fines imperii ſui illic eſſe voluerunt.* Inducias quidem in ea inſula ruptas ſub finem belli Punici ſecundi Livius l. l. memorat; non pacem ibi

factam. Et fines imperii in pacis conditionibus apud Polyb. III, 22 sqq. aliter constituuntur. Sed, qui istum Servianis adsuit pannum, *Ægates* insulas, Lilybæo Siciliæ oppositas, ad quas victi a C. Lutatio Catulo Pœni bello Punico primo finem fecerunt, cum Ægimuro confudit. Quod et a Pomponio Sabino factum video. Alia lacinia in Servianis docet, in his saxis, quæ insulæ submersæ olim reliquiæ essent, Pœnorum sacerdotes rem divinam facere solitos. Hactenus de vocis *aræ* interpretatione, nunc de toto versu, quem solent laudare docti viri, tamquam doctrinæ, quæ in poëta fuit, argumentum. Recte quidem. Sed quis poëtam ferat in medio rerum æstu, cum omnia tempestate magna turbata sunt, cum omnia mortem intentant, grammaticam aliquam subtilitatem alieniſſimo loco interserentem? Sensisse hoc frigus jam alios non dubito; et eundem sensum se habere privatis aliquando ad me litteris significabat Artium inter populares nostros sospitator, Hagedornius. Nisi igitur alia est poëtam defendendi ratio: præstat dicere, totum versum a mala manu esse illatum. Sed alia difficultas occurrit in locorum ac ventorum descriptione Tres naves *Notus* in *Aras* abripit; atqui ad eas *Aquilo* ferre debebat naves a Sicilia in altum evectas? Verum et hic *Notum* temere pro quocunque vento ponere potuit; ut Æn. V, 2 Æneas ex Africa versus Italiam tendens *fluctus Aquilone secabat*. Potuit enim classis jam tum ad occidentales vel australes Ararum partes delata esse, unde Notus in Aras propelleret. Paullo post v. 110 *Eurus tres alias naves in brevia et syrtes* agit. Jam vulgo omnes, quotquot vidi, interpretes Syrtes proprie ita dictas (de quibus v. Sallust. Jug. 78) intelligunt. Enimvero, ut taceam, ab occidentali Siciliæ littore provectos Eurum non potuisse ad has partes abripere; huic enim dubitationi eodem, quo modo usi sumus, modo occurri potest; omni, quantum video, geographicæ rationi hoc repugnat, ut tam ingenti marium spatio ad Syrtem minorem, multo magis ut ad majorem, delata Trojanorum classis pars fuerit, cum altera pars Aris, h. e. insulis Carthagini obversis, adhæsisset. Porro tempestate sedata jactatæ naves v. 158 *proxima littora* petere dicuntur; et appellunt sane illæ ad Carthaginense littus. At quantum littoris hoc esset intervallum inter Carthaginem et Syrtim minorem; nam major multo etiam longius remota. Quo efficitur, ut, nisi poëta dormitavit (quod fere est, ut verearis, si cf. V, 192. VII, 302. VI, 60 cum V, 51. IV, 41), Syrtes saltem appellative de arenosis locis quibuscunque accipiamus; quem in modum Syrtin illam, in quam ἐκπίσῃ timet navis Paullum vecta Act. Ap. XXVII, 17, de loco

aliquo

aliquo arenoſo circa Clauden inſulam, non de magnis Syrtibus, accipiendam putamus. Fuiſſe igitur in ea maris parte, circa Aras ſeu Ægimuri inſulas, loca arenoſa credendum eſt, in quæ pars navium Trojanarum incidit.

EXCURSUS V.

Neptunus graviter commotus idemque placidus.

I, 124—129. *Interea magno miſceri murmure pontum Emiſſamque hiemem ſenſit Neptunus et imis Stagna refuſa vadis:* graviter commotus *et alto Proſpiciens ſumma* placidum caput *extulit unda.* Hic *graviter commotus*, ira, et *caput placidum* habere videntur primo obtutu, quod ſibi repugnet. Obſervarunt jam alii et nuper Ill. Homius in Element. Critic. Nec tamen defuere jam olim qui defenderent. Sed Grammaticorum veterum leviſſima eſt ratio, ut alterum ad Æolum, alterum reſpectu Æneæ, dictum ſit. Artificum autem, quibus animi motus in deorum ore ita ſunt exprimendi, ne placida numinis majeſtas inde minuatur, exemplo et ratione, ad quam Spencius provocat, tueri poëtam nolim. Nam diverſa eſt in his poëtices et plaſtices ratio atque indoles. Plaſtes enim vel pictor iram etiam placidi vultus exprimere poteſt; et in Neptuni ore iram ita pingi poſſe, ut placidi vultus veſtigia non modo maneant, verum etiam ipſam iram temperent et mitigent, nemo dubitat. Verum poëta, cum *graviter commotum* et *placidum* figillatim unum poſt alterum ponit, diverſis animi ſenſum ac contrariarum rerum imaginibus impellit, adeoque alterum altero ſubeunte jugulat. Meliorem rationem ac viam defendendi poëtæ ſuppeditabat *Brandeſius*, Vir ſummus, artium litterarumque politiorum egregius arbiter, cum et ipſis poëtis eam legem ſcriptam et ab Homero (ut in ipſo Neptuno Odyſſ. ε, 282 ſqq.) et præſtantiſſimo quoque poëta obſervatam eſſe diceret, ut dignitatem et majeſtatem deorum etiam in ira vel exſultatione aliove affectu animi ſervarent, eique hactenus conſulerent, ne faciem aut ira tumentem aut rictum cachinno diductum, legentium ſenſui objicerent. Etiam in illis: *Quos ego—ſed præſtat* placida illa dei majeſtas a poëta eſt prodita. Tamquam numinis itaque proprium omnino habendum eſt *placidum caput*, quod et placato et irato convenit ac manet, adeoque h. l. mari effertur etiam ab irato. Sed nec videas, quare *graviter commotus* de gravi ac vehemente ira, qua exardeſceret, acceptum ſit. Eſt enim nihil aliud quam, quod

Neptunus,

Neptunus, cum ortam ſubito, ignota de cauſſa, tempeſtatem ſenſiſſet, rei miraculo turbatur. Eſt Homericum συγχυθείς. Aliam dubitationem facere poſſit, quod Neptuni et animus et os atque vultus, mythologorum ac poëtarum conſenſu, paullo triſtior, iracundus et torvus exhibetur, adeoque *placidum caput* ei præter naturam tribui videtur. Multa hic dici poſſunt; nam in talibus diſertum ac doctum eſſe non adeo difficile eſt; ſed etſi Neptuni ingenium et os τὸ μειλίχιον Jovis non ſemper habere ſolet, tamen iſta vultus triſtitia, qua a Jove diſcernitur, non ad iram ac furorem aſſurgit. Si autem poëtarum loca ſunt, in quibus oris truculentia aut animi ſævitia paullo inſignior ei tribuitur, videndum, an poëta non potius maris, cujus imperium deus habet, ingenium reſpexerit; ut in illo: *ſuiſque immanior undis*. Hactenus ad communes rationes a me diſputatum erat. Nunc illud monebo: omnem difficultatem ſublatam eſſe interpunctione mutata. v. Var. Lect. ad v. 126.

EXCURSUS VI.

De loco littoris Libyæ, ad quem Æneas appulit.

I, 159—169. *Eſt in ſeceſſu longo locus. Inſula portum Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos. Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur In cælum ſcopuli: quorum ſub vertice late Æquora tuta ſilent. Tum ſilvis ſcena coruſcis Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra. Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum: Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo; Nympharum domus. Hic feſſas non vincula navis Ulla tenent: unco non adligat ancora morſu.* Cum de hac loci, ad quem Æneas appulerit, deſcriptione in diverſas abierint ſententias interpretes, accuratius de ea mihi erit agendum. Videamus primum verba eorumque ornamenta. *In longo ſeceſſu*, ſinu, *eſt locus. Inſula*, quæ continenti eſt objecta, *efficit portum objectu laterum* ſuorum (hoc ipſo, quod objecta, oppoſita eſt), *quibus*, ad quæ, *omnis unda ab alto*, omnis fluctus, *Frangitur et in ſinus reductos*, in interiores ſinus receſſus, *ſeſe ſcindit*, fracta recedit. *Hinc atque hinc*, haud dubie adhuc in ipſa inſula, ab utraque ejus extremitate *vaſtæ rupes geminique ſcopuli minantur in cælum* (duo ſcopuli eminent), *quorum ſub vertice* (ſubter quibus) *late Æquora tuta ſilent*. Hæc et pulchre dicta et intellectu facilia. *Tum*, præterea, *deſuper imminet* (ſupra eſt) *ſcena ſilvis coruſcis*, proſpectus ſilvarum (quæ micant, coruſcant, dum

dum vento agitantur) *et atrum nemus imminet horrenti umbra* (etiam hoc in ipſa inſula). *Sub adverſa fronte*, in littore adeo continenti, ex adverſo inſulæ, *antrum* eſt *ſcopulis pendentibus—Hic* (non tam in hoc antro, quam in tota hac ſinus parte, quæ pro portu eſt) *fontes non v.* Nolo jam longus eſſe in commemorandis aut refellendis aliorum rationibus, quibus totus loci ſitus in aliam formam mutatur. Ita jam v. 162 ſqq. *Hinc atque hinc vaſtæ rupes* ſqq. ad terram continentem referunt omnes fere, præter Scaligerum *Poëtic.* V, 3, interpretes. Poteſt poëta ita preſſius videri ſequutus eſſe Homerum, apud quem δύο προβλῆτες ἀκταὶ ἀπορρῶγες in ipſo continenti viſuntur. Sed in Homero nulla omnino inſula objecta; et, ſi ita facias, *fronte ſub adverſa* v. 165, quomodo interpreteris, aut quomodo cum Cerda *tum* ad alterum littoris latus trahas, non habes. Porro *ſinus reductos* Cerda et alii de intervallis inter inſulæ latera et ſcopulos continentis accipiunt. Sed poëta totum interiorem ſinum poſt inſulam intelligit. Exoritur altera diſputatio, in qua Africæ parte, et quidem in vicinis Carthagini littoribus iſte locus ſit, aut fuerit. Jam cum talem locorum ſitum a nemine alio commemoratum viderent, Interpretes poſt Servium, quem habemus, et Pompon. Sabinum fere in eam ſententiam diſceſſere, ut totum locum poëtæ ingenio deberi, neque eum unquam vere extitiſſe exiſtimarent. Et verum utique eſt, quod jam Macrob. V Sat. 3 et Servius ad h. l. notarunt, poëtam expreſſiſſe nobiliſſimum Homeri locum de Phorcynio portu et Nympharum antro Odyſſ. ν, 96 ſqq. atque adeo tranſtuliſſe ea, quæ Homerus de inſula Ithaca memoraverat, ad ornandum littus Africæ. Enimvero mutavit non pauca, ut ſive certaſſe cum Homero ſive certi loci naturæ ſua accommodaſſe videri debeat. Fuere porro interpretes, qui, ſecundum Servium, poëtam portum ſuum ad portus novæ Carthaginis in Hiſpania ſpeciem adumbraſſe putarent; quoniam apud Livium deſcriptio iſtius portus eſt huic loco ſimillima: lib. XXVI, 43 *Cæterum ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media fere Hiſpaniæ ora, maxime Africo vento oppoſitus et quingentos paſſus introrſus retractus,—hujus in oſtio ſinus, parva inſula objecta ab alto portum ab omnibus ventis, præterquam Africo, tutum facit, ab intimo ſinu peninſula excurrit, tumulus is ipſe, in quo condita urbs eſt.* Proſpectum urbis delineatum dedit Cerda. cf. Silium XV, 220—229. Addiſonus (*Remarks on ſeveral Parts of Italy* p. 153 ſqq.) ſinum Neapolis urbis Virgilii oculis eſſe obverſatum putabat, nec ab eo diſſentit, qui hæc loca adiit, Groſleius (*Nouveaux Memoires*

Memoires sur l' Italie T. II, p. 105. 106) et potest hoc speciem aliquam habere, si poëtam Neapoli otium suum consumsisse reputes, et Capreæ insulam objici littori montibus et silvis munito memineris. In his tamen omnibus nonnulla sunt, quæ probare vix possis. Parum sapientem parumque gnavum poëtam dicas, qui in littore Italiæ objecto, quod quotidie tot Romani frequentarent, quodque adeo notissimum esset (nam aliter res se haberet in ignota regione), vellet locum fingere, qui nuspiam esset, et tantum hoc agere, ut locum ex Homero latine converteret. Simili ratione Nympharum antrum apud Homerum poëtica licentia effictum multi voluere. At habemus Artemidori Ephesii fidem ap. Porphyr. de A. N. cap. 4, qua constat verum hujus descriptionis fundum fuisse. Quod descriptio porro loci cum situ portus Carthaginis novæ et Neapoleos convenit, id mirum non est, cum multorum portuum idem situs sit, idque pro præstantissimo facile portus genere habeatur, quod objectu insulæ efficitur: cujusmodi plurimi memorari possunt portus. Talis erat Brundisii, de quo v. Lucan. II, 613—621, Alexandriæ Cæs. B. Civ. III, 112. Maneat itaque, etsi nunc ignoratur littoris hujus Libyci vera ratio, aut immutata est ejus facies naturalibus de caussis, Virgilium tamen veri loci situm adumbrasse, quamquam additis forte nonnullis, quæ ad poëticam amœnitatem et ornatum facerent; quod, ut poëta, recte facere potuit. Atque hæc ne Virgilii magis studio quam aliqua veri specie arbitrari videamur, *Shavium*, doctissimum virum, auctorem laudare possumus, qui similem in Carthaginiensi littore locum deprehendisse sibi visus est. In Tunitano sinu, in quo eodem Carthago olim fuit sita, inter promontoria Apollinis et Mercurii, quorum hoc quidem, nunc *Cap Bon*, ab Oriente, illud, nunc *Cap Zibeeb* vel *Zebibi*, ab Occidente, sinum claudit, in hoc itaque sinu, cujus os inter duo promontoria undecim leucas patet, supra *Misuam*, versus promontorium Mercurii, seu Hermæum *(Cap Bon)* circum ea loca, in quibus *Aquilaria* olim fuit sita, (nunc vicus *Lowhareah*, qui unam tantum leucam a promontorio illo abest) a littore inde usque ad vicum hunc mons procedit, qui totus effossus et excavatus, a mari inde ad vicum iter subterraneum præbet. Patet enim via, ad cuniculi speciem, a solo ad verticem ad viginti vel triginta pedes, relictis per intervalla ad montis molem sustentandam columnis et arcubus seu fornicibus; spiramentis etiam passim aër et cœlum desuper admittitur. Fuisse has lapici-

dinas

dinas Straboni XVII, p. 1191, A. commemoratas, ſuſpicatur idem *Shavius*; recte, nec ne, nunc non diſputamus; unde Carthago, Utica, et aliæ vicinæ urbes materiam peterent. Mons ipſe ſilva obſitus. Antri oſtia verſus mare patent, iiſque objecta eſt Ægimurus inſula (de qua ſup. ad v. 108—112). In antri aditu fontes aliquot inter rupes prorumpunt; in proſpectu paſſim ſedilia e vivo ſaxo, quibus operæ olim pepercerant, dum cætera exciderent. Hunc locum itaque *Shavius* (*Travels*, p. 159. cf. mappam geogr. ad p. 146) poëtæ ante oculos fuiſſe non dubitat, dum locum deſcribebat, ad quem Æneas appulit. Videntur ſane omnia ſic ſatis eſſe accommodata. Accedit locus ap. Cæſarem de B. Civ. II, 23 *C. Curio in Africam profectus—appellit ad eum locum, qui appellatur Aquilaria. Hic locus abeſt a Clupea paſſuum XXII millia, habetque non incommodam æſtate ſtationem*; *et duobus eminentibus promontoriis continetur*. Intelligenda ſcilicet hæc eadem duo promontoria Apollinis et Mercurii ſupra commemorata. Inſula tamen ſcrupulum facere poteſt, ſi Ægimurus illa eſt, cum eandem illam per Aras declarari ſupra viderimus. Sed Ægimurum ſeu duas potius inſulas, *Zimbras*, ſeu *Zowamores*, ita eſſe ſitas, conſtat, ut ipſi Mercurii promontorio ſubjacere videantur, major quidem quatuor leucas, at minor parum remota a littore. Potuit igitur ad majorem pars claſſis adhærere; at altera minor habeatur pro inſula littori objecta. *Nemus* ſane v. 164. 165 non recte in continentem transfert *Shavius*; ſed et ipſa inſula olim ſilvis obſita eſſe potuit. Potuit etiam poëta ornare locum, aut ſequi famam, qua Ægimuri ſcopuli olim inſula fuiſſe memorabantur. Nec tamen poëtam levitatis et vanitatis accuſare poſſemus, ne tum quidem, ſi nullum hujus locorum ſitus veſtigium in Africano littore nunc compareret. Totum enim iſtius tractus littus maris alluvie incredibili modo eſt immutatum, et, quod vel ex Shavio ſatis apparet, procedunt nunc littora inter Ruſcinonem et Carthaginem multo altius in mare, quam olim. Si quis ultra inſtare et calumniari velit, a monte per Shavium deſignato ad Carthaginem uſque locorum intervallum eſſe majus forte, quam ut altero die Æneas navibus progreſſus ſatis mature Carthaginem pervenire potuerit, eum dicemus poëtam in ordinem cogere et hiſtoriæ ſeveriori legi obnoxium facere. Cæterum hæc et illa ſup. ad v. 108 ſqq. paullo ſubtilius diſputaſſe non pœnitebit, inprimis ſi deſcriptionem geo-

graphicam errorum Æneæ, qualis ipſi Virgilio Burmanni præfixa eſt, inſpexerit aliquis; in qua Nympharum antrum ultra Mercurii promontorium verſus Syrtin minorem, naufragium vero claſſis ad Syrtin majorem, et ex altera parte Aræ in partibus occidentalibus ultra Carthaginem expreſſæ ſunt.

EXCURSUS VII *.

De Antenore.

I, 242 ſqq. *Antenor potuit, mediis elapſus Achivis, Illyricos penetrare ſinus atque intima tutus Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timavi: Unde per ora novem, vaſto cum murmure montis, It mare proruptum et pelago premit arva ſonanti: Hic tamen ille urbem Patavi ſedeſque locavit Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit Troïa; nunc placida compoſtus pace quieſcit.*

Fuit Antenor inter eos, in quorum rebus ornandis ii maxime ſcriptores laborarunt, qui narrationes Homericas novis commentis de ſuo onerarunt; non aliter ac ſi delectatio a mere fabuloſis et temere effuſis figmentis proficiſceretur. Scilicet non tenebant, narrationes illas Homericas fide majorum, fama antiqua, acceptas ex antiquo quidem ſermone, ingenii impetu, poëticoque ornatu, adſcititios colores traxiſſe, mox multis modis et multis de cauſſis, ut in tragœdia, eſſe variatas. At illi homines, inepti rhetores et grammatici, laudem quærebant ex eo, ut res, quas Homerus ſeu ſummatim expoſuerat, ſeu ſtrictim percurrerat, in hiſtorias, copioſe et ordine omnibus, quæ inciderant, enarratis, converterent aut clarorum heroum nominibus facta et fata commentitia aſſignarent: quorum nihil, interdum ne veſtigium quidem, in antiquioribus extaret; alia ex Cypriis carminibus aut e Leſcheo aliiſque poëtis cyclicis arripuere, ſaltem ex rivulis inde ductis hauſere. De *Antenore* perpauca ab Homero memorata ſunt. Clarior eſt ejus uxor, *Theano*, Hecubæ e Ciſſeo ſoror, Minervæ ſacerdos (v. Iliad. ζ, 297 ſqq.), nec non filii, paſſim in pugnam prodeuntes; ipſe inter ſeniores, qui prudentia alios antecellebant: Iliad. γ, 148. idem ſuadet, ut Helena reddatur, η, 347 ſqq. et Ulyſſem cum Menelao, antequam arma ſumta erant, ad res repetendas Trojam miſſum hoſpitio exceperat: Iliad. γ, 205 ſqq.

Hoc

Hoc tamquam fundo ſuperſtruxere fabulatores illi, e quibus Pſeudodictys et Pſeudodares adhuc ſuperſtites ſunt, alia, v. c. de Antenore a Laomedonte Delphos miſſo (Serv. ad Æn. II, 318) inprimis vero plurima de proditione urbis ab eo et a filiis facta. cf. Serv. ad v. 242. Præiverant tamen alii antiquiores, ut Lycophr. 340 ſqq., nec dubito in his unum ex cyclicis poëtis fuiſſe. Proditionis ab Antenore factæ auctoritatem jam olim Polygnotus agnoverat in tabula ſua ap. Pauſan. X, 27. p. 865. Sophoclis fuere Ἀντηνορίδαι, qua ex fabula Strabo XIII, p. 905 B. memorat pantheræ pellem Antenoris foribus injectam, ut tuta eſſet domus ab Achivorum injuriis; id quod factum in gratiam hoſpitii priſtini ap. Quintum XIII, 293 ſqq. De Antenoridis Lyſimachus ἐν Νόστοις egerat; adierant illi Libyam, et Cyrenen inſederant: ſeu quod cum Græcis verſari nollent, ut Lyſimachus tradiderat, ſeu quod Menelaum et Helenam ſequuti tempeſtatis vi de curſu dejecti fuerant: quod Pindarus ſequutus eſt Pyth. 5, 108 ſq., ubi v. Schol.: add. Schol. Lycophr. 874, ubi pro περὶ τὴν Κρήτην et ἐν Κρήτῃ leg. περὶ τὴν Κυρήνην et ἐν Κυρήνῃ. Nam in hac fuit *Antenoridarum collis*. Antenori a Tragicis partes facundi ſenis datæ, ut in vſſ. Eurip. ap. Athen. XV, pr. Fuit et Largi carmen epicum, *Antenoris*, (Ἀντηνορὶς) cujus memoriam ſervavit Ovid. ex P. IV, 16. 17. *Ingeniique ſui dictus cognomine Largus, Gallica qui Phrygium duxit in arva ſenem.*

Fuit tamen ex iis commentis unum cæteris illuſtrius, quo profugus ex urbe capta in Italiam Henetos duxiſſe et Patavium condidiſſe narratus eſt. *Heentorum* nomen (Ἐνητῶν) poëta memorat *, Paphlagoniæ populi, cujus regio mulis ſilveſtribus abundabat; e quo Pylæmenes, Paphlagonum dux, oriundus erat. Hos igitur Henetos Antenorem ſibi adjunctos in Italiam adduxiſſe et Venetos ibi in ſedibus ſuis collocaſſe narrarunt †. Nominis ſimilitudinem etiam in hu-

* ἐξ Ἐνητῶν. Male Zenodotus refinxerat ἐξ Ἐνητῆς. v. Strab. XIII, p. 830 C. 819 A.

† V. inprimis Strab. XII, p. 819 A. B. XIII, p. 905 B. V, p. 325 A. Veriora ille de Venetorum origine a Venetis Belgica gente ducenda monuit lib. IV, p. 297. 8, cum Herodotus ex Illyriis eos ortos eſſe tradidiſſet lib. I, 196. Polybius II, 17, ubi de Venetis, quos ille Gallis ſimillimos moribus et cultu, at ſermone diverſos eſſe dixerat, περὶ ὧν οἱ τραγῳδιογράφοι πολὺν τινα ποιοῦνται λόγον καὶ πολλὰν διατίθενται τερατείαν. in quibus ille tragœdias Antenoris et Antenoridarum nomine inſcriptas reſpicere putandus. In iiſdem fabulas Phaëthontis et Eridani variis modis expoſitas fuiſſe ſuſpicor.

jus populi origine ludificatam esse veteres, in aperto est. Qui primus fabulæ auctor fuerit, incerta res est. Strabo jam sua ætate inter vulgo narrato (τὰ θρυλλούμενα) refert lib. XIII p. 905 B. C.) : idem Menandrium scriptorem memorat tamquam testem idoneum (p. 830. A. B.). Antiquiorem auctoritatem non memini quam Scymni Chii (*Perieg.* 388. 9). Nec tamen sive in duce Antenore, sive in populo, quem adduxit, nec in cursu, quem tenuit, omnes consensere; ut facile appareat, a multis poëtis ac scriptoribus rem narratu acceptam tractatam fuisse. Ita fuere, qui Henetos a Troja reduces, fuga dilapsos, aut, Pylæmene duce, in Thraciam se recepisse, atque inde errando longius processisse dicerent (cf. Strab. l. c. et Eustath. ad Dionys. 378, qui Strabonem exscripsit). Avide commentum arripuere Romani scriptores, qui Antenorem cum Ænea compararunt: in his ipse Liv. I, 1 et jam Nepos, teste Plinio VI, 2 et inde Solino c. 44, Catonem forte sequutus, qui idem narraverat, ut e Plinio discimus III, 19. s. 23. *Antenoridem* scripserat *Largus*, Ovidio æqualis IV. ex P. 16, 17 *Ingeniique sui dictus cognomine Largus, Gallica qui Phrygium duxit in arva senem.* quem Ælium Largum ap. Dion. LIII esse acute suspicatur Wensdorf. V. C. ad Poet. min. T. IV, p. 582.

Servata sunt nonnulla ex antiquioribus in personato *Messala de Augusti progenie* c. 19 *Antenor ex Ionio æquore ad dexteram flectens, inter Dyrrhachium et Brundisium, per latissimas superi æquoris fauces, ad septentrionem conversus, hinc Dalmatas liquens, Illyricos ac Liburnos, illinc Apulos atque Picenum, ad caput Adriatici maris cursum tenuit; et, relicto æquore, adverso flumine, quod Brentesia dicitur *, sursum contendens, terra potitus, sedem sibi suisque elegit, et expugnatis Euganeis, qui tum ea incolebant loca, Patavium condidit. Is inter cæteros comites, Enetorum multitudinem numerosam secum duxerat; qui Paphlagonia orti, patria pulsi, exules ad Trojam, quæ bello tum laborabat, concesserant. Hi in proxima finitimorum prædia longe lateque diffusi, quia multitudine cuncta compleverant, ex se gentibus nomen dedere, et Venetiæ regio dicta. De hoc Antenoris adventu sic meminit Virgilius:* Antenor potuit etc. Sequitur inde apud hunc scriptorem mirum acumen super versu: *armaque fixit Troïa*; alloquitur Imperatorem, qui, *quodnam insigne vexillis Antenori et Æneæ fuisset*, dubitaverat; accepe-

* Meduacus major,

rat

rat itaque ille *arma* de vexillo: tolerabilius foret, si saltem de insignibus clipei intellexisset; etsi et hoc absurde. Respondet scriptor, armorum insigne fuisse scrofam; *Troja namque vulgo Italice Latineque scrofa vel sus dicitur.* Quid expectabis ab hominibus, qui in poëtarum lectione argutias tam vanas captabant? Cæterum de Antenore Patavii sepulto vetus fuit opinio; et detectum Antenoreum sepulcrum a. 1274, inter recentiores fabulas satis vulgata est. v. Pignor. in Anten. c. 8. Urstat. in Monum. Patav. lib. I. s. 10. Accessit epitaphium, quod insertum quoque legitur Anthol. Lat. lib. I. ep. 111, ubi v. Burm.

EXCURSUS VII.

De Timavo fl.

Sequitur nunc locus de Timavo: *fontem superare Timavi* (eo loco), *unde per ora novem vasto cum murmure montis It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.* Primum versus hi, licet pulcherrimi, cum tamen non poëta hæc narret, cui sane ornatum sectari licet, verum ex Veneris persona Jovi supplicantis pronuntientur, alieno loco Timavi descriptionem intrudere videri debent; quod jam Ursinus recte vidit, qui simili loco Homeri Odyss. δ, 708 excusare rem velle videtur. Fit sane omnino hoc gravissimorum poëtarum more et exemplo, ut etiam, quando ex aliena persona oratio fit, ornatus idonei materia, qua variari oratio et delectari legentis animus possit, non dimittatur manibus; cum delectationis major sit ratio habenda, quam judicii animorum sedati. Potuit adeo fluvius ille, etiam in Veneris oratione, verbis ornari, inprimis cum ejus natura, ad hunc modum descripta: *unde per ora novem—It mare pr.*, ad amplificationem periculorum, quæ tamen ab Antenore superata sunt, facere possint. Tametsi forte hunc in modum excusari versus 245 et 246 possunt, nullo tamen modo probare se possunt judicio paullo acutiori; et erant illi haud dubie inter eos, quos sublatos Virgilius mallet. Improbarunt hos versus et alii, et Jac. Bryant V. C. Quibus autem in terris fluvius ille quærendus sit, magna fuit inter viros doctos controversia. S enim notus ille Istriæ fluvius est, quid ille cum Patavio commune habere potest, ut v. 247 *Hic tamen ille urbem Patavi—locavit?* (sed v. ad e. v.) Maluere itaque alii referre ad

Meduacum

Meduacum ſ. Brentam, nonnulli adeo ad Padum; quos ipſa res refellit et Paullus Pincius cum aliis doctis viris a Burmanno præf. Tom. VI. Theſ. Ital. nominatis. Si tamen Timavus Iſtriæ fluvius eſt, difficultates contra hos verſus vel ſic, non Catrœus primus, ſed multi ante eum viri docti (v. c. Cerda) moverunt, qui Timavum aut plane nullum, aut hujus, quem poëta narrat, admodum nunc quidem diſſimilem eſſe contenderent. Sed fruſtra; nam Strabonis lib. V, p. 214. 215, et Melæ auctoritas poëtam defendit, ut Timavi olim iſtam naturam fuiſſe dubitari nequeat. Scilicet inter Aquileiam et Tergeſte, in Carnorum finibus, apud vicum S. Joannis, non longe a caſtello Duino *(Tywein)*, qui totus tractus ſaxeus et ſcopuloſus eſt (ſunt autem montes calcarii *), complures ingenteſque inter rupium antra aquarum fontes proſiliunt: quorum præcipuos ſex numerabat Cluverius, qui hæc loca adiit et ſingula accurate exploravit (v. *Italia ant.* p. 192), nec plures *Valvaſor*, quem cum eo comparavimus, in *Crainia* T. I, p. 272 ſqq. 612 ſqq. † Hi fontes tribus alveis paullulum delati, mox in unum flumen confluunt, quod vix mille paſſuum viam emenſum uno oſtio in mare exit. Italis etiam nunc *maris parentem (la madre del mare)* appellari *Holdſworthus* tradit; quod nomen jam Polybii ætate frequentabatur. vid. Strab. l. c. p. 214 D., ac ſi mari magna aquarum acceſſio inde fieret. Cum autem Strabo cum aliis *ſeptem*, Mela cum Virgilio *novem ora* ſeu *capita*, et fontes (ſic *ora* et alii v. c. Statius IV Theb. 832) memorent, alias in vicinia ſcaturigines, quæ in eoſdem alveos deferuntur, quarumque una ex lacu prodit, a veteribus adnumeratas eſſe ſuſpicatur Cluverius. Hoc idem diligenti inveſtigatione proſequutum videmus *Holdſworthum*, elegantiſſimi ingenii virum, dum viveret, p. 600. 601. Verum, id quod primo loco monendum erat, immutavit longa ætas locorum faciem, et invaleſcente indies verſus hoc littus boreale mari Adriatico reprimitur aquæ in ipſis fluminis oſtiis impetus, ita ut nunc longe minore ſpatio

* V. *Franc. Griſelini Lettera nel Giornale d'Italia.* To. XI, p. 118.

† Antiquiorem tabulam videre licet in libro apud Juntas expreſſo Ven. 1553. fol. *De Balneis omnia quæ extant apud Græcos, Latinos et Arabes*, p. 306.

flumen,

ſtumen, ſub ipſos fere fontes ſtagnans, per planitiem ad mare deferatur *. Cæterum cum per ſubterraneas cavernas mari ad Timavi fontes iter pateat, cum æſtu maris magnam illi aquarum molem accipiunt; quo fit, ut ingenti cum fragore et mugitu ſubterraneo Timavus inter rupium antra prorumpat (hoc eſt noſtro, *vaſto cum murmure montis*), nec, jam in unum alveum coactus, contineri in eo poſſit, ſed vicina late loca inundet, antequam ad mare perveniat. Hinc ille *it mare proruptum*, ad maris ſpeciem, magnos fluctus volventis (quod magna aquæ vi prorumpit ſe, effunditur, ut Pompon.), et *premit arva*, operit, inundat, *pelago*, aquarum vi pelago ſimili, *ſonanti*, ſeu propter aquarum copiam et impetum, ſeu inter agros ſcopulis conſitos †. De origine Timavi multa diſputant iidem, quos memoravimus, auctores. Cum plena ſit Carnorum regio fluminibus ſubeuntibus terram moxque iterum emergentibus, etiam Timavus ſimili ratione idem eſſe flumen videtur, quod XIV millia paſſuum (XVIII vel XX. Irenæus de Cruce *Iſtoria di Trieſte* lib. I. c. 2 et V, 10 memorat) ſupra hos fontes ad vicum D. Catiani *(S. Kazian)* bis terve ſubter rupium cava viam ſibi facit, tandemque cuniculo ſubterraneo totum conditur. *Rekam* id flumen eſſe, Valvaſor docet, qui rectius hæc exponit, quam Cluverius. Enimvero jam apud Strabonem lib. V. p. 329 A. Poſidonium hoc idem tradidiſſe videas, e montibus delatum Timavum voragine terræ abſorberi, εἶθ' ὑπὸ γῆς ἐνεχθέντα περὶ ἑκατὸν καὶ λ σταδίους (XVII millia paſſuum) ἐπὶ τῇ θαλάττῃ τὴν ἐκβολὴν ποιεῖσθαι male accipitur: *in mare effluere*. Vert. *ad mare, non longe a mari, emitti iterum*. Reſtat ut hoc moneamus, *fontem Timavi* h. l. pro ipſo Timavo dici; eum autem ita *ſuperaſſe* Antenor intelligendus, ut curſu navium juxta littora ſervato, nam cum claſſe hæc loca adiit, oſtia fluvii prætervectus ad ulteriores plagas et interiorem ſinum pergeret. Eſt enim is poëtarum v. c. eorum, qui Argonautica

* Cf. *Schlözer. Briefwechſel* II Th. Heft XII, p. 340.

† Minus bene *Wood* V. C., loco mox laudando, antiquam interpretationem revocat, qua *mare proruptum* de ipſo mari Adriatico accipiebatur, quod, quoties exæſtuat, in interiora littoris exundans Timavi curſum reprimit. Hoc locorum naturam ita ferre nemo neget: ſed verborum ſtructura ſermoniſque ratio manifeſte repugnat iſti ſenſui: eſt enim *fons, unde h. e. ex quo mare proruptum it*, non vero, fons *in quem, verſus quem*, mare procedit.

exponunt,

exponunt, mos, ut in navigatione facta litteris vicini populos, urbes, et amnes enumerent. Aliam rationem, eamque subtiliorem suppeditavit *Wood* l. c., cum docuerit, navigationem ex Ionio mari in interiora Adriæ aliter tuto fieri non posse, quam ut littus Illyricum legatur *: ubi ad intima Istriæ perventum est, etiamnum recta trajicitur mare adversus Venetias. cf. Liv. X, 2. Quæ observatio, etsi huic loco expediendo prorsus necessaria non est, alterum tamen locum illustrat in Ecl. VIII, 6. 7, ubi de navigatione Asinii Pollionis versus Parthinos Illyrici: *seu magni superas jam saxa Timavi, sive oram Illyrici legis æquoris.* Cæterum hunc locum certatim expressere Lucanus, Silius et Statius, qui Timavo etiam ex hoc loco ad ipsos Patavinos fines designandos poëtico more usi sunt. Unde inter recentiores inanis et vana de hoc fluvio, sitne Patavino agro an Istriæ adnumerandus, orta est controversia; de qua v. Burman. præf. T. VI Thesauri Italiæ p. 13. Sed præstat illud adjicere, nostro judicio, si verum quidem hujus moris sensum animus imbibit, ex anteriore poëta, et quidem Græco, qui nunc interiit, Virgilium sua transtulisse videri; unde et eodem amne usus est ad Asinii Pollionis navigationem declarandam l. c. Fuit enim et in ornando nimius, quod fere in talibus locis solet, et ornamenta paullo exquisitiora cumulavit.

EXCURSUS VIII.

De Iuli cognomine Ascanio indito.

I, 267. 268. *At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur, Ilus erat, dum res stetit Ilia regno.* Ab Iulo vulgo ducta gens Julia; sed h. l. etiam nomen gentis Juliæ ab Iulo, *cognomine* Ascanii, derivatur. Sane, licet alia gentium nomina ducta fere sint a prænominibus, ut ab Aulo Auliæ, ab Marco Marciæ, non tamen nominum gentiliorum exempla desunt, quæ a cognominibus venisse videntur, ut Gentis Flaviæ, Fulviæ, Rutiliæ, al. v. Cerda ad h. l. Jam porro hoc cognomen Iuli formatum poëta esse vult ab *Ili* nomine, quod Trojanum fuit, et quo Laomedontis pater fuit appellatus; sed ratione grammatica plane refragante. Verum in Etymologiis cum Græci tum Romani argutias plerumque captant, non sermonis rationem et analogiæ veritatem sequuntur. Nec multo subtilior altera ex Julii Cæsaris Pontifical. lib. II, et Catone in Origg. memorata etymologia, ut Iulus a Jove, *Iobus, Iolus, Iulus,* ductum sit. v. Auct. de Orig. G. Rom. c. 15. Altera in h. l. quæstio est, an pro carminis epici

* *Wood's Essay on the original Genius of Homer.* p. 54. sqq.

majestate,

majeſtate, et in Jovis oratione, eaque ad Venerem, Æneæ matrem, etymologia talis recte inſerta eſſe videri poſſit. Partem difficultatis vidit Britannus in *Miſcell. Obſſ.* Vol. I p. 5 et 82, adverſus quem et ibi doctiſſ. Editor et ad h. l. Burmannus diſputant, neſcio an commode ſatis. Poteſt quidem, ſuffragante *Brandeſio* noſtro, V. Cl. poëta defendi hactenus, quod in Auguſti gratiam et ad majorem, quam populares ſui inde capere poterant, voluptatem etiam præter πιθανότητα et ſubtilitatem, intexere aliquid non dubitavit. Poteſt etiam videri Jupiter Veneri rem in memoriam revocare: ut Eſchenburg, elegantiſſimi ingenii vir, cenſebat. Nec tamen minus ita alterum verſum ab aliena manu acceſſiſſe ſuſpicor, ſive totum, ſive poſt *Additur*, cum a poëta ſcilicet imperfectus eſſet relictus. Nam interpretatio iſta: *Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno*, per ſe inepta, multo etiam magis a loco hoc aliena eſt. Tum an *regno* ſatis latine adjectum ſit, neſcio: dum reſp. Trojana, regnum Trojanum, ſtetit, duravit, *regno?* niſi putes defendi poſſe ex lib II, 88 *Dum ſtabat regno incolumis* Palamedes. Certe judicio acutiori parum ſe probare poteſt verſus tam jejunus. De *Aſcanio* v. Exc. XVII ad lib. II.

EXCURSUS IX.

I, 291—296. *Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis. Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt: diræ ferro et compagibus artis Claudentur Belli portæ. Furor impius intus Sæva ſedens ſuper arma, et centum vinctus aënis Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.* Splendidiſſimus locus et Jove vaticinante dignus. Fidem ait, religiones patrias et concordiam abolitis bellis ac diſcordiis eſſe regnaturas. Mutata hæc in perſonas, et quidem deos deaſque: *Fidem, Veſtam, patrem Quirinum. Fides cana*, quia alias *priſca, antiqua*, dicta. *Veſta*, quippe Romanis patria eaque antiquiſſima religione culta cum ipſis Penatibus, cf. Æn. II, 296, et imperii præſes, in cujus æde ignis ſacer ſervabatur (Ut *pudicitia* per eam deſignetur, Romano equidem more fieri poſſe non arbitror). Quod autem *Quirinum cum fratre Remo* nunc *jura dare*, h. e. regnare, imperio Romano præeſſe, rem Romanam tueri, ait, in his concordiam quidem civium innui poſſe, Burmanno non refragabor, ut forte pro eo, quod diceres, fore ut concordia et pax bellis civilibus et diſcordiis ſopitis vigeat ac floreat, poëta Romulum et Remum, quos dira diſcordia disjunxerat, iterum regnaturos eſſe dixerit: Meo tamen ſenſu rei ſermonique poëtæ accommodatius eſt hoc: Bellorum civilium noxa interdum a Remi cæde repetebatur, qua tota poſte-

ritas culpæ et piaculo erat obligata; jam bellis civilibus expiatus Remi ſanguis videbatur, ut v. c. Horat. Epod. 7, 17. Itaque ea poëtæ mens: Temporum antiquorum integritatem et puritatem iri reſtitutum, qualis illa fuerit, antequam fraternus *ſanguis in terram defluxit* primumque illud parricidium fuit commiſſum. Pacatis iterum animis et fraterna concordia priſtina rem Romanam moderari et tueri quaſi videbuntur Remus ac Romulus. De Agrippa cum Servio et aliis cogitari non poſſe, recte Burmannus monuit. Quod vero poëtæ animum ad has rerum imagines deduceret, ut *Fidem*, et *Veſtam*, cum *Remo* ac *Romulo* commemoraret, fuiſſe ſuſpicor etiam hoc, quod, ut ex topographiis Romæ diſci poteſt, in Palatino monte, adeoque circa Palatinam Cæſaris domum, templa Fidei, Veſtæ, ac Romuli Remique erant. Majorem igitur hæc omnia ſuavitatem habere debuere, ſi Romanus ea legeret, qui illa templa ante Auguſti domum poſita meminiſſet. Mox v. 293. 294 *Bellum* hic perſonam dei induere puto. Diverſa Belli a Bellona et Marte perſona. Apud Plin. XXXV, 36, 16 Apelles *Belli imaginem reſtrictis ad terga manibus* pinxit, *Alexandro in curru triumphante*. Eam cum altera tabula Apellis Auguſtus in Fori ſui partibus celeberrimis dicaverat. Ut tamen picturam hanc Virgilius hic ante oculos habuiſſe videri debeat, quod jam in Servianis ſuſpicatus aliquis, neceſſe non eſt. Notio hæc admodum obvia et communis, ut Diſcordiam, Bellum, Martem, vinctos, religatis poſt tergum, manibus cogitemus; inprimis inter eos, qui triumphum agi, in eoque hoſtes captos, vinctis poſt tergum manibus duci viderant. Occurrit quoque ſimile argumentum in artis priſcæ operibus. Erat Spartæ vetus ſignum Martis vinculo impediti. Pauſan. III, 15. p. 245. Noſtrum ante oculis habuit Calpurn. I, 46 de Numeriano Cæſare: *dabit impia vinctas Poſt tergum Bellona manus, ſpoliataque telis In ſua veſanos torquebit viſcera morſus, Et, modo quæ toto civilia diſtulit orbe, Secum bella geret.* Hujus *porta dira*, quia dei diri et abominandi, clauditur *ferro et compagibus artis* ſ. vinculis h. e. foribus ferratis. Hom. θύραι πυκιναὶ et πυκινῶς ἀραρυῖαι. *Jani templum*, quod *Janus Quirinus*, vel *Janus Quirini*, vel *Janus geminus* appellatur, reſpicere putatur et recte. Æn. VII, 607 *Sunt geminæ Belli portæ, ſic nomine dicunt. Centum ærei cludunt vectes, æternaque ferri Robora, nec cuſtos abſiſtit limine Janus.* ubi vid. Not. Plutarch. de Fort. Rom. p. 322 B. ἐκλείσθη δ' ὃν τότε (ſub Numa) καὶ τὸ τῆ Ἰάνῃ δίπυλον, ὃ πολέμου πύλην καλοῦσι, ut recte jam Xylander vertit non τύχην. Pax occludit Janum ap. Lucan. I, 61. 62.

Contra

Contra Pacem clauſo Jano incluſam teneri, interpretatio et ſententia Ovidii eſſe videtur Faſt. I, 281, ſi locum recte capimus. Apud Ariſtoph. in Pace 222 ſqq. Πόλεμος Pacem antro incluſerat. Adeo variis modis et accipi et reddi potuit res, cum antiqua Jani ædicula, ad modum templi amphiproſtyli utrinque pervia, quæ, bello indicto, priſco more patebat adeuntibus et ſupplicantibus, pace facta occludi ſoleret; viſum enim eſt Bellum modo coërceri portis clauſis, ne ille deus portis apertis foras erumperet, modo Pax incluſa teneri, ne avolaret. Itaque idem templum et Jani et Belli et Pacis habitum. Si Valer. Flacc. III, 253 *tunc porta trucis coit infera belli* hunc locum reſpexit, probabile fit, alteram in eo loco lectionem, *porta effera* veram eſſe. Jam porro *Furor impius*, h. e. Bellum civile; ut apud Horat. Petron. et al. Ovid. I ex Pont. 2, 126 de Auguſto: *Clauſit et æterna* civica bella *fera*. cf. Petron. B. Civ. 256 ſq. *nodi* exquiſite pro vinculis, catenis. Virgilium ante oculos habuiſſe videtur Manil. jam Cerdæ laudatus, I, 921 *jam bella quieſcant, atque adamanteis Diſcordia vincta catenis Æternos habeat frenos in carcere clauſa.* et Ovid. I Faſt. 702 *Gratia Dii domuique tuæ: religata catenis Jampridem noſtro ſub pede Bella jacent.* At ipſi Virgilio præiverat Ennius apud Horat. I Serm. 4, 60 *poſtquam Diſcordia tetra Belli ferratos poſtes portaſque refregit.*

EXCURSUS X.

Mercurius ad Pœnos placandos miſſus.

I, 297. *Hæc ait: et Maia genitum demittit ab alto* ſqq. Videtur hunc poëtæ locum expreſſiſſe cælator gemmæ non ignobilis e Muſeo *Bourdalovii*, poſt Montefalc. in Virgilio Londinenſi, Juſticiano et Ambrogiano repetitæ, in qua Jupiter in medio ſedens, Venus juxta cum Amore Jovi ſupplicans, ex altera parte Mercurius cum mandatis Jovis diſcedens; modo ſatis liquido conſtaret, an a manu antiqua opus illud profectum ſit; mihi vero omnes illæ gemmæ Virgilianæ, ut aliæ Romani argumenti, recentia ingenia prodere videntur; non enim id fuit ſuorum poëtarum ſtudium Romanis, nec Græci artifices latini carminis peritiam tantam habuiſſe videntur; contra ſæculo XV et XVI cum Græcæ fabulæ vulgo ignorarentur, ad Romanam hiſtoriam ac ritum revocari priſca monumenta, ad eundem alia recentia opera confici, paſſim ſolebant. Cæterum celeritati bene conſulitur a poëta, omni Jovis ſermone omiſſo, quo mandata Mercurio data erant; quænam illa fuerint intelligimus ex iis, quæ Mercurius

curius exſequitur. Mercurius autem animis, ut h. l. Didonis et Pœnorum, molliendis et flectendis inprimis idoneus deus, qui *feros cultus hominum recentum*, adeoque et barbarorum, quales Pœni erant, formavit. Scilicet hoc ad perſuaſionis vim pertinet, in monendo, conſiliis dandis, et ſic porro; ut Odyſſ. α, 37 ad dehortandum a ſcelere Ægiſthum Mercurius mittitur. Omnino œconomia fabulæ hujus primi libri eſt eximiæ artis. Carthaginis adverſus Æneæ fata tuendæ ſtudio (v. ſup. 13. 19) Juno Æneam immiſſa tempeſtate perdere voluerat. Atqui hac ipſa tempeſtate in Carthaginis hujus, cui Juno metuit, littus ejicitur Æneas. Jam mireris utique poëtam hoc caſu non eo uti, ut tanto majorem nobis ſuper Æneæ diſcrimine ac periculo, ex Junonis odiis in illa ipſa terra et urbe, quæ deæ tantopere curæ cordique erat, impendente, ſollicitudinem faciat. Sed poëta aliam viam eſt ingreſſus. Ne Æneas ullum in his locis periculum adeat, mittitur Mercurius ad Pœnorum Didoniſque inprimis animos placidos et propitios efficiendos. Quo facto, cum tamen vel ſic Venus haberet, quod Junonis odia et iras metueret, Cupidinis mox illa opera utitur (inf. 670 ſqq.), ut Didonis animum amore in Æneam inflammet, quo minus illa Junonis aliquo monitu in diverſa conſilia impulſa in ejus perniciem conſpiret. Interea Juno, dum his jam malis aliter occurri non poſſe videt (v. IV, 90 ſqq.), hoc ipſo Didonis et Æneæ amore ad avertendum ab Italia Æneam et intercipienda adeo Romæ fata uti conſtituit; ſed quo minus illa res exitum habeat, Jupiter, cui fatorum ordo inprimis curæ eſſe debet, cavet (ibid. v. 222 ſq.). cf. ſup. Excurſ. I *.

EXCURSUS XI.

Dido a Sichæi Umbra monita.

I, 353—359. *Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago Conjugis, ora modis attollens pallida miris, Crudelis aras trajectaque pectora ferro Nudavit, cæcumque domus ſcelus omne retexit; Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet, auxiliumque viæ veteres tellure recludit Theſauros, ignotum argenti pondus et auri.* Quæ de mariti ſpecie per ſomnum oblata narrantur, a poëta ipſo adornata videntur, nec incommode ad epicam poëſin, ut miraculo animum teneat. Forte poëtæ, præter hiſtoriam, debetur etiam illud ad rei atrocitatem adjectum v. 349 *ante aras*. Nam vulgo, cum venatum exiiſſet, a fratre uxoris inſidiis petitus interiiſſe Sichæus traditur:

traditur: vide Cedrenum p. 140 B. et Jo. Malalam Chronograph. p. 68 (p. 206 ed. Oxon.), qui Servium ad h. l. descripsit, sed, ut apparet, multo integriorem quam qualem nunc habemus. cf. Eustath. ad Dionys. Perieg. v. 195. Sed, ut poëta ante aras id factum mallet, occasionem fingendi præbere potuit hoc, quod maritus Didonis sacerdotio Herculis functus esse memoratur. cf. Justin. XVIII, 4. Jam somnii visum potest illud quidem ita accipi, ut ipsum facinus, quasi Dido rei gestæ interesset, somniantis animo fuerit objectum. Sed poëticæ rationi magis consentaneum, ut, quæ a Sichæi Umbra verbis sunt expositа, tamquam gesta enuntientur; ut in notis exposuimus. Similiter Umbra Sichæi mox abditos thesauros indicat, quo loco repositi sint, ut itineris subsidium ac viaticum Didoni fugienti sint. Sic Hectoris Umbra inf. II, 297 *effert* sacra, efferenda esse gestu significat. Thesauri Didonis adhuc Neronis tempore lusum avaritiæ fecere. v. Tacit. Annal. XVI, pr.

EXCURSUS XII.

Pius Æneas.

I, 378. 379. *Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates Classe veho mecum, fama super æthera notus.* Notati hi versus, quod Æneas egregie se ipsum commendat. Recte, nostris moribus si rem æstimes; secus, si heroicis; ut ex toto Homero satis constat. Exempla aliorum v. ap. Pierson. Verisim. p. 206: adde Spencium (in *Essay on Pope's Odyssey P. I. p. 52*). Hic ipse versus ex Homero adumbratus Odyss. ι, 19. Ulysses apud Alcinoum: Εἶμ' Ὀδυσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν Ἀνθρώποισι μέλω (*carus et honoratus sum propter sagacitatem consiliorum in re bellica*) καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. *fama super æthera notus*, ex poëticæ orationis genio, nihil aliud quam simpliciter, celeber et inclytus. Inclytum autem ac notum se calamitatibus suis dicere, minus habet offensionis etiam nostris moribus; et pietatis mentio facta hominum animos benevolos ipsi reddere poterat. Verum et *pius*, ut omnino in Æneide, perpetuum est Æneæ attributum, quod, Homerico more, proprio nomini tamquam alium proprium adjungitur. Sic et *pater Æneas*, quod antiquiore sermone honoris vocabulum fuit, ac reverentiæ amorisque, inprimis regibus tributum. Sic Odyss. θ, 145 ξεῖνε πάτερ. Cum autem *pietatis* notio tam late pateat: quæri potest, quo tandem sensu poëta accipi voluerit. Fuit enim Æneas *pius in patrem*: unde III, 481

de

de Anchiſe: *o felix nati pietate*, fuit *in filium, in patriam, in deos*. Scilicet hoc ultimo reſpectu dictus eſt *pius* a poëta, θεοσεβὴς, religioſus. Docent hoc adjuncta, h. l. *raptos qui ex hoſte Penates claſſe veho mecum*. Lib. II, 691. *Jupiter, adſpice nos, et, ſi pietate meremur, Da deinde auxilium*. Cum pietate juſtitia jungitur inf. 544. 545. Quod autem in Penatibus, de quibus v. Exc. IX ad lib. II, ſecum abductis Æneas inprimis gloriatur, ad veterem religionem pertinet. Nondum exciſa plane et everſa videbatur reſp. ſuperſtitibus adhuc diis tutelaribus ſeu patriis, eorumque vaſis et ſacris inſtrumentis. Qui in coloniam mittebantur, ſacra metropoleos ſuæ ſecum abducebant. Si ſacra, h. e. dii patrii et eorum utenſilia, eſſent ſeu vi ſeu fraude et furto ablata, graviſſima calamitas ea habebatur. Ut deos elicerent, qui urbem oppugnabant, aut ut deos vinculis ligarent, qui obſidione gravi premebantur, ad eandem religionem pertinebat. Capta igitur urbe, præcipua ea cura inprimis ſacerdotum, ut deorum ſigna et vaſa ſalva eſſent, dum aut abſconderent ea, aut ſecum aſportarent. Sic Panthus Apollinis ſacerdos II, 319 fugiebat, *ſacra manu victoſque deos* ferens. Sigillatim hæc ſatis expoſita paſſim ſunt a viris doctis; nobis curæ fuit, ut ad rationes ſuas et cauſſas ea referrentur; idque teneri velim etiam in aliis.

EXCURSUS XIII.

De iis quæ deorum præſentiam arguunt.

I, 402. 404. *Dixit, et avertens roſea cervice refulſit, Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem Spiravere; pedes veſtis defluxit ad imos, Et vera inceſſu patuit dea*. Habemus hic exemplum ἐπιφανίας numinis inſigne. Non injucundum erit, paucis exponere, quibus modis poëtæ, Virgilius et Homerus, deorum præſentiam vel in diſceſſu arguant, inprimis cum viri docti, qui in hunc locum inciderunt, ſequuti fere ſint Heliodori Æthiop. lib. III p. 148. 149 ed. Bourd., a quo tamen non tam poëticas rationes, quam theoſophorum commenta expoſita eſſe manifeſtum ſit.

Quoties igitur poëtæ, inprimiſque principes iſti, deos cum hominibus agere iiſque intereſſe faciunt; faciunt autem hoc ſæpiſſime, ex recepta inter veteres perſuaſione, ad quam divinæ naturæ ſpecies humana vulgo credita neceſſario ducere debuit, in priſcorum hominum et heroum vita, fere ut in vita patriarcharum

charum, deos inviſere homines, iis occurrere, ſermones ac conſilia communicare ſolitos; quoties igitur deos inter homines agere memorant poëtæ: ſi modum quidem et rationem exponunt, quam tamen ſæpe declarare negligunt: aut dii, etſi cum hominibus agunt, plane ſe hominum viſui non ſubjiciunt, aut in conſpectum veniunt manifeſti, aut forma humana adſumta ſe offerunt, ut tamen mox, ſaltem in diſceſſu, divinæ præſentiæ nonnunquam ſigna aliqua edant.

In variandis his ſequuntur poëtæ nonnullas alias opiniones inter priſcos homines receptas: primo quidem, deos propria ſua ac divina ſpecie a mortalibus aut omnino cerni non poſſe aut ſine vitæ diſcrimine, ſaltem oculorum cæcitate, (v. c. Hymn. in Vener. 188. v. ad Callim. L. P. 82 Spanhem. et ad 102) non poſſe cerni: niſi forte ab hominibus, qui θεοφιλεῖς, a diis amati eſſent: οὔπω γὰρ πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς, Odyſſ. π, 161. Contra χαλεποὶ δὲ φαίνεσθαι ἐναργεῖς, Iliad. υ, 131. cf. Spanhem. Callim. Ap. 9. Quoties igitur alios homines adeant dii, ſpecie eos humana aſſumta illis occurrere: eſſe vero divinam ſpeciem humana majorem, longeque pulchriorem; itaque quoties, pulchritudine inſignis aliquis mortalis ſeſe offert, numen ſub ea ſpecie latere ſuſpicari ſolent; ut in Hymno in Dionyſ. 19. 20: porro deos nube modo candenti modo caliginoſa amictos ad homines, quibuſcum agunt, accedere. Quæ omnia cum ſenſuum noſtrorum judicio ita conjuncta ſunt, ut omnium temporum populorumque opinione, niſi qui aut belluino more vivunt aut ad ſummam philoſophiam expoliti ſunt, recepta ea fuerint. Jam ſi *in hominum conſpectum*, quibuſcum tamen agunt, omnino *non veniunt dii*: ſolent fere verba eorum tantum audiri, quibus is, quem alloquuntur, facile numen agnoſcere poteſt, vel quod deus ſuum nomen effatur, vel quod dei vox jam olim nota et ſæpius audita erat. Ita Ulyſſes (Iliad. κ, 512) et Achilles de Minervæ vel non conſpectæ voce nihil dubitant, et notum Ajacis illud apud Sophoclem: Ὦ φθέγμ' Ἀθάνας φιλτάτης ἐμοὶ θεῶν, Ὡς, σὐμαθὴς σύ, κἂν ἄπουτος ᾖς, ἔμως φώνημ' ἀκούω etc. Diverſa ratio eſt, qua Apollo Iliad. π, 788 ſqq. loco inter paucos ſplendido, Patroclo etſi inviſus terrorem infert.

Sin *in conſpectum veniunt* dii *manifeſti*: divina ſpecie, hoc eſt majores ac pulchriores humana forma, tum apparent; multa fere luce oculos obtundunt: ita ut hæc ipſa lux præſentiam numinis arguere credatur. Sic inf. IV, 358 *Ipſe deum* (Mercurium) *manifeſto in lumine vidi Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.* Etiam plena luce domus memoratur, v. c. Hymn. in Cerer. 188. 190,

190, ubi cf. Ruhnk. Interdum tamen ad terrorem omnia comparata ſunt: ſpecies, oculi, habitus; ita nube caliginoſa et atra amicti ſunt dii, ut Venus lib. XII, 416. Juno vero cum procello venit: lib. X, 633 *cælo ſe protinus alto Miſit agens hiemem, nimbo ſuccincta, per auras.* Enimvero hoc ſpectat jam propius ad illa, quæ a conſilio noſtro aliena ſunt, cum deorum præſentia omnem naturam ſenſu aliquo perfundere creditur: dum dii modo cum aëris, ventorum, mariſque tranquillitate et auræ ſilentio adveniunt: in quam rem loca congeſta v. ap. Valken. ad Theocr. 2, 38: modo ventorum mariſve tumultus præſentiam dei arguit. Cum his conjunctæ ſunt ἐπιφάνειαι deorum in templis, ſub ſacrorum ſollennium aut oraculorum edendorum tempus: de quibus nunc non agitur, et copioſe actum ab aliis, inpr. a Spanhem. ad Callim. Itaque nec attingam, quæ ex his ipſis deorum apparitionibus ad Manes aut Umbras per ſomnum oblatas tranſlata ſunt; ut de Creuſa Æn. II, 773: tandem etiam ad homines divinitus afflatos, ut de Sibylla VI, 49. 50. Verum ut ad illum deorum conſpectum redeamus, quo, quoties eorum miniſterio poëta utitur, illi prodeunt: ſi manifeſto numine occurrunt, fieri id fere animadvertas vel occurſu alterius dei, vel ut filio, marito, aut amato a ſe homini, in conſpectum veniant. Sic inter pugnas dii ſibi occurſant in Iliade, ſic Achilli Thetis, et Æneæ ſe mater Venus—*non ante oculis tam clara, videndam Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit—confeſſa deam, qualiſque videri Cælicolis, et quanta, ſolet*, lib. II, 591. Veniunt quoque dii in conſpectum unius tantum, etſi in magna hominum frequentia, ita ut cæteri omnes ne ſenſum quidem numinis præſentis habeant: ſic uni Ulyſſi ejuſque canibus manifeſta fit Minerva, Od. π, 160. Sic ſoli Peleo Thetis apud Apollon. IV, 854 ſqq. et Achilli in media Achivorum concione, ſed ſoli, conſpicitur Minerva, ſtatimque agnoſcitur, δεινὼ δὲ οἱ ὄσσε φάανθεν, Iliad. α, 200. Iliad. ε, 334 Æneas Apollinem ἔγνω ἐσάντα ἰδών. Cæterum ex loco hoc Heliodorus illud duxiſſe videtur, quod ex fixo et conſtanti obtutu deum intelligi dixit. Species autem divina modo ab æterna deorum juventute, ac pulchritudine, modo cum attributis ex poëtarum et artificum doctrina et uſu, declaratur.

Verum frequentiſſima ratio ea eſt, ut ud eum, quem volunt, accedant eumque alloquantur, *humana forma induti*, noti fere alicujus et familiaris, ſicque ei ludum faciant, ut cum mortali ſe agere ille putet; Tumque dii conſequuti id, quod volebant, interdum abeunt, ut nec agnoſcantur: v. c. Iliad ε, 70. cf. φ, 285 ſqq.

ſqq. χ, 226 ſqq. Sic etiam inobſervati diſcedunt, qui per ſomnum ſe offerunt, ut Minerva Od. ζ, 41 ſqq. ϑ, 795 ſqq. et cum Tiphy illa per ſomnum adſtat Orph. Arg. 538. 554. Interdum, ut numen ſuum prodant, forma humana depoſita, divina conſpicui fiunt: Sic Venus in Anchiſæ amplexibus: Hymn. in Ven. 181 ſqq. 175. cf. Burm. ad Anthol. Lat. IV, 13, 12 ſi irati ſunt *majores majoreſque* fiunt: Callimach. in Cer. 59. cf. Weſſel. ad Herod. VIII, 38: aut inter dicendum agendumque oculis, voce, toto corporis habitu mortali forma majore produnt ſe, ut omnino divinæ naturæ indicium vel originis habita eſt oris corporiſque majeſtas, vel pulchritudo. *ſpecto*, ait ille ap. Ovid. III Met. 609, *cultum faciemque gradumque: Nil ibi, quod poſſet credi mortale, videbam.* Ita Iris, quæ Beroën ſimulabat, Æn. V, 647 *divini ſigna decoris Ardentiſque notate oculos, qui ſpiritus illi, Qui vultus, vociſque ſonus vel greſſus eunti.* cf. Odyſſ. ν, 288, ubi Minerva, proditura ſe deam, repente inter dicendum femina fit eximia ſpecie; de Cerere autem Hymn. 188. 189, ubi v. Ruhnk. Inprimis autem huc ſpectat Iliad. γ, 396 ſq., ubi Veneris anui affimulatæ conſiliis obſequi cum nollet Helena, tum illa manifeſta adſtat dea, καί β' ὡς ἔν τ' ἰνόπα δῖαν περικαλλέα δειρὴν, Στήθεά θ' ἱμερόεντα καὶ ὄμματα μαρμαίροντα, Θάμβησέν τ' ἄρ' ἔπειτα· quem ipſum locum Virgilius verſibus ſupra adſcriptis ante oculos habuit, rem tamen aliter tractavit: *avertens roſea cervice refulſit* etc. Scilicet occurrit apud poëtas tandem et illa ratio, ut *non niſi ſub diſceſſum*, modo ad terrorum faciendum, modo ad numen teſtandum, mortali forma exuta, divina ſpecie numen ſpectantium oculos præſtringat. Itaque h. l. divinam ſpeciem numenque arguit pulchra cervix, coma ſuaviter ſpirans, palla deæ defluens, cum antea venatricis more eſſet ſuccincta, tandemque inceſſus. Videamus de ſingulis.

Scilicet ſi abeuntes numen manifeſtum ac confeſſum faciunt, ſignis fere atque notis id faciunt ſequentibus: Peractis mandatis modo diſcedunt ſic ut ad Olympum redeant, ut de Mercurio juvenis faciem mentito Od. κ, 307. 308 Νῆσον ἀν' ἰλλίσσας ille ad Olympum redit; modo ſubito ex conſpectu eorum, quibuſcum loquebantur, auferuntur, evaneſcunt vel avolant. Alias abeuntes, forma adſcititia abjecta, divinam ſpeciem a tergo oſtendunt. Sic Apollo in Butæ formam converſus: *Mortales medio adſpectus ſermone reliquit, Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram. Agnovere deum proceres divinaque tela Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantem*, Æn. IX, 657 ſq. Apollinem hic vides in

aërem ſublatum; cum alibi nube vel obſcura caligine involvant ſe dii, quippe qui omnino, ut inviſi ſint, nube ſe operiant, atque eos quoque, quos ſubducere vel occultare volunt, nube obducant, ut toties ap. Homerum fit. Sed aliis locis abeuntes deos declarat inceſſus levis ac celer, et volanti ſimilis, ut vix pedibus terram attingant; qualis omnino deorum inceſſus eſſe fertur, ἔστι χθόνα μάρπτι ποδοῖσιν, Iliad. ξ, 228. cf. 284. 5, modo ſtellæ fatuæ cadenti Iliad. δ, 75, modo columbæ, modo accipitris volatui comparatus. Notus locus Iliad. ι, 778 Αἱ δὲ βάτην τρήρωσι πελειάσιν ἴθμαδ' ὁμοῖαι. Harpæ etiam, quæ ex aquilarum genere eſt, Minerva cœlo deſcendens aſſimulatur Iliad. τ, 350. 1, et Neptunus Calchantis habitu Achivos ad pugnam adhortatus Iliad. ν, 62 ſqq. Αὐτὸς δ', ὥς' ἴρηξ ὠκύπτεροςὄρτο πίτνεσθαι etc. et ſubjicit Ajax: non hic fuit Calchas: Ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων Ῥεῖ' ἴγνυιων ἀπιόντος (levi ſcilicet et ſuſpenſo greſſu)· ἀρίγνωτοι δὲ θεοὶ πρὸ. At in Odyſſ. α, 320 Minerva, cum ſub Mentæ perſona Telemachi animum erexiſſet, ἀνέβη, Ὀξὺς δ' ὡς ἀνέπαια διέπτατο, et Odyſſ. γ, 371. 2 eadem apud Neſtorem ἀνέβη Φήνῃ ἰδομένῃ· θάμβος δ' ἔλε πάντας ἰδόντας. Serpentis lapſum ac tractum nuſquam a poëtis Græcis vidi deorum inceſſui aſſimulari: vide tamen Spenc. ad h. l. Singulare eſt inf. IX, 15. 19, quod Iris arcu et ſereno cœlo diſceſſum ſuum mirabilem facit.

Cum dei diſceſſu conjunctum interdum illud, ut præter naturam mira aliqua vi affici ſentiat modo animum modo corpus is, qui cum deo in mortalem mutato egerat. Sic ſupra memorato loco Iliad. ν, 62 ſq. Neptunum, qui Calchantis perſonam induerat, agnoſcit Ajax manuum pedumque inſolito vigore viriumque refectione, v. 74. 75, et tetigerat eum deus diſcedens ſceptro ſuo. Imitatus hoc eſt Quint. Cal. XI, 142—144. Aliud exemplum habes Iliad. ν, 81. 110 Apollinis Æneam reſtituentis: Ὡς εἰπὼν ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμένι λαῶν, et Odyſſ. α, 320 Minerva diſcedens Telemacho non modo inceſſu, ſed et ex eo manifeſta fit: τῷ δ' ἐν θυμῷ θῆκε μένος καὶ θάρσος. Hoc idem faciunt interdum dii tacite et occulte, ut Pallas Menelaum novis viribus recreat Iliad. ϛ, 569.

Quandoquidem in ipſo diſceſſu divina ſpecies humanæ formæ ſuccedit, commemorantur quoque illa, quæ in ſpecie divina memorabilia ſunt: ſumma oris pulchritudo aut majeſtas, corpus humano majus et auguſtius, cum pulchritudine candor corporis, comæ promiſſæ, quales perpetuam deorum juventam decent, ut in Cerere, Hymn. v. 277. 8, et in loco noſtro Virgilii.

Quod

Quod inter præſentis numinis ſigna refertur gratus odor, quem ſive totum corpus ſive coma exhalat: uti in Venere, h. l. *ambroſiæque comæ divinum vertice odorem Spiravere*; et Dianæ nec in adſpectum prodeuntis præſentia ex divino odore agnoſcitur ab Hippolyto apud Eurip. Hippol. 1391: id quidem ductum eſt ex antiqua vita, quando regiæ opulentiæ erat, unguentis ſuavibus delibutum corpus habere, antequam frequentioribus commerciis copia majore et expeditiore ſumtu unguenta Aſiæ in Europam illata ſunt. A regum autem luxu, qualis tum erat, adumbrata deorum vita, adeoque in eam traductum etiam unguentum ambroſia dictum. Sic de Junone Iliad. ξ, 170 ſqq. et de Venere Odyſſ. Θ, 364. 365 et ſup. Georg. IV, 415 ſqq. Hoc tamen divinæ naturæ argumentum non niſi in elegantioribus diis locum habere poteſt; ut in Venere et Apolline; in Diana etiam ap. Eurip. l. c.; in Flora apud Ovid. Faſt. V, 376: alia exempla v. ap. Burman. ad Anthol. Lat. IV, 13, 30. Inſignius cæteris eſt in Hymno Homer. in Cer. 274 ſqq., quod apponam, quia reliqua quoque præſentis numinis argumenta ſub diſceſſum continet: ὣς εἰποῦσα θεὰ μέγεθός τε καὶ εἶδος ἄμειψε, Τῆρας ἀπωσαμένη· περί τ' ἀμφί τε κάλλος ἄητο, Ὀδμὴ δ' ἱμερόεσσα θυώντων ἀπὸ πέπλων Σκίδνατο. τῆλε δὲ φέγγος ἀπὸ χροὸς ἀθανάτοιο Λάμπε θεῆς, ξανθὴ δὲ κόμη κατενήνοθεν ὤμους· Αὐγῆς δ' ἐπλήσθη πυκινὸς δόμος, ἀστεροπῆς ὡς· Βῆ δὲ δι' ἐκ μεγάρων. Videmus hic ſub diſceſſum Cereris formam divinam receptam: pulchritudinem, ambroſium odorem, candens corpus, comam promiſſam; lucem per domum fuſam. Imitatione quoque expreſſa res in templis: v. c. de Dea Syria et in teletis: ut ap. Apulei XI.

Et hi quidem priſcæ et epicæ poëſeos præcipui modi divinam præſentiam declarandi, ſuper quibus multa poſſint argutius diſputari, niſi hoc a conſilio noſtro eſſet alienum; et facere hoc cuivis ex ſuperioribus eſt in promtu. Quando autem de origine et cauſſa hujus phantaſmatis hominum mentibus ſubnati quæritur, ablegandus eſt lector ad Exc. I ad lib. IX, 638. Nec tamen exiſtimandum eſt, ſemper hæc tam accurate et diſerte a poëtis tractari. Quin ſæpe ſatis habent, deum memorare cum mortali agentem, numen ſuum manifeſtantem, et a mortali agnitum, nulla tamen re adjecta, qua intelligatur, quomodo id fieri potuerit. Scilicet jam ab initio inter poëtam et lectorem tacito conſenſu convenerat, poſſe et ſolere a diis fieri ea, quæ naturæ morem deſerunt eoque ipſo miratione faciunt. Exempla vide Iliad. υ, 319, ubi Neptunus Æneam non latet, et ρ, 334 Apollinem idem Ἔγνω ἰὼν ἄντα ἰδών. adde Iliad. β, 172. ι,

794. 815. Sic inf. XII, 632 *Juturnam* sororem agnoscit Turnus, nec additur, quo signo vel argumento.

EXCURSUS XIV.

Equi caput omen Carthaginiensium fortunæ.

I, 442—445. *Pœni Effodere loco signum, quod regia Juno Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello Egregiam et facilem victu per sæcula gentem.* Caput equinum adeo auspicium et omen fuit futuræ fortunæ; fore Pœnos gentem bellicosam et rerum copiis (ex agricultura, navigatione et commerciis populorum) affluentem. Justin. XVIII, 5, 16 *Ibi quoque equi caput repertum*, bellicosum potentemque *populum futurum significans, urbi auspicatam sedem dedit.* Quas fidiculas verbis, *facilem victu* fore gentem, interpretandis adhibuerint viri docti, vide ap. Cerd. Burm. Trapp. Si Carthaginiensium historiam inspicere meminissent viri docti, in multis hujus et quarti libri locis minus turbassent. Celebrata satis inter veteres res est, Carthaginienses agri colendi studiosissimos fuisse, et totum illum Africæ tractum lætissimo cultu summæ fertilitatis efloruisse. Itaque præclare iis portenditur perpetua victus copia et affluentia; et *facilis victu* est is, qui facilem et paratum victum habet: εὔποροs, ut agrum *frugibus* vel *frugum facilem* dixere veteres. Tenendum scilicet, ea, quæ in vulgari oratione τὸ *facilis* pro adjectivo adjunctum habent, poëtice ita efferri; ut si *alloquium regis facile* exprimendum sit, *facilem regem alloquio* vel *alloquii* dicat poëta, ut Val. Fl. V, 407 *littus quod faciles appulsus habet*, idem *littus facile appulsibus*. Ita, quæ *victum facilem* fundit humo *tellus* Georg. II, 460, est etiam *tellus victu facilis*; et sic *gens victu facilis*, quæ habet victum, alimenti copiam paratam, affluentem, propter agrorum scilicet fertilitatem et ubertatem. Simili modo infinita alia ad prosaicam formam comparanda sunt. Æn. VIII, 318 *asper victu venatus*, h. e. qui victum asperum, qualis est vitæ asperæ, duræ et pauperis, præbet. *nox aspera curis*, Val. Fl. III, 362, quæ curas asperas secum affert et sic porro. *Equus* autem quidni ferax et lætum solum, equis alendis idoneum, ominetur? quum hoc armentum pabuli copiam et uberem agrum inprimis sibi poscat. Vide, si talis res auctoritate indiget, Columellam de R. R. VI, 27. Varia quidem de hoc portento inter fundamenta urbis reperto fuit narratio, nam alii (v. Justin. l. c. Serv. et Pompon.) primo caput bubulum, alii palmam simul

repertam

repertam tradiderant, proxime tamen ad noſtrum alii ap. Euſtath. ad Dionyſ. Perieg. 195 εὗρον κεφαλὴν ἵππου, καὶ συμβαλόντες σημαίνεσθαι σχολὴν αὐτοῖς καὶ παρ' ἄλλων δόσιν τροφῆς, καθὰ τοῖς ἵπποις, ἔκτισαν ἐν τοιούτῳ τόπῳ Καρχηδόνα. ſane diverſa interpretatio de otio ac pacis ſtudiis, inprimis ex mercatibus; vides tamen hoc ipſum, *facilem victu*, ita expreſſum, ut ſine multo labore victum inveniant. Quod Æn. III, 540 ſqq. diverſum ex equis augurium petitur, nihil officit. Poterant enim eædem res diverſis temporibus et rerum conditionibus ad diverſa trahi omina. Ita ἵππον πολέμιόν τε καὶ ἐπήλυδα, *bellicoſum et advenam* interpretabantur vates Telmeſſenſes ap. Herodot. I, 78.

EXCURSUS XV.

Pictura in templo Carthaginis ab Ænea perluſtrata.

I, 453 ſqq. *Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo, Dum—Artificumque manus inter ſe operumque labores Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas.* De pictura vulgo hæc accipiuntur; et v. 464 *picturam* expreſſe appellavit. Quod ſi verum eſt, adverſus temporum rationem peccare poëta maluit hæc commemorans, modo gratis rerum imaginibus delectaret. Nam *Iliacis temporibus non fuiſſe* pingendi artem *apparet.* v. Plin. XXXV, 6. Obſervatum hoc jam eſt Gogueto *de origg. legg. art. et diſcipl.* Tom. III, p. 346. Et Homerum ſculpturæ opera in omni metallorum genere memorare, *nulla picturæ*, unicuique Homerum legenti facile ſuccurrit. Videndum igitur, an Virgilius non de pictis tabulis, ſed de anaglypho opere, et quidem ex ære, quod antiquiſſimum fuit genus, et quo ducunt fores ex ære factæ v. 448. 449, agere dicendus ſit? Nam, quod *picturam* dixit, hoc poëtica elegantia de quovis opere, quod figuras rerum ac ſigna repræſentat, bene memorare potuit. Accipiendum autem ita eſſet de ſculptorio opere in foribus templi ac valvis ex ære facto: in his enim, ut et in faſtigiis, templorum pariter ac palatiorum frequens cælatura: cf. Pauſ. I, 24. V, 10. X, 19. VIII, 45. cf. Drakenb. ad Silium II, 32. Ovid. Met. II, pr. et ſolent poëtæ in argumentis ejuſmodi ſculpturæ ſibi placere: ut iiſdem in locis. Non picturam ſed ſculpturam expreſſit etiam, qui hæc imitatur, Silius in Eliſſæ noſtræ templo: *ſtant marmore mæſto Effigies, Beluſque parens, omniſque nepotum A Belo ſeries*, Pun. I, 86. Habuit tamen ille ante oculos ſimul alterum locum Æn. VII, 177, ubi Pici regia ſimiliter deſcribitur. At Valer. Fl. V, 411 in faſtigio templi

(ita

(ita quidem nobis videtur) et in foribus 417—465 expreſſas hiſtorias apud Colchos memorat; ſapienter quidem hoc; ſed idem in operis ſumma infelix; non enim apparet, quorſum iſta deſcriptio anaglyphi inſerta ſit. At noſter poëta ad confirmandum Æneæ animum his rerum imaginibus egregie utitur. Anaglypha idem et alibi memorat, ut inf. 640. Inter hæc tamen commento illi ſculpturæ h. l. non magis confidam, quam ei, quod multo minus probabiliter in animum venit viro docto, ut crederet, hic de textura agi. Niſi vim facias verbis, non niſi de tabulis pictis agere poëta potuit: et dicendus ille eſt maluiſſe morem Italiæ ſuæ ſequi, in qua paſſim viſebantur porticus templorum pictæ. Res Trojanas inter argumenta fuiſſe, vel ex Petronio 29 et 89 diſcere licet: cf. Wernsdorf. V. C. P. Min. T. IV, p. 605. Nihil frequentius eodem more inter Græcos, quos, parietes templorum et porticus picturis exornaſſe, multa docent exempla apud Plinium et Pauſaniam, ut Athenis I, 17 in Theſei templo; I, 18 in templo Dioſcurorum; I, 20 in t. Bacchi; cf. c. 25. 26. Athenæum X, p. 456 extr. Trojani autem belli hiſtoriæ, etſi in populo, qui nihil cum Trojanis et Græcis commune haberet, recte tamen poterant operis ab arte profecti argumentum præbere. Solet enim ars externas hiſtorias, inprimis claras et nobiles, ſibi materiem facere; et ab Etruſcis ſimiliter belli Trojani hiſtoriam, quamquam illa aliena ab hoc populo erat, in tot monumentis, inprimis ſepulcralibus, expreſſam videmus. Cæterum ea, quæ mox memorantur, non continui alicujus operis uniuſque tabulæ argumentum ſunt habenda; certe nihil in poëta video, quod ita ſtatuere jubeat; ſed ſingulæ hiſtoriæ ſingulorum operum argumentum conſtituere putandæ.

EXCURSUS XVI.

De Rheſo.

I, 469. *Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis.* Novavit plura in rebus Trojanis Maro, ab Homero aliena, et morem ætatis ſuæ prætulit; Tragicos ea in re ſequutus, qui equites, tubas, et alia memorant, quæ heroica vita ignoravit. Nunc *tentoria* narrat *niveis velis*: in quibus non tam illud me movet, quod *nivea* tentoria fecit, eo ſcilicet, ut vel noctu nitore fulgentia late eſſent Diomedi et Ulyſſi ſpeculantibus conſpicua; ſed

ſed quod Trojanis temporibus tentoria nondum erant *lintea*. Achivorum κλισίαι ſtipitibus ligniſque conſtabant, vimine intertexto humoque aggeſta, adeoque tuguria potius. v. Iliad. ω, 449 ſqq. cf. Euſtath. ad Iliad. α, 185. Recte et Tzetza in Antehomericis, quæ MS. apud me habeo: Achæi: τοῦτον δὲ κλισίαις πλεκτάις, ταβάκαις (h. e. ταυρείαις) ἀεικείαις. Thraces vero illa nocte ne in talibus quidem tentoriis, ſed, ut erant, nuda humo recubabant; ψιλοστιβεῖς ut in Rheſo 763 ſqq. quid? quod totus Trojanorum exercitus ſub dio noctem agebat, quantum ex Homerica lectione memini. Etiam Rheſi Trag. auctor tantum σκηνὰς Thracum et κοίτας memorat.

EXCURSUS XVII.

De Troilo.

I, 474—478. *Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis, Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli, Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani, Lora tenens tamen; huic cervixque comæque trahuntur Per terram, et verſa pulvis inſcribitur haſta.* Troilus Priami f. (aliis Apollinis. cf. Not. ad Apollod. p. 762) admodum puer, h. e. in prima juventa conſtitutus (*impubem Troilon* Horat. dixit II, 9, 15: *nimium cito Congreſſo Achilli Troile* Senec. Agam. 747. 748) ab Achille victus. Factum jam ante Iliadis tempora. Nam libro ultimo inter occiſos ab Achille filios Priamus Τρῶϊλον ἱππιοχάρμην memorat, Iliad. ω, 257. Meminit etiam Quintus Paralip. IV, 155. 419 ſqq. inter ſuperiorum temporum res ab Achille geſtas; et in hoc præiviſſe auctorem Cypriorum carminum, e Proclo MS. didici. Alii ſerius et poſt Memnonis demum interitum collocaſſe videntur, ut ex Lycophrone 307 ſqq. et Tzetza ad e. l. colligas. Et ſic manifeſte Dictys qui vulgo fertur IV, 9. Poſt Hectorem Auſonius Epitaph. 18, qui h. l. expreſſit. Omnino varie hanc narrationem a priſcis poëtis tractatam fuiſſe neceſſe eſt. Inprimis tamen infames fuere Achillis amores in Troilum pulcherrimum puerum, vid. Tzetza ibid. et ad e. Canter. Nov. Lect. II, 9, et h. l. Cerda poſt Servium: quamquam Tzetza pro ſolita ſua ſtultitia ſponſione certat, Troilum magnum jam natu fuiſſe. Nata autem ſine dubio eſt ea fabula e poëtarum luſibus, qui puerorum amores inprimis Achillis exemplo defendebant; quam ad rem ſummum illud occiſi Patrocli deſiderium memorari ſolebat. Fuere ex eo genere plures, ut Phanocles, cujus Ἔρωτες ἢ Καλοὶ

nuper

nuper in memoriam revocati fuere fragmento a Ruhnkenio V. C. retractato. cf. Notæ ad Apollod. p. 532 ſqq. Illud mireris, quod jam Lycophron fabulam hanc Troili interpolatam ſequutus eſſe videtur l. l. et Aræ auctor carminis, quod inter Simmiæ παίγνια habetur. Cæterum Virgilius Troili cædem ita narrat et tractat, ut is cum Achille congreſſus vulnere accepto curru exciderit, pedibus tamen ita impeditus, ut ſupinus e curru delapſus ab equis raptaretur (compara Iliad. ζ, 42. 43), cum interea nec haſtam nec frena e manibus dimitteret; itaque haſta inverſa per terram tracta ſulcos in pulvere tractim faciebat; niſi cum Servio eum malis haſtam Achillis, qua erat transfixus, traxiſſe vulneri inhærentem, exquiſitius autem: *pulvis inſcribitur haſta*, quam, ut *haſta ſcribat in pulvere*. Aliter Dictys l. l. Dares c. 33. Joſephus Iſcanus VI, 289 ſqq. Tragœdiæ Troili nomine inſcriptæ fuere olim Sophoclis, et aliorum.

EXCURSUS XVIII.

De Hectore circa Trojam raptato.

I, 483. *Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros Achilles.* Obſervatum et hic et ad Homerum jam ab aliis (add. Wernſdorf V. C. ad Epit. Iliad. P. M. T. IV, p. 742), Homerum raptati circa Trojam Hectoris non meminiſſe. Ter circa urbis muros fugit Hector (Iliad. χ, 208), cæſus autem e curru ligatus ſtatim ad naves trahitur, v. Iliad. χ, 399 ſq., ubi ter quotidie circa Patrocli tumulum raptare eum ſolebat Achilles, Iliad ω, 14 ſqq. Tractum igitur Hectoris cadaver circa muros aut uni ex Cyclicis aut ex Tragicis deberi puto, qui omnia fere belli Iliaci facta variis modis tractata et ornata pro conſilii ratione ſæpe inflexerant et variaverant. v. Excurſ. ad Æn. II, pr. Fuere autem hujus argumenti tragœdiæ olim plures Æſchyli, Timeſithei, Dionyſii Tyranni, Ennii, Ἕκτορος λύτρα inſcriptæ, aliorum Πρίαμος, Ἀχιλλεύς. Virgilius tamen inprimis ante oculos habuiſſe videtur Euripidem, quem inter cæteros ille probavit, Androm. v. 105. 106. Hanc Ennius latinam fecerat, exque ea hic ipſe locus de miſerabili Hectoris cæde ſupereſt: v. Fragm. Ennii p. 239. Eſt ex ea vox ſonora et ſplendida *raptaverat* petita. cf. inf. II, 272.

EXCURSUS XIX.

De Memnone.

I, 489. *Eoaſque acies et nigri Memnonis arma:* Memnonis ad Trojam adventus, et pugna cum Achille ac cædes, inter res Iliacas poſt Iliadem celebre argumentum, quod inprimis nobilitavit *Arctinus Mileſius*, cujus *Æthiopis* libris V olim fuit lectitata: Ejus argumentum a Proclo ſervatum e cod. Vatic. datum vid. in Biblioth. philol. nova. unde intelliges, carmen illud initium cepiſſe ab Pentheſileæ acceſſu ad urbem, atque etiam poſt Memnonis mortem complexum eſſe Achillis extrema, ludos funebres ei factos et judicium armorum inter Ulyſſem et Ajacem. Nihil itaque mirum, quod Schol. Pindar. I, 4, 58 Ajacis *αὐτοχειρίαν* ex illo carmine docet. Etiam in Tabula Iliaca a Fabretto edita *Αἰθιονὶς κατὰ Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον* adſcripta, tamquam ex qua rerum expreſſarum pars petita ſit. Arctinum ad Olymp. IX Suidas, ad IV refert Euſebius Hieronymi MCCLIV, ubi v. Pontac. Scalig. Vallarſ. item Salmaſ. ad Solin. p. 599. 600 Ryck. de prim. Ital. colon. p. 440. Eidem *Ἰλίου Πέρσις* tributa, de qua v. Excurſ. I ad lib. II pr. Secundum veteres, quos amiſimus, late deſcribitur Memnonis fatum a Quinto Paralip. lib. II et Dicty IV, 4. VI, 10. Multis etiam olim tragœdiis fuit celebratus Memnon, Æſchyli inprimis et Sophoclis, cujus *Αἰθίοπες* ejuſdem argumenti fuiſſe videntur, et, quod probabile ſit, una eademque cum *Memnone* fabula. Memnonem etiam Homerus ipſe memoravit Odyſſ. δ, 188. λ, 521 et quidem tamquam pulcherrimum juvenem. Virgilius tamen *nigrum* appellat. Scilicet Tithoni et Auroræ filius Indos et Æthiopes adduxiſſe fertur, ut Trojanos opem ferret. Obſcurior eſt fabula, et quæ modo ad Ægyptum ſuperiorem, modo ad Aſſyriorum adeo origines revocetur. Vide a Pocockio congeſta ad Memnonis ſignum illuſtrandum in ruinis Thebarum (*Deſcript. of the Eaſt* Tom. I, p. 101 ſqq. et in Inſcription. ant. græcis p. 80 ſqq. 91 ſqq.). Sed ne poëtæ abſurda commenti eſſe videantur, hoc ſaltem monebimus, Aſſyriorum imperium videri illo tempore uſque in Aſiam minorem prolatum, atque ex iis finibus, adeoque ex Oriente (hinc *Eoæ acies*), non vero ex Aſſyria proprie dicta, fingi vel tradi aliquem Memnonem copias Trojanis adduxiſſe; Indos et Æthiopes poëtæ vocant; quo nomine omnes ad Orientem ſitos populos, in auſtralibus inprimis plagis, declarabant veteres. Ornata deinde variis modis et amplificata fabula. cf. Pauſan. X, 31 p. 875.

Schol. Pind. Nem. 6, 85. 3, 106. add. inf. ad v. 751. Confuſa tandem cum alio Memnone Ægyptio, *Pha-menopha* apud Pauſ. I, 42 p. 101, alibi *Amenophis*, f. Amun-no-phi, ſec. Jablonſk. de Memnone p. 31. Erat is ſol oriens: id quod ſtatua quoque ſub orientem ſolem vocalis declarabat.

EXCURSUS XX.

Dianæ et Nympharum choreæ.

I, 498—503. *Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnes; Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus. Talis erat Dido; talem ſe læta ferebat Per medios.* Expreſſa ſuaviſſima formæ Didonis et ſpeciei corporis proceræ cum Diana comparatio, cujus ſemina jam in nobiliſſimo illo verſu de Helena Odyſſ. δ, 121. 122 Ἐκ δ' Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑψορόφοιο Ἤλυθεν, Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτῳ εἰκυῖα latent, et Odyſſ. ζ, 101 ſqq. Τῇσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς. Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα, Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον Τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι, Τῇδε δ' ἅμα Νύμφαι, κοῦραι Διὸς Αἰγιόχοιο, Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ: Πασάων δ' ὔπις ἦγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα, Ῥεῖά τ' ἀριγνώτη πέλεται; καλαὶ δέ τε πᾶσαι. Ὣς ἦγ' ἀμφιπόλοισι μετίπρεπε παρθένος ἁδμής. In qua Homerum cum Virgilio contulerunt viri docti, iniquo fere judicio, cum modo in ſingulis partibus hærerent, et ex acceſſoriis rebus vim totius comparationis definirent, modo alterius poëtæ cæco amore omnem laudem ad eum, contemto altero, traherent. Probus, etiam Pomponio Sabino ad h. l. laudatus, ap. Gell. IX, 9 (cf. Macrob. V Sat. 13 et 14) *nihil quidquam tam improſpere Virgilium* ait *ex Homero vertiſſe*—quem locum ibi vide et expende Grammatici pravum acumen. Nam ſingula refellere non vacat. Contra Jul. Cæſ. Scaliger in Poëtice V, 3 p. 219 *Virgilianos verſus a magiſtro, Homericos vero a diſcipulo confectos* oſtendere vult. Sed erat ſummus Vir omnino Homero iniquior. Probum vel Scaligerum exſcripſerunt vel ſequuti ſunt plurimi alii, etiam nuper Martorellus (in *gli Euboici ſecondi Abitatori di Napoli* p. 405). Nobis quidem, ut in aliis, inventi laudem, quæ haud dubie eſt major, Homerus, majoris ornatus commendationem habere videtur Virgilius; et eſſe in utroque, quod probes, quod mireris. *Choros* egregie ſubſtituit Virgilius, cum Homerus

rus *luſum* memoret: παίζωσι, quod, etſi et ipſum de choreis ac ſaltatione ſollenne, ut v. c. Odyſſ. θ, 250. 251 (et paullo ante μολπὴ cantus cum ſaltatione, v. Græv. Lect. Heſiod. c. 19); vix tamen Homerus, quæ ejus verba ſunt, alia de re quam de inceſſu et diſcurſitatione venantium cogitare potuit. Variavit itaque Virgilius rem, et multo ſplendidiorem ſpeciem exhibuit χορευούσας, non diſcurrentes, Nymphas. Vituperant tamen in Marone choros Dianæ, deæ venatrici, tributos, et præferre hactenus poſſis Silium, qui in re venatoria ſubſtitit in loco e noſtro expreſſo lib. XV, 772 ſqq. *Ut, cum venatu ſaltus exercet opacos Dictynna, et lætæ præbet ſpectacula matri, Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala luſtrans, Omnis Naiadum pleuis comitata pharetris Turba ruit, ſtridunt que ſagittiferi coryti:—exſultat vertice montis Gratam perluſtrans oculis Latonia prædam.* aut illam Claudiani R. P. II, 62—70, ubi Amazonum *cohors* memoratur. Scilicet non meminere viri docti, cum antiquorum hominum more ſolennis in ſolennibus feſtis et ſacrificiis eſſet ſaltatio cum cantu, traductas eſſe choreas, ut alia vitæ humanæ gaudia, ad beatam deorum vitam. Inprimis autem puellares choreas dederunt veteres Veneri cum Gratiis et Nymphis; quod ex iis in ſuum carmen derivavit Horat. I, 4, et Dianæ cum Nymphis, v. c. apud Callim. in Dian. 170 ſq., unde ejus Nymphæ χορήτιδες v. 13. 14. In talibus autem choris haud dubie, quæ procerior et pulchrior eſt corpore, eminet ſuper cæteras. Aliam viam ingreſſus erat Apelles, qui *Dianam* pinxerat *ſacrificantium virginum choro mixtam: quibus viciſſe Homeri verſus* videbatur, *id ipſum deſcribentis.* Plin. XXXV, 36, 17. Velim utique Plinium aut diſertius aut ſubtilius rem expoſuiſſe; ſi ſacra facientes puellæ chorum ducebant, non bene intelligitur, quo jure Dianam illis inſerere potuerat Apelles: cui enim ſacra faciebat dea? aut quomodo ſacris ſeu ſuis ſeu alienis intereſſe illa poterat? Tum quomodo artifex Homeri verſus vincere dici potuit *id ipſum deſcribentis!* cum Homerus longe aliam Dianæ cum Nymphis ludentis ſpeciem expreſſerit. Dubitare quoque licet, ſitne *ſacrificantium virginum chorus* de choro proprie dicto accipiendum; an *chorus* dictus ſit pro turba ac multitudine: ut ap. Ovid. II Met. 441 ſqq. *Ecce ſuo comitata choro Dictynna per altum Mænalon ingrediens* etc. *Eurotam* tribuit Dianæ Virgilius, Laconicæ fluvium, qui *Taygetum montem* alluit, quem

Homerus memoraverat. Nec *Cynthus* inepte nominatur, utpote Deli insulæ mons. Magnus numerus Nympharum bene declaratur: *quam mille sequutæ O. hinc atque hinc glomerantur.* Nympharum comitatum Latonam circumstantem pulchre etiam Apollon. expressit in loco insigni et cum hoc comparando III, 875 sqq.: incedit ibi Diana curru vecta Nympharum comitatu stipata, sacro interfutura. Alio invento Penthesilea inter Amazones eminens cum Luna inter sidera et cum Aurora comparatur a Quinto Smyrnæo I, 36 sqq., quod proxime accedit ad illud Horatianum: *velut inter ignes Luna minores.* Quod *pharetram fert humero* Diana, otiosum (quamquam vel sic positum, ornaret tamen; cum dea sit ἰοχέαιρα) haberi nequit, siquidem Nymphas *supereminet omnes:* conspicuique adeo sunt humeri deæ. Jam hoc quidem ornatius extulisse Homerum, negari nequit: Πασάων δ' ὔπερ ἦγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα, Ῥεῖά τ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι. in quibus inprimis novissima verba præclare dicta sunt. Recte itaque ab his abstinuit poëta Romanus. In versu autem 502 cum Homero certasse videri potest: cujus γίγνθε δέ τε φρένα Λητὼ reddidit: *Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus*: quod enim Homerus in medio collocaverat, ipse in fine subjecit. Est etiam hoc in artificio magnorum poëtarum, ut in fine comparationis adjiciant adjunctum vel factum aliquod, quod illam notionem, ad quam illustrandam tota comparatio erat instituta, inprimis animo audientis infigit. Feliciter illud interdum ab aliorum sensu et opinione ducitur, aut a vi, quam res ad eorum animos et affectus habet. Ita h. l. præclara Dianæ species mirifice declaratur Latonæ matris sensu, quæ si miratione filiæ defixa fuit, quid de aliorum judicio expectabimus? *Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:* exsultat tacite et in sinu gaudet, animadversa hac filiæ suæ divina formæ majestate. Atque hoc decus Virgilius sibi conflavit ex illo, quod temere inter cætera abjectum repererat: γίγνθε δέ τε φρένα Λητώ. Conf. imitationem Claud. R. P. II, 69 sq. In illis: *gradiensque deas supereminet omnes*, multi certarunt cum Virgilio. Statius I Silv. 2, 115 *Latias, metire, quid ultra Emineat matres, quantum Latonia Nymphas Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exto.* Juvat tandem observare et hoc, post alios, nisi fallimur: in forma Didonis describenda uno epitheto defungi poëtam: *pulcherrima Dido:* tam parum

poëta

poëta ulteriore pulchritudinis deſcriptione immorandum ſibi eſſe putabat: nec facile corporis formoſi ſpeciem per partes deſcribere ullus poëta, ſi ſapit, laborabit.

EXCURSUS XXI.

De antiquo Italiæ nomine.

I, 530—533. et III, 163—166. *Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt—Œnotri coluere viri; nunc fama, minores Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.* Nomina Italiæ omnia a Græcis veniſſe videntur; an inter incolas toti huic terrarum tractui nomen commune impertitum fuerit ac quale, ignorari, aut verius, nullum omnino ab initio fuiſſe, putamus. Ita enim fert rerum hominumque ratio ac mos, ut nomina non imponantur rebus niſi iis aut ab aliis aut inter ſe diſcernendis; adeoque nec terris ac regionibus impoſita fuere nomina niſi hominum commerciis ſubnatis; ut aut diverſarum ſtirpium ac gentium ſedes deſignarentur, aut ut accolæ ac fines dirimi ac regi poſſent. Inventa itaque terrarum nomina partim inter tribules ac populares, partim ab advenis. Prioris generis nomina, id quod ipſa rei ratio credere jubet, ad anguſtos tractus, quos aliqua ſtirps, tribus, vel gens tenebat, ſpectarunt; alia nomina in his ſubſtitere, alia inde latius ad proxima quæque loca proferri cœperunt. Aliter res ſe habere potuit in nominibus, quæ ab advenis ſeu negotiandi ſeu viſendi cauſſa fines ingreſſis invenirentur; quippe quæ magnum terrarum tractum jam ab initio declarare poſſunt, dummodo, fines aut oram ac littus aut populum tam late protendi, primo ſtatim aditu conſtabat. cf. Exc. II extr. ad lib. VIII. Potuit adeo iſti terrarum tractui, quam Italiam appellamus, nomen impoſitum eſſe a Phœnicibus, quod tamen nunc ignoramus. Nomina, quæ tenemus, Græcæ fere originis ſunt: verum Græci non niſi exiguos littoris tractus ab initio cognitos habuere. *Saturniæ* quidem nomen, quod Dionyſius Halic. I, 34 putabat, vix fuit commune ac vulgare, ſed eſt poëtarum; etſi primo ad locum aliquem circa Tiberim ſpectaſſe dicitur: v. ad lib. VIII Exc. II extr. *Heſperiæ* nomen, terram ad occidentem ſitam declarans, commune fuit cum Hiſpania; ut ſatis appareat, Græcis ex omni Europa primam innotuiſſe Italiam, nec niſi

navigatione

navigatione ad ulteriora facta, Iberiam quoque in notitiam veniſſe. Reliqua Italiæ nomina, cum certo agro vel certæ regioni, quam primum adierant vel coloniis frequentarant Græci, eſſent propria, ad remotiores terras, modo anguſtius modo latius, tandemque ad totum hunc ab Alpibus procurrentem tractum fuere traducta. *Œnotria* ab initio fuit ager inter Lameticum ſ. Terinæum ſinum ac Scylacium, qui ſerioribus temporibus Bruttiorum erat. Appulerunt enim Œnotri Pelaſgi in littore hoc Italiæ interiore, atque Auſonibus hinc ejectis protulerunt fines ſuos primum verſus Laum fluvium et Metapontum urbem, mox uſque ad Silarum et Bradanum, forte etiam latius; Dionyſius quidem hos ipſos Pelaſgos ad Latium progreſſos Umbris Siculiſque expulſus et cum Aboriginibus permixtos ea loca tenuiſſe narrat; ſed ex opinatione ita ſtatuens; cum non meminiſſet, alteram Pelaſgorum multitudinem in mare Adriaticum evectam aliunde per Umbriam ad iſta loca penetraſſe. Propter cognationem ſtirpis tamen, aut etiam ſecundum illam Dionyſio quoque probatam opinionem, Œnotri totam Italiam obtinuiſſe dici poſſunt, et ipſa Italia *Œnotria*, uti a prioribus incolis *Auſonia*, et a Chonibus, Œnotrorum parte, *Chonia*. Accuratius hæc ſecundum Ariſtotelem de rep. VII, 10 et Strabonem VI p. 391 comparato Dionyſio I, 11 ſq. 35 ſq. poſt Cluverium a nobis expoſita ſunt in *Guthriani* operis *(Allgemeine Weltgeſchichte)* recenſione T. IV p. 75 ſq. et al. Succeſſit *Italiæ* nomen, idque paullo ſerius; *nunc fama*, minores *Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem*; Ergo Trojani ſaltem belli tempore in Œnotriæ locum alterum Italiæ nomen ſucceſſiſſe, audierat Virgilius. Convenit hoc fere cum eo, quod Dionyſ. Halic. habet, XVII γενεαῖς ſeu ætatibus h. e. 459 annis ante bellum Trojanum, Œnotros Italiam acceſſiſſe: etſi hoc conjectura tantum, neque ea ſatis probabili, appoſuiſſe videri debet: cf. Exc. IV ad lib. VII Add. Commentat. *de fabulis Gr. inter Etruſcos* in T. III. *Nov. Comm. Soc. Sc. Gotting.* p. 35. 36. Ipſum *Italiæ* nomen ab initio illi parti fuit proprium, intra cujus fines Œnotria principio includebatur, Antiocho Syracuſio teſte apud Strabonem VI, p. 391, et Dionyſ. Halic. I, 34. Ab *Italo*, qui ex regibus poſt Œnotrum gentis conditorem fuit, nomen ductum idem Antiochus tradiderat, v. loca laudd. Hellanicus autem Leſbius cum Timæo ap. Gell. XI, 1 aliiſque a *vitulis*, ἰτάλοις (Leguntur eadem in Apollodoro II, 5, 10, ſed v. Notas p. 400 ſqq.

400 ſqq.); utrumque tamen conjecturæ potius Græcanicæ, quam acceptæ a majoribus narrationis fidei, deberi videtur. Saltim hoc ex iiſdem locis teneri forte poteſt, circa Herculis Thebani demum tempora Italiæ nomen invaluiſſe. Omnino ſuper nominis origine multa alia aut commenti ſunt aut tradidere veteres. v. Serv. ad h. l. I, 533. adde his Bocharti ſomnia (*Canaan* I, 33). Siculorum regem appellat Italum etiam Thucydides VI. cf. Cluver. Ital. I, p. 10 ſqq., qui tamen fruſtra conatur efficere, ut Italiæ nomen Latio proprium fuiſſe videatur. Cæterum, quod in Servianis ad v. 532 lib. I legitur: Œnotria, *ut Varro dicit, ab Œnotro, Sabinorum rege*, videndum eſt, an a ſeriore manu inculcatum ſit. Conſentit enim cum iis, quæ a Catone Anniano p. 6 traduntur.

EXCURSUS XXII.

Auro incluſum ebur, marmor, argentum.

I, 588—593. *Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit, Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.* Comparationem vulgo male inſtitutam in altera editione deſerueram: recte quoque adverſus illam diſputavit Mejerotto V. C. in Dubiis p. 35. Primum conferenda cum h. l. inf. X, 135 ſqq. Homer. Odyſſ. ζ, 229—235. ψ, 156. 162. De ſtatua ex ebore, argento, vel marmore facta vix recte hæc accipias; quorſum enim pertinere τὸ *circumdatus* dixeris? nam ad inaurandi artificium multo minus bene hoc referas. Cogitandum ſaltem de ſculptura vel anaglypho. Enimvero accipere præſtat ſimpliciter de ornamento aliquo vel cimelio, ex ebore, argento, vel marmore facto, quod intra aliam materiam, h. l. aurum, comprehenſum et incluſum eſt, ut ita auri ſplendore repercuſſo interioris materiæ candor et nitor tanto clarius effulgeat. Ad ſimilem modum viri divina oris dignitate ornati ſpecies erat tanto magis inſignis et præclara, quod *nimbus fulgidus* eum circumdabat. Quod etiam multo magis patet ex altero loco lib. X, 135 ſq. *Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum* (auro incluſa) *Aut collo decus aut capiti; vel quale per artem* Incluſum buxo, *aut Oricia terebintho Lucet* ebur. Aſcanius ſcilicet inter cæteros pugnantes conſpicuus eſt oris nitore et pulchritudine. At Homerus, e quo uterque locus expreſſus, dum Ulyſſem lotum et unctum nova corporis dignitate enituiſſe declarare vult, ſimpliciter *argentum auro incluſum* memorat, verſibus tamen

nitidiſſimis; inprimis ad declarandam notionem τῦ· τῶ περίχυσι χάριν, adhibet illud: Ὡς ὅτε τὶς χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ Ἴδρις — in quo argentum, h. e. ornamentum aliquod et ἄγαλμα, muliebris v. c. ornatus, ex argento, ferrumination (κολλήσει, συναφῇ), incluſum auro, intelligere in promtu eſt; in quo argenti nitor ac candor inter aurum ſuavius ac vividius eluceſcit; auri enim rutilantis ſplendore repercuſſo argenti nitor multo magis efflureſcit. Apparet ex his ipſis locis talem argenti aurique in uno opere conſociandi uſum ac morem viguiſſe, et placuiſſe Homeri ſaltem ætate: Talis erat calathus Helenæ ex Ægypto apportatus Odyſſ. δ, 132 τάλαρον Ἀργύρειον· χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράαντο. Talis erat crater ibid. v. 615. Omnino variis metallis vas vel utenſile exornandi morem fuiſſe declarat v. c. lectus Ulyſſis Odyſſ. ψ, 200. At eboris aurique, inprimis in anaglypho opere, miſcendi mos a Græcis Romaniſque eſt frequentatus. cf. Ge. III, 26. Cœpit quoque *lignum ebore diſtingui, mox operiri:* Plin. XVI, 43 ſ. 84.

EXCURSUS XXIII.

Teucri ad Sidonios acceſſus.

I, 619—626. *Atque equidem Teucrum memini Sidona venire, Finibus expulſum patriis, nova regna petentem Auxilio Beli: genitor dum Belus opimam Vaſtabat Cyprum et victor ditione tenebat.* Multa cum arte ac ſagacitate hæc ex tragicorum fabulis ad majorem rei probabilitatem traduxit poëta. Teucer, redux a Troja, a patre Telamone aſpere acceptus, ſive quod fratrem Ajacem non eſſet ultus, ſive alia de cauſſa)v. Serv.), neque in inſulam Salaminem admiſſus, ſorte Phœbi accepta, profectus, novam Salaminem in Cypro condidit. Plures fuere hujus argumenti tragicæ fabulæ. Nunc ea de re Helena Eurip. 89 ſqq. 144 ſqq. eſt conſulenda. Extiterunt forte etiam lyrica carmina, unde Horatius I Carm. 7 expreſſit, niſi is Pacuvium ante oculos habuit. v. Cic. II de Or. 46. Jam Cyprum a Phœnicibus coloniis fuiſſe frequentatam, atque etiam ditione habitam, vel ipſe inſulæ ſitus probabile facit. Forte tamen et hiſtoriarum monumenta tradiderant, a Tyriis vel Sidoniis, et quidem a Belo aliquo, Cyprum fuiſſe bello petitam. Paullo tamen licentius in his, jure quidem ſuo, verſatur poëta. Facit Beli, Tyri regis, ſedem

ſedem *Sidonem*, quæ tamen, Trojanis ſaltem temporibus, ſuos reges ipſa habuit (cf. ad *Guthrium* T. I, p. 439). Paridem Sidonem veniſſe et urbem evertiſſe, narratum erat in Cypriis, ut ex fragmento Procli Eſcurial. MS. didici. Acceſſerat mox ad Cinyram Palamedes in Cyprum miſſus ad ſocietatem belli petendam: quod ex eodem, ut ſuſpicor, carmine narratur in Alcidamantis Or. in Palamed. p. 73. Fundus erat Iliad. λ, 20—23. Porro *Beli* nomen, tamquam mollius, recte prætulit poëta vero nomini, quod pater Eliſæ et Pygmalionis, Tyri rex, habuit *Mutgonis* vel *Matgeni* ap. Joſeph. in Apion. I, p. 927, *Mettinum*, *Mettem*, *Methrem* appellant alii, v. ad Juſtin. XVIII, 4, 3. Adde Serv. ad Æn. I, 343.

EXCURSUS XXIV.

De Ilione.

I, 653. *Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim.* Ilionen inter Priami filias ab Apollodoro et ſimilibus memorari non videas, ab Hygino tamen fab. 243 et 109 ex tragœdia ſcilicet Græcorum aliqua, quæ interiit. Eſt ibi illa Polymneſtori Thracum regi nupta, et ad eam frater Polydorus educandus mittitur. Etiam Pacuvii tragœdia hoc nomine fuit; et Accii Ilionen ex Nonio laudari videas, male ab aliis, etiam a Columna, inter Ennianas fabulas commemoratam. Ex ea dictum illud: *Mater te appello* e Cic. Acad. Qu. IV, 27 et Horat. II Serm. 3, 61 notum. adde Serv. ad h. l. et III, 15. Laodicen fruſtra huc vocat Cerda, de qua v. Quint. Cal. XIII, 544 ſqq. Tryphiod. v. 648 et Pauſan. X, 26.

EXCURSUS XXV.

I, 716. *Et magnum falſi implevit genitoris amorem.* Videamus paullo accuratius de h. l., in quo mihi diſſentiendum eſt a doctiſſ. Interprete. Nam, quæ prima legentis cogitationi occurrat, ſententia eſſe videtur hæc, ut Aſcanius falſus deſiderium patris, a quo abſentiam filii impatienter ferente arceſſitus erat, primis amplexibus et oſculis expleret. Ita *magnum* amorem bene dixit, et *falſus genitor* eſt eluſus, deceptus, vel ſimpl. cujus verus filius Amor non eſſet. *Implere amorem*, ut, *dolorem*, *luctum*, bene dicitur; communius *explere*. Burmannus tamen Corradum, qui ita expoſuerat, reprehendit, alteramque rationem proponit, ut ſit: *partes filii, patrem vehementer amantis, bene egit*; erga patrem amorem oſtendit omnibus numeris ita perfectum, ut is crederet, eſſe verum filii af-

fectum. Sane *amor genitoris* eſt etiam amor in genitorem; et ut *impleri officium* dicitur, cui ſatisfacimus, ita *amor* recte videtur dictus *impleri*, cum debitus amor præſtatur. Sed primum toti rationi ſubeſſe aliquid coacti ac duri videtur; nec, quorſum *magnus* amor pertineat, dicere in promtu eſt; et Æneæ deſiderium potius erat explendum, cujus omnis in Aſcanio cura ſtabat et animus hærebat. Cæterum Servius locum obſcure interpretatur, nec Donatus vel Pompon. Sab. quidquam juvant.

EXCURSUS XXVI

I, 750—753. *Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa; Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis; Nunc, quales Diomedis equi; Nunc, quantus Achilles.* Memnonis (de quo vid. Exc. XIX ſup. ad 489) *arma* nec apud Pindarum, nec apud Dictyn et Quintum quidquam habent præcipui. Apud Heſiodum Theog. 984 Memnon χαλκοκορυστὴς, ſed hoc ſimpliciter *armatus*, ut paſſim alii heroës. Niſi itaque poëta fabulam parum nunc notam ſequutus eſt, nec commentitium eſt, quod in Servianis legitur, a Vulcano facta fuiſſe ei arma; ad barbaricum exercitus Memnonii apparatum, a Trojano more diverſum, referendum eſt. cf. Dictyn IV, 4 et 5. Quod niſi probare malis, accipienda verba ſunt ſimpliciter, ut ſit variata oratio pro vulgari: *multa rogitans—porro ſuper Memnone, et Diomede et Achille.* Similis forma orationis Ecl. VI, 80. 81 *Quo curſu deſerta petiverit, aut quibus ante Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis*, pro, quomodo ille narraverit, quemadmodum Philomela primum in ſolitaria loca fugerit, mox vero, in hirundinem mutata, priſtina ſua tecta iterum petierit, et circum ea volaverit. Sed, ut in noſtro Æneidis loco rationi propoſitæ non ſatis confidam, facit primum, quod etiam ſupra v. 489 *nigri Memnonis arma* memorata ſingulare quid de armis ejus innuere videntur; tum in hoc ipſo loco v. 752 *Diomedis equi* ſubjecti ſimiliter certa aliqua ratione ſunt dicti, etſi nec, illi quidnam præcipui habuerint, dicere in promtu eſt. Si equi ſunt currus, quos Sthenelus regebat: Iliad. δ, 366. 367, non memini ulla inſigniore laude eos a poëta commendari. Sin equi ſunt Rheſo cæſo abducti: ſup. v. 469 ſq., ii Rheſi erant dicendi, non Diomedis; qui etiam aliis equis, Æneæ abductis, ſuperbiebat in ludis funebribus Patrocli, Iliad. Ψ, 290 ſq. Quod Servius Diomedis equos a Diomedis Thracis equis carnivoris originem ducere dicit, inter Grammaticorum acumina referendum eſſe videtur. Tandem *quantus Achilles*, quam magnus corporis viribus et animi virtute.

Implicuit sequiturque patrem non passibus aequis. Dextrae se parvus Iulus Aen. II, 723.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

DIDONIS voluntati morem gerens Æneas, excidii Trojani seriem narrat; ea est hujusmodi: Græci decimo belli Trojani anno attritis jam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quæ urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Trojano equo ligneo tantæ magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset, ejus utero lectissimum quemque procerum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt 1—249. Nocte intempesta Græci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon referato equi utero armatos emittit: omnia ferro flammisque fœdantur—267. Æneas

interim ab Hectore in ſomnis admonetur, ut ſibi fuga conſulat, deoſque patrios incendio eripiat—297. Ille tamen, honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit: ſatis feliciter primus impetus ſuccedit Trojanis, donec Corœbi conſilium ſecuti, ſumtis Græcorum armis, ſuorum telis obruuntur —437. Interea Priami regia oppugnatur, Priamuſque ipſe a Pyrrho Achillis filio interficitur—558. Æneas itaque fruſtra tentatis omnibus, cum jam nihil ſpei reliquum eſſet, ſacra Anchiſæ patri committit, eoque in humeros ſuos ſublato, aſſumtiſque Aſcanio filio Creuſaque uxore, fugam arripit—728. Græci a tergo inſequuntur. In eo tumultu Creuſam uxorem amittit: cujus quærendæ cauſſa per totam urbem oberranti obvia fit uxoris Umbra, virumque mortis ſuæ certiorem facit—794: ipſe ad ſocios revertitur; quo jam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, ejus auſpicium, quocunque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

ÆNEIDOS, LIBER SECUNDUS.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:

2. *Ab alto eſt* Medic. Pierii.

Hic et tertius liber Epiſodium de Trojæ excidio Æneæque erroribus complectuntur, quod præclare poëta intexuit, quippe cum Æneæ fatis inprimis conjunctum, et ad admirationem excitandam natura ſua et magna rerum inter homines ſama eximie aptum. Quod autem Æneæ narrantis partes tradidit, in eo illud commodi aſſequutus eſt poëta, ut tota narratio habeat majorem auctoritatem, magiſque miſeratio-

nem

Infandum, Regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,

3. *renovare jubes regina* Hamb. pr.——4. *opis* Hugen.——5. *ipſa* Franc.——7. *diri* Goth. tert. *Ulixi.* vulgo *Ulyſſi.* Franc. *Ulixis.* Goth. pr. et tert. et edd. nonnullæ *Ulyxi.* At *Ulixi* ſcriptura eſt Medic. Romani

nem faciat, cum ab eo exponantur res, qui earum *pars magna* fuit ipſe; Delectus porro rerum ita relictus erat poëtæ, ut proferre tantum ea liceret, quæ vel movent inprimis vel ornatum admittunt: Tandem ipſe audientium conſeſſus poſt ſollennes epulas, et Didonis in Ænea hærentis vultus, habet, quod legentis animum quodammodo afficiat. Noctem ipſam, jam provectam, habere quoque, quod mentem teneat, putabat Trappius. Eſt hic liber inter perfectiſſimas operis partes ipſius poëtæ judicio habitus; quippe quem cum quarto et ſexto Auguſto ſpeciminis loco prælegerit. v. ſup. T. I Vita V. c. 12 §. 46 ſq. Quem autem ex antiquioribus poëtis ante oculos habuerit Virgilius in excidio Trojæ exponendo, diſputatum eſt in Excurſu ad hujus libri princ. ſcilicet Iliadem parvam cum Euripidis tragœdiis.

1. *Intenti ora tenebant*, ornate, erant intenti; habebant vultus et oculos intentos et converſos in Æneam, Mox v. 2 *altus* tantum ornat. Et erant tricliniares lecti magnificentiæ cauſſa alti; accedebant pulvini.

3. Cf. Odyſſ. ι, 12 ſqq. et ν, 241. 242, ſed in Virgilio omnia ornatiora; ut v. 4 ornate pro, ut *regnum Trojanum everterint Achivi*, *eruerint* et *Trojanos opes* dixit, et *regno* adjecit epitheton, *lamentabile*, quod lamentabile exitium habuit. Eadem expreſſit Statius ſuo more Theb. V, 28 ſqq.

6 ſq. Reluctatur Æneas narrationemque principio deprecatur: nimium enim ſibi animum iri commotum harum calamitatum recordatione, quas ne Achivi quidem, cladis auctores, ſine lacrimis narraturi ſint; noctem præterea extremam (cf. Od. λ, 329 ſqq.) vix adhuc longam narrationem ferre—*quorum pars m. fui*, quarum calamitatum magna pars me ipſum attingit, ad me ſpectat. *Myrmidones* et *Dolopes* ad Achillem et Neoptolemum ejus f. ſpectant. vid. Iliad. β, 684. cf. inf. 29. *durus* autem Ulyſſes, ut *ſævus* III, 273 (melius h. l. quam, ſi *patiens*). *miles Ulixi*, h. e. Ithacenſium aliquis. Mirum eſt, quod de Achæmenide

Temperet a lacrimis! et jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem;
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit;
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi,
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, ſectaque intexunt abiete coſtas:

Romani aliorumque codd. etiam Priſciani ap. Heinſ. ſcilicet pro *Ulixei*: Sic *Oronti* I, 220. inf. 30 *Achilli*. cf. ad Ecl. VIII, 70. Habet ſcriptura *Ulixes* vel *Ulixeus* auctoritatem codd. (v. ad Ovid. Epp. I, 1) non rationem: nam ex Ὀδυσσεύς ſaltem fieri debuit *Ulyſſeus*.——8. *Temperat* Gud. et Goth. ſec.——10. *Sed cum* Hamb. pr. *Et ſi* Franc. *agnoſcere* Gud. cum aliis vett. ap. Pierium. *cognoſcere tantos* Græv. in marg. vel *c. tantos*.——12. *luctumque* ſec. Moret. Parrhaſ. et ed. Ven. præter aliquot codd. Pier. et Donatum, quod mireris Burmannum probaſſe, inprimis poſt Catrœum; nam eſt vulgare et tenue præ altero, ubi de horrore (h. l. ex recordatione rerum triſtium; itaque *luctus*) et averſatione rei ingratæ et moleſtæ agitur. Quod proprie de membris vel de ſanguine dicitur, ad animum transfertur. *luctus* Cariſius habet, notante Pierio.——15. *divinæ* Menag. pr.——16. *factaque* Ven.

nide (vide lib. III, 614) accepiſſe Aſinium Pollionem memorant Servius et Pomponius. Imitatus h. l. Silius II, 650 ſqq.

8. 9. Nox deſcendit in Oceanum, quaſi curſu per medium cœlum ab occidente ad orientem facto; inde et ſidera *cadunt*, occidunt. Vid. Excurſ. ad h. l. cf. IV, 351. 352. *Suadent ſidera cadentia* ſomnum elegantius, quam invitant ad ſomnum.

11. *Supremum laborem*, cladem, ipſum urbis excidium. Mox *refugit*, ad formam aoriſti, exquiſite, cum in re, quæ per plura momenta durat, etſi vulgari uſu præſens frequentetur, præteritum tamen non minus locum habeat. E Cicer. Phil. XIV. expreſſum eſſe verſum volebat Muret. Var. Lect. V, 3. Saltem ibi ſimilia ſunt: *Refugit animus P. C. eaque formidat dicere, quæ*—. Locum expreſſere alii v. c. Seneca Agam. 416 ſqq.

13. *Fatis repulſi*: quoniam fatale erat, non niſi poſt novem annos Trojam capi. v. Iliad. β, 313 ſqq.

15. 16. De Equo Trojano vid. Excurſ. ad h. v. *Inſtar montis*,

Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cavernas
Ingentis uterumque armato milite conplent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;

18. *dilecta* Gud. a m. pr.——20. *ingentis* Heinſ. ſcripſit cum veterrimis et Priſciano.——21. *Tenedus* Rom. cum al. antiquis ap. Pier.——22. *manerent* Bigot.

montis, ad montis magnitudinem; breviter magnam imaginem rei animo objecit, ſtatim ab initio. *Palladis arte*, ὑποθημοσύνησι.—τὸν Ἐπειὸν ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ. Odyſſ. Θ, 493. *intexunt coſtas abiete ſecta*, h. e. trabibus abiegnis, tantum ad declarationem ulteriorem τῷ *ædificant* ſpectat. *intexunt* ſimpl. eſt *texunt*. *Texere* autem de trabibus junctis et in fabrica e ligno, inprimis navium, frequens eſt. v. Cerda. inf. 112.

17. Sparſerant famam, equum hunc Palladi eſſe poſitum, votis pro reditu ſuſceptis. Hoc, ut poëta, extulit. Servius *votum* pro participio habet, id eſt voviſſe pro reditu. Ibidem: *Accius in Deiphobo inſcriptum dicit: Minervæ donum armipotenti Danai abeuntes dicant.* cf. Hygin. f. 108 et ibi not. Quod hic ex voto equus dicatus dicitur, non repugnat iis, qui ad Palladem placandam exſtructum dicunt Quint. XII, 38. 370. In idem etiam conſentit Virgil. infra v. 162 ſq.

18—20. Ductores Danaum *ſortiti*, ſortitione facta, *includunt huc cæco lateri*, h. e. in latus, h. e. corpus equi occultum, in quo occulti latere poterant, *delecta virorum corpora* exquiſite pro, *viros delectos*; hoc idem declarative exornavit in iis quæ ſubjicit: *penituſque c.—complent*. Ornate omnia pro, equo huic includunt delectos viros. Fuerunt autem Ulyſſis præcipuæ ea in re partes. Odyſſ. Θ, 494 Ὅν ποτ' ἐκ ἀκρόπολιν, δόλον, ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεὺς, *duxit, fecit, ut duceretur in arcem.* et ſic cæteri, ut Quintus XII, 22 ſq., apud quem Calchas vates primus fraudis auctor eſt, modum et rationem fraudis Ulyſſe ſubjiciente, at apud Tryphiod. 44 ſqq. Helenus Troja profugus. Tandem obſervaſſe non pœniteat, quam ornate poëta equum extulerit ejuſque notionem quam mirifice variaverit; quod jam Serv. ad v. 230 et Cerda ad h. l. monuit, ut *cavernam, uterum, latebras, curvam compagibus alvum* et ſic porro.

21—23. *Tenedos* inſula, olim *Leucophrys*, agro Trojano prætenta XL ſtadiis a continente abeſt. *dives opum* propter incolarum

Nunc tantum ſinus, et ſtatio male fida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in litore condunt.
Nos abiiſſe rati, et vento petiiſſe Mycenas:
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu.
Panduntur portæ. Juvat ire, et Dorica caſtra
Deſertoſque videre locos lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acie certare ſolebant.

24. *projecti* Longob. ſed eſt: *huc provecti condunt ſe.* In Goth. tert. *condunt* in marg. vel *ponunt.*——25. *Vos et abiiſſe* ed. Ven. *ventoque petiſſe* Menag. pr. et Leid. *abiiſſe* et *petiſſe* etiam in Romano.——26. *ſolvit longo ſe* Montalb. *ſe* deeſt Moret. ſec. *poſuit ſe* Schol. Horat. IV Od. 6, ſcilicet explicuerat per *poſuit luctum.*——27. *ad Dorica c. Deſertoſque locos, lituſque videre relictum* Wittian.——29. *ſcævus* Franc. ut al. *Ulixes* pr. Hamburg.——30. *acie* Heinſ. e melioribus, inprimis Rom. Medic. Gud. vulgo *acies*, quod præter codd., inter quos omnes Gothani, Rufinianus de Schem. Lex. p. 33, nec non Pomponius Sabinus agnoſcunt. Burmannus utrumque illuſtrat. Sed dicendum: *hic acie certare ſolebant* eſſe exquiſitius adeoque poëta dignius; alterum proſaicum.

colarum divitias; niſi ad templum maxime Apollinis Sminthei reſpicit, quod in inſula erat, Iliad. α, 38. Eodem, quod *notiſſimam (fama* poëtice ornat) vocat, pertinere puto. nunc tantum *ſinus et ſt.*, h. e. ea vaſtities in inſula facta, ut ea hoc uno nota ſit, quod *naves* tempeſtate jactatæ in littorum receſſu, quem *ſinum* appellat, *ſtationem*, etſi *parum tutam*, habeant. Eodem mox ſpectat *deſertum littus*, quo condunt ſe Achivi.

25—30. *Mycenas* exquiſitius quam Græciam. *vento*, vento ſecundo. *omnis Teucria* ſc. gens, ait *Serv.*, omnes utique Trojani. malim de regione accipere. Sic *Dardania*, v. c. 282, pro ipſis Teucris. *ſolvit ſe luctu* exquiſitius quam ſolvere, deponere, finire luctum. *ſolvere* autem de *luctu* dictum, quoniam dolor, triſtitia, mœror, congelare, contrahere, adſtringere, vincire, dicuntur. cf. Burm. *Dorica caſtra*. Habet hoc a ſerioribus poëtis. Homerus Achæos, Argivos vel Danaos memorat. *Dorum* nullæ fuere opes, niſi poſtquam cum Heraclidis in Peloponneſum deſcenderant, LXXX annis poſt Trojam captam. Porro obſerva poëticum ornatum v. 27. 28 pro, *caſtra deſerta et relicta*. Homerus etiam hoc addit, caſtris ab ipſis Achivis fuiſſe ignem ſubjectum, Odyſſ. θ, 501. Sequitur

Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, et arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaum inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſve urere flammis:

32. *Thymœtes* varie corrupta vox in libris. v. ap. Heinſ. et Burm. Sed eſt Θυμοίτης. ——33. *inter* Ven. *infra* ſec. Moret. *in arce* qu. Moret.——34. *manebant* pr. Hamb. *parabant* alter. *volebant* Montalb. ſed vide Burm. Trappius, non adeo inelegantis vir judicii, verſus malebat ſic diſponi: *Et molem—Sive dolo—Duci intra*; quod mollius quid habere ipſi videbatur. Recte quidem. Sed, ut nunc eſt, gravior eſt oratio.——35. *m. ſ. ſurgit* ſec. Hamb. ex I, 582. pro *menti, cordi* Goth. tert.——37. *jubent* habet codd. et grammaticorum auctoritatem; non minus tamen gravis eſt fides τῶν *jubet*. v. Heinſ. Mox legebatur: *ſubjectiſque u. ſ.* Recte inter Serviana: *que—disjunctiva, quæ hic eſſe debuit.* Nec dubito, *ve* eſſe ſcribendum. Nam diverſa haud dubie inter ſe apponuntur. Ita et ἢ—ἢ Odyſſ. l. c.

quitur id Quintus Cal. XII, 331 et 30, Tryphiod. v. 138. 207 ſqq. et cæteri. *claſſibus* h. e. navibus in terram ſubductis. cf. Fabrett. ad tab. Iliac. p. 323. *Dolopum* v. ad v. 7. Sequitur autem poëta eos, quos Euſtathius memorat Dolopes Myrmidonibus Achillis accenſos credidiſſe. v. Iliad. ι, 480 et β, 684. *tendebat*, tentorium habebat. militare verbum. cf. Cerda. Cæterum comparandus cum poëtæ verecundia notus Ovidii luſus Epiſt. I, 31 ſqq. *Atque aliquis poſita monſtrat fera prælia menſa —Hac ibat Simois* etc.

31—34. In *ſtupet—miratur* male argutantur; eſt poëtis utrumque idem, et jungunt talia, modo ad varietatem orationis et copiam, modo ad ornatum vel vim addendam, eadem notione aliter atque aliter expoſita. *innuptæ*, epitheton manifeſte expreſſum ex Eurip. Troad. 536 χάριν ἄζυγος (h. e. ἀγάμου, παρθένου), h. l. tantum ornat; ad rem nihil facit. *donum Minervæ*, h. l. quod oblatum Minervæ. *Serv.* Sapientius autem Virgilius de equo conſilia inire Trojanos facit, antequam in arcem deductus erat, quam ap. Homerum deducto jam in arcem equo, Odyſſ. Σ, 504 ſqq., e quo loco pleraque hic expreſſa. *Thymœten* nominat ex priſca auctoritate, quantum quidem ex Servio ad h. l. conſtat: fuit

Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, o miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Ulixes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error; Equo ne credite, Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos et dona ferentis.

40. *ante alios* aliquot Pieriani. At Goth. alter: *primus ibi juvenum*, notabilis lectio. Sic enim durum illud, quod τῷ *ante omnes* inhærere videbatur: ſublatum eſſet; et poſſit hoc ex gloſſa irrepſiſſe videri; Jungendum adeo: *juvenum magna c. caterva.*——41. *Laucboon, Laöchon, Lacboon, Laucon*, hic et infra, aberrationes codd. *Laucoon* Medic. ſemper. Et v. 230 *Laocounta* Dorvill.——42. *infamia* alter Menag. ſollenni varietate. *Burm.*——43. *aut illa* Goth. alter et tert.——44. *et ſic* Menag. pr.——45. *hic* ſec. Moret. *incluſo* Wallian.——47. *domus* Leid.——48. *nec c.* aliquot. Donati auctoritate a nonnullis male diſtinguitur: *latet error equo*; *Ne.* v. Heinſ. et Pier.——49. *hæc dona* Parrhaſ.

is inter ſenes Iliad. γ, 146 recenſitos.

35—39. Ornate ſingula. Capys et quibus melius conſilium placebat. *tentare* exquiſite pro explorare equi cavitatem. *Vulgus ſcinditur in ſtudia contraria*, in diverſas partes; additur ad ornatum, *incertum*. *Capys* videtur eſſe is, qui mox inter Æneæ comites fuit: ſup. I, 183. X, 145.

40. De Laocoonte v. inf. 201 ſqq. *primus ante omnes*, quia ſequitur, *magna c. caterva*, quam turbam ille decurſantem *ardens* ira antevertebat. cf. Burm. *Arx*, Πέργαμος ὄχθη.

47. Ut, qui incluſi ſunt, ex ea, tamquam ex turri, ſpeculari urbem et muros deſuper ex altiore loco conſcendere poſſint. *error* mox pro fraude, exquiſite.

49. H. e. habeo Danaos ſuſpectos etiam, cum ultro offerunt dona.

50.

Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus inque feri curvam conpagibus alvum
Contorſit. Stetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
Et, ſi fata deum, ſi mens non læva fuiſſet,

50. *validis contorquet viribus* ſec. Moret.——51. Quantopere veteres Grammatici in *feri* trepidarint, ex lacinia intelligitur, quam Pomponius h. l. ex vett. Scholiis ſervavit: FERI, *id eſt equi, nam lib. VII,* 489 *ferum appellat cervum. Apronianus legit* Ferit, pro *percuſſit curvam alvum in compagibus* (hoc in Cod. Mediceo habetur, quamquam a nemine adhuc notatum). *Alii legunt* Feri, *ut ſit ferus, feri, pro equo, ut fera, feræ,* pro *quadrupede. Alii legunt Feri, ut ſic ſit, id eſt feram, propter verba ſimiliter cadentia* (ultima non capio)—Porro *feri c. compaginis a.* MS. Priſciani p. 134 notatum in Collect. Sax. *alvom* Gud.——52. *Intorſit* ſec. Rottend. quod defendi poſſit. *recuſo* Reg. a m. pr. et tert. Mentel. cum binis Goth. *recluſo* pr. Hamb. et ſec. Moret. perperam.——53. *ſonitumque* Bigot. ex interpret. *catervæ* Sprot. pro var. lect. quod prima fronte arridere poteſt, ſi v. 243 memineris: *utero ſonitum quater arma dedere.* Sed nec *gemitus* nec *cavæ* reſpondent.——54. *non cæca* duo Guelpherb. in Collect. Sax.

50. *Validis viribus* pro magnis. Mox ornatiſſime iterum equum ligneum declarat. In *atus* et *alvei*, quæ in unum juncta, non eſt argutandum. Junguntur a poëtis ſynonyma ſine omni ſubtilitate. Etiam Tryphiod. 61 Ποίει δ' ὑψυτάτης μὲν ἐπὶ πλευρῆς ἀραρυῖαν Γαστέρα. Infra v. 231 *tergum* ponitur. In partium ac formarum generumque deſignatione ſummam libertatem orationis poëticæ indoles ac ratio fert. *ferum* exquiſite dixit pro equo, ut docent Lexica et viri docti ad Phædrum. cf. h. l. Cerda ac Petron. 89, 12 *alvus curva compagibus* h. e. ex compage lignorum curva. *ſtetit tremens*, pro contremuit. *utero recuſſo*, repercuſſo. *cavernæ* doctius quam caverna h. e. equus cavus, κοῖλον δόρυ. Odyſſ. Θ, 507. *gemitus* pro ſonitu reſultante.

54 ſq. *Et—impulerat*, Et ſane impuliſſet Trojanos, effeciſſet, ut equi latera refringerent, puta ſecuri impacta etc. et interiora aperirent. Enimvero, *ecce manus juvenem* etc. *ſi fata deum non fuiſſent* h. e. ſi non fatale fuiſſet (Αἶσα γὰρ ἦν etc. Odyſſ. Θ, 511. Quintus Cal. Palladem nominat XII, 387). *mens læva*, ſtultitia Trojanorum v. Ecl. I, 16. Forte tamen melius junxeris; *mens non læva* h. e. ſana, ſi fatum et mens ſana fuiſſet. *ſi fata fuiſſent* inf. v. 433. cf. III, 16. *Argolicas latebras*, equus quo latebant Argivi. *fædare*, exquiſite pro lacerare, ut aliis in locis de vulnere, aut mutilato corpore, ut αἰσχύνειν, λωβᾶσθαι, ſed et ſimpl. pro vulnerare: v. inf. III, 241 et ibi not. VII, 575; unde et cum ea voce jungitur: II, 286. h. l. diffringere

Inpulerat, ferro Argolicas fœdare latebras;
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.

55. *Impulerant* Hugen. male. *tentare latebras* Hamb. pr. pro var. lect. repetitum, ut Burm. monet, ex v. 38. *aperire* Hamb. ſec. *fodere* Goth. tert. ex interpretatione. v. not.——56. *ſtaret et maneres*, hoc a m. pr. Medic. ad Servianam normam; "Si *ſtaret* legeris, *maneres* ſequitur, propter ὁμοιοτέλευτον." Etiam alii codd. variant. v. Heinſ. Sed *ſtares—maneres* Romanus, omnes Pier. aliique probi codd. Pomponius Sabinus hæc habet: *ſtaret* et *maneret* legit Apronianus. Eſſet tamen hoc altero vulgarius.——57. *manu* Montalb. *juvenum* duo ap. Burman. cum Rufiniano edit. Steph. male.——59. *Dardanidem* ſc. regem, ap. Barth. Adverſ. XII, 2, e quatuor libris. *quis ſe* Servius, cum ſeptem ap. Heinſ. et Leid. pro var. lect. Goth. tert. a m. pr. pro *quibus*; quod placebat Tollio ad Auſon. p. 566, ſed vulgata lenius decurrit.——60. *ut* deeſt Moret. pr. *inſtrueret* Goth. tert.——61. *fidenſque* pr. Moret. *fidens animo* Romanus. *ad utrumque* Oudart. v. Burm.——62. *verſare dolo* Longob. Rottend. a m. pr. Sprot. pro div. ſcriptura. Leid. a m. ſec., quibus adde Servium. Hoc ita dici poſſe docet Burm., nec de eo dubitatur; quid? quod etiam doctius ita dicitur; *verſare dolis Trojanos*, uti, *verſare animum conſiliis*, *curis* pro, curas animo; ut et Græci, v. c. quod modo in manu habemus, Tryphiod. 112 Αὐτὰρ ὁ δαιμονίῃσι νόοι βυλῇσιν ἰλίοιο. At h. l.

fringere et diſſolvere machinæ compagem. Ad verbum omnia expreſſa ap. Petron. c. 89 v. 20 ſq.

57. De Sinone epiſodium v. Excurſ. IV. eum *trahebant*, cum feſtinatione adducebant, ut VI, 753 *Conventus trahit in medios.* Serv.

59—62. Qui ſe iis ultro obtulerat. Reliqua amplificandi et ornandi ſtudio adjecta. *hoc ipſum ut ſtrueret*, ſc. ut adduceretur ad regem. *ſtruere* voc. inſidiarum et doli. v. Cerda. *fidens animi* exquiſitius quam, *animo*; et hoc pro proſaico: animo fidenti; vel

Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque inludere capto.
Adcipe nunc Danaum inſidias, et crimine ab uno
Diſce omnis.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus, inermis,
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Adcipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus: et ſuper ipſi

h. l. ultima littera a ſequentis voc. initio intercepta eſſe videtur. *certæ morti*, quod ipſa ratio monſtrabat, Heinſ. recepit ex Nonio Marcello, Longob. Pierii, Moret. ſec. et Rottend tert. Vulgo *certe*. Notabilis Pomponii Sabini nota: *certe* adverbium eſt; ſic legit Apronianus.——64. *certatque* Romanus, Witt. et Parrhaſ., ſed alterum doctius.——65. *Aſpice* Dorvill. male. *Accipe* eſt audi, ut ſæpe. *crimen ab u.* ed. Junt. Habuit idem in ſuo codice Donatus: legitur et in Servianis. ſed ab interpolatore eſt: *A. u. D. inſidias et crimen: ab uno Diſce omnes.*——67. *in* abeſt a multis codd., etiam Gud.——68. *Phrygia circum agmina ſpexit* Moret. pr., quod non de nihilo eſt, judice Heinſio; eodemque Venetus alludit: *Phrygia circum agmina vidit*. utrumque tamen interpolatoris eſſe videtur, qui metro conſultum eſſe volebat. Hamb. un. *Ph. a. circum vidit* ex gloſſa. *ſpexit Ph. a. circum* alter Goth.——69. *quæ me tellus* Cuning. ex citat. ap. Quintil, IX, 2. *quænam nunc tellus* Moret. pr. *poſſent* alter Hamb.——71. *unquam* edd. Junt. perpetuo lapſu. *et, ſuper* h. e.

vel fidens, confidens, *verſare dolos*, ut conſilia, curas, h. e. agitare, h. l. cum adjuncta notione, efficere, ad exitum perducere.

63. 64. Ornatius quam Quintus Cal. XII, 356 ἄλλοθεν ἄλλοι Μίσσον ἐκυκλώσαντο περιφραδέων. *circumfuſa ruit*, ornate, pro circumfunditur. *certant illudere capto*, h. e. certatim illudunt, αἰκίζουσι.

65. *Ab uno crimine diſce omnes*, exquiſite pro vulgari, ex unius ſcelere, et h. l. quidem fraude, ex uno exemplo, cognoſce, quales, quam perfidi omnes Danai ſint. Ita ſimpliciter accipio.

69. Quorſum confugiam?

71. 72. Et quem, tamquam hoſtem, inſuper ipſi Trojani extremis afficient ſuppliciis. *pœnas*,

Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, conpreſſus et omnis
Inpetus. Hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat; memoret, quæ ſit fiducia capto.
(Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.) 76
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor

h. e. præterea, bene Pier. et Heinſ. ex librorum opt. conſenſu defendunt. Vulgares, *inſuper*. duo Moret. *et inſuper*.——73. *compreſſi* unus Guelpherb. in Collect. Sax. *comprenſus* Dorvill.——75. Interpunctione locus adjuvandus. Male diſtinguitur: *Quidve ferat memoret*, qua oratione nihil jejunius poſt *hortamur fari*. *memorem* alii legunt in Servianis. *cepto* Zulich. a m. pr., cui Burm. favere ait VIII, 15 *Quid ſtruat his cœptis*.——76. Verſus hic abeſt a Medic. et Mentel. pr. item a Witt. In Mentel. ſec. Gudiano, Rottend. pr. Græv. et Regio ab alia manu eſt ſcriptus, Etiam rationibus eum deturbat ſede Heinſ. quod lib. III, 612 iterum legitur, et quod Sinoni, homini audaci, non conveniat, depoſita formidine, et quod v. 107 *Proſequitur pavitans*. Ei accedit Brunck. adde ſimilia apud Cerdam. Enimvero, ut hæc ſatis gravia ſunt, ita non minus altera parte ſunt quæ moram faciunt: fingit Sinon et hoc, quaſi depoſuerit formidinem; ut v. 67 *turbatus conſtitit*, h. e. qui vellet videri turbatus (*timentem turbatumque oculis* Æn. VIII, 222). Nec h. l. bene abeſſet verſus: nec ita abrupte verba ordiri ſolent loquentes apud noſtrum. Etiam Quintus XII, 365 ὁ δ' ἰνθίμιος φρεσὶ πάσης, Τοῦδ' ἄρ' ἐν μύσσοισι δολοφρονίων ἀγόρευεν. Et poteſt caſu verſus in uno apographo omiſſus eſſe. Nam Mediceus, Gudianus, Rottendorphius primus, nec non Menteliani, unam faciunt familiam, ut multis locis cognovimus. Enimvero ex Pomponii ſcholio, ad h. l. referendo, didici, Apronianum, e cujus recenſione Mediceus Codex eſt, verſum ſuſtuliſſe, quod Virgilii eſſe non putabat: quod ita accipiendum: Mediceum hoc verſu carere, quem ille pro Aproniana lectione habebat. Itaque judicium grammatici habemus, non auctoritatem criticam.——77. *quidem* Medic. Pierii. v. h. l. Burm. *fuerit quodcunque* Pierius et Heinſius,

nas cum ſanguine, h. e. vita ipſa, *poſcunt*.

73. *Converſi* h. l. mutati.

75. *quæ ſit fiducia capto* pro *ei*, num habeat, quod ad veniam impetrandam afferre poſſit. Similis oratio inf. III, 608 ſq. Cum v. 59—61 comparat Burm., qua fiducia ſe ipſe captivitati obtuliſſet.

77. Hæc Sinonis oratio eximio artificio eſt compoſita, quod facile in ſingulis declarabit interpres, vel unuſquiſque ſibi

Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
Hoc primum: nec, ſi miſerum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget.
Fando aliquod ſi forte tuas pervenit ad auris
Belidæ nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi

Heinſius, optimorum codd. et Phædri, Servii, Donatique auctoritate defendunt. Vulgo, *fuerint quæcunque.*——78. *Vera, nec Argolica me jam de* ed. Ven. ab interpolatare, qui *inquit* non ferebat poſt *fatur.*——79. *ne ſi* Ven. et ed. Ven.——80. *fingit* Gud. e. tribus aliis. *fingat* ed. Ven. *finxit*, Goth tert. *jam vanum et mendacem* Dorvill.——81. *aliquod* præclare Heinſ., ſc. *nomen*, ex optimis codd. Vulgo etiam apud Grammaticos *aliquid.* v. Heinſ. et Burm.——82. Cariſius notat, veteres legiſſe *Belida*, quomodo Σιμωνίδη et Ατρείδη pro Ατρείδης et Σιμωνίδης dicebant, notante Heinſio. In Zulich. pro div. lect. *Nauplide.* In *Belidæ* pro *Naupliadæ* proſodia

ſibi lector. A veris incipit dicere et in falſa deſinit, ut bene Serv. Nota enim erant et confeſſa, quæ de Palamede et Ulyſſis odiis narrat; verum, etiam Calchantis reſponſum ſed a Tragicis fere ad Polyxenæ ſacrificium in Achillis tumulo tractum. Præterea, ut animi audientium tanto magis capiantur, etiam miſerationem movet; inprimis v. 137 ſqq., quos ſine motu animi vix perlegas. Videtur hæc oratio, niſi ex tragœdia eſt ducta, tota Virgilio deberi. Certe in iis, quos habemus, Quinto Calabro et Tryphiodoro, qui exſcripſere veteres, Quintus quidem propius ad noſtrum, a Sinone ea, quæ in fraudem finxerat, ſimpliciter exponuntur. *Cuncta fatebor vera*, vere, *fuerit quodcunque* h. e. quicquid evenerit, mihique exinde acciderit. Bene Serv. *i, e. quicunque me ſequatur eventus.*

79. *Hoc primum* ſc. verum fatebor. Sic junge. Reliqua ex Accio in Telepho ſumta Macrobio teſte Sat. VI, 1 *Nam ſi a me regnum Fortuna atque opes Eripere quivit, at virtutem non quiit.*

81—85. *Fando* h. e. narrando, aliorum narratione. Formula exordii etiam apud alios obvia: v. c. Apollon. II, 1141, ubi Brunck. notavit Ovid. Met. XV, 497. *gloria inclita* adjecto *fama* ornatum eſt. *Pelaſgi* h. l. Achivi, ſeriorum Græcorum more. Nam Homerus nunquam ita: agnoſcit ille tantum Pelaſgos in Theſſalia Lariſſam incolentes Iliad. β, 840: porro Pelaſgos inter Trojanorum ſocios cum Lelegibus, Cauconibus et aliis: Iliad. κ, 429. *bella vetabat*, diſſuadebat.

Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent:
Illi me comitem, et conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.

proſodia hæreo ambiguus inter rationem grammaticam et uſum. Si a *Belus* eſt, eſſe debet media brevi *Belides:* ut Æolides, Phylacides. Nec producta illa eſſe poteſt, niſi, ubi orta fuerit ex ως vel ος. v. Etymol. M. in Ατρειδης. Aut itaque dicendum, patronymicum h. l. ductum eſſe a Βηλεύς, quod non occurrit; aut formandum *Beliades:* quod non magis occurrit. Cum igitur et hoc exemplo careat; omnino autem permutationem duorum Naupliorum epitheton illud arguat (v. Exc. IV ad h. l.); ſtatuere malebam, vitium lectioni inſidere, et amiſſa priore ſyllaba *Belidæ* ſupereſſe ex vetere lectione *Naupliadæ;* hoc etiam Brunck. V. C. repoſuit. Inter hæc tamen non auſim quicquam movere: nam etiam Statius VI, 291 *Belidæ fratres*, et Ovid. Ep. XIV, 73 *ſurge age, Belide.* Nolo commemorare *Tyrrhidæ* inf. VII, 484 a *Tyrrhus*, nam hoc verius *Tyrrheus* legi arbitror. At Ovid. in Ibi v. 303 *Quique Lycurgiden letavit;* huic quid faciemus? Et ſunt alia, quæ in his variant: ut docte nuper pluribus declaravit Ouwens, eruditus vir. in Noctib. Hagan. III, 23, ut in multis duplex forma admiſſa eſſe videatur. Hæc igitur et ſimilia dicendum eſt obſervanda eſſe, non mutanda. Ita et illud, quod male me habuit, Mars *Gradivus* prima longa a *gradiendo:* Æn. V, 208 *trudes* a *trudendo, diſertus* a diſſerendo. cf. ad Ge. IV, 355.——84. *qui* vitium eſt edit. Gotting. *quos* pr. Hamburg. f. *quod*, ut eſt in Goth. tert., qui porro: *bella vocabat.* ——85. *Dimiſere* multi h. l. ut alibi, male. v. Heinſ. et Burm. *nec c.* Goth. tert.——86. *et* deeſt ſec. Hamb.; id quod ipſe malim. *et ſanguinitate* Parrh. et Ven. Pro declarativa particula *et* h. l. eſt habenda, ut conjicere neceſſe non ſit: *ut c. pr.*——87. *in annis* Witt. *ab armis* Bigot. Idem fere verſus inf. III, 595.

diſſuadebat bellum et oppugnationem *Trojæ. demittere neci*, exquiſite, ad ſimilitudinem alterius formæ: *demittere Orco, umbris*, h. e. ad loca infera, ex Homerico: ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν, ubi v. Clark. *falſa ſub pr.* h. e. ſub falſo crimine proditionis, ut bene Serv. nam litteras ejus ad Priamum datas, ſed a ſe fictas, protulerat Ulyſſes. *caſſum lumine*, privatum vita, antique et docte. *Palamedes* hic Nauplii f. *Belides* h. l., quoniam ejus avia Amymone, Danai filia, Beli neptis. v. Excurſ. ad h. v. De Belo v. not. ad Hygin. f. 157. Quæ ad h. l. illuſtrandum faciant, poſſunt fere ex Ovid. Met. XIII, 56—60 peti; niſi quod ibi alia odii cauſſa.

86. Ita plures apud Homerum comites data heroibus. Sic Achilli Phœnix, Ajaci Telamonio Teucer. Verſus 87 eximii artificii. cf. inf. III, 614 ſq. et copioſiorem locum Ovidii

Dum ſtabat regno incolumis, regumque vigebat
Conciliis: et nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus. Invidia poſtquam pellacis Ulixi
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.

88. *regio incolumis* Goth. tert. a pr. m. *regumque* Heinſ., ſecundum optimos codd. Vulgo *regnumque*. Obſcurior verſus, in quo hæſiſſe quoque acutum judicem Jo. Schraderum e ſchedis intelligo.——89. *Conciliis* Medic. cum melioribus. Alii *Conſiliis*, ut omnes Pieriani, duo ex Goth. Gudian. Mentel. Moret. pr. Sane Regum ſeu Principum de regno deliberantium fuere *conſilia*, et ita proprie deberent dici. Sed poëtæ videntur id ſequi, quod a vulgari uſu recedit, et ponunt *concilia*.——90. *fallacis* multi codd. ap. Heinſ. et Pierium, quem v., quod eſt vulgare. cf. Bentl. ad Horat. III Carm. 7, 20. *Ulyxi* Heinſ. h. l. ut ſup. v. 7, ubi vide. alii *Ulyxei* vel *Ulyxii*. *infelicis Ulyxii* Zulich. ex III, 613.——91. *loquar* unus Leid. a m. pr. *exceſſit* Longob. *deceſſit* Puget. *diſceſſit* Zulich. quæ omnia vulgaria ſunt. vulgatam lectionem etiam Donatus agnoſcit. *ab auris* Exc. Burman., ſoliti lapſus.——92. *adflictam* alii monente Taubmanno. *vita*, erasa littera *m*, Regius Cod. *luctumque* Franc. a m. pr.——93. *caſu* Venctus.

Ovidii Met. III, 583—596. *miſit in arma*, h. e. ad bellum. Quod *pater pauper* eſt, ad amplificationem Homericæ ſimilem pertinet; uti aliis in locis, quod *pater dives* eſt; nec in eo argutandum. *primis ab annis*, ab initio belli, bene Burm. poſt Servium.

88. 89. *Dum ſtabat regno incolumis* Palamedes. Durior oratio: dum erat ipſe incolumis, *regno*, per regnum, h. e. poteſtatem ſeu auctoritatem, quam habebat; aut *dum regnum ejus ſtabat, erat, incolume, ut regnum* ſit auctoritas, qua quis *regnare* dicitur, hoc eſt, potens eſſe, opibus valere: nam, ut regnum ſit dignitas regia, multo durius fieret. Eſto ergo: quamdiu ille erat incolumi inter cæteros Achivorum principes auctoritate, unde ille quoque *vigebat*, valebat, *in conciliis regum*; etiam ego propter P. cognationem in aliqua dignatione fui habitus. *ſtare* dicuntur, qui florent rebus proſperis, auctoritate, opibus; ut notum. Summa autem Palamedis erat ſapientiæ ac conſilii in principum conſeſſibus auctoritas; quippe σοφώτατος ἀνδρῶν, et multarum rerum, etiam litterarum, inventis clariſſimus. etiam nos *aliquod nomen* ac *decus*, h. e. honorem, *geſſimus*, habuimus.

90—93. *Pellax* Ulyſſes exquiſitius quam fallax, qui in

Nec tacui demens: et me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios umquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem: et verbis odia aſpera movi. 96
Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Ulixes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
In volgum ambiguas, et quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro—
Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo? 101

94. *Nec t. infelix* pr. Moret. *et ſors me ſi qua* ed. Ven. *ſors* multi, vitio ſollenni.——95. *uſquam* duo. *remearem* Sprot. *ad agros* idem, ſec. Hamb. et Ven. *in agros* Leid. et duo pro div. lect. Malim equidem ita ſcripſiſſe, cum de homine privato agatur, non de Diomede, cui tale quid convenientius eſſet: *ſi remeaſſem victor ad Argos.*——96. Lectio, quam Faber ex Servio ad h. l. exſculpſit et Cuning. recepit, *hinc aſcita mihi labes*, nihili eſt et plane nulla. Nam recentior Grammaticus explicuerat vocabulum *adſcita* rarius, quod in Servii explicatione occurrit, per vulgare *adſumta*, nullo ad ipſum poëtam reſpectu.——99. *In vulgum ambiguam* Sergius in Artem Donati; ſed v. Heinſ. In altero hemiſtichio etiam Jo. Schraderum hæſiſſe, lubens cognovi.——100. *magiſtro* Goth. alter. Quia in media ſententia interpellat ſe, inepti quidam in MSS. ſupplerunt: *Hoſtia tum* (ſum) *miſer ac ſacras reputatus ad aras.*——101. *autem* deeſt fragm. Moret. et ed. pr. Burm. *ſed autem*, ut ap. Plaut. Rud. II, 5, 15. *nequiquam* ap. Macrob., ut paſſim in MSS. v. Pierium h. l. *ingrata revolvo* ed. Venet.

fraudem pellicit. v. Cerda et var. lect. Eſt Homer. πολύμητις. ποικιλομήτης. *ſuperis ab oris*, e vita, ad loca infera. ſup. 85 *Demiſere neci.* v. 92. 93 pulchri verſus. *in tenebris*, incluſus domi, vitatis hominum conventibus.

96. *Promiſi ultorem*, minatus ſum: ut alibi quoque. v. Serv. h. l. et Burm. *verbis odia aſpera movi* exquiſite pro, Ulyſſis odium exaſperavi, exacerbavi.

97—99. *Primæ mali labes* elegantius quam origo vel cauſſa. κακῆ δ' ἄρχε οἱ πίλνα ἀρχή Iliad. λ, 603: ſive ut labes ſerpentis ulceris vel morbi primam maculam et notam denotet, ſive ut primam compagis ſolutionem, antequam ruina fit. Explicat Juſtinus Cerdæ laudatus (XVII, 1): *Hæc* prima mali labes, *hoc* initium impendentis ruinæ *fuit*. *Criminibus terrere novis*, eleganter pro crimina nova proferre, eum criminationibus

Quidve moror? ſi omnis uno ordine habetis
Achivos,
Idque audire ſat eſt; jamdudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari et quærere cauſſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ.

102. *in ordine* Exc. Burm.——104. *Hæc I.* Marius Victorinus in Arte Grammat. v. Heinſ. inf. ad 664.——*hoc magno* tres Moret. Menag. pr. Leid. et Schol. Horat., nec diſplicet; ſcil. ut copula abſit. *Ithacus*, Ἰθακήσιος cum Euripide, v. c. Cyclops v. 103 et aliis. Apud Hom. Ἰθακήσιος.——105. *Dum vero* Leid. *ſcitare* Exc. Burm. *ſcrutari* Goth. ſec., quod vulgare eſſet.——106. *Pelaſgi* Excerpta eadem.

minationibus exagitare. *et quærere conſcius arma.* Varie hæc in Servio expoſita videas; nam e recentioribus nihil proficias. *Arma* eſſe poſſunt conſilia, quæ agitabat Ulyſſes ad depellendum imminens ſibi a Sinone periculum, ſic *conſcius* ſc. periculi imminentis; poſſunt etiam eſſe fraudes et inſidiæ, quas in Sinonem parabat, *conſcius*, tacite intra ſe; aut *conſcius* eſt cum aliis, communicato ſcilicet cum aliis conſilio. Hoc verum videtur, cum ſtatim Calchantem conſiliorum ſocium aſſumſiſſe dicatur. *Neque* ſane (δὴ *enim*) *requievit* etc. *Arma* autem dicta de conſiliis et inſidiis, fere ut *machinæ*, μηχανήματα, μηχαναὶ, τεύχεα. Mox reticere Sinonem ſumma cum arte, tum, quum maximam expectationem excitaſſet, facile quiſque ſentit.

102—104. *Uno ordine*, pro vulgari, *uno loco*. Servius *uno reatu*, et a cauſſarum claſſibus vel ordinibus explicationem nimis docte petit. *idque audire ſat eſt.* Varie et hoc exponitur et exponi poteſt. Placet, *audire id*, eſſe me unum ex Achivis; et ad primum enuntiationis partem refero: *ſi ſat eſt.* Ad apodoſin retuliſſe videtur Cerda, ut ſit, vel hæc audire ſatis eſt, nil ut amplius addam neceſſe. Sed *id* et *que* et *audire* pro *audiviſſe* valde duram orationem efficerent. Manendum adeo in prima interpretatione, quam et Servius agnoſcit. Mox *jamdudum* ita poſitum, ut poſſit per *quam primum* exponi, ut ſæpe. cf. Burm. Vulgo diceremus: jamdudum ſumere debebatis p. Verſus 104 illuſtratur ex Iliad. α, 255 Ἦ καὶ γνθόσυλε Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ, Εἰ —*Ithacus* pro Ithacius Ulyſſes, ut *Itala gens* et ſimilia. Alias Ἰθακήσιος, *Ithacenſis*. *mercentur* elegantius quam magno emant.

Proſequitur pavitans, et ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, et longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! ſæpe illos aſpera ponti
Intercluſit hiems, et terruit Auſter euntis.
Præcipue, quum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus, iſque adytis hæc triſtia dicta reportat:

108. *voluere* Cariſius p. 193, ubi *ſæpe* pro *aliquoties* explicat. *Burm.*——109. *et* abeſt Parrhaſ. *decedere* nonnulli, ut editum a Germano et Cerda. Enimvero aut *decedere* abſolute vix bene diceretur, aut *decedere bello*, ut, *noctí* III Georg. 467, *calori* IV Georg. 23, alium ſenſum daret. Contra *diſcedere* eſt proprium de exercitu dimiſſo. v. Burm.——110. *et ſæpe* ſec. Rottend. *portum* Montalb. a m. ſec., ſcilicet ut eſſet; *illis a. portum I. hiems.*——112. *jam cum* Medic. *cum hic* Dorvill. *confectus* pr. Hamb. *contectus* Menag. alter. *conceſtus* Franc.——114. *Eurypilum, Euripilum, Euripbilum* librariorum lapſu. Eſt Εὐρύπυλος. *ſcitatum* defenditur ab Heinſ. et Burm. Plerique codd. *ſcitantem*, etiam Gud. a m. pr. at Medic., inquit Heinſius, probe *ſcitatum*. Sed ne mireris, Gudianum a Mediceo hic diſſidere, tenendum, in Mediceo a prima manu *ſcitantum* eſſe ſcriptum, quod erratum eſſe poteſt ex *ſcitantem*, veriorque adeo hæc et eadem doctior lectio, quam et ex Longob. Pierius affert et Servius exponit. Pomponii memorabilis eſt nota; *ſcitatum* non *ſi tantum*. Igitur Apronianа, quam ille fere ſequitur, lectio, ac potius correctio, eſt *ſcitatum*; eam exhibent tres Goth. poſt Regium; etiam Cariſius memorat. v. Pierius, et in Servianis aliquis. Porro *ſcituri* Puget. cum Bigot. et binis Hamburg. pro var. lect., quod græcum eſſet. ſed recte Burmannus monet, græciſmum non ubique contra codd. eſſe intrudendum. *ſcitatem* ed. Mediol. *citatum* Zulich. vitioſe.——115. *que* abeſt ab Parrhaſ. *in que* alter Hamb. *ſuſque* Montalb. *triſtia dona* pr. Hamb.

107. *Ficto pectore*, ad fraudem compoſito animo, h. e. ſubdole et fraudulenter. Mox *moliri fugam* grave vocabulum pro parare, v. ſup. I, 404; et *feſſi longo bello* eleganter adjectum τῷ *diſcedere*.

111—113. *Terruit euntes*, ire volentes, ut Serv. deterruit, vel quo minus irent, navigarent, ut Græci etiam poëtæ. Mox *trabes acernæ*, ſupra v. 16 ex *abiete*. *contextus* (v. ſup. v. 16). *ſtaret*, eſſet; ut mox *ſonuerunt nimbi*, orti ſunt turbines. Omnia ad ornatiorem orationem ſpectant.

114—119. *Suſpenſi*, ſolliciti Serv.,

Sanguine placaſtis ventos et virgine cæſa,
Quum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. Volgi quæ vox ut venit ad auris:
Obſtupuere animis, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina divom,

116. *placaſti* alter Hamb.——118. *animamque Argolicam* alter Hamb. cum Longob. *litandum eſt* Medic. Pierii.——120. *anini* Servius. Sic et Dorvill. cum Gothanis et aliis ſine dubio codd. et edd. nonnullis, quod eſſet vulgare: hoc tamen maluit Heinſ. inſ. IX, 123 *Obſtupuere animis Rutuli*. *Obſtipuere* ſcribitur et hic in codd.——121. *parant* Hamb. ſec. *petant* alter Goth. *paret* conj. Viri docti miſc. Obſſ. crit. T. II, p. 86, ut *Apollo* intelligatur; quod haud dubie leniorem juncturam facit. Re ceptam tuetur Burm.——122. *Hinc* Sprot. *magno vatem* tres ap. Burm. et tert. Goth. *Calcanta* male ſcribunt librarii. *Calchante* Montalb.——123. *ea munera* pr. Hamb. perpetuo lapſu.

Serv., dubii, quid facerent. *Euryppli* plures; v. Burmann. ad Ovid. Met. XIII, 357: celeberrimus Telephi f., qui Trojanis auxilio venit et poëtis cyclicis atque etiam tragicis argumentum nobile ſuppeditaverit. De quo late Quint. Cal. VI, 119 ſqq. At h. l. intelligendus is, qui fere apud Homerum occurrit, Euæmonis filius, ex Ormenio Theſſaliæ copias ducens. v. Iliad. β, 734 ſqq. *virgine:* expetita victima Iphigenia, ſubſtituta tamen mox cerva. Sed, cum hæc fabula poſt Homerum demum adſcita et varie olim tractata fuerit, videntur etiam fuiſſe, qui Agamemnonis filiam vere immolatam traderent. Quod et Lucret. I, 85 ſequitur: *Aulide quo pacto Triviai virginis aram Iphianaſſai turparunt ſanguine fœde* etc. cum *veniſtis*, venire volebatis. *animaque litandum Argolica*, verba cum dilectu, ex religionum formula.

121. *Cui fata parent*, h. e. metuentium, cui hoc fatis, h. e. oraculo, deſtinatum ſit, ut mactetur pro victima. Ut *parent* ſc. mortem, ſuppleas, fieri non poteſt; nam *mortem* omitti non potuiſſet. Dictum uti: *quid fata parent*, et, *in quem*. Mox *poſcere* proprium de fatis, oraculis, deorumque voluntate.

123. *Quæ ſint ea numina divum*, quod numen, h. e. quæ voluntas Phœbi et ſententia oraculi ſit. Recte Servius: *numina*

Flagitat. Et mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Conpoſito rumpit vocem, et me deſtinat aræ.
Adſenſere omnes: et, quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, et circum tempora vittæ.

125. *ventura timebant* Hamburg. pr. pro div. lect., ſed v. Burm. *tacïti* eraſum erat in Gudiano. v. eund. *pavidi* conj. Jo. Schrader.——126. *bis fenos* Bigot.——127. pro *aut* neminem video legere *atque*.——128. *magni* editio Dan. Heinſ., vitioſe. *clamoribus auctus* Zulich.——129. *Compoſitam* Longob. et Goth. pr. *rupit* Medic. cum majore librorum parte, etiam ap. Pier. *compoſitor rupit* Vratiſlav. *ut me* Goth. tert.——130. *timebant* Gud. a m. pr., non male, ut etiam in Servianis monitum. *ſibi q. parabat* Goth. tert. a m. pr.——132. *Ergo dies* ap. Nonium in *dies*, ſed v. Heinſ. ad Ovid. III Met. 519. *dies infeſta* Goth. tert. *parantur* Goth. pr.

numina divum pro oraculis poſuit, id eſt ut ambiguitatem oraculi interpretetur; et quærit modo, non quid dicant, nam planum; ſed, quis debeat immolari. Nolim Burmannum ſequi, qui malebat: quænam ſint tam crudelia numina, quæ iterum ſanguinem poſcant. Nam hæc eſſet et otioſa quæſtio, et reſponſio parum conſentanea, v. 129 et 127.

124. *Multi canebant*, vaticinabantur, divinabant, ut *videbant*, providebant; *taciti*, apud ſe, ſecum; aut etiam ſecreto inter ſe. cf. Burm.

126. *Tectus*, ornate additum, eſt diſſimulans, ut ſæpe etiam apud Ciceronem; ſcilicet tamquam qui rem horrendam et in aliorum exitium vertentem eloqui detrectaret. mox *prodere* cum dilectu pro edere, nominare.

129. *Vocem rumpit*, ut ῥήσσει. Sic ſæpe Græci et Latini. v. Burm. et Cerda., qui et illuſtrant τὸ *deſtinare*, voc. propriorum de damnatis. exquiſite etiam *compoſito* pro *ex* vel *de compoſito*. Cæterum Calchantis tergiverſationem adumbraſſe videtur ex Iliad. α, 69 ſqq.

131. *Converſa tulere*; exquiſite pro *converterunt*. 133. *Salſæ fruges*, mola ſalſa, h. e. far toſtum contuſum ſale adſperſo.

Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi:
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela, darent ſi forte, dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulcis natos exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, et culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te, per ſuperos, et conſcia numina veri,

134. *leto fateor* tres ap. Burm. *fateor me leto* duo ibid.——135. *lacus* Goth. pr. Sic deb. Limoſaque *lacus—ulva*, quod imitatione expreſſum putare poſſis a Lucano in noto illo: *Exſul limoſa Marius caput abdidit ulva*, II, 70.——136. *dilicui* Menag. alt. *daret* fragm. Moret. *ſi forte tuliſſet* alter Hamb., ſolita variatione in hoc verbo; niſi putes: *ſi fata tuliſſent*. Senſum commodum verſui ſubjecit interpunctione mutata: ut ſit, *dum vela dediſſent, ſi forte darent*. Vulgo legebatur jejune et incommode; *dum vela darent, ſi forte dediſſent*. Multa argutantur Servius et Donatus; nihil, quod ad rem faciat. Itaque malebam ſuſpicari, verſum imperfectum: *Delitui, dum vela darent*, ab aliena manu male eſſe ſuppletum.——138. Ex Servianis apparet, fuiſſe olim, qui *duplices* legerent, quia *dulces* leve eſſet et commune epitheton librorum. Inepte.——139. *fors et p.* Medic. Gud. et Rottend. tert., quibus adde Servium. ut ſit: *quos forſan etiam illi pœnas repoſcent*. *poſcere* cum duobus accuſativis illuſtrat Heinſ., ſed recte monet Burmannus, iis locum eſſe, ubi aliquid poſcimus, quod ille ipſe, a quo poſcitur, dare vel facere poſſit; at filii ipſi Sinonis vice puniendi poſcebantur. *fors et* ortum ex ſcriptura antiqua *at* pro *ad*. Junxere apud Servium alii *forſet* pro *forſit*, fors ſit, fortaſſe. Vulgatam habet Pomponius. *Quos illi ad p. forſan* ed. Ven.——140. *refugia* Bigot.

ſperſo. Σπονδάς τ' ἀλοχύτας τι μάλ' ἐσσυμένως ὑπαλύξας Quintus Cal. XII, 375.

134 ſq. *Vincula* non ſunt vittæ, ſed, quibus ligatus ſervabatur, et ad aram adducebatur, etſi jam vittatus. v. infra 156. Ante aram vero ſoluta ſtabat hoſtia. Multa h. l. argutantur Serv. et Cerda.

137. Sequentia egregie ad miſerationem ficta. In quibus reſpexiſſe videri poteſt Iliad. ι, 408. 409. *patriam antiquam*, priſtinam. nihil amplius. Omnibus colonis, exſulibus, tranſfugis prior patria eſt *antiqua patria*, cf. Cerda. *Ob noſtra effugia*, plenius quam exile: ob fugam meam—*piabunt*, h. e. expiabunt, pro punient, ulciſcentur, exquiſite.

141. *Quod*, qua in re, ut ſæpe tranſitui ſervit. Serv. propter quod te oro. cf. Burm. Eſt ex Gr. ὅ pro κατ' ὅ, δι' ὅ.

conſcia

Per, ſi qua eſt, quæ reſtet adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum: miſerere animi non digna ferentis.
Hic lacrimis vitam damus, et miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Graios;
Noſter eris: mihique hæc ediſſere vera roganti.
Quo molem hanc inmanis equi ſtatuere? quis auctor?

142. *reſtet* ab Heinſ. receptum, quippe elegantius poſt *ſi qua eſt*, ex Medic. a m. ſec. Gudiano ſec. et tert. Rottend. et Menag., adde Goth. tert. Vulgo *reſtat*. *unquam* Medic. a m. pr. et alii, vitioſe.——143. *borum m. laborum* Bigot. *malorum* Ven.——144. *miſerere viri* Bigot.——145. *veniam* MS. Petav. ſollenni varietate, ſed bene Burmannus monet, h. l. *veniam* per *vitam* potuiſſe explicari, non facile *vitam* per *veniam*. *ultro* pr. Hamb. pro var. lect. Cæterum poſſit diſtingui ante *ultro*; nec tamen ſatis bene.——146. *Ipſe ultro primus* Sprot. *manicas primus* alter Hamb. *alta* Hugen. *arta atque* Græv. *levavit* Goth. tert., deberet ſequi: *Vincla ſenex* vel *bonus Priamus*. Pro *ita fatur* Goth. tert. *adfatur*, forte ex *adfatur*.——148. *hic* Leid. et alt. Rottend. *hinc nam* pr. Moret. *hinc obliviſcere* Bigot.——149. *mihi hæc* hiatu relicto Leid. Montalb. alt. Hamb. *mihique hoc* Sprot. *mihique ediſſere* duo aut tres Heinſ. Sed *mihique hæc* agnoſcit etiam Donat. ap. Burm.——150. *quid molem* Hugen. *qui* pr. Moret. a m. pr. *hanc* abeſt ſec. Hamb. *ſtravere* Ald. *quis actor* Hamb. pr.

conſcia numina veri, inſpectores ac teſtes harum rerum, quas narro. Mox 143 *fides*, *quam* hic inclamat, eſt juſti rectique obſervantia, h. l. juris divini et humanitatis.

145. *Hic lacrimis*, exquiſitius quam propter has lacrimas; uti alicujus *pœnitentiæ*, *ignoſcimus*. *ultro* eſt libenter, facili promtoque animo. Mox *levari* eſt laxari proprie, ut bene Burm.; ſed tum poëtis omnino de demtis vinculis. Sic et χαλᾶν.

148. *Hinc*, porro, in poſterum, *amiſſos Graios* dixit ut liberos, amicos, *amiſſos*, quibus privati ſumus, exquiſite.

149. Iliad. κ, 384. et aliis locis: Ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον.

151.

Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus et arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos, æterni ignes, et non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque deum, quas hoſtia geſſi;
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura,

151. *petant* tres Burm. *petit* Sprot. a m. pr.——153. *exhauſtas* Leid. unus. *exuſtas* Goth. alter.——154. *veſtrum N.* Specioſiſſima eſt Marklandi emendatio ad Stat. p. 7 *Veſtæ N.*, qui etiam præclare advocat verſus inf. 296. 297. Firmat eam codex Ge. Fabricii, forte et hoc, quod Sinon, qui jam Trojanus civis videri volebat, numen Trojæ tutelare invocat. Obſtat tamen, quod jam a viris doctis monitum, non *ad urbem et arcem*, in qua ſervabatur ſacer ignis, *converſum*, ſed *manibus ad ſidera ſublatis* hæc dicere Sinonem. cf. Burm.——156. *vittæque, deum q.* ita diſtinguitur in Mentel. et in Pierii codd., et ſic jam olim diſtinctum Servii tempore. Placebatque Cerdæ ea ratio. Sed *vittæ deum* ſunt divinis rebus adhibitæ. *et vittæque* Witt.——157. *ſecrata* Leid. Hamb. ſec. et pro var. lect. alter Leid., quod a Couterio male defenſum recte rejecit Burmannus. *revolvere* Hamb. pr. et Menag. alter.

151. Quid in equo fabricando ſpectarunt? num religionis cauſſa, ut deo alicui conſecrarent, an ut machina bellica eſſet, fabricati ſunt? Mox v. 152 *dolis inſtructus* Homericum κακοῖσι δόλοισι κεκασμένος, κεδαλεόφρων Iliad. δ, 339.

154. *Æterni ignes* vix alii eſſe poſſunt quam ſol, luna et ſidera, de quibus et Serv. ac Donatus acceperunt. nam paullo ante: *Suſtulit ad ſidera palmas.* Iis æternitatem, numen, et locum in jurejurando tribui, jam ſatis docuit Burmann. ad h. l. Etiam *non violabile* bene ad perjurii ultionem retulit; minus bene Servius ἄῤῥαϛον exprimi putabat. De Penatibus aut Veſtæ igne, quem etiam Pomponius ad h. l. vocavit, qui Trojanorum eſſe deberet, vix Sinon loqui ſine aliqua affectatione potuit, inprimis cum *aræ enſeſque, quos fugit*, ſequantur, qui cum iſtis nihil commune habebant. cf. var. lect. *Enſes*, μάχαιραι, σφαγίς, invidioſe pro ſingulari.

157. *Sacrata Graiorum jura* ſunt, noſtro judicio, civitatis jus, quod *reſolvere* ſe dicit, ut patriis legibus ſolutus in civitatem

Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaum, et cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulixes,

158. *ac v.* Oudart. *et cuncta* qu. Moret. *et cunctas* Menag. pr., omnes vitioſe.——159. *patriæ teneor* Leid., meo ſenſu mollius. *tenear* Heuman. conj., non male; vide tamen Burm.——160. *Dum modo* Wall. *juratasque* tert. Moret. *promiſſaque* Goth. tert.——161. *ſi vera rependam* Menag. alter, ex priore loco. *repandam* nonnulli apud Pierium. Sed magnam mercedem pro ſalute ſua perſolvit, arcana Græcorum retegendo.——162. *capti* Vratiſl. *capti et* Ven. cf. v. 75.——163. *auxilio* tres Burm., quod vulgare eſſet. *ſemper fuit* Bigot.——164. *Titides* libri, vitioſe. *ſcelerumque repertor* Græv. ex gloſſa. vid. Burmann.

civitatem Trojanam tranſeat, amplius jam Græcus non ſit, ſed unus e Trojanis. itaque ſubjicit: *patriæ teneor nec legibus ullis.* In hunc fere ſenſum, at a ſua quaſi patria tamquam familia ſe abdicet, Donatus. At Serv. et Pomponius ad ſacramentum militare referunt, quale ſcilicet inter Romanos erat, quo ad bellum exiens miles adigebatur. Burmannus multo etiam argutius de conſcripto ſacrata lege exercitu, qua jurabant ſe non redituros domum niſi victores. Sed *ſacrata jura* ſimpl. pro *jus ſacrum*; *reſolvit* jus, qui eo ſe liberat; quale illud ſit, declarat v. 159. Mox 158 debebat ſequi: Fas mihi ſit ex juſto odio in eos omnia arcana (hæc ſunt, *ſi qua tegunt*) proferre. In inverſione agnoſces poëtam.

160. *Servata* egregie adjectum, ut, quod *revelaturus ſit*, ad Trojanorum ſalutem pertinere videatur. *ſi v. feram*, pro vulgari, dicam.

162. *Fiducia* eſt eadem quæ ſpes certa; *belli* docte adjectum, de belli exitu, ut et *ſtetit* pro vulgari, *poſita fuit in.*

164. Diomedes h. l. *impius* propter Palladium ablatum. De quo v. inf. Excurſ. IX ad II, 293. nam vulneratum Martem et Venerem minus bene huc revocares. Celebritatem autem accepit hoc Diomedis et Ulyſſis facinus multo magis per gemmas hujus argumenti nobiles quam per poëtas: etſi diverſis modis ab iis res narrata eſt; inprimis de ortis inter utrumque iris, cum Ulyſſes Palladium clam Diomede ſuripere vellet: ſtricto enſe in Ulyſſem ille irruit; tum eum

ante

Fatale adgreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Conripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum, fractæ vires, averſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
Luminibus flammæ adrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit: terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens haſtamque trementem.

165. *egreſſi* Græv. *advellere* Menag. alter pro *abvellere*.——168. *virgineaſque* ed. Dan. Heinſ. *divae* Menag. alt. *ſunt divae auſi* Ven. et Parrhaſ.——169. *retro as ſ.* Menag. *et retro* duo Burm. *ſublato* Hamb. pr. et pro div. lect. Zulich., ſed vindicat vulgatam Nonius in *fluere* et repetitus idem verſus Georg. I, 200, ubi pro *fluere*, *ruere*. Sane, quæ retro labuntur, *ruunt* proprio voc., ſed *fluere* exquiſitius pro hoc ipſo *ruere*. Et h. l. poëta non de monte ſed de flumine petiiſſe notionem videri poteſt.——170. *adverſa* Gud. cum quinque aliis, ſollenni varietate. ——173. *arreptis* Zulich., vitioſe; idem *frementem*. Porro expectabat forte aliquis *parmam* vibrans *haſtamque tr.* aut ſimile quid paullo fortius. Sed ſobrie ac pudenter poëta in tali *ὑψηγορίᾳ*; maluit is deæ formam declarare, et ſatis habuit *trementem* addere, deæ ſigno a terra ſubſiliente, tamquam præ ira.

ante ſe agit, ne a tergo inſidias machinetur. v. Conon Narr. 34. add. Zenob. in Διομήδους ἀνάγκη. Heſych. et ibi laudd.

165—168. Graviſſime ſingula—etiam quod *vittas virgineas* deæ memorat; nam eſt nihil aliud quam deam virginem (ſupra *innuptam*) attingere, contrectare, manibus impuris. *Vittæ* h. l. eſſe debent in capite Minervæ; adeoque fuit ſine caſſide: nam, ne vittas ſigno vel aræ injectas intelligas, vetat epitheton *virgineas*, quod ad ipſam deam ſpectat.

169. 170. Ornate, ut jam Georg. I, 200. Ex illo tempore ſpes bona Achivorum evanuit. *fluere*, diffluere, dilabi. *retro ſublapſa referri* pro proſaico, retro ferri, labi, de mole, quæ in altum erat evecta.

170—175. Unde *Tritonia* Pallas dicta ſit, jam veteres ignorarunt. E pluribus, quæ

Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis ſecum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deoſque parant comites, pelagoque remenſo

177. *Non* Goth. tert. *excindi* multi ſcribunt etiam ap. Burm.; adde fragm. Vatic. *excidi* Zulich.——178. *Omnia* vulgg. *Numina ni r.* Zulich., ab interpolatione, ex iis, quæ ſequuntur.——179. *pelago et curvis carinis*, ornate ſatis, ſed forte ſecundis curis a Virgilio delendum. *avexere* poſt Pierium debetur Heinſ. e melioribus codd. petitum. vulgo, *advexere* (quod tamen et ipſum fragm. Vatic. exhibet), et Voſſ. un. cum Goth. tert. *adduxere*, male.——180. *Et nunc quæ* Menag. pr.——181. *parent* Parrhaſ. *parant ſocios* Goth. tert., non malo lapſu.

memorantur, cauſſis maxime probabilis eſt, quod a τειτὼ, quod Æolibus caput eſt, ſit appellata Τριτογένεια, capite Jovis nata. Alii modo ab amne, modo a palude ſeu Libyæ, ſeu Bœotiæ, ſeu Theſſaliæ, ſeu Argolidis ductum nomen eſſe volunt. *monſtra* h. l. oſtenta—*arſere coruſcæ luminibus flammæ arrectis*, ornate, oculi Palladii exarſere ira; *lumina arrecta* exquiſitius quam erecta; ut ſemper poëta, v. c. v. 206, *erigere oculos*, *vultus*, ut contra, *demittere*, *dejicere*. porro Palladium ſudavit, ſubſiliit clipeo haſtaque mota; quibus ipſis ejus habitus a poëta declaratur. (Quod in Serv. ad 173 eſt, *ſudor ſalſus:* "Hoc autem Ennius de Lamis dixit;" leg. *de lacrimis*. Locus eſſe debuit, qualis Accii in Phœniſſis: *Salſeis cruorem guttis lacrimarum lavi*. Ex Ennio laudatur apud Macrob. VI. 2 *Neque miſeræ lavere lacrumæ ſalſum ſanguinem*).

176—179. *Tentanda fuga æquora*, ornate, pro revertendum eſſe. *Omina ni repetant Argis* ductum videtur, ut Servius et Pomponius jam notarunt, ab imperatoribus Romanis, qui ad auſpicia repetenda ac renovanda Romam nonnunquam ex caſtris reverti ſolebant, ſi v. c. malum omen inciderat. Itaque ſimiliter ſtatuit, eſſe Achivis Græciam repetendam, auſpicia ibi inſtauranda, et cum ipſo Palladio avecto, ut reſtituatur in ſedem ſuam, revertendum.

180. 181. Et nunc quod in Græciam redierunt, hoc eo pertinet, eo conſilio factum eſt, ut parent—ſed poëta exquiſite medium orationis membrum neglexit. *arma parant*, h. e. opes et copias bellicas inſtaurant, *deos parant comites* factis ſacris placatos.

182.

Inproviſi aderunt. Ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio, moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere; nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen inmenſam Calchas adtollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,

182. *aderant* Medic. a pr. m. *omina* bene Heinſ., librorum meliorum conſenſu. vulgo, *omnia*, quod ſane ad intelligendum facilius. Sed v. not. ——183. *Et pro n.* Rottend. tert. *numine rapto* Oudart., ſed *læſo* doctius; nam læſa dea, quod ſuerat rapta.——185. *Hanc adeo* MS. Fabric. cum Mediceo Pierii; niſi hunc eundem Fabricius reſpexit. *tamen* recte, quod vim propriam hic habere, intelliges ex noſtra interpretatione. *immenſum* Goth. tert., ex interpretatione, ut ſit pro immenſe.——187. *Neu recipi* Priſcianus lib. XVII cum codd. aliquot. *in portis* ſec. Moret. *nec duci* primus Moret. *poſſet* Priſcian. ibid. c. Gudiano et al.——188. *Nec* alii. Sed in his varietas MSS. ad faſtidium. *teneri* Priſcian. l. c., vitioſe.

182. *Ita digerit omina C.*, h. e. hanc auſpiciorum petendorum rationem præſcribit, aut, quod melius, ita *omina*, monſtra v. 171 h. e. oſtenta. *digerit*, ordinat, interpretatur Calchas. Sic Servius quoque accepiſſe videtur.

183. Interea *moniti*, Calchantis monitu, Palladii vice, quo rapto deæ ſibi iram conflavere, ad ſacrilegium expiandum, *hanc effigiem*, hoc equi ſignum, ſtatuerunt; quod quatenus Palladi poni potuerit, quæſitum eſt Excurſu III ad v. 15. 16.

185—188. Quam ornate, ſi ſingula expendas! Ne tamen votivus hic equus in urbem inferri, et pro numine tutelari ſtatui poſſit, ad tantam magnitudinem Equum fieri (ad tam ingentem molem extollere et tantum, ut ad cœlum pertingere videatur) juſſit Calchas. Etiam in membrorum ordine et collocatione poëtam agnoſcis. *antiqua religione*, h. e. ea, qua furreptum Palladium antea coluerant; ne nunc pro Palladio Equus haberetur, quo cultu demerita et propitia reddita Pallas eandem, ut ante, tutelam colenti populo præſtaret. cf. Serv.

189 ſqq. Melius hæc quam apud Tryphiod. 288 ſqq., ſi conferre lubet.

Tum magnum exitium (quod di prius omen in ipſum
Convertant!) Priami imperio Phrygibuſque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram adſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopea ad mœnia bello
Venturam, et noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris multoque tremendum

190. *excidium* Priſcian. ibid. alter Hamb. et Voſſ.——191. *convertent* Puget. *Phrygiis* Hamb. pr. cum aliquot codd. Pierii et fragm. Vatic. antiquiſſimo. Burmannus laudat Drakenb. ad Sil. VIII, 243. *Frigibus, Frugibus* male ſcribitur.——192. *veſtris manibus* Parrhaſ. et Ven. cum Goth. tert.——197. *magnam* Hamb. pr. *Pelopea* Heinſ., recte, cum Mediceo et Schol. Statii. adde Goth. ſec. Vulgo *Pelopeia*, quod et ipſum bene ſcribitur, ſed non h. l. *ad Pelopeia* ſec. Hamb., interpolate.——194. *in noſtros* Witt. *et veſtros* Bigot.——196. *coactis* Heinſio acceptum ferendum, qui Medicei optimorumque codd. et Grammaticorum, Servii inprimis, forte et Donati auctoritatem recte ſequutus eſt. Probat quoque [Tyrwhittus apud] Daweſ. Miſc. crit. cum Burgeſſ. V. C. p. 386. Sic et Pomponio lectum et infragm. Vatic. Illuſtrat *lacrimas coactas* Heinſ. et h. l eas defendit ipſa rerum ratio ac veritas. Vulgo *coacti*, ſicque omnes Pierii.——199. *Hoc aliud* Donat. *miſeris majus* pr. Hamb. *timendum* idem. vulgata eſt apud Nonium in *tremere*.

192—194. Sin a vobis in urbem inductus eſſet equus, Trojanos, converſis fatis, Argos eſſe bello petituros et exciſuros.

195—198. Egregium epiphomena, incluſum ſententia aliqua inprimiſque ad miſerationem aptum. *Achilles Lariſſæus* ſimpl. Theſſalus; alias non ſatis accurate; nam Lariſſa tum Achilli non parebat, ſed Letho; et a Pelaſgis habitabatur. v. Iliad. β, 840 ſqq. *mille carinæ* numero paullo craſſius expreſſo, ut ſolent poëtæ. v. Popium ad Iliad. β. Barneſ. ad Eurip. Androm. 106. Muncker. ad Hygin. 97 fab. etiam Cerdam ad h. l. et Urſin. nuper quoque Wernſdorf. V. C. P. M. T. IV, p. 645.

199. Sequitur locus de *Laocoonte*,

Objicitur magis, atque inprovida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta

200. *Objicitur monstrum* Bigot. Sed id jam peti poterat ex 171. *Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.* Sed *aliud* est alia res. *ac impr.* Leid. un. ——201. *Laucoon, Lacboon* in Gothanis; et sic sine dubio etiam in aliorum libris fuit. Ita enim fere libracii. v. sup. 41. cf. ad Petron. 89, v. 19 et 43. Burm. Anthol. lat. lib. I, ep. 110. *Neptuni* Bigot. et a m. pr. Hugen. a sec. Hamb. pr. Sed alterum doctius. ——202. *taurum immensum* sec. Hamb. *ingentes m. ad aras* Goth. pr. Porro *sollennis sacerdos* olim junxere viri docti. v. Pompon. Sabin.; at cf. not. ——203. *a Tenedo gemini* Hamb. pr., quod mollius.

coonte, in quo animadvertendum, quam accommodate poëta omnia ad terrorem extulerit quem ostentum hoc injicere Trojanorum animis debebat. Vide v. 288 sqq. Vid Excurs. V ad hoc v.

199. Homericum locum Iliad. β, 305 sqq., quo Nestor ostentum Achivis Aulide occlusis objectum memorat, Virgilio ante oculos fuisse, conjectura est ingeniosi viri, *Herderi* (*Critische Wälder* P. I, p. 98 sqq.). Res ipsæ inter se satis dispares esse videntur; formulæ tamen, qua orditur uterque narrationem, est aliqua similitudo. *objicitur* eleganter, ut de ostentis et rebus miris vel inopinatis, pro, *evenit*. *improvida pectora*, h. e. Trojanos, qui tale quid non præviderant. Repentinum et inopinatum prodigium, quod adeo tanto magis animos turbat ac percellit. cf. Cerda.

201. 202. *Ductus sorte*. Sive ex historiis hoc habuit, interemto enim Neptuni sacerdote ex aliis, ut mos erat, sacerdotibus Laocoon, qui Apollinis erat, forte obtingente, Neptuni sacra curabat, cf. Serv. ex Euphorione; Sive unum sacerdotii adipiscendi modum e pluribus posuit, ut poëta. Quod autem in his adjunctis paullo copiosior est, in eo artem poëtæ agnosce; facit enim expectationem. *aras sollennes* dixit docte, ad quas sollenne sacrificium parabatur; ut *sollennis circus*, in quo sollennes ludi habentur, Ovid. V Fast. 597: *sollennia theatra*, I Art. 133: *campus sollennis*, Claudian. de VI. Cons. Hon. 5. Cæterum, quod in primo statim lætitiæ publicæ tumultu de sacro, Neptuno faciendo, cogitatur, mirum videri potest. Videtur hoc Servio obversatum: *mactabat*, inquit, *scilicet, ut Græcis mala naufragio provenirent*. Potest tamen simplicior ratio reddi, ut soluta obsidione inter cæteros deos etiam Neptuno sacra parata sint χαριστήρια, et quidem in ipso littore, ut et ap. Hygin. 135 *ut sacrum faceret Neptuno ad littas*; et sic alibi ap. Homer. Neptuno sacra fiunt.

203—209. Ornatissimus locus.

(Horreſco referens) inmenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt: 205
Pectora quorum inter fluctus adrecta jubæque
Sanguineæ exſuperant undas: pars cetera pontum
Pone legit, ſinuantque inmenſa volumine terga.
Fit ſonitus, ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardentiſque oculos ſuffecti ſanguine et igni, 210
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

mollius. *geminæ—angues* pr. Moret., ut ſolet nonnunquam. Sed uni libro tali in re non parendum.——205. *incumbent* Mentel.——206. *erecta* pr. Hamb. et Bigot., quod vulgare. cf. not. ad 173. *arrepta* Goth. tert. ut ibidem codd.——207. *ſuperant* omnium librorum lectionem eſſe apparet, præter recentem Venetum Heinſii. Nam Pierius nec ipſe in ſuis codd. aliud invenisſe videtur, et *ſuperant* etiam in priſcis edd., quas evolvi, extare vidi, præterquam in Juntinis et Stephan., in quibus vulgaris lectio *exſuperant* comparet, ut ex Aldina adeo primum profecta eſſe videatur. Mireris itaque, cur eam Heinſius retinuerit. Sed varianda forte viſa oratio propter v. 219 *ſuperant capite et cervicibus altis*. *ſuperant undis* nonnulli Pieriani; alterum tamen, *ſuperant undas*, doctius arbitror dictum. ——208. *Pone ſecat* Zulich. a m. ſec. *ſinuantque* ab Heinſio revocatum ex Mentel. pr. et aliis pluribus; etiam Pierianis, adde Goth. ſec., ut *terga ſinuant* abſolute dictum ſit, pro ſinuant ſe; cujus formæ multa exempla ad h. l. congeſſit. Sic modo *ſuperant*, inf. 229 *inſinuat*, 235 *accingunt*, et infinita apud ipſum Virgilium. Vulgo *ſinuatque*, etiam in Serv., ut Georg. III, 192 *ſinuatque alterna volumina crurum*.——209. *ſolo* alter Menag.—— *ſuffecti* vel *infecti* Zulich., male. *igne* alii multi. v. ad Valer. Fl. I, 822 Burm.

cus, *incumbunt pelago*, præclare pro innatant, ſed cum ſignificatione magnitudinis. *jubæ ſanguineæ*, φόνιαι, hydrorum, nam hoc genus intelligendum, fulvæ barbæ ſeu comæ. cf. Cerda ad h. l. Ap. Homer. Iliad. β, 308 δεάκων δ' ἐπὶ νῶτα δαφοινός. *exſuperant undas*, eminent ſupra mare. *legit pontum* egregie de veſtigiis inceſſus lenis vel tractus in ſuperficie. *ſinuantque i. v. terga*, h. e. pars poſterior ſerpentum ſinuat ſe in immenſum volumen, ſpiram. v. V. L.

209—211. Etiam hæc valde ornata. *arva* pro littore. *ſuffecti*, h. e. oculis ſuffuſis ſanguine, rubentibus. *ora ſibila*, ut Ge. III, 421 *colla ſibila*, συρίζοντα. *Lingua vibrans* et *lambens*, λιχμῶσα, in præcipuis eſt ornamentis poëticis, quoties de ſerpentibus agitur: cf. Heſiod. Θ. 826: Sc. 235. De hoc ipſo ſerpente, de quo noſter loquitur, ſed minus ornate,

Diffugimus viſu exſangues. Illi agmine certo
Laocoonta petunt: et primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Inplicat, et miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum, auxilio ſubeuntem ac tela ferentem,
Conripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: et jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite et cervicibus altis.

212. *exanimes* Oudart. *ex agmine* Sprot. *agmine cepto* pr. Moret. a m. pr. *agmine facto* tres ap. Burm., quod ſcilicet et alibi occurrit.——214. *jam amplexus* Rottend pr. *complexus* Moret. fragm. *complexus* Hamb. pr. perpetua variatione.——215. *teneros m. d. artus* Vir doctus conj. in Obſſ. Miſc. Crit. T. I, p. 29. IV, p. 29, quia puerorum corpora. Et ferri ſane id poſſit. Sed poëtæ aliter placuit. *miſeros artus* exquiſite pro artus miſerorum puerorum.——216. *auxilium* Moret. ſec. et Hugen. *et tela* Bigot. et Hug. *tela parantem* fragm. Moret. et Sprot.——217. *collo bis* alter Menag.——219. *collo* unus Guelpherb. in Collect. Sax. *et crinibus* Voſſ. *alte* Goth. ſec.

nate, Quintus XII, 448 ἐπισμαράγησε δὲ πόντος Νισσομένων, καὶ κῦμα διΐσατο· τοὶ δ' ἐφέροντο, Αἰνὸν λιχμώοντες. Cæterum ſimilia de ingentium draconum allapſu plura ſunt poëtarum loca (cf. Cerda), ut de draconibus ab Hercule puero et a Cadmo interemtis, comparanda illa quidem non ſine fructu, ſi otio abundes, ita tamen, ut judicium in cognoſcendo rerum dilectu, varietate narrationis et ſuavitate, acuas, non, ut inanem lectionis copiam oſtentes jejunamque inde verborum rerumque ſimilium copiam memoria comprehendas. Ex Virgilio hauſere Ovid. IV Met. 688 ſqq. et Manil. V, 540, 579 de bellua Andromedam, et Valer. Fl. II, 479 ſqq. de bellua Heſionen invadente: Silius II, 584 ſqq. inprimis VI, 149 ſqq. de hydro ad Bagradam cæſo. Adde Statium VI Theb. 506 ſqq. de ſerpente qui Archemorum puerum devorat, et Petron. c. 89. v. 29 ſqq. de eodem monſtro, de quo noſter agit.

212. *Agmine certo*, exquiſita latinitate, pro uterque ſimul deſtinato in eum lapſu.

215. *Implicat*, circumdat ſpiris ſeu nodis ac voluminibus. *morſu depaſcitur*, ἐνιπλέκεται, ornate pro, admordet, devorat (ſic poëtæ, *morſu lacerare, conſumere*); nec aliter intelligendus Lycophronis παιδοβρὼς Πόρκυς. *tela ferentem*, cum telo in manu approperantem. *bis circumdati collo ſquamea*

Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Qualis mugitus, fugit quum ſaucius aram
Taurus, et incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem;
Sub pedibuſque deæ clipeique ſub orbe teguntur.

220. *devellere* Mentel. pr. et Moret. pr. cum aliis vett. ap. Pierium.—221. *perfuſas* aliquot ap. Burm. *ſaniæ* Gud. et Voſſ.——223. *Qualis* Grammaticorum et Codicum auctoritate recepit Heinſ. Vulgo *quales*. Eſt tamen et *qualis* de plurali accipiendum. *mugitus veluti* ap. Macrob. II Sat. 5, at idem lib. VI, 13 *Qualis m.* Apud Lactant. de M. Perſec. 33 vitioſe laudatur: *quales mugitus fingit ſaucius taurus. aram* Heinſ. ex libris, poſt Pierium, probavit. Vulgo *aras*.——224. *ſecurim* per *i* Virgilium ſcripſiſſe, Probi Valerii teſtimonio conſtat apud Gell. XIII, 20.——225. *lapſi* alter Hamb., ſed vid. not.——226. *Diffugiunt* alter Hamb. in Collect. Sax. *Tritenidos* ap. Macrob. IV Sat. 4, et edd. Fabric. et Cuning.——227. *clypei ſub* Franc.

mea terga, cum collum ejus, h. e. omnino ſuperiorem corporis partem, tractibus inferioris corporis ſui bis circumdediſſent, ſuper ejus caput eminent, emicant ſuis capitibus.

220—224. Pro ſerpentibus docte *nodos* ponit; et egregie ad miſerationem facit v. 221, quod *vittas*, infulas ſacerdotis, narrat, *Clamores:* ſuper his v. Excurſ. ad h. v.; ſunt autem præclare comparati ad terrorem animis injiciendum. *incertam ſecurim* non ſatis certo et valido ictu depreſſam. Imitationem Senecæ Agam. 777 *cervice taurus vulnus incertum ferens* laudat Burm. Adde aliam apud Silium V, 64, 65. Sapienter autem bove non quacunque, ſed, ut dignitatem res haberet, bove victima in comparatione uſus eſt; quod jam fecerat Homerus loco, quem ante oculos habuit Iliad. υ, 403—405. Male comparant Iliad. ϱ, 520 ſqq.

225. *Lapſu effugiunt* ornate pro labuntur, ſerpunt; ne *lapſu* nude ſtare putes. *delubra ad ſumma*, Minervæ templum in arce ſumma. Minerva h. l. *ſæva*, irata Trojanis. At Palladium ex arce abreptum ſupra vidimus, v. 164; unde ergo h. l. Palladis ſignum? dicendum ſcilicet, fuiſſe aliud ac diverſum ab illo arcanæ religionis Palladio. cf. Excurſ. IX extr. ad II, 293. *ſub pedibus*, h. e. inter pedes, et poſt clipeum.

Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor: et ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt, ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, et tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
Adcingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, et ſtuppea vincula collo

228. *trema facta* Reg.——229. *expandiſſe* Menag. pr. v. Burm.——230. *ſacrum quia* pr. Moret. *qui ſacrum* Puget.——231. *torſerit* Zulich. 232. *ſedem* Zulich. a m. pr. *ſedis* pr. Moret. *horrendaque* Franc. a m. pr. ——233. *conclamat* tert. Mentel. a m. pr.——234. *diſſidimus* Schol. Cruqu. Horat. III Od. 16 ad v. 13 *diſſidit urbium portas Vir Macedo.* At vulgata retinenda non modo propter librorum conſenſum, ſed et quod doctior et exquiſitior eſt. cf. Markland. ad Stat. I Silv. I, 10 *Hunc neque diſciſſis coepiſſent Pergama muris*, quo in loco, ex Virgilio expreſſo, Marklandi emendationem *diviſis* non bene ſpernit Burm. ad h. l ——235. *operi omnes* alter Hamb. cum Goth. tert. *ſtuppea* ſcribunt optimi.——236. *ſubiciunt* multi, veteri ac ſollenni more in talibus, ut *obicit, obicitur.*

clipeum. Egregie hoc a poëta adumbratum ex eo, quod Palladis ſigna (ξόανα) interdum draconem pedibus adporrectum habent: ut in ipſo illo præſtantiſſimo Phidiæ ſigno in arce Athenarum. v. Pauſ. I, 24.

228—232. *Scelus expendiſſe*, exquiſite, pœnas pro ſcelere, ſacrilegio, in equum, Minervæ donum, commiſſo. *tergum*, v. ſup. ad. v. 50, ubi *latus* et *alvum* dixerat. At variavit ut poëta; et patet *tergum* latius. *ad ſedes*, deæ, h. e. templum, quod in arce erat. *ſimulacrum.* Homericum μετ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον Odyſſ. Θ, 509. *orandaque divæ Numina*, numen ejus exorandum, placandum.

234—237. *Dividimus muros*, exquiſite pro diſſolvere et dirumpere, ut aditus fiat, aut ut h. l. latius pateat; nam de porta Scæa agitur, a qua non longe ſtabat equus; *in* πύλαις, ut Eurip. Troad. 521. *mœnia* h. l. proprio ſignificatu, ut ædificia intra muros ſint. v. Burm. h. l. et Lexica. *accingunt* ſe, v. var. lect. ad v. 208. *rotarum lapſus* egregie pro ſimplici, *rotis*, quæ *labentes* dicuntur poëtis, quando volvuntur —ſic et *intendunt* exquiſitius, quam illigant, innectunt. cf. IV, 506. Cæterum poëtam

Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans inlabitur urbi.
O patria, o divum domus Ilium, et incluta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.

238. *pueri circum* Heinſ. ex optimis codd. Vulgo *circum pueri.*——241. *Ilion inclyta* nonnulli libri et Priſcian. ap. Heinſ. *Ilion et* duo Burm. cum Goth. ſec.——242. *ipſe* Ven. v. Burm. *limine poſte* Exc. Burm.

ad thenſas Romanorum ſuorum ſacramque pompam reſpexiſſe non improbabile eſt.

237—240. *Scandit muros*, h. e. transſcendit, major imago quam ſi portam *intrat*, quæ, murorum impoſitorum et attingentium parte dejecta, erat dilatata, conf. inf. VI, 514. 515, et *machina fatalis*, exitium fatale Trojanis afferens, et *feta armis*, plena armatis viris; ut jam ἐγκύμον' ἵππον τευχέων ap. Euripidem Troad. 11, h. e. ὅπλων, ut ibid. v. 520: ſupra 20 *uterum* dixerat. *gravis* inf. VI, 515 *et armatum peditem gravis attulit alvo.* Locus autem ex Ennianis expreſſus apud Macrob. VI, 2 *nam maximo Saltu ſuperavit gravidus armateis equus—Qui ſuo partu ardua perdat Pergama. Sacra canunt* h. e. hymnos, ut bene Serv.; ſcilicet quemadmodum alias apud poëtas, *canere, dulce, ferale.* Hic, et in toto loco, manifeſta Euripidei chori veſtigia Troad. 522 ſqq. *mediæ urbi*, omnia media dicuntur poſt initia, adeoque tota urbs intra muros; etſi utique per mediam urbem ad arcem ductus eſt equus, ut Palladis in templo collocaretur cf. Eurip. l. c. 540, 1 et Odyſſ. Θ, 504. *minans* ſimpl. ad altitudinem ref. Nam, quæ altitudine ſua ſuper cætera eminent, minari iis dicuntur. cf. Æn. IV, 88 et Serv. Melius autem jungitur *illabitur urbi mediæ, minans*; quam *minans mediæ urbi*, quod tenuius.

241—243. *divum domus*, incertum eſſe poteſt, quo ſenſu dixerit poëta. Proprie tamen urbs ita appellari debet propter auguſta templa et religiones; et ex perſona pii Æneæ hæc acceptio eſt convenientiſſima. Sic et in numo ap. Eckhel. V. C. Numi vet. anecd. p. 170 urbs Germanicopolis Paphlag. dicta eſt ἱερὰ Διῶν· ut et de aliis urbibus dictum meminimus. Cæterum v. 241 totus Ennianus eſſe fertur ap. Servium. Vs. 241. 242 ad omina pertinent, quæ putide exſequitur Quintus Cal. XII, v. 491 ſqq. Expreſſa e noſtro eſſe

Senecæ

Inſtamus tamen inmemores cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, dei juſſu non unquam credita Teucris.
Nos delubra deum miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, et ruit oceano Nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos conplectitur artus.

247. Male ab aliis ad antec. referri *dei juſſu*, monet Burm. *juſſo* Oblongus Pierianus.——249. *per urbes* alter Hamb.——253. *amplectitur* tres ap. Burm.

Senecæ Agam. v. 626 ſq., jam Cerda monuit.

244. *Inſtamus tamen.* Quintus Cal. XII, 419 οἱ δ' ἅμα πάντες Εἵλκον ἐπιξέσαντες etc. *immemores* h. l. improvidi, incogitantes (cf. eund. v. 512 ſqq.), quippe quos monuerant dii tali omine, nec tamen Trojani eorum monitum intellexere. *monſtrum infelix* præclare de Equo portentoſæ magnitudinis, qui exitium urbi erat allaturus. Sic Ciceroni *fatale prodigium portentumque* pro pernicioſo homine.

246. 247. De Caſſandra vate, cui ne nunc quidem creditum et fides habita, copioſius Quintus Cal. XII, 516 ſqq. Tryphiod. v. 346 ſqq. in Tab. Iliaca n. 99, in qua Priamus eum retrahere videtur. *dei juſſu*, Apollinis. res nota. Adi vel Servium h. l. *tunc etiam* int. pro *etiam tunc*. alias languet.

248. 249. *Velare* proprium hac in re, ſuſpenſis ſuper templorum poſtibus coronis ac ſertis, etiam frondibus, infuliſque. Traduxit aliis locis poëta ad quodcunque coronandi genus, etiam victimarum vel ſacerdotum, ſupplicum quoque, ſola corona vel infula ac vitta.

250—253. *Vertitur cœlum.* Circumacto cœlo (quaſi hoc ſingulis noctibus fiat: v. Excurſ. II ad hunc libr.). *ruit* exquiſite pro venit, ſurgit. *umbra magna*, v. ad Georg. II, 338. *M. dolos*, quam ingenioſe adjectum et vere tamen! *per mœnia* nunc eſt per urbem diſperſi. *ſopor ſ. c. artus.* Non moratur poëta in comiſſationibus Trojanorum, quas adtingit tantum v. 265. At vide ineptias Quinti Cal. XIII pr.

254.

Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia lunæ,
Litora nota petens: flammas quum regia puppis
Extulerat: fatiſque deum defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos et pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras

254. *At jam* ſec. Moret. *falanx, phalani*, male in libris. *ibant* aliquot ap. Pierium cum Donato, et probat Heinſius.——255. *tacite* duo Goth. ——256. *flammas tum* pr. Moret.——257. *fatis divum* Zulich. quod malim; nam copula parum commode interpoſita eſt. *fatiſque dei* Gud. pro div. lect. v. Burm.——258. *Danaos utero* Puget.——259. Poſt *Sinon* finita priore ſententia novam ordiendam puto. *Laxat clauſtra*

254. 255. *Phalanx* docte pro claſſe. *tacitæ per amica ſilentia Lunæ* ornate pro noctu. *Silentia noctis* ſæpe apud poëtas; eadem *tacita ſilens, taciturna*. Nunc Virgilius *ſilentia* ad *Lunam* tranſtulit; quod magis etiam poëticum; cumque *ſilentia Lunæ* per ſe dici recte poſſint pro *nocte*, ſive Luna fulgeat ſive lateat; poëta tamen verſu 340 *oblati per Lunam*, ſatis declaraſſe videtur, ſe *lunam* cum ratione poſuiſſe, adoptata eorum opinione, qui Trojam plenilunio exciſam tradiderant. v. laudd. a Burmanno, inprimis vero Vet. Schol. Euripideæ Hecub. 913 apud Urſin. ad h. l. et Petron. 89, 54. 55. Præclare de h. l. egit Burm. Nihil expedierat cum aliis Parrhaſ. Quæſ. per epiſt. I. Sunt ſane etiam *ſilentia maris et ventorum*, et poſſunt illa cum ſilentio noctis conjuncta eſſe; de his tamen poëta nunc nihil memoravit. *amica ſ.* h. e. grata et faventia inſidiis Achivorum.

256. 257. Fax ſublata, ſignum profectionis, e navi prætoria; nunc reditus verſus littus Trojanum v. Excurſ. VIII. *fatiſque d. d. i.: fata deum* ex more, et pro *diis iniquis* fata iniqua dixit, ſc. Trojanis infeſta. *defenſus*, ſervatus Sinon a Trojanis. *Danaos et clauſtra* (in latere fores) *laxat*, ſolito more, uno verbo duobus nominibus adcommodato, proprie diverſis; aperit et Danaos emittit. ἰκλύσας apud Lycophr. 343, quod Brunck. ad Apollon. I, 955 e cod. reſtituit, pro illuſtratione eſſe poteſt: γαστὸς ἰκλύσας ζυγὰ, eſt *ſoluta alvi compage*.

259—264. Vid. Excurſ. III ad h. lib. *ſe promunt*. prodeunt ἐκπόδιν ἐκχύμενοι, κοῖλον λόχον ἐκπερολιπόντες Odyſſ. Θ, 515. *Theſſandrus*, ſeu verius Theſſander, Polynicis et Argiæ f., ſecundum Serv, (*ex Ætolia*

Reddit equus, lætique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes,
Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam:
Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Adcipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

sinu Sinon. Illos p.—Epeos. Invadunt urbem etc. Vulgata distinctio parum commoda. Mox post *promunt* interpunct. mutavi. Porro *Laxat castra* e nonnullis Heins. laudat Burm. ad Petron. 89, v. 7.——260. *cavo se r. promunt* major librorum pars; et sic proprie hac in re dicitur. Enimvero Longob. Pierii, quem etiam Ge. Fabricius respicere videtur, *produnt* habet: quod sane exquisitius, *se prodere*. I que Heinsio illud probatum ad Claudian. IV Cons. Honor. 643, et Ovid. V Fast. 508. *promit* fragm. Moret. *cavo de r. promunt* Leid. cum Goth. tert. a m. sec.——261. *Tisandrus, Thesandrus,, Thersandrus* in libris scribitur et in edd. hic et alibi. In Græcis est Θερσανδρος, ut ap. Pind. Ol. 2, 76. Apollod. III, 7, 2. Paus. IX, 5 et al. Ita et pro *Sthenelus* aberratum *Stenelus, Scelenus, Schelenus, Sthæneus*. Porro *durus* Ven. et Franc. post Longob. Vide Pierium, qui et *divus* e codd. et grammaticis memorat. *divus* etiam a m. pr. fragm. Vatic ——262. *dimissum* alii, ex more. *demissum* Rottend. alter. *Acamas* bene post Pierium ab Heinsio restitutus e libris. Vulgo *Athamas*, perpetua varietate.——264. *Epeos* Heins. e libris, vulgo *Epeus*. Ἐπεύς. Medic. *Epæos*. Gud. a m. pr. cum aliis *Epios*. tres *Epius*. Alii vitiose: *Epyus, Opeus, Ipeus, Ypheus, Epheus, Efeus, Ephius, Epheos*.——265. *somnoque meroque* Hamb. sec. *vino somnoque* Goth. tert. et *sopitam* alter.

Ætolia ait Pompon. ad h. l. et Dictys lib. I, c. 14. adde c. 17. f. leg. *ex Bœotia*). Desideratur sane inter cæteros heroes nomen aliquod clarum; verum Thersander Polynicis f. locum vix tueri potest; cum ubique ille tradatur in pugna cum Telepho in principio b. Trojani cecidisse. v. Paus. IX, 5. Dictys II, 2. Et sic Cypria carmina tradiderant, ut e Proclo MS. didici. Aut itaque alius hic Thersander habendus, aut *Tisandrus* verior est lectio. In Homero neutrum nomen occurrit. De *Acamante*, altero Thesei filiorum et Demophoontis fratre, v. *Interpr.* ad Hygin. f. 108 et h. l. Heins.; de cæteris saltem Servium. *Demissum lapsi per funem*, h. e. delapsi fune demisso. Ex historia hoc acceperat; v. Excurs. III: at egregie ad magnitudinem equi declarandam accom-

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, et dono divum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis, ecce, ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo

268. *erat, cum* fuere qui legerent teſte Guellio; ſed utrumque dici mos eſt.——270. *Inſomnis* una voce, multi ap. Heinſ. *inſomnes* Montalb. *inſompnis* Leid. un.; ſed non inſomnem fuiſſe Æneam patet ex v. 302, ubi *excutitur ſomno*; quod jam Burm. monuit. *in ſomnis* diviſim etiam fragm. Vatic.——271. *refundere* Medic. Pierii. *fluctus* aliquot Pier. *fletus* Hamb. alter, v. inf. 298.——272. *bijugis* Rottend. tert., quod Heinſ. præferebat.——274. *Ei* Medic. fragm. Vatic. Rottend. pr. *heu* alii. Cæterum Gronov. Diatribe Stat. c. 22, p. 124, ordinem verborum ita inſtituendum edicit: *ut quondam erat raptatus.—heu mihi! qualis? q.* Duriſſime.

accommodavit. Itaque emphaſin Quintil. agnovit Inſt. VIII, 3, 84, ubi v. not. et Urſin. ad h. l. *primuſque M.* intelligo, qui primus, inter primos, egreſſus eſt. Argutantur in hoc jam veteres. Vide Sext. Aurel. Victor. G. Rom. c. 1. *doli fabricator.* Sic δόλον pro equo ad inſidias facto Hom. Odyſſ. Θ, 494.

268 ſqq. Locus, cui ſimiles e pluribus poëtis excitari poſſint, quoties per ſomnum ſpecies objicitur, adumbratus videtur ex Iliad. Ψ, 62 ſq., ubi Patrocli Umbra Achilli apparet. Virgilium plane expreſſit Statius V Theb. 265 ſq. et totum locum, qui ſequitur, Seneca Troad. 438 ſq. *mortalibus ægris*, ſane ut alias miſeris, οἰζυροῖς, πολυπόνοις, proprie tamen infirmis. Burmannus feſſos laboribuſque et curis diurnis fatigatos interpretatur. *ſerpit*, quando latenter membris infunditur, Serv. *raptatus*, v. ſup. I, 483. *ater* plus quam reſperſus, inquinatus. cf. verſus Homericos Iliad. χ, 401 ſqq. *tumentes*: οἰδᾶν ſimiliter in fabula Œdipodis.

274—279. Nobiles verſus ex eo loco ducti, qui magnos adfectus habere ſolet, fortunæ priſtinæ et præſentis comparatione. Similia loca congeſſit Cerda. Verſum 274 Ennii eſſe Servius docuit. *qui redit* pro qualis redibat, paullo inſolentius; inf. 279 *accepit*, pro acceperat; græca, ſaltem Homerica, ſtructura, qua tale tempus ponitur. *exuvias A.*, arma Achillea Patroclo detracta. *Danaum puppibus*, in naves Achivorum, reſpicit ναυμαχίαν Iliad.

Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos ſanguine crinis,
Volneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Adcepit patrios. Ultro flens ipſe videbar
Conpellare virum, et mæſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Exſpectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi adſpicimus! quæ cauſſa indigna ſerenos

275. *exuviis* aliquot ap. Pier. et Burm. *indutus* aliquot apud utrumque. *Achilli* Heinſ. cum melioribus etiam h. l. Vulgo *Achillis* et *Achillei*. cf. ſup. I, 30.——276. *jaculatum* Goth. pr.——277. *et* abeſt Franc. *concretoque* qu. Moret. *et concreto ſ.* Menag. pr. a m. ſec., quod vulgarius eſſet. conf. Burm.——278. *Vulnera illa* Leid. *vulnera et illa* Bigot. *vulneraque ipſa* Franc. et Witt. Stat. III Theb. 364. *Vulneraque iſta ferens putri inſiccata cruore*.——280. *Incertas exp.* fragm. Moret. *mæſtas promere* Exc. Burm. et Menag. alter a m. ſec. *has promere* Bigot. *effundere* Menag. pr. Moret. qu. Vulgata eſt apud Nonium in *mæſtas*.——281. *Dardanide* alter Hamb. et Franc. cum Goth. ſec. et tert. *Dardanidum* aliquot Pierii. *ſpes o ſanctiſſima* Schol. Cruqu. Horatii I Sat. 7 et IV Od. 5. Sed vulgatam etiam Macrob. IV Sat. 2 habet. *fidiſſima* ſcribunt codd. antiquiores ap. Pierium, et in uno *firmiſſima* vel *fortiſſima*.——283. *quem te poſt* Zulich. *multa dierum* Gud. a m. pr. *poſt tanta* unus Guelph.——284. *per varios* Oudart., ut lib. I, 628. *poſt hominum varios u.* Bigot.——285. *accipimus* Hamb. pr. et Goth. tert. a m. ſec. Et poteſt exquiſitius videri. *ſeverus* Hugen. a m. ſec.

Iliad. ν ſqq. et π, 122 τοὶ δ' ἵμβαλον ἀκάματον πῦρ Νηυσὶ θοῇσι—. *concretos ſanguine crines*, fœdum quidem, ſed quod horrorem non minus quam miſerationem facere queat. Porro *vulnera* omnino in pugnis cum Achivis factis accepta, non, ut ap. Servium, cum extinctus Hector male ab Achivis haberetur Iliad. χ, 369.

282—286. Quaſi immemor cædis Hectoris, eum objurgat, quod tam diu abfuerit et nunc demum ad auxilium Trojanis ferendum adveniat.

Fœdavit voltus? aut cur hæc volnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:

286. *et cur* Leid.——287. *Ipse* Montalb. *nec quærentem me* sec. Hamb. *nec me remoratur vana querentem* Menag. pr. *fata moratus* ed. Ven.——288. *de p. fundens* Parrhas.——289. *Heus f.* Leid. un. *tete* corr. Cuning. *eripe telis* Dorvill.——290. *a* deest Dorvill. Menag. pr. et Mediceo Pierriano. Adde Goth. tert. In secundo *Alte a. c. alto culmine* superscripto *a* fragm. Vatic. *ab c.* Leid. unus. Dorvillius bene conj. *ruit alta a culmine Troja*, quod significantius est, et sic Acronem legisse, Jani V. C. vidit ad Horat. IV Carm. 6, 3 et Homer. Iliad. *v*, 773 ὤλεσε πᾶσιν κατ' ἄκρης Ἴλιον αἰπεινήν. adde Iliad. *o*, 557. 558.——291. *Priamo patriæque* sec. Hamburg. *datum est* Witt.——292. *possint* alter Rottend. Olim distinxere nonnulli *—defendi possent etiam, hac d.* pro adhuc. v. Serv.

Etiam in his Ennium ante oculos habuit, cujus versus ap. Macrob. VI, 2 *O lux Trojæ, germane Hector! Quid ita cum tuo lacerato corpore miser? Aut, qui te sic respectantibus tractavere nobis? Lux* autem non ad gloriam referendum, sed de *salute* accipiendum, si quidem ex Homerico φάος expressum, quo is hoc sensu plerumque utitur; excepto forte loco Iliad. Ϛ, 282. *ut te p.*, ὡς, h. e. qui, quomodo. *defessi* cladibus, ut eleganter poëtæ v. c. Horat. II Carm. 4, 11 *Tradidit fessis leviora tolli Pergama Graiis. fessenos fœdavit v.*, quoniam et *ræda tempestas* proprie dicitur. cf. Serv.

290. *Ruit alto a culmine T.* (etiam inf. v. 603) ex Homerico, quod sæpius occurrit, κατ' ἄκρης. cf. Var. Lect. Videtur tamen hoc paullo diverso modo dictum. Ad 291. 292 cf. inf. XI, 288. 289. Habet patria et Priamus omnia, quæ a te ad ipsum defendendum fieri ac præstare poterant. *etiam hac*, δεικτικῶς, Hectoris manu, h. e. mea.

293. *Penates* sunt Trojæ publici, patrii dii, urbis tutela. Vid. Excurs. IX ad h. v. *Sacra* et *Penates* possunt pro eadem re haberi, ut illa, quibus generis notio inest, declarentur per hos. Sic mox v. 320 *Sacra manu victosque deos—trahit*. Et sic sæpe *sacra* universe, de deorum simulacris, etiam de his ipsis Penatibus. v. c. Ovid. Fast.

Hos cape fatorum comites: his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait: et manibus vittas Veſtamque potentem
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis atque magis, quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus arboribuſque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, et ſummi faſtigia tecti

294. Heinſ. diſtinguere volebat: *his mœnia quære magna*, *p.* et ita in Witt. erat. Contra Burm. diſputat magis ſubtiliter quam vere. Declaranda res ex eo, quod elegantior loquendi modus, ſi epitheton vel adjectivum poſt relativum ponitur: *mœnia, quæ magna*, pro vulgari, *mœnia magna, quæ*.——295. *qui* Longob. et alii ap. Pier.——297. *affert* duo ap. Burm. v. ad Georg. IV, 311 et ad Ecl. VIII, 64.——298. *m. ſletu* Leid. unus. v. ſup. 271.——299. *at magis* Medic. a m. pr.——300. *obtexta* Guelpherb. un. in Collect. Sax., non male.——301. *concreſcunt* cod. antiquiſſimus Pierii. Videtur Heinſ. etiam *crebreſcunt* inveniſſe. cf. Burm. *que* abeſt Franc. *irruit* Goth. tert., male. *ingruunt* bene de iis quæ accedunt, propiora fiunt. *error* pro *horror* pr. Moret., perpetua aberratione.

Faſt. I, 527. cf. Cerda. Mox tamen v. 296. 267 *vittas Veſtamque et ignem ſacrum* memorat, quæ omnia cum Penatibus aſportavit; an hæc per *ſacra* declarare voluit? *Vittas* religioſe poſuit, cum *Veſta vittata* (non enim ad Palladem vittæ referri poſſunt, quod Burm. fecit) aut *cum vittis* dicenda eſſet. vide ſup. ad v. 168 *Virgineas auſi divæ contingere vittas*. *Fatorum comites* quanto potentius, quam, *errorum, viæ, caſuum!* *Mœnia* int. urbem Lavinum. *magna* dixit reſpectu Romæ inde oriundæ; ut et III, 159.

298—301. Interea *urbs miſcetur luctu*, h. e. in urbe miſcetur *luctus*, ejulatus, clamor, (mox v. 301 *ſonitus*) *diverſus*, a diverſis urbis partibus. *domus ſecreta receſſit* ornate pro, eſt ſecreta, remotior a littore et porta Scæa, eaque parte, qua Achivi urbem ingreſſi erant. Statii imitationem notat Burm. Theb. V, 242 *et ſi lata receſſit Urbe domus*.

302—308. *Adſcenſu ſupero*, pro adſcendo, ornate, in re tenui. Comparantis et comparati ratio primo intuitu non ſatis aperte declarata eſſe videtur. Latet autem in illis: *ar-*

Adſcenſu ſupero, atque adrectis auribus adſto:
In ſegetem veluti quum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſilvas: ſtupet inſcius alto
Adcipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Volcano ſuperante, domus: jam proxumus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.

305. *ſaxi de vertice torrens* Schol. Horat. IV Od. 14 ex v. 308 *ſaxi de vertice paſtor. montano a vertice* Bigot. ex VII, 567 *et torto vertice torrens. rapidos* pr. Moret. et Franc. *a flumine* Moret. tert.——306. *hominumque labores* pr. Hamburg. pro div. lect. ex I Georg. 118 *hæc quum ſint hominumque boumque labores Verſando terram experti—laborem.* Voſſ. et fragm. Moret. *bovumque labores* fragm. Vatic.——307. *ſedet* pro *ſtupet* Quintil. VIII Inſt. 6, memoriæ vitio.——308. *aſpiciens* Sprot. pro var. lect.——310. *alta* Hamb. ſec., ut ſæpe alias.——312. *Uchalion* Rottend. ſec. In aliis codd. alio modo vitioſe. *Sigeoque igni* Parrhaſ.

rectis auribus adſto, et *ſtupet accipiens ſonitum*: ſive ut in his: *arrectis auribus adſto*, ſtuporem ſimul cogites et jungas: *adſto, —veluti—ſtupet paſtor*; vel, quod melius, ut ſic componas: *adſto arrectis auribus*, aures arrigo, veluti paſtor *accipit ſtupens ſonitum*. Quæ ſequitur, comparatio adumbrata eſt ex Iliad. β, 455. 456. λ, 155 ſqq. et Iliad. δ, 452—455. adde ι, 87 ſq. λ, 492 ſqq. Lucret. I, 282—290. Conf. inf. 496 ſq. Georg. II, 304 ſqq. Æn. XII, 523 ſqq. et X, 405 ſqq. Argutantur in comparandis locis Macrob. Scalig. Cerda. Dicendum ſimpliciter, poëtam Homeri inventa egregie ſuis verbis reddidiſſe et ornaſſe. Niſi forte in hoc reprehendendus videri poteſt, quod *ex Æneæ narrantis perſona* talis comparatio non ſatis commode intexta ſit. Quod et Wartono ita viſum video. Sed illius narrantis recordationem ſuavitas narrationis jamdudum animis audientium excuſſit. *furentibus auſtris* dicit ut poëta pro, ventis flantibus. *torrens*, χείμαῤῥος, *rapidos montano flumine*, auctus aquarum colluvie e montibus. 308. Iliad. δ, 455 Τῶν δέ τε πηλόσε δῦπον ἐν ἤρεσιν ἔκλυε ποιμήν.

309—313. *Tum vero m. fides* ornate, uti *rebus fides fieri* dicitur eventu. manifeſta jam

res

Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec ſat rationis in armis;
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi. Furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad limina tendit.

315. *et currere* Sprot. *ad arcem* Moret. pr.——317. *Præcipitat* Gud. *præcipitent* ſec. Hamb——318. *Achivom* Heinſ. e Medic. et Gud. Vulgo *Achivum*. *Achivis* pr. Menag. Sprot. et alter Hamburg.——319. *Pantus*, *Panteus*, *Pantheus*, *Phantheus*, hic et mox vitioſe in MSS. Eſt Πάνθους et Πάνθους. In Sprot. *Panthoys* et mox *Panthoy*, expreſſa enuntiatione græca. v. Heinſ. *Otriades*, *Otyriades*, *Ostriades* male vulgo hic et infra. Ὀθρυάδης.——320. *jactos* tert. Rottend. *victus* Gud., ſed v. Burm.——321. *curſumque* Moret. qu. et ſic legebatur Servii ætate. *curſuſque* Menag. pr.

res erat. Alii interpretes aliter. *Deiphobi* domus prima incenſa; duxerat enim Helenam poſt Paridis mortem, ut jam Servius. cf. Quint. Cal. XIII, 354 ſqq. Odyſſ. ϑ, 517 ſqq., qui locus fundus fabulæ. cf. Exc. XII. proxima domus Ucalegontis, qui e principibus erat et in conſilio Priami Iliad. γ, 148. *Sigea i. f. l. relucent*, proſpicienti ex urbe per tenebras. cf. Quint. ibid. 464 ſqq. *lata* cum dilectu h. l. poſitum: nam late relucet mare circa promontorium Sigeum. cf. Cerda. Male, puto, Servius et Pompon., quod illic fretum Helleſpontiacum incipit dilatari. Denique *tubarum clangor*, Euripidis et Tragicorum exemplo, memoratur, etſi Iliacis temporibus nondum fuere tuba et lituus.

314—317. *Nec ſat rationis*, h. e. parum conſilii, *in armis*, nec mihi ſatis ipſi conſtabat, quantum his armis profuturus eſſem captæ et incenſæ jam urbi. *ardent animi glomerare manum bello*, ardeo, hic unus impetus erat, colligere milites ad pugnam, et cum iis *(cum ſociis)* in arcem ad regem concurrere. 317. et illa una cogitatio animum ſubit, quam pulchrum ſit, fortiter pugnando mori. cf. Georg. IV, 218.

318—321. Panthus ſacerdos

Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus arcem? 322
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:

pr. et Witt. Eadem varietas et alibi. v. Burm. Utrumque autem recte etiam in poëta dicitur, videtur tamen *curſum* remotius a vulgari eſſe—*ad litora* pauciſſimorum librorum videtur eſſe lectio; unum Hamburg. pr. laudat Heinſ. Cæteri, quotquot inſpecti ſunt, etiam e noſtris unus (in duobus *lumina*) et vett. edd.; porro Servius, Donatus, Pomponius, *ad limina* præ ſe ferunt: quod adſtipulante Brunckio recepi. Alterum illud ex ſollenni lapſu in h. v. ortum videri poteſt, et ſubiiſſe primum Aldinam; unde in Juntina, quam ex illa expreſſam conjicio, et in al. excuſum video. At eam deſeruit Rob. Stephan. Conſenſum librorum firmat ipſa rerum ratio et ordo. Nondum conſilia exſequi cœperat Æneas: vide v. 314—317, antequam domo exeat, ecce tibi offert ſe ei Panthus, qui ad ejus domum, quippe in remota urbis parte ſitam (vide v. 299. 300) confugiebat. Forte et hoc ipſum poëta ad Æneæ pietatem retulit, ut religionum miniſter ad eum confugiat. Pomponius hæc habet: limina *domus meæ: in hoc auctoritas et dignitas Æneæ videtur.* Servius autem: *Æneæ et religio laudatur et virtus. limina* igitur ipſa re ſatis definita, quod ſint Æneæ. Sic XI, 267. Quæ pro altera lectione dici poſſint, v. ap. Burm.——322. *Quo res ſ. loci?* pr. Rottend.; ſed v. Burm. Idem vir doctiſſimus conj.: *qua prendimus arcem?* qua via, ratione, ad arcem pervenire poſſumus? Mihi quidem hoc tenuiter dictum videtur; et adi notas. *qua tendimus arcem* conj. Jo. Schrader.——323. *eram gemitu, cum* diſtinguit Leidenſ.

dos Apollinis, cujus templum erat in arce. Ponunt autem poëtæ primo loco continens, tanquam latius: *arcis Phœbique ſ. Panthus* inter primores Trojanorum eſt Iliad. γ, 146; filii ejus Polydamas et Euphorbus, Πανθοίδαι, ſæpe Homero commemorati. Nunc Othryos filius ille editur. Sacerdotis perſona ducta ex Iliad. ο, 522, ubi Apollo Panthi filium, Polydamantem, tuetur. Adde inf. v. 430. Fabula de Pantho, Delphis abducto, quam Servius memorat, etiam ap. Euſtath. p. 900 l. 47 occurrit, ſeriorum forte poëtarum commentum. Etiam mox genus primo loco, *ſacra*, et tum finitius, *deos*, h. e. ſimulacrum Apollinis. cf. v. 293 *Sacra ſuoſque—Penates.* Non ignoro, vaſa et utenſilia ſacra ab aliis intelligi. At *victos* quam invidioſe! Deorum autem ſimulacrum in excidio templi et urbis ex more ſecum ferre et ſervare ſtudet ſacerdos, ut Æneas Penates, ne in hoſtium poteſtatem veniant. Nota res eſt, ſed ſemel monenda. *trahit* cum dilectu poſitum pro ducit.

322. Fruſtra laborant in interpretatione, qui *arcem* de Pergamo

Venit ſumma dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ. Fuimus Troës: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit. Incenſa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet,
Inſultans. Portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis.

324. *ineluctabile fatum* Macrob. V, 1 recitat; ex lib. VIII, 334.——*inevitabile tempus* ed. Ven., quod et in Witt. Cod. ſupraſcriptum.——325. *Dardanidæ* Moret. tert. *Ilion* nonnulli, ut ſup. 221.——326. *omina* Bigot. pro var. lect. Et ſunt, quæ pro hac lectione dici poſſint. cf. ſup. ad 178. Transferuntur enim auſpicia, et auſpiciorum habendorum jus, cum imperio; ſed argute magis, quam vere.——328. *mediiſque* aliquot ap. Burm.——329. *fudit* nonnulli codd. Heinſ. et Burm., nec male hoc. Servius vulgatam lect. intepretatur; et habet *fundit* grandius quid, quam *fudit*. Nimis argute τὸ *fundere* h. l. a partu repetunt, quia v. 238 *feta armis*. Eſt ſimpl. emittit. Odyſſ. 9, 515 ἐκπάγλως ἐχύμενοι. *que* abeſt Regio. *victorque Sinon* conj. Waddelius; ſed v. Burm. *victor*, propoſiti effector, recte interpretatur Servius——330. *Exſultans* Menag. pr., quod minus eſſet. *alii portis* ſec. Moret. et Leid. unus. *portiſque alii* Menag. et Sprot. *alibi patentibus* Gud. *alii patentibus* Rottend. a m. pr. *alii in bipatentibus* Leid. et Moret. tert. *aliique petentibus* ed. Venet.——331. *umquam* Heinſ. cum libris potioribus; alii, ut vulgo, *nunquam*, quod et Priſcianus lib. XVII habet. Sed totum verſum abeſſe malim: quot enim ex illis millibus per decem annos cæſos eſſe putare licet! Etiam Jac. Bryant. V. C. ſuſpectum habebat verſum. Ut defendas, dicendum: alii ad portas ruunt, tanto numero, ut vix plures prima ſtatim profectione e Græcia exiiſſe putares.

Pergamo accipiunt. Optimum factu, ut *arcem* pro perfugio accipias: quo confugimus?

324 ſqq. Admirabilis oratio, gravitatis et doloris plena, et ea quidem ſacerdotis Apollinis, et in tali rerum conditione! Euripidis illa Troad. 581 ſi reſpexit poëta; Πρίν ποτ' ἦμαρ. Βίβαντο ὄλβος. Βίβαντο Τροία, quantum ille de ſuo attuliſſe videri debet!

326. *Ferus Juppiter*, ut alias *ſævus*, h. e. iratus, crudelis. *omnia Argos tranſtulit*, Argivis victoriam et rerum ſummam permiſit, Troja nunc everſa.

329—335. *Mediis in mœnibus*, in media urbe, nam in arce. cf. 240. 252. *incendia miſcet*,

Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, et cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Othryadæ dictis et numine divom
In flammas et in arma feror, quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Rhipeus, et maxumus armis
Epytus: oblati per lunam Hypaniſque Dymaſque:

332. *Obſidere* ſec. Morct. et Goth. tert. a m. pr. inf. v. 450.—— 333. *oppoſitis* Gud. cum magna parte codd. Heinſ. et Pierian., quod Heinſio non diſplicebat. Etiam Pomponius *telis oppoſitis* exponit. Videtur tamen alterum, quod etiam Goth. pr. et ſec. habent, exquiſitius, poëticaque adeo dictione dignius eſſe. Adhæſerat *s* ex ſequenti voc., v. Burm. *ferrea acies* Hamb. pr., v. Heinſ. *ſtat pernicies* nonnulli codd. ap. Pierium cum Donato. *ſtant* Goth. ſec. *umbone coruſco* ed. Ven.——335. *reſiſtent* ſec. Rottend.——338. *quod fr.* Gud. *quo gemitus* Dorvill. et Witt. *in æthere* ſec. Hamb. *ab æthere* pr. Moret.——339. *ſociis* Menag. pr., ſed Ecl. VI, 20 *addit ſe ſociam.* Mox *Ripheus, Repheus, Rypheus*, ſcribitur Ῥιπέυς eſt. Quæ ſequuntur, obſcura nomina ſunt, nec in iis morandum, *maximus annis*, quod a nonnullis legi Pierius et Ge. Fabricius teſtantur, interpolatum per eos, qui v. 435 *Iphitus ævo Jam gravior* meminerant, quaſi idem cum Epyto eſſet.——340. *Epytus*, Ἤπυτος, ex libris Heinſ. reſtituit. Medic. *Æpitus* (Æpytus, Αἴπυτος non minus recte diceretur), in aliis vitioſe: *Epitus, Epithus, Ephitus, Æphitus, Iphytus, Et Pythus:* et mox *Hyphanis, Hipanis et Dimas, Dumas.* cf. inf. 394. *oblecti* Wall. a m. pr. *per lucem* conj. Waddelius; at v. Burm. Forte autem ſuavior junctura erit, ſi interpungas: *addunt ſe ſocios Rhipeus et—Epytus, oblati per Lunam, Hypaniſque Dymaſque Et lateri agglomerant noſtro.*

miſcet, plus, quam promiſcue, paſſim, facit. ita *miſcere cædes.* hærent in h. v. interpretes. *alii,—millia quot*, h. e. tot millia, quot eorum etc. pro vulg. reliqui omnes. *partis bipatentibus*, ornatius, quam ſimpliciter patentes, apertæ. Intelligendæ autem portæ Scææ. cf. ſup. v. 266 *portiſque patentibus omnes Accipiunt ſocios. Obſedere oppoſiti* ornate et hoc adjectum. *ſtat—ſtricta* pro ſtricta eſt; *ſtat*, quippe ſublatus et erectus enſis. *cæco Marte*, nocturno prælio, quo cerni ac diſcerni hoſtis nequit.

336—338. *Numine divum* tamquam a deo aliquo actus—in medium incendium et pugnas ruit. *Erinnys*, quæ ante *Furor*, h. e. animi impetus.

341—346.

Et lateri adglomerant noſtro: juveniſque Coræbus
Mygdonides. Illis ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat,
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in prœlia vidi;
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra

341. *glomerant* Reg. *Coræbus* unice vere; ab Heinſio reſtitutum ex Κόροιβος. Vulgo fere *Choræbus, Chorebus, Corebus.* Puget. *Thorebus.*——342. *Mirdonis* Goth. tert. in litura. *illis qui* ante Heinſ., qui Medicei et vetuſt. libb. (adde Servii) auctoritate *qui* ſuſtulit; ut jam Pierius e ſuis libris auctor fuerat. Suadet idem poëtici ſermonis genius. cf. ſup. ad I, 378. *illis qui Trojam* Parrhaſ.——343. *Caſandræ* in multis ſcribitur; et ſic fere in geminanda littera ſemper variant veteres. cf. Heinſ. neque adeo in eo hærendum, modo teneas, antiquiores unam litteram pinxiſſe, ſequiores adjeciſſe alteram. *accenſus* quatuor ap. Burm. *captus amore* quinque ibid.——346. *audierit* concinnius Heinſ. e Medic. et melioribus; adde Colot. Urſini. Vulgo *audierat.*——347. *concretos* Goth. tert. a m. pr. *confectos* Franc. *confertos* Wall. et Witt. cum aliis ap. Pierium, qui e melioribus libris *confertos* tuetur. v. Burm., qui et conj. *ardere in p.*, quia *audentem* v. 349 ſtatim redit.——348. Quæ ſequuntur, meo judicio aut ſic, ut feci, ſunt interpungenda, ut parentheſis intra *(quæ ſit—ſuccurritis urbi Incenſæ)* contineatur; ut ſit: *ſi vobis cupido eſt audentem extrema ſequi, moriamur*; cauſſis a principio ſtatim, ut plerumque fit, commemoratis; aut ſic ſunt conſtituenda ſine parentheſi: *Juvenes, fortiſſima fruſtra Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido Certa ſequi* (agite, ſequimini me; quod membrum orationis ita omitti ſæpe videas), *quæ ſit rebus fortuna, videtis: Exceſſere—Di, quibus imperium hoc ſteterat; Succurritis urbi Incenſæ. Moriamur et in media arma ruamus.* Explicationem v. in notis. In vulgari ratione et interpunctione, quæ hæc erat: *(quæ ſit rebus f. v.—Di quibus imperium*

341—346. *Adglomerant*, docte, ſe adjungunt. cf. ſup. 315. Suaviter rerum miſerabilis facies diſtinguitur epiſodio brevi de Corœbo Mygdonis filio, de quo v. Exc. X ad h. v. *gener* autem h. l. ſpe. *præcepta* h. l. ſunt monita vatis a deo actæ: ſcil. ne communi Trojanorum cladi ipſe tamquam pars accederet, nec ſuas nuptias ſperaret. *Infelix* ſuaviter, ut ſæpe poëtæ per epiphonema. Sic *νήπιος*, ut ſtatim Iliad. β, 38.

347—354. *Audere in prœlia* exquiſite, cum audacia procedere

Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi (quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensæ): Moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis
Vadimus haud dubiam in mortem: mediæque tenemus

imperium hoc steterat) in hac, inquam, *succurritis* nihil habet, quicum commode copuletur. Servius quidem *frustra succurritis* jungit parenthesi incipienda a *si vobis*. Sed intricate et contorte omnia. *fortissima frustra* separanda non sunt.——349. *nobis* Goth. tert. *audendi* duo Goth., aliquot ap. Heins. et Servium nonnulli *audendi* vel *audenti*; etiam Donatus *audendi* interpretatur. *in extrema* Franc. ut 347. *cupido est* etiam tres.——351. *adytis omnes* Zulich.——352. *hoc* aberat sec. Rottend. et Leid. a m. pr. *succurrimus* Parrh.——354. *superare* Goth. tert.——356. *in* deest fragm. Moret. et uni Leidensi.——359. *in mortem haud dubiam* Oudart. et Leid. un.

dere in pugnam. *Super his*, simpl. pro posthæc, inde. Quæ sequuntur, sic ordinare juvat: O juvenes, frustra fortes, si vobis cupido certa est, sequi audentem extrema, h. e. aliquem, qui extrema mortis pericula adeat, agedum! moriamur, et in media arma ruamus; nam videtis, quæ sit rerum fortuna et conditio; videtis, deos tutelares ac præsides Trojæ nos plane deseruisse; *succurritis urbi incensæ!* sero ad patriam defendendam properatis, quippe *jam captam et incensam*. Nihil superest, quam honeste mori. Moriamur, etc. v. 351 ex veteri superstitione satis nota interpretandus, qua urbes captæ vel capiendæ a diis deseri credebantur. v. Ursin. et Cerda ad h. l. Muret. Var. Lect. V, 19. qui argutatur. Euripidis locum e Troad. 23. jam Macrob. V cap. extr. comparavit. cf. Tryphiod. v. 496. 497. hinc evocatio deorum, de qua h. l. Servius. 354. *Una salus*, int. honestam mortem, qua se ab hostium potestate liberent. 355. *Furor additus*. Laudat Burm. Statium V Theb. 33 *O miseræ, quibus hic furor additus.*

355—360. Homerus comparatione luporum sæpe utitur

v. c.

Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poſſit lacrimis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim

360. *Nox a.—umbra.* Hæc aſſuta eſſe et verſum imperfectum reliquiſſe Virgilium, credebat Ortuinus ap. Burm. At optimo poëta hoc hemiſtichium admodum dignum videtur. Niſi quod *atra* bis redit.——361. *funera* alter Mentel. *vulnera* Sprot., perpetua variatione. *talia* Dorvill. ex hujus libri initio.——362. *lacrimis poſſit* Ven. *per lacrimas* Dorvill. e gloſſa. *poſſit animis æquare* ed. Ven. *lacrimis explere* Sprot. pro var. lect. Porro *æquare dolores* pr. Hamb., perpetua aberratione. *dolorem* nonnulli codd. apud Macrob. V, 1. Tandem *lacrimas æquare dolori* Vratiſl., quod ſane et ipſum dicitur, ſed vulgarius; et forte natum e gloſſa; Nam etiam Pompon. interpretatur: *laboribus æquare lacrimas.*——363. *fuit* Hugen. *durata* Goth. alter, ex compendio ſcripturæ orto vitio.

v. c. Iliad. λ, 72 οἱ δὲ, λίκνοι ὡς, θοῦρον. inde et alii, ut Apollon. II, 123 ſqq. *lupi raptores* ex epitheto αἰκτὰς Iliad. π, 353 natum videtur. et π, 56 λύκοι ὡς, Ὠμοφάγοι. item Odyſſ. ζ, 133 de leone: κίλιται δὲ ἱ γυάλῳ Μάλῃ πιεζήσοντα—ἰλδιῶν. *quos improba* (magna) *ventris Exegit* (egit, quia prodeunt ex latebris) *cæcos rabies*; quantum ornatius! ut etiam reliqua: *atra in nebula*, ex obſervatione ſagacitatis in talibus animantibus. Sic Apollon. a Burmanno laudatus II, 124 ἅματι χειμερίῳ lupos prædari facit, et Homerus Βάν β' ἴμεν, ὥς τε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν Ἀμφίονε, ἀνέκωχας, διά τ' ἴντεα καὶ μέλε αἵματ (*per tela, per hoſtes*) Iliad. κ, 297. 298. Comparatio autem tantum ad impetum et rabiem irruentium referenda; nil amplius, ne cum Trappio hæreas. *Vadimus*, impetum et furorem notat verbum. v. Burman. *Nox circumvolat*, quippe alata: inf. VIII, 369, ut Somnus, Somnia. v. ad Tibull. II, 1, 89. *cava umbra*, quatenus ipſi ea circumdantur, quaſi tecti; puto equidem.

361. Odyſſ. γ, 114 τίς κεν ἰκοῖτο Πάντα γε μυθήσαιτο κατὰ δυτῶν ἀνθρώπων; imitatus Silius V, 421 ſqq. et II, 650 ſqq. ubi plura in Sagunto everſa ex altero Æneidis libro petita ſunt; Sic illa mox 363, quæ inter eximia loca equidem ponere ſoleo, *Urbs antiqua ruit*, belle tranſlata ſunt ibid. v. 654 ſqq.

364. *Inertia corpora*, poſſunt eſſe ſine vita et motu, ſi modo *ſternuntur* eſt, *ſtrata ſunt, jacent*; verum *ſternuntur corpora inertia*, inertium hominum, malim accipere de imbellibus, ſenum, infantum, feminarum. Bene hactenus Serv. et Pompon. exponunt: non repugnan-

Corpora, perque domos, et religioſa deorum
Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
Victoreſque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaum magna comitante caterva,
Androgeus obfert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius; atque ultro verbis conpellat amicis:
Feſtinate, viri, nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum a navibus itis?
Dixit: et extemplo (neque enim reſponſa dabantur

365. *domus* duo Heinſ. *perque vias et religioſa d.* omiſſis mediis Voſſ. unus.——366. *dant pœnas* qu. Moret.——367. Legitur et *quædam* teſte Ge. Fabricio. Sed vulgatam etiam grammatici firmant.——369. *noctis imago* aliquot ap. Pier.——370. *Primus ſed* Rottend. *magna Danaum* Dorvill.——371. *Androgeus* reſcripſit Heinſ. poſt Pierium cum libris potioribus, Vulgo *Androgeos*. v. Heinſ. *ſe offert* alii ap. Pier. *effert* Hugen. ——372. *affatur* Bigot.——373. *tam lenta* Witt., ſed in marg. *ſera*.——375. *nunc* deeſt Menag. *a* deeſt Parrhaſ. et Goth. tert. *nunc primum celſis a navibus* Exc. Burm. *vos nunc a navibus* Lutat. ad Stat. VII Theb. 229. *a puppibus* Hamb. ſec. In fine verſus interrogationem addunt duo Heinſiani.——376. *neque jam* Bigot.

tia, ut pecora. ut inf. IV, 158. Mox *pœnas dant* pro cæduntur, moriuntur, ut Serv. bene.

367. Sententia eadem, aliter tamen expreſſa, Iliad. ξ, 480. 481.

368. 369. *Crudelis luctus*, ut, *ſævus dolor*, qui in nos ſævit. *plurima mortis imago*, h. e. *ubique* cædes facta cernitur; paſſim cæſorum cadavera projecta. Magis hoc accommodatum antecedentibus, quam varias cædis formas et genera intelligere.

370. *Androgeos* alibi non occurrit in Troicis. Pomponius Sabinus: *miles Mneſthei, ducis Athenarum*; neſcio unde habeat. Diverſus eſt Minois filius VI, 20.

374. *Rapiunt, feruntque*, ἄγυσι καὶ φέρουσι, ut notum. v. Cerda. Modo quænam ſegnities tam *ſera*, quæ ſeros facit, id eſt, tardos. Serv.

376. *Reſponſa non fida ſatis*, quibus fides haberi non poteſt, quæ fidem non faciunt, adeoque ſuſpecta. Reſpexit verſum

Statius

Fida ſatis) ſenſit, medios delapſus in hoſtis:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit, 380
Adtollentem iras, et cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeus viſu tremefactus abibat.
Inruimus, denſis et circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim et formidine captos
Sternimus. Adſpirat primo fortuna labori. 385
Atque hic ſucceſſu exſultans animiſque Corœbus
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.

377. *delapſus* meliores, ut Medic. Gud. a m. pr. Moret. pr., item alii apud Pier., vulgares *dilapſus*. Apud Priſcian. XVIII *illapſus*, qui interpretatur, *ſe illapſum eſſe*. Sed hoc proſaico propius. *ad hoſtis* etiam nonnulli apud Pierium.——378. *retorſit* pr. Hamb. pro var. lect.——379. *improviſam* Hugen. v. ſup. v. 203. *qui in ſentibus* Menag. pr. *anguen* alter Rottend.——380. *gradiens trep.* Parrhaſ. ex interpr. *nitens pedibus trep.* Wittian.——381. *colla moventem* Oudart.——382. Poſt verſum 378 abeſſe poterat alter hic. Eum otioſum eſſe, ſenſit quoque Jo. Schrader: ſed idem bene obſervavit ſimilitudinem Homerici loci, ex quo hæc expreſſa diximus: Iliad. γ, 31 ναυσιλόην etc. et 36 ὃς ἄθυε etc.——383. *circumfundimus* multi ap. Pier. et Heinſ., quem v.; Gud. a m. pr. *circumfudimus*.——384. *et paſſim* Ven. et Goth. ſec.——386. *ſucceſſu exſultans* Heinſ. e libris poſt Pierium. Vulgo *exſultans ſucceſſu*.——387. *quæ prima* aliquot. *quam* Rottend. ſec. et Gud. a m. pr., addita intp. *in quam partem*. Rottend. tert. *qua primum* non male. *quod prima* Leid. a m. pr.——388. *qua ſe oſtendit* ſec. Hamb. *ſe* abeſt a Zulich. et Goth. tert. *ſed* alter. *extendit ſe dextra* fragm. Moret. et ejuſdem codex quartus.

Statius II Theb. 535—537. *ſenſit delapſus*, ἔγνω ἐμπεσών, ut notum, ad formam græcam, intellexit ſe in hoſtem incidiſſe.

379—381. Comparatio ab Homero petita, ſed variata Iliad. γ, 33 ſqq. Hinc alii certatim. Propius ad Homerum Juven. I, 43 noto verſu; *Palleat; ut nudis preſſit qui calcibus anguem. humi nitens*, pedem figens. *attollentem iras*, h. e. caput iratum, adeoque ſimpliciter, erigentem ſe vel caput præ ira et rabie. III Georg. 421 *tollentemque minas et ſibila colla tumentem*.

388. *Qua oſtendit ſe dextra*: fortuna

Mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis
Aptemus; Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam clipeique insigne decorum
Induitur, laterique Argivum adcommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus inmixti Danais haud numine nostro,
Multaque per cæcam congressi prœlia noctem
Conserimus: multos Danaum demittimus Orco.

389. *mutamus* Gud. a m. pr. *mittemus* Reg. *ciclopes* Goth. pr.——390. *quis ab hoste* aliquot Pier. *requiret* nonnulli apud eund. *requirit* Hugen. et Goth. alt. et apud Macrob. V, 16. *revisat* alter Hamb.——391. *Arma? dabunt ipsi.* Ita Servius distinguit; minus bene. *dabunt hostes* Bigot. *dabunt* int. dictum pro *dent*, ministrent. *clade* pro *deinde* Goth. sec.——392. *Androgeo* nonnulli ap. Pier. et Dorvill., ex interpolatione, ut inf. 425. *Peneleo.* cf. VI, 20. *clipeique i. decori* sunt qui legant ap. Pierium et sic Goth. tert.——395. *armant* Gud.——396. *non n. n.* Witt. *numine nostro* Gud. a m. pr. vel *omine bono* Zulich. ex interpr.——397. *per totamque* ed. Ven. *lumina* pro *prœlia* Menag. pr.——398. *Dimittimus* Medic. c. cæteris fere omnibus. cf. Heins. etiam Goth. duo, at tertius *committimus. demisimus* Leid.

fortuna *se dextram*, faventem ac propitiam, ostendit. 389. *Insignia* nimis argute de clipeorum insignibus ac sculpturis vel de galeis et crista; Enimvero poëtica ratione vel ipsi *clipei* sunt *insignia*, quatenus Danai his ipsis insigniuntur, ut mox *clipei insigne*; vel, ut malim, omnino arma. Illud tamen erum est, in tragicis, forte et in cyclicis, Achivorum et Trojanorum clipeos insignia habere. De mutatione autem clipeorum cf. Paus. IV, 28 f.

390. *Dolus, an virtus* adhibeatur. Mox *comantem galeam* ἵππιος—et *clipeum indnitur*, loro super humeros injecto et inserta manu ansæ, ὄχανα. cf. inf. 671. 672.

395. *Spoliis recentibus*, exquisitius quam, novis, aliis, quam quæ habuerant, armis.

396. *Haud numine nostro*, h. e. averso, nobis non propitio. *at si—Audiat aversa non meus aure deus* Tibull. III, 3, 28, ubi v. not. et h. l. Cerda. Nimis acute cum aliis apud Serv. Pomponius: *quia ferebant* Minervam, Græcorum numen, in clipeis, non Neptunum, Trojanorum insigne. Mox v. 402 *invitis*

Diffugiunt alii ad navis, et litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus a templo Caſſandra adytiſque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

399. *defugiunt* Sprot. et Menag.——401. *Scandere* Moret., bene, niſi *conduntur* ſequeretur. v. Burm.——402. *quiquam* Wall. *quemquam* Bigot. *quenquam conſidere* ed. Ven.——403. *ſparſis* tres cum ed. Ven. *parſis* et a m. ſec. *ſparſis* Goth. tert. *virgo P. ſparſis* Wall. a m. ſec.——405, 406. Iidem verſus in Ciri 402. 403 occurrunt. Verſus 406 *Lumina nam t.* pro Virgilii epica gravitate paullo levior nimiſque ingenioſus videri poteſt. Jac. *Bryant* V. C. eum ſublatum eſſe volebat; revocatus tamen mox ea ratione, quod auctor Ciris eum verſum jam legere debuit, quia illum ex Virgilio tranſtulit. *jam t.* Bigot. *geminas* Moret. ſec.

invitis divis, ἀέκοντι θεῶν. *nox cæca*, in qua nihil cerni poteſt, ut jam ſupra.

401. *Scandunt rurſus equum.* Forte dictum nolis a poëta; nimis enim portentoſum hoc, et indignum Achivorum virtute, ſed *formidine turpi* adjecit. Vidit hoc elegantiſſ., dum viveret, Holdſworthius.

403—406. Vim Caſſandræ ab Ajace Oilei f. coram Pallade illatam eſſe vulgo memorant. Neque aliter ipſa apud Lycophr. 348. 358. Poſſit igitur ad poëtæ pudorem aliquis hoc trahere, qui alterum, quod *captiva abſtracta eſt*, quippe eadem mox in partem prædæ Agamemnoni ceſſura, narrare maluerit; verum ſollenne, etiam verborum uſu, ut τὸ ἁλίσκεσθαι, *abſtrahi*, pro eo quod ſequitur, pro vi illata, ponatur. Eurip. Troad. 69. 70 ὦ σέθεν ἀβρεισθεῖσάν με καὶ ναὸς ἐμὰς; Οἰδ', ὦνάξ' Αἴας εἷλκε Κάσσανδραν βίᾳ. nec aliter Lycophron. l. c. ἑλκυσθήσομαι. Conſulunt tamen poëtæ pudori in hoc, quod malunt plerumque alterum commemorare, quod illa abſtrahitur et raptatur ab Ajace, h. l. quidem e templo. Pari ratione argumentum frequens priſcæ artis apud Pauſaniam X, 26 et Plinium, et adhuc in anaglyphis et gemmis, eſt Caſſandra ab milite, ab Ajace ſcilicet, prenſa vel abſtracta: cf. Tabula Iliaca n. 99. Graviorem auctoritatem nunc dare poſſumus Proclum in argumento Arctini Ἰλίου πέρσις: Κάσσανδραν δὲ Αἴας Οἰλέως πρὸς βίαν ἀποσπᾷ, συναρπάζεται τὸ τῆς

Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Corœbus,
Et ſeſe medium injecit periturus in agmen.
Conſequimur cuncti, et denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie et Grajarum errore jubarum.
Tum Danai, gemitu atque ereptæ virginis ira,
Undique conlecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti

408. *jecit* Ven. et Parrhaſ. cum Goth. tert. v. Burm. *medium mittit* Witt. *periturus* Heinſ. poſt Pierium e melioribus. Vulgo *moriturus*, ſollenni permutatione. v. Burm.——409. *concurrimus* alter Hamb.——411. *Obruimur noſtrorum* idem.——412. *horrore* Witt., ut ſup. 301; idem *tubarum* a m. pr., ut et alibi.——414. *vadunt* ed. Ven., vide ſup. 359.——415. *Dolopumve* ſcripti et edd. multi.——416. *diverſi magno* Macrob. VI, 2, ſed vulgatam idem alibi et Lutat. ad Statium agnoſcunt. v. Burm. *adverſo rupti* Witt. *quondam rupte ceu* alter Hamburg.

τῆς Ἀθηνᾶς ξόανον. ἐφ' ᾧ παροξυνθέντες οἱ Ἕλληνες καταλεῦσαι βουλεύονται τὸν Αἴαντα· ὁ δὲ ἐπὶ τὸν τῆς Ἀθηνᾶς βωμὸν καταφεύγει καὶ διασώζεται ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. *ardentia*, ira, pudore erepto. *arcebant*, antique, continebant, coërcebant, εἶργον. Verſus 405 præclarus eſt: at 406 *Lumina. nam t.* Ovidiano luſui propior eſt; maxime per repetitionem *Lumina, Lumina.* Ovidius tamen caſtior nunc ipſo Virgilio, Met. XIII, 410. 411 *tractata comis antiſtita Phœbi Non profecturas tendebat ad æthera palmas.* Defendebat Ebert V. C. Maronem Andromachæ verſſ. ap. Euripidem 572 ſq. et Ovidii Met. XIII, 681—3.

409. *Denſis i. armis*, irruimus in hoſtium denſum agmen. cf. v. 383.

410. *Delubrum* int. Minervæ, ex quo Caſſandra erat abducta. cf. v. 425. Erat autem illud in acropoli; ad hanc igitur jam pervenerat Æneas, mediam per urbem v. 359.

412. Quod arma, quæ induerant, Græca erant, et criſtæ Græcæ.

413. *Gemitu*, h. e. dolore, *atque ira ereptæ virginis*, propter Caſſandram ſibi a Corœbo cæteriſque ereptam, *invadunt undique*,

Confligunt, Zephyruſque, Notuſque, et lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſilvæ, ſævitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Adparent: primi clipeos mentitaque tela
Adgnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.

417. *confugiunt* Goth. tert. a m. ſec.: forte cum fuiſſet *confugunt*. *Zephyrique* Rottend. ſec. *notus Eois* pr. Hamb.——418. *aquis* Ge. Fabric. emendare volebat; et ſic in uno Leid. ſuperſcriptum. Male. v. nor. *ſtridet* aliquot; ſed *ſtridunt* etiam Probus agnoſcit ap. Heinſ.——419. *ponto* Menag. ſec.——420. *obſcuram* Menag. ſec. *per umbras* pr. Hamb. *ſub umbram* aliquot Pieriani, et Leid.——421. *Fundimus* Gud. a m. pr. et quinque Heinſ. cum binis Burm., quibus adde duo Goth. *totamque a. urbem* Longob. Pierii. *agitamus in urbe* ſec. Hamb.——422. *apparent primi:* alii diſtinguunt apud Pier. et *apparent primo* aliquot codd. ap. Heinſ. *clipei primos* Goth. pr.

undique, collecti. Ajax eſt idem ille nefandus ſtuprator, Oilei f. Mox *gemini Atridæ*, δισσοὶ Ἀτρεΐδαι ap. Eurip. *Dolopes* v. ſup. II, 7.

417—419. Ad Homeri ductum Iliad. ι, 4—7 et Ennii ex Annal. XVII ap. Macrob. VI, 2, ſed multo ornatius et variate; porro Homerica cum arte, in comparationibus ei ſollenni, effectum rei attexuit: *ſtridunt venti* etc. *Eurus lætus Eois equis*, ad ornatum ſpectat. Bigis vecti venti apud poëtas et ſculptores. Nec Ζέφυρον ἱππεύσαντα Eurip. Phœniſſ. 220 et *Eurum equitantem Siculas per undas* Horat. IV Carm 4, 44 aliter accipere debebant quam de curru invectis. Commune enim hoc omnibus diis, quoniam priſco illo tempore, quo religioſæ hæ notiones primum in hominum animos venerunt, bigis vecti reges vel quadrigis, nunquam equis inſidentes, conſpiciebantur. Itaque nemo vidit equitantem Jovem et ſic porro. Vana adeo Spencii ad h. l. ſubtilitas. *lætus* autem, ut ſuperbus, geſtiens, ἀγαλλόμενος. cf. I, 690. 276 et ſæpe. Cæterum Virgilium plures expreſſerunt. cf. Columna ad Ennium p. 1143 adde inf. X, 356 ſqq. IV, 440 ſqq. *Nereo* h. l. tridens tribuitur, quod notandum. *Spumeus* h. l. ſpuma maris adſperſus, ſpumoſus. *ſævit tridenti* eleganter, ut alias *flagris, verbere*, infert tridentem mari, ad impellendum illud et fluctus excitandos.

420—423. *Illi etiam*, v. ſup. 370. 383 ſqq. *mentita tela*, falſa, quæ nos Græcos eſſe

Ilicet obruimur numero. Primuſque Coroebus
Penelei dextra, divæ armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Rhipeus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris et ſervantiſſimus æqui:
Dis aliter viſum: pereunt Hypaniſque Dymaſque
Confixi a ſociis; nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro nec tela nec ullas
Vitaviſſe vices Danaum; et, ſi fata fuiſſent,

424. *Illic* ed. Ven. *illicet* fere in libris ſcriptum; ſed v. Pier. *illico* Goth. alt. *irruimur* Parrhaſ.——425. *Penelo* Dorvill. a m. ſec. Vide ſup. 392. *Pelenei* Sprot.——426. *procubuit* Cariſ. lib. I Inſt. Grammat. et Macrob. IV Sat. 3, cum Dorvill. a m. ſec.——428. *viſum eſt* aliquot Burm., quem v. ad Lucan. II, 5.——429. *Confeſſi* Vratiſl. *a* deeſt Montalb., qui et a m. ſec. *confiſi. ab ſociis* Exc. Burm. *Pantheu* Wall. *Phantu* Goth. alt.——430. *neque A.* Gud. c. binis aliis.——432. *noſtro* Vratiſl. *in hoc caſu noſtro* Goth., non infelici lapſu.——433. *manus* pro *vices* pr. Hamb. *ſi fata dediſſent* Leid. tert. *tuliſſent* Bigot. et Zulich. pro var. lect., quod verum putat Burm., quoniam proprie ita dici ſolet. Ita vero quid facias ſup. v. 54 *ſi fata deum, ſi mens non læva fuiſſet.*

eſſe mentiebantur, ut Serv. Mox 423 *ſignant* h. l. agnoſcunt. Sic *notare* etiam vulgari ſermone, et σημειοῦσθαι, τεκμαίρεσθαι. Porro *ora ſono diſcordia*, ad poëticæ orationis genium, pro diſcordia et diſcrepantia ſermonis; quippe qui Trojani eſſent, diverſaque uterentur dialecto.

424—430. *Divæ a. ad aram*, in ipſo adeo templo Minervæ ſup. 403, niſi ante templum in προνάῳ vel in περιβόλῳ, ut et expreſſum vides in Tab. Iliaca n. 104. *Peneleus* hic alius eſſe debet, quam Homericus Bœotorum dux: nam is ab Eurypylo fuit occiſus, Telephi filio: Pauſan. IX, 5 f. Dictys IV, 17. Eurypylum Antenoris filium memorat Pomponius ad h. l.; non video quo auctore. *cadit et Rhipeus, juſtiſſimus unus* omnium — *et ſervantiſſimus æqui*, qui adeo cadere non debuiſſet, communi hominum judicio; ſed *diis aliter viſum*, de cauſſis et rationibus, quæ nos homines latent. Copioſe de h. l. agit Burm. Laudant etiam Homericum Odyſſ. α, 234 Νῦν δ' ἐτέρων ἐβάλοντο θεοὶ, κακὰ μητιόωντες.

431—434. Quanto cum affectu, egregia orationis inflexi-

one,

Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde:
Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi:
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentis

434. *meq* pro *manu* Sprot.——435. *Ypbitus*, *Iphytus*, *Ephitus*, *Hyphitus*, *Ipbicus*, in libb.——436. *Pelio et* v. Barth. codex ad Stat. XI Theb. 310. *et* abeſt etiam a Parrhaſ.; Burm. conj. *Pelias ex volnere t. U. Ulixi* Heinſ. e libris potioribus, ut et expreſſum ap. Gell. IX, 12. vulgo *Ulyſſi*. alii *Ulixis*, *Ulixei*. v. Heinſ. Verſus 435 et 436 Quintil. Inſt IX, 3, 35 laudat, ut exemplum regreſſionis.——437. *vocari* Heinſ conjiciebat, ut ſit pro vocamur. Interpungebat adeo plene poſt *Ulixi* Heumannus, probante adeo, quod mireris, Burmanno diſtinguebat *Divellimur inde, I. et P. mecum (quorum—Ulyſſi) Protinus ad ſedes P. e. vocati.* Poſſit ſententia uſque ad *Cernimus* continuari, ut ſit: *Ulixi, Protinus—vocati, Hic vero—Cernimus.* Sed neutro opus. Jungenda ſunt: *divellimur inde*; *Iphitus et Pelias mecum* (ſc. divelluntur a cæteris), *clamore vocati ad ſedes Priami.* Dum alii diſcurrunt, hi tres ad arcem pergunt. ——440. *Hic M.* tres Heinſ. cum Zulich. a m. ſec. Male puto. *ad bella* Exc. Cortiana Saxii. *quo* non male abeſt a Goth. tert.

one, ſe incolumem abiiſſe narrat! cf. Senecæ Troad. 28 ſqq. Poteſt dubitari, *Iliaci cineres* et *flamma extrema meorum* ſintne de rogo, an de incendio urbis accipienda. *Iliaci* tamen *cineres* ex loquendi uſu ad Ilium in cineres verſum ducunt: tum, et vos, o mei, quibus incendium urbis pro rogo fuit; niſi ſimplicius eſt, alterum hoc ad rogum et mortem ſuorum referre. *in occaſu veſtro*, ſup. I, 238 *occaſum Trojæ triſtiſque ruinas*. *vices* fortunæ, caſus, et quidem h. l. pugnæ. Recte adeo Servius omnino per *pugnas* interpretatur. *manu m.*, ſtrage, quam inter hoſtes edebat. Bene Serv. *id eſt fortiter dimicaſſe*; *hi enim merentur occidi.* Centies autem manus pro pugna. At Pompon. *meruiſſe*, dimicaſſe; idem eſt merere, pugnare, dimicare. Reſpexit ſcil. ſtipendia. Junxere alii *manu ut caderem*. Male. *ſi fata f.* cf. ſup. 54.

436. Gell. IX, 12 laudato loco: *quum diceret vulnus, non quod accepiſſet Ulyxes, ſed quod dediſſet.* Sunt autem hic Iphitus et Pelias diverſi ab iis, quos Homerus memorat.

438. *Ceu nulla prius lamenta, nec atri Manaſſent imbres* Sta-

Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen. 441
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clipeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt: prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turris ac tecta domorum 445

441. *alta* Hamb. pr. Bigot. et Zulich. Parrhaſius in marg. ſcripſerat *atra (ſ.* pro *arta,* ut in Silio mox laudando nonnulli legunt), perperam; ſed et, *atra* ſuperſcripto, *acta* fragm. Vatic. *Teſtudo* proprie *agi* dicitur, etiam cum ſcutorum eſt. Eadem varietas ap. Silium I, 365 *condenſis actæ teſtudinis armis.*——443. *ac tela* Medic. Gud. cum aliis apud Heinſ. et Pier.; it. Goth. pr., quod pravum eſt. Etiam in Servianis occurrit cum altera lectione. *ad tecta* nonnulli Pieriani, cum fragm. Vatic. ſuperſcripto *tecta. que* abeſt poſt *clipeos* in tert. Moret. *clipeiſque* Hugen.; unde Heinſ. conj. *clipeiſque ad tela ſiniſtras P. o.*——444. *preſſant* duo, et *penſant* alter Menag., ſolita aberratione. *dextris f. prenſant* tres ap. Burm.——445. *e contra* pr. Moret., male. v. Burm. *turres et* aliquot Pier. *tota domorum* poſt Medic. Pierii, Moret. tert. et Hamb. ſec. pro var. lect. et idem cum altera lectione in Servianis laudatur. *tuta d.* Moret. qu. Sunt et viri docti, qui *Culmine* legunt, h. e. a culmine, ut v. 603, ſed v. not.

tius III Theb. 122, monente Burmanno.

441. *Acta teſtudine* ſcutorum haud dubie; συναστισμῷ. nimis enim alienæ forent ab illa ætate machinæ bellicæ. Præiverant antiquiores poëtæ græci, ut colligas ex Quinto Cal. XI, 357 ſqq., ubi ſimili modo oppugnantur mœnia Trojæ (cf. mox 443. 444). Mox *hærent,* in proſa, admotæ ſunt.

442. *Poſteſque ſub ipſos Nituntur gradibus* Si ſimpliciter *gradus* accipias, quibus ad januam palatii adſcenditur, communis loquendi uſus ſervatur. Et dictum *niti,* ut eniti. At mox quomodo hi *prenſant faſtigia dextris?* Commodius hoc dictum forte videatur de iis, qui ſcalas admoverant. An igitur *gradus* h. l. ſcalarum ſunt? et erant utique *faſtigia* in templis et palatiis frons tecti. Ἐπάλξεις in ſimili re memorat Homerus. Cogitandum tamen de veterum domorum forma, quæ, cum plura tabulata non haberent, faſtigium in fronte ædium habebant ſatis humile; et voluit poëta cumulare uno in loco plures pugnæ ſpecies. *objiciunt ſiniſtris clipeos ad tela protecti,* ut adverſus tela ſuperne miſſa protegerent ſe,

445. *Culmina domorum tecta,* docte pro ipſo tecto iiſque rebus, quibus ſuperior domus pars tegitur, h. e. tegulis. *tecta penetralia* eodem modo I Georg. 397. Agitur autem de una Priam domo: cui magnificentiorem ſpeciem adjecit, quam quæ apud Homerum erat.

Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis:
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt; alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, et pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti

446. *hi* Sprot. et ed. Ven. *biſce et q.* Parrhaſ. et Goth. tert. a m. pr. Cæterum quorſum parentheſis hoc et ſequ. verſu faceret, non videbam: itaque eam ſuſtuli.——447. *in* abeſt a magna librorum parte, ut fere alibi; ſed eſt in fragm. Vatic. et al. *parent* Parrhaſ.——448. *Ærataſque trabes* antiqui codd. apud Pierium, quod recte h. l. rejicit. *aëriaſque* Hamburg. pr. pro var. lect., ſed v. Burm. *alta* in duobus aut tribus antiquis omiſſum viderat Heinſ. et in Gudiano eraſum; Pierius autem in nonnullis: *decora illa*; hoc et fragm. Vatic. habet, ſuperſcripto *alta*; quod defendi poſſit, et *decora ampla* ed. Ven., ſed *decora alta* verum eſſe, vel ex Statii imitatione apparet V Theb. 422. 423. Adde ſup. lib. I, 429 *columnas—ſcenis decora alta futuris*.——449. *fractis* Hamb. pr. *unas* duo ap. Burm. cum aliquot Pierianis, perpetuo vitio.——450. *Obſidere* pr. Moret. cum fragm. Vatic. Vide ad IV Georg. 436: ſup. 332, et al. *quas ſervant* Menag. pr. *aſſervant* Leid. unus a m. pr. *adſervant* in Servianis. *ordine longo* Bigot., memoriæ lapſu, ex aliis locis.——451. *animis* pr. Moret. Montalb. ſec. Rottend. et Witt. Nec diſplicet, ut *ſuccurvire* infinitivus hiſtoricus ſit. Vulgatam etiam fragm. Vatic. habet et Pompon. Sab. interpretatur.——452. *virus leviare* Wall., male. *et vim* Menag. pr. *vimque addere victi* conj. Heinſ. (ſcilicet, ſi *addere* pro finito modo poſitum eſt). *a. tectis* Bigot. et Wall. a m. ſec.——453. *drvius* Goth. tert. a m. ſec.

451. Hoc ipſo rerum adſpectu renovatum in Ænea conſilium ac propoſitum, quod jam pridem ceperat (v. 315 *concurrere in arcem*), ut regiæ Priamoque ſuccurreret. Reprehendebat vir doctus in *Dubiis* p. 39, quod Æneæ nulla præclara præ cæteris facinora commemoravit poëta. Enimvero Æneas excidium urbis ſuamque fortunam exponere volebat ac debebat, non cædes, quas fecerat. cf. Æn. I extr.

453—458. Cum aditus ad regiam obſideretur ab hoſtibus, poſtica

A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, et avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis: unde
Tela manu miſeri jactabant inrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum ſolitæ naves, et Achaïa caſtra,
Adgreſſi ferro circum, qua ſumma labantis

455. *quo* duo Burm. cum Goth. pr. *qua ſe infelix* Menag. pr. *cum r.* aliqui in Serv.——456. *Andromacha* alter Menag.——457. *Aſtyanacta* Wall. *Aſtianacta* alii. Totus verſus deerat Goth. pr.——458. *ad* omittit Eugraph. in Eunuch. Terent., ſane elegantius; ſed ſcriptis contra dicentibus; præter Goth. pr.: Guiet. conj. *Evado hac ſ. ſ.*, quod et Servius ſupplet. *inde* Sprot.——459. *jactabant undique* Excerpta Burm. *inertia* a m. pr. fragm. Vatic.——460. *turrem* Cariſius lib. I Inſt. Gramm. agnoſcit. At Gellius XIII, 19 Valerium Probum *turrim* legiſſe teſtis eſt; nec aliter ſcripti. v. Pierium, Heinſ. et Erythr. Ind. h. v.——461. *inde* Sprot.——462. *Achaïe*, forma poëtæ ſollenniore, Heinſ. tantum in recentioribus repererat; at accedentibus Franc. Witt. Parrhaſ. et Ven. et Dorvill., quibus addendi nonnulli codd. Pierii, et primo omnium loco fragm. Vatic. p. 171, repoſuit Burmannus. Vulgo *Achaica*. Totus verſus deerat Goth. tert.——463. *circum ferro* Parrhaſ. *quæ* Gud. a m. pr. *labentes* duo Burm. cum binis Goth.

poſtica porta eam intrat Æneas, et a tergo pervenit ad tectum regiæ, qua parte pugnatur. Illa porta poſtica cum ornatu, quem tam vulgaris res vix videbatur capere poſſe, ut bene Segraiſius jam obſervavit, deſignatur per quatuor determinationes: eſt *limen*, ſunt *cæcæ*, h. e. ignotæ aliis nec cognitu faciles et obviæ, *fores—pervius uſus tectorum Priami inter ſe*, h. e. qua commeare et convenire ſe invicem commode poterant, qui inhabitabant regiam; h. e. familia regia per plures domos, ut apud Homerum eſt, vel palatii partes diſperſa. *poſtes relicti a tergo*, h. e. porta, quæ a tergo erat, oppoſita illi, quæ eſt in ædium fronte (Duriter alii poſt Servium). *ad ſoceros*, Priamum et Hecubam,—*trahebat*, accommodatum brevibus pueri greſſibus; pro ducebat. Sic ſup. v. 320 *parvumque nepotem Ipſe trahit. evado*, ſc. hac porta ingreſſus regiam.

460—467. *In præcipiti*, turrim in editiore loco poſitam, eandemque

Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, inpulimuſque; Ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, et Danaum ſuper agmina late
Incidit; Aſt alii ſubeunt: Nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus

464. *inis* Hugen. pro var. lect., ex interpretatione. In hoc et ſequ. verſu diſtinctionem mutavi. Nam ſententia non abſolvitur niſi poſt *impulimuſque*.——465. *que* abeſt Franc. *et ea* Dorvill. *Elapſa* pro *ea lapſa* Gudianus cum nonnullis aliis ap. Heinſ. et Burm., nec non cum Pierianis pleriſque et duobus Gothanis; vitio tamen. *ruinas* Vratiſl.——465. *agmine* ed. Dan. Heinſ.

eandemque altiſſimam, hanc e vicinis locis, ut equidem arbitror, ferreis uncis et contis quaſſatam et labefactatam tandem in obſidentes dejiciunt. *qua ſumma tabulata dabant juncturas labantes.* Scilicet turres habebantur quatuor et plurium tabulatorum adeoque et contignationum; quarum tigna vel trabes, capitibus ſuis, immiſſæ eſſe debent parietibus. Jam h. l. *ſummum tabulatum*, cur proprie dictum nolis, cauſſa idonea non eſt: hoc facile admittebat uncos et contos in *juncturis* ſuis (h. e. qua parte trabes inſertæ et fultæ erant pariete), quæ facilius cedebant et inſertum uncum recipiebant, quam ſolidus paries; itaque *labantes*, cedentes, laxantes ſe. Servius bene: *faciles ad reſolutionem*: et *dabant juncturas*, plus quam *habebant*; præbebant ſcilicet aggredientibus turrim ferro. Quibus convulſis ſuperior turris pars in oppugnantium capita decidit. *ruinam trahit* exquiſitius quam *facit*. Ἕλχ', ἡ δ' ἴσωτο πᾶσα Iliad. μ, 398, qui locus comparandus in τειχομαχίας narratione. Subeunt tamen alii in cæſorum locum v. 467, et interea ex poſterioribus ordinibus tela e longinquo ingeruntur. Narratio inde in ſolo Neoptolemo ſubſiſtit. v. 461 *unde omnis* T. v. illuſtrant intpp. ex Iliad. ν, 13. 14; etſi ipſa turris poëtæ ex Iliad. φ, 526 ſqq. nata eſſe videtur, ubi Hectoris fatum ex ea proſpicit Priamus cum Trojanis. Egregia autem cum arte hæc inſerta ſunt a poëta ad rerum faciem variandam, quod etiam Wartono obſervatum.

469 ſqq. Expugnatur tandem regia per Neoptolemum Achillis f., qui ipſas fores erat aggreſſus. Nam hoc eſt *ante veſtibulum ipſum*, h. e. januam, qua illud intratur, *primoque in limine*. Egregie autem eum repræſentavit:

Exſultat, telis et luce coruſcus aëna.
Qualis, ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc, poſitis novus exuviis nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga,
Arduus ad ſolem, et linguis micat ore triſulcis. 475

470. Vulgo interpungitur *Exſultat telis*, quod mutavi. *coruſcat* Montalb. Wall. et ed. Ven. *abena* ſcriptum a ſec. manu in perveteri exemplari Gell. II, 3 teſtatur.——471. Præſtat interpungere poſt *tegebat*: ut ſit: *Qualis* ſc. exſultat. *in lucem* offendit poſt *et luce* verſu ſup. et quod otioſum eſt, et quod *exſultare in lucem* vix bene dicitur. Burmannus Homericum ὑπὸ χυῆ comparans conj. *e luſtro*, ut referatur ad: *micat arduus* (malim vel ſic: *in luſtro c. m. gr. paſtus*), dubitat tamen an *luſtrum* de ſerpentis cubili et latebra dicatur. Mihi videbatur *ingluvies* latere in corrupta lectione, quo ducere poſſunt *mala gr. paſtus* et *tumidum. paſtus ingluviem mala gramina*, paullo exquiſitius, ſed propter hoc ipſum forte a librariis corruptum. Georg. III, 431 de ſerpente cherſydro: *hic piſcibus atram Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet*: ex quo loco etiam alia in hanc comparationem traducta mox videbis. Ut igitur ibi *explere ingluviem*, ſic h. l. dictum eſt *paſcere ingluviem*, fore ut alibi *paſcere ventrem*. Silius autem *ſatiare ingluviem* dixit imitatione Virgilii lib. VI, 155 *Ingluviem immenſi ventris gravidamque venenis Alvum deprenſi ſatiabant fonte leones*. Malebat Valk. ad Theocr. p. 252 inter loca habere, quæ Virgilius retractaturus fuiſſet. Schrader. varie tentabat locum: *in lucis. in ſilvis*, ut apud Silium XVII, 449, loco ex noſtro expreſſo, eſt *in campis*. Poſſis etiam: *Qualis ubi exiluit.*——472. *ſub terram* Parrhaſ. v. IV Georg. 43 et Sil. VI, 150, et ſæpe. *gelidum*, ſed correctum, *timidum* Dorvill.——473. *Tum* pr. Hamb. *cum* aliquot apud Burm. *compoſitis* alter Rottend. et Leid. a m. pr. *compoſitis* ſec. Hamb., quod non diſplicebat Heinſio. Similis varietas III Georg. 437, ubi hic idem verſus repetitur.——474. *corpore* Cod. Thuan. Macrobii V Sat. 5, perpetua variatione. *ſublato pectora tergo* MS. ap. Pierium; male. Georg. III, 426 *anguis ſquamea convolvens, ſublato pectore terga*; hinc *τῷ convolvit terga*, quia fit *ſublato pectore*, addi poterat ornate: *Arduus ad ſolem.*——475. idem verſus III Georg. 439. cf. Silius VI, 222. 223.

repræſentavit: *exſultat*, propugnat, *telis et luce coruſcus aëna*, h. e. armis, thorace, clipeo et galea, æreis ſplendentibus; ut ſæpe ap. Homerum λαμπόμενος ſimili in re. Iliad. ν, 341 ὅσσοι δ' ἄμεσθεν Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.

471—475. cf. alterum locum Ge. III, 437—9. Reſpexit locum Nicandri Ther. 31—34, ſimul tamen ad Homeri ductum,

Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Æratos: jamque exciſa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore feneſtram.

476. *Peryphas*, *Peryfas*, *Perifas*, male in libris ſcriptum.——477. *Automedon* et *Syria*, *Schiria*, *Seria* vitioſe in libris. *Autumedon* Pompon. Sab. *omnes* Medic.——478. *ſuccedunt muro* Servius inf. ad v. 723, ubi et in MSS. *et flammam ad faſtigia jactant*.——479. *correcta* unus Leid.——480. *prorumpit* Menag. pr. *prærumpit* Venetus. *a. c rumpit* Wall. a m. pr.——481. *auratos* pr. Hamb. *ferratos* Voſſ. *et jam* Menag. pr. *exciſſa* Oudart. *cavabat* Longob.

tum, ſed ornatius et cum variatione, Iliad. χ, 93—95 Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειρὶ ἑέλπεται ἀνδρὸς ἀλύξας μίνηται βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' (*mala*, noxia et venenata, ut ſæpe, *gramina paſtus*) ἔδυ δέ τε μιν χόλος αἰνὸς, Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειρῇ (*lubrica convolvit pectora*). ὣς Ἕκτωρ—οὐχ ὑπεχώρει. At apud Virgil. Pyrrhus non ſuſtinet hoſtem ſed aggreditur. Porro *in lucem* trahendum aut ad *exſultat*, aut ad *convolvit*: ſed v. var. lect. *tumidum*, quoniam *mala g. paſtus*, adeoque ſuccis venenatis repletus, ex vulgari hominum opinione. Ap. Nicandr. 285 ἐπεὶ τ' ἐκορέσσατο φορβῆς· at in Homero ſunt κακὰ φάρμακα. Expreſſere hunc locum certatim alii, ut Statius IV Theb. 95 ſqq. Silius XVII, 448—451. XII, 6—10. VI, 155 et paſſim alii.

476—478. Occurrit Periphas apud Homerum, ſed non hic; Automedontis ἱππηλάτου, aurigæ Achillis, ſæpius fit mentio. *Scyro*, inſula de Cycladibus una, copias adduxerat Pyrrhus, ab avo Lycomede acceptas, cujus filia, Deidamia, Pyrrhi mater ex Achille. cf. Iliad. τ, 326 ſqq. Odyſſ. λ, 505 ſq. Sed fabulam de Achille apud Lycomedem latente Homerus non habet. *ſuccedunt tecto*, h. e. fores adoriuntur.

479—482. *Ipſe*, Pyrrhus, quis dubitet: ex 469. 470 et 491. *dura limina*, ipſas fores e dura materia, ilice, factas; eas etiam per *poſtes*, et quidem ære obductos, *æratos*, intelligo, quos *vellit*, movet, labefactat, *a cardine*. cf. 492. 493. Quintus Cal. X, 388 ſimilibus fere verbis: Ὧμησαν δὲ πύλῃσι Θηγαίος Περίμοιο Ἀθρόοι ἐγχειμφθέντες ὑπ' ἀμφιτόμοις πελέκεσσι Ῥῆξαι τείχεα μακρὰ, πύλας δ' εἰς ἔδας ἐρεῖσαι Θωρηκῶν ἐξερύσαντες. Tandem

Adparet domus intus, et atria longa pateſcunt:
Adparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantis in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant; ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtant vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, neque ipſi

487. *clangoribus* quatuor ap. Burm., ſollenni varietate.——490. *poſtes* ex Probi ſententia. *poſtis* alii. v. Pier. *poſteſque et* Witt. *fingunt* Ven. et Leid. unus a m. pr., ut ſæpe alibi.——491. *neque ipſi* Heinſ. e Medic. et aliis. Vulgo *nec*.

perruptæ et perforatæ fores laxata aſſerum vel tignorum coagmentatorum compage: *jamque cavavit robora firma*, fores roboreas, *exciſa trabe*, et *dedit*, effecit, *feneſtram*, aperturam, *ingentem lato ore*, foramine.

483 ſqq. Ad affectum hæc magna cum arte traducta eſſe, jam alii poſt Scaligerum viderunt. 485. *Armati* ſunt, qui v. 449. 450. memorabantur.

486 ſqq. Proprie *clamor*, *lacrimæ*, *gemitus miſcetur*, quatenus promiſcue a pluribus vel diverſis fit; hinc, ſi quo in loco hoc factum ſignificatur, ut h. l. in domo ipſa, *domus miſcetur gemitu*. Mox *cavæ* cum dilectu poſitum epitheton ad ſonum. *ululant* exquiſitius quam *reſonant*; exemplo Græcorum βοᾶν in ſimili re, v. c. Eurip. Troad. 29. Porro verſum 486 ex Ennii Anal. II de Albæ excidio eſſe tranſlatum Servius ad h. l. notat. cf. inf. XI, 213 ſqq. et Livius de Alba I, 29. *Quod matres* familias *errant*, diſcurrunt, per tecta, id ex veterum moribus tanto magis ad affectum, quod thalamo incluſæ alias latebant. *oſculantur poſtes* (cf. Ovid. Met. XIII, 412. 413), quippe ultimum vale dicturæ, jamjam ab hoſte abſtrahendæ. Apollonium IV, 26 jam Servius huc advocavit; et Arioſti locum egregium (*Cant.* XVII *Stanza* 13) Wartonus.

491—493. *Vi patria.* πατρὸς ἰῷ καταιμένος ἀλκὴν Quint. Cal. XIII, 219. *ſufferre*, ſuſtinere Pyrrhi impetum non potuere nec *clauſtra*, h. e. fores roboreæ v. 481. 482 firmitate ſua, *nec ipſi cuſtodes*, qui v. 485 et 449. Burmannus mavult: *ſufferre*

ſc.

Cuſtodes ſufferre valent. Labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Inmiſſi Danai, et late loca milite conplent.
Non ſic, aggeribus ruptis, quum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnis
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras

492. *ſubferre* aliquot. *proferre* ſec. Moret.——493. *emoto cardine* Nonius ap. Pierium, Hamburg. et ed. Ven. Sane utrumque recte dicitur, etiam a poëta. v. exempla ap. Heinſ. et inf. v. 610. VI, 382; vulgatam tamen ſuaviorem eſſe puto. *remoto c.* Franc. *ordine p.* Bigot.——494. *irrumpunt* Hamburg., minus bene. *rapiunt* MS. Fabricii, bene, ſed non h. l.——496. 497. *cum ſpumeus exit Amnis et oppoſitas evincit* Hamb. pr., a manu interpolatrice.——497. *ejecit* Ven. *erupit* Macrob. V, 5. *trahit de g.* Scheffer ex v. 499. *oppoſitas evincit* Goth. tert.——498. *arma* duo ap. Burm. *tumulo* ed. Ven.——499. *rapit* Menag. pr., ut et alibi permutatur cum *trahit*. *parat* Hamb. ſec. *frementem* Parrhaſ., quod præferas poſt *furens* 498.——500. *que* abeſt Bigot. *Atrides* pr. Hamb,

ſc. ſe, ſuſtinere ſe. *arietem* nolim accipere proprie; quippe quod inventum Trojanis temporibus ſerius eſt. cf. ad 441. Sed de arietatione et pulſatione ac concuſſione forium ad arietis inſtar. 494. *Rumpunt aditus*, faciunt ſibi aditum; at quanto potentius illud!

496—499. v. ſup. ad 305, ubi hujus comparationis ſemina in locis Homericis et Lucret.: ſed ornatius omnia Virgilius ſuoque more. Expende ſingula. *fertur cumulo* aqua cumulata. v. ſup. 105 *inſequitur cumulo præruptus aquæ mons*.

499. 500. Καὶ τὸν φυτοχρὸν Πείραμον——τοῖσδε δ' εἶδον ὀμμασιν Αὐτὸν κατασφαγέντ' ἐφ' ἑρκείῳ πυρᾷ Eurip. Troad. 481 ſqq.

501. *Centum nurus* latius dictum, quinquaginta enim erant filiæ, totidem filiorum uxores ſeu nurus. Mox 503 *quinquaginta thalami* ſecundum Homer. Iliad. ζ, 243 ſqq.

Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi,
Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis
Forſitan et, Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis uti captæ caſum, convolſaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hoſtem;
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum

503. Q. *intus th.* Goth. pr. non male. *ſpes illa* legunt nonnulli apud Pierium, et ſic ed. Junt. *ſpes quanta* unus Pierii, ab interpolatore. *ampla* Medic. Pierii, Gud. ed. Ven. cum Goth. ſec. *alta* Scheffer.——506. *fuerint Priami* Oudart. *fuerunt* Franc. a m. pr. *requiris* tres Burm. *requires* Witt. Voſſ. et Cariſius Grammat.——507. *uti* Heinſ. repoſuit e Mediceo aliiſque melioribus. Vulgo *ubi*, quod interpretamenti loco eſſe poteſt: *ubi hic* Ven. et Parrhaſ. *caſus* Hamb. pr. *collapſaque vidit* Schol. Juven. ad Sat. X, 268.——508. *mediis penetralibus* et *mediis in p.* paſſim codd. ap. Pierium, Heinſ., et Burm., manifeſta corruptela exquiſitioris formæ: *medium in p. hoſtem.* vide ſup. I, 348, et ſæpe alibi. cf. Burm. *in* omiſſum in nonnullis.——509. *ſenio* Goth. pr. *diſtincta* Wall. *timentibus* Rottend. ſec.——510. *nec quicquam* Franc. cum al.

502. In toto loco ante oculos Enniana illa apud Ciceronem Tuſc. Qu. I, 35 ex Andromacha *O pater! o patria! o Priami domus—Vidi ego te, adſtante ope barbarica* (ut hic v. 504)—*Priamo vi vitam evitari, Jovis aram ſanguine turpari. fœdantem* plus quam cruentantem. *Sacraverat*, accenderat diis Penatibus.

503—505. Q. *illi thalami*, illi tam magnifice exſtructi, proſtrati jacent. *Barbaricum aurum*, h. e. Phrygium, ut ſæpe poëtæ; et modo Ennius, quem Maro expreſſit. Vide vel Cerdam et Guellium, quoſque Burm. laudavit. cf. inf. XI, 769. 770. Nec in eo argutandum, quod h. l. verba Trojani illa ſunt: utitur enim ille ſermone Romano, adeoque uſum ejus ſermonis ſequitur. Petiere eum uſum Romani a Græcis, quibus Trojani, et hinc Phryges, inprimis dicti barbari. *poſtes ſpoliis ſuperbi*, ornati, Romanorum notiſſimo more. v. inf. VII, 183—186. *Tenent D.*, h. e. partim igni partim ferro graſſantur.

506. 512. Cf. Excurſ. XI de Priami nece.

Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtis.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe,
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra conplexa Penates.
Hic Hecuba et natæ nequidquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, et divom amplexæ ſimulacra ſedebant.
Ipſum autem ſumtis Priamum juvenalibus armis
Ut vidit: quæ mens tam dira, miſerrime conjunx,
Inpulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnis:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, et ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem elabſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtis

511. *hac denſos* tres Burm. *moriturus fertur* Oudart. *ad hoſtes* aliquot Pierii codd.——515. *altaria cingunt* Goth. tert.——517. *ſedebant* Heinſ. iterum reduxit vetuſtiorum codd. etiam Pierianorum auctoritate; et recte idem Burmannus monet convenire τῷ *altaria circum* et *condenſæ*. Vulgo *tenebant*, quod cum multis aliis Medic. a m. pr. habet et Ge. Fabricius ex Ovid. XIII Met. 413 defendere volebat. *ferebant* alter Moret.——518. *juvenalibus* Heinſ. cum Medic. et aliis melioribus etiam Pierii. Vulgo *juvenilibus*, at poëta rarius ſequi debet.——521. *non defi.* Montalb. *defi. aſſis* Menag. pr.——522. *meis* Montalb., male. v. I, 232. III, 489 Burm.——524. *Vel m.* Parrhaſ. *affata* plures Burm.——525. *longævum* Gud. *in* abeſt Excerptis Burm. et Goth. tert. *a ſede* Bigot.

519. Græcis poëtis erat ara Jovis Hercei in atrio ædium Priami, ἐν αὐλῇ, v. Exc. laud.; eam aram Virgilius in impluvium tranſtulit, ut Penatium ara eſſet; propius hoc ad Romanum morem. *Mens dira*, quæ dira, male ominata, abominanda conſilia agitat.

525. *Sacra ſede*, ara, v. 513. 515. 523. *eget*. non locus eſt.

Porticibus longis fugit, et vacua atria luſtrat
Saucius. Illum ardens infeſto volnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamque manu tenet, et premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Di, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſolvant grates dignas, et præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Feciſti, et patrios fœdaſti funere voltus.

528. *fuit* duo Burm., ut forte alibi. *fugiens vacua* Bigot.——529. *infecto* ſec. Moret. et ed. Dan. Heinſ. *infauſto* Menag. pr. *infeſto in vulnere* Oblongus Pierii, ſaucius enim erat Polites; quod ferri poſſet.——531. *evaſit et ante p.* quidam Pieriani, e gloſſa.——532. *et vitam multo* Wall. *fundit* plerique Pieriani.——533. *in* deeſt ſec. Menag. Hamb. ſec. et Parrhaſ., quod et ipſe abeſſe malim. *media jam in* pr. Moret., vide ſup. 508.——535. *Ac tibi* ed. Ven. *Et t.* Voſſ. *pro ſcelere tanto* pr. Hamb.——536. *ſi qua cœlo* Bigot. *ſi qua cœlo eſt* Dorvill. *in cœlo* Leid. *eſt pietas cœlo q. t. curat* Menag. pr. *curent* Medic. et Parrhaſ.——539. *f. vulnere v.* Ven. Parrhaſ. ſec. Hamb. et Goth. pr. *ſanguine* Bigot.

528—530. *Porticibus longis.* Si Homerica et non ſua potius tempora ſequutus eſt, αἰθουσαν expreſſit, quæ αὐλὴν ab utraque parte ornabat. Mox *luſtrat* h. l. diſcurſu, et *vacua* cum dilectu, ut ſignificet Trojanos jam fuga diſperſos, cf. Burm. ad Val. Fl. IV, 21. *infeſto vulnere inſequitur*, infeſte, hoſtili more, ut vulnus inferat; ſed alterum multo magis poëticum, *vulnere infeſto. Vulnus* de telo h. l. poſt alios accipit Burm., ut ſane ſæpe vulnus reddi poteſt. cf. inf. VII, 533. X, 140. XII, 376: ſcil. quando de telo ita agitur, ut vulnus ab eo actum ſimul memoretur. *premit haſta*, exquiſitius quam transfigit. cf. IX, 330.

533—543. *Media morte*, præſenti mortis periculo. *abſtinuit* exquiſite, continuit ſe. 536. *pietas* h. l. reſpectus ac miſeratio ejus, qui indigna patitur.

At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque inbelle ſine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clipei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, et nuntius ibis

Bigot. a m. pr. Dorvill. et Wall., quæ ſollennes ſunt aut aberrationes aut interpolationes. Poſterius quidem non diſplicere video Burmanno ad Antholog. Vet. Lat. p. 338, nec, quod ad ſenſum attinet, diſſentias; ſed *funus* haud dubie exquiſitius poëtaque dignius. *Feciſti, patrios f. et v.* ſec. Moret. *vultos* Medic. pro *voltus*. v. Heinſ.——540. *a quo te* Reg.——542. *exhibuit* Bigot. *que* abeſt a nonnullis Pierii, Heinſ. et Burm.——543. *receſſit* Parrhaſ.——544. *fatur* Bigot. et Leid. un.——545. *Projecit* Parrhaſ., quod admodum ſe commendat, ut hoc verbo irritum ictum notet, vel Burmanno judice. *repulſum eſt* Puget. Parrhaſ. et ed. Ven. cum Goth. tert. *ſepultum* et *ſepultum eſt* e ſuis codd. laudat Pierius, unde Gifanius faciebat *repultum*, antique pro *repulſum*; Male v. Burm.——546. *E ſummo* Vratiſl., ut dudum ipſe malueram. *et* non citat Lutat. ad Stat. I Theb. 377. *repellit* alter Hamb.——547. *Cum P.* tertius Moret. *tum* ſec. Moret.

titur. *grates* h. l. pœna: et ſic *præmia* frequentius. *patrios fœdaſti funere vultus*, graviſſimis verbis et atroci ſpectaculo accommodatis. Re funebri pollui et contaminari homines, religioſa erat opinio; et adſperſo ejus, qui cæditur, cruore fœdatur, cruentatur, aliquis. h. l. ipſi *vultus*, tantum non adſperſi et contaminati *funere*, cæde, ſanguine. *funus* per cadaver interpretatur Servius. Forma verſus 540 *At non ille* ſqq. illuſtratur a Burmanno ad Anthol. Poët. Lat. p. 388. *in hoſte* exquiſitius quam *in hoſtem*. v. Drakenb. ad Liv. XXVIII, 43, 8. Reſpicit autem redditum Priamo cadaver Hectoris Iliad. extr. *jura fidemque ſupplicis*, τὸ ὅσιον τῆς ἱκετείας, ſanctitatem ſupplicis, nam de *fide* proprie dicta et ſupplici data h. l. agi nequit. Sed ſupplex *in fidem alicujus* h. e. tutelam venit; debetur itaque ei *fides* h. e. incolumitas. *ſepulcro*, ad ſepulturam. *in mea regna*, in regiam. Sequutus eſt noſtrum Seneca Troad. 1103.

544—549. *Sine ictu*, quod vulnus non faceret, non penetraret; ſed perforato corio, quod ſcutum erat inductum, ab ære reſiliret. κωφὸν βέλος dixit Hom.

Pelidæ genitori. Illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipſa tremen-
tem
Traxit et in multo labſantem ſanguine nati,
Inplicuitque comam læva; dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, et prolabſa videntem
Pergama; tot quondam populis terriſque ſuperbum

548. *illic* Zulich.; et mirum veteres *illi* pro adverbio h. l. accepiſſe. Sic Donatus et Servius. *fata* ſec. Moret. Sprot. et Donat. ad Terent. ap. Heinſ. *dicta* Nonius in *triſte*. Sed v. not.——550. *Hoc* Heinſ. conſenſu codicum, etiam Pierianorum; vulgo *hæc*.——551. *laxantem* Ven. pr. Hamb. et Goth. pr.——552. *implevitque* ſec. Hamb. *coma* Gud. a m. pr., non male, ſi *lævam* legas cum Burm.——553. *ſcapulo* Sprot. a m. ſec. et Witt. *addidit* idem cum Goth. ſec.——554. *Hæc finis* v. Gell. XIII, 20, et Heinſ. ad Æn. III, 145. *Hic f.* duo Goth. *Hic f. Priami, hic fatorum exitus* Francian. *hac exitus illum ſorte tulit* conj. Heinſ.——555. *et lapſa* aliquot ap. Burm.——556. *populis quondam* Parrhaſ. et Wall.

Hom. Iliad. λ, 390. *rauco ære*, æreo clipeo, qui percuſſu raucum ſonitum edebat—et, *nequicquam*, ſine effectu et vulnere: etſi Serv. per, non, interpretatur. *pependit* in clipei pelle, ut Burm. (Male Servius). Sæpe talia apud Homerum, v. c. Iliad. γ, 347 ſqq. *triſtia facta*, atrocia h. l. Mox de ſarcaſmo ex Homero ducto: *Referes ergo hæc* etc. videndus eſt Popius ad Iliad. XIII Obſ. 31.

550 ſqq. Seneca expreſſit Troad. 44 ſqq. (ubi *Æacidæ* retinendum). In ipſa ara tamquam victimam immolavit Priamum Neoptolemus. *implicuit comam*, ergo cum cæteris armis v. 509 ſq. galeam non ſumſerat. *extulit enſem*, non, vagina extraxit, monet Burmannus, ſed ſuſtulit, intentavit. Verſu 529. 530 *haſta* utebatur Pyrrhus; cum eminus peteret Politen.

554—559. Epiphonema ad commiſerationis affectum præclare compoſitum; ſimplex tamen et obvium. Placet non minus illud de Achille ap. Ovid. Met. XII, 615. 616. *ſorte*, fatali neceſſitate abſtulit. Serv. *Aſiæ*, magnæ ſaltem partis Aſiæ minoris. v. Strab. XIII pag. 875 A. *regnatorem populis*, pro populorum. *jacet in-*

gens

Regnatorem Aſiæ. Jacet ingens litore truncus,
Avolſumque humeris caput, et ſine nomine corpus.
At me tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui; ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli volnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,

557. *æquore* pro littore Dorvill., Burmannus conj. *limine* ſc. regiæ. Non eſt ſollicitanda bona lectio, quam confirmant Manilius et Seneca. v. not.——588. *avolſumque* Gud. cum Medic. *abſciſſumque* Oudart. et Leid. unus; ſed atrocius *avulſum*. v. Burm.——559. *Ut me* Menag. ſec. *cum primum* quatuor Burm. *at mecum p.* Witt. *error* Hugen.——561. *funere* Oudart. et Parrhaſ. a m. pr. v. ſup. 539.——562. *ſubit et* multi Pierii, Heinſii et Burm. Cur vero ante *Subiit* majore diſtinctione ſententiam jugulent vulgo editiones, non video; itaque eam mutavi.

gens littore truncus. Scilicet inſepultum projectum fuit Priami corpus. Hoc alii ſimpliciter narrant, nulla appoſita loci notione; præter Quintum XIII, 241. 244. Seneca Troad. 54 ſqq. Auſon. Epitaph. 23, quod ex noſtro adumbratum eſt. Adjiciunt alii *littoris* notionem, ut adeo corpus *ad littus tractum, et illic relictum ſine capite* fuerit, ut Pompon. Sab., quæ unice vera interpretatio, obvia eadem in Servianis; unde etiam intelligitur, ad Pacuvii tragœdiam poëtam reſpexiſſe; quamquam locus, qui ibidem adſcriptus fuerat, excidit. Niſi forte fuere verba illa Ennio ab aliis tributa Tuſc. Qu. I, 44 *Heu reliquias ſemiaſſi regis denudatis oſſibus Per terram ſanie delibutas fœde divexarier.* Sed imitationem notarunt viri docti ex Manil. IV, 64. 65. *Priamumque in littore truncum, Cui nec Troja rogus*, et Seneca ex hoc eodem loco Troad. 140 *magnoque Jovi victima cæſus Sigea premis littora truncus. Littus* de Troja, tamquam *littorali plaga*, accipere, durum arbitror. Quod Servius addit, Pompeii tangere hiſtoriam Virgilium, hoc eo dumtaxat pertinet, quod hujus loci major ac ſuavior aliquis ſenſus eſſe debuit Romanis, qui Pompeii ſimile fatum memoria tenerent. *ſine nomine corpus*, ſine nota, qua agnoſci poſſet, quatenus ſine capite et vultu erat.

559 ſqq. Hic artem poëtæ agnoice. Quis Æneæ in patrem, omninoque in ſuos, pietatem nunc eum rerum cardinem fore expectabat, quo narratio ad id, quod rerum caput erat, Æneæ diſceſſum, converteretur? Et quam accommodata hæc Æneæ perſonæ! et quam apta ad ſtudia noſtra animoſque in virum tam eximiæ pietatis convertendos?

Et direpta domus, et parvi caſus Iuli.
Reſpicio, et quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, et corpora ſaltu
Ad terram miſere aut ignibus ægra dedere.
[Jamque adeo ſuper unus eram; quum limina
Veſtæ

563. *ut d.* codices ap. Pier. *et deſerta* alii ap. eund.——564. *Deſpicio* Oudart. *me circum* Heinſ. e codd. ut mollius; vulgo *circum me.* In Wall. a m. pr. *quæ ſit rerum mihi copia.*——566. *dederunt* Bigot.——567. Verſus hi XXII uſque ad v. 588 ab omnibus Pierii, Heinſii, et Burmanni codd. aberant, excepto Menag. alt., in quo recentiore manu erant adſcripti, addita ſubſcriptione: *Iſta metra non ſunt de textu.* In nonnullis ap. Burmannum (non in omnibus libris, ut Catrœus jactat) non hic ſed initio Æneidis exarati reperiuntur. Neque hos verſus Servius, Donatus, et Pomponius interpretantur. Deſunt etiam in edd. nonnullis antiquis, ſed paucis. E Codicibus unum Dorvillianum, nullius auctoritatis codicem, Burmannus memorat, in quo illi legebantur. At e noſtris Gothanis primus et ſecundus eos exhibent, ut et Bongarſ. alter in Excerptis Cortii et Vaticani nonnulli, ſed omnes recentiores. v. præf. Bottarii ad Fragm. Vatic. p. VIII. Jam hos verſus Virgilianos eſſe, non eſt, quod dubites, ſi eorum indolem et numeroſam venuſtatem exquiras. At relictos mox ab ipſo vel ab aliis refectos eſſe neceſſe eſt. In Dorvilliano adſcriptum erat: *Tucca et Varus* (l. Varius) *detraxerunt hæc Virgilio carmina, quum emendarent hunc librum juſſu Octaviani* (cf. Vitam Virgilii c. 14. 15.) Similis nota in aliis quoque occurrit, ut in Brunckianis. Etiam in Hamb. ſec. et in Guelpherb. uno, quod in Excerptis Cortii notatum video, ſimilis nota occurrebat; addita ratione: *Sed Tucca et Varus hoc* (quod Æneas Helenæ manum inferre volebat) *non competere ſtilo heroico, quia turpe eſſet viro forti in mulierem manus injeciſſe, illos ſubtraxerunt.* Hauſta videntur hæc ex Servio, quem v. ad v. 592, ubi additur alia cauſſa, cur ſublati fuerint, quod contraria his (et ſup. verſibus 310 ſq. *jam D.*) dicantur

563. *Direpta domus*, in proſa, direptio domus meæ animo obiiciebatur, quaſi jam facta. Mox *copia* docte pro copiis, notant Grammatici. cf. Burm.

565. Æneam e turri pugnantem meminiſſe neceſſe eſt, ſupra v. 458. 460 ſqq. incendio jam per regiam Priami ſparſo deſiliunt alii in terram, alii in ignem. *corpora ægra*, quia *defeſſi* pugnando, exhauſti viribus.

567—574. Sequuntur verſſ. XXII a codicum parte exulantes, quos narrant a Tucca et Vario

Servantem et tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida adſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, et deſerti conjugis iras,
Præmetuens, Trojæ et patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris invisa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, et ſceleratas ſumere pœnas.

cantur Æn. VI, 510 ſqq. Quod quidem paullo gravius, alterum vero leviſſimum eſt argumentum; non enim indecorum videri Æneæ, quod Helenæ, omnium malorum cauſſæ, conſpectu, paullo gravius exarſerit, ſi penitius rem inſpicias, facile intelligas. Neque ſine iis verſuum 589. 592. 594. 595 ſententia conſtat. Si tamen ſublati fuere ii verſus, Tuccæ et Varii judicio, aut forte ipſius Virgilii, cum in ejus autographo eſſent expuncti, melioribus nondum ſubſtitutis, mirandum hoc non eſt, quod ſententia ſine illis verſibus conſtare nequit, cum ſublati quidem illi, non autem totus locus immutatus, nec in expunctorum locum alii repoſiti ſint, nec reponi potuerint. In Servio P. Danielis leguntur hæc ad v. 566 *Poſt hunc verſum verſus fuerunt, quos Tucca et Varus obliti ſunt*, ut in poëmatis recenſu ſive caſu, ſive alia de cauſſa, forte, quia in poëtæ autographo erant in margine ſcripti, omiſſi fuerint. Enimvero panno illi aſſuto parum fidei haberi poteſt; et videtur *obliti ſunt* prave pro *omiſerunt* dictum eſſe. Defenderunt hos verſus multi ap. Burman. ſuo quiſque more, quos vide; imprimis *Campani* Quæſtionem Virgilianam ſuper h. l. et cum iis Trappium ad h. l. *lumina* ed. Junt. *vaſto* Rottend. ſec. a m. ſec. *vaſte* et *vaſtæ* aliquot ap. Burm.——568. *tacita* Voſſ.——569. *Tyndaridem* ed. Ven.——570. *per c. tuenti* ed. Ven.——571. *obverſaque* P. ed. Ven.——572. *Et Danaum pœnas* vel *pœnam* alii ap. Burm. *Et D. pœnas deſerti et* Goth. ſec.——573. *Præmetuens* Heinſ., cum melioribus. Vulgo *permetuens*. *patriæ c. ob iras* Goth. ſec.——574. *Argis* MS. in Servio Dan. et Goth. ſec.——575. *ignis* duo Burm.——576. an: *ſceleratæ ſumere pœnas* h. e. de ſcelerata? ut malim, inf. 585 *merentis ſumſiſſe pœnas*. Et ſic jam Valeſium conjeciſſe docet Cuning.

Vario reciſos. v. V. L. De Helena ab Achivis recuperata v. Exc. XII ad h. l. *Super unus eram.* οἰὸς ἔων Homericum, ut Iliad. λ, 401. *Erranti*; ergo Æneas jam de turri vel tecto regiæ deſiluerat, et per regiam errabat vacuam, ut ſup. v. 528. *invisa*, abdita. Sic melius, puto.

575 ſqq. Sequentia ex Euripideis expreſſa in Oreſte v.

Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſque Mycenas
Adſpiciet, partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata miniſtris? 580
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. Namque, etſi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, et ſumſiſſe merentis 585
Laudabor pœnas: animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, et cineres ſatiaſſe meorum.

578. *regnata tr.* MS. in Serv. Dan. cum Goth. ſec., ſed v. Burm.——579. *patris* alter Menag.——580. *et* deeſt nonnullis.——581. *ferro Priamus* Goth. ſec. *ferro ut P.* Menag. *ferro Priamo ut* tres Burm., alius *f. Priamut ut.* Reg. *ferro pro Priamo ut Troico.* Juntina *a. ignis.*——582. *ſudaret* vel *ſudari* Reg. *ſudavit* al. in Serv. Dan. Porro Heinſius poſt Valeſ. conj. *undarit*, quod valde arridet. ſed v. not. et Drakenb. ad Sil. II, 455. *Dardanio* unus Guelph. in Exc. Sax. *Dardanidum* alius.——584. *habet hæc* quatuor Burm. et Serv. Dan. cum Goth. ſec., male.——585. *tanti et ſ.* ed. Ven. *merentes* alter Menag. cum MS. in Serv. Dan. et ſic explicat *merentis* Heinſius. Enimvero vide annon malis *pœnas ſumſiſſe merentis* exquiſite pro *a merente.*——586. *animum expreſſiſſe* ed. Ven.——587. *famæ* MS. in Serv. Dan. cum utroque Goth. et ed. Junt. *flammam* Rottend. *famam*

1132 ſqq. *Exarſere ignes animo* pro vulgari *animus ira exarſit. ſubit ira* h. e. impetus ex ira, ut ulciſcerer excidium patriæ. *ſceleratas pœnas*, paullo inſolentius, pro, pœnas a ſcelerata ſumtas: nam, ut ſint pœnæ per ſcelus exactæ, alienum a loco eſt. 579. *conjugium*, conjugem priſtinum. *patres*, parentes. *Phrygiis miniſtris*, Trojanis captivis illi in ſervitium addictis. *ſudarit ſanguine*, madefactum, humectatum. Ex Enniano: *Terra ſudat ſanguine* apud Nonium in *ſonere*. Vide alia apud Cerdam.

583—587. *Non ita*, ὦ δῆτα. Vulgo *abſit hoc! Nequaquam*, *nullum m. nomen*, nulla gloria. *tamen*

Talia jactabam, et furiata mente ferebar;]
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Cœlicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, ubi fessum ætate parentem

famam sex Burm. Malim refingere cum Burmanno: *ultrici flamma*, non tamen, ut illam in incendium mittat, sed ut satiet, placet cineres, manes suorum, flamma et rogo ac morte Helenæ. Sed totus locus desiderat curas secundas poëtæ, *servasse* Goth. sec.——588. *ferebam* unus Burm. *loquebar* MS. in Serv. Dan.——589. *Tum mihi* sex Burm. cum Goth. pr. *ante oculos* Medic. sec. Hamb. et Sprot. *tûm mihi ante oculos sese* Wallian. *ante oculos t. c. videnda* Franc.——590. *et clara* Bigot. et glossematis loco Regius. *in nocte refulsit* Zulich. a m. pr.——592. *dextramque* Medic., ut græcisset Maro, addit Heins.; potius ex solito librarii lapsu.——594. *quid* Oudart. *quis indomitus tantas* Menag. sec. et Exc. Burm. *tantus furor* ante Pierium legebatur.——595. *vestri* Goth. pr.——596. *aspicias* Leid. unus. *ibi* Medic. a pr. m.

tamen laudabor, quod extinxerim. *nefas* h. e. nefariam feminam Helenam. *animumque explesse juvabit Ultricis flammæ*. Duriter dictum videtur de ulciscendi ardore, sive jungas *animum ultricis flammæ* pro, flammam animi, ulciscendi cupiditatem; sive, quod præstat, *animum explesse flammæ u.* h. e. flamma s. ira ultrice, h. e. ultione. *pœnas merentes*, ut v. 576 *p. sceleratas*, a merente.

588—593. Imitatio Homeri manifesta Iliad. α, 193 sqq., ubi Minerva Achilli soli in conspectum venit eumque ab ira et impetu revocat. Ad 592. 593 cf. ibidem v. 361. Erat autem is temporis rerumque articulus, qui deæ præsentiam postularet, et quidem, ut tanto major consiliorum auctoritas esset, ipsa divina specie occurrentis: de quo in conspectum veniendi more v. Exc. XIII ad lib. I.

595—600. *Nostri cura* pietas esse videtur matri Veneri præstanda in eo, ut Anchisen, ab ipsa amatum, tueatur ac servet; et sic Servius: *et hoc loco, ut solet, unam se de Æneæ familia facit*. Nisi reverentia est, quam Venus exigit in hoc, ne Helenæ, quam ipsa tuebatur,

filius

Liquĕris Anchiſen? ſuperet conjunxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnis undique Graiæ
Circum errant acies: et, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus et hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris; divom inclementia, divom,
Has evertit opes, ſternitque a culmine Trojam.
Adſpice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat viſus tibi, et humida circum

397. *Anchiſem* plurimi. *ſuper eſt* multi ap. Plerium et Burm. *conjunxque* Witt. *conjun ſuperne C.* nullus habet.——599. *circumerant* ed. Ven.——600. *abſtulerint* Bigot. *inimicuſque* edd. ante Plerium. *hauſerit ignis* Oudart. a pr. m. 602. *divum i. divum* recte probata poſt Plerium et alios Heinſio lectio optimorum librorum et grammaticorum auctoritate. Vulgo edd. *verum incl. d.*; plerique Pieriani: *ſat enim incl. d.* Sprot. *ſævum i. d.* Zulich. a m. pr. *unquam i. d.* Bigot. *Divum i. ſummis.* In Erfurt. totum hemiſtichium: *divum inclementia, divum*, exciderat; quod non infeliciter factum dicere poſſis, ut continuetur ſententia: *Non Paris—Has evertit opes.* Sed hic ingenii luſus eſſet. Omnino mirum eſt, inter librariorum lapſus quam feliciter interdum cadat jactus ſtuporis vel incuriæ.——603. *ſternit a* Leid. un. a m. pr. et Voſſ.——604. *adducto* Menag. pr. *timenti* Zulich. pro div. lect.——605. *Mortales viſus b.* Wall., ſuperſcripto *que. hebetat* Franc. *tibi limina circum* Leid. unus. *lumina* Goth. tert. a ſec. m.

filius injuriam faceret. Verum ſequentia ad prius illud revocant. *aſpicies*, ut poëta pro *circumſpicies*. *quos hauſerit enſis*, ut paſſim poëtæ, v. Drakenb. ad Silium V, 524, pro confodere, tranſigere, ἀφύσσειν Homer. ut Iliad. ξ, 517: primum hauritur ſanguis enſe: hinc ipſe enſis haurit; ut hauriat, penetrat, tranſigit latus, corpus, ut X, 314.

601—603. Sententia ex Priami verbis ap. Homerum petita Iliad. γ, 164. 165. adde Odyſſ. α, 347. 348 et frequens apud veteres. v. Cerda poſt Guellium. *Tyndaridis f. i. Lacænæ* ornate pro Helena, Οὐ γάρ τοι Ἑλένη πῆλαι αἰτίη etc. v. ap. Quint. Cal. XIII, 422. *a culmine*, κατ' ἄκρας. v. ſup. 290.

604 ſqq. Pulcherrimus, qui ſequitur, locus partim Homeri auſpiciis Iliad. ε, 127, 128, ubi Minerva Diomedis viſum acuit et Iliad. μ, 13 ſqq. 27 ſqq. ubi Neptunus et Apollo vallum Achivorum diruunt (cf. imitationem Quinti Cal. XIV, 631—651), partim aliorum poëtarum

Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa:
Hic, ubi disjectas moles avolſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque ab ſedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro adcincta vocat.
Jam ſummas arcis Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens et Gorgone ſæva.

607. *ne* Leid. duo.——608. *Hic tibi* ſec. Menag. *dejectas* Bigot. *diſcretas* Menag. pr. *dejectaque ſaxis* Hugen.——609. *ſanguine* pro *pulvere* Zulichem. a m. pr. v. ſup. 582.——610. *immota* Menag. alter. *remota* Vratiſl. cf. ſup. 493.——611. *ab f.* Heinſ. e Gud., v. eum ad III Æn. 687. Vulgo *a ſedibus*.——612. *facias* Dorvill., e verſu ſequ.——614. ſupplevit Dorvill., *ſævaſque accendit ad iras*.——616. *Inſidet et n.* Bigot. *Obſedit* ſec. Moret.,

rum ductu elaboratus. Nam in Trojæ excidio diis manifeſta aliqua opera ab antiquioribus poëtis tributa, ut ex imitatoribus patet. v. Quint. Cal. XIII, 415 ſqq. add. Tryphiod. 550—560. *nubem* int. caliginem, ut Hom. νέφος l. l. et Iliad ο. 668, υ. 341. 342. Imitationes ſublimis hujus loci paſſim in recentioribus obſerves. Miltonum lib. XI, 411 et Taſſum *Cant.* XVIII *Stanza* 93 Wartonus laudavit.

606—607. *Tu ne qua p. Juſſa time*: propter illa, quæ v. 619 ſqq. ſubjunget. Mox *undantem* pulchre, v. VIII, 257.

610. Ex loco Iliad. μ, 27 ſqq., ubi Neptunus vallum Achivorum diruens deſcribitur.

612—614. Juno—*prima* quippe in urbis ingreſſu—*ſocium agmen* Achivos—*vocat* ut apud Homerum Neptunus Iliad. ν, 83 ſqq. et Apollo apud eundem Trojanos de muris Trojæ inclamat. Imitatur noſtrum Statius de Venere, V Theb. 281. Quæ ſuper h. l. Spencius Polymet. p. 56 diſputat, aliena ſunt; ſed dicendum erat, alia Junoni tribui, quatenus religioſe colitur, alia, quatenus poëticum eſt numen ad res, humana vi majores, exſequendas adoptatum.

615. 616. Pallas inſidet arci Pergamo, ut ap. Homerum

Ipſe Pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.
Nuſquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat: et ſpiſſis noctis ſe condidit umbris. 621
Adparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deum.

Moret., ut v. 450. Sed et Homerus ἰφίζετο Πηγάσου ἄκρῃ. *nimbo et fulgens* Medic. *nymbo fulgens* ed. Mediol. *effugiens* ed. D. Heinſ. *limbo* Moret. ſec. pro var. lect., ut jam olim lectum, in Servianis notatum. *clypeo* Zulich. a m. ſec. F. *Inſedit nimbo, eff. et G. Gorgona* Franc.——617. *vires animoſque* Wall.——619. *excipe nate* Puget. *fuga* unus Leid., et ſic conj. Scioppius et facile eſt conjicere, ut ſubintell. te. Burm. conj. *arripe nate fugam*; quamquam et hujus formæ exemplum deſideres; ut ſit dictum pro *rape, raptim, cape*. Probat tamen Oudendorp. Cur. ſec. ad Frontin. p. 356. Jo. Schrader. acutius conj. *I rape*. Melius eſſet dicere, compoſitum pro ſimplici poſitum, ut mos poëtis, et quidem in hac ipſa voce inf. VII, 119 *eripuit* pro rapuit, excepit. Et ſimilia paſſim alibi. Enimvero veram rationem hanc eſſe conſeo: eſt eripere, h. e. rapere fugam ex his rebus, et hoc labore. Vulgare eſſet: *eripere ſe fuga*.——620. *nunquam* Exc. Voſſ. et Medic. a m. pr., perpetua varietate. *patrio tutum te* lu-

rum Apollo Iliad. ι, 460, ſed ibi ad tuendum, h. l. ad evertendum. *nimbo effulgens et Gorgone ſæva*; ægide. Si utrumque eodem modo dictum eſt, ut illa fulgeat, ut ægide, ita nimbo, *nimbus*, qui de obſcura fere vel atra nube dicitur, h. l. de candida et lucida nube accipiendus erit, quod alibi non facile occurrit; niſi unum locum inf. IX, 110. 111, huc trahas: *Hic primum nova lux oculis affulſit, et ingens Viſus ab aurora cœlum tranſcurrere nimbus*. Verum poteſt duplici reſpectu dictum eſſe: *effulget illa ægide*, quia fulgentem ægidem tenet, et *effulget e nimbo*, e nube obſcura vel in nube, qua illa cingitur: quod ſollenne eſt, ubi de diis iratis agitur. cf. Exc. eund. XIII ad lib. I. De nimbo capita deorum ambiente in poëta noſtro cogitare non licet. Mox poſſis forte *ſæva Pallas Gorgone*, jungere, h. e. ſæviens, vibrans ægidem: ſed hoc nimis argutum. Sæva eſt Gorgo jam per ſe, truculento ore.

618. *In Dardana arma*, verſus Trojanos pugnantes.

619. *Eripe* pro *fugam rape*, raptim capeſſe, accelera. v. Var. Lect. *labori*, pugnæ, diſcede ab armis. Ego te per hoſtes medios tutum reducam domum tuam. cf. 634.

626—

Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja:
Ac veluti, ſummis antiquam in montibus ornum
Quum ferro adciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;
Volneribus donec paullatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avolſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente deo flammam inter et
hoſtis

lumine Wall. *in limine* ſec. Menag. *limite* quatuor Burm. *patris te in limine* Franc.——622. *ſaeva dirae* Wall.——624. *viſum* 98 quatuor Burm. *in igne* ſec. Hamb.——625. poſt *Troja* nolim plene interpungere, ut vulgo fit.——626. *antiquam ſummis* pr. Hamb. Explendum autem: *viſa Troja verti*, everti, *ac ruinam trahere, veluti ornus, quam eam* etc. *v. traxit.*——627. *abſciſam* duo Burm. *abciſam* Menag. alter. *actam* pro *inſtant* Codex Thuan. ap. Macrob. V Sat. 2, memoriæ lapſu.——629. *Ut t.* Wall.——630. *ſupremo* pr. Hamb. ——632. *Diſcedo* pr. Hamb., et ita ap. Macrob. *deo* alii codd. apud Pier. Heinſ. et Burm., ſicque duo e Goth. *abducente* vel *addocente deo* vel *dea* aliquot apud Pier. et Burm. *hoc d.* Bigot. *deo* in Medic. emendatum ex *dea*, et eſt ſane *deo* doctius: v. not.; at idem ſono ingratum: *deſcendo ducente*

626—631. Similia ex Homero et Apollonio loca laudant Macrob. V, 11., Urſinus, Guellius et Cerda; ſed ad occiſos, non ad urbis excidium, inſtituta, verborumque ornatu cum h. l. neutiquam comparanda. Expende ſingula. Ab initio deficit commoda tranſitus formula: *Ac veluti.* non enim ſequitur apodoſis; quæ ab altera manu expectari poterat. Nunc explendum: *viſa Troja verti*, everti, *ac* ruinam trahere, *veluti ornus traxit*, trahit, *ruinam.* Ornatum illud *Vulneribus ſupremum ingemuit*: et *traxitque jugis avulſa ruinam*, plus quam *duxit, fecit*; et hæc pro, *evellitur arbor, proruit.*

632. 633. *Deſcendo* de arce; non de turri; nam hoc jam factum v. 570. 588. *expedior*, liberum iter habeo inter hoſtium tela et flammas: ut contra *impedimur*, obſtante turba. Vulgari ſermone *via* ipſa *expediri*, *expeditum iter*, dicitur. *ducente deo* ex gr. ὑ Διὸς, ſæpe exquiſite pro dea, aut *deus* abſolute τὸ Θεῖον, numen; ut bene monet Verheyck ad Anton. Lib. c.

Expedior; dant tela locum, flammæque recedunt.
Atque, ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis
Antiquaſque domos, genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exſiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam:
Has mihi ſervaſſent ſedes. Satis una ſuperque
Vidimus excidia, et captæ ſuperavimus urbi.
Sic o, ſic poſitum adfati diſcedite corpus.

ente deo. Verum ultimam poëtæ manum flagitabant et illa in binis verſibus: *flammam, flammæque.*——633. *experior* Schol. Horat. ad Carm. ſec. Perperam.——634. *Atque ubi* poſt Pierium Heinſ. e melioribus. Vulgo *Aſt ubi.* *Ac ubi* Leid.——636. *primos montis* Sprot.——637. *exſciſſa* malint Guellius et Cerda, quia *excidium* inde duci debuit. Sed utrumque dicitur. v. inf. ad IV, 425. *abſciſſa* alter Hamb. *perducere* ſec. Moret.——639. *corpore* Parrhaſ., malc.——640. *et rebus ſervate ſecundis* ſuppletus verſus in Franc. ex lib. I, 207.——643. *et* multis Burm. deeſt.——644. Abfuerat ab initio hic verſus a Mediceo. *dimittite* pr. Hamb.

29. *dant tela locum.* cf. Æn. VI, 110. 111.

638—640. *Exſilium pati*, ut ut φυγεῖν, graviter de patria relinquenda. Negat ſe eſſe Troja diſceſſurum. *integer ævi ſanguis*, h. e. integri ævi, juventæ, adeoque pro, juvenilis vigor. Mox *agitare fugam* proprie eſt, de fuga deliberare. cf. Burm.

642. *Satis ſuperque una excidia vidimus*, exquiſite; ſatis ſuperque eſt, quod ſemel Trojam (ab Hercule propter Laomedontis perfidiam) expugnatam vidi et urbi captæ ſupervixi, ne bis idem experiar.

644. *Sic poſitum corpus*, pro me, κείμενον, quaſi jam funus, ſive jam efferendum, ſive jam ſepultum, *adfati* extremum illud Vale! Vale! Bene Pompon. Sab. *præſtate mihi funebre officium et ubi effati eſtis ultima illa verba, quæ dici ſolent mortuis, diſcedite.* cf. ad Tibull. III, 2, 15.

645.

Ipſe manu mortem inveniam. Miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet. Facilis jactura ſepulcri.
Jam pridem inviſus divis, et inutilis, annos
Demoror: ex quo me divom pater atque hominum rex
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra, effuſi lacrimis, conjunxque Creüſa,

645. *miſerabitur* Ven. et Moret. ſec. An placet interpungere: *Ipſe manu mortem inveniam, miſerebitur, hoſtis: Exuviaſque petet.*——646. *petat* Hamb. ſec. In fine verſus *eſt* additum erat in edd. nonnullis ante Pierium. Licet etiam ſuſpicari: *Exuviaſve p.*——647. *annis* Sprot. et Franc., male. v. Burm.——649. *igne* Oudart., ſed alteram formam Virgilius ſequitur. cf. Burm.——651. *Nos circum* Montalb. *effuſi lacrimis* quinque ap. Burm., quod vulgare eſſet. *effuſi lacrimas* Rottend. ſec. et Exc. Burm., græciſmo paullo duriore.

645. *manu* non, mea, ut Cerda poſt Guellium, cum imbellis ſenex ſit, ſed hoſtis, ut bene Burmann. ex ſequ. *miſerebitur hoſtis*, ut vel miſeratione motus me ſupplicantem, ut vita liberet me, occidat; vel *exuvias petet*, et occidet me, ut ſpoliet me. Priorem partem Servius habet: *dixit affectu ejus, qui cupiebat interimi, ut eum hoſtis quaſi miſeratus occideret*, ut inf. IX, 495. X, 676. Cadaver inſepultum abjici, quod aliis tam horrendum, mihi grave non eſt.

647—649. Fundus fabulæ in Hymno in Venerem v. 287—289: afflatus fulmine et ſecundum alios excæcatus, juxta noſtrum tantum debilitatus membriſque captus, Anchiſes, quod conſuetudinem cum Venere evulgarat. cf. Excurſ. XVII ad h. libr. *annos demoror*, quaſi feſtinantes diu vivendo detineo. *Serv.* Dictum pro morari in vita, *morari vitam, annos*, ut: *morari mortem, fata, Orcum, animam.* Exempla dat Burm. *fulminis adflavit ventis*, pro fulmine, quandoquidem aër fulminis jactu impulſus et rarefactus intercludit ſpiritum; ſaltem motus et impetus aëris cum fulmine ſentitur: recte enim monet Meierotto V. C. in Dubiis p. 56, noſtram ſubtilitatem phyſicam in vetere poëta locum non habere: verum docebat ipſa res, cum aëris impulſu fulmen cadere: hinc noto uſu loquendi dicta *aura fulminis*; unde ipſum *adflare* ductum.

651—654. Lugubris ſane et miſeranda rerum facies, ſi

Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urguenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et ſedibus hæret in iſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque tuoſque juvat: patet iſti janua leto;

652. *evertere* Menag. pr. et qu. Moret., ut alibi. v. Burm.——653. *obcumbere* Zulich.——654. *que* abeſt Wall.——656. *et quæ* Moret. pr. *jam* deeſt Mentel. pr. Hamb. pr. a m. pr. et Leid., et placebat hiatus Heinſio; ſed bene Burmannus monuit, *jam* neceſſario h. l. requiri. *aut mihi quæ f.* aliquot Pieriani.——657. *Mene ferre* Zulich. et pr. Rottend. *et ferre* Medic., quod et adſcripſit Pomponius Sab. ——659. *ex tota* Oudart. a m. ſec.——660. *perituræ te addere* pr. Moret. ——661. *Te quoque, noſque juvat* Donat. legiſſe videtur. *juvet* pr. Rottend. *iſtic* plurimi codd. apud Pier. et Burm. cum binis Goth. et ed. Mediol. *illic* ed. Ven.

ſingula cogites; ſed an Wartono aſſentiaris, qui Lebrunium melius hoc argumento uſurum fuiſſe putat, quam Darii tentorio, forte dubites. Major utique rerum fortunæque converſio in hoc rege cernitur, quàm in familia privati hominis. *Nos contra* orare non deſiſtimus *effuſi lacrimis*, exquiſite pro *in lacrimas*. *ne vertere ſ.* h. l. evertere, perdere, *fatoque urgenti incumbere*, vellet: h. e. exitium, quod vel ſic imminebat, accelerare. Bene Servius: Simile eſt, ut: *currentem incitare, præcipitantem impellere.*

657 ſqq. Ad patrem Anchiſen converſus hæc dicit. Affectus nota impetum, pulchre expreſſum abruptis etiam ſententiis. *tantum nefas*, ut ſuaderet rem tam nefariam. 661. *patet iſti janua leto*, ad talem mortem ab hoſte accipiendam via patet; ea mors facile obtineri poterit. Similia loca v. ap. Cerdam.

662.

Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcanium, patremque meum, juxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine, cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reviſam
Prœlia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro adcingor rurſus, clipeoque ſiniſtram

662. *Namque* Montalb. *aderat* Zulich. *Priami multo* Leid. et Witt. et Pieriani nonnulli. *multo maculatus ſanguine* Ven.——663. *gnatum* ſcribunt plurimi ap. Pier. et Heinſ. et mox *patremque*. *qui obtruncet* Maronianum eſſe, notat Heinſ. et hoc exhibet Mentel. pr. a m. pr. E v. 526 ſq. facile eo carere poſſumus.——664. *Hocce* Moret. pr. et tert. a m. ſec. At olim lectum fuiſſe *hoc* teſtantur Grammatici, Priſcianus aliique ap. Pierium et Heinſ., quod et exhibent Montalb. Witt. et ed. Mediol. *per hoſtes* Ven. et Parrhaſ.——665. *Eripit* Medic. *in* abeſt Parrhaſ. *atque* duo Burm. *uſque* vitioſe in vulgaribus edd. ——666. *Aſcaniumque p.* edd. vulgg. ante Heinſ. *Aſcanium Anchiſemque patrem juxtaque C.* Parrhaſ.——667. *mactato* ſec. Rottend. et ſec. Hamb. hic quidem addito: *vel mactantem: mactatum* vel *mactatos* Wall. *maculatum* Parrhaſ. *jactantes* pr. Hamburg., unde Heinſ. conj. *jactatos*. v. Burm.——668. *lux optima* Wall. a m. pr., errore ſolito. cf. Burm.——670. *Nuſquam* Pieriani aliquot; ſed e potioribus ſuis et Grammaticis exemplisque defendit vulgatam Heinſ. *unquam* Franc. ——671. *Hinc* Heinſ. cum codd. propriis et Pierianis. Vulgo *Hic*. *clipeo rurſuſque* Wall. *clipeumque ſiniſtræ* aliquot antiquiſſ. Pier. cum Donato.

662. 663. Refellit iſta v. 645. 646 *miſerebitur hoſtis* etc. *multo de ſanguine*, cum dilectu poſitum epitheton, quem effudit ſine omni ſenis miſeratione, et 663 reſpicit v. 529 ſqq.

668. *Arma, viri*, ſc. quæ ingreſſus domum depoſuerat. Male olim Grammatici hic argutati ſunt. v. Serv. et Pompon. Sab. *vocat lux ultima victos*, quanto potentius! quam, manet nos mors; moriendum eſt, ut et Serv. Mox 670 *nunquam* pro non, ut Ecl. III, 49. Sententiam gravius extulit Homer. Iliad. χ, 304. 305. et 672 *manum inſertabam clipeo*,

Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem conplexa pedes in limine conjunx
Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, et conjunx quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Quum ſubitum dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mæſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas, et circum tempora paſci.

673. *compreſſa pedes* Hamb. pr., per græciſmum. *in limina* Hugen.——674. *que* abeſt Franc.——675. *trahe in o.* Voſſ. *cape* Dorvill.——676. *inermis* Goth. tert.——678. *tua quondam* Dorvill. *tua cura* Goth. ſec., non male.——679. *tectum illa* Hamb. ſec. *replevit* aliquot Pier. *replerat* fragm. Vatic.——680. *Cum ſubito* Medic. cum multis aliis, etiam Pierianis. At *ſubitum* poëticum. Ortus error ex ſcriptura *ſubitũ*. *miſerabile* Gud. Ven. Parrhaſ. v. III, 26.——681. *arma* pro *ora* Ven.——682. *lenis* Montalb., ſollenni vitio.——683. *lucem* Servius, ſeu quiſquis hoc Servio aſſuit, legiſſe videtur. cf. Burm. *tractuque* lectio erat a Burm. repoſita, de qua latius egit ad Grat. Cyneg. 362, cum enim ſemel *tractus flammarum* arrideret, ubique fere obtrudere eum volebat. Eſt tamen *tractus flammæ* etiam ab h. l.

clipeo, loro clipei vel anſæ. v. ſup. 393.

672 ſq. Ante oculos fuiſſe h. l. Homerum, notarunt jam viri docti: v. Iliad. ζ, 394 etc. 399 ſqq., uti noſter Val. Flacco in Æſone et Alcimede lib. I, 762 ſq. fuit. *tendebat* doctius, quam *oſtendebat*, et *patri*, quam *mihi*. Apollonii I, 558 φίλῳ διδάσκετο πατρὶ comparabat Brunck. V. C.

678. *Conjux quondam tua dicta*, h. e. quæ eram. Non argutandum. ut notum illud: καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν, h. e. eſſe. *cui relinquor*, inf. IV, 323 *cui me moribundam deſeris, hoſpes?*

680—684. Ornate ſingula. cf. imitationem Val. Flacci I, 570 ſqq. Flamma e capite micans oſtenti et præſagii regiæ

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, et cœlo palmas cum voce tetendit:
Juppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Adſpice nos; hoc tantum: et, ſi pietate meremur,

h. l. alieniſſimus; emicare enim talis flamma, errare, lambere, tantum debuit; atque hoc eſt *tangere*, *tactus*, quod libri habent plerique omnes, etiam Medic. et fragm. Vatic. Ad *tractum*, qui eſt flammæ per longum ſpatium ductæ, referre melius poſſis mox, quæ de ſtellæ lapſu 693 ſqq. Major difficultas in *molli*, quod antea legebatur, et ſane accommodatiſſimum eſt τῷ *tactu*; nec tamen niſi forte in recentiſſimis codd. et in vett. edd., quas equidem evolvi, omnibus occurrere videtur. Contra quicquid eſt codicum, et in his antiquiſſimi, Medic. cum fragm. Vatic., *mollis* habent, Parrhaſ. et ed. Ven. cum ſex Heinſ. et antiquo uno apud Pier. *molles*; quomodo igitur *mollis* deſeri poſſit, non video. Sane tum et *mollis comas* et *mollis flamma* jungi poteſt; *flamma mollis* eſt levis, ut *mollis ſomnus*, vel mobilis, ut Georg. II, 389 *mollia oſcilla*. Ita *levis apex* et *mollis flamma* ſibi reſpondent. Verum et *comæ molles* in puero recte dicerentur.—— 685. *trepidi* Wall. *manu crinemque* Hugen.——686. *ſacros* Goth. ſec. Mentel. ſec. et ed. Dan., ex compendio litterarum. v. Burm. *exſtinguere* qu. Moret. et Voſſ.——687. *Et p.* Franc.——688. *Ac cœli* Rottend. pr. *et palmas cœlo* Zulich. *ad cœlum* aliquot Pier. *ad cœlos p.* Rottend. ſec., male. cf. Burm.——690. *hos* pro *hoc* Medic., ſed a m. pr. *nos tantum et ſi quid p.* Hugen.

giæ dignitatis genus vel ex narratione de Servio Tullio notum. Conf. inf. VII, 73 ſqq. Doctus autem Anchiſes auguralis ſcientiæ Veneris munere. Vide Exc. XVII ad h. lib., ubi de Anchiſe. *apex*, flamma in apicem acuminata, viſus is eſt *fundere lumen de vertice Iuli*, h. e. lucere; ut Ovid. Faſt. VI, 636 *inque coma flammeus arſit apex*. Hanc rationem damnare equidem nolim et ſic *levis* bene de flamma. Burm. tamen cum Serv. *apex* proprie dictum accipit, ſc. de pileo Phrygio, qui, ut pueri, eſſe debuerit *levis*. *flamma viſa lambere tactu*, contactu (cf. Var. Lect.), ita ut innoxia eſſet, pro innoxie. *Lambere*, *paſci*, pro ardere quam ornate! ex ignis natura. *fontibus*, docte pro fonte, et hoc pro aqua.

690. *Adſpice nos*, pro vulgari, *reſpice*, ut animum ad Trojanos advertat; nam adhuc averſus ab iis eſſe videbatur. *hoc tantum*, ſc. plura a te non peto. cf. Burmann. *hæc omina firma*, ſecundum auguralem diſciplinam. cf. h. l. Serv. Pompon. Hoc ſtatim fit, dum lævum

Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit lævum, et de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilva,
Signantemque vias; tum longo limite ſulcus
Dat lucem, et late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Adfaturque deos, et ſanctum ſidus adorat.

691. Turbatum hic aliquid olim eſſe debuit, ſi Pompon. Sabinum inſpicias: *Probus ait:* atque hæc omina firma, *niſi enim petiiſſet omina, nunquam confirmari optaſſet* (an hoc ad lectionem *omina* ſpectavit, pro quo in multis *omnia* legitur?) *Et Apronianus* auxilium *legit, ut ſit: Da deinde auxilium pater et firma omina.* Atqui hæc conſtans omnium librorum eſt lectio. F. olim fuit: *Da deinde auſpicium. hæc* omiſſum in Hugen. et fragm. Vatic.——693. *lævom* Burm. ex Gud. *umbram* Franc., ut alibi.——694. *magna cum* Dorvill.——695. *lambentem* Dorvill.——696. *ſilvam* fragm. Vatic.——697. *longo tum* Cuning. ex Hulſ. *limite* firmavit poſt Pier. Heinſ. e codd. Vulgg. *lumine* vel *limine—ſulcos* pr. Rottend. *cum l. l. ſulcans* Wall. F. mollius: *Signantemque vias tum l. l. ſ. Dat lucem.*——699. *His vero* pr. Rottend. pro var. lect. *ſe tollere* Gud. a m. pr., eleganter, modo *affari* et *adorare* ſequi poſſet. *in auras* alii ap. Pierium; *ad aras* nonnulli ap. eundem, et Zulich., ſed vid. Burmann.——700. *Janctum lumen* Zulich.

vum tonat. cf. Odyſſ. *v*, 97 ſqq.

693—698. Stella cadens (ſup. Georg. I, 365 ſqq. cf. Spanh. ad Callim. in Del. 38) lætum auſpicium h. l. fugæ ſuſcipiendæ. Reſpexiſſe videtur poëta Homerum Iliad. *δ*, 75 ſqq. et Apollon. IV, 294 ſqq. Mirum tamen, quod h. l. cum tonitru conjuncta eſt, nec modo cum ſulfureo halitu. Ad Luciferum, Veneris ſtellam, Æneæ conſpectam, traxerant alii. v. ſup. ad I, 382. Nec de fulmine *ſtella* accipi poteſt. Totam augurii rationem per partes explicat Servius.

699—704. *victus*, expugnata tandem voluntate. *ſe tollit ad auras* pro ſimplici, e ſtrato ſe attollit, ſurgit. *affatur deos*, precatur. *veſtroque in numine Troja eſt* dubiam admodum interpretationem habent, et

Jam jam nulla mora eſt. Sequor, et, qua, ducitus, adſum.
Di patrii, ſervate domum, ſervate nepotem:
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: et jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici inponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit;

701. *quo* aliquot Pier. Leid. et Goth. ſec., ſed v. lib. I, 401. Ecl. IX, 4.——702. *nepotes* ſec. Moret., ſed v. Burm.——703. *Veſtrum o augurium* un. Leid. v. Burm. ad Ovid. I Ep. 101. *augurium eſt* Menag. *eſt* in fine deeſt Moret. ſec.——704. *gnate* Montalb.——705. *Ille etiam* Witt. et Goth. ſec. *ille quidem, per* ed. Ven.——706. *que* abeſt Voſſ. *volvit* Ven.——708. *ſubito* pr. Menag. et Ven., male. cf. inf. IV, 599. Heinſ.

et inſolens eſt: *in numine eſſe*. Cum hæc verba conjuncta ſint cum illis: *Veſtrum hoc augurium*, poëta declaraſſe videtur, *numen* ipſi ſimili ſignificatu eſſe dictum, h. e. pro *augurio, omine*, ut inf. VII, 119. Simpliciſſima itaque ratio forte hæc eſt: Troja hæc, quam ego deſerere, cui ego ſuperſtes eſſe nolui (ſup. 637), non amplius mihi Troja eſt: *in veſtro numine*, in veſtro hoc augurio, *Troja eſt*, Trojæ fatum, Troja mihi erit, quocunque veſtrum augurium, o dii, ducet nos. Nam, ut novum Trojæ ortum oſtendi ſibi Anchiſes putet, multo argutius, quam illud, eſſe videtur, quaſi ſit: *Troja eſt in v. n.*, h. e. Troja altera promittitur hoc omine, ut III, 86 *Serva altera Trojæ Pergama*. Ita tamen videtur accepiſſe, quiſquis Servianis hæc attexuit: *Augurium numenque veſtrum efficiat* (immo, *efficit*) *ne putem Trojam periſſe*. At Servius ipſe hoc habet: *in vobis habeo Trojam, propter illud ſup. 642: Has mihi ſervaſſent ſedes*. quod forte in priorem noſtram rationem interpretari poſſis; namque alias hæc cum cæteris non ſatis bene convenire videntur, uti nec illa interpretatio, quam Burm. ſequitur: *in veſtra poteſtate, tutela, Troja eſt*.

705. *Clarior ignis* h. l. clarior ſtrepitus ignis, *propiuſque æſtus*, h. e. calorem, *incendia volvunt*, ornatiſſime, pro flam-

Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una ſalus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe ſervit veſtigia conjunx.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus,
Religione patrum multos ſervata per annos:
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello e tanto digreſſum et cæde recenti,
Adtrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus latos humeros ſubjectaque colla

709. *cadant* quidam ap. Pier. *cadunt* Wall. *cadet* duo Burm. *cadat* Witt. *cadit* Hamb. ſec. *periclum eſt* Leid. unus.——710. *mihi ſolus I.* Donatus legiſſe videtur, quod placebat Pierio. cf. Heinſ.——713. Heinſ. malebat *urbem*; ſed utrumque uſitatum. cf. Burm.——716. *Hac* conj. Heinſ. *ex diverſa* Leid. unus. *e diverſo* duo. *ex adverſo* Menag. pr. *veniamus* tres Burm.——717. *Tum* Leid. a m. pr. *ſaxa* Ven.——718. *bello tanto* Dorvill. cum al. Pier. *ex tanto* alii ejuſdem, cum Goth. tert. *et tanto* ſec. Rottend. *bello egreſſum ex tanto* Witt.——719. *Adtractare* et *attractare* in nonnullis Pier. et Burm. ſcriptum. *donec in f.* duo. *flumine in uno* Hugen.——721. *Hoc* Zulich. *projectaque colla* aliquot Pier., quod arridebat Heinſio, ut porrigeret Æneas cervicem ac præberet oneri. Sed longius quæſitum hoc. *ſubmiſſa* Goth. tert.

ma, incendium, propius adſerpit.

711. *Longe ſervet veſtigia*, h. e. obſervet greſſus meos; e longinquo autem, ne, ſi multi una exirent, deprehenderentur ab hoſtibus. Itaque et famulos per diverſas vias dimiſit. Ita bene Cerda poſt Servium.

714. *Deſerta Cereris* exquiſite dicta, cujus templum erat deſertum vetuſtate vel belli decennalis tempore. *ex diverſo*, ex diverſis partibus ac viis, quibus dimittuntur.

717. *ſacra et Penates*, ut ſup. II, 293. v. Exc. IX.

721—723. Superinduitur vestem et pelle leonis (ante oculos habuit Iliad. κ, 326 ſqq., ubi

Veſte ſuper fulvique inſternor pelle leonis;
Succedoque oneri. Dextræ ſe parvus Iulus
Inplicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis;
Pone ſubit conjunx. Ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ; ſonus excitat omnis;
Suſpenſum et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe vicem: ſubito quum creber ad auris
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.

723. *parvulus* Mentel. pr. *Iulos* Moret. pr.——725. *ſubiit* Mentel. tert. *per o. viarum* unus Guelph. in Exc. Cort.——727. *examine* duo Burm. cum Goth. ſec.——728. *auræ terrent* ſec. Moret.——729. *et* abeſt Dorvill. *comiti onerique* duo Burm. *timebam* Goth. tert.——730. *propinquandum* Exc. Burm.——731. *evaſiſſe vicem* Marklandi, ad Stat. V Silv. II, 152, conjectura, Burmanno improbata, ſed unice vera, et ab editore in textum recipienda. Nam neque omnem adhuc viam erat emenſus, nec de via ad portas facta bis memorare attinebat: at hoc erat memorabile, quod jam omnes fortunæ viciſſitudines, omnia, quæ timuerat, evaſiſſe ſibi videbatur; falſo tamen. Recepi itaque eam hac altera editione; quod jam fecerat Brunck. Vulgg. *viam*.——732. *umbras* ſec. Hamb.——733. *Reſpiciens* Ven. et Goth. tert., male.

ubi Agamemnon ſimili habitu inducitur) humeros et colla ſubjecta, h. e. collum, quod ſubjicio, ſubmitto oneri impoſito. cf. Exc. XIII et XVII.

726—729. Suaviter et ex affectus veritate! Comparant Apollon. III, 953. 954. *glomerati ex agmine* (v. ſup. 414) doctior ratio; quamvis et ipſi in *agmen* colligebant ſe, ex hoſtilibus tamen copiis erant.

730—734. *Portis*. Eſt porta ab hoſte averſa, ad Idam ducens, et ad partes auſtrales, unde littus peti poterat, et in

Ardentis clipeos atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. Namque, avia curſu
Dum ſequor, et nota excedo regione viarum,
Heu! miſero conjunx, fatone erepta, Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris:
Nec prius amiſſam reſpexi, animumve reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris ſedemque ſacratam

734. *Ingentis cl.* Hamb. alt.——735. *neſcio quid* duo Burm.——738. *fatove* Dorvill.——739. *erravitne viam* Franc., *ſeu capta* pro div. lect. Gud. et pr. Rottend. a m. pr. cumque iis Goth. tert. *lapſa*, ſollenni lapſu, in Goth. pr. et multis ap. Heinſ. et Burm., quod mireris potuiſſe probari viro doctiſſimo.——740. *Incertum eſt* multi ap. Burm.——741. *animumve* Heinſ. e melioribus: vulgo *que*. *reflexi* Voſſ.——742. *Cereri* Moret. ſec.

eo Antandrus III, 6. v. Excurſ. XIV. *omnem vicem*, fortunam, periculum. v. Var. Lect. *adeſſe ad aures* dictum poteſt videri pro accedere, vel accidere ad aures. Poëticæ tamen dictioni convenientius jungere: *creber ad aures* ſonitus, qui crebro, clarius clariuſque, auditur. *proſpiciens*, quippe in humeros filii ſublatus. Non ad metum referendum. *ardentes clipeos*, relucente flamma, quippe æreos.

735—740. Super decoro in hoc loco ſervato, ſi ad noſtros mores ac ſenſus æſtimes, quod apud amantem Didonem hæc narrantur, non male diſputavit Segraiſius. *numen male amicum*, inimicum, infeſtum δαίμων τις κακός. *mentem confuſam eripuit*: duo junxit, quæ fere figillatim poni ſolent. *eripere mentem*: ἐξελέσθαι φρένας; *mens confuſa*, perturbata: σὺν δὲ γέγοντι νόος χύτο, utrumque Homericum. cf. Guell. *nota regione viarum* pro excedo, deflecto, de viis notis, frequentibus. tum pro *via* poni poſſunt *loca*, *partes*, *regiones*, per quas viæ patent; hinc *regio viarum* poëtis ducta. Exempla v. ap. Burm. *fato erepta*, *ſubſtititne*, *erravitne via*. "Non enim dubitat fato eſſe ſublatam; cf. inf. 777." Ita Servius, non male puto. Melius tamen: *conjux erepta Cr. fatone ſubſtitit*, *an erravit de via aut laſſa reſedit*.

742. *tumulum*, *antiquæ Cereris ſedem*, collis, in quo antiqua Cereris erat ædes, ſup. 713. Male de ſepulcro Potter. *Gr. Ant.* T. I, p. 174.

744.

Venimus: hic demum conlectis omnibus una
Defuit; et comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque Penates
Conmendo ſociis, et curva valle recondo;
Ipſe urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnis, omnemque reverti
Per Trojam, et rurſus caput objectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto; et veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, et lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. Inruerant Danai, et tectum omne tenebant.

744. *reflexit* Exc. Burm. a m. pr.——745. *incuſo* Hamb. ſec. *deoſque* Leid. *deumque* multi ap. Burm. et duo Goth. *hominum demenſque deorum* Franc.——748. *In valle* pr. Moret. a m. ſec.——750. *revocare* Ven. et alter Menag. et Goth. tert. cum aliquot Pier., minus bene. *renovaſſe* alii aliquot Pier. *r. meo* Zulich. *r. urbi* Dorvill.——752. Cerda conj. *obſeſſaque*. vid. not. Deerat verſus Moret. ſec.——755. *animo* ſeptem Heinſ. Exc. Burm. et duo Goth., intercepta *i* a ſequenti vocis initio, ut et in Medic. factum. *animum* Schol. Stat. Theb. I, 494. *tunc ipſa ſ.* Dorvill. *nunc* idem Schol. lib. I, 368.——757. *Irruere* Gud. a m. pr. *intus erant D.* pr. Hamb., eidem abeſt *et*. *omne replebant* Menag. pr.

749—755. *Ipſe urbem repeto —Principio muros repeto.* Quod in verbis ingratum eſt, mutaturus erat Maro. Declarat autem prius illud conſilium generatim; conſtitutum ei erat urbem repetere: ut bene monuit Mejerotto. *Stat*, decretum eſt apud

Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exſuperant flammæ; furit æſtus ad auras.
Procedo, et Priami ſedes arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix et dirus Ulixes
Prædam adſervabant: Huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: Pueri et pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Inplevi clamore vias, mæſtuſque Creüſam

758. *Illicet* plerique ſcribunt. *faſtigia tecti* Schol. Cruqu. Horat. lib. II Od. 4, et Medic. a m. pr.——759. *et ſuperant* Goth. ſec.——760. *Procedo et P.* Heinſ. cum vetuſtioribus, etiam Pierianis; et Donato, ut inf. III, 349 et ſup. 632. Vulgo *Procedo ad P.* vel *Protinus ad P.* cf. Burm. *præcedo* Moret. pr. *ſedemque arcemque* ed. Ven.——761. *At jam* Goth. ſec.; hoc deſideres, vel *Hic jam.*——762. *læti* duo Burm. *durus* Parrhaſ. in marg. cum nonnullis Pier. et Goth. tert.——763. *obſervabant* alii ap. Pier. Heinſ. et Burm., ſollenni lapſu ex *aſſervabant. obſervant* Parrhaſ. *hic* Goth. alter.——765. *crateraſque* Medic. *que* abeſt duob. Burm. et alteri Goth.——767. Supplent verſum Venetus: *et crebris ſua carpunt pectora pugnis*, Exc. Burm.: *crebriſque premunt ſua p. p.*, Guelpherb. un. in Exc. Cort.: *et crebris pulſant ſua p. p.*, Wittianus: *et tacitis implent mugitibus auras.*——768. *umbras* multi ap. Burm. et duo Goth., ut jam toties variatum vidimus. *per urbem* conj. Heinſ., ſed v. Burm.——769. *viam* nonnulli ap. Burm.

apud me, ut ſæpe. *obſcura limina portæ*, porta per noctem obſcuram oculos fallens. ſup. v. 725 *per opaca locorum. lumine luſtro*, ſimpl. circumſpicio. 755. horror noctis ubique terret me.

761—766. A domo ſua ad arcem et regiam tendit; hic vero hoſtem videt aſſervare prædam et captivos; Creuſa itaque nec hic reperta, diſcedit. *Porticibus vacuis.* cf. ſup. 528. *Junonis aſylo*, ſimpl. pro templo, quod in arce fuit. cf. ſup. ad 567. Eurip. Troad. 32 ſimpl. ὑπὸ σίγαις ταῖσδ'. *pueri et matres* captivæ abducendæ. Expreſſum miſerabile hoc captivorum agmen in Tabula

Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
Quærenti, et tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbræ Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, et vox faucibus hæſit.
Tum ſic adfari, et curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjunx? non hæc ſine numine divom

770. *nec quicquam* Franc. *iterum iterumque* aliquot Heinſ. et Burm. cum Goth. ſcc.——771. *ſine more* tert. Moret. et Leidenſ. unus; quod alias Virgilius amat: ſed h. l. non convenit. *ruenti* aliquot boni libri Heinſ. et Burm. Minus bene: nam *furere* magis ἐνεργὲς quam *ruere*.——772. *unius umbra* Zulich., ſed *ipſius* etiam Nonius in *imago*.——774. *Obſtipui* ſcribitur etiam hic ap. Pier. *ſteterantque* aliquot Pier. et tres Burm., prave. *ſtetereque* Franc., ut etiam lib. III, 48 habet, ubi hic verſus repetitur; hemiſtichium autem alterum repetitum XII, 868. IV, 280.——775. *tunc* alii ap. Pier. et Goth. alter. *effari* Hamb. ſec. v. ſup. 700.——776. *dolori* Heinſ. librorum auctoritate reſtituit; vulgo *labori*, ut nonnulli libri, etiam Goth. alter, forte ex lib. VI, 135, quamquam ea permutatio ſollennis. Hic tamen *dolor* potius, quam *labor*, locum habere videtur; niſi quod *labor* exquiſite pro dolore ponitur. Arufianus Meſſius laudat: *Quid juvat inſano tantum i. dolori*, Vratiſl. 1. *Quid tandem i. j. i. dolori*, et pr. Moret.: *Quid tam inſano*, ex compendio litterarum.

bula Iliaca n. 111 et in Polygnoti pictura ap. Pauſan. X, 25. 26. cf. inf. III, 323. Ovid. Met. XIII, 412 ſqq. Prædam autem dividere, et, ut hoc fieri poſſit, in unum locum congerere, jam Trojanis temporibus non Romanis demum, ſollenne; et in Iliade occurrit.

771. 772. *tectis urbis*, intra urbis mœnia. *ſimulacrum*, εἴδωλον, *infelix*, infeliciter amiſſæ Creuſæ. *nota major i.*, h. e. priſtina; igitur jam dea facta. Nota veterum opinio. cf. Cerda et Exc. XIII ad lib. I. Imitatione noſtri Hylas Herculi per ſomnum objectus ap. Val. Fl. IV, 18 ſqq.—43.

774. Ex Iliad. ω, 358—360.

777. Iliad. ε, 185 Οὐχ ὗε' ἀνυδρὶ θεῷ τάδε μαίνεται. Et ſimilia alibi.

779.

Eveniunt. Nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas: aut ille finit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, et vaſtum maris æquor arandum:
Et terram Heſperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, et regia conjunx
Parta tibi: lacrimas dilectæ pelle Creüſæ.

778. *nec te comitem hinc aſportare Cr.*, ut in nonnullis legitur, olim libros obſediſſe, ex Servio patet; quod Grammatici adeo defendere fatagebant. Retinuit metri vitium Cuning. Alii aliter emendare voluere; nam Medic. cum aliis: *nec te comitem hinc portare* (pr. Moret. etiam *portaſſe*), Hamb. ſec.: *nec te hinc c. portare*, duo Moret.: *nec te comitem portare*. Parrhaſ.: *nec te comitem aſportare*.——779. *aut ille ſ.* ex Medic. et aliis optimis repoſuit Heinſ., ut jam ed. Ald. et aliæ vett. Vulgo *haud ille*. ſed ex Codd. non facile tale quid dijudicari poteſt. Witt. *haud ille finet*. Porro *ſummi* Exc. Burm. *puri* Goth. alter.——780. *longum* Gud., pro var. lect. *vũ vaſtum*. *auxilia* Goth. tert.——781. *Et terram H.* Heinſ. cum optimo quoque, etiam Pieriano; Virgiliano more ex Græcis ducto, ut *ad* omittatur. Vulgo tamen *Ad t.*, ut et nonnulli codd. habent, et Probus in Arte. Heinſ conj. *Ut t.* Parrhaſ. *Heſperiem*.——782. *læto f.* Dorvill. cum nonnullis Pier.——783. *res Italæ* Medic. et Colot. ap. Urſin., miro luſu. *res læta* et *res latæ* nonnulli; ſed *res lætæ* præclare pœta de felici et proſpero rerum ſtatu et conditione, ut ſæpe alibi.

779. *Fas*, fatum, ſeu voluntas deorum. cf. Heinſ.

780—784. *exſilia* pro *exſilium*, et hoc pulchre pro longo itinere vel errore, adjuncta notione, quod extra patriam fit. cf. Burm. Ductum ex φυγή: et ex *arandum* adſumendum verbum latius: *obeunda*, ut jam Serv. *Lydius Thybris* pro Etruſcus, ex vetere opinione originis Etruſcorum a Lydis ductæ. v. Exc. III ad lib. VIII. *arva virum* ſignate, exemplo Græci ἀνδρῶν. *leni fluit agmine*. Supra Georg. I, 322 *agmen aquarum* dixerat; at h. l. abſolute Ennii exemplo Annal. V *Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen* apud Macrob. VI, 4. Adde Lucret. V, 272 et noſtri imitatorem Stat. I Theb. 356. cf. Cerda. Porro de hac locorum, quo perventurus erat Æneas, notatione, quo judicio

Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas
Adſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, et divæ Veneris nurus:
Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
Jamque vale, et nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrimantem, et multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuiſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra conprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reviſo.

785. *ſuperbam* Franc.——786. *haut* vel *haud* aliquot.——787. *et tua conjux* ſupplent nonnulli verſum in Serv.——788. *me detinet* Hamb. *hic deſtinet* ed. Ven.——789. *ſerva nati* Montalb. *amores* Græv.——790. *plura v. d.* Leid.——791. *Diſcere* ſec. Hamb.——792. *conatus erat* Macrob. V Sat. 7. *colla et d.* Dorvill. *circumdare brachia collo* ſec. Moret. 792—794. Iidem verſus inf. VI, 700—703.——793. *comprenſa* Heinſ. cum Medic. et optimis cæteris; alii *compreſſa*, quod Pierius prætuliſſe videtur. Zulich. *compreſa*. ſec. Hamb. *conata*; perpetuæ variationes. Aliquot Pier. etiam, *manu*.——794. *Par l. penuis*, v. *ſ. vento* Medic. Pieril, ex interpolatione. *ſ. fumo* Macrob. V Sat. 5, ut alibi: inf. V, 740. IV Georg. 449. *ferro* Leid. a m. pr. Faber emendabat *ſomnio*, quia ὀνείρῳ ἴκελα ap. Græcos occurrit. Sed *ſomno* quidni poëta æque bene dixerit, qui et ipſe, ſi excuſſus, diſpulſus fuerit, ſolvitur, diffluit, evaneſcit. Nec, ſi ſomnium cogitare neceſſe ſit, quicquam impedit, quominus *ſomnum* de eo accipias, ut ſimile plane ſit illi ap. Apollon. IV, 877 Αὐτὰρ ἀ σταμῖν ἴκελη δίεται, ἄντε' ὄνειρος Βῆ ῥ' ἴμεν.

cio facta ſit, v. Exc. XV ad h. lib. *lacrimas Creüſæ*, propter C., ut alia.

785—789. Præclari verſus; metuere autem debuit, ne illa in hoſtium manus incidiſſet; et captiva abduceretur. Similitudinem habent inf. III, 321 ſq. Andromachæ verba. *ſedes ſuperbas*, regiam ſuperborum dominorum. 788. Magna deum Mater. De Creüſæ fatis cf. Exc. XIV. 789. plenus affectus verſus. Præclarum locum Propertii IV extr. 73. 74. et Eurip. Alceſt. 378 jam Cerda laudavit.

792—794. Verſus ducti ex Homero

Atque hic ingentem comitum adfluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum; matreſque viroſque,
Colnectam exſilio pubem, miſerabile volgus.
Undique convenere, animis opibuſque parati;
In quaſcumque velim pelago deducere terras. 800
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum; nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montem genitore petivi.

796. *hic* abeſt tert. Rottend. *effluxiſſe* duo Hamb.——798. *Ex Ilio* Heinſ. ſecundum Donati ſcripturam probabat, ſed invito metro. Mox idem malit jungere: *miſ. vulgus undique conv. et miſ.* Rottend. tert. *mirabile* Leid.——799. *animiſque* Moret. ſec. et pr. Rottend.——800. *decurrere* Gud., pro div. lect.——802. *que* abeſt Franc.——804. *montes* Medic. cum altero Mediceo Pierii et aliquot aliis ap. Burm. Utrumque rationem habet.

Homero Odyſſ. λ, 205—207. Unde petierunt et alii. cf. ſup. Georg. IV, 500.

798. *Collectam exſilio*, ad fugam. Mox *opes*, fortunas int. ad naves faciendas, inſtruendas et ſic porro.

801. Noto poëtarum more ſidera de montibus oriuntur et occidunt; re ab oculorum ſenſu petita. Ida autem Trojæ imminens. Vid. Exc. XVI.

802—804. *Limina portarum*, portas. *Spes opis*, auxilii patriæ ferendi, ut Serv. Igitur diſceſſi. *montem*, int. Idæi jugi partem. cf. IX, 80.

EXCURSUS I ad Æn. II princ.

De auctoribus rerum Trojanarum.

(τῶν Τρωϊκῶν)

Post ſermonis poëtici elegantiam, poëtæ doctrinam declarare nobis inprimis eſſe propoſitum, ab initio ſumus profeſſi. Cum itaque in libro altero ille excidii Trojani caſus mira rerum varietate et jucunditate exponat, multaque, quæ in Homero non occurrunt, commemoret; quandoquidem in inveniendis rebus aut in aliorum inventis ſapienter adoptandis, variandis, ornandis, diſponendis, eloquendis, vel maxime poëtæ ingenium cognoſcitur; ut intelligatur, quænam ille ab antiquioribus poëtis jam ante expoſita ad proprii carminis naturam, rationem ac conſilium, attemperaverit, non intempeſtivum fore arbitramur, ſi, qui ante Virgilium præter Homerum res Trojanas, excidii inprimis, de quo nunc potiſſimum agitur, expoſuerint, quoſque ex iis potiſſimum Virgilio ante oculos fuiſſe probabile ſit, paullo accuratius indagemus; etſi in nonnullis nos doctioris diſputationis tantum lineas ducere, in aliis nonnulla, quæ copioſius jam ab aliis dicta ſunt, ſummatim colligere non ignoremus.

Res igitur Trojani belli omnino poſt Homerum, primum auctorem, longo tamen temporum intervallo, centum ſaltem annorum, nec niſi poſt, quam vulgo circumferri cœperant Homeri carmina, fuerunt tractatæ a poëtis cyclicis, hoc eſt, ab iis poëtis, qui, Homeri exemplo, non modo rerum bello Trojano geſtarum, quæ Iliadem ſive anteceſſerunt ſive ſunt ſequutæ, verum adeo, Proclo apud Photium teſte, totius mythologiæ a Cœli et Terræ inde nuptiis ad finem errorum Ulyſſis, modo ſingula capita modo plurium capitum complexum, carmine epico, hoc eſt, ad Homerici carminis numeros, tractandique et eloquendi modum, compoſito, expoſuerant, et ex quibus certa diſpoſitione a neſcio quo collectis et ordinatis ſyntagma epicum concinnatum, extitiſſe putatur. Accurate de iis, poſt Nicolaum Loenſem in Epiphyll. II, 4. Salmaſ. in Solin. p. 597 et Caſaub.

ad Athen. VII, 4. Dodwell. de Cycl. p. 802, qui ſoli conſulti merentur, egit Schwarzius Altdorf. in Diſſ. de poëtis cyclicis. Adde Fabric. B. Gr. T. I p. 281. Sunt tamen admodum pauca in hoc argumento ad liquidum perducta.

Nam primo, quorum poëtarum nomina et opera hoc cyclo comprehenſa fuerint, res eſt partim obſcura, partim controverſa, etiam inter veteres; nec ſatis conſtanter traditur, quam late ejus argumentum patuerit: modo enim intra belli Trojani fines ille ſubſtitiſſe, modo ad ipſam coſmogoniam evagatus eſſe narratur. Quo ipſo conſtare puto, intra privatam nonnullorum doctorum Grammaticorum opinionem totam hanc de cyclo epico præceptionem ſubſtitiſſe in diverſa abeuntium. Neque unquam tale corpus plurium poëtarum aliter confectum, quam ut grammaticus aliquis eorum recenſum ſeu indicem faceret, et ſingulari forte libello aut in opere grammatico ederet; nec facile omnes, quorum magnus fuit numerus, qui Genealogias deorum, Titanomachias, Gigantomachias, Argonautica, Thebaica, Heracleas, et ſic porro, tum in rebus Iliacis, qui Νόστους ſcripſerunt, tali indice enumerati fuerunt. *Arctinum Mileſium, Eumelum, Leſchen* et *Cypria carmina* eo comprehenſa fuiſſe plerique tradunt; *Antimachum, Steſichorum*, alios, inſerunt alii, fide non ſatis explorata. Videntur porro plura in hac quæſtione confundi: Alius eſt *Cyclus mythicus*, h. e. fabularum complexus inde a genealogiis deorum ad Trojæ uſque excidium deductus; alius *Cyclus Trojanus*, h. e. fabularum ad bellum Trojanum ſpectantium. Jam *ab his cyclis* dictos arbitror *poëtas cyclicos* et *carmina cyclica*, quorum argumenta intra alterutrum mythorum complexum et orbem continerentur: non vero ut ipſi cyclum aliquem conſtituerent. Ex priore genere fuere Theogoniæ, Coſmogoniæ, Titanomachiæ, qualis fuit ſeu Eumeli Corinthii ſub Olympiadum initia, ſeu Arctini, Corinthii (non Mileſii), Gigantomachiæ, Φορωνὶς, Δαναΐς, Εοιαι, Naupactica, Ἡρακλεία, Argonautica, Θηβαΐς (κυκλικὴ dicta) τὰ ἔπη τὰ εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἐπιγόνων, Ἀλκμαιωνὶς, Μινυάς, Αἰγίμιος, Οἰχαλίας ἅλωσις, Κῆϋκος γάμος, Ἀμαζονία, Θησηΐς; ex altero autem Arctinus, Leſches, Staſinus Cyprius. Confuſus cum his cyclis *cyclus epicus*, quem grammatici Alexandrini, Ariſtarchus et Ariſtophanes Byzantinus, conſtituerant, dilectu inter poëtas epicos veteres facto, et principibus tamquam in canonem et in cenſum relatis; fuere illi Homerus, Heſiodus, Piſander, Panyaſis, Antimachus (v. Quinctil. X, 1, 51 ſqq. Proclus Chreſtomath. et hinc Tzetza Prol. in Heſiod. et in Lycophr.). Tranſlatum eſt hoc nomen cycli epici etiam ad illa duo

cyclicorum

cyclicorum genera, quatenus res Trojanæ et mythi hexametris erant expoſiti. Tractum aliquando nomen ad duo carminum genera, quibus tamquam nota aliqua eo ipſo inureretur: alterum, quoties poëtæ in argumento jam ab aliis tractato, in rebus notis ac tritis, *circa vilem patulumque* morarentur *orbem* (Hor. Art. 132): alterum, cum epici carminis naturæ et artis ignari narrationem a primis rei primordiis repetitam per ſingulas partes, tamquam ſcriptores pedeſtres, exponerent: quod v. c. Statius in Achilleide tentavit: ad hoc genus ſpectat Epigr. in Anthol. II, 40 p. 163 Steph. Nata hinc illa: apud Acronem in Horat. cyclicum poëtam eſſe, qui variare res neſciat; et Iſidor. VI, 17 ea carmina cyclica vocari, quæ cujuſque materiæ ſimplici forma facta ſint. Hunc in modum diverſarum rerum diſcrimine facto, licebit tandem aliquid certi et explorati de *poëtis cyclicis* tradere.

Nec tamen horum poëtarum opera, quæ, ut ex fragmentis tum ex Quinti Smyrnæi imitatione, et ex argumentis Cypriorum Carminum et Νόστων apud Proclum, colligere licet, tota ad Homeri non tam artem quam ſermonem potius ac colorem et epicam dictionem fuit compoſita, aliorum ſtudia et conatus infregit ac retardavit. Nam, cum pedeſtris orationis uſus et cultus increbeſcere inter Græcos cœpiſſet, multique eſſent, qui antiquiſſimos mythos hiſtoriaſque Græciæ, partim ſingularum urbium fabulis, religionibus ac ſacris, feſtis ac ritibus, locorum etiam monumentis, templorumque donariis conſecratas, partim ex priſcis carminibus, quæ ſupererant, collectis litteras mandarent; inter quos *Pherecydes Athenienſis*, et *Acuſilaus Argivus*, *Hecataeus Mileſius*, et poſt hos alii θεογονιῶν auctores, genealogiis deorum ac coſmogoniis condendis inprimis inclaruerant; ſucceſſerunt alii, qui Græcorum poſt mythicum tempus hiſtorias, adeoque etiam bellum Trojanum perſcriberent, inter quos neſcio an primo loco *Hellanicum Leſbium* ponam, cujus magnum opus ἱστορίαν fuiſſe videtur, ad quod tamquam partes referenda erunt quæ laudantur: Φορωνὶς, Ἀτθὶς, Ἀτλαντὶς, Δευκαλιώνεια, Τρωϊκά. In Troicis rebus fides ejus inprimis fuit probata, ut etiam Dionyſius Halic. lib. I c. 46. 47. 48 in Trojæ excidio Æneæque fuga narranda eum potiſſimum ſequendum exiſtimaret; et ex Clemente Alex. I Strom. p. 139 ſatis conſtat, eum Trojæ captæ epocham inter cæteros accurate definiiſſe. Laudantur eodem loco alii, ſed nominibus tantum noti. Celebrius nomen eſt *Dionyſii Mileſii*, qui Herodoto paullo antiquior circa Olymp. LXV

LXV vixiſſe traditur, κυκλογράφος Suidæ et Tzetzæ dictus, non tamquam cycli epici auctor, quod male traditur, ſed propter opera, quæ cyclum mythicum et hiſtoricum efficiebant, eaque in hunc modum ordinanda, ut ſcripſerit Μυθικὰ Ἀργοναυτικὰ, Τρωϊκῶν βιβλία γ', tum Κύκλον ἱστορικὸν ἐν βιβλίοις ζ', ſequebantur τὰ Περσικὰ et tandem τὰ μετὰ Δαρεῖον; niſi duo hæc unum idemque opus fuere; in quo ipſo habemus hiſtoriæ catholicæ ſcriptorem antiquiorem illis, qui vulgo habentur *.

Etſi autem cum temporum decurſu ab antiquis illis epochis mythicis longius longiuſque hiſtoriæ procederent, tamen et ſequiores ſcriptores ab antiquioribus Græcorum rebus orſi bellum fere Trojanum, quoniam ab eo inde tempore civitates ac regna Græciæ ſive ad certam formam fuerant deſcripta, ſive futurarum opum prima initia ceperant, in principio operum ſuorum modo brevius modo copioſius repetebant; quod nec *Thucydides* facere recuſavit. Et in hunc, puto, cenſum veniunt nonnulli ſcriptores, qui Trojanas res perſcripſiſſe dicuntur; quos in tranſcurſu modo eas leviter attigiſſe exiſtimandum eſt. Ita ap. Dionyſ. Halic. I, 48 *Menecrates Xanthius* hiſtoriam ab Achillis funere auſpicatus narratur, exordio quoque libri ſubjecto; quo tamen ſummatim tantum, cum ad Lyciæ res (τὰ Λυκιακὰ) exponendas ille properaret, Trojanas res perſtrictas fuiſſe credere licet. Etiam *Calliſthenes*, cujus *Græcæ Hiſtoriæ* olim celebratæ fuerunt, ab anno pacis Antalcidæ Ol. XCVIII, 2 deductæ, cum de Troja capta egiſſe memoratur (v. Schol. Euripid. Vet. ap. Urſin. ad Virg. II Æn. 255) primo ſaltem Græcarum Hiſtoriarum libro Trojanas res ſummatim narraſſe videtur; etſi, hoc ita factum, ut ſeparatum aliquod opus particula illa haberi poſſet, ſuſpicari poſſis ex Cicer. V ad Div. 12.

Cum ab his ſcriptoribus, qui res vel univerſæ Græciæ, vel ſingularum civitatum certique temporis exponerent, tamen Trojanum bellum non plane prætermitteretur: fieri id multo magis debuit ab iis, qui Hiſtoriarum ſyſtemata conderent, ut res Trojanas omninoque totum cyclum mythicum operibus ſuis intexerent aut præfigerent. Et hoc factum vides a *Diodoro Siculo* in libris quinque prioribus, qui extant, in quibus eum Dionyſium maxime Mileſium ſupra memoratum exſcripſiſſe ſuſpicor. cf. lib.

* Cf. ad hæc *Notas ad Apollodor.* p. 921 ſq. 980 ſq. Commentat. II. *de fontibus hiſtoriar. Diodori* in *Commentation. Soc R. Sc. Gott.* T. VII.

III,

III, 52, ubi v. Weſſel *. Idem ante eum ab *Anaximene Lampſaceno* factum, qui Alexandri tempore vixit et ab antiquiſſimis Græciæ rebus (ἀπὸ θεογονίας καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου γένους τῶν ἀνθρώπων) orſus (τὰς πρώτας ἱστορίας vel τὴν πρώτην τῶν Ἑλληνικῶν) hiſtoriam uſque ad pugnam Mantineenſem pertexuerat. vid. Diodor. XV, 89 et Voſſ. de Hiſt. Gr. I, 10, nec non in Piſandri opere infra laudando. Fuit quoque ſcriptor antiquus (συγγραφεὺς παλαιὸς πάνυ ap. Dionyſ. Halic. I, 72, et I, 49 ἀρχαῖος καὶ λόγου ἄξιος) *Cephalo* Gergithius ſeu Gergethius (τὰ Γίργηθα urbs Æolidis), qui Τρωϊκὰ ſcripſerat: cf. Notæ ad Apollod. p. 740: diverſus ille, etſi obloquatur Leo Allatius de patria Homeri c. 1, a *Cephalione* vel *Cephalæone*, cujus σύντομος ἱστορικὸς fuit *Muſarum* nomine inſcriptus, res a Nino ad Alexandrum narratione perſequutus; lectus ille Photio c. 68, et in epitomen redactus a Sopatro: ibid. c. 161. add. Syncell. p. 167, et ib. not. Quid tamen facias Athenæo IX, p. 393 E, ubi Hegeſianax Alexandrinus ὁ τὰ Κεφαλίωνος ἐπιγεγραμμένα Τρωϊκὰ συνθείς? Scilicet ſuſpicari licet, veterem illum librum interiiſſe et in ejus locum temere a nonnullis ſubſtitutum fuiſſe ſimilem librum Hegeſianactis. Fuerunt alia Τρωϊκὰ *Metrodori* Chii, qui Hippocratis magiſter fuit, laudata apud Athen. lib. IV exeunte, p. 184 A. Non mihi conſtat, ad quod tempus referendus ſit *Theodorus* Ilienſis, qui ἐν β' Τρωϊκῶν excitatur apud Suidam in Παλαίφατος Ἀβυδηνός. Fabuloſum *Syagri* nomen ex Æliani V. H. XIV, 21 laudare nil attinet.

Aliquamdiu res Trojanæ communi aliquo inter ſcriptores conſenſu erant traditæ, prout ab Homero et poëtis cyclicis, ex majorum fama ac narratione, antiquo ſermone, hoc eſt, poëtico, fuerant expoſitæ. Sed cum poëtices honos inter Græcos frequentari cœpiſſet, eſſentque primum, qui ſigillatim particulam aliquam ex toto illo cyclo mythico decerptam carmine tractarent, ornarent et delectationis cauſſa variarent, tum alii inprimis lyrici, qui carmina ſua ſuavibus epiſodiis diſtinguerent, ex eo tempore res Trojanæ quaſi materiæ poëticæ loco eſſe cœperunt, qua ingenioſi homines in quamcunque formam diffingenda uterentur, unumque id propoſitum haberent, ut cum probabilitate aliqua delectarent.

* Cf. Commentationem paullo ante laudatum. Viam ad hanc mythicæ cum vera hiſtoria conferendæ rationem munierat Dionyſius Mileſius paullo ante memoratus; et ipſe Hellanicus Leſbius, qui in libris ſupra laudatis mythicæ narrationi hiſtorias ſubtexuiſſe videtur. cf. Dionyſ. Halic. I, 48 pr.

Ab

Ab hiſtoriæ fide multo magis receſſum eſt, cum Tragici poëtæ fabularum ſuarum ὑποθέσεις et argumenta ex cyclo illo peterent, et pro conſilio ſuo tragœdiæque natura varie ea tractarent, ornarent, inflecterent, nova affingerent, et ſæpe in diverſiſſimas partes traherent. Quæ quidem res cum vel ex Sophocle, et multo magis ex Euripide notiſſima ſit, hærere in illa nolumus.

Jam hiſtoricis et tragicis ſucceſſit novum hominum genus, quod omnia miſcuit ac turbavit, Interpretes poëtarum dico et Grammaticos, maxime ab Ptolemæorum inde ſæculo *, quorum alii Cyclos illos in epitomen redegerunt; qualem habemus adhuc *Apollodori Bibliothecam*, quam cycli epici compendium eſſe jam Salmaſ. ad Solin. p. 847 vidit †; alii ſeparatim hanc vel illam particulam ex toto orbe expoſuerunt. Ita *Lyſimachus* Alexandrinus τὰ Θηβαϊκὰ, et τὸν Νόστον, de quibus inf. Excurſ. V. *Euphorion* autem ſuis Chiliadibus (de quibus v. ad Ecl. 6, 72) ſuis locis res Trojanas inſeruerat; ut de Laodice: v. Pauſan. X, 26 extr. et inf. Excurſ. V. Similiter alii Grammatici τὰ τραγῳδούμενα ſcriptis peculiaribus explicuerant, quibus tragœdiarum argumenta ac fabulas exponebant, interdum et commentabantur: quo ex genere utinam ſupereſſent ſaltem Aſclepiadæ τῶν τραγῳδουμένων libri! verum iis aliiſque multis amiſſis, nonnulla ſupereſſe videntur in *Hygini fabulis* ex veteribus tragœdiis excerpta; nam major operis pars ex orbe Græcorum mythico eſt conſarcinata, ut inſpicienti facile apparet; facto enim a genealogiis deorum initio per Cadmeas ac Thebanas fabulas ad Argonautica, Heracleam et Troica ex more procedit ‡.

Qui poſt illos ſcriptores iterum veteres mythos, adeoque etiam Trojanum bellum novis libellis repetebant, cum antiquiſſimos ſcriptores ſequi, et tragicorum ac lyricorum cæterorumque poëtarum commenta ac luſus ſollerter ab illis diſcernere deberent, omnia inter ſe miſcuerunt, totamque adeo veterum mythorum rationem turbarunt, ut in pleriſque difficile ſit perſpicere, quid ac quantum veteris vel philoſophiæ vel religionis vel hiſtoriæ vel priſci ſermonis iis ſubeſſe credendum ſit. Cujus corruptelæ auctores habendi inprimis Grammatici, qui commentarios in veteres poëtas ſcripſerunt. Dum enim illi ad illuſtrandam aliquam fabulam, omnia, quæ uſquam legerant, nullo judicio collegerunt, et ex uno loco in centum alios, modo additis nonnullis

* Cf. Proluſ. *de ſæculi Ptolemæorum genio* in *Opuſ.* T. I, p 94. 98. 105.
† Vid. *Notas ad Apollod.* p. 936 ſq. ‡ Vid. ibid. p. 945.

modo

modo recisis, transtulerunt; perditis antiquis scriptoribus, unde hauserant, ipsi ab eo inde tempore fabularum auctores, indocti pariter et leviſſimi, facti sunt *.

Etiam Philosophorum, Sophistarum ac Rhetorum, opera aliqua fuit in corrumpendis mythis et historiis antiquissimis; illorum quidem in theogoniis maxime aliisque deorum fabulis allegorice interpretandis †; ex quo semel Pythagoras, Heraclitus, et Xenophanes ad ejus mythologiam, tamquam theologiæ aliquod systema ab ipso conditum, offendissent; horum autem in heroum rebus et Trojano inprimis bello, dum declamationum argumenta caperent et laudem ex eo captarent vani homines, si haberent, quæ contra res vetustissimæ fidei probabiliter dici viderentur. Habemus adeo *Dionis* Chrys. oratiunculam de Troja nunquam capta, qua mireris nonnullos ad elevandam veteris historiæ fidem, inprimis in Trojanis rebus, uti.

Ausi etiam ipsi historici, qui veterum scilicet historiarum fidem suis temporibus et solito rerum gerendarum mori ac consuetudini accommodare volebant, res Trojanis in πραγματείας formam redigere, aut diversarum narrationum naturas ita miscere, ut major probabilitatis novæ narrationis exsisteret, v. c. ut Romani populi originibus a Trojanis ductis consulerent. *Demetrius* autem Scepsius, ὁ τὸν Τρωϊκὸν διάκοσμον ἐξηγησάμενος, ut Strabo XIII, p. 609, Grammaticus Crateti et Aristarcho æqualis, in Scepsiorum gratiam multa in rebus Trojanis aliter ac cæteri tradiderat. v. Strabo l. c. Librum XVI et XXIV laudari videas ap. Athen. IV, p. 173 F. 175 A.

Cum jam Græcia a Romanis in servitutem redacta cum cæteris libertatis bonis etiam accuratæ doctrinæ habitum, tandem etiam sensum, amisisset, deperditis jam tum aut delitescentibus plerisque ex præclaris illis antiquioribus poëtis ac scriptoribus, ecce tibi provenerunt multi non poëtæ, sed versificatores, qui ex nonnullis, qui supererant, poëtis cyclicis antiquis nova carmina conscriberent, aut etiam ex grammaticorum vel historicorum doctioribus libris breviores epitomas conficerent, censendas istas et dijudicandas fere non modo ex propria doctrina, sed etiam ex eorum, quos exscripserunt, fide ac judicio. Ex priore genere poëtam habemus non infimo loco habendum, *Quintum Calabrum*, in quo emaculando Laur. Rhodomannus, Ilfeldensis

* Ibid. p. 929 sq. † Ibid. p. 932 sq.

olim ſub Mich. Neandro diſciplinæ æternum decus, tale ingenii acumen exhibuit, ut ex ſummis recentiorum temporum criticis paucos habeam, quos cum ipſo comparandos putem. Sed Quintus ille haud dubie ante oculos habuit aliquem aut plures ex veteribus poëtis cyclicis, inprimis Leſchen, ut mihi quidem viſum eſt, comparandis cum eo fragmentis Leſchæ et iis, quæ aliunde de parva Iliade cognoſcere licuit *. Sunt in eo loca egregia et quæ præſtantiore quoque poëta non indigna ſint. Alter eſt *Tryphiodorus*, cujus Ἰλίου ἅλωσιν habemus, ſed multo indoctior et ſæpe ineptus homo, et cum eo *Coluthus*, in Ἑλένης ἁρπαγῇ· in utroque tamen facile melioris venæ veſtigia paſſim deprehendas, tanto gratiora illa et jucundiora, quo aridius et ſterilius ſolum eſt, in quo flores illi enaſcuntur. Ex hoc genere infima jam ætate, infimo loco, fuit *Tzetza*, qui Antehomerica, Homerica et Poſthomerica, verſibus ſcripſit parum doctis; ſtolidæ jactantiæ homo, qui, non tam, quod Dodwellus augurabatur, veteres cyclicos, quam miſellos potius Grammaticos et compilatores, qui eum anteceſſerant, exſcripſit, nec ſic tamen negligendus, quippe ex quo, in tanta meliorum ſcriptorum jactura, multa, quomodo a ſuperioribus tradita fuerint, intelligi poſſint, modo quis ſatis magna doctrina inſtructus ſit.

Inter eos, qui in morem veræ hiſtoriæ rhetorica arte pedeſtri ſermone bellum Trojanum ſeriore ætate condiderunt, is qui *Dictyis Cretenſis* nomen mentitus eſt, quem adhuc latinum habemus, non indoctus fuit homo, et qui, ſi non veteres paſſim cyclicos, interdum et tragicos poëtas, tamen eos, a quibus iſti fuerant exſcripti, ante oculos videtur habuiſſe. Hunc Græci fere recentiores excripſerunt, ut Joannes Malala, Cedrenus, Tzetza et Conſtantinus Manaſſes p. 44 ſqq. in Synopſi hiſtorica a Meurſio edita. Præter illum tamen alium adhuc Trojanarum rerum interpolatorem inter ſeriores Græcos extitiſſe neceſſe eſt ſub *Siſyphi Coi* nomine; ex quo multa petiiſſe videtur Jo. Malala. At *Daretis Phrygii* de excidio Trojano libellus haud dubie ineptum aliquem Sophiſtam habet auctorem et declamationis potius genus conſtitutit, quo poëtarum fabulæ in hiſtoriæ pragmaticæ formam deflectere propoſitum eſt. Characteres heroum, quos intexuit, ſunt ex μελετῶν genere, cujuſmodi paſſim alibi occurrunt. Ex Dictye repetit *Iſaac Porphyrogennet.* p. 304 ſqq.

* Accurate hoc perſequutus eſt *Tychſen* noſter, V. C., in *Commentat. de Quinto Smyrnæo* (1783), cujus novam recenſionem parat.

in

in περὶ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου: quæ ſunt Poſthomerica rhetorice expoſita; edita in Allatii *Excerptis variis* (Ro. 1641, 8) p. 239. Melioris notæ eſt fragmentum τῶν Τρωϊκῶν ex Cod. XXIV *Bibliothecæ Uffenbach.* P. II, p. 655—686, quod Antehomerica complectitur multaque habet quæ cum Tzetza conveniunt.

Fuere etiam olim Τρωϊκὰ *Palæphato* tributa, ſed junioris Grammatici, ejuſdem forte nominis, fœtus. v. Suidas h. v. et Voſſ. H. Gr. III h. v. Ex iis depromtum eſſe videtur, quod Servium laudare video ad lib. III, 8 "quamvis Palæphatus tradat, capto Ilio Æneam poſt triennium navigaſſe." Idem de Anio rege et ſacerdote egerat, v. eundem ad III, 80, ſcilicet ſecundum antiquiores, quos exſcripſerat. Ad eum Joan. Malalæ quoque locum refero Chronogr. p. 101. Troica *Abantis* apud Servium ad Æn. IX, 264 memorata video. Ex hls ac ſimilibus, qui veteres, quas narrabant, hiſtorias ſimul interpretabantur, fluxiſſe videntur abſurda commenta, quibus contaminata eſt Trojani excidii Hiſtoria in *Malala*, *Cedreno*, forte et aliis Græculis, qui ex teleſmatica adeo et aſtrologia multa intexere auſi ſunt v. c. de Palladio, &c., alia autem allegorice exponere, ut ipſius *Tzetzæ* allegoriæ Homericæ in bibliothecis ſervantur; quarum ſimilia multa in Chiliadibus appoſuit. Non eo uſque audaciæ ſunt progeſſi, ſed intra Dictyis fere et Daretis commenta ſubſtiterunt ſcriptores deterioris ævi latini, ut *Elinandus*, et qui eum excerpſit, *Vincent. Bellov.* Specul. Hiſtor. lib. III, 62, item *Guido de Columna* in Hiſtoria Trojana circa 1287 ſcripta et 1477 edita; quæ ſi quis non meminerit, unde ducta ſunt, non parum hæreat, ſi tot inauditas res narrari videat.

Romanos poëtas, antiquiſſimos quidem, nihil aliud fere egiſſe, quam ut Græca latine converterent, ab his autem ætate proximos, et omnino præſtantiſſimum quemque poëtam, Græca latine expreſſiſſe, Græciæ flores in viridaria Romana tranſtuliſſe et omnino ex Græcis profeciſſe unice, ad eorumque exemplum poëticum aliquem ſermonem, qui a pedeſtri oratione plane diſcrepat, conformaſſe, in confeſſo eſt. *Ennius*, qui Iliadis rivos in Annales ſuos traduxerat, Tragœdias plures latine converterat: et ſic Tragici ac Comici veteres fere omnes faciendum ſibi putaverant. Sed de hoc nunc non agitur; verum Iliadem Homeri tranſtulerat *Cn. Mattius*, et *Cypria carmina* infra videbimus a *Nævio* latine facta, et, ſi alii inter Romanos memorantur, qui argumentum belli Trojani tractarunt, ut *Macer* Antehomerica, v. Ovid.

II Am. 18, et Posthomerica II et Ponto 10, 13, item *Camerinus*, IV ex Ponto 16, 6, ubi v. not. ex Græcis fere eos sua effinxisse, exemplum eorum, qui superstites sunt credere jubet. Verum de *Latinis Homeristis* docte nunc egit *Wernsdorf.* V. C. in *Poët. minor.* T. IV, p. 565. 568 sq. 579.

Munita jam et patefacta est via, ut accedere possimus ad id, cujus caussa totam hanc disputationem suscepimus, ut scilicet quæramus, *quem potissimum ex veteribus poëtis Virgilius in excidio Trojano enarrando sequutus sit.* Esse hunc inter eos, qui interierint, facile intelligitur, quandoquidem nec cyclicorum poëtarum aliquis, nec eorum quisquam, qui proximi ætate fuere, omninoque qui ante Virgilium vixere, ad nostra tempora pervenit. Sedula tamen multarum rerum et eorum imprimis, qui, seriores quidem, veteres tamen exscripserunt, et Tabulæ Iliacæ a Fabretto vulgatæ, in qua auctores adscripti sunt, una cum Polygnoti tabula apud Pausaniam, comparatione, nunc autem multo magis ex Procli fragmento bibl. D. Marci conjectare licet, *Virgilium potissimum Arctini Ἰλίου πέρσιδα, et cum hac Leschei Iliadem parvam expressisse*, multa tamen, ut infra singulis videbimus, passim *ex Græcis tragœdiis*, imprimis *Euripidis*, hausta intertexuisse, quod tot loca ex Hecuba et Troadibus traducta docent; ut omnino Euripidem plurimum videatur probasse Virgilius. Quod autem poëtæ animum inprimis ad tragœdias fructumque inde ad ornandum epicum carmen uberrimum petendum potuit convertere et adducere, hoc fuisse arbitror, quod magna fabularum Græcarum pars ab Ennio, Accio, Livio Andronico, Nævio, Pacuvio, Varrone, forsan et aliis, latine erat conversa. Proficere ex his poëta non parum debuit non modo ad narrationis varietatem, verum multo magis ad orationis poëticæ, cui elaborandæ inprimis studebat, dignitatem et ornatum. Etsi enim diversissima sit tragicæ epicæque orationis indoles, tamen tragica illa oratio Virgilianæ dictioni gravitatem illam, quam tantopere miramur, et majestatem, interdum δεινότητα aliquam rhetoricam, eloquentiæque modo copiam modo acumen, comparasse videtur. Quam proclive autem Virgilio fuerit, in bello et excidio Trojano, de quo nunc potissimum quærimus, tractando et ornando Tragicorum inventis uti, ex eo apparebit, si tragœdiarum hujus argumenti copiam, inter Romanos saltem, ante oculos positam habeas. Ita Livius Andronicus *Achillem, Helenam, Laodamiam, Protesilaum* (nisi eadem cum illa fuit fabula), *Ajacem,— Equum Trojanum,— Odysseam,*

Odyſſeam, *Ægiſthum*, *Hermionem* in ſcenam produxerat. At Nævii fuere tragœdiæ *Iphigenia*, *Proteſilaus*, *Telephus*, *Hector*, *Equus Trojanus*, *Ægiſthus*; Pacuvii *Chryſes*, *Armorum judicium*, *Teucer*, *Iliona*, *Anchiſes*, *Hermiona*, *Dulorestes*; Accii *Achilles*, *Telephus*, *Diomedes*, *Nyctegreſia*, *Epinauſimache*, *Myrmidones*, *Armorum judicium*, *Eurysaces*, *Neoptolemus*, *Philoctetes*,—*Troades*, *Andromache*, *Aſtyanax*, *Hecuba*, *Iliona*, *Deiphobus*,—*Clytæmneſtra*, *Ægiſthus*, *Agamemnonidæ*, *Æneadæ*, *Antenoridæ*; Ennii *Iphigenia*, *Achilles*, *Telephus*, *Phœnix*, *Ajax*, —*Hectoris Lytra*,—*Andromache*, *Hecuba*, *Alexander*,—*Dulorestes*, *Eumenides* (quæ Ennio vulgo tribuitur, *Iliona*, Pacuvii fuiſſe videtur); Varronis tandem *Cycnus*, *Ajax*, *Armorum judicium*, *Eumenides*. Harum partim fragmenta, aliarum nomina tantum ad nos pervenerunt; ſic Atilii *Electra*, L. Pomponii Secundi *Armorum judicium*; et quot non cum ipſis nominibus intercidiſſe putabimus!

Quæ igitur poëta in ſua narratione a vulgari ratione habet recedentia, aut in quibus auctorem, qui ei præiverit, deſideres, ea *ex tragicis ſuis* in epos ſuum traduxiſſe nobis videtur; in vulgari autem narratione *Arctini* Ἰλίου πέρσιδα ſ. πέρσιν tum *Iliadem parvam* diximus ipſi potiſſimum fuiſſe propoſitam; de quibus nunc paucis eſt exponendum.

Ilias parva, Ἰλιὰς μικρὰ, non tam totum bellum Trojanum, quod tradunt, quam res Iliacas poſt Homericam Iliadem comprehendere debuit, ſi ea reputes, quæ, tamquam ejus argumentum, Ariſtot. de Poët. v. 23 memorat, plus quam octo tragœdiis ſufficere, cum Iliadis Homericæ argumentum tàntum unam, ad ſummum duas, ſuppeditet. Nam Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀνάπλους, καὶ Σίνων καὶ Τρῳάδες, hæc omnia, inquam, ad res poſt Hectoris atque adeo poſt Achillis cædem geſtas ſpectant. Dici vix poteſt, quantopere viri docti, inprimis Salmaſ. ad Solin. p. 800 ſq., in iis turbent, quæ ſuper hoc diſputant. Ad Ὅπλων κρίσιν pertinuerunt verſus a Schol. Ariſtoph. laudati ad Equ. 1053, forte et is qui in Schol. Pindari ſervatus ad Nem. 6, 85 de Achillis haſta: ἀμφὶ δὲ πόρκυς χρύσιος ἀσπάστυι, καὶ ἐπ' αὐτῷ δίκρους αἰχμὰ (ita lego, pro corrupto ἐπ' αὐτὸ δίκρους δι') verſus effectus eſt ad Iliad. ζ, 320. ϑ, 495. Ex particula Ἰλίου πέρσις verſus excerptus eſſe videtur, Scholiaſtæ veteri Euripidis ad Hecub. 914 (Scholion in noſtris editis non extat; ſed ex ſchedis Fulvii Urſini laudatur

tur ap. Scalig. de Emend. Temp. lib. V, p. 378 ed. Genev. 1629; nam in edit. pr. 1598 nondum reperitur) et Tzetzæ ad Lycophr. v. 344 laudatus: Νὺξ μὲν ἦν μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, qui et in Tzetzæ Μεθομηρικοῖς repetitus est apud Dodwell. de Cyclis p. 803. cf. Exc. VIII ad Æn. II, 250. Ex Ἀπόπλῳ carmine puto esse undecim illos versus de Æneæ cum Andromache abducto a Neoptolemo ap. Tzetz. ad Lycophr. 1263. cf. eund. ad 1232, ubi additur, eum post Neoptolemi apud Delphos cædem liberatum fuisse. De Sinone inf. dicetur Exc. IV, de Corœbo a Lesche tradita Exc. X memorabuntur. Palladium furto Diomedis et Ulyssis ablatum idem exposuerat, ut ex Hesych. in Διομήδειος ἀνάγκη constat: quomodo autem ab eo res narrata fuerit, intelligi forte poterit ex Zenob. III, 8; est enim hujus narratio simplicissima. Voces et ῥήσεις aliæ nonnullæ videri possunt apud Barnes. Homer. To. II Fragm. p. 108. Jam post ista scripta in manus venit fragmentum Procli, quod Ἰλιάδος μικρᾶς ὃ Λέσχεω argumentum servavit: ex hoc intelligitur, poëtam exorsum esse narrationem statim ab armorum judicio, et produxisse usque ad equum in urbem receptum et Trojanorum ex commessatione somnum. Habitus et hujus parvæ Iliadis auctor olim a nonnullis Homerus, ut ex auctore de vita Homeri, qui vulgo Herodotus fertur, patet, c. 16, ubi et primi duo versus occurrunt. Διατρίβων δὲ παρὰ τῷ Θεσπρίδῃ ποιεῖ Ἰλιάδα τὴν ἐλάσσω (ita hic appellatur, nec audiendus Salmas. Polyh. p. 598 sq., qui Cypria carmina et Ἰλιάδα ἐλάττω unum esse nullo argumento contendit), ἧς ἡ ἀρχή: Ἴλιον ἀείδω καὶ Δαρδανίην ἐύπωλον, Ἣς πέρι πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρηος. Fabricius, qui l. l. hoc idem repetiit, tamen mox initium poëmatis Leschei narrat, quod Horatius perstrinxerit v. 136 *Fortunam Priami cantabo et nobile bellum*, Ἀείσω Πριάμοιο τύχην πόλεμόν τε κλεινόν. Sed is versus a Salmasio confictus et pro parvæ Iliadis Lescheæ primo versu venditus est l. c. p. 601 A, scilicet is Iliadem ἐλάσσω diversam ab Iliade parva, et eandem cum Cypriis carminibus esse volebat. Sine auctoris nomine eam laudant Clemens Alex. et Vet. Schol. Euripidis ap. Fabric. B. Gr. T. I, p. 279. 280, et Pausan. III extr. et X, 26. At communior sententia ad Leschen eam retulit. vid. Fabric. ibid. pag. 180, etsi Ryck. p. 444, qui p. 446 contra eam sententiam disputat, sed cupide magis quam graviter ac vere. *Lesches hic s. Leschèus*, Λέσχεως,

Λέσχεως, Æſchyleni ſ. Æſchyli f. Leſbius, Pyrrha civitate oriundus, ab Euſeb. Hieron. ad Olymp. XXXIII memoratur: *Leſches Leſbius, qui fecit parvam Iliadem*, ut inter antiquiſſimos adeo habendos ſit. Eundem in multis expreſſit auctor Tabulæ Iliacæ, olim in palatio gentis *de Spagna*, nunc in Capitolio ſervatæ, quam a Fabretto vulgatam ad calcem *Syntagm. de Columna Trajani* videre licet p. 315. Adſcriptum quoque in illa eſt: Ἰλιὰς μικρὰ λεγομένη κατὰ Λέσχην Πυῤῥαῖον. Etiam Quintum Smyrnæum Leſchis veſtigiis inſtitiſſe nuper docuit is, quem ſupra laudavi, *Tychſen* noſter in *Commentat.* p. 28 ſq.

Jam *Cypria carmina*, modo memorata, τὰ Κύπρια ἔπη, vel τὰ Κύπρια, apud Ariſtot. de Poët. c. 23 videas una cum parva Iliade laudata, quo ipſo manifeſtum fit, diverſa ea carmina fuiſſe; uti ex Pauſ. X, 26 ſaltem hoc patet, ab Leſchei Ἰλίου πέρσει diverſum opus fuiſſe. Videntur ea comprehendiſſe anteriora Iliadis. Certe ab Herod. II, 117 ſuper Helenæ raptu laudantur, et verſus ex libro XI ab Athen. XV, p. 682 E. F. exſcriptos ad judicium Paridis pertinuiſſe, facile aliquis ſuſpicetur: tum vero pro ἐν τῷ ια haud dubie ſcriptum fuit ἐν τῷ α. Aliquot verſus ap. Schol. Iliad. α, 5 recitantur, qui non longe a principio libri locum habuiſſe videntur; emendati a doctiſſ. Waſſenberg. p. 134, et, quod triduo Paris Sparta Trojam redierit, ex Cypriis carminibus docet Euſtath. p. 663 A. Interſperſa quoque erat narratio de Dioſcuris Leucippidas abducentibus et pugna cum Apharetidis, ut diſcere licet e Schol. Pind. Nem. 10, 114 (quo ſpectat locus Pauſ. III, 16 pr.), et de Thetidis nuptiis, ut in Schol. Iliad. π, 140 habetur. De Palamede fabulas ex hoc fonte fluxiſſe intelligo e Pauſ. X, 31, p. 874, qui ſcriptor Neoptolemi quoque nomen et Ænææ conjugem Eurydicen inde illuſtrat c. 26. In iiſdem fabula de Anii filiabus erat narrata, teſte Tzetza ad Lycophr. v. 570: atqui et ea in belli Trojani initia incidebat; ut adeo manifeſtum ſit, Cypriorum Carminum argumentum vix aliquid habere, quod in Virgilianum carmen tranſferri potuerit *. Auctor varie a variis eſt traditus. Fuere olim qui Homerum proderent; et eum filiæ ſuæ Carmina Cypria dotis

* Communicata mecum ſunt a V. C. Tychſen Excerpta Procli e cod. Eſcorialenſi Iliadis, viri docti cura paullo poſt in lucem prolata in *Bibliothek der alten Litteratur* I *Stück*: ex iis ſaltem hæc tranſferre licebit: conſtabant Cypria XI libris: initio ducto a Pelei et Thetidis nuptiis et orta inde dearum de pulchritudinis principatu contentione, et fine facto in conſilio Jovis, ut abſtraheretur Achilles a ſocietate belli per ſeminatainter cum et Atriden diſſidia; catalogo ſociorum Priami ſubjecto.

loco

loco dediſſe, fabula eſt apud Ælianum e Pindaro, puta grammatico aliquo: ſed diverſa in Cypriis et diſſona ab iis, quæ Homerus de Helenæ raptu tradiderat, occurrere, jam Herodot. II, 117 monuit. Alii alium ediderunt auctorem. v. Athen. VIII, p. 334. XV, p. 682. Proclus ap. Phot. Cod. 239, Salmaſ. ad Solin. p. 599 (qui eum ſuſpicabatur eſſe, qui *gemino* bellum Trojanum *orditur ab ovo*), et, qui adverſus eum diſputat, Ryck. de pr. Ital. init. p. 446, Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 374, Hemſterh. ad Polluc. X, 85, Perizon. ad Ælian. V. H. IX, 15, et quos laudat interpres Herodoti doctiſſ. ad l. c. Sed *Staſinum Cyprium* fuiſſe auctorem, probabilior et communior eſt ſententia. Nomen hoc etiam Scholiis Iliad. α, 5 reddendum. add. Tzetz. Chil. XIII, 639 ſq. Ab hujus poëtæ patria *Cypro* nomen carminum ductum eſſe, in aperto eſt. Latine Cypria carmina reddiderat Nævius, cujus *Cypria Ilias* laudatur Cariſio (v. de ea Wernſdorf. V. C. *Poët. min.* To. IV, p. 572); quo ipſo probabile fit, eam Virgilio ſaltem lectam fuiſſe. Ex eadem forte ſunt, quæ Serv. ad Æn. I, 273. III, 10 recitat.

Sed *excidium Trojæ*, de quo nobis nunc, inter cæteras Trojanas res, potiſſimum quæritur, quam diverſis modis tractatum olim eſſe debuerit, vel inde colligas, quod carmina tam multa ab antiquis memorantur Ἰλίου πέρσις, h. e. Ilii vaſtatio vel excidium, inſcripta. In libris fere ἐν Ἰλίου περσίδι inflectitur, quod tamen præter rationem fieri jam Scaliger ad Euſeb. Chron. p. 72 a, Mauſſacus ad Harpocrat. in voc. καθελὼν, et Salmaſ. ad Solin. p. 800 monuerunt; nam ἐν Ἰλίου πέρσει dicendum. (Nec Ἰλιόπερσις recte a nonnullis ſcribi videtur; nam flecti deberet Ἰλιοπερσία.) Fallit tamen in hoc ratio grammatica; nam cum tot locorum, etiam Pauſaniæ, tum Procli auctoritas firmat vulgatam illam ſcripturam, modo refingas πέρσιδι, non περσίδι.

Nobiliſſima inter cæteras *Steſichori* Ἰλίου πέρσις ſæpius veteribus laudatur, v. c. Pauſan. X, 26 pr. (ubi inter captivas Trojanas Clymene. Κλυμένην μὲν οὖν Στησίχορος ἐν Ἰλίου πέρσιδι κατηρίθμηκεν ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις. ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστομάχην ἐποίησεν Ἕκτορος θυγατέρα μὲν Πριάμου. Leg. ἐποίησαν ἐν Νόστοις.) item c. 27, p. 865 Hecubam in Lyciam ab Apolline fuiſſe abductam. Alia collegit Suchfort noſter in docta diſſ. *de Steſichori fragm.* p. 32 ſqq. Ab eodem Pauſania p. 864 de Meduſa, una e Priami filiabus, Apollodoro quoque memorata III, 12, 5 f., in verbis: κατὰ τὴν Ἱμεραίου ᾠδὴν hoc idem carmen deſignatur, quod lyricum fuiſſe videtur ſub *Himeræi* nomine; erat autem Steſichori patria Himera Siciliæ; adeoque male inde novum auctorem nonnulli effinxerunt. Etiam in Iliaca Tabula inter auctores, e quibus artifex

artifex Iliadem ſupplevit, Ἰλίου πέρσις κατὰ Στησίχορον legitur. Alia Ἰλίου πέρσις, a Steſichori carmine diverſa, a Pauſania X, 25. 26 memoratur, et quidem Leſchei nomine; jam cum apud Ariſtot. Poët. c. 23 (ut paullo ante vidimus) Ἰλίου πέρσις inter partes Iliadis parvæ memoretur, dubitari vix poteſt, hanc a Pauſania laudatam Ἰλίου πέρσιν Leſchei nullam aliam fuiſſe quam partem Iliadis parvæ eo nomine inſcriptam. Memorat ex ea Pauſanias Megetem vulneratum ab Admeto Argivo in pugna nocturna (ſc. quæ capta Troja facta eſt), et Lycomedem Creontis f. ab Agenore; Æthram a filiis agnitam, Aſtyanactem de turre dejectum; Æneæ uxorem Eurydicen; Aſtynoum a Neoptolemo interfectum; Helicaonem in eadem νυκτομαχίᾳ vulneratum; Eioneum cæſum a Neoptolemo, Admetum a Philoctete; Coræbum a Diomede; Priamum ab ara abſtractum et ante fores cæſum a Neoptolemo; Axionem, Priami f., ab Eurypylo, Agenorem a Neoptolemo. Quod ſi idem Pauſanias Leſchei Iliadem parvam ſeorſum memorat, ut c. 26 pr. p. 862, ſejunctam hanc partem carminis a reliquo corpore eum habuiſſe apparet.

Apud Euſeb. Hieronymi MCCLIV *Arctino Mileſio*, præter *Æthiopida*, de qua v. Exc. XIX ad I, 489, tribuitur *Iliaca vaſtatio* (Ἰλίου πέρσις). Cum nemo alius hujus carminis meminerit, interpolati Hieronymi levis auctoritas eſſe poſſit: nam ſive ex margine, quo quis ſimilis carminis erat recordatus, ſive ex interpretatione Æthiopidis, irrepſiſſe videri poteſt. Enimvero omnem dubitationem tollit Procli fragmentum e bibliotheca D. Marci, in quo argumentum Ἰλίου πέρσιδος β' Ἀρκτίνου breviter exponitur. Complexum illud erat libris II noviſſima Trojæ, inde ab equo Trojano ab Achivis relicto, et ſubſtitit ſub reditum Achivorum. Itaque etiam illa, quæ ex Arctino Dionyſ. Halic. lib. I, c. 68. 69, de Palladio narrantur, in hoc carmine locum ſuum bene habere potuere. Suboritur inter hæc ſuſpicio non aliam forte fuiſſe Ἰλίου πέρσιν Pauſaniæ ſub Leſchei nomine laudatam, quam hanc ipſam Arctini.

Sacadæ, non, ut vulgo legitur, *Acati*, Argivi Ἰλίου πέρσιν ex Athenæo XIII, p. 610 C. (cf. Mauſſac. ad Harpocrat. in καθιλών) laudarunt jam alii, etiam Urſinus ad Virgil. Primus ille τὸ πυθικὸν αὔλημα πύλῃσι Delphis: Pauſ. II, 22, quod factum primis ſtatim Pythiis Ol. XLVIII, 3 et alteris Ol. L, 3 v. Pauſ. X, 7, p. 814. Statua ejus ingentibus cum tibiis in Helicone ſtabat: Pauſ. IX, 30, p. 768.

Sed excidium Ilii non minus perſequuti videntur, qui τὰ Τρωϊκὰ condidiſſe narrantur, inter quos *Syagrus*, vix dixeris, qua

fide, omnium primus jam ante Homerum argumentum hoc tractaſſe ferebatur, ſec. Ælian. V. H. XIV, 21; de reliquis Τρωϊκῶν auctoribus ſupra dictum eſt.

Fuere et Tragœdiæ Trojæ excidium titulo præferentes: uti Iophontis Ἰλίου πέρσις ap. Suid. h. v. ex certa virorum doctorum emendatione, et Sophoclis Ἰλίου ἅλωσις ap. Strab. XIII, p. 608. Neque Nicomachi Πέρσις ἢ Πολυξένη alio trahenda eſſe videtur, ut nec Phormios Ἰλίου πόρθησις; at Timothei πέρσαι ἢ Ναύπλιος leg. πυρσοὶ vel πυρσά. De Sophoclea fabula olim dubitandum eſſe putabamus, an ulla extiterit. Nam primum totus ille locus: Σοφοκλῆς γὲν ἐν τῇ ἁλώσει τοῦ Ἰλίου παρδαλέαν φησὶ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἀντήνορος προτεθῆναι σύμβολον τοῦ ἀπορθητον ἐαθῆναι τὴν οἰκίαν, totus igitur ille locus ab aliena manu, margini forte appoſitus, in contextum veniſſe videbatur; quia Demetrii Scepſii narrationem intempeſtive ſatis interrumpit, nec cum cæteris cohæret; etſi res ipſa etiam apud Pauſan. X, 27 in Polygnoti tabula occurrit. Sed et dubitari poſſe putabam, an is ipſe, qui verba adſcripſit, novam aliquam fabulam Sophoclis hoc nomine declarare voluerit. Videri enim ipſum narrare voluiſſe rem, quæ capta Troja inter cæteros caſus contigerit; multoque magis eam expoſitam eſſe debuiſſe in fabula Sophoclea Ἀντηνορίδαι, paſſim a veteribus laudata, quæ ad eam narrationem inſtituta fuiſſe videri debeat, quam Dictys expoſuit lib. V extr., cum Antenori regnum Trojanum ex pacto cum Græcis relictum ab Ænea fruſtra tentatur. cf. ſup. Exc. VII * ad L. I. Hæc tamen perperam me ſtatuiſſe docuit me *Fr. Jacobs*, elegantis doctrinæ vir, nunc Profeſſor Gymnaſii Gothani, juventutis e noſtra diſciplina progreſſæ ornamentum; vidit ille locum Αἴαντος Λοκροῦ fuiſſe, ad quem Strabo reſpexerit. Laudatur enim inde verſus, quem ipſe Brunckius in fragmentis ad eam fabulam retraxit: καταῤῥίκτου κυνὸς Στολὰς Λίβυσσα παρδαλῆφόρον δίρας: ap. Schol. Ariſtoph. Aves 934 et Polluc. VII, 70.

Sed jam dudum poſſum videri ſi non inani, aliena tamen a poëta, opera defunctus eſſe, ſiquidem luculentiſſimo Macrobii Sat. V, 2 loco ſatis jam expoſitum eſt, quem Virgilius in hoc lobro ſibi propoſitum habuerit: " vel quod everſionem Trojæ cum " Sinone ſuo et equo ligneo cæteriſque omnibus, quæ librum ſe- " cundum faciunt, a *Piſandro* pæne ad verbum tranſcripſerit? qui " inter Græcos poëtas eminet opere, quod, a nuptiis Jovis et " Junonis incipiens, univerſas hiſtorias, quæ mediis omnibus ſæ- " culis uſque ad ætatem ipſius Piſandri contigerunt, in unam " ſeriem coactas redegerit et unum ex diverſis hiatibus (h. e. in- " tervallis; noli tentare, *tractibus*) temporum corpus effecerit.

" In

" In quo opere inter hiſtorias cæteras interitus quoque Trojæ in " hunc modum relatus eſt. Quæ fideliter Maro interpretando " fabricatus eſt ſibi Iliacæ urbis ruinam. Sed et hæc et talia " (nempe omnino quod Virgilius Græcos poëtas imitatus ſit) ut " pueris decantata prætereo." Præclara narratio, et in qua vellem acquieſcere poſſe. Sed diſpiciamus eam accuratius, et primum quidem videamus, quiſnam ille *Piſander*, et quale hoc ejus opus fuerit.

Nomen autem illud per duo maxime inclaruit poëtas. Alter fuit ſerior, τῶν Ἡρωϊκῶν Θεογαμιῶν auctor, de quo poſtea dicam; alter antiquus poëta Piſander, qui circa XXXIII Olymp. vixit, quamquam alii Heſiodo antiquiorem et Eumolpo æqualem tradiderunt, Camiro Rhodi oriundus, *Heracleæ* libb. II auctor, h. e. carminis de rebus ab Hercule geſtis, cujus non infrequens inter Grammaticos mentio. Diſerte de eo agit Suidas. cf. Kuſter. ad e. l. Meurſ. in Rhodo II, 11. Staver. et Muncker. ad Hygin. Aſtron. 24. Burmann. Sec. ad Valeſ. Emend. IV, 14, qui Piſandri nomen præclare adverſus ſubſtitutum Terpandri tuetur, et Koppiers Obſſ. p. 110. Tertium quidem aliquem Piſandrum poëtam facit Valeſ. ad Heſych. in Νῆς ὁ παρὰ Κυπαύξοις, et cum eo alii. Sed in Schol. Ariſtoph. Avib. 1555 κωμῳδούμενος aliquis Piſander memoratur, cujus ſæpe apud Schol. mentio fit, qui etiam Platonis comœdiam eo nomine inſignitam laudat. Adde Suidam in Εἴ τι Πεισάνδρῳ. Etiam *Piſandrum Phyſicum* Fulgentius excitat Mytholog. I, 14; verum Grammaticus ille in ſcriptorum nominibus omnino eſt contaminatiſſimus. Sed *antiquior* ille *Piſander* inter principes poëtas epicos poſt Homerum, Heſiodum, Panyaſin et Antimachum fuit habitus, et a Grammaticis Alexandrinis in canonem etcyclum epicum relatus: v. ſup. hujus Exc. p. 2; adde fragm. Cenſorini c. 9 et idem διασημότατος ποιητὴς apud Stephan. in Καμιρεύς; Quinctilianus vero X, 1, 56 *Quid? Herculis acta non bene Piſander?* Habemus quoque in ejus laudem Epigramma inter Theocritea XX. Etiam Strabo XIV, p. 655 D. inter celebres Rhodios, καὶ Πεισανδρος δὲ ὁ τὴν Ἡράκλειαν γράψας, Ῥόδιος. Idem lib. XV, p. 688 C., ubi de Bacchi et Herculis in Indiam expeditionibus agit, dum refellit fabulam, hæc ſubjicit: " quod Hercules leonis ſpoliis amictus, et clavam geſtans exhibetur. Trojanarum rerum memoria poſterius eſt, πλάσμα τῶν τὴν Ἡράκλειαν ποιησάντων, εἴτε Πεισάνδρου ἦν, εἴτ' ἄλλου τινός." Quod non ita accipiendum, quaſi fuerint, qui pro re incerta haberent, an Piſander Heracleæ auctor eſſet; etſi Piſino Lindio Piſandrum ſublegiſſe Heracleam

fama olim fuit, ut ex Clemente Alex. intelligitur Strom. VI, p. 266 f. loco, quo de ſcriptorum plagiis agit; verum, quia plura carmina hoc nomine inſignita fuere, e quibus unum aliquod exuvias leoninas et clavem primum inter reliqua Herculi tribuerat. Fuit enim et alia Ἡράκλεια, quæ *Panyaſin* Halicarnaſſ. auctorem habuit, quam Eratoſth. in Cataſteriſm. c. 11 laudat: cf. Schol. Pind. P. 3, 177 et adi Munker. ad Antonin. Met. c. 20 pr. *Creophyli* Οἰχαλίας ἅλωσιν in ea fuiſſe exſcriptam, Clemens Alex. Strom. VI, p. 266 f. prodere videtur. Sed ad hanc alteram Strabonis dubitatio ſpectare vix potuit, ut nec ad alteram *Nymphios* Heracleotæ, aliquoties in Schol. Apollonii laudatam. Hactenus de antiquiore; Videamus de *altero*; qui Alexandro Mammææ imperante floruit, Neſtoris Larandenſis f. Laranda Lycaoniæ et ipſe oriundus; Habuit adeo patrem rei poëticæ ſtudio non minus clarum Severi Imp. tempore; cf. de eo Niclaſ. V. C. ad *Geopon. Proleg.* p. LXII. Fuit hujus Neſtoris Ἰλιὰς λειπογράμματος, egregii ſcilicet acuminis opus! facit quoque ejus mentionem Menander rhetor ap. Ald. in Rhet. ant. Filii autem, *Piſandri*, opus fuit, quod Ἡραϊκῶν Θεογαμιῶν titulo Suidas, Ἡρωϊκῶν Θεογαμιῶν Zoſimus Hiſt. V, 29 laudant. Prætuleram aliquando cum Fabricio B. G. To. VI, p. 606 prius nomen, tamquam ab Ἥρα ductum, quod apud Macrobium Piſander "a nuptiis Jovis et Junonis incipiens" univerſas hiſtorias perſequutus eſſe narratur; tum quia Junonis nuptiæ argumentum fuere in priſcis fabulis decantatiſſimum (v. viros doctos ad Heſych. in Ἱερὸς γάμος, et loca laudata in Hemſterhuiſiana nota apud Valkenarium ad Adoniaz. p. 366. 367, et nuper Wernſdorf. V. C. To. IV Poët. min. p. 462. Fuit adeo inter Epicharmi tragœdias Ἥρας γάμος. alia Alcæi Athen. ἱερὸς γάμος. Origines fabula e Creta duxiſſe videtur; ubi quoque alia veſtigia extabant: cf. Diod. V, 72 l. 96); Verum inaudita forma eſſet Ἡραϊκὸς, et ab Ἥρα formari deberet Ἡραῖος; tum, ſi de Junonis nuptiis carmen egiſſet, ineptum fuiſſet in altero voc. Θεογαμιῶν latens nomen Θεός; nam ex Junonis nomine ſatis intelligitur, *deæ* nuptias celebrari. Corruptos quoque eſſe in hac voce Suidæ codices, inde colligas, quod Eudocia, quæ Suidam exſcripſit, p. 351 ἡρωϊκῶν Θεογαμιῶν legerat. Quid igitur, inquis, poëta in hoc carmine tractavit? nempe ἡρωϊκὰς Θεογαμίας, id eſt, *deorum dearumque nuptias cum heroibus aut heroinis*, ſeu cum mortalibus viris ſeu feminis, adeoque etiam de heroibus ex iſtis congreſſibus prognatis: Heſiodi exemplo, qui in extrema parte

parte *theogoniæ* et in *heroogonia*, cujus partem ſuperſtitem habemus, idem argumentum verſaverat.

Reſtat nunc, ut illud quæratur: ad utrum Piſandrum Macrobius reſpexerit. Valkenarius quidem, gratum litteris græcis nomen, utrumque carmen et Ἡρακλείας et ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν unum idemque fuiſſe cenſebat; memorabatque ille in Diatribe ad Eurip. p. 24 Macrobii locum ita, ut *Piſandrum* diceret *Herculis acta ita eeciniſſe, ut a nuptiis Jovis et Junonis incipiens univerſas hiſtorias—in unam ſeriem coactas redegerit.* Ut adeo Suidas turpiter lapſus videri deberet, dum in duo diverſos Grammatices incideret, alterum doctum alterum indoctum, qui nominis ſimilitudine deceptus recentiori Piſandro aſſignaſſet, quæ veteri tribuere debuiſſet. Jam Suidam eo modo ſæpius peccaſſe, nemo dubitet; ſatis magna exemplorum copia proſtante; hoc loco tamen ſimile crimen nullo modo ei impingi poteſt, quoniam ipſa res omnem ſuſpicionem diluit; fieri enim nullo pacto poteſt, ut illa duo carmina pro uno eodemque habeantur.

Piſandri quidem Rhodii ſeu Camirenſis *Heracleæ* non niſi *duo libri* memorantur: quibus, ſive molem voluminis, ſive argumenti naturam cogites, vix probabile fit *inde a Jovis et Junonis nuptiis univerſas hiſtorias, quæ mediis omnibus ſæculis uſque ad ætatem ipſius Piſandri contigerant, in unam ſeriem coactas* fuiſſe. Contra ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν libri uſque ad XVI laudantur; et plures numero olim fuiſſe probabile fit; Ἱστορίαν ποικίλην δι' ἐπῶν bene appellat Suidas ἐν βιβλίοις ἓξ, quod falſum eſſe, ut nec minus Valeſii ad Evagr. I, 20 emendationem, qui *ſedecim* libros fuiſſe ſtatuebat, ex iis patet, quæ modo dicta ſunt. Sunt duo MSS., in quibus eſt ἐν βιβλίοις ξ': quod non improbabile eſt, ſi, quam late argumentum operis patuerit, reputes. Zoſimo nec minus dicitur Piſander πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἱστορίαν περιλαβών. Laudantur porro ſub Piſandri Rhodii nomine ea, quæ cum Herculis factis conjuncta ſunt; cum librorum vero VII. X. XIII. XIV. XXVI nota ea, quæ quomodo inter Herculis facta locum habuerint, vix aſſequare; ſunt porro illa levia, et grammaticum acumen, quale ſeriorum ſcriptorum eſt, habent, aut in etymologiis verſantur. De quo ut tanto melius conſtet; agedum comparemus loca ex utroque Piſandro paſſim laudata.

Ad *Camirenſem* reſpicere arbitror loca ſequentia; Apollodor. Biblioth. I, 8, 5, ubi, *quam alii Hipponoi filiam narrant, ex qua Œneo Tydeus natus ſit, Gorges filiam* Piſander tradit: Πείσανδρος —λέγει· Fuit autem inter Herculis æquales et ſocios Tydeus. Eratoſthenes in Cataſteriſmis c. 12 Piſandri auctoritate firmat,

Herculem

Herculem leonis Nemei a ſe occiſi exuvias geſtaſſe: λέγει δὲ περὶ αὐτ Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος, ὅτι καὶ τὴν δορὰν αὐτῷ ἔσχεν, ὡς ἔνδοξον πεποιηκώς· ultima ſic interpretanda: *leonem ea re* (adeoque virtutem ſuam in leone enecando) *clarum reddens.* (Deeſſe in fine vocem ὡς ἔ. πεπoιηκὼς ἔργον, ſtatuit Koppiers Obſſ. philol. p. 110.) Schol. Germanici Arateor. Phænom. p. 114 *Periandrus* (emendarunt jam VV. DD. *Piſandrus*) *Rhodius refert, eum* (leonem) *ob primos labores Herculis memoriæ cauſſa honorifice aſtris illatum:* ſic Eratoſth. paullo ante: τινὲς δέ φασιν, ὅτι Ἡρακλέους πρῶτος ἄθλος ἦν εἰς τὸ μνημονευθῆναι. Hyginus Aſtron. II, 24 de Leone—*De hoc et Piſandrus et complures alii ſcripſerunt* (cf. Munck. ad eund. f. 30). Pauſan. II, 37 inter eos, qui Hydræ Lernææ plura capita affinxere; Πείσανδρος ὁ Καμιρεύς, et VIII, 22 *Stymphalidas crotalorum ope fugatas ab Hercule idem Piſander Camireus prodidiſſe narratur.* Athenæus XI, p. 469 D, ubi *de cratere Herculis,* Πείσανδρος ἐν δευτέρῳ Ἡρακλείας. Schol. Pindari Pyth. 9, 185, p. 294. Antæi, ab Hercule is eſt cæſus, filiam Ἀλκηΐδα dictam, ὥς φησι Πείσανδρος ὁ Καμηρεύς (lege Καμιρεύς). Apud Schol. Apollonii ſunt loca, quæ aperte ad Herculem ſpectant, Piſandri teſtimonio firmata: I, 1196 de clava Herculis (ad quem loc. cf. Suid. in Πείσανδρος), IV, 1396 de Ladone, dracone; at res non æque manifeſta eſt in IV, 58 de Endymione, lib. I, 151 de Idæ et Lyncei Argonautarum matre, Polydora, I, 471 de Arene, Peloponneſi urbe, nunc Hierana, II, 98 de Amyco, II, 1090 de Harpyis. Potuerunt enim illa forte in carmine de Hercule occurrere; ſed nec eum ſatis refellas, qui ad alterum Piſandrum omnia hæc traxerit. Nam Argonautica apud hunc ſatis copioſe fuiſſe tractata, ex Zoſimo V, 29 apparet, qui ex eo Argonautarum iter ex Iſtro in mare Adriaticum, condita urbe Emona in Pannonia (nunc *Laubach* Carniolæ eſſe creditur), narrat *; et, quod dolendum eſt, Grammaticorum manibus recentiora illa opera cyclica multo diligentius verſari ſolebant; ut etiam tum, cum vetuſtiores auctores laudant, eorum fere, quos exſcribunt, fide id faciant. Unus eſt modus, quo cum Ruhnkenio V. C. ei rei occurras, ut reponas, in Indice eorum ſcriptorum, quorum teſtimonia in Scholiis Apollonii afferuntur, nullum eſſe, qui non Auguſti et Tiberii ætate ſuperior ſit; ſi ab lib. II,

* Repetit eadem Sozomenus H. E. I, 6, uterque, ut equidem ſuſpicor, ex Olympiodoro, cui Zoſimus multa debet. Fabula ipſa jam antiquioribus erat frequentata: cf. Notæ ad Apollod. p. 207, Plinius III, 18 ſ. 22.

329 Lucianus laudatur, eum ab interpolatore intruſum videri. Atqui hoc idem illud eſt, quod incertum parumque tutum facit omne hoc de ſcholiorum auctoritate et ætate judicium. Ita nec auſim pronuntiare de Schol. Eurip. Phœniſſ. v. 1748 ſuper Sphinge ex Æthiopia arceſſita, et de loco Etymologici M. in χειρωνὺς *. E toto Piſandro verſum unum integrum ſervavit Jo. Stobæus Serm. XII de Mendacio p. 140 Οὐ νέμεσις καὶ ψεῦδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν; duo alii leguntur in Schol. Ariſtoph. Nub. 1047. An carminis pars adhuc in Idyllio inter Theocritea XXV ſervata ſit, uti non improbabilis eſt ſuſpicio, ita adverſus repugnantem probari nequit.

Ad *Piſandrum* vero *Larandenſem* primum Zoſimi locum paullo ante laudatum, tum loca Stephani Byzantini refero omnia, in quibus Piſandri teſtimonio utitur; nihil enim ea habent, quod ad Heracleam ullo modo trahi poſſit, aut ſi habent, uti locus in voc. Ἀγάθυρσοι, Βοαύλεια et in Ἄγκυλος, nam Herculis ſane res geſtæ etiam ad Scythiam et Bithyniam ſpectant, tamen librorum numerus adjectus evincit, ad Larandenſem ea loca eſſe referenda non minus ac reliqua in Οἰνωτρία, Ἀπήνιον, Λυκόζεια, Νιφάτης (quo loco etiam verſus integer e lib. VII laudatur; Ταύρου πεφυκυῖαν ἐϋσκόπελόν τε Νιφάτην), Κυβίλεια. Nam *Heraclea* duobus libris conſtabat; at Stephanus Piſandrum laudat libro VII. X. XIII. XIV. XXVI. Porro ex hoc altero petitum eſſe debet, quod Evagrius H. E. I, 20 Antiochiam Syriæ jam olim Græcorum coloniam fuiſſe affirmat, quæ narratio qualis fuerit, ex Joanne Malala diſci poteſt Chronogr. p. 32 ſq. et Cedreni Compend. Hiſt. p. 134 ſq. Etiam is, qui inter Epigram-

* Super hoc loco non invidebo popularibus meis animadverſionem præclaram Ruhnkenii, viri doctiſſimi: "agit, inquit, Etymologus hoc, ut doceat veteres κίρκους ἀντὶ σφηκῶν uſos eſſe. Pro Πιέσανδρος autem legendum Πίνδαρος. Ecce tibi Pindari locum, quo Etymologi gloſſa pertinet: apud Athen. XI, p. 476 A. ἐξ ἀρχαίων κεράτων σίνονται ἐκλιζόντα (v. Fragm. Pindari p. 69. cf. Gataker. Miſcell. poſtum. c. 5, p. 453). Contrario errore peccatum eſt in Zenobio VI, 49 ὡς φησὶ καὶ Πίνδαρος ἐν σκώπτοις ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους. Repone Πιέσανδρος. Verſus, quos reſpicit Zenobius, ſervavit Schol. Ariſtoph. ad Nub. 1047. Idem error apud Etymol. MS. Bibl. Regiæ Pariſ., qui, cum formam αἰῆ pro αἰὲν Doribus tribuiſſet, ſtatim addit: ἐστιδὲ καὶ τὸ αἰῆ παρὰ Πισάνδρῳ, ubi ſcribendum παρὰ Πινδάρῳ, quem Dorice ſcripſiſſe ſcimus. Ad Pindarum igitur referenda Heſychii gloſſa; αἰῆ ἐπὶ τοῦ αἰὲν καὶ ἴσης."

matum

matum auctores recenſetur, junior hic Piſander cum Fabricio videtur eſſe habendus: nec enim epigramma, quod ſub Piſandri Rhodii nomine laudatur (v. Brunck. Anal. T. II, p. 294), antiquitatem aut ſimplicitatem redolet. Latere etiam ille videtur ſub *Theſſandri* nomine ap. Serv. ad II, 211. cf. inf. Excurſ. ad II, 199.

Quæ adhuc commemoravi, ea me, qui nullo ſeu rei ſeu opinionis ſtudio teneor, movent, ut id, quod olim ſequutus ſum, retinendum arbitrer: diverſa fuiſſe opera Ἡρακλείας et ἡρωϊκῶν Διογαμιῶν: nam ut contrarium tuearis, plura aut ſine ratione aut adverſus omnem rationem amplectenda ſunt. Supereſt, ut de ipſo Macrobio diſpiciamus, qui *everſionem Trojæ Virgilianam a Piſandro pæne ad verbum tranſcriptam* teſtatur. Qua in re neceſſe eſt, aut Macrobium graviter erraſſe, aut ἡρωϊκὰς Διογαμίας non Larandenſis, quod Suidas aſſeruerat, ſed alterius poëtæ, qui ante Virgilium vixerat, opus fuiſſe. Videamus, utrum ſit probabilius.

Si hoc ponas, fuiſſe carmen illud Virgilio antiquius, ut nec tamen ad Piſandrum Rhodium referri illud poſſit; id quod vidimus fieri non poſſe; ſumere aliquid neceſſe eſt, quod et omni auctoritate caret, et vero etiam probabilitate, nam nemo alius aut talem Piſandrum, aut tale carmen memoravit, quod tamen iis ætatibus ſcriptum eſſe deberet, de quibus ſatis multa nobis tradita. Macrobii autem Grammatici auctoritas tanti non eſt, ut tam parum probabilia amplecti malim. At alterum cum ipſa rerum fide et ratione conjunctum eſt; nam fuit aliquis Piſander Larandenſis; fuit Neſtoris poëtæ, qui ſub Severo Imp. flourit, filius; pater Iliadem denuo exaraverat; filius omnem mythologiam uno opere complexus erat. Conſentaneum hoc eſt illarum ætatum genio; eſt et illud ſollenne, ut, neglectis antiquioribus, carmina ex iis ætatibus magnam apud grammaticos ſequentium ſæculorum auctoritatem habeant: Zoſimi ætate vix quicquam Piſandri Rhodii et æqualium ſupererat. Hoc altero igitur admiſſo, conveniunt inter ſe omnia, nec quicquam turbat, præterquam Macrobii aut grammatici, quem ille loquentem inducit, aſſertum; quod temere, nec inſpecto Piſandro, et falſa de eo concepta opinione, aut confuſo Piſandri nomine, cum antiquum illum Rhodium poëtam auctorem eſſe putaret, prolatum fuiſſe manifeſtum fit. Potuere tamen in eo inter cætera res Trojanæ exponi, et, tamquam a Romano auctore, ſive ad Virgilii exemplum, ſive

ad

ad communem narrandi morem, qualis ab eo inde tempore inter Romanos fuit, conſtitui. De Sinone et equo Trojano, quæ exempli loco a Macrobio memorantur, ſuo loco videbimus.

EXCURSUS II.

II, 8. 9. *et jam nox humida cælo Præcipitat.* A Solis curru, ut omnino de poëtica hac ratione ſemel moneamus, ſimilis imago traducta ad Noctem, ut ei tribuantur *equi*, *currus*, *axis*, *orbita* per cœlum, v. c. inf. III, 512 *necdum orbem medium Nox horis acta ſubibat* v. ad Tibull, II, 1, 87. Itaque *Nox præcipitat*, ſub finem decurſus per cœlum in mare deſcendit; quemadmodum *procedit ad Oceanum*, *medium iter exegit* et ſimilia, omninoque ad hanc formam dictum accipiendum, ſi *Nox oritur*, *ſurgit*, *venit*, ab Oceano: inf. v. 250 *ruit Oceano Nox*, adde Iliad. Θ, 486; et quidem modo ſic, ut ab Oriente Nox quaſi Solis veſtigia premat, modo, ut Sole in Oceanum deſcendente Nox ab hac ipſa parte Occidentis ſurgat, ut apud Ovid. *lux tarde decedere viſa Præcipitatur aquis et aquis Nox ſurgit ab iſdem.* Similiter *Sidera ſequi Noctis currum*, et ſingulis noctibus curſu per cœlum exacto *mane occidere* et *in mare immergi*, omninoque *labi*, *procedere*, *ruere*, ſermone poëtarum receptum eſt, et hinc mediam noctem ita declarant, ut *ſidera*, præcipue ſeptentrionalia, *culmen cæli* ac verticem ſeu polum *tenere*, mox inde *vergere*, *curſu declivi ferri*, nocte jam exacta *occidere* dicantur, v. c. in illis Ovidii Met. X, 446 *Tempus erat, quo cuncta ſilent, interque Triones* Flexerat obliquo *plauſtrum temone Bootes.* cf. Seneca Troad. 439. Herc. Fur. 129 et al. v. c. Orph. Arg. 534 Ἀλλ' ὅτε πρὸς μέσσατον νυκτὸς πρόβαινον ἀταρπούς, Ἄρξα τε τηλεχανῆ δῦναι (in eo jam erant ut ſubirent) ῥόον Ὠκεανοῖο. Ductum hoc ab antiquiſſimis poëtis. Par modus eſt, quando ad oculorum ſenſum judicio facto modo ſidera *circumagere ſe in cælo* ac *circumvolvere* per nocturnum ſpatium (v. c. quod ad manum eſt, Quint. Cal. X, 101 Ἦμος δ' αἰγλήεντα περιτρέφεται' ἀφαυρὴ ἄρξα) modo *cæli inverſionem* et verſationem ſingulis noctibus, ut diebus ſingulis, fieri dicunt. Sic inf. 250 *Vertitur interea cælum, et ruit Oceano Nox*, h. e. ſurgit, prodit cum cœlo verſo; quaſi novum hemiſphærium oculis ſeſe offerat per noctem. Hæc non animadverſa miras interdum interpretum argutias pepererunt. Lucan. II, 15 *Nox ubi ſidera condit*,

condit, h. e. mergit mari occidentia ſub Solem orientem. Omnium harum loquendi formarum primæ lineæ occurrunt in Homero, ſicuti etiam *cadentia ſidera* h. l. et inf. IV, 81. VIII, 59: et *procedentia ſidera:* Iliad. κ, 251. 252 Ἀλλ' ἄμμιν μάλα γὰρ νὺξ ἄπτεται, ἐγγύθι δ' ἠὼς, Ἄρκτον δὲ δὴ προβέβηκε. Adde Odyſſ. μ, 312. ξ, 483. Heſiod. E. 620.

EXCURSUS III.

De equo Trojano.

II, 15. 16. De *Equo Trojano* epiſodium ex Piſandro petitum eſſe, falſo a Macrobio traditum, ſupra declaravimus Excurſ. I ad hunc librum. Videamus igitur, an probabili aliqua ratione expediri poſſit, quem alium auctorem ſequutus ſit poëta.

Homerus jam Iliad. ο, 71 mentionem rei obſcuram injecerat, εἰσόκ' Ἀχαιοὶ Ἴλιον αἰπὺ ἕλοιεν, Ἀθηναίης διὰ βουλάς. Sed diſertius idem de Equo egit Odyſſ. θ, 492. δ, 271 ſqq., de quibus locis infra videbimus Exc. VII. Huic tamquam fundamento ſuperſtructa fuit communior aliqua narratio, quam ab Arctino in Ἰλίου πέρσιδι primum profectam eſſe, ex Procli fragmento diſcimus: eumque Virgilius inprimis ſequutus eſſe videtur: poſtea a Leſcheo retractata eſt fabula, ut ex eodem Proclo intelligitur, utque jam olim ſuſpicabar, quod Quintus Cal. XII, 134 ſqq. copioſus eſt hac in re, et quod occurrit Equus Trojanus ſimili fere forma ac ſtatu in Tabula Iliaca, quæ in hac parte Iliadem parvam ſequi profitetur. Diverſe tamen nonnulla cum a noſtro tum a cæteris poëtis et grammaticis narrari videas, cf. Hygin. f. 108 et Not., quæ ipſa res argumento eſt, multos ex antiquioribus poëtis in ea narratione ornanda operam collocaſſe. Heleni conſilio Equum exſtructum eſſe, traditum ab aliis: v. Conon. 34. At Proclus e Leſcheo: καὶ Ἐπειὸς κατ' Ἀθηνᾶς προαιρέσιν τὸν Δούρειον ἵππον κατασκευάζει. In Tryphiodoro v. 61 et in Petronii haloſi Trojæ rhetoricam ambitionem facile agnoſcas. Ineptior tamen Tryphiodorus. Operum nonnullorum veteris artis argumentum fuit hic idem Equus Δούρειος vel Δορά-τειος, ut in arce Athenarum ex ære, ap. Pauſan. I, 23 et in *Polygnoti tabula* apud Delphos ibid. X, 26 (quem ſimile argumentum Athenis in Pœcile pinxiſſe ex Plutarcho in Cimonis Vita p. 481 A apparet, ubi τὰς Τρωάδας et inter eas Laodicen ad amatæ ſibi Elpinices ſpeciem expreſſiſſe memoratur) in qua Epeus exhibitus erat nudus, Trojæ murum ſolo æquans, καταβάλλων εἰς ἔδαφος τῶν Τρώων τὸ τεῖχος, prominente inter ruinas capite Equi Duratei. A quibus multum

tum discessit Comes Caylus in interpretatione et adumbratione hujus picturæ (*Hist. de l' Acad. des Inscr.* Tom. XXVII, p. 34). Sed Epeus ex artificis mente ruinam muri ampliabat, ut prospectus in urbem pateret, intra cujus mœnia erant patefacienda nonnulla, quæ ad argumentum spectabant. Præter artificis tamen animum ac græca Pausaniæ, expressa sunt a Caylo etiam alia nonnulla. Ad nostrum tempus servata opera, in quibus Equus Trojanos visitur, Winckelmannus olim numerabat, quatuor, picturam, satis insecte factam, Codicis Vaticani a Bottario ed. p. 43 et 47; tabulam Iliacam a Fabretto vulgatam, num. 95 et 100 (unde Begerus transtulit in lib. de Bello et Excidio Troj.); gemmam apud Licetum p. 310 (e quo Gorlæus repetiit P. II n. 523); et picturam Herculanensem Tom. III. 40 re in risum versa, ut pro parodia scenica haberi res possit; quibus ipse addidit quintum exemplum e gemma, *Monum. ant. ined.* CXL, quæ cum Virgilio hactenus convenit, quod in ea expressum id, quod v. 262 legimus: *Demissum lapsi per funem*; tamen simul scala admota equo cernitur, quam Quintus Cal. XIII, 52 et Tryphiod. v. 89 memorant, Tabula etiam Iliaca num. 100 exhibet. Cernuntur ibidem *claustra* (v. inf. 259), quæ Sinon *laxat* et aperit, h. e. θυρίον seu ostiolum; quod idem cum fune in pictura Codicis Vatic. p. 47 occurrit. Habebat igitur poëta fabulam a multis tractatam et vulgarem ante se positam, sed cum ea simul tragicos suos ex Græcis expressos. Nam *Livii Andronici* fuit fabula, *Equus Trojanus*, e qua fragmenta pauca supersunt, aliaque *Nævii* ap. Macrob. VI, 1, et de eo actum fuit quoque in *Accii Deiphobo*. v. Serv. ad II, 17.

Sed gravior observatio forte est illa, qua arte poëta fabulam per se puerilem et nullam παράστασιν habentem ita tractaverit, ut nihil nos in ea offendat, multa delectent. Fabulam dixi puerilem et per se parum probabilem: etsi interpretatione sua eam juvare conati sint multi etiam inter veteres. Vide vel Serv. et Cerdam ad h. l. et plura satis inepte excogitata ap. Licetum *Gemmis Annular.* p. 310 sqq. Sed haud dubie in veteris Græciæ prisco sermone, audaces et insolentes figuras sectante, origo hujus Equi latet. Quod tamen me in hac fabula multo magis, tenet, est hoc, quod ille equus Palladi voti caussa effertur. Nam, si Neptuno, Equestris rei auctori, Ἵππιῳ, consecratum viderem, non mirarer. Quod Pallas artibus præest, id tantum ad artificium equi ligno facti pertinerere potest. An equus, navis symbolum (nam navigationem antiquiores per equitationem adumbrabant;

brabant; ut forte hoc ipſo ortum videatur, quod Neptunus equum produxiſſe proditus eſt), pro navigatione felici dedicatus fuit? Palladi autem, quia ea dea propter ablatum Palladium erat placanda? Navigio etiam actuario navem adſimulat Eurip. Troad. 538 in chori verbis, quæ antiquum ſermonem fere æmulantur; ad navis etiam modum et rationem a vectoribus inſeſſæ effictum eum exhibet Tryphiod. v. 62. 181. Quod vero in Virgilio fabula per ſe inepta placere poteſt, id efficitur primum ejus antiquitate; nam in multis mythis hoc ſuus quemque ſenſus docere poteſt, quo propiores illi rerum hominumque originibus priſcæque vitæ aſperitati aut ſimplicitati ſint, eo facilius in iis ferri res parum probabiles (cf. inf. ad III, 209 et 250); tum tractatione ſapienter et magno cum judicio inſtituta poëta omnia ab oculis removit, quæ attenuare rem et officere dignitati epicæ poterant; contra multa appoſuit, quæ ad probabilitatem faciunt; cumque inprimis vix in ſtolidiſſimos homines cadere videatur, ut patiantur ſibi tam turpem fraudem fieri, ut, ſuſpicione de viris in Equo conditis ſemel orta, tamen eum intra mœnia recipiant, callide poëta plura eaque, quæ ad religionem ſpectant, rem ad hominum animos potentiſſimam, attulit, quæ Trojanos a propoſito revocarent, primum Sinonis dolos, tum Laocoontis exitium. De quibus omnibus Homerus, pro ſæculi ſui ſimplicitate, parum laboravit, fabula nude expoſita Odyſſ. δ, 272 ſqq. At Virgilii judicium multo magis intelliges, ſi Quintum Calabrum et Tryphiodorum compares. Ut unum commemoremus, noſter v. 260—264 eos, qui Equo inſederint, memorat *novem* (cf. Hygin. f. 108); cum Homerus ſimpliciter πάντας ἀριστῆας dixiſſet. Ecce tibi Quintum, qui (XII, 310 ſqq.) ad *triginta*, et Tryphiodorum, qui (v. 153 ſqq.) *duo ac viginti* commemorat; at Cedrenus Hiſt. Compend. p. 131 C *quatuor et viginti*; et, ſi multo magis inſanientes audire lubet, legendi Tzetza ad Lycophr. 930 et Euſtath. ad Od. λ, p. 1698, 1. cf. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 367. Varie inter hos ſcriptores eorum, qui Equo latuerunt, nomina tradi, vix opus eſt monere. Ex iis, quos Virgilius inf. II, 261 ſq. recitat, Theſſandrum et Machaonem nemo habet alius, niſi Hygin. fab. 108. In equo ex ære facto, qui Athenis in arce ſtabat, Meneſtheus et Teucer cum Theſei filiis (Demophoonte et Acamante) ex Equo proſpiciebant, ὑπερκύπτοντιν ἐξ αὐτοῦ ap. Pauſan. I, 23, p. 55 ſatis ridicule, fere ut in Cod. Vatic. Quantum ineptierint circa hunc Equum veteres, ſcilicet dum ſeriores tractatum a ſuperioribus poëtis argumentum variare

et

et ornare volebant, saltem ex eo colligas, quod ap. Servium ad II, 150 mensura Equi lignei traditur; *fuisse eum longum CXX latum XXX*, pedesne an cubitos, non adjectum.

EXCURSUS IV.

De Sinone.

II, 57. Etiam narrationem de *Sinone* ex Pisandro ductam a Virgilio, tradiderat Macrob. V, 2, sed v. sup. Excurs. I ad h. lib. Sinonis fraudes etiam Quintus, Tryphiod., Dictys et Dares memorant. Datum ei genus maternum commune cum Ulysse, nam filius Æsimi fuit, nepos Autolyci, cujus filia Anticlia, quæ Ulyssem edidit: Schol. Lycophr. 344 et Serv. ad h. l. Videntur eum poëtæ, qui Homericas fabulas ornarunt, transtuliſſe, quæ de Ulysse narrata Odyss. δ, 244 sqq., præiviſſe autem omnibus Lesches. Nam Iliadis parvæ particulam constituebat *Sinon* apud Aristot. Poët. 23. conf. Tzetza ad Lycophr. 344. Ex eodem repetita res in Tabula Iliaca n. 98. Fuit Sinon etiam fabulæ Sophocleæ argumentum Hesychio laudatæ. Ex hac aut alia tragœdia profeciſſe videtur Virgilius in Sinonis oratione, quæ Græcarum tragœdiarum eloquentiam et acumen redolet. Est vero omnino apud Virgilium totus hic locus de Sinone eximie elaboratus et ornatus, etiam ad probabilitatem magis, quam apud cæteros. Ita apud Quintum v. 355 prope equum adstat Sinon, quod minus probabile, quam hic II, 57 sqq. In Cod. Vatic. pictura p. 43 revinctum fune suis brachiis ducit equum Sinon. Porro apud eundem Quintum interrogatus de equo respondere recusat, nec nisi αἰκιζόμενος, verberibus, naribus auribusque resciſſis, fraudem effatur. At apud Tryphiod. 211 et Cedren. Hist. p. 131 D se ipsum verberibus lacerat, ut Trojanos fallat. Sapientius omnia Virgilius; etiam hoc quod in palude se delituiſſe narrat, v. 135. At apud Quint. v. 375 Sinon ad Equum tamquam ad asylum se recipit.

EXCURSUS IV*.

De Palamede.

II, 81—85. *Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures Belidæ nomen Palamedis, et inclyta fama Gloria; quem falsa sub proditione Pelasgi Insontem, infando indicio, quia bella vetabat, Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.* Memorabile Palamedis nomen est cum aliis de cauſſis, tum quod in eo insigne exemplum

habemus.

habemus variatæ per tragicos, inde per rhetores, tandem per grammaticos, fabulæ (Diſerte ea expoſita ap. Schol. Eurip. Oreſt. 432 et ad Lycoph. 386. Hygin. f. 105, et ibi laudd. Servium ad Æn. II, 81, Pompon. Sab. ad e. l.). Omnino Homerus nec patrem Nauplium nec filium Palamedem agnoſcit; ita ut obſcurum eſſet, unde hic in res Trojanas illatus ſit: niſi partim e Pauſan. X, 31 pr. partim e MS. Eſcorialenſi Procli jam ſupra memorato docere poſſem, *Cyprierum carminum* auctorem primum ei aditum et nomen in fabulis Trojanis feciſſe. Nam in primo belli apparatu cum Ulyſſes militiam detractaret, Atridæ μαίνεσθαι προσποιησάμενον Ὀδυσσέα ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν συζατεύσασθαι ἐφώρασαν, Παλαμήδους ὑποθεμένου, τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες. et ſub finem carminis: ἔπειτα ἐπὶ Παλαμήδους θάνατος: ita ut omnis de Palamede narratio ad Antehomerica ſpectaſſe videri debeat. Etſi autem, quibus modis fabula tractata a Staſino et ornata fuerit, aliunde non liquet, niſi quod e Pauſania l. c. apparet, jam in Cyprio carmine lectum fuiſſe, quod Palamedes teſſerarum ludum excogitarit, et quod, cum piſcatum iiſſet, Ulyſſis et Diomedis fraude in aquis demerſus interiiſſe dictus ſit: e ſerioribus tamen ſcriptoribus, ſi commenta eorum detraxeris, ſatis aſſequi poſſumus, in illo carmine odia inter Ulyſſem et Palamedem agitata, inſidiaſque huic ab iſto factas, tum ſollers Palamedis ingenium et ſummam ex rerum uſu prudentiam fuiſſe adumbratam. Nec mirum adeo in rhetoricis ſcriptis nihil tritius eſſe Palamedis integritate, injuſta nece, et Ulyſſis fraude: v. c. Dion. Chryſ. Or. XII, p. 428 ed. Reiſk. Or. LIX, p. 360. Involarunt poſt hæc in argumentum Tragici Sophocles et Euripides, ille quidem non modo fabula Palamede, verum, ut probabile fit, nec minus in duplici Nauplio; ſed multo clarior fuit Palamedes Euripidis, cujus fragmenta nonnulla habemus, et in his notiſſimum illud: ἐκάνετ' ἐκάνετε τὰν πάνσοφον, ὦ Δαναοί, τὰν οὐδὲν' ἀλγύνουσαν Ἀηδόνα Μουσᾶν, *Neci dediſtis, ah, neci doctiſſimam, Danai, innocentem, muſicam, luſciniam*; quod in Socratem verſum eſt a ſpectatoribus, cum poſt ejus necem in ſcenam revocata fuiſſet illa fabula (v. in fragm. Eurip. in Diatribe Valk.). Intellectu haud difficile eſt, Palamedem ex tragicorum invento ſuſtinuiſſe perſonam modo imperatoris ſollertis et ſtrenui, juxta poſita Agamemnonis ſuperbia et cupiditate, (v. Plato de Rep. VII, p. 522 D) modo viri juſti, conſtantis, ſapientis, quem cives injuſti et ingrati pro beneficiis acceptis injuria et maledicentia perſequuntur. Ad talem

lem perſonam alludere puto Xenophontem de venat. I, 11, ubi ultio, quæ ei a diis contigiſſe dicitur, reſpicit Nauplii conſilia: quæ expoſita videbis v. c. ap. Schol. Lycophr. 384. Conf. Xenoph. Mem. S. IV, 2, 33. Apol. Socr. ſ. 26. Pari modo Ulyſſes in Tragicis perſonam induit demagogi perniciosis artibus popularem auram captantis. Amphionem in Antiope Eutipides in philoſophum ſtudiis et otio litterario addictum, Hippolytum idem in ſapientem Pythagoreum transformaverat.

Inde ſophiſtæ Palamedis cauſſam ab Ulyſſe proditionis accuſati, ingenii oſtentandi, tum rhetores exercitandi cauſſa, propoſuere: Scilicet cum, ut in judicio armorum inter Ajacem et Ulyſſem, ita in hac Palamedis cauſſa materiam idoneam viderent ad argumenta eruenda et refellenda; cf. Cic. Topic. 20, ſ. 76. ad Herenn. II, 19. Extat ſub *Alcidamantis* nomine accuſatio Palamedis, κατὰ Παλαμήδους προδοσίας, quæ nihil habet memorabile, præterquam quod, ut ſuſpicor, rerum argumenta ex carmine Cyprio adumbrata ſunt; ductum eſt crimen a ſagitta inventa, in cujus arundine latebant litteræ Paridis: crimini etiam hoc datur, quod clipeum tridente inſignitum geſſit, et quod inventa rerum falſo jactavit. Alia eſt *Gorgiæ* defenſio ὑπὲρ Παλαμήδους ἀπολογία (utraque in Reiſkii Oratt. Gr. Vol. VIII) Sophiſticis argutiis referta; ubi etiam p. 118 locus de inventis diſerte tractatur: de quibus cf. Fabricii B. Gr. I, 23. Inprimis loc. Sophoclis in Palamede ap. Achill. Tat. ad Arat. p. 122. Uranolog. Petav. Ex ſerioribus Sophiſtis locum habemus in Philoſtrati Heroicis c. 10 ſq., qui, cum omnino pro Achille, forti quidem, ſed iracundo, pervicaci et immani homine, Palamedem, quippe perfectæ ſapientiæ et virtutis exemplum, ab Homero delectum eſſe cuperet, quem epica narratione celebraret, cumulavit in Palamedem omnia, quæ in ſapientem Stoicorum cadere poſſint; contra Ulyſſis prudentia ad fraudes meras, ſceleſta conſilia et bonorum obtrectationes refertur. Exponuntur copioſe ſemina et cauſſæ odiorum inter hunc et Palamedem; ſollertia hujus inventa et conſilia: in quibus hoc memorabile; quod peſtilentia tentatos Achivos jubet tenuiore victu motuque intentiore uti; interdicit mercatu carnium exercitum, pomis vero et oleribus refectos milites vult, in altum evectos, laboribus aſſiduis exerceri (§ 4). Non multum ab his abludit narratio in fragmento τῶν Τζητικῶν e cod. XXIV Biblioth. Uffenbach. p. 682—686, ubi et hoc occurrit, quod, dum lapidibus obruitur, Palamedes exclamat: χαῖρε, Ἀλήθεια, πρὸ ἐμοῦ γὰρ τέθνηκας: tum in Tzet-

zæ Antehomericis v. 114 ſqq., in quibus eadem verba ſic reddita ſunt: Χαῖρε, Ἀληθεια ἀνδρὴ, προδοτης γαρ ἐμοῖο. Hoc ſingulari in Palamedem ſtudio captos videre licet etiam Grammaticos: finguntque ii adeo Palamedem poëtam fuiſſe, cujus Homerus nullam mentionem feciſſe dicitur invidia contactus: v. Suid. h. v. Jam Dictyn II, 15 et Daretem c. 19 ſqq., ſuppoſititios auctores, commemorare nihil attinet, quorum ille rhetorice hiſtoriam commentitiam conſcripſit, hic declamatorie idem argumentum perſequutus eſt. Poëta noſter, an veteris ſcriptoris exemplo, neſcio, Palamedis nomine præclare uſus eſt ad auctoritatem Sinonis dictis comparandam, ſiquidem illi Sinon comes fuit et conſanguineus. Quod autem, *quia bella vetabat*, occiſus ab Achivis narratur, recedit a vulgari narratione, qua proditionis arguebatur, litteris ab Ulyſſe per fraudem ſubmiſſis.

In Palamedis ſtemmate turbas facere jam veteres. v. Burm. in Argonaut. voc. *Nauplius*. et Not. ad Apollod. p. 274 ſq., et ipſe Maro in eo lapſus eſt, cum *Belidem* eum appellat. Nam is Palamedes, de quo agit, Nauplii Euboici e Clymene, Catrei filia, erat filius: cumque mater eſſet ſoror Aëropes Pliſtheni nuptæ, quæ Agamemnonem et Menelaum partu ediderat, Atridas ille materno genere attingebat. Diverſus fuit Nauplius, qui ad Argivas fabulas ſpectat, Neptuni et Amymones filius: quæ cum Danai eſſet filia, Belique adeo neptis, hactenus Palamedes, perperam ab eo ductus, *Belides* dictus eſt. Septimo gradu a Belo originem trahere falſo dicitur a Lutatio ad Statii Achill. I, 94 et a Servio ad h. l. Æn. II, 81, ubi Apollonio auctore id traditur.

EXCURSUS V.

De Laocoonte.

II, 199. *Hic aliud majus miſeris multoque tremendum Objicitur magis atque improvida pectora turbat: Laocoon.* Sequitur apud poëtam locus vel nuperis virorum doctorum diſputationibus nobiliſſimus, et a Virgilio ſumma cum arte tractatus; ſuper quo et nobis liceat partim de poëtæ inventis, aut unde ille narrationem ejuſque ornamenta acceperit, partim de Vaticano ſimilis argumenti ſigno quærere, num ei quicquam cum poëta commune ſit. Sed ad utramque quæſtionem ſatis expedita fore videtur reſponſio, ſi viderimus, qui alii poëtæ veteres fabulam de Laocoonte tractarint, et ornarint.

Et

Et primum quidem varie omnino olim a variis narrationem hanc esse tractatam, vel ex serioribus scriptoribus intelligimus, qui nihil aliud feciſſe putandi, quam ut ſuperiores auctores aut ſerviliter imitarentur aut exſcriberent. Exponunt autem illi narrationem de Laocoonte copioſe et in multis diverſe.

Ita apud Quintum Calabrum XII, 388—409 grammatici potius quam poëtæ loco in multis habendum, jam tum, cum haſta percuſſerat Equum Laocoon, Palladis numine terra ſub ejus pedibus movetur, unde eum repentino terrore attonitum ſtupor et ἀναισθησία occupat. Mox tamen, cum Equus v. 436 etc. in urbem duceretur, ille non deſiſtit hortari et obteſtari Trojanos, ut eum comburerent; tum ex inſula Calydna Minerva dracones advocat, qui, dilapſa, quæ aderat, turba, v. 466—490 duo Laocoontis filios correptos malis frangunt, fruſtra ad patrem manus tendentes, Πατρὶ φίλῳ ὀρέγοντε ἰὰς χέρας. ὀδ' ὃς ἀμύνειν Ἐσθενεν. Inde duo dracones non, ut apud Virgilium, in Minervæ templum in arce confugiunt, ſed ſub terram evaneſcunt, circa templum Apollinis in arce Pergamo, ubi adeo cenotaphium iis factum narrat (In ipſo templo Apollinis Thymbræi filios interiiſſe Tzetza memorat ad Lycophr. v. 347, neſcio an alio rei auctore). At pater oculis capitur. Hactenus Quintus, qui, quam diverſus in multis ſit, obvium eſt. Tryphiodorus Laocoontis plane nullam mentionem facit, uti nec Dictys et Dares. At Hyginus f. 135, proxime ad Virgilium, patrem cum filiis necatum narrat. Facit is, niſi ab exſcriptore vel excerptore corruptus eſt, Laocoontem Acœtis filium, Anchiſæ fratrem; at Antenoris filium tradit Tzetza ad Lycophr. 347. Apud eundem Hyginum Laocoon eſt Apollinis, non Neptuni, ſacerdos, et contra ejus voluntatem uxorem duxit, eique ab Apolline dracones immittuntur; quæ non admodum ab iis diſcrepant, quæ Servius ad v. 201 ex Euphorione adfert. Filiorum quoque duorum nomina apud Hyginum adſcripta ſunt: *qui filios ejus Antiphantem et Thymbræum necarent.* at apud Serv. ad v. 211 Theſſandrus *Ethronem* et *Melanthum* nominatos edidit. Quid? quod et draconum nomina occurrunt; *Porces* quidem apud Lycophr. v. 347, ubi Tzetzes alterum *Charibœam* excitat (ὁ Πόρκης— ἡ Χαρίβοια), utrumque etiam ex Lyſimacho commemorat Servius l. c. et, ſi alteri Servii loco ad v. 204 fides habenda, nomina ea jam Sophocles in Laocoonte protulerat. Dracones ingenioſe fatis *Typhonis ſoboles* produntur a Quinto v. 443. Ab eodem dracones a Calydna arceſſuntur, ſeu potius a Calyd-

nis, cum Lycophrone l. c. (ad quem loc. v. Schol.), quæ duæ ſunt inſulæ juxta Tenedum. Apud Virgilium ab ipſa Tenedo prodeunt, in quo Hyginum habet conſentientem. Immoramur his per ſe levibus eo, quod vel ex his intelligitur, varie olim hanc fabulam a pluribus poëtis fuiſſe tractatam. Sed liberior nobis progrediendi locus datur, et poſſumus etiam ſcriptores laudare Virgilio antiquiores, qui de Laocoonte egerint. Nonnullorum quidem nomina jam ante adſcripſimus. Etſi *Theſſandrus* quidem, modo e Servio memoratus, excitari a nobis non poteſt; nam is *Piſandrus* eſſe videtur, quem ſupra ad horum Excurſſ. princip. ad ſeriores auctores relegavimus, corrupte ille et alias *Tiſandrus* vocatus. Alter autem ſcriptor, a Servio laudatus, *Lyſimachus* Alexandrinus fine dubio fuit, non ignobilis olim auctor περὶ Νόστων, quem cum aliis ſimilis argumenti ſcriptoribus laudatum vides in Schol. Apollon. I, 558 et particulam ex primo ejus libro in Tzetza ad Lycophr. 874. cf. Voſſ. de Hiſt. Gr. lib. III, p. 180 a. Attigit etiam fabulam *Lycophron* poëta, qui et ipſe Alexandriæ vixit, Ptolemæi Philadelphi ætate, in Caſſandra v. 347. Alius fuit ex ſchola Alexandrina, qui fabulam de Laocoonte non attigit tantum, ſed pertractavit, et ille quidem poëta olim clariſſimus, *Euphorion*. Ex eo fabulæ ornamenta nonnulla ſatis recondita narrat ad h. l. v. 201 Servius, et ex eo, puto, corrupte tamen, Pompon. Sab. Omnino quidem Euphorionem fabulas Trojanas ſuo more tractaſſe et narraſſe, ex iis patet, quæ eum de Laodice, Priami filia, diverſe ab Homero et Leſcheo σὺν ὀδυνὶ εἰκότι, narraſſe Pauſanias prodit lib. X, 26 p. 864. Potuit autem de Laocoonte agere Euphorion, in opere, (Μοψόπια vel Ἄταχτα inſcriptum erat) quo reconditæ et obſcuræ ex tota fabulari hiſtoria fabulæ non ſecus atque a Callimacho in Αἰτίοις et a Lycophrone in Caſſandra erant expoſitæ. v. ſup. ad Ecl. VI, 72. In quinto libro, qui Chilias inſcriptus erat, priſca oracula, eorumque eventus, collegerat, adeoque et ea, quæ excidium Trojæ anteceſſerant, memorare debuit: ut jam ſup. Exc. I monitum eſt.

Non vana hinc ſuſpicio oriri poteſt, Euphorionem etiam Virgilio in hac fabula ante oculos poſitum fuiſſe. Nam, quam magnifice Virgilius de eo poëta ſenſerit, ex Ecloga VI, 72 et X, 50 intelligitur; unde etiam Quinctil. X, 1, 56 *Quid? Euphorionem tranſibimus? quem niſi probaſſet Virgilius, idem nunquam certe conditorem Chalcidico verſu carminum feciſſet in Bucolicis mentionem.*

tionem. Et omnino Alexandrinis poëtis inprimis operam dediſſe Virgilium noſtrum, ex iiſque profeciſſe in doctrina poëtica, qua excellit, admirabili, et in ſimplicitate orationis pura, terſa ac nitida, cui dignitatem tamen et gravitatem, qua illi carent, ex Tragicis, ut ſupra expoſuimus, petitam adjecit, conjicimus. Certe ex illis poëtis tota Auguſtei ſæculi elegantia ac nitor fluxiſſe videtur, et Romæ ab elegantioribus hominibus Alexandrinos illos unice frequenti lectione tritos fuiſſe, vel ex Cicerone apparere puto Tuſc. Qu. III, 19, ubi Ennium *ab his Euphorionis cantoribus* (h. e. iis, qui eum vel latine redderent, ut Cornelius Gallus, vel eum imitatione ſequerentur aut omnino valde frequentarent) contemni ait; ſcilicet terſiorem et puriorem Euphorionis orationem judicabant Ennianæ. Etiam Tiberium Cæſarem Euphorionem, Rhianum, et Parthenium admodum probaſſe, ut et eorum imitatione carmina græca ſcriberet, e Sueton. Tib. 70 conſtat. Non igitur veri adeo diſſimile videri poteſt, ſi quis Euphorionem a Virgilio in hac fabula expreſſum eſſe cenſeat, cum, quæ a Servio ex eo commemorentur, Virgilianis fere conveniant. Idem in fabula de Corœbo auctor Virgilio fuiſſe perhibetur: inf. Excurſ. X.

Tota tamen ratio, qua poëta hoc epiſodium tractavit, tragicum potius ſpiritum orationemque affectibus gravem et ornatam prodere videtur. Debuit autem in multis tragœdiis græcis latiniſque, quarum argumenta excidium Trojanum reſpicerent, hæc narratio occurrere. Inprimis tamen nobilis olim fuit *Sophoclis* tragœdia, *Laocoon* inſcripta, e qua verſus aliquot ſervavit Dionyſ. Halic. I, 48 (quem vide) et duo alios Harpocration in ἀγνιᾶς. Ex eadem eſſe videtur, quod Euſtath. ad Odyſſ. p. 1496 l. 36 a Sophocle Equum Trojanum eleganter ὄνειλον dictum memorat. An ex illa Sophoclis, neſcio, ſed ex aliqua certe Græci poëtæ tragœdia breviter narrata eſt fabula ab Hygino f. 135; jam autem is cum Virgilio multo magis, quam cum cæteris auctoribus, conſentit.

Jam omnium horum fontem unum aliquem ex Cyclicis poëtis fuiſſe, jam dudum ſuſpicabar, inprimiſque Leſchen, quem utique Quintus expreſſiſſe viſus erat. Dubitationem tamen faciebat hoc, quod Tabula Iliaca, quæ poſt Homerum et Arctinum ex *Iliade parva* expreſſa eſt, Laocoontem ignorat. Sed potuit ea res ac debuit cum cæteris, quæ deſiderantur, in altera Tabulæ parte, quæ periit, exhiberi. Nunc ex Procli fragm. hæc tradere licet: Præcipuus hujus fabulæ fundus fuit Ἰλίου πέρσις

Arctini: in cujus initio ſtatim expoſitum fuit: ὡς τὰ περὶ τὸν ἵππον οἱ Τρῶες ὑπόπτως ἔχοντες, περιστάντες βουλεύονται, ὅ, τι χρὴ ποιεῖν· καὶ τοῖς μὲν δοκεῖ κατακρημνίσαι αὐτὸν, τοῖς δὲ καταφλέγειν· οἱ δὲ ἱερὸν αὐτὸν ἔφασαν δεῖν τῇ Ἀθηνᾷ καταθῆναι.—ἐν αὐτῷ δὲ δύο δράκοντες ἐπιφανέντες τὸν Λαοκόωντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παίδων διαφθείρουσιν. Contra in *Iliadis parvæ* argumento nulla Laocoontis fit mentio. Secundum hunc alium habeo, quem primum fabulæ auctorem nominare poſſis, *Bacchylidem*; nam is, Servio quidem teſte, *de Laocoonte et uxore ejus vel de ſerpentibus a Calydnis inſulis venientibus atque in homines converſis* meminerat; Qui, ſi antiquus ille fuit μελοποιὸς, Pindari æqualis, non niſi obiter in lyricis ſuis fabulam attingere potuit, ut tamen ejus verba profundo eſſent reliquis poëtis. Una adhuc ſupereſt fabulæ de Laocoonte narratio ap. Petron. c. 89 in ἁλώσει Trojæ v. 29 ſqq., ſed ea ex Virgilio, in nonnullis tantum non pueriliter, in aliis declamatorie omnia in majus efferendo, expreſſa (etſi in multis bene eam adverſus Tollium, qui in Fortuitis p. 14 Petronium cum Virgilio contulit, defendat Burm.), ſive is vere tabulam aliquam tum ſuperſtitem ante oculos habuerit, ſive habere finxerit. Inter alia, cum Virgilius intactum reliquiſſet, utrum Laocoon morſu ſerpentis perierit, nec ne, ille v. 49 ſqq. patrem cum filiis exanimatum exhibet. porro v. 44 de pueris: *parvulas illi manus Ad monſtra vertunt*; *neuter auxilio ſibi, Uterque fratri tranſtulit pias vices, Morſque ipſa miſeros mutuo perdit metu.* Placent hæc mutui fratrum amoris cogitatione; ſed accuratius diſpicienti vix ex rerum veritate dicta videri poſſunt; ſibi enim, non alteri, *in gravi ac repentino terrore* conſulit quiſque; et importuno verborum luſu expreſſa talia nolis. Sed hæc jam præclare animadverſa a Leſſingio in Laocoonte p. 57 videas. Cæterum, quod *parvulas manus* tribuit, admodum pueros videtur ſignificare velle; et Virgilius: *parva duorum corpora* natorum. Talia quoque in Codicis Vaticani pictura, admodum inſcite facta, expreſſa videas. Si tamen ſacrificanti patri miniſterium præſtiterunt, tamquam Camilli; vix adeo teneros exhiberi a poëta poſſe putes. Et tales impuberes (quamquam et ii ipſi reprehenſi, quod patris ſpeciem non ſatis æquant. vid. *Richardſon. Deſcript. de divers Tableaux* etc. p. 513. Comes *de Caylus* Tom. XXV Mem. de l' Ac. des I. p. 329) in nobiliſſimo illo Laocoontis cum filiis duobus ſigno, quod olim Viridarium Pontificis Max. Romæ, nunc Muſeum Pio-Clementinum habet, ſive Rhodiorum artificum opus, ſive ejus exemplum, exhibentur. In reliquis,

meo

meo quidem judicio, aut nihil in ſigno illo occurrit, quod magnopere cum Virgilio conveniat; aut unum et alterum, quod adeo, nec artificii vel carminis ratione ita poſtulante, diverſum ſit, occurrit; contra vero, id, quod in opere Vaticano inprimis attendendum erat, momentum rei geſtæ, quod artifex cum judicio delegit, in carmine ne quidem attingitur; ſerpentum autem nodi prorſus ſunt diverſi; nam uterque ſerpens implicita Laocoontis cervice ſupra caput ejus eminet. Quæ cum ita ſeſe habeant, parum materiæ ei diſputationi inde ſuppetere videri poſſit, utrum poëtam artifex, an is, poëtam ſequutus ſit. Neuter enim alterum, neque uterque commune aliquod exemplum, vel eundem auctorem, ante oculos habuiſſe, ſed uterque ſuos auctores (quos plures in hac fabula extitiſſe ut conſtaret, ſupra a nobis allaboratum eſt), ſuæque artis rationes ſequutus eſſe dicendus. In hanc tamen de diſcrimine inter poëtæ et artificis opera, eorumque cauſſas ac rationes, diſputationem inciditſſe Leſſingium, eſt quod gratulemur, cum ei librum præclarum eo nomine inſcriptum debeamus. In Holdſworthii et Spencii Annotat. et Obſſ. ad h. l. etiam nonnulla nuper legimus, ſed vulgaria fere, partim et falſa.

EXCURSUS VI.

Laocoontis clamores.

II, 222. *Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit* Laocoon. Quæ docti viri noſtrates nuper ſuper h. l. diſputarint, recenti tenetur memoria. Mihi quidem, quid in poëta excuſandum vel defendendum videri debeat, nondum ſatis liquet. Certe ne clamores memoraret, nihil eum deterrere potuit. Nam in Laocoonte nec herois aut magni viri fortitudo et conſtantia, nec Romani pectoris gladiatoriis ſpectaculis efferati immanitas omnino ullum habere poteſt locum. Agendum erat poëtæ inprimis hoc, ut portentum terroris et horroris plenum offerretur, quo Trojani obſtupefacti ſuſpicionem fraudis animo dimitterent et Equum in urbem reciperent. In tali conſilio *clamoris* ratio haberi a poëta poterat hactenus, quod ad terrorem augendum clamores ingentes, quos tolli audias, facere poſſunt et ipſi, in tam atroci caſu, in quo naturæ impulſus ita fert, ut clamorem tollas. Neque ea res faſtidium aut reprehenſionem habere poteſt. Enimvero

vero doloris victi, queſtuſque repreſſi vel temperati, laus omnino fuiſſet nulla. Non enim de pugna vulnereque accepto agitur. Nihil hic de virtute militari, nihil de fortitudine ſapientis. Conſtantiam ac tolerantiam in prodigio ejuſque horrore declarando nemo deſiderat. Aliter res ſe haberet in Laocoonte in ſcenam producto, quando mores ejus ſimul ſunt exprimendi. Virgilius vero omnia ad terrorem efferre et debuit et voluit. (Scilicet, quod jam alio loco (*Antiquar. Abhandlungen* II St. pr.) a me monitum eſt, cum multa ſubtiliter et acute ſuper Laocoonte diſputata ſint, inprimis ſuper comparatione carminis et ſymplegmatis, ſunt tamen pleraque a re et a poëta aliena. Inanis erat diſputatio omnis, utrum artifex poëtam, an hic artificem, ante oculos habuerit; reſtat enim tertium, quod verum eſt, habuiſſe utrumque diverſos auctores quos ſequeretur; fuiſſe quoque utriuſque conſilium plane diverſum: alter enim hoc efficere voluit, ut miſerationem moveret, alter autem, Maro noſter, ut terrorem. Hæc ſi animadverteris, ut ſæpe fit, omne acumen concidit: redit res ad ſummam ſimplicitatem).

EXCURSUS VII.

Equus Trojanus in urbem inductus.

II, 237 ſqq. *Scandit fatalis machina muros* etc. Non male hæc, ſine dubio e vetere poëta, ornantur apud Tryphiod. v. 318 ſqq. Pallas ibi ipſa Equum impellit, Juno autem et Neptunus portæ compagem laxant. Priamum ipſum inducendi auctorem fuiſſe, etſi Caſſandra reclamante, alii tradiderant; ut ex Hygino f. 108 intelligitur. Omnino plures hanc narrationem ornandi modi, variis novis caſibus ac miraculis rerum intextis, apud veteres fuiſſe videntur; cum illa a tenuiſſimis initiis profecta eſſet; v. ſup. Excurſ. III. Jam Odyſſ. ϑ, 492 Ulyſſes Demodocum hortatur: Ἀλλ' ἄγε δὴ, μετάβηϑι καὶ ἵππου κόσμον ἄεισον Δουρατέου, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ, Ὅν ποτ' ἐς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεὺς, Ἀνδρῶν ἐμπλήσας, οἳ Ἴλιον ἐξαλάπαξαν. Inde Demodoci ipſum carmen ſubjicitur v. 500—520, in quo nihil eſt quod admodum improbes. At omnem ψιϑανότητα egreſſus eſt Homerus in notabili epiſodio de Helena Equum obambulante Odyſſ. δ, 274 ſqq., quod haud dubie in alio vetere poëmate accuratius fuit tractatum, uti etiam ex Tryphiod. 442 ſqq. apparet, ubi propius ad veri aliquam ſpeciem

ciem res expoſita. Mihi de illo loco, quo primo obtutu nihil abſurdius eſſe poteſt, cum Helena optimates Achivorum nominibus compellat voce uxorum aſſimulata, ita ſtatuendum videtur, ut, ſuſpicione de conditis in Equo Achivis ſemel orta, Helena acceſſerit, et varia tentaverit, quo efficeret, ut, qui incluſi eſſent, feminæ ſibi amicæ ſe proderent. Itaque non modo ſe ſuumque nomen profata ſuamque erga Achivos, populares ſuos, benevolentiam et in priſtinum maritum fidem intemeratam teſtata eſt, verum etiam reditus ſui ad Achivos et in Græciam deſiderium commemoravit, quod ſibi commune eſſet cum uxoribus Achivorum apud Trojam deſidentium; quippe quæ votis precibuſque aſſiduis reditum maritorum expeterent. Quæ ut tanto magis ad affectum movendum eſſent dicta, mulierum iſtarum, quippe quas olim familiares ſibi habuerat, ipſa verba, blandaſque maritorum ſuorum compellationes voceſque adeo ad deſiderii amoriſque ſignificationem compoſitas imitatur. Nec multum aberat, quin ea res ſucceſſum haberet. Omnium enim animis recordatione et miſeratione conjugum relictarum motis, multi ſe vix continebant, quin Helenæ reſponderent.

EXCURSUS VIII.

De nocte Trojanis funeſta.

II, 250 ſqq. *Vertitur interea cœlum et ruit Oceano nox* etc. Præiviſſe Ennium Annal. VI *Vertitur interea cœlum cum ingentibus ſignis* Macrobius VI, 1 obſervavit; id quod tantum ad verba pertinet, de quibus v. ſup. Exc. II. Rem jam Leſches docuerat, qui ſuam de Troja capta narrationem ſic erat orſus: Νὺξ μὲν ἦν μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, quando Sinon facem ſuſtulit, apud Schol. Lycophr. 344. Omnino tamen Virgilius Euripidem ante oculos habuit Troad. 542 ſqq. Adde chorum Hecubæ 914 ſqq. Alia de hac nocte, deque menſe et anno tradentur inf. ad lib. III Exc. II pr. Facem diximus a Sinone ſublatam, quæ vulgaris eſt narratio; legebatur illa quoque in Arctini Excidio Ilii, ut e Proclo diſcitur. at inf. Æn. VI, 517 ab Helena factum narratur. Conjunxit utrumque Tryphiod. 498 ſqq. et potuit ſane alterum poſt alterum fieri. Ab Antenore facem ſublatam et alvum equi apertam alii tradiderant: Schol. Lycophr. 340. At in hoc ipſo loco II, 256. 257 facem navis imperatoria Agamemnonis extuliſſe dicitur: *flammas cum regia puppis*

puppis extulerat; quod Seneca ſequitur et imitatur Agam. 427. 428. Sed hoc eſt ſignum non proditionis, ſed profectionis, claſſi ab imperatore datum. Poſt hæc videamus, qualem œconomiam rerum per hanc noctem poëta diſpeſcuerit. Nox non erat illunis, aut ſubluſtris: ſed plenilunium: v. not. v. 255. Claſſis a Tenedo redux face e navi prætoria ſublata ad littus Trojanum appellit; aperit iis portas globus heroum, qui ex Equo prodierant: 250—267. Per ſomnum Æneas Hectoris viſo monetur, ut fugiat: 268—297. Expergefactus cæde et incendio omnia miſceri videt; exit domo, et cum manu alia Trojanorum per mediam urbem incedit: 359. Occurrit Androgeos, quo cum comitibus cæſo Trojani Corœbo auctore cæſorum arma induunt; at ejuſdem Corœbi temeritate proditi cladem accipiunt. Æneas cum paucis ad acropolin pervenit: 437. Pugnatur et hic, ſed cum Trojanorum ſtrage. Æneas motus adſpectu cædis Priami, tum a Venere monitus, domum ſuam repetit: 559. 588—632. Anchiſen patrem, primo reluctantem, mox prodigio monitum, cum conjuge et nato abducit: 720. Jam urbem egreſſus deſiderata uxore redit in urbem: ab ejus umbra meliora edoctus ad ſuos redit, et ſub diei ortum (801) Idam fuga petit.

EXCURSUS IX.

De Penatibus, Palladio et Veſta.

II, 293. 296. 297. *Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates—Sic ait et manibus vittas, Veſtamque potentem, æternumque adytis effert penetralibus ignem.* Quid tandem illud ſit, quod Æneas capta Troja ſecum in Italiam abduxerit, nam modo Penates, modo Palladium, modo Veſta memoratur, fuerintne privati Æneæ an publici Penates, et qua ſpecie vel fuerint vel ſint crediti, paucis juvat inquirere, quantum quidem ad loca nonnulla poëtæ declaranda facere id poteſt; quandoquidem poëta Penatium religione tam præclare uſus eſt ad majorem Æneæ fatis, errori et ad Italiam acceſſui, dignitatem mirationemque concilliandam. Multo enim auguſtiora omnia videri facile intelligas, ſi inferre Æneam Latio Penates *(inferretque deos Latio)* quam Latium acceſſiſſe audias, et ſic porro. Primum poëta *Palladium* rem facit a Penatibus diverſam, abreptum illud ab Ulyſſe et Diomede lib. II, 163 ſqq.

ſqq. *impius ex quo* etc. At, quos Æneas aſportavit, *Penates* fuere. Primus de iis locus eſt Æn. II, 293 ſq., ubi Hector per ſomnum ad Æneam: *Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates; Hos cape fatorum comites.* Paullo poſt v. 296 *Sic ait, et manibus vittas Veſtamque potentem Æternumque adytis effert penetralibus ignem.* Et mox, poſtquam Anchiſen in humeros receperat, v. 717 *Tu genitor, cape ſacra manu patrioſque Penates.* Medio loco, quod poëtæ facere poſſunt et ſolent, alterum, *Penates*, tacuit, et ſolum *vittas Veſtam et ignem* memoravit, tamquam partem *ſacrorum*, quæ primo et tertio loco memoravit: *Sacra ſuoſque Penates*; ſcilicet *ſacra* univerſe, et in iis etiam *Penates*. Etiam Seneca de Benef. III, 37 *Anchiſes complexus ſacra ac Penates deos.* Tandem Æneas de ſe lib. III, 12 *feror exſul in altum Cum ſociis natoque Penatibus et magnis dis.* Ex naturali verborum ordine alii *Penates*, alii *magni dii* eſſe debent. Atqui communis eſt veterum opinio, eoſdem fuiſſe *Penates* et *deos magnos* e Samothracia. Varronem et Heminam Caſſium laudat Serv. ad I, 378 (unde Pompon. Sab. ad I, 68 ſua tranſtulit) et Macrob. III Sat. 4: adde Serv. ad II, 296. III, 12. Iidem *dii patrii*, θεοὶ πατρῷοι. Sed et ipſe Virgilius III, 159, ubi Penates Æneæ per ſomnum apparent: *Tu maniæ* magnis *magna para.* Videntur adeo eadem eſſe *Numina magna* v. 264. Itaque declarative in illo III, 12 loco poſitum eſſe debet: *Penatibus et magnis dis.* cf. not. ad ea loca. Iidem *divi*, et declarative III, 148 *Effigies ſacræ divum Phrygiique Penates.*

De Palladio et Veſta mox videbimus, paucis præmiſſis de *Penatibus*. Ex locis laudatis colligi poſſe videtur, omnia iſta adeoque et ipſos Penates in Æneæ domo fuiſſe; namque ex ea efferuntur. Atqui hoc poëtæ conſilio, et aliorum locorum ſententiæ, ipſique rei, repugnaret. Nam *publici Trojæ Penates, dii patrii*, non Æneæ privati eſſe debuere, qui in Italiam abducti ad Romanos tandem pervenerunt. Et ſunt loca, in quibus paſſim *Trojæ Penates* dicuntur. Sic II, 293 *Sacra* ſuoſque *tibi commendat* Troja Penates. VII, 121 *Voſque, ait, o fidi* Trojæ *ſalvete* Penates. V, 61 *adhibite* Penates *Et* patrios *epulis, et quos colit hoſpes Aceſtes*, et v. 632 O patria et *rapti nequicquam ex hoſte* Penates. Tandem IX, 258 *Excipit Aſcanius: Per* magnos, *Niſe*, Penates Aſſaracique Larem *et canæ penetralia Veſtæ.* Et in ipſo illo loco II, 297 *adytum penetrale* commemoratur, quod ad templum ſpectare debet. Si igitur publici Penates fuere, poëta obſcurum et intactum reliqu cur in Æneæ domo Penates publici

habebantur, et quomodo ad Æneam potiſſimum Penatium cura ſpectabat. Poëtæ ſatis erat, Hectoris umbræ monitu id factum declarare. Eo loco, quo de Æneæ τὰ ἱζομένα afferimus (Diſquiſ. II de rer. inv. ſ. VI. Excurſ. XVII ad lib. II. Excurſ. I ad lib. III et al.), plura olim eſſe commemorata apparebit, quibus poëta inſiſtere et rem, tamquam vulgatam ſatis, tacite ſequi poterat. Sed, quod inprimis ejus animum impellere potuit, eſt forte hoc, quod Æneam ſacerdotio functum tradiderat antiquitas. Certe ex Dictye IV, 17 diſcimus, *Apollinis ſacra eum præcipue* eſſe tuitum; et, ſecundum Menecratem Xanthium a Dionyſ. Halic. I, 48 excitatum, Æneas ad defectionem a Priamo hoc ipſo erat adductus, quod *ſacerdotii dignitate* ab eo fuerat excluſus, ἄτιτος ἐὼν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπὸ γερῶν ἱερῶν ἐξειργόμενος. Fundus rei Iliad. ν, 461 αἰεὶ γὰρ Πριάμῳ ἐπεμήνιε δίῳ, Οὕνεκ' ἄρ' ἐσθλὸν ἐόντα μετ' ἀνδράσιν οὔτι τίεσκεν. Cæterum vulgo in arce Penates ſervati narrantur; cf. Dionyſ. Halic. I, 46. 69 et al. et hoc ex perpetuo veterum civitatum more ita ſe habere debuit. Hoc tamen ſequi poëta non potuit, qui Æneæ domum in alia urbis parte ſitam eſſe voluit, unde mox ad arcem accurreret. Apponam Hellanici Leſbii, vetuſtiſſimi ſcriptoris, narrationem apud Dionyſ. Halic. I, 46. 47. Urbe capta, inquit, Æneas cum ſuis Dardaniis ſe recepit in arcem Pergamum, ἐν ᾗ καὶ ἱερὰ τὰ πατρῷα τοῖς Τρωσὶν ἦν, eamque defendit. Cum tamen videret hoſtium impetum diu ſuſtineri non poſſe, hominum corpora καὶ τὰ ἱερὰ τὰ πατρῷα et opes ſervare ſtudet; tum, infirma multitudine præmiſſa, ipſe cum juvenibus in Idæ munitiora loca diſceſſit, ἀγόμενος ἐπὶ ταῖς συνωρίσι τόν τε πατέρα καὶ τοὺς θεοὺς πατρῴους. Inde induciis cum hoſtibus factis diſceſſit, παραλαβὼν τὸν πατέρα καὶ τὰ ἴδη τῶν θεῶν h. e. ſimulacra. Et agro Laurente capto c. 55. f. alii in locum indictum Penates (τὰ ἴδη τῶν θεῶν) e navibus efferunt, alii vero baſes (βάθρα) et aras ipſis ſtatuunt, mulieres autem cum ululatu et choreis ſacra proſequuntur, et c. 57 ἱδρύνται τὰ ἴδη τῶν θεῶν ἐν τῷ κρατίστῳ.

Fuiſſe autem Penates ſimulacra deorum, et quidem, cum ab Æneæ portari poſſent, lignea, formaque deorum ſolita, ex locis ſeqq. apparere videtur: III Æn. 148 *Effigies ſacræ divum Phrygiique Penates, Quos mecum a Troja mediiſque ex ignibus urbis Extuleram, viſi ante oculos adſtare jacentis*, et v. 173 *coram cognoſcere* vultus Velataſque comas præſentiaque ora *videbar*. Servius ad III, 148 hæc habet: "*Varro* ſane *Rerum Humanarum ſecundo* ait, "Æneam deos Penates in Italiam reduxiſſe (hoc et Macrob. III, "4 repetit), quædam lignea vel lapidea ſigilla, quod evidenter

" exprimit

" exprimit dicendo: *Effigies ſacræ divum Phrygiique Penates*; " quamvis alio loco alias opiniones ſequutus diverſa dixerit." Romam, ut mox videbimus, deducti arcana primum religione haberi, mox tamen hominum conſpectui ſubjici ac vulgari cœperunt. Nam Dionyſ. Halic. I, 68 Romæ in æde deum Penatium ſub Veliis (v. paullo inf.), duo Genios ſeu adoleſcentes ſedentium habitu et haſtam manu tenentium viderat, eoque Timæi fidem elevat, qui mera κηρύκεια, *caduceos*, eſſe ab indigenis audierat; forte tamen nec hoc falſo, ſi id ad informia rudis artis opera referas. In numis, gemmis, marmoribus, ut in Tab. Iliaca n. 98 et 117 (ſed talia unicuique, libros evolventi, occurrentia ambitioſe memorare piget), Anchiſes Æneæ humeris hærens tenet capſulam vel ædiculam, qua Penates incluſi ſunt; in aliis tamen Palladium tenet; quod nonnunquam ipſis Æneæ manibus inſiſtit; nam peplo involutos Penates tenens Æneas (πέπλοις περισχών, ut Lycophr. 1266) mihi nondum in priſcis monumentis occurrit.

Hæc igitur ſimulacra, hos Penates, Italiæ inferri, fatale erat. cf. III, 167 ſqq. Atque habuit utique res eventum ſuum; collocati ſunt Penates Lavinii (ſecundum Lycophr. 1261 in Palladis templo) unde mox, Alba Longa condita, cum in novam urbem deducendi eſſent, cedere loco noluerunt, v. Dionyſ. Halic. I, 67. Orig. G. Rom. 17 et alios. Romam tamen aliquando migrare non recuſarunt, ſiquidem Penatium ædes Romæ fuit ſub Velia, non longe ab æde Veſtæ, v. Dionyſ. ibid., incendio Neroniano deleta. v. Tacit. Ann. XV, 41. Non enim recte alii tradiderunt in Veſtæ templo Penates ſervatos. v. ad Tacit. l. c. cf. Donat. III, 3 de Urbe Roma.

Etiam *Veſtam* cum *igni æterno* Æneas abſtuliſſe Troja creditus. Æn. II, 296 *vittas Veſtamque potentem* effert Hectoris umbra. Adde v. 744. 745. Ovid. Faſt. III, 423. ſqq., unde *Iliaci foci* Veſtæ, *Iliaci ignes* etc. In ſacro Lavinienſi a Coſſ. faciendo cum Penatibus etiam Veſtæ ſacrificatum, Macrob. III Sat. 4 et Serv. ad Æn. II, 296 notarunt.

Palladium tandem, h. e. ſignum Palladis, antiqua religione cultum et διώνυτὸν habitum (v. Apollod. III, 12, 3, et Not. p. 744 ſqq.), cum ipſis Penatibus Æneam extuliſſe narrant quidem alii, poëta vero, ut ſupra dictum, non memorat, quippe qui eam narrationem ſequitur, quæ pro antiquiore habenda eſt, furtim illud ab Ulyſſe et Diomede jam ante Trojam captam ablatum fuiſſe, v. Æn. II. 164 ſqq., Heleni conſilio, v. Conon. 34, ab Antenore proditum Achivis, ut alii addunt; ſed res va-

riis modis a poëtis ornata. Ita ſponte et volentem ſequutam eſſe Palladem alii memoraverunt. vid. Ovid. Faſt. VI, 431. In quem ſenſum Tryphiodori v. 54 ex lectione Cod. Medic. (ſecus quam Lennep. ad. Coluth. v. 196 volebat) eſt conſtituendus. Ἦλθε δὲ καὶ Δαναοῖσιν ἰὸν βρέιτας ἀγνὸν ἄγυσα Λητὼ μὲν ἀοῦσα, φίλοις δ' ἐπίκυρος Ἀθήνη, h. e. *furto quidem abducta, Achivis tamen propitia.* Diſtinguendus autem hic Ulyſſis in urbem ingreſſus ab altero illo, quo mendici habitu res et conſilia Trojanorum ſpeculatus eſt. v. Odyſſ. δ, 244 ſqq. Eurip. Hecuba 239 ſqq. add. Rheſ. 501. 710 ſq. Quintus Cal. utrumque ingreſſum tantum ſtrictim memorat, V. 278. X, 346, quod miror, nam Leſchen in eo exponendo operam navaſſe diſcimus ex Procli Argumento Iliadis parvæ; Ὀδυσσεὺς δὲ αἰκισάμενος ἑαυτὸν, κατάσκοπος εἰς Ἴλιον παραγίνεται, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑφ' Ἑλένης, περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως συντίθεται. κτείνας δέ τινας τῶν Τρώων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀφικνεῖται. καὶ μετὰ ταῦτα σὺν Διομήδει τὸ Παλλάδιον ἐκκομίζει ἐκ τῆς Ἰλίου. Sequitur tunc de principibus in Equum ſe abſcondentibus. Ex loco altero Quinti laudato X, 346 diſcas Alcathoum, cuſtodem Palladii cæſum, eſſe eum, quem in gemmis proſtratum ante Diomedem vides. Notum enim eſt, gemmas nobiliſſimas Dioſcoridis, Solonis, Hylli aliorumque ſacrilegium hoc Palladii ablati exhibere. Creditum tamen inter Romanos Palladium hoc Romæ in Veſtæ templo ſervari, fatale enim hoc urbi habitum; nec ulli viro, ne Pontifici quidem Maximo, videre illud fas fuit. Quibus de rebus multi egerunt. Satis eſt comparare Ovid. VI Faſt. 421. 431 ſqq. Hinc Veſtam interdum cum Palladio videas, ut in Sarda apud Maffeum Gemm. ant. P. II, n. 76. Omittimus quæ de gente Nautia, in cujus tutela Palladium habebatur, aliiſque rebus diſputari poſſint. Adhuc ſub Commodo in templi Veſtæ incendio ſervatum illud, ap. Herodian. I, 45, et ab Elagabalo loco motum, lib. V, 15, narratur. Ex altera parte non minus Athenienſes Palladium Trojanum in ſua arce ſervare videri volebant, v. Pauſan. I, 28; item Argivi, Pauſ. II, 23; et notum eſt, omnino plures urbes Palladium ſibi vindicaſſe: cf. *du Theil* V. C. To. XXXIX *Hiſt. de l'Acad. des Inſcr.* p. 238. A Diomede Æneæ redditum Palladium commenti erant ſeriores: ut Cedren. p. 135 C. D. et Malela p. 212. Scilicet religionum harum tam diverſarum a poëtis variis modis ornatarum cum fidem adſtruere vellent urbium ſcriptores, paſſim et grammatici, atque oſtendere, quomodo ad Æneam rediiſſet Palladium a Græcis ablatum, multa commenti ſunt, quibus tota hæc

de

de Palladio quæſtio ita obſcurata eſt, ut multorum doctorum virorum, qui expedire rem volebant, otium conſumſerit. Nobis ſatis eſt cauſſas diverſitatis indicaſſe. Occurrit autem cum Palladio Æneas, in multis numis gentis Juliæ, armata virguncula ſtantis habitu; eadem fere ſpecie, qua in monumentis id quoque Palladium conſpicitur, quod Diomedes cum Ulyſſe abſtulit; cf. Apollod. Bibl. III, 12, 3, et ipſe Virgilius Æn. II, 172 *Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ* Luminibus *flammæ* arrectis,—*terque ipſa* ſolo emicuit parmamque *ferens* haſtamque *trementem*. An vero Palladis ſignum hoc idem habendum ſit, aut a poëtis habitum fuerit, quod in templo Palladis in arce Ilii ſito viſebatur, et in cujus genibus peplum Trojanæ mulieres apponunt Iliad. ζ, 273. 303, Burmannus illo loco quærit; ſed ut idem haberi poſſit, nolim cum viro doctiſſ. Θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γόνασιν interpretari *ad genua*, quod jam Strabo refellit, multo minus *induere*. Nam diverſa in arce Palladis ſigna eſſe et potuere et debuere. Etiam in noſtro poëta lib. II, 225 ſqq., poſtquam v. 165 ſq. ablatum jam Palladium memoratum erat, angues, qui Laocoontem cum filiis eliſerant, in templum Minervæ in arce fugiunt, *Sub pedibuſque deæ clipeique ſub orbe teguntur*. Et quale dicemus fuiſſe Palladis ſignum illud, quod, Caſſandra ab Ajace Oilei violata, avertit vultum? v. Lycophr. Caſſandra v. 361. Quint. Cal. XIII, 425 ſq., quod bene poëta noſter ad aliam rem ornandam tranſtulit Æn. II, 172. Non igitur Maro ſui oblitus videri debet, ſed diverſa fuere in arce Palladis ſigna; nec modo diverſis in locis, ſed et eodem in loco; nam fatale τὸ διοπετὲς Ἀθηνᾶς Παλλάδιον, πολλῶν ὄντων τὸ σμικρότατον ap. Conon. 34. Diverſum a Penatibus Palladium illud διοπετὲς a pleriſque, et ab ipſo poëta, habitum vidimus; ſed ex aliorum doctrina *Pallas* cum *Junone* iis ipſis diis Penatibus erat accenſenda. v. Macrob. III, 4. *Apollinem* et *Neptunum* alii apud eundem, fruſtra advocato verſu Æn. III, 119; at *Tuſci Cererem, Palem et Fortunam Penates* tradiderant. v. Serv. ad Æn. II, 119. III, 12. Quæ omnia ita componi poſſunt, ut partim obſcuram ac parum expreſſam Penatium formam conjecturæ locum feciſſe dicamus, partim diverſis temporibus diverſas Samothracum religiones, multo magis eas, quæ inde erant derivatæ, diverſaſque *deorum magnorum* interpretationes fuiſſe meminerimus. Redit adeo diſputatio ad *deos Cabiros*, de quibus, poſt Guthberleti libellum, multa ſatis ſubtiliter quæſita ſunt etiam a Frereto (*Hiſt. de l' Acad. Inſcr. Tom.* XXVII), ſed ad opiniones magis et conjectationes, quam ad veterum hiſtoriarum fidem: ad ejus in-

primis

primis ductum de iis disputatum est nuper a Viro Ill. *Ste Croix (Recherches sur les Mysteres p.* 26). Inter Britannos ingenia in hoc argumento exercuere *(Wise) Of the first Inhabitants of Europe* p. 38, et Vir doctiss. idem et sagaciss. *Jac. Bryant. Analysis* Tom. II, p. 461. Alienum ab h. l. et consilio esset, ad hypotheses et opiniones deerrare. Loca class. sunt Strab. X, p. 723—726. Schol. Apollonii I, 916. Dionys. Halic. I, 67—69. Macrob. III, 4. Quæ ex his, ut simpliciora, ita probabiliora habeo, hæc sunt: magnas intercessisse mutationes harum religionum: ab initio fuisse Cælum et Terram; postea accessisse duo alios: nunc quatuor ista numina, domesticis nominibus insignita, interpretatione varia ad diversos deos Græcorum referri cœpisse: igitur in illis memorari videas Cererem et Proserpinam, Haden et Mercurium, ab aliis Bacchum et Jovem; etiam Vulcanum in iis quæsitum, item Cybelen: nec improbabile sit, adscita fuisse hæc ipsa sacra seriori ætate; quæ fortuna fuit cum aliarum religionum, tum inprimis arcanarum: in quas, ut nostra quoque ætate factum videmus, intulit quisque quæ vigilans stertensve somniabat, inprimis super rerum natura ejusque vi genetrice. Quia autem duorum adolescentum, prisco more, tamquam fratrum junctorum, signa oculis ocurrebant: confusi tandem illi sunt cum Dioscuris. Turbas alias fecit hoc, quod et ipsi sacerdotes dicti sunt Cabiri.

Cæterum Penates, ignem sacrum, et Palladium etiam jungit Lucan. IX, 990—994 docto in loco; et quæ de Palladio tradita erant, traducta aliquando sunt ad deam Pessinuntiam: v. Herodian. I, 35. Egit quoque, quod nunc didici, de diis Penatibus Meziriac. ad Epp. Ovid. T. II, pag. 185. Interea, hac opportunitate data, obiter adhuc monebo, ut animadvertas, quanta *religionum Trojanarum*, quippe quæ inter antiquissimas fuere, *simplicitas* fuerit. Suis sane nominibus, hoc est Græcis, numina Trojanorum effert Homerus: facile tamen ad elementorum naturæ genera et formas deos illos revoces. Colebatur in arce *Minerva* et *Apollo:* Iliad. ζ, 88. ι, 446, Quint Smyrn. XIII, 433 sqq., *Jupiter* in Ida sacrarium habebat, alterum in acropoli: Iliad. χ, 171, 2, alia religio *Neptuni* erat. Cum his *Penates* e religione antiqua Samothracica. Commode his numinibus et sacris memorandis usus est Maro: E templo *Palladis* Palladium raptum II, 165 sq. ex Iliad. ζ, 297, et in idem pompa cum peplo ducta I, 479 sq. Aliud Palladis templum in urbe fuit: e quo Cassandram abstrahi vident Trojani II, 404. 425, nam ab hoc

ad

ad arcem pergunt Æneas et ſocii 437. *Apollo*, Thymbræ et Sminthei nomine Chryſæ, tum in ipſa arce templum habuit: unde ejus ſacerdos Panthus II, 318 *arcis Phœbique ſacerdos*. add. 429. 430. Apollini cum Neptuno ſacra facit Æneas III, 119 tamquam diis patriis. Scilicet ille Trojæ tutela et præſes deus: VI, 56. *Neptuni* ſacerdos Laocoon ſacra ex antiquo more ad littus faciens II, 201. *Cybele* e Creta repetita III, 111 proprie ad Phryges ſpectabat: in Ida coli ſolita: IX, 80 ſq. X, 252 ſq. *Veſtam* addit Virgilius (v. p. 303 med. add. Excurſ. XII ad lib. II, p. 310), neſcio an de ſuo; ſi auctoritatem habuit, ad Phrygum religionem, *Matrem deum*, ſpectare illa potuit; probabile ſit, hanc ipſam in *Venere* latere, quam Homerus inter numina Trojanis ſtudentia retulit, etſi alia ejus deæ religio Trojæ non occurrit. Veneris tamen templum in arce effictum video in Tabula Iliaca n. 107. *Junonis* quoque fecit templum in arce II, 761, et *Cereris* ſacellum ante urbem II, 714; hæc forte de ſuo; nam in Homero memorata non memini.

Cum autem Romani et ipſi Jovem, Junonem et Palladem, in arce colerent tamquam deos imperii præſides, voluere interdum poëtæ et hos e Troja Romam traductos haberi. In conditionibus quoque pacis inter Latinos et Trojanos habetur hoc, quod ſacra Trojana recipiuntur a Latinis: XII, 192 *ſacra deoſque dabo*, et 836 *morem rituſque ſacrorum adjiciam*.

EXCURSUS X.

De Coræbo.

II, 341 ſqq. 386 ſq. 424. 425. De Coræbo Mygdonis f. argumentum, pro epiſodio inductum a Virgilio, variis modis a veteribus ſuiſſe tractatum videtur, donec tandem ſtulti et vecordis hominis perſonam ei induerent, ut adeo in proverbium abiret: de quo v. loca ap. Cerdam. Ad v. 341 Servius: *Hunc autem Coræbum ſtultum inducit Euphorion, quem et Virgilius ſequitur, dans ei inf.* 390 *Dolus an virtus quis in hoſte requirat? cum ſit turpiſſima dolo quæſita victoria.* Prius illud notatu dignum; Euphorion enim Coræbo, temerario forte in Achivos facto impetu, perſonam vecordis hominis primum addidiſſe videtur; dum ſcilicet argumento ab aliis tractato novitatis gratiam conciliare volebat. Etiam Pompon. Sab. *Euphorion*, inquit, *inducit eum ſtultum*. Sed alterum, quod in Servio *Euphorionem Virgilius ſequi* traditur, grammatici commentum eſt, nec, niſi alia fuere in Euphorione, quæ expreſſa forte ſunt a poëta, ex hoc liquet, an

an Euphorionem ante oculos habuerit Virgilius; quod adeo ſine fundo idoneo ex h. l. ponit Jac. Nic. Loënſis Epiphyll. II, 3, ut non magis vera ſunt, quæ de carmine *Minxade* depromta a Virgilio eſſe vult. In Polygnoti tabula ap. Pauſan. X, 27 Corœbus etiam erat expreſſus, ubi ille addit: ejus monumentum nobile in Phrygum finibus, et Mygdonas ab eo nomen habuiſſe; quod falſum; nam *Mygdones* antiqua Thracum ſtirps fuere. Veniſſe eum ad Caſſandræ nuptias, et *occciſum*. ὡς μὲν ὁ πλείων λόγος, *a Neoptolemo*; *Leſcheus autem a Diomede interemtum carminibus prodidit*. Itaque Virgilius tertium aliquem auctorem ſequutus eſt, nam is v. 425 a Peneleo interfectum tradit. Cum Leſcheo facit Quintus Calab. XIII, 168 ſq. Ad aram interfectum exhibet etiam Tabula Iliaca n. 104. Patrem ſaltem *Mygdonem* Homerus ſuppeditaverat; nam Mygdonem et Otreum Priamus olim copias Phrygum adverſus Amazones ducere viderat: Iliad. γ, 184 ſqq. In Epitome Iliados v. 248 eſt *clara ſatus tellure Coræbus:* quod non ſatis aſſequor. Venerat ille e Phrygia. Alius Mygdon eſt Amyci frater in Heracliis et Argonauticis: v. Not. ad Apollod. p. 379. Cæterum quæ ſubjiciuntur, Corœbum Caſſandræ amore incenſum operam Priamo in hoc bello obtuliſſe, eleganter ab Homerico Othryoneo Iliad. ν, 363 ſqq. traducta ſunt, ſed multo ſuavius et ornatius, inprimis hoc: *Infelix qui non ſponſæ reſponſa furentis* Audierit.

EXCURSUS XI.

De Priami nece.

II, 506 *Forſitan et Priami fuerint quæ fata requiras.* Etiam ſuper Priami cæde narrationis fuit diverſitas. Adeat, qui ſingula cognoſcere cupit, Servium, Pompon. Sab., Quintum XIII, 220—241 ſqq. Abſtractum ab ara ad fores regias a Neoptolemo cæſum Leſches narraverat: ut eſt apud Pauſan. V, 27, p. 865. Virgilius vulgarem rationem ſequitur, cujus fundum fuiſſe Ἰλίου πέρσιν Arctini nunc ex Proclo comperio, eximie tamen omnia ornavit. Sed ab Euripide Troad. 479. 481 ſeqq. mutatus eſt ea, quæ de *Hecuba* 515—524 egregie ad miſerationem ficta ſunt, ſimul tamen Homeri ductu Iliad. ω, 200 ſqq. (non ex Iliad. ν, 108 ſqq.), ubi Priamus ad Achæorum caſtra iter ſuſcepturus, ſtat ἐν μέσῳ ἕρκεϊ lib. et preces ad Jovem faciens. *Politæ* cædem memoraverant et alii, ut e Quinto Cal. XIII. 214 intelligitur, et forte primo loco Steſichorus in Ἰλίου πέρσει, ut ex Tabula Iliaca conjicias, quæ totum hoc factum

eodem

eodem modo, ut Virgilius, exhibet n. 105. 106. Nam *Leſches* de Priamo aliter tradiderat, ut jam ex Pauſ. X, 27 notavimus. Quæ vero ad miſerationem poëta comparata interpoſuit, non alibi invenio; etſi orationem Priami ad Pyrrhum habitam recitat Quint. Cal. XIII, 225 ſqq. Tryphiodorus affectum infert non male v. 624 ſqq. Porro Priamus *ad aram Jovis Hercei* (Ἑρκείου) cæditur, communi poëtarum et Grammaticorum narratione. Sed in hac difficultas occurrit. Veteres enim Græci eam in aula ſub dio poſitam memorant. Athen. IV, p. 189 E Ὅμηρος δὲ τὴν αὐλὴν ἀεὶ τάττει ἐπὶ τῶν ὑπαίθρων τόπων. Ἔνθα ἦν ὁ τοῦ Ἑρκείου Διὸς βωμός (ſcilicet apud Homerum qui ædes intrat, primum ἕρκος, in hoc αὐλὴν ſubit, tum προόδομον, tandem ad θάλαμον procedit). Vide Eurip. Troad. 482. 483. Pauſan. IV, 17, p. 321. X, 25, p. 865, adde II, 24, ubi narrat, Jovis trioculi ſignum fuiſſe, tranſportatum mox Argos a Sthenelo; is enim illud in prædæ parte acceperat: lib. VIII, 46, p. 694). Quintum Cal. XIII, 222, ubi not. Tryphiod. 622, alios Cerda laudavit. Sed primo loco nominare licet Arctinum l. l., e quo Proclus: καὶ Νεοπτόλεμος μὲν ἀποκτείνει Πρίαμον ἐπὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ἑρκείου βωμὸν καταφυγόντα. Virgilius ex parte hos auctores ante oculos habuit, ex atrio tamen in impluvium rem traduxit; *Penates* enim memorat (privatos utique Priami, puto, non publicos), quorum ara in penetralibus tecti eſſe ſolebat, ſub impluvio, non in aula. Forte dicas illum aut (quo Servius ducit) Jovem per Penates eſſe interpretatum (etſi plura ſimulacra, non unum Jovis ſignum, videtur agnoſcere v. 517. Sed et de uno intelligi poteſt, et cf. Ovid. Met. XIII, 412. 413), aut Penates pro ipſa domo dixiſſe, quam inumbrabat laurus; ut jam Cerda acceperat. Sed hæc dura ſunt. Cæterum ſi alii, ut Quintus Cal. VI, 147. XIII, 436, aram Jovis Hercei in arce ponunt, recte utique hoc faciunt; nam regia Priami erat in arce.

EXCURSUS XII.

De Helena recepta.

II, 567 ſqq. Helenæ recuperationem varie a veteribus poëtis fuiſſe expoſitam, vel ex lib. VI, 525, ubi illa et urbem et maritum Deiphobum Achivis prodit, et ex imitatoribus, quos habemus, apparet: v. Quint. Cal. XIII, 354 ſqq. 385 ſqq. (ubi, quæ hic de Æneæ memorantur, Menelao tributa videbis: impetum

petum occidendi Helenam et Veneris interventum) XIV, 39 ſqq. Tryphiod. 602—621. Multo magis variarunt narrationem Tragici pro conſilio ſuo, et modo crimen et culpam perfidiæ in eam cumularunt, modo extenuarunt. In Arctini Excidio Ilii ita traditum erat: Μενέλαος δὲ ἀνευρὼν Ἑλένην, ἐπὶ τὰς ναῦς κατάγει, Δηΐφοβον φονεύσας. Euripidem plane hic deſerit Virgilius, ſi nobiliſſimum Troadum locum compares 860–1058. Mox *limina Veſtæ ſervantem* dixit Helenam. Ad templum Veſtæ referunt, ad quod illa confugerat; quod ſane eſſe debuit in Pergamo, acropoli, ut templa alia: de quibus ſub f. Excurſ. IX dictum eſt. Veſtam autem Æneas abduxit, cum Ilio excederet: II, 296. 297. v. Excurſ. eund. Erat Helena in thalamo Deiphobi, unius ex Priami filiis; adeoque, ut reliqui ſtirpis regiæ, in ipſa regia. cf. ſup. 503. Iliad. ζ, 242 ſqq. Pugna gravis facta eſt ad eam domum, Menelao et Ulyſſe irrumpentibus: Odyſſ. ϑ, 517. Æn. VI, 525 ſqq. Paride autem a Philoctete occiſo, Deiphobus Helenam abduxerat: v. Eurip. Troad. 952 ſq. cf. Conon. Narr. 34 et ſup. not. ad v. 310. Nec minus luxuriarunt Tragicorum ingenia in reducenda Helena: cum Homerus ſimpliciter eam cum Menelao domum rediiſſe narraſſet. Singulare eſt, quod cum Antenoridis Helena Cyrenen perveniſſe narratur: Pindar. Pyth. 5, 110. Verum Antenoridæ erant in comitatu Menelai, cum quo illa inter cæteros errores, per quos maritus jactatus fuit, etiam Libyam adiit. Expoſuerat hæc Lyſimachus ἐν Νόστοις. cf. Schol. ad Lycophr. 874.

EXCURSUS XIII.

Anchiſes humeris Æneæ aſportatus.

II, 721—723 *Hæc fatus — Succedoque oneri.* Plurium veterum monumentorum notum argumentum, inprimis gemmarum et numorum, v. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 373. 374, in qua n. 109 hæc etiam Æneæ fuga occurrit, et quidem Mercurio duce; et Saxius V. C. ad Virgilium Juſtic. T. IV, pag. 41. Præiverat haud dubie inter Cyclicos Leſches. vid. Quint. Smyrn. XIII, 145 ſqq. 300 ſqq. Ut autem humeris aſportandus eſſet Anchiſes, non tam decrepita ſenectus, quam debilitatio ex fulminis afflatu effecerat. v. Exc. XVII. Obſervare licet etiam in gemmis nonnullis τὸ βύσσινον φάρος in Anchiſæ tergo fluctuans, quod Sophocles in *Laocoonte* notaverat ap. Dionyſ.

Dionyſ. Halic. I, 48. cf. Diſquiſ. de Invent. mater. Æneidis ſ. V.

EXCURSUS XIV.

De Creuſa.

II, 735. *Creuſa* in Polygnoti tabula apud Delphos inter captivas erat relata. v. Pauſ. X, 26, ubi addit, ſecundum alios eam tamquam Æneæ uxorem per deorum matrem ac Venerem a ſervitute fuiſſe liberatam. Atque hoc ſequitur Virgilius. cf. v. 788. At Leſcheus eodem Pauſania teſte et Cypria carmina Eurydicen Æneæ uxorem dederant. Videntur tamen iidem eam Æneæ fugæ comitem addidiſſe; namque in Tabula Iliaca n. 109, quæ ex Leſcheo magnam partem expreſſa eſt, uxor Æneam ſequitur. *Creuſa* Sophoclis fuit fabula, ſed, an ad hanc noſtram trahenda, ignoratur. Creuſæ noſtræ et Apollinis filium Anium, nepotem Andrum, tradebant ſcriptores, qui de Andriorum originibus ſcripſerant. v. Conon. Narrat. XLI. cf. Excurſ. I ad lib. III. Mox, ubi Æneas *portis* ſe appropinquaſſe narrat, *Porta* intelligenda eſt ab hoſte averſa, verſus Idam et partes auſtrales, unde tamen non minus littus peti poterat. Quintus Cal. X, 338 ſqq. ex antiquioribus poëtis cyclicis, ut arbitror, quatuor portas Trojæ memorat: Scæas, Idæas, tertiam, quae verſus campi planitiem, et quartam, quæ ad Simoëntem ducebat. Scææ verſus occidentem ſpectabant, eædem etiam Dardaniæ dictæ; etſi has alii verſus orientem ſitas eſſe volebant, vide Euſtath. p. 608. 609. 1274, 1, et Heſychium in Δαρδάνιαι. Adde Daret. Excid. Tr. c. 4. Hæc per ſe levia ac vana *in Trojæ topographia* ad poëtarum loca nonnulla declaranda utilitatem habent. v. de ea Commentat. in To. VI. *Commentatt. Soc. R. Gott.*

EXCURSUS XV.

II, 781. 782 *Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva Inter opima virum leni fluit agmine Thybris: Illic res lætæ regnumque et regia conjux Parta tibi.* In his verſibus gravis cenſura poëtae occurrit. Audierat ſcilicet Æneas jam tum ex Creuſa, quam in terram fata eum eſſent ductura: norat Heſperiam et Tiberim; ipſe Tiberim in diſceſſu ab Andromache facto memorat lib. III, 500 ſq. Latium ſociis oſtendit laborum finem I, 205 *Tendimus in Latium* etc. et Apollinis Grynei oraculum, quod lib. IV, 345. 346 de ſedibus in Italia fato deſtinatis haud dubie jam ante diſ-

ceſſum e Troja acceperat. Atqui in ſequente libro Æneam in Thracia, mox in Creta conſidere videbimus, Heſperiæ et Tiberis plane immemorem, neque oraculum Apollinis in Delo acceptum, nec Penatium monitum in hunc ſenſum interpretantem, quod tamen facere neceſſe erat ei, qui hæc ex conjuge ſua audierat. Quomodo porro claſſem parare poterant III, 7 *Incerti quo fata trahant, ubi ſiſtere detur?* et 87 *Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?* In Servianis jam olim fuiſſe videtur, qui hæc deprehenderet: *Cur ergo*, inquit, *Æneas horum non meminit et confidit in Thracia et aliis locis?* Et ad III, 181 etiam alios hic hæſiſſe intellexi e Burm. nota. Poteſt tamen aliquid, nec ſine colore, reſponderi: quod *Heſperia* ſive *Italia* terra tum erat ignota, obſcuri nominis et ignoti ſitus, multo magis Tiberis; unde de eo non male inf. lib. V, 83 *Auſonium*, quicunque eſt, *quærere Thybrim*; quodque Creuſæ monitum, ut ſolent res obſcuræ aut minus probabiles, parum alte in Æneæ animum deſcenderat; non magis ac Caſſandræ vaticinium lib. III, 183 ſqq. Unde et Anchiſes ibi adjungit v. 186. 187 *Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros crederet!* Bona eſt in hanc fere ſententiam nota Holdſworthi p. 236. cf. p. 232.

EXCURSUS XVI.

II, 801 *Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ Ducebatque diem.* Noto poëtarum more ſidera montibus oriuntur vel occidunt; v. c. Apollon. I, 1273, quem autem alium quam Idam montem memorare h. l. poterat poëta? Ita Eurip. Troad. 1068. Idam τίεμουσα πρωτοβόλου ἠλίου eadem ratione memorat. Grammatici tamen alteram illam formam, *tibi deſerit Heſperus Oetam* VIII Ecl. 30, comparantes ſuper Ida argutantur. Pompon. Sab. ad h. l. *Deſcribit diem, cum ſol in ariete eſt; tum videtur oriri e cacumine montis Idae. Ergo et menſe Martio direpta fuerit Troja.* De hoc quidem, quod ultimo loco poſitum, aliter tradiderant veteres, v. Excurſum ad lib. III princ. Quod ad prius illud attinet, an verum ſit id, quod ſatis ſubtiliter enarrat Grammaticus, neſcio. At illud ſatis conſtat, poëtam non de Sole ſed de Veneris ſtella loqui. Aliud circa ſolis ortum phænomenon memoratur ex monte Ida, ſed non niſi circa Caniculæ ortum, apud Diodor. XVII, 7. et Lucret. V, 662 ſqq. vide Voſſ. ad Melam lib. I, c. 18. *Luciferum* autem, ſeu Veneris ſtellam, etiam cum reſpectu fabulæ memoraſſe videtur a Servio et Varrone laudatæ. Stellam enim illam ab Ænea, donec ad Laurentem agrum veniſſet, ſemper fuiſſe viſam, narratum eſt. Eſt aliqua poëtarum

ars

ars etiam in his, cui tamen indulgere admodum quemquam nolim.

EXCURSUS XVII.

De Æneæ discessu ex urbe: ejusque patre et stirpe.

II sub fin. Copiose et ornate poëtam fata et facta Æneæ in ipso Trojæ excidio exponere vidimus. Ut tamen appareat, partim hæc minime poëtam temere et ad libidinem finxisse, partim quo ille judicio inter plures narrationes eam, quæ sibi utilissima erat, amplexus sit, ea breviter, quæ ab aliis his de rebus narrata sunt, subjicere non pigebit.

Quod igitur urbe ab hostibus ex insidiis capta Æneas ad arcem accurrit, multaque strenue facit, noli poëtæ commentum existimare. Fuit utique ea de Æneæ virtute fama, et, quam multa ad arcem Pergamum defendendam fortiter ac sapienter egerit Æneas, quomodo, salute desperata, partem civium fortunarumque salvam per portam aversam in Idæ tuta eduxerit, pactioneque cum Achivis facta discesserit, ex Hellanico, antiquissimo scriptore, diserte narrat Dionys. I, 46. 47 (pag. 36), qui locus accurate est legendus. In Arctini Excidio Ilii Æneas jam post Laocoontis necem in montem Idam secesserat.

Virgilius quidem Æneam quasi in urbe Troja domicilium habentem inducit, Anchisæque domum in parte urbis ab arce remota memorat II, 299 sqq. At Homerus Æneam ab urbe Dardano adduxit v. Iliad. β, 819 sqq., quam cum regione Dardania ille regebat v. Strabo XIII, p 596 D. Sita illa ad ipsas Idæ radices, unde Anchisæ habitatio in ipso Ida ab auctore Hymni in Venerem ponitur, v. 68. 75. cf. Quint. Cal. VIII, 97. 98. Trojanos ex Dardano et Ophrynio Æneæ paruisse, ex Hellanico tradit Dionys. Hal. I, 46. 47. Ex iisdem locis aliisque urbibus Trojanis, etiam ex Bebrycia (cf. ibid. c. 54), confluxisse ad eum, cum in Idam se recepisset, magnam multitudinem hominum, idem Hellanicus ibid. memoriæ prodiderat; unde Virgil. II, 796 *Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum* etc., et illustris ex Sophoclis Laocoonte locus ibid. c. 48 *Adest Æneas* — Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν πεμπληθίαν, Σπουδάζοντας δὲ πλεῖους etc.

Æneam cum Achivis pactione facta salvum discessisse, miro consensu inter veteres traditur, etsi id, diversissimis modis, modo ad prudentiæ laudem modo ad perfidiam ducis trahitur. Ad utramque rationem sive firmandam sive ornandam causasque consilii reddendas, scilicet ut in loco, qui a multis erat tractatus,

multa

multa ac varia a veteribus erant commemorata, locis etiam Homeri in eas partes tractis, de quibus copioſe diſputare nihil attinet. Occurrunt illa apud Dionyſ. Halic. Strab. Dictyem, Auct. de Orig. G. Rom. et Servium alioſque paſſim; ſed prima iniquæ hujus famæ ſemina ſparſiſſe videtur Homerus Iliad. *v*, 180 ſq., unde ſuſpicari licet, Æneam de regno Trojano occupando clandeſtina conſilia iniiſſe: quos verſus quod olim Grammatici tollere voluerunt, ad hanc ipſam controverſiam pertinet: et Iliad. *ν*, 459 ſqq. de occultis odiis inter Æneam et Priamum. Poëtæ neceſſario fuit melior de Æneæ fide fama ſequenda, in qua et alios habuit conſentientes, inque iis Hellanicum Leſbium ap. Dionyſ. l. c. I, 47. Fuere enim adeo, qui cauſſam Æneæ operoſe defenderent, aut eum excidii tempore ab urbe abfuiſſe comminiſcerentur, ut ſcilicet tanto facilius a crimine liberarent.

Ad poëticum tamen ornatum animique affectum dulciſſimum comparatum eſt inprimis illud, quod per medias flammas Æneas patrem humeris ſuſceptum cum diis patriis urbe capta effert. Itaque in eam rem certatim poëtæ involarunt, eamque mirifica varietate exornarunt. Sed loca ad obſervandum æque atque ad intelligendum obvia ſunt. Ex antiquioribus Sophoclis locum ex Laocoonte jam ſupra vidimus: adde Lycophr. 1264 ſqq.

In Diſquiſitione *ſuper inventionis laude rerum in Æneide tractatarum* ſ. III. Homericum locum famam aliquam acceptam de regno in Troade condito prodidiſſe vidimus: ea relicta alii regnum Æneæ in Epiro, in Phthiotide Theſſaliæ, alii in Italia conſtituerunt. Traductus honos eſt ab aliis *in progeniem Æneæ:* nam *Aſcanium* cum Scamandrio Hectoris f. Scepſii apud ſe regnaſſe contendebant, ut ex Strabone XIII, p. 607 diſcimus. At eandem gloriam ad ſe trahebant Phryges, qui agrum Daſcyliticum, in quo lacus Aſcanius eſt, incolebant; aiebant enim illi Aſcanium arceſſitum apud ſe regnaſſe, eumque paullo poſt Scamandrium et cæteros Hectoridas, qui a Neoptolemo e Græcia dimiſſi ad ipſum confugerant, in patriam ſedem Trojanumque regnum reduxiſſe; ita ex Hellanico Dionyſius I, 47, unde petiiſſe putandus Pompon. Sab. ad Æn. III, 17. Non admodum diverſe narrata hæc videas ap. Conon. narrat. 46, qui Æneam ait capta Troja ſeceſſiſſe in Idam; cum vero Scamandrius et Oxynius Priami filii e Lydia, quo emiſſi fuerant, rediiſſent et omnia circa Ilium loca ſibi vindicarent, Veneris juſſu eum diſceſſiſſe. Ut tamen idem Conon narr. XLI

narrat,

narrat, Aſcanius in monte Ida regnum retinuiſſe videtur; quod et ipſum ad Scepſin, quippe in Idæ ὑπωρείαις ſitam, ſpectare poteſt. Contra ſecundum eos, quos Dictys lib. V extr. ſequitur, regnum Trojanum, ex pacto Antenori ab Achivis conceſſum, mox fuit ab Ænea tentatum, ſed fruſtra. Tandem ſecundum Servium ad Æn. IX, 264: "Quidam ab Abante, qui Troica ſcripſit, relatum ferunt, poſt diſceſſum a Troja Græcorum, Aſtyanacti ibi datum regnum; hunc ab Antenore expulſum, ſociatis ſibi finitimis civitatibus, inter quas et Ariſba fuit; Æneam hoc ægre tuliſſe, et pro Aſtyanacte arma cepiſſe, ac, proſpere geſta re, Aſtyanacti reſtituiſſe regnum."

Quam diverſas poëtarum olim ſectas fuiſſe exiſtimes, ſi audias, in Iliade parva Æneam captum cum Andromache a Neoptolemo Phthiam abductum fuiſſe! Verſus ipſos Tzetza ad Lycophr. 1263 affert: etſi hoc idem non de Æuea ſed de Scamandrio aliiſque Hectoridis traditum a nonnullis Dionyſ. I, 47 memorat. Habet tamen et Dictys V, 16, quem adeo et hoc a Leſche petiiſſe, ex hoc ipſo conſtare videtur. At vero in Schol. Iliad. ν, 459 nullo appoſito auctore narratum: Æneade urbe condita *(Ænia in Pallene)* filium patri ſuperſtitem in patriam rediiſſe, inde aſſumtis colonis in Italiam diſceſſiſſe (v. locum inf. Excurſ. I ad lib. III, ubi de Æneæ acceſſu ad Pallenen).

Super *Anchiſe* poſt Hymnum Homericum in Venerem et fidem aliquam hiſtoriæ obſcuram non minus varia a variis, qui hæc tractaverant, ſeu conjectando ſeu argumentum ornando fuerunt inventa. De ejus morte Excurſ. XVII ad lib. III, 710 videbimus. Debilitatum ſe igni cæleſti ipſe profitetur lib. II, 647—649 *Jam pridem invifus divis, et inutilis, annos Demoror: ex quo me divom pater atque hominum rex Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.* In Homerico Hymno in Ven. 287—289 tantum hoc minatur Venus: ſin edixeris meos amplexus et palam extuleris: Ζεύς σε χολωσάμενος βαλέει ϕολέοντι κεραυνῷ; ſc. non ut ictus intereat, verum ut afflatu debilitetur. Qui primus hoc diſertius expoſuerit (cyclicus an tragicus, e quo forte rem narrat Hygin. f. 94), non reperio: ſed quiſquis ille fuit antiquior poëta, vocabulo utique πηρωθῆναι uſus erat: quod alii ad cæcitatem retulere, cum proprie quamcunque corporis ſeu truncationem ſeu debilitationem

tationem innuat. Similis amphilogia fuit in Thamyri. v. Schol. ad Iliad. β, 599. Adde de Phineo Apollod. I, 9, 21, et πηρὸς, πήρωσις tandem abſolute pro excæcatione ibid. III, 6, 7. Ulcus ex fulminis ictu purulentum manſiſſe in Anchiſæ corpore Sophoclis verſus ex Laocoonte ſupra laudati, ut quidem a Plutarcho adſcripti ſunt, arguunt. Verſus ap. Dionyſ. I, 48 ſic leguntur: Æneas ad portam eſt, ut diſcedat,

—ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίου
Νώτου καταῤῥάζοντα βύσσινον φάρος.

eſſet adeo νῶτον κεραύνιον *dorſum fulmine percuſſum*, et Anchiſes, cujus dorſo veſtis injecta defluit, diceretur καταῤῥάζων τὸ βύσσινον φάρος. Enimvero ad longe diverſa Plutarchi locus ducit de virt. et malit. p. 100 D, ubi animi hilaritas diffundere ſe dicitur per omnem animi corporiſque habitum: ὡς γὰρ ἀρώματα τρίβωνας εὐώδεις καὶ βάκια ποιεῖ, τοῦ δὲ Ἀγχίσου τὸ βάκος ἰχῶρα πονηρὸν ἐξιδίου,

μοτοῦ καταῤῥάζοντα βύσσινον φάρος,

οὕτως μετ' ἀρετῆς καὶ διαιτα πᾶσα καὶ βίος ἄλυπός ἐστι καὶ ἐπιτερπής. Secundum hæc *Anchiſæ veſtis ſaniem malam edebat deſtillantem ex vulnere per pallam byſſinam.* Id tamen quomodo ſatis commode ex tragici verbis effici poſſit, in promtu non eſt: nam in verſibus erit πατέρα καταῤῥάζοντα (κατὰ) βύσσινον φάρος (ἐκ) μοτοῦ κεραυνίου: ut μοτὸς vel μοτὸν, *linteum concerptum in vulnus indi ſolitum* (Heſych. μότα, πληροῦντα τὴν κοίλην τῶν τραυμάτων βάκη. noſtrum *Charpie*), pro ipſo *vulnere* dictum ſit: erit porro κατατάζειν abſolute dictum pro καταῤῥάζειν ἰχῶρα, αἷμα, aut ſimile quid. Eſſet forte propius ad Plutarchi ſenſum πατρὸς ἔχων, κ. μοτοῦ καταῤῥάζον τε β. φάρος; ut ipſa palla dicatur καταῤῥάζειν μοτοῦ, ut φόνου, h. e. αἵματος. Tertia forma ap. Soph. Philoct. 796 eſt: ῥάζει γὰρ αὖ μοι φοίνιον τόδ' ἐκ βυθοῦ κηκῖδ αἷμα. Verum tamen idem v. 844 Ἰδρὼς γέ τοί νιν πᾶν καταῤῥάζει δίμας dixit propius ad noſtrum locum. Interpres Plutarchi et Meziriac. ad Ovid. Heroid. T. II, p. 144 μοτοῦ cum φάρος jungunt; parum commode; hic etiam in Plutarcho Ἀγχίσου τὸ βάκος minus bene in ἕλκος mutat: nam opponuntur veſtimenta, quæ aromata exhalant, et Anchiſæ veſtimentum tetrum odorem exhalans. Verum ſatis de hoc loco, cujus illuſtrationem a doctiſſimis editoribus Sophoclis et Plutarchi aliquando expectamus. Nunc potiſſimum illud tenendum, cum Anchiſæ perſonam omnino

omnino poëta egregie tueatur, quippe cui ſemper det partes jubentis, præcipientis, monentis, quod ad parentum ac ſenum temporibus heroicis auctoritatem ac ſanctitatem præclare eſt comparatum, inprimis tamen ei divinandi et cum auguria, omina ac ſomnia, tum oracula interpretandi facultatem tribui a Virgilio, ut lib. II, 687 ſqq. III, 538. VII, 122 ſq., quod Ennii non modo et Nævii auctoritate facit ſed Græcorum fere ſcriptorum conſenſu. Ennii verſus erat: *Atque Anchiſes doctu', Venus quem pulcra dearum Fari donavit, divinum pectus habere:* Fragm. p. 11, ubi Columna locum Nævii appoſuit. Uterque habetur in Probo ad Ecl. VI, et in Pomponio ad h. l. Etiam Sophocles in Laocoonte Æneam induxerat in Idam ſecedentem Anchiſæ patris juſſu, qui partim acceptorum a Venere mandatorum memor (ex quibus Virgilius mandata Veneris Æneæ data adumbraſſe videtur II, 619 ſqq.) partim prodigium, quod modo in Laocoonte ejuſque filiis acciderat, interpretatus, urbis interitum prævidebat ap. Dionyſ. I, 48. Veneris juſſu Æneam fugiſſe, etiam apud Cononem invenias Narrat. XLVI, quæ et monuerat urbem eo loco condendam, ubi bovem ſibi admugire deprehenſurus eſſet.

De *Creuſa* Excurſu XIV egimus. Sed, quam varie Æneidis argumentum a poëtis tractatum fuerit, etiam ex conjuge Æneæ data apparet. *Cadonen* et *Anthemonen* ipſi in matrimonio habitas ex iiſque duas filias ſuſceptas in Arcadia relictas vel elocatas ex Agathyllo Arcade videas ap. Dionyſ. Hal. I, 49; at Anii filiam, *Launam*, Æneæ deſponſam, videbimus Exc. I ad lib. tert. Hinc etiam in liberis adſignandis magna diverſitas; cf. Dionyſ. Hal. I, 72.

Quod tandem ad *Aſcanium* attinet, Homero quidem ipſi nunquam memoratum, eum quidem in Troade relictum novum conſtituiſſe regnum, paullo ante a nonnullis proditum vidimus. Communior tamen opinio, ſecundum Dionyſium Halic. quoque et Strab. XIII, p. 608 A, fuit hæc, eum cum patre in Italiam veniſſe. Aſcanii nomen in fuga demum ipſi inditum, cum prius eſſet *Euryleon*, apud Dionyſ. I, 65 reperias, adde Orig. G. Rom. 14, quod et ipſum antiquo poëtæ deberi videtur. *Alios duo parvulos filios abductos ab Æneа tradere, alios unum, cui Iulo cognomen, poſt etiam Aſcanio, fuerit, ſecum extuliſſe*, Q. Lutatius ſcriptum reliquerat, v. Orig. G. Rom. c. 9, et ſic ex Hellanico narrat Dionyſ. I, 47 relicto Aſ-

canio Æneam reliquos liberos cum patre et diis Patriis ſecum avexiſſe. Aſcanium tamen, etſi relictum in Troade, mox, cum pater in Macedonia obiiſſet, eo acceſſiſſe novoſque colonos inde ſecum in Italiam abduxiſſe, tradiderat alius vetus auctor, quem Schol. Iliad. ν, 459 exſcripſit, loco jam ſupra memorato. Multo major circa Aſcanium diverſitas poſt adventum in Italiam; ſed de his nunc non agimus. v. Exc. III ad lib. XII.

rapto Ganymedis honores. Aen. I. 28.